IslamHouse.com
مركز أصول
Osoul Center
www.osoulcenter.com
ربوة
Rabwah

Pashto
بشتو

د ابن هشام

مختصر سيرة الرسول ﷺ

المؤلف: عبدالسلام هارون
المترجم: لقمان حكيم حكمت

تهذيب سيرة
ابن هشام

المؤلف
عبدالسلام هارون

المترجم
لقمان حكيم حكمت

PASHTO
بشتو

ⓒ المكتب التعاوني للدعوة والإرشاد و توعية الجاليات بالربوة، ١٤٤١هـ

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

عبدالبصير، لقمان حكيم

تهذيب سيرة ابن هشام: اللغة البشتو . / لقمان حكيم عبدالبصير. - الرياض، ١٤٤١هـ

٣٩٢ ص، ١٧ سم x ٢٤ سم

ردمك : ٧-٤٣-٨٢٤٩-٦٠٣-٩٧٨

١- السيرة النبوية أ. العنوان

ديوي ٢٣٩ ١٤٤١/١٥٥٧

رقم الايداع: ١٤٤١/١٥٥٧

ردمك : ٧-٤٣-٨٢٤٩-٦٠٣-٩٧٨

مركز أصول
Osoul Center
www.osoulcenter.com

أُعد هذا الكتاب وصمّم من قبل مركز أصول، وجميع الصور المستخدمة في التصميم يملك المركز حقوقها، وإن مركز أصول يتيح لكل مسلم طباعة الكتاب ونشره بأي وسيلة، بشرط الالتزام بالإشارة إلى المصدر، وعدم التغيير في النص، وفي حالة الطباعة يوصي المركز بالالتزام بمعاييره في جودة الطباعة.

+966 504 442 532

+966 11 445 4900

+966 11 497 0126

P.O.BOX 29465 Riyadh 11457

osoul@rabwah.com

www.osoulcenter.com

بسم الله الرحمن الرحيم

لړلیک

د استاد مجیب الرحمن عمر تقریظ	۱۱
د استاد قمر الدین قمر تقریظ	۱۳
د ژباړن پیلیزه	۱۵
د لیکوال پیلیزه	۱۷
تاریخ او سیرت ته لنډه کتنه	۱۷
د سیرت خورا مشهور پیاوړي لیکوالان	۱۹
د ابن اسحاق سیرت	۱۹
د ابن هشام سیرت	۲۰
د ابن هشام د سیرت علمي ارزښت	۲۱
تهذیب سیرت ابن هشام	۲۲
تر ادم عَلَیْهِ السَّلاَمُ پورې د محمد ﷺ مبارک نسب	۲٤
د اسمعیل علیه السلام څخه راپېدېښوا نسبي سلسله	۲۵
د ربیعة بن نصر خوب لیدل	۲٦
د یمن واک پر ګډی د ابوکرب تبان اسعد ناسته او د یثرب غزا	۲۹
په یمن باندې د حبشیانو د واک دور	۳۳
په واک باندې د ابرهة او ارياط ترمنځ تریخوالی	۳٤
د اصحاب الفیل قیصه	۳۵
د نزار بن معد د بچیانو سلسله	٤۰
د عبدالمطلب بن هاشم بچیان	٤۰
د نبي کریم ﷺ مور او پلار	٤۱
د زمزم کوهي کنستنه او د عبدالمطلب سره تاو تریخوالی	٤۱
د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر	٤۳
کوم مهال چې امنې بي بي په نبي کریم ﷺ حمل واخست	٤۷
د نبي کریم ﷺ زیږدنه	٤۷
د حلیمې قیصه	٤۸
د سینې څیرل	۵۱
د نیکه په څارنه کې	۵۱
نبي کریم ﷺ دخپل تره په څارنه کې	۵۲
د بحیرا قیصه	۵۲
د فجار شخړه	۵۵
پر خدیجې رضي الله عنها باندې د نبي کریم ﷺ	۵۵
د ورقه بن نوفل واقعه	۵۷
د کعبې نوې رغونه	۵۸
د نبي کریم ﷺ په اسماني استازيتوب د عربي کاهنانو، یهودي عالمانو او نصراني عابدانو زیري	٦۰

د نبي کریم ﷺ صفت	٦١
په انجیل کې د نبي ﷺ صفت	٦١
د نبي ﷺ اسماني استازیتوب	٦٢
د قرانکریم د نزول پیل	٦٥
د خدیجې رَضِيَ الله عَنْهَا اسلام	٦٦
د وحې ځنډېدل	٦٦
لومړي اسلام ته غاړه اېښودونکي	٦٧
په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه	٦٩
د قرانکریم اړوند د ولید بن مغیره دریځ	٧٢
نبي ﷺ ته د قریشو زیان رسونه	٧٤
د حمزه رَضِيَ الله عَنْهُ اسلام	٧٥
د نبي کریم ﷺ په راوړي شریعت کې د عتبه بن ربیعه فیصله	٧٦
د نبي کریم ﷺ او قریشو مشرتابه وو ترمنځ په لویه کچه مذاکرات	٧٨
د ابو جهل غبرګون	٨٢
د نضر بن الحارث واقعه	٨٢
په بې وسه او بې کسه مسلمانانو باندې د مشرکانو زور زیاتی	٨٤
حبشو ته لومړی هجرت	٨٧
له حبشې څخه مکې ته بېرته د مهاجرینو راستولو لپاره د قریشو نجاشي ته پلاوې لیږدونه	٨٧
د عمر بن الخطاب رَضِيَ الله عَنْهُ اسلام راوړل	٩٣
د قریشو ژمنلیک اړوند معلومات	٩٦
نبي ﷺ د خپل قوم له لاسه د ناورینو سره مخامخ کېدل	٩٧
له حبشې نه د مهاجرینو ستنېدل چې کله خبر شول چې د مکې والا اسلام اعلان کړ	١٠٣
د غوڅ ژمنلیک ماتول	١٠٣
له اراشي څخه د ابوجهل د اوښ پېرودلو لړي	١٠٦
د اسراء لړې	١٠٧
د معراج لړې	١١٠
د ابو طالب او خدیجې رَضِيَ الله عَنْهَا مړینه	١١٢
له ثقیف قبیلې څخه د رسول الله ﷺ د مرستې اپیل	١١٥
د نصیبین د پېریانو قیصه	١١٧
بېلابېلو قبیلو ته د اسلامي دعوت وړاندېزونه	١١٧
د انصارو د اسلام راوړلو پیل	١٢٠
د عقبې لومړی بیعت	١٢١
د عقبې دوهم بیعت	١٢٢
د دوهمې عقبې د بیعت شروط	١٢٧
د الله پاک له پلوه د جهادې مشن په پیل اجازه	١٢٧
مسلمانانو ته مدینې ته په هجرت کولو اجازه	١٢٩
مدینې ته د مهاجرینو کاروانونه	١٢٩
د نبي ﷺ هجرت	١٣٠
قباء ته رسېدل	١٣٨

مدينې ته رسېدل	۱۳۹
په مدېنه کې د نبي ﷺ خطبې او نوي ترونونه	۱٤۱
د مهاجرينو او انصارو ترمنځ ورورولي	۱٤٦
د اذان قيصه	۱٤۷
په مدينه کې دنبي کريم ﷺ دځېنو ملګرو رنځورېدل	۱٤۸
د هجرت تاريخ	۱٤۹
لمړۍ غزا	۱٤۹
د عبيدة بن الحارث رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي ليکه چې د نبي کريم ﷺ لومړۍ جنګي کاروان و	۱۵۰
د بحر غاړې ته د حمزه رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۵۰
د بواط غزا	۱۵۰
د عشيرې غزا	۱۵۱
د سعد بن ابي وقاص رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۵۱
د سفوان (بدر) لومړنۍ غزا	۱۵۱
د عبدالله بن حجش رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۵۲
کعبې ته د قبلې راوړېدل	۱۵٤
د بدر لومړنۍ غزا	۱۵۵
په کُدَر کې د بنو سُليم سره غزا	۱۷۳
د سويق غزا	۱۷٤
د ذي امر غزا	۱۷۵
په بحران کې د فُرُع غزا	۱۷۵
د بنو قينقاع پېښه	۱۷۵
نجد قرده ته د زيد بن حارثة رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۷۷
د ا حد غزا	۱۷۷
د هجرت په دريم کال د رجيع پېښه	۱۹۵
د هجرت په څلورم کال د بئرمعونې دردناکه پېښه	۲۰۰
په څلورم هجرې کال کې د بنو نظير شړل	۲۰۲
په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا	۲۰٦
په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا	۲۰۹
په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا	۲۱۱
په پنځم هجري کال کې د خندق غزا	۲۱۱
په پنځم هجري کال کې د بنوقريظه غزا	۲۲۱
د بنو لحيان غزا	۲۳۰
د ذي قرد غزا	۲۳۱
د مصطلق يا د مريسيع غزا	۲۳۳
د هجرت په شپږم کال د بنومصطلق په غزا کې په عايشې رَضِيَ الله عَنْهَا باندې د تور غمجنه پېښه	۲۳۷
د هجرت په شپږم کال د حديبې سوله	۲٤٤
د رضوان بيعت	۲٤۸
د صلح حديبيه سوله ايز تړون	۲٤۹
په اووم هجري کال کې د خيبر غزا	۲۵۳

له حبشې څخه د جعفر بن ابي طالب رَضِيَ الله عَنْهُ راتګ	۲٦۰
د هجرت په اووم کال د قضايي عمرې داستان	۲٦۲
د اتم هجري کال د جمادی الاولی په میاشت کې د مؤته غزا	۲٦۳
د هجرت په اتم کال درمضان په میاشت کې د مکې فتحه	۲۷۰
د مکې له فتحې وروسته په اتم هجري کال کې د حنين غزا	۲۹۰
په اتم هجري کال کې د طائف غزا	۲۹۸
له هوازن څخه د غنیمت شوي مال تقسیم	۳۰۲
په اتم هجري کال کې له جعرانې څخه د نبي کریم ﷺ عمره او عتاب بن اسید رَضِيَ الله عَنْهُ ته دمکې د چارو سپارتل	۳۰۸
د نبي کریم ﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د کعب بن زهیر تشويشناک حالت	۳۰۹
په نهم هجري کال کې د تبوک غزا	۳۱٤
نبي کریم ﷺ اکیدر دومه ته د خالد بن ولیدرَضِیَ الله عَنْهُ استول	۳۲۱
دهجرت په نهم کال کې د رمضان په میاشت کې د ثقیف د قبیلې پلاوې او اسلام اعلانول	۳۲۳
د هجرت په نهم کال د پلاوو راتګ او د سورت فتح نازلېدل	۳۲۷
د بنو تمیم پلاوې راتګ او د سورت حجرات نزول	۳۲۸
د بنوعامر د پلاوې او د عامر بن الطفيل او اربد بن قیس پېښه	۳۳٤
د عبدالقیس په پلاوې کې د جارود راتګ	۳۳۷
د مسیلمه کذاب په ملتیا د بنوحنیفه پلاوې	۳۳۸
د عدي بن حاتم رَضِيَ الله عَنْهُ قیصه	۳۳۹
د فروة بن مسک المرادي رَضِيَ الله عَنْهُ راتګ	۳٤۲
د ځینو زبیدیانو په ملتیا د عمرو بن معدیکرب پلاوې	۳٤۳
د بنو کنده په وفد کې د اشعث بن قیس راتګ	۳٤٥
نبي کریم ﷺ ته د صرد بن عبدالله أزدي راتګ	۳٤٦
د حمیر د نوابانو استازي لیک راوړل	۳٤۷
د نبي کریم ﷺ معاذ رَضِيَ الله عَنْهُ ته نصیحت چې یمن ته تلو	۳٤۹
د خالد بن ولید په لاس د بنوالحارث بن کعب کورنۍ اسلام	۳٤۹
د دوه سترو دروغجنانو مسیلمه او اسود عنسي پېښه	۳٥۳
د زکاتونو په راټولولو د ګمارل شوي غړو وتل	۳٥۳
نبي ﷺ ته د مسیلمة الکذاب لیک او دهغه ځواب	۳٥٤
حجة الوداع	۳٥٥
فلسطین ته د اسامه رَضِيَ الله عَنْهُ لېږدول	۳٥٦
ټولواکانو، ملکانواو باچايانو ته د نبي کریم ﷺ استازو لېږدول	۳٥۷
د اخرني جنګی کاروان لېږدول	۳٥۹
د رسول الله ﷺ د رنځ لومړی پړاو	۳٥۹
د نبي کریم ﷺ د بي بیانو پېژندګلو	۳٦۰
د نبي کریم ﷺ ناجوړتیا ته دوباره کتنه	۳٦٥
په لمونځ کې د ابوبکر رَضِيَ الله عَنْهُ امامت	۳٦۸
د بنو ساعده د سقیفې پېښه	۳۷۲
د نبي کریم ﷺ د تدفین مراسم	۳۷۷

د کتاب په اړه د درون او علمي شخصیت استاذ مجیب الرحمن حفظه الله تقریظ

الله تعالی فرمایي ﴿ لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ﴾ [سورت احزاب: ۲۱].

ترجمه: خامخا یقینا ستاسې لپاره شته د الله په رسول کی ښایسته نمونه، د هغه چا لپاره چې د الله د ملاقات او وروستنی ورځې امید(پخه عقیده) لري او الله ډېر یادوي.

د رسول الله ﷺ سپیڅلی سیرت او د هغه د ژوند کړه وړه په حقیقت کې د اسلامي شریعت د عملي تطبیق یوه نمونه ده، د هغه پاک سیرت زمونږ لپاره د ژوند په ټولو ډګرونو کې: په عباداتو، معاملاتو، اخلاقو او سیاستونو کې د اقتدا ښایسته مصدر دی، افسوس! چې نن سبا ځینې مسلمانان د رسول الله ﷺ تعظیم، احترام او درناوی یوازې په تقلیدي توګه ترسره کوي، او د هغه مبارک سیرت یې یوازې په یوڅو کیسو او شعرونو او په یو څو قصیدو کې خلاصه کړی دی چې یوازې د میلاد په شپو او ورځو کې یې بیانوي.

د رسول الله ﷺ سره محبت په دې نه پوره کیږي چې یوازې په خوله د هغه صفتونه وکړو او بس... بلکې پکار ده چې د ژوند ټول کړه وړه د هغه سپیڅلي سیرت موافق برابر کړو، خپل عبادات، معاملات، اخلاق، او سیاستونه... د رسول الله ﷺ دسنتو او د هغه د تګلارې موافق ترسره کړو، له دې امله په هرمسلمان د نبوي سیرت زده کړه لازمه ده، ترڅو خپله زندګي د هغه موافق تېره کړي.

د نبوي سیرت په برخه کې ډېر کتابونه لیکل شوي دي خو تر ټولو یې د (ابن هشام مختصر سیرت) چې په عربی ژبه لیکل شوی دی او زمونږ ورور او نزدې ملګري (**استاد/ لقمان حکیم حکمت**) پښتو ژبې ته ژباړلی خورا مشهور او د اعتماد وړ دی، زمونږ پښتانه وروڼه دېته اړ وو چې د سیرت یو داسې مستند کتاب پښتو ژبې ته وژباړل شي ترڅو د خپل ژوند د چارو په سمون ترې ګټه پورته کړي

زمونږ ورور، نزدې ملګري، ژمن لیکوال او ژباړن (**استاد/ لقمان حکیم حکمت**) د پښتو ادب او اسلامی کلتور دعلمی بشپړتابه کاروان سرخیل دی چې پښتون ولس یې د یوه لوی اثر (د ابن هشام مختصر سیرت) په ژباړه وویاړ.

زه د دې کتاب پښتو ژباړه خپل ځوربدلي ولس اوټولو پښتنو وروڼو لپاره ډېر ستر خدمت بولم، او د دې کتاب په بریالی ژباړه درانه استاد/ لقمان حکیم (حکمت) ته دزړه له کومې

مبارکي وړاندې کوم، او پوره نیکبخته او د شاباش وړ یې ګڼم، چې په سلګونو مخونو مشتمل د اسلام د ستر پیغمبر دسپیڅلي سیرت ژباړه یې خپلو پښتنو ورونو ته وړاندې کړه.

په پای کې د الله تعالی نه ورته د اسلامي دعوت په ډګر کې د لا زیاتو خدمتونو او بریالیتوبونو غوښتونکی یم.

مجیب الرحمن (عمر)
پیښور کې د امام بخاري جامعې استاد

د كتاب اړوند لوستوالو ته د مولوي صيب قمرالدين (قمر) حفظه الله سپارښتنه

هغه ذات لره تولې ستاینې او نیک صفتونه دي چې د مالي، قولي او بدني عبادتونو مستحق دی، هغه ذات چې محمد بن عبدالله بن عبد المطلب ﷺ يې دې دنيا ته د خپل استازي او سفير په صفت راستولی دی او پر مخلوق يې ورته غوره والی ورکړی دی د معراج په سفر کې يې د ټولو لیږدول شو استازو لپاره مقتدا او امام ګرځولی دی، پر دغه بابرکته انسان دې هزار ځله درود او سلام وي چې خپله له ګردو کرغېړنو خويونو او عادتونو څخه پاک او د نورو لپاره پاکونکی و، د هغه پر شخصيت دې بې شمېره درود او سلام وي چې الله پاک دې دنيا ته د ښراغ په حيث الله رالېږلی دی او د ټولو ناخوالو په وړاندې يې مبارزه کړې ده او په هر حکم او پيغام کې يې له انصاف څخه کار اخستی دی.

ګرانو! که ز مونږ غوندې خلک هرڅومره د محمد ﷺ د نېکو صفاتو بياندويه شي د هغه د نېکې رويې حق به اداء نه کړی شي که له بعثت څخه وړاندې د جاهليت دور خلکو چال چلند په نظر کې ونيسو او له هغه بدلون او انقلاب سره يې موازنه کړو چې محمد مصطفی ﷺ د پيغمبری په وجه دنيا کې راغی او په ذاتي او فردي شکل سره يې انسانيت ته کومه ښکلا ورکړېده داسی ښايسته انسان چې تر نن تاريخ پورې د ده په شان انسان نه مور زږولی او نه سترګو ليدلی او نه به يې وزږوي او نه به يې سترګې وګوري، نو راته به جوته شي چې هغه مبارک په سوچه توګه د انسانيت غښتلتيا او دسپيڅلي مقام د برحال ساتو په خاطر راستول شوی دی، د هغه مبارک پر سيرت، احوالو او کړو وړو باندې ديني علماوو ډېر په زړه پورې کتابونه ليکلي دي چې سړی يې نه په لوستلو ستومانه کيږي او نه يې په اورېدو ښېپمانه کيږي د دغو کتابونو له جملې څخه يو کتاب (سيرت ابن هشام) دی که څه هم محمد بن اسحاق رحمه الله ډېر په زړه پورې انداز ليکلی دی او ټول هغه څه چې په دې کې نقل کړي دي ثابت او مستند دي خو دا چې لوستلو يې د وخت لويه برخه نيولې شوه نو غښتلي اديب او عربي ليکوال عبدالسلام هارون يې تهذيب او تلخيص وکړ خو دا چې له تهذيب سيرت ابن هشام څخه ګټه اخستل پښتنو ورونو لپاره لويه تشه وه، دا چې د کتاب خير لا پسې وغځيږي او هر څوک ورته لاس رسی ولري نو د ځوان فکر خاوند استاد لقمان حکيم صاحب د محمد رسول الله سره د محبت په جذبه دغه کتاب پښتو ژبې ته وژباړه.

الله دې وکړي چې زمونږ ټول پښتانه لوستوال خلک نر او ښځه او په ځانګړې توګه ځوان نسل خپل قميتي وخت د بې هوده او بې مفهومه کېسو او رسالو په کتلو خراب نه کړي چې

اخلاقي او ديني دواړه اړخونه يې ګواښي، بايد بدل کې يې دې کتاب ته لاس رسى ولري او د خپل نبي **محمد** صلى الله عليه وسلم د حالاتو نه ځان په سمه توګه اګاه کړي او نورو ته هم توصيه وکړي.الله دې د کتاب مولف او ژباړونکي او هغه ځوک چې د کتاب د چاپ زيار او مصارف پر غاړه اخلي په خپلو عملونو کې ماجور وګرځوي. وصلى الله تعالى على خيرخلقه **محمد** ﷺ

قمرالدين (قمر)

د امام بخاري د پوهنتون د اداري چارو مسؤل.

د ژباړن پېلیزه

زه به څه ووایم، د سیرت اړوند خبرې، د تاریخ پس منظر او نور هغه اړخونه چې یاد ترې اړین بریښي لیکوال یې خپله په سریزه کې په زړه پورې شننه کړې ده.

یواځې دومره به ووایم چې که هر څوک د دنیا په هر ګوټ کې د اسلامي دعوت مینوال وي او دوسته ګڼي چې دین ته په دعوت کې ونډه ولري، په عامه توګه د داعیانو له تاریخ څخه په استنباط باید لومړی په سیرت پیل وکړي، د سیرت په بیان چې داعي د خپل دعوت دروازه څومره خلاصه او څومره خلک پرې اسلام ته دعوت کولای شي، فکر نه کوم که د دعوت نور اسالیب په لومړي ځل دومره وده ولري.

د ژباړې په جریان کې هغه ایتونه چې عبدالسلام هارون نیمګړي ذکر کړي دي، زیار مې ویستی چې د ترجمې سره یې په پوره توګه ذکر کړم او ترجمه مې ورله په حاشه کې په دې خاطر ذکر کړېده تر څو ترجمه شوي متن کې واقعیت وړاندې لا ړ شي.

الله دې د ژباړې دا زیار زما او د ټولو لوستوالو او په چاپ کې د مالي زیار ویستونکو لپاره صدقه جاریه وګرځوي، دا ترجمه دې الله پاک خالص د هغه د رضا په خاطر وګرځوي، الله دعا اوریدونکی او قبلونکی دی، هغه د هیڅ چا زیار نه ضایع کوي، په بندګانو نهایت رحیم او بې تحاشا مهربانه دی.

که د لوستوال تر نظر لاندې هر ډول علمي، املائي او مطبعي خطا راشي د احسان له مخې مو په لاندې عنوان وخبروئ ترڅو یې اصلاح کړو، ځکه له خطا څخه هیڅ څوک هم معصوم نه دي.

لقمان حکیم حکمت

د لیکوال پېلیزه

هغه وړانګینه ځلا چې د وربېځو د زوال په څېر یې د بدپرستۍ او ناپوهۍ ګردې تروږمۍ په زوال کړې، ګرد انسانیت ته د الله پاک له لورې هغه راستولی شوی هدایت چې انسان یې د تمامو بدمرغیو او هلاک څخه وژغوره، انسانیت یې له سترو مهلکو بې نورۍ او بې لارۍ څخه د سعادت په لور رهی کړ، دنبي کریم ﷺ جهادي ژوند د انسانیت د بقاء او بچاو لپاره تر ټولو روښانه صفحه ده، د هغه ژوند ژواک د رحم او مهربانۍ او د ښې رویې ژوندۍ بېلګه ده، د هغه ژوند ژواک د خالق او مخلوق سره د مناسبې رویې لوړ او ستر منار دی، د نبي کریم ﷺ ژوند او سیرت د الله پاک په سپیڅلي کتاب کې په زرینو ځلا ځلیږي، الله پاک یې اړوند فرمایي: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ [سورت قلم: ٤].

ژباړه: ته پېغمبر ﷺ په لوړ او لویو اخلاقو سمبال یې.

ژوند یې له پخوا راهیسي د پیاوړو تاریخ پوهانو په ارزښتناکو لیکنو کې وړانګینې پلوشې لري، د دغې مبارک ژوند پېکې خورا خواږه حیرت انګیز لحظات لري.

صَلَّ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرضي وَأَنْعَمَ

تاریخ او سیرت ته لنډه کتنه

د جاهلیت په دور کې د پلار نیکه څخه راپاتې روایتونو پرته تاریخي ودې شتون نه درلود، تاریخ هم هغه مهال ایکې یوآځې د عربي ژوند ژواک اړوند حرکت درلود، د پلار نیکه ویاړونه، د اتلولو او بې چورته مالي لګښت، په ژمنې وفا کول، د حسب او نسب او نور قومونه د ځان ملاتړې جوړولو څخه به د تاریخ میچن چورلښت درلود، که څه هم په دغې تاریخي پس منظر کې د بیت الله او د هغې د سبمالښت، د زمزم د اوبو د راپورته کېدو، د جرهم اود قریشو د سردارانو، د مآرب بند ماتېدل او د خلکو تس نس کېدل، د کاهنانو او دهغوی د سجعو اړوند وریکې مات ګوډ معلومات وو چې د جاهلیت د دور ټولنیز او سیاسي او دیني اړخونه پکې په تفصیلي توګه نزدې ښه څېړل شویدي.

که څه هم د جاهلیت د ټاټوبي د کهانینو او قیصو غونډې ګرمې وې، او په روایتي بنسټ به له لویانو څخه کوچنیانو ته معلومات پاتې وو، هغه و چې د اسلامي دین د ظهور وړاندې د نبوت

ځېنې نښې نښانې راولاړې او څرګندې شوې، د نبي کريم ﷺ کوچنيتوب مبارک او عامه طرز زندګي، د پيغمبرانو حال احوال او د صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ د ژوند نوی پړاو، د نبي ﷺ د راز راز اغيارو او دښمنانو د اغتيال هلې ځلې، د مشرکانو او يهودانو او نصرانيانو ترمنځ د نبي ﷺ د ژوند بېلګې قيصې او اخبار رېنه چينه وه، هغوی هم دغه اخبار د راويانو له مخې مشرانو نه کشرانو ته پاتې اثرات وښودل، د ژوند د دغې نوي پړاو لپاره د قرانکريم اياتونه او نبوي حديثونه او د صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ رښتينې ويناوې ژوندې بېلګه ده.

که څه هم قرانکريم په ليکلې بڼه شتون درلود خو ولې تر ډېره مهاله نبوي حديثونه د ليک او قلمبندۍ څخه په کناره کې و، خو حديثونه به د موثقو (باوري) جهاتو له لارې خلکو روايت کول، دنبي کريم ﷺ څخه د ابوسعيد الخدري رضي الله عَنْهُ د روايت کړي حديث په بنسټ چې (لاَ تَكْتُبُوْا عَنِّيْ شَيْئاً سِوَى الْقُرْآنِ فَمَنْ كَتَبَ عَنِّيْ شِيْئاً سِوَى الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ).

له قرانکريم پرته نور له ما څخه هېڅ شی مه ليکئ، که چا د قرانکريم پرته نور څه ليکلي وي نو ليرې (مټاو، وران) دې کړي.

په عامه توګه هېڅ چا هم د حديثونو د ليکلو او نويشته کولو جرأت او زړه ورتوب نه شو کولای.

د حديثونو د نه ليکلو لامل ډاګيزه و چې تر څو نبوي حديثونه د قراني اياتونو سره ګډوډ نه شي، د دغې نېکې موخې د لاس ته راوړو په خاطر د نه ليکلو خبره په وقتي توګه وه.

د عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ الله د واک په دور کې (۹۹-۱۰۱هـ) پورې خبره د تېر په څېر وه، داسې ويل کيږي چې د حديثونو په ليکلې بڼه راټولولو باندې عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ الله څلوېښت ورځې استخاره وکړه، الله پاک ورته د خير لاره خلاصه کړه او ابوبکر محمد بن عمرو بن حزم ته يې اجازه وکړه، هغه په خپل ذهني محيط کې ضبط کړي ټول حديثونه نويشته کړل، او نويشته شوي معلومات (حديثونه) يې د قلمرو بېلابېلو برخو ته واستول.

ابوبکر بن حزم رَحِمَهُ الله دا مهال په مدينه باندې ګورنر و، او په (۱۲۰هـ) کې وفات دی.

د تېر په څېر عمر بن عبدالعزيز د امام مالک استاذ محمد بن مسلم بن شهاب زهري رَحِمَهُ الله ته امر وکړ چې د نبي کريم ﷺ ثابت حديثونه راغونډ کړي، د امر سره سم هغه په کتابي بڼه ځينې حديثونه راغونډ کړل.

له دې پړاو وروسته په حديثونو کې رنګارنګ ليکنې مسلمانانو پيل کړې چې د ځانګړي ترتيب او تنسيق سره يې هېڅ اړيکې نه درلودې، بلکې ځېنو لا د تشريع د ځانګړو بابونو اړوند د حديثونو راغونډونې وکړې، خبره تر دې حده ورسېده چې د نبي کريم ﷺ د حديثونو د راټولولو لپاره داسې ډول ليکنو شتون پيدا کړ چې د هغې د روزمره زندګۍ او د عامې زندګۍ لکه د هغه زېږدنه او رضاعت ان تر بعثت پورې يې ژوند په بابونو او مستقلو فصلونو ووېشل شو.

له دې وروسته قريش د الله پاک دين ته رابلل او په مکه کې د قريشو په ځورونو او ربړولو تحمل او زغم ويستل او د غزاګانو او جنګي پلاوې لېږدونې او د جهاد نور اړوند ګرد متعلقات يې پکې په تفصيلي انداز څېړلي دي.

تاريخ پوهانو پکې د تاريخ د ليکنې نورې لارې هم غوره کړې دي، ځينو يې ليکنه د نبي کريم ﷺ د ژوند مبارک اړوند ځانګړې کړه تر څو خپل دين ته مايله ټنده وخړوبوي، ځکه چې دغه تنده ماتېدنه د نبي ﷺ د مسلمانانو لپاره د نېکې نمونې او مهتدينو لپاره د لارې مشال و.

د سيرت خورا مشهور پياوړي ليکوالان

د سيرت لومړی ليکوال عروة بن الزبير بن العوام (۹۲هـ) و، بيا ابان بن عثمان (۱۰۵هـ) بيا وهب بن منبه (۱۱۰هـ) ورپسې شرحبيل بن سعد (۱۲۳هـ) او بيا ابن شهاب الزهري (۱۲٤هـ) او بيا عبدالله بن أبي بکر بن حزم (۱۳۵هـ) وو.

هېره دې نه وي چې د دوی ليکوالانو دغه لاس ليکنې له منځه تللي دي، که څه هم مات ګوډ ځينې برخې يې د تاريخ په ځينو کتابونو کې خوندي هم پاتې دي لکه تاريخ طبري، او يا لکه د جرمني په ښار هيډلبرګ کې چې د وهب بن منبه د ليکنې ځينې برخه نمونه پرته ده.

له دې څخه وروسته بيا د مؤلفينو لړۍ پيل شوه چې خورا شهرت يافته يې موسی بن عقبة (۱٤۱هـ)، معمر بن راشد (۱۵۰هـ)، او محمد بن اسحاق (۱۵۰هـ) وو.

بيا دريمه طبقه راڅرګنده شوه چې له جملې څخه يې يو هم زياد البکائي (۱۸۳هـ) واقدي (۲۰۷هـ) چې د مشهور کتاب (المغازي) ليکوال هم دی، ابن هشام (۲۱۸هـ)، او محمد بن سعد (۲۳۰هـ) چې د (الطبقات) په نوم ارزښتناکه ليکنه لري.

د ابن اسحاق سيرت

د ليکوالانو په دغې ليکنو کې ارزښتناکه علمي او باوثوقه باور وړ ليکنه د محمد بن اسحاق رَحِمَهُ الله سيرت دی[1] چې د عباسيانو د واک د دور په لومړيو مرحلو کې يې نويشته کړی دی.

(۱) اسم کنية يې ابو عبدالله، نوم يې محمد او د پلار نوم يې اسحاق او د يسار بن خيار لمسی و، پلرنې ټاټوبې يې د کوفې لويديځه برخه کې د [عين تمر] نوم کلی و، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ د واک په دور (۱۲هـ) کې مسلمانانو فتحه کړ او د دې نيکه (يسار) پکې د قيس بن مخرمة بن المطلب بن عبدمناف غلام راوستل شو، هغه و

داسې ويل کيږي چې د محمد بن اسحاق په بغداد کې د ابو جعفر المنصور سره ليدنه کتنه وشوه، د ابوجعفر سره چې خپل ځوی (مهدي) هم ناست و، منصور له ابن اسحاق څخه وپوښتل دا پېژنې؟ هغه ورته وويل: هو دا د اميرالمؤمنين ځوی دی، منصور ورته وويل: د دې لپاره د آدم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د پيدائښت له پيل څخه تر نن ورځ پورې ګرد معلومات راټول کړه، ابن اسحاق پيل وکړ او لوی کتاب يې وليکه، هغه ورته وويل: ابن اسحاقه! دا خو دې لوی کتاب ليکلی دی، کله لږ دې نچوړ کړ ډېر به ښه وي.

هېره دې نه وي چې دغه لوی کتاب د اميرالمؤمنين په مکتبه کې خوندي پاتې شو.

د ابن هشام سيرت

د ابن اسحاق نه وروسته ابن هشام[1] راغی او نږدې يوه نيمه پېړۍ وروسته يې د زياد البکائي[2] د يو راوي په توسط د ابن اسحاق سيرت خلاصه روايت کړ.

د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق د سيرت کتاب چې نن ځمونږ مخې ته پروت دی په دې اندازه نه دی، بلکې ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت ځينې اړخونه د زيادت او اضافه کارۍ

چې په (۸۰هـ) کال کې يې لمسی (محمد) په مدينه کې وزږېد، محمد رَحِمَهُ الله که څه هم خپله ځواني په مدينه کې تېره کړه، خو ولې د ځينو مصرينو په ملتيا مصر ته ولاړ، بيا له هغه ځايه کوفې ته، جزيرة العرب، ري، بصره او بيا بغداد ته ولاړ، هلته يې د اجل داعي ته لبيک ووايه او په (۱۵۲هـ) کې وفات شو.

د دې اړوند ابن عدي وايي: محمد بن اسحاق چې د وخت واکداران يې له هر څه نه د نبي کريم ﷺ په غزواتو بوخت وساتل، که له دې پرته هېڅ بل فضيلت اوغوره والی ونه لري دا يې بسنه کوي.

(۱) اسم کنية يې ابو محمد، نوم يې عبدالملک د هشام ځوی دی، په قام قبيل حميري و، زوکړه يې په بصره کې شوېده او مصر ته ولاړ، هلته يې د امام شافعي سره ليدل کتل وشول، دواړو سره خپل منځ کې د عربانو د شعرونو زياته برخه يو بل ته زمزمه کړل.

ابن هشام دابن اسحاق د سيرت د تهذيبولو پرته نورې ليکنې هم لري، يوه ليکنه يې د حمير په نسبونو او واکدارانو طبقه خلکو ليکلې ده، او بل اثر يې د عربانو د شعرونو په غريبو الفاظو شرحه ليکلې ده، په فسطاط کې په (۲۱۸هـ) کې وفات شوی دی.

(۲) اسم کنيه يې ابو محمد نوم يې زياد د پلار نوم يې عبدالملک او د نيکه نوم يې طفيل و، د کوفې ميشتوال او په قام قبيله عامري و، په بنو عامر کې د بکاء له کورنۍ څخه و نو ځکه ورته بکائي ويل کيږي، بغداد کې يې خلکو ته مغازي د محمد بن اسحاق په روايت او فرائض د محمد بن سالم په روايت ښودل، له بغداد څخه بېرته کوفې ته ستون شو.

ابن هشام به يې ډېر زيات قدر او احترام کو، هغه د کتاب پيل کې وايي: [د ځينو داسې خبرو له ليکلو څخه مې ډډه وکړه چې بد بريښي او نور ځينې داسې و چې په خلکو ښه نه لږېدل، او ځينې نور معلومات داسې وو چې د بکائي روايت درست نه بلل].

سره، او ځېنې برخه یې په نچوړ او خلاصه کولو او څه یې هو بهو د هغه روایتونه ذکر کړیدي، کله ناکله پرې نیوکې هم کوي او یا یې هم د نورو علماوو د روایتونو سره پرتله کوي، هغه د کتاب په لیکلو کې خپله د لیکنې تګلاره د کتاب په لومړۍ برخه کې څرګنده کړېده.

د نیوکو او لنډېز باوجود بیا هم ابن هشام د ابن اسحاق د سیرت په کتاب کې د روایت او امانتدارۍ ځانګړی خیال ساتلی دی.

هېڅ یوه کلمه یې ورله رد و بدل کړې نه ده، د نورو روایتونو سره د تعارض په مهال او یا هم د تېروتنې د اصلاح کولو، او یا د لفظ د تشریح کولو څخه وړاندې خامخا وایي [ابن هشام وایي].

که څه هم لنډېز د ابن هشام بنسټیز لامل دی، له همدې کبله یې د اسمعیل بن ابراهیم عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ څخه وړاندې د پېدائښت پېل، داسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ بچیان، زیاتره شعرونه او نور هغه حالات چې ابن هشام یې زیادت بولي او له سیرت څخه یې نه شمیري ټول حذف کړیدي.

او نه هغه حوادث قابل ذکر بولي چې د راویانو ثقتوب یې مشکوک وي، خو که د ابن هشام د روایت کړي سیرت د اصل غوڅه پلټنه وکړی شي جوته به شي چې په روایت کې یې د امانت ډېر زیات خیال ساتلی دی، او دا خبره له شک نه وتلې ده چې مخکني اسلامي علماوو کې دې خوي په لویه کچه شتون درلود.

د ابن هشام د سیرت علمي ارزښت

د محمد بن اسحاق د سیرت لیکلی کتاب د سیرت د ګردو لوستوالو لپاره له پخوا راهیسې تر نن ورځ پورې عمده او اصیله سرچینه ده، هېڅ څوک به داسې نه وي چې د رسول ﷺ د سیرت اړوند شننه کوي مګر دا چې د ابن اسحاق کتاب یې مخې ته پروت وي.

لږ څه وړاندې تاسو وپېژندل چې د ډېرې زمانې څخه راپدېخوا علماوو د ابن اسحاق نوشته کړی سیرت د ابن هشام د سیرت په نوم ځکه پېژنده چې ابن هشام یې راوي او همدې یې لنډېز کړی و.

ابن خلکان وایي: (**ابن هشام هغه هستۍ ده چې د ابن اسحاق له لیکنې څخه یې د نبي کریم ﷺ سیرت او غزاګانو غورچاڼ کړی دی، هغه دا سیرت پاک صفا او بیا یې لنډیز کړ، د ابن اسحاق لیکلی سیرت د خلکو په منځ کې د ابن هشام د سیرت په نوم شهرت لري**).

په ربنتیا چې د ابن هشام سیرت د شارحینو او لوستوالو په نیز ژوندی احترام لري، همدا سیرت ابو القاسم عبدالرحمن السهیلي[1] د [**الروض الأنف**] په نوم شرح کړی دی.

(۱) اسم کنیه یې ابو القاسم، نوم یې عبدالرحمن، د پلار نوم یې احمد او د نیکه نوم یې اصبغ و و په اندلس کې

له دې څخه وروسته ابو ذر الخشني[1] راولاړ شو او د سیرت کتاب ته په ځانګړې توګه داسې ځېر شو چې ګران فهمه کلمات یې ورله شرح کړل او د اړتیا وړ یې په ځینو ځایونو نیوکې هم وکړې، او خپل دغه زیار ته یې د **[شرح السیرة النبویة]** نوم ورکړ، هېره دې نه وي چې د دې کتاب د خپرونې زیار ډاکټر برونله ویستلی دی.

دتېر په څېر پرې بدرالدین محمد بن احمد العیني د **[کشف اللثام فی شرح سیرة ابن هشام]** په نوم هم شرح ولیکله چې په (۸۰۵هـ) کې ترې وزګار شو.

له بلې خوا ځینې نورو علماوو د سیرت د لیکنې په لنډیز ځانګړې پاملرنې پیل کړې، چې یو یې هم له جملې څخه برهان الدین ابراهیم بن محمد چې په ابن مرحل شافعي یې شهرت درلود و، هغه سیرت نزدې په اتلسو مجلسونو (درسونو) کې راخلاصه کړ چې تر څنګ یې په ناقصو ځایونو زیاتونې هم وکړې، او خپلې دغې ټولګې ته یې د **[الذخیرة في مختصر السیرة]** نوم ورکړ، او په (٦١١هـ) کال یې د لیکلو له زیار څخه وزګار شو.

له بلې خوا د ابن هشام سیرت ابو العباس احمد بن ابراهیم بن عبدالرحمن الواسطي هم د **[مختصر سیرة ابن هشام]** په نوم خلاصه کړ او په (۷۱۱هـ) کې یې له زیار څخه وزګار شو.

او ځینې نور هغه علماء چې سیرت یې د نظم او شعر په بڼه ترتیب کړ یو هم ورپکې ابو محمد عبداالعزیز بن محمد بن سعد الدمیري الدیریني دی چې په (٦٦٣هـ) کال کې وفات دی.

سیرت په شعري بڼه ابوبکر محمد بن ابراهیم چې په ابن شهید شهرت لري هم ترتیب کړ او خپل دغې ترتیب شوې لیکنې ته یې د **[الفتح القریب في سیرة الحبیب]** نوم ورکړ، نزدې څه د پاسه لس زره بېتونه لري.

تهذیب سیرة ابن هشام

د خپلې څوانۍ په لومړیو کې ما څو څو وار د دې کلک هوډ وکړ چې د سیرت دغه عملي او ارزښتناکه لیکنه له پیل څخه تر پای ولولم، خو ولې د تېروپاتو او د خبرو ترمنځ یو تر بله د نه سمون له کبله چې ذهن نا ارامه کوي، نفس ته له ستومانې پرته نور څه نه ورکوي، ما ترې

د سهیل د درې هستوګن و، اندلس کې په (۵۰۸هـ) کې زږېدلی دی، او د ژوند زیاتره برخه یې هم دلته تېره ده، په مراکش کې درې کاله پاتې شو او هلته په (۵۸۱هـ) کې وفات شوی دی.

(۱) اسم کنیه یې ابو ذر نوم یې مصعب د محمد څوی او د مسعود لمسی و، په اندلس کې د خشین نوم کلي اوسېدونکی و، په (۵۳۲هـ) کې پېدا او په (٦٠٤هـ) کې وفات دی.

هم لکه په لويه شلېدلي بيابان کې د ګل او ګلاب په څېر ځېنې ځېنې برخې ولوستې، د نېکې پای او ګلابترينو خوږو خوږو اسلوبونو يې د لوستلو سره ځان ته جذب کړم.

په رښتيا چې ما د نبي کريم ﷺ د سيرت په لوستلو کې د قرانکريم د اياتونو د تلاوت او يا هم د نبي ﷺ د حديثونو او مبارکو خبرو په څېر رښتنې او ځان نه ښوولو عبادت او خاکسارۍ او عاجزانه انداز مونده کړ.

زما پلار چې په **[تلخيص الدروس الأولية فی السيرة المحمدية]** په نوم کتاب قلمبند کړ، ديرش فصلونه يې درلودل، د ديني معاهدو پرته نور په هېڅ کومې تعليمې اداره کې نه لوستل کېده، ځکه چې له نورو ادارو سره د **[دروس السيرة]** په نوم ځانګړې او مستقلې مادې شتون درلود، شايد د سيرت بيا لوستلو ته همدې ته اړ کړم چې د ابن هشام ليکلی سيرت را لنډ کړم.

چونکه **مخکې** مې د دې يادونه وکړه چې د کتاب خپل اسلوب ډېرې ستړياوې لرلې، خو د لوستلو لپاره مې ټول کتاب بيا له توانه ووت.

د بدر د بنديوانانو د نومونو په مهال د سيرت په کتاب کې لوستوال ته نور ګڼ شمېر فصلونه مخې ته ورځې، دا چې په بدر کې د مسلمانانو د اسونو نومونه څه و؟ هغه خلک چې د انصارو يا مهاجرينو له جملې څخه يې د بدر په غزا کې ګډون کړی وو، د هغوی نومونه، کوم مسلمانان په بدر کې شهيدان شوي وو؟ يا د بدر په معرکه کې چې کوم اشعار او ترانې ويل شوي وې، د اوږد ترينو نسبونو په ذکرکولو او لوی لوی قافيه لرونکي اشعار او دېته ورته سردي نورې اړوند پېښې چې د کتاب خوند يې ورک کړی و، لکه سرسخته الفاظ، يا د قرانکريم ځېنې هغه اياتونه چې د سيرت د دغې ذکر کړي ځای سره هېڅ سمون نه خوري، ولو که اندکه اشاره يې ورته کړې وي، ورپکې ايت ذکر شوی دی، ټول هغه څه وو چې زه يې هک پک او حيران دريان کړی وم.

بايد هغه سند ته پکې هم اشاره شوی وای چې د سيرت زياتې فقرې ورباندې روايت شوي دي، د نيوکه کونکي علماوو پرته نور هېڅ چا ته دا ارزښت نه لري.

ما دا زيار وويست چې دا (لنډيز) لوستوالو او مينوالو ته په داسې پوښاک کې وړاندې کړم چې د هغوی سترګې ورباندې يخې شي، او له بل پلوه يې ورته په لوستلو کې هم هېڅ ستونزې نه راولاړېږي، د دې برسېره مې د اصلي کتاب په نص ځانګړی خيال ساتلی دی، لوستوال کولای شي نص يا د استشهاد لپاره د نظم په ژبه شعرونه لومړني کتاب (اصل) ته منسوب کړي، دا ځکه چې ما د کتاب هېڅ نص هم رد او بدل کړی نه دی، د علمي امانت خاص خيال مې کړی دی چې چرته هم د ابن هشام نصوص دي، زياتره مې هغه ته د کتاب په متن کې او يا هم لاندې حاشيه کې منسوب کړي دي.

کوم چې عام طوره نصوص دي نو هغه د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق نصوص دي، له اړتيا پرته مې هغه ته نص منسوب کړی دی، او نور مې د ليکنې په مقتضا عام تام پرېښي دي چې يا دا ابن هشام او يا هم ابن اسحاق روايت کړيوي.

د ټولو نصوصو د ضبط انتهايي ډېر خاص خيال مې ساتلی دی، کوم ځای چې مې د شرحې ځينې ځايونو کې اړتيا ليدلې ده د هغې شرحه مې هم د سيرت د شارحينو، او يا هم د اثارو له ليکنو او د لغت د معتمدو کتابونو څخه مې پکې استفاده کړېده.

چونکه مختصر سيرت د هغه چا لپاره د لوستلو زرينه موقعه ده چې دکتاب اصل ته لاس رسی نه شي لرلی، او له بل پلوه د نني اوسني ځوانانو د تېرو قابل شرف له سپېڅلي تراث سره د تړون ډېر ښه پړاو هم دی.

ستا لپاره همدومره بسنه کوي چې د زيات خېر او علمي تراث د لاس ته راوړلو لپاره دا کتاب لږ شمېر ورځو کې ولولې، خو که د کتاب د اصل لوستل دې پېل کړل سره له دې چې له توانه به دې هم بهر وي خو نزدې لوستل به يې درڅه ګڼ شمېر مياشتې هم ونيسي.

د الله پاک څخه ارزو لرم چې دا کتاب چې زما په اند ډېر لږ زيار مې پکې ايستلی دی، د خېر نه ډک وګرځوي، په دې مې يواځې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ خوشحالول موخه ده، نور هيڅ نه دي.

مصر [ربيع الثاني / ۱۳۹۶ ه اپريل ۱۹۷٦ م]

تر ادم عَلَيْهِ السّلَامُ پورې د محمد ﷺ مبارک نسب:

ابو محمد عبدالملک بن هشام وايي:

دا د نبي کريم ﷺ دسيرت اړوند ټولګه ده.

محمد د عبدالله ځوی د عبدالمطلب (شيبه) ځوی د هاشم (عمرو) ځوی د عبدمناف (مغيرة) ځوی د قصي (زيد) ځوی د کلاب ځوی، د مرة ځوی د کعب ځوی د لؤي ځوی د غالب ځوی د فهر ځوی د مالک ځوی د نضر ځوی د کنانة ځوی د خزيمة ځوی، د مدرکة (عامر) ځوی د الياس ځوی دمضر ځوی د نزار ځوی د معد ځوی د عدنان ځوی د أدد ځوی د مقوم ځوی د ناحور ځوی د تيرح ځوی د يعرب ځوی د يشجب ځوی د نابت ځوی د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی د ابراهيم

خليل الرحمن عَلَيْهِ السَّلاَمُ څوی د تارح (ازر) څوی د ناحور څوی د ساروغ څوی د راعو څوی د فالخ څوی د عيبر څوی د شالخ څوی د ارفخشذ څوی د سام څوی د نوح عَلَيْهِ السَّلاَمُ څوی د لمک څوی د متوشلخ څوی د اخنوخ (د ګمان له مخې دا د ادريس عَلَيْهِ السَّلاَمُ نوم و) د يرد څوی د مهليل څوی د قينن څوی د يانش څوی د شيث څوی د ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ څوی.

ابن هشام وايي: زه ددې کتاب د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر نبي کريم ﷺ او د ټولو هغو چا چې ددې دواړو ترمنځ وي، په پرله پسې توګه چې په نسبي سلسله کې شمول لري پيل کوم، داسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ نه تر نبي کريم ﷺ پورې چې د دوی ترمنځه تېر شوي وي او څه ورته مخې ته راغلي وي، او د مزيد اختصار له کبله د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ دنورو بچيانو د ژوند کيسې نه صرف نظر کيږو، او وړاندې مو وويل چې د اختصار له کبله به د ابن اسحاق هغه معلومات هم نه ذکر کوو چې د نبي کريم ﷺ اړوند نه وي، او نه يې په هکله قراني اياتونه نازل شوي وي، نه دکتاب ستونزې اواروي، او نه يې سرسخته الفاظ تشريحوي، او نه د شواهدو په حيث تاييدي کلمات وي.

هغه داسې شعرونه ذکر کړيدي چې علماء يې د شعرونو په نوم نه پېژني، او ځينې نور يې داسې شيان ذکر کړيدي چې ياد يې ښه نه بريښي او ځينې نور يې داسې معلومات ذکر کړيدي چې خلک يې پرکندو او نيمګړتياوې بولي، او نور ځينې داسې معلومات دي چې په دروستوالي يې مونږ ته بکائي[1] رَحِمَهُ الله بخپلو روايتونو کې هيڅ ذکر نه دی کړی، له دغې پرته به دنورو متعلقاتو لړې درواياتونو او د علم په اندازه جاري ساتو -ان شاء الله-.

د اسمعيل عَلَيْهِ السّلاَمُ څخه راپېدېخوا نسبي سلسله

اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ دولس نارينه زامن زيږولي وو: نابت، قيذر، اذبل، ميشا، مسمعا، ماشي، دما، آذر، طيما، يطور، نبش، قيذم، نابت.

نابت نه يشجب پيدا شو اود يشجب نه يعرب او د يعرب نه تيرح او دتيرح نه ناحور، د ناحور نه مقوّم، د مقوّم نه أدد، د أدد نه عدنان پيدا دی.

بيا د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په اولاد کې د عدنان نه قبائل خواره واره شول.

عدنان د وه نارينه زامن لرل: معد بن عدنان، او عک بن عدنان، عک يمن ته ولاړ او هتله

(۱) بکائي رَحِمَهُ الله د ابن هشام استاذ او د ابن اسحاق شاګرد دی، خپل نوم يې زيادبن عبدالله بن طفيل بکائي دی، په (۱۸۳هـ) کې وفات دی، او بکاء د بنو عامر بن صعصعة دقبيلو په خېلونو کې يو خېل دی.

شته شو، هغه داسې چې عک په اشعريانو کې رشته وکړه او له رشتې کولو سره هلته پاتې شو، ان چې کور او ژبه يې سره يوه شول، او اشعريان د اشعر بن نبت بن أدد بن هميسع بن عمرو بن عريب بن يشجب بن زيد بن کلهان بن يشجب، بن يعرب بن قحطان اولاده ده.

د معد بن عدنان نه څلور نارينه بچي پيدا شول: نزار، قضاعة، قنص، او اياد.

قضاعة ترې حمير بن سبأ ته ولاړ، او د معد د نسبيانو په وينا دقنص بن معد پاتې اولاده نيست نابود او هلاک شول چې د جملې څخه يې يو دحيري باچا نعمان بن منذر هم و.

د ربيعة بن نصر خوب ليدنه

ربيعة بن نصر ديمن له واکدارانو څخه هغه ټولواک دی چې له هول او هيبت څخه يې ډک ډارونکی خوب وليد، هيڅ يو ساحر، کاهن او پالګر يې پرې نښود مګر دخپل خوب د تعبير کشی غوښتنه يې ترې وکړه، تر دې چې د خپل قلمرو په داخل کې يې ټول نجوميان هم پرې نه ښودل، ټول يې راپنډ کړل او ورته يې وويل: ما ډېر زيات ډارجن خوب ليدلی دی، او زه يې نهايت زيات ګبراو کړی يم، په جدي توګه يې راته تعبير وواياست، ټولو ورته وويل: مونږ ته دې ليدلی خوب واوروه تر څو يې درته تعبير درکړو.

هغه وويل: که زه درته خپل ليدلی خوب هم واوروم ګومان مې نه شي که ډاډمن تعبير راکړې او حوصله مې جوړه کړئ، زما د ليدلي خوب تعبير هغه څوک کولای شي چې د خوب اورېدو وړاندې تعبير کشي وکړي.

يو تعبير کش وويل: که رښتيا هم باچا سلامت دخوب تعبير د خوب ويلو وړاندې غواړي نو هرومرو دې سطيح او شق راوغواړي، په تعبير کشۍ کې له هغو دواړو څخه څوک ډېر نه پوهيږي، که باچا سلامت له هغوي څخه وپوښتي شايد دروست معلومات ورکړي.

هغه و چې دواړه يې راوغوښتل خو دا چې سطيح له شق څخه مخکې دربار ته حاضرې ورکړه، باچا ورته وويل: داسې خوب مې ليدلی دی چې زه يې په ډار او ترس کې اچولی يم، او ورڅخه ډېر زيات ګبراو يم، ما ته يې تعبير واوروه، که په خوب پوهه يې شايد تعبير به يې هم دروست ووايې.

سطيح وويل: هو ولې نه، تعبير يې درکولی شم، تا د اور توکړه (بڅرکې) وليد چې د تورتم نه راووت، او په ټيټه نسکوره ځمکې پرېوت، او هلته يې هر يو د سر څښتن وخوړ.

باچا ووېل: سطیحه! روغه خبره دې وکړه خو وایه چې د خوب تعبیر څه دی؟

سطیح: د تورو غونډېو ترمنځ په میشتو انسانانو مې دې سوګند وي چې ستاسو قلمرو ته به حبشیان راځي او د (ابین) نه تر (جرش) پورې به ستاسو د ځمکې واک او اختیار د هغوی په لاس کې ولیږي.

باچا: سطیحه! دا خو ډېر زیات دردونکی او غمجن تعبیر دی!! خو دغه حالات به کله وي؟ زما د واک په دور کې او که له دې جریان نه به وروسته وي؟

سطیح: نا ستا په دوران کې نه بلکې شپېته یا اویا کلونه وروسته به وي.

باچا: د حبشیانو دغه زور ځواک به دوامدار وي او که به زوال خوري؟

سطیح: نا، څه د پاسه او یا کاله وروسته به د وراوښتې مرګ ژوبلې له کبله زوال سره مخ شي او په تیښته به ولاړ شي.

باچا: د حبشیان د مرګ ژوبلې او د ویستلو دواک واګې به چا سره وي؟

سطیح: د دغې لړې سرمشري به دارم بن ذي یزن سره وي، هغه به عدن څخه پېل واخلي او په یمن کې به د حبشیانو نه هیڅ څوک پرې نه ږدي.

باچا: ایا د ارم دغه رژیم به دوام وخوري او که نه له منځه به ولاړ شي؟

سطیح: دغه رژیم به له منځه ولاړ شي.

باچا: څوک به یې له منځه یوسي؟

سطیح: پاک دامن پېغمبر چې د الله پاک له پلوه به ورته وحي کېدای شي.

باچا: دغه پېغمبر به د کومې کورنۍ غړی وي؟

سطیح: دغه پېغمبر به د غالب بن فهر بن مالک بن النضر له زاوزاد څخه وي، او د دغه پېغمبر زور ځواک به د زمانې تر پایه وي.

باچا: ایا زمانه هم زوال او نهایت لري؟

سطیح: هو پای به یې هغه ورځ وي چې ټول لومړني او وروستني پکې راغونډ کړی شي، دینداره او نیکه طبقه خلکو ته به پکې د نیکمرغۍ ژوند ورکړل شي، او بدبخته به ورپکې د خپل بد برخلیک په منګولو کې حصار شي.

باچا: ایا ته سمې دمې خبرې کوې؟

سطیح: هو زما دې د ورځې په اخرنۍ رڼا او د شپې په سرخۍ قسم وي، زما دې په هغه

سهار قسم وي چې د شپې تورتمونه ختموي چې زما خبرې رښتیا او حقیقت دي؟

وخت لا تېر نه و څه ګوري چې (شق) هم راغی، شق ته یې ټول هغه څه وویل چې سطیح ته یې ویلي و، خو له شق څخه یې د سطیح ټول تعبیر په بشپړ توګه پټ کړ تر څو وپوهیږي چې ایا شق او سطیح سره په تعبیر کې یو ځېر دي او که بېلابېل تعبیرونه لري؟

شق ورته وویل: ستا د لیدلي خوب اورولو وړاندې درته تعبیر درکولی شم.

تا اور ولید چې له تیارو څخه رابهر شو، د شنې سرسبزې ځمکې او د کجورو د ونو ترمنځه ولوېد او هر انسان یې وخوړ.

د تعبیر اورېدو سره باچا پوهه شو چې دواړه تعبیرکش سره یو ځېر او دواړو رښتیا وویل:

باچا: تېر نه وتې، رښتیا دې وویل خو د دغې خوب تعبیر څه دی؟

شق: د تورو ګټکو د خاورې په انسان مې دې قسم وي چې ستاسو قلمرو ته به توریان هرومرو راشي، په هر چا به برلاسي شي د (ابین) نه تر (نجران) پورې به یې واک او اختیار وي.

باچا: دا خو ډېر زیات دردونکی او غمجن تعبیر دی!! خو دغه حالات به کله وي؟ زما د واک په دور کې او که له دې جریان نه به وروسته وي؟

شق: نا ستا د واک او اختیار نه به ډېر وروسته وي، بیا به عظیم الشان انسان تاسو د مصیبت د دغه لړې نه خلاص او ورته به امان ورکړي، او توریان به د ډېرې سپکاوې سره مخ کړي.

باچا: دغه عظیم الشان انسان څوک دی؟

شق: دغه عظیم الشان انسان به ذویزن له کورنۍ څخه وي، د ډېر کمال له کبله به پلیت او ولیدلي کارونه نه کوي، او د یمن نه به ټول توریان وباسي.

باچا: ایا د دغه عظیم الشان د واک ګدۍ به دوامداره وي او که د زوال سره به مخ شي؟

شق: نا د واک ګدۍ به یې د عادل او حق رښتونی پیغمبر په راتګ نسکوره شي، او د دغه پیغمبر واک او زور ځواک به د فیصلو تر ورځې پورې وي.

باچا: د فیصلو ورځ لا څه شی ده؟

شق: هغه ورځ ده چې خلکو ته به پکې بدلې ورکول کیږي، په دغه ورځ کې به له بره څخه خلک راوبلل شي، د بلنې دغه اواز به هر ژوندی او مړی واوري، د معلوم وخت لپاره به پکې خلک راغونډ کړی شي او ټول نېکه طبقه خلک به په بریالیتوب او نیکو بدلو ونازول شي.

باچا: ایا ستا خبرې رښتیا دي؟

شق: هو! زما دې د اسمانونو او ځمکو او د اسمانونو او ځمکو ترمنځ د لوړو ژورو او ټيټو نسکورو په رب قسم وي چې زما تعبير کشي او ټولې خبرې رښتيا دي، هيڅ شک پکې نشته.

دشق او سطيح په تعبير کشئ د ربيعة زړه ناقراره شو، خپله او خپله ټوله کورنۍ يې د عراق په لور وټپول، او په عراق کې يې فارسي باچا سابور بن حرذاذ ته ددې د کورنۍ هلته د ميشت کېدو اړوند غوښته وليکله، هغه و چې فارسي باچا ورته په (حيره) کې ځای ورکړ او هلته ځای پرځای شول.

د يمن واک پر ګدۍ د ابوکرب تبان اسعد ناسته او د يثرب غزا

چې کله هم ربيعة بن نصر ومړ، د يمن واک او اختيار واګې حسّان بن تبان اسعد په لاس کې ونيولې، د حسان د رژيم نه وړاندې د دې پلار تبان اسعد د مديني په لار کې له ختيځ څخه راروان و چې هلته په مدينه يې خپل ځوی د مديني د چارو په سمبالولو وګمارو، هغه و چې ځوی يې د يوې حملې په ترڅ کې سر وخوړ، تبان اسعد د خپل ځوی د غچ اخستنې په فکر د غټ لښکر په شمول د مديني د ويجاړولو او د هستوګنوالو د بيخ کنۍ او نيست نابودولو لپاره راوټپيد، د مديني خلکو د خبر د اورېدو سره سم د عمرو بن طلة په مشرۍ د جنګ لپاره راغونډ شول، د تبان اسعد او د عمرو بن طُلّة د لښکرو ترمنځ خونړيزې معرکې پيل واخيست، د مديني د انصارو د روايت له مخې چې دوی به ورسره د ورځې په خونړيزۍ بوخت او د شپې له مخې به يې ببرته په ميلمستيا بوخت وو، تبان اسعد دغې جريان هک پک او حيران کړی و چې دا خو ډېر عزتمند خلک دي!!

د جنګ ميدان لا همغسې تود و چې تبان اسعد ته د يهودانو دوه پياوړي او غښتلي عالمان راغلل، دواړو اوريدلي و چې تبان اسعد د مديني ټول ميشت خلک له تيغه تيروي او مدينه ورانوي، دواړو ورته وويل: په مدينه له نظامي بريد او يرغل څخه لاس په سر شه، که زمونږ خبره ونه منې او هرومرو په مدينه يرغل وکړې، د دنياوي سختو شکنجو او ازار سره به مشت او ګرېوان شې.

تبان اسعد وويل: ولې؟ او دغه ځنګه؟ يهودي عالمانو ورته وويل: په مکه کې به د قريشو په قبيله کې وروستنی پيغمبر راځي او مدينه به د دغه پيغمبر کور او سکون وي!

له يرغل څخه لاس په سر شو او دواړو عالمانو خبره يې ومنله، د دې سره سره يې د هغوی د دين پيروي يې هم پيل کړه.

چونکه مکه د تُبَّع (تبان اسعد) یمن ته لاره وه او تبع د خپل قوم په شمول بدپرستان وو، د یمن په لور روان شو، کله چې تبان اسعد د (عسفان) او د مدینې اړوند (امج) نومې کلي ته راورسېد، د هذیل بن مدرکة له قبیلې څخه څه خلک راغلل او ورته یې وویل: باچا سلامت! تا ته مونږ د مالیت نه د ډکې خونې رهنمایي نه کوو چې له تا څخه مخکې تېر ل باچاهان له دغې خزانې څخه بې غوره او نا خبره وو؟ په دغې خونه کې لعلونه، ملغلرې، یاقوت، زبرجد، سره او سپین زر پراته دي.

باچا وویل ولې نه، توندي وکړئ او په چټکه توګه یې راته وښایئ، هغوی ورته وویل: په مکه کې یو کور دی چې د مکې خلک یې عبادت کوي او ترڅنګ یې لمونځونه اداء کوي!!

هذلینو غوښتل چې مکه او ورپکې د الله پاک ودان کور د باچا په لاسونو ونړوي، چونکه د یهودو دواړو عالمانو ته معلومات وو چې په بیت الله که هر چا او هر تېولواک بده اراده لرلې ده عذابونه یې خوړلي دي، نو باچا (تبان اسعد) د خپلې زیرکتیا له مخې دواړو یهودانو ته د هذلینو رواړی نظر وړاندې کړ او ورڅخه یې تفصیل هم وغوښت، یهودي عالمانو ورته وویل چې دغه هذلین تا او ستا جنګي لیکې نیست نابودول غواړي، مونږ په ګرده ځمکه کې له دغې خونې پرته د الله پاک بل کور نه پېژنو، او که د ویجاړولو اراده دې وکړه، ته او ستا ټوله جنګي قوه به د مرګ او هلاکت ښکار شئ.

باچا (تبان اسعد) ورته وویل: چې کله زه د الله پاک دغې خونې ته ورشم ستاسو راته وصیت او نېکه مشوره څه ده؟ باید څه وکړم؟

دواړو ورته وویل: ته به هغه څه کوې چې د دغه ځای میشت خلک یې کوي، په ډېر زیات درناوی، عزت او احترام به ترې طواف وکړې، د خپل سر وېښتان به لرې کړې، او تر هغه ګړی به په ډېره عاجزانه انداز د ژوند لمحات تېروې چې تر څو ترې راووځې.

باچا ورته وویل: تاسو ولې بیا د دغې عبادتونو لپاره خپله نه ورځې؟

هغوی وویل: لوړه په رب لایزال چې دغه زمونږ د پلار ابراهیم عَلَيْهِ السَّلاَمُ جوړ کړی کور دی، او حقیقت ټول ستا تر غوږ دی، خو زمونږ د نه ورتګ ستر لامل هم دا دی چې د مکې میشتوالو ورپکې بوت پرستي پیل کړې ده، د غیر الله لپاره ورپکې نذرانې او وینې تویوي، او د مشرکانو ترمنځ دوی حالاً ډېر پلیت مشرکان دي.

تبان اسعد دواړو یهودان په ګفتار کې رښتوني وبلل او په کړي نصیحت یې عمل پیل کړ، هغه هذلین چې د بیت الله د تخریب اړوند یې غمازي کړېوه د خلکو په مخکې راوغوښتل، لاسونه او ښپې یې ترې غوڅې کړې، بیا مکې ته ولاړ له بیت الله څخه یې طواف وکړ او حلالکه یې وکړه، هلته شپږ ورځې پاتې شو، ذبحې به یې کولې او خلکو ته به یې خوراکونه هم تیارول، او په څنباک کې به یې ورته شهد ورکول.

بیا تبان اسعد خوب ولید چې بیت الله ته جامه واغوندي، هغه و چې بیت الله یې په ډېرو قیمتي ورېښمین پوښاک باندې وپوښو.

بیا یې وروسته بل خوب ولید چې بیت الله په تور قیمتي پوښاک باندې هم وپوښي، د خوب لیدو سره سم یې دوباره بیت الله د یمن په ښائسته اعلی ترینو پوښاکو سمبال کړ.

د روایتونو له مخې تبع (تبان اسعد) لومړنۍ هستۍ ده چې بیت الله ته یې د لومړي ځل لپاره پوښاک اچولی دی، او د جرهم د قبیلې واکداره طبقه یې د بیت الله د صفايۍ په کولو مامور کړل، هغوی ته یې هدایت وکړ چې له دې وروسته به د بیت الله ترڅنګ د ښځو په میاشتني مرض لړل شوې ټوټې، ګندګي او خځلې او نورې مردارې نه اچول کیږي.

هغه د بیت الله لپاره دروازه او د دروازې کونجي هم جوړه کړه.

د ګردو مراسمو له اداء کولو وروسته تبان اسعد د خپلو لښکرو سره د دواړو یهودي عالمانو په شمول یمن ته مخه کړه، کله چې د یمن خاورې ته ننوتل د یمن د قلمرو میشت خلک یې هغه دین ته راوبلل چې د نوي سفر په دوران کې یې د ځان لپاره غوره کړی و، د یمن خلکو یې د دعوت له منلو څخه سرغړونه اختیار کړه، بالاخره یې پرېکړه په یمن کې اور ته یوړه.

په یمن کې یو اور و چې کله به سره یمنیان خپل منځ کې مختلف او تریو تریخ شول اور به یې فیصله کوله، ظالم به یې وخوړ او مظلوم به بچ، روغ رمټ او سالم راووت.

د یمن خلک د خپلو بتانو او نذرانو سره راووتل او دواړه پیروانو (یهودي عالمانو) هم خپل کتابونه په ګرېوان راوځړول، چې له کوم ځای څخه به اور راوتو هلته یې د انتظار شېبې تېرې کړې.

هغه و چې اور راووت او خلکو په وړاندې رانږدې شو، خلک وېرې او هیبت ونیول، خو د پرېکړې انتظار ویستونکو ورته په صبر او زغم بار بار توصیه کوله، په صبر دومره کلک شول چې اور راغی او د حمیر د قبیلې ټول بوتان، نذرانې، او دبتانو په عبادت کلک ولاړ خلک یې وخوړل، او داوړه یهودي عالمان له اور څخه په داسې حالت کې راپورته شول چې په تندې یې خولې راماتې وې، او کتابونه یې هم هغسې په ګرېوانونو کې اوېزان وو چې اور ورته هیڅ راز ځاني نقصان نه و اړولی.

د حقانیت د راښکارکېدو سره سم ټولو د حمیر د قبیلې خلکو د تبان اسعد راوړي دین ته غاړه کېښوده.

یمن ته یهودیت په اصل کې له دې لارې ننوتی و.

کله چې د واک واګې د تبان اسعد ځوی حسان ته په لاس ورغلې او د زور ځواک په ګدۍ

کېناست، د ټولو عربو او عجمو د ځمکې د لاندې کولو لپاره يې يمنيان په مسلح انداز له يمن څخه وويستل، کوم مهال چې د بحرين ځمکې ته د يمنيانو جنګې قوه ورسېده، حمير او د يمن نورو قبيلو نه غوښتل چې جنګي مهم يې نورو ځمکو ته هم وغځېږي.

د حسان بن تبان ورور عمرو بن تبان اسعد سره يې پټه خبره زمزمه کړه چې ته دې خپل ورور وواژه، مونږ به پخپل ځان د واک واګې تا ته درکړو، او ته به مو بېرته خپل ټاټوبي ته ستانه کړې.

عمرو د خلکو سره د خپل ورور د مرګ په هکله سلا مشوره وکړه خو د حمير د قبيلې نه (ذو رعين) ورسره موافقه ونه وکړه، او د ورور له مرګ څخه يې منعه کړ، خو د ذو رعين خبره يې و نه منله، ذو رعين دغه شعرونه وويل:

أَلاَ مَـــنْ يَشْـــتَرِيْ سَـــهَراً بِنَـــوْمٍ *** سَعِيْدٌ مَنْ يَبِيْتُ قَرِيْرَ عَيْنِ

فَإِمَّـــا حِمْـــيَرٌ غَـــدَرَتْ وَخَانَـــتْ *** فَـمَـعْـذِرَةُ الْإِلَـهِ لِذِيْ رُعَـيْنِ

❁ ايا داسې څوک شته چې د شپې په خوب شبګېرې وپېري؟ څوک چې په سوکالۍ سره د شپې ارام او خوب کوې ډېر نېکمرغه او نېکبخته دی.

❁ د حمير قبيلې دوکه او خيانت وکړ، خو ولې ذو رعين الله پاک ته د دغې دوکې په هکله خپل عذر وړاندې کوي.

دغه شعرونه يې وليکل او له لاسليک وروسته عمرو ته راغی او ورته يې ورکړل، ورته يې وويل: زما دا ليکل د ځان سره سمبال کړه، بيا لاړ او خپل ورور حسان يې وواژه او د يمن ټولې قبيلې يې بېرته يمن ته ستنې کړې، کوم مهال چې عمرو د يمني قبيلو د لښکرو په شمول د يمن قلمرو ته داخل شول له عمرو څخه خوب وتښتېد او سترګې يې بې خوبه شوې، دغې بې خوبۍ دومره ستومانه کړ چې په خپل قلمرو کې يې هېڅ پالګر او معالج پرې نه ښود خو د علاج لپاره يې راوغوښت، يو ورته پڅې وويل:

لوړه په رب لايزال چې ستا په څېر هر څوک خپل ورور او يا هم بل خپل خپلوان بې ګناه په زياتي سره قتل کړي مګر له سترګو څخه يې خوب تښتي او بې خوبه کيږي.

هغه و چې د يمن په مخه ورو کې چې چا هم د ورور د قتل سلا مشوره ورکړې وه، ټول يې راغونډ او بيا يې قتل کړل، دا چې لاسونه يې د ذورعين ګرېوان ته وغځېدل هغه ورته وويل:: ستا د ورور د مرګ نه له تا سره زما براءت شتون لري، عمرو وويل: ستا براءت ما سره چرته دی؟؟ ذورعين ورته وويل: هغه خط چې ما تا ته درکړی و.

عمرو چې کله هم ليکل پړاو کړل وپوهېد چې ذورعين ورته نصيحت کړی دی، د وخت په تېرېدو سره عمرو هم ومړ، او د عمرو د مرګ سره سم دحمير د قبيلې دبدبه او شان شوکت هم اوبه شو، ټول سره جلا جلا شول.

په حمير قبيلې باندې د (لخنيعة ينوف ذو شناتر) په نوم حميري مسلط او د حمير د قبيلې ټول مخه ور خلک يې ووژل، او د پاتې حميرينو په کورنو يې لوبې وکړې، هېره دې نه وي چې دغه حميري د حمير د قبيلې د شاهانو له کورنۍ څخه نه و.

لخنيعه چې بخپله فاسق، فاجر او لوطي انسان و، د حسان بن تبان ورور زرعة ذي نواس بن تبان چې د خپل ورور د مړينې په مهال لا ماشوم و پسې يې سوال ځواب وکړ، زرعة چې د ځوانۍ په موسم کې ښه په زور زبردستۍ کې و، د لخنيعه د استازي د راتګ سره زرعة وپوهېد چې ما د بدکارۍ لپاره ځان ته غواړي، په پېزار کې پټ يې د ځان سره چاړه (خنجر) ننويست، او په ناڅاپي برید کې يې لخنيعه له منځه يوړ، چې کله بهر خلکو ته راووت خلکو ورته وويل: دا چې تا مونږ له ځان سره او پلتې څيرې نه په ارام کړو، ته زمونږ باچا او ټولواک يې.

د حمير قبيلې په شمول د يمن ټولو قبيلو يې حکم ته غاړه کېښوده، په واک او اقتدار تر ډېره مهاله پاتې شو، زرعه ذو نواس د حمير د قبيلې اخرنی باچا دی، او دا هغه څوک دی چې د الله پاک په دين ولاړو ته يې د اور کندې کنستلې وې.خو بيا هم په نجران کې د عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ په دين ولاړ طبقه خلک د ګوتو په شمېر شتون درلود چې مشري يې عبدالله بن تامر په غاړه لرله، ذو نواس باچا د خپل زور ځواک له مخې ټول عيسويان د يهوديت پر منلو مجبور کړل، او مجبوريت ته يې هم ورله دوه ډوله اختيار ورکړ چې يا خو به يهوديت ته غاړه ږدي او يا به قتلیږي.څوک يې په کندو کې په اور وسوځول او څوک يې له تيغه تېر او ورباندې يې مثله وکړه، نزدې شل زره مسلمانان يې ووژل.د ذو نواس او د جنګي قوې اړوند يې الله فرمايي: ﴿قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ٥ إِذۡ هُمۡ عَلَيۡهَا قُعُودٞ ٦ وَهُمۡ عَلَىٰ مَا يَفۡعَلُونَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ شُهُودٞ ٧ وَمَا نَقَمُواْ مِنۡهُمۡ إِلَّآ أَن يُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ﴾[1].

د يو روايت له مخې ذو نواس په لاس شهيدانو کې د مسلمانانو سرلښکر ابن تامرهم و.

په يمن باندې د حبشيانو د واک دور

د هغه وخت مومنانو نه د ذو نواس باچا د تعذيب د «دوس ذو ثعلبان» په نوم يو سړي پخپل اس باندې په شګلنه ځمکه کې د روم باچا قيصر ته د انتقام او بدلې اخستنې لپاره د مرستې

(۱) سورت بروج: (٤–٨) ژباړه: د کندو ويستونکو والا هلاک او برباد او لعنتيان دی * د هغه اور والا چې بلېدونکی اور و * چې دوی خپله د اور او مسلمانانو د سوځولو سېل او تماشې ته ناست و * او دوی چې په مسلمانانو څه کول دوی پرې خپله ګواه دي * او دغو يهودانو انتقام نه اخست له دغو مسلمانانو نه مګر د دې چې دوی په الله پاک باندې چې زور اور او ستائلی شوی ذات دی ايمان راوړی و.

کولو پناه یوړه، او ترڅنګ یې ترې د ذو نواس باچا پر ضد د جنګیالو غوښتنه هم وکړه، قیصر ورته وویل: ستاسو کلي کورونه زمونږ څخه ډېر زیات لرې دي، شاید دغه لرېوالی د نه کومک کولو ستر لامل وي، خو ستا د مرستې لپاره به زه تا ته د حبشې باچا ته ستا په لاس لیک واستوم شاید مرسته دې په دې خاطر وکړي چې هغه خپله هم د عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ په دین دی.

قیصر د حبشې باچا ته د «دوس ذو ثعلبان» سره د مرستې او ورله د انتقام اخستلو امر وکړ.

دوس هم نجاشي ته د قیصر راستولی لیک په احترام وړاندې کړ، نجاشي فوراً د «دوس ذو ثعلبان» سره د «ارياط» په نوم قائد لاندې اویا زره جنګیالي یمن ته واستول، په دغې جنګیالیو کې «ابرهه» هم شمول درلود.

ارياط د دوس ذو ثعلبان په شمول خپلې جنګي لیکې د بحر له لارې د یمن خاورې ته ننویستې، د مقابلې لپاره ورته ذو نواس د حمیر د قبیلې په شمول د یمن ټولې قبیلې راوویستې خو بالاخره هم د جنګ پایله د ذو نواس او د هغه د لښکرو په شکست تمامه شوه.

کله چې ذو نواس د خپل جنګي لښکر شکست ولید، خپل اس یې توند د بحر په لور وځغلو، او په اوبو کې تر هغه حده ولاړ چې مرګ ترې طمعه توقع وه، هلته تباه او له منځه ولاړ.ارياط چې خپله حبشي و، د ذو نواس مرګ نه وروسته یې د یمن واک واکې سمبال کړې.

په واک باندې د ابرهة او ارياط ترمنځ تریخوالی

ارياط لا هم هغسې د واک په ګدۍ ناست و چې د واک او اختیار د لاس ته راوړنې لپاره ورسره ابرهه کږې نسکورې شروع کړې، هغه و چې په یمن کې نیم حبشیان د ارياط او نور سم نیم یې د ابرهة پلوي وکړه، د دواړو لښکرو ترمنځ خونړیزه معرکه د پېل کېدو په حالت کې وه، چونکه ابرهه ډېر ځېرکه او دانا و، د بدن په لحاظ هم ښربه او ښه ودان و، په قد او قامت لنډ و، ارياط ته یې وویل: د واک د لاس ته راوړنې لپاره ولې حبشیان سره پخپل منځ کې له تېغه تېروو، خو د دواړو لښکرو په وړاندې به ما او تا د جنګ مېدان ته راوځو، څوک چې مړ شو د واک پر ګدۍ به یې قاتل کیني، ارياط چې له ونې څخه لوړ چاق او ښایسته سړی و، خبره یې ورله سمه وبلله، نېزه په لاس د مېدان په منځ کې ودرېد، ابرهه چې خپله هم نصراني و د «عتوده» په نوم غلام یې د ځان نه وروسته ودرو، ارياط په ابرهة یرغل وکړ غوښتل یې چې سر یې دوه پرقه کړي، خو ګوزار پرې سم ونه لګېد او تندی، پوزه، وروځې، سترګه او شونډې یې پرکنډ شوې، له وروسته څخه پرې د ابرهه غلام عتوده حمله وکړه او ارياط یې له منځه یوړ، هغه و چې په یمن کې ټول حبش د ابرهه تر ولقې لاندې په یو ځېر راټول شول.

د اصحاب الفيل قيصه

وخت لا په تېرېدو و چې ابرهه د قُلَيِّس په نوم بې نظيره او لا مثاله کليسا د يمن په صنعا ښار کې په دې خاطر ودانه کړه چې د عربو د حج په نوم د عبادت مراسم به ټول هلته ادا کولای شي، او نجاشي ته يې ليک واستو چې ستا لپاره مې داسې لا مثاله کليسا جوړه کړه چې ستا نه مخکې به د بل باچا لپاره دغسې عبادت خانه هېڅ چرته هم نه وي جوړه شوې، تر هغه دمه نه کېنم تر څو د عربانو د حج مراسم ورته راواړوم.

دغه مهال په يمن کې نسأي عرب[١] و، د ابرهه د شومې ارادې اورېدو سره يې سم په کليسا کې ډک اودس مات کړ او په چټکه توګه مکې ته ستون شو.

ابرهه ته د دغه جريان لړي واورول شوه، هغه وپوښتل چې د کليسا دغه بې عزتي چا کړېده؟

چا ورته وويل: دغه کار د مکې هغه هستوګن کړی دی چې په مکه کې يې د کور نه يې ټول عرب د حج د عبادت مراسم تره سره کوي، او دغه کار يې هغه مهال وکړ چې ستا دا خبره يې واورېده چې دې کليسا ته به زه د عربانو د حج مراسم راړوم، دغه عرب نژاد غصه شو او ستا د کليسا بې عزتي يې په دغې انداز وکړه چې يمني کليسا هيڅکله هم دومره قابل قدر نه شي کېدای چې د بيت الله مقابله پرې وشي.

ابرهه سوګند پورته کړ چې مکې ته به هرومرو ځي او بيت الله (کعبه) به له بنسټه نړوي، ټو ل حبشيان يې دغې معرکې ته چمتو کړل، ځان سره يې فيل هم روان کړ، د ابرهه په دغې کار چې کله هم عرب خبر شول ډېر زيات ګبراو شول او د ابرهه کړي ارادې ته يې په غټه سترګه وکتل، د بيت الله د ورانولو او ويجاړولو څخه د رابندولو په هکله يې ورسره جنګ جګړه ستر جهاد وباله، په يمن کې (ذونفر) د خپلې قوماندې لاندې د يمن د عربانو قبيلې دابرهه پرضد راپورته کړې، او د ابرهه خلاف د جهاد اعلان يې وکړ، زيات شمېر عربانو د د ذونفر قوماندې لاندې د ابرهه په ضد د جنګ مېدان ته ګامونه پورته کړ خو ولې د جنګ پايله د ذونفر په شکست تمامه شوه، او ذونفر يې د ځان سره بندي د مکې په لور روان کړ.

(١) دويته ناسيئ ځکه ويلی شي چې د مياشتو حرمتونه به يې تاخيرول، له منی څخه چې به ووتل د بنوکنانه څخه به هلته يو سړي کښېناست او ورته به يې وويل: زه عيب او تور نه لګوم، زما دعا هرومرو قبلېږي، تولو به ورته وويل: ته رښتوني يې، له مونږ څخه د محرم د مياشتې حرمت صفر مياشتې ته واړوه، ځکه چې مشرکانو به د دريو حرامو مياشو پرله پسې توب غندو چې يرغل به يې پکې نه شو کولای، او حالانکه د هغوی رزق اوخوراکونه په نورو قومونو باندې په بريدونو کې وو.

ابرهه د خپلې موخې د لاس ته راوړنې لپاره مخ په وړاندې روان و چې ناڅاپه د نفیل بن حبیب خثعمي په قیادت د خثعم د قبیلې دوه کندې (شهران او ناهس) د ابرهه پرخلاف د خثعمیانو په څمکه ورسره د بیت الله د ویجاړولو څخه د رامنعه کولو لپاره جنګې مهم پیل کړ، خو له بده مرغه د نفیل بن حبیب برخلیک شکست او ماتې وه، او د ذونفر په څېر ورته نفیل هم لاس تړلی او بندي راوستل شو، ابرهه نفیل له بند څخه خلاص او په بدل کې به یې ورته د مکې لارې او کږلیچونه سمول.

کله چې ابرهه د طائف خاورې ته ننوت، مسعود بن معتّب ورته د ثقیف د قبیلې په مخه ورو کې د استقبال لپاره راووت، او ورته یې وویل: باچا سلامت! مونږ ټول لکه ستا د غلامانو په څېر یو، ستا د هرې خبرې اوریدونکي اوتابعدار یو، ستا سره مو هېڅ راز مخالفت نشته، ته زمونږ عبادت خانه (لات) نه ورانوې، بلکې ته په مکه کې موجود کور ورانول غواړې، ستا د مزیدې مرستې لپاره مونږ کولای شو درسره داسې څوک واستوو چې د مکې لارې کوڅې درته په نښه کړي.

د ې خبرو د اوریدو سره ترې ابرهه صرف نظر شو او ابورغال یې ورسره لارښود ولیږدو، کله چې د ابورغال په شمول د ابرهه لښکرې د طائف او مکې ترمنځ (مغمّس) نوم ځای ته ورسېدې، ابو رغال مړ شو چې بیا به په مغمس کې به ټولو عربانو او خلکو د ابورغال قبر په تیګو او کاڼو ویشته.

مغمس ته په رسېدو سره ابرهه د خپلې جنګي قوې په شمول واړوله، او د (اسود بن مقصود) په نوم یې یو حبشي مکې ته واستو، اسود بن مقصود د تهامې د خلکو څاروي راپه مخه کړل چې د عبدالمطلب دوه سوه اوښان هم پکې وو، دغه مهال عبدالمطلب خپله د قریشو مشر، مخه ور اولوي جرګه مار هم و.

قریشو، بنو هذیل، اوبنوکنانه په دې کلک عهد وکړ چې د سختې جګړې له لارې د ابرهه مخه ونیسي خو چې کله په دې وپوهېدل چې د ابرهه د جنګې قواو پرضد یې د زور اوبه په بره نه ځي، بېرته ساړه او قلاره شول.

له دغې لړې وروسته ابرهه یو ځل بیا د (حناطة حمیري) په نوم بل نفر مکې ته واستو تر څو د مکې د سیّد او مشر سره لیدل کتل وکړي او د ابرهه فرمان ورته واوروي چې: زه تاسو سره جګړه کول نه غواړم، زما موخه یواځې هم د دغې کور نړول دي، تر څو تاسو خپله زما د موخې د لاس ته راوړنې ترمنځ حائل واقع نه شئ، نو زما هم ستاسو وینو تویولو ته ته هېڅ اړتیا نشته.

او که د مکې مشر مونږ سره د جنګ کومه اراده نه لرله نو زما خوا ته یې راوله.

کله چې د ابرهه استازی حناطة مکې ته ننوت لومړی یې د مکې د سید او مشرتابه په هکله پوښتنه وکړه، عبدالمطلب بن هاشم ورته په ګوته کړی شو، حناطه ورته د ابرهه د امر سره سم

فرمان واورو، عبدالمطلب ورته کړه: مونږ د ابرهه سره هېڅکله د جنګي ټکراو اراده نه لرو، او نه مونږ د هغه د جنګ وس او توان لرو، دا د الله کور دی او هغه به يې ترې خپله منعه کوي، او دا د هغه د خليل ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ کور دی، که الله پاک يې ترې وګرځوي نو د هغه کور او حرم دی، او که الله پاک يې ورته پرېږدي، مونږ يې د دفاع هيڅ توان نه لرو.

حناطه ورته وويل: سمه ده، د ابرهه د امر سره سم ته زما سره د هغه حضور ته عارض شه، ځکه ما ته هغه امر کړی دی چې د مکې مشرتابه به د جنګ نه کولو په مهال ما ته راولې، عبدالمطلب ورسره د خپلو ځېنو بچو په شمول ولاړ، ان چې د ذونفر سره د هغه د بنديوانۍ په حالت مخامخ شو.

عبدالمطلب وويل: ايا په مونږ باندې د متوقع خطر د لرې مخه نه شې نيولای؟

ذونفر ورته کړه: هغه سړی به د مصيبت مخه څه ونيسي چې پخپله د باچا د بند په ولقه کې پروت دی، د دې معلومات ورته نشته چې سبا او که بېګاه به د مرګ ښکار کيږي؟؟

خو دومره ده د فيل واکوال مې يو اندازه ملګری دی، زه دې سره ستا د راروان مصيبت اړوند خبرې اترې کوم، او انيس (د فيل واکوال) به ستا له قومي رتبې او عظمت څخه هم خبر کړم شايد ستا لپاره د باچا سره د ملاقات او خبرو اترو اجازه وغواړي، او ورته به د خپل توان په اندازه ستا سفارش هم وکړي، عبدالمطلب وويل: ډېره ښه ده.

ذونفر د فيل واکوال انيس ته سوال ځواب وکړ چې عبدالمطلب په مکه کې د قريشو مشرتابه دی، عبدالمطلب هغه هستۍ ده چې په اواره کې خلکو ته او په لوړو کې وحشي ځناورو ته د خوراک څښاک غم کوي، او وس مهال ترې پاچا دوه سوه اوښان ترخپلې ولقې لاندې راوستي دي، لومړی خو د دې لپاره د باچا نه د ملاقات وخت واخله، او ورته د دې لپاره د خير او منفعت نه ډک سفارش او منځګړيتوب هم وکړه.

انيس وويل: ډېره ښه ده، انيس د ابرهه مقام ته حاضر شو او ورته يې وويل: باچا سلامت! عبدالمطلب په مکه کې د قريشو مشرتابه دی، په سمه او اواره کې د خلکو او په لوړو غرونو کې د وحشي ځناورو د خوراک او څښاک، او د لوږې او تندې د درد او غم پالنه کوي، هغه غواړي چې ستا سره خبرې اترې وکړي.

ابرهه ورته د هغه د اړتيا اړوند خبرو اترو اجازه ورکړه.

د قوارې او څېرې په لحاظ عبدالمطلب ښايسته لوړ او په غوښه ډک انسان و، چې کله هم ابرهه وليد، د وقار او باعزته انسان په سترګه يې ورته وکتل، ابرهه يې د ميلمستيا له کبله دا هم مناسبه ونه ګڼله چې خپله پخپل پالنګ او عبدالمطلب لاندې کښېنوي، او نه يې دا مناسب وليدل چې له خپل ځان سره سره يې د خپل پاچاهۍ په تخت کېنوي تر څو حبش يې و نه ويني.

ابرهه خپله هم له پالنګ څخه راښکته شو او د پالنګ لاندې په غوړېدلي تغر يې د ځان سره کېنو، او ترجمان ته يې وويل: ورته ووايه غوښتنې دې پيل کړه.

عبدالمطلب: باچا سلامت، بايد ما ته زما دوه سوه اوښان چې دې راڅخه نيولي دي بېرته را کړې!

ابرهه ترجمان ته وويل، ورته ووايه چې: زما په سترګو کې خو ته د يو باچا په څېر ما ته ښکاره، ته د خپلو دوه سوو اوښانو غم راختلی يې او يواځې د هغې اړوند وغږېدې، او هغه کور دې تر شاه کړ چې زه يې د نړولو په خاطر راوتی يم، سره له دې چې دغه کور ستا او ستا د پلار او نيکونو دين هم دی، ولې دې هېڅ ونه ويل او عبث دې پرېښود؟؟

عبدالمطلب وويل: زه د اوښانو څښتن يم، او دغه کور خپل مالک او څښتن لري، هغه يې ورانولو ته نه پرېږدي.

ابرهه وويل: کله هم هغه ما د کور له رانړولو څخه نه شي بندولای. عبدالمطلب ورته وويل: ته او هغه سره پوهه شئ، مونږ مو منځ کې مداخلت نه لرو.

ابرهه د غوښتنې سره سم عبدالمطلب ته خپل اوښان وسپارتل،، عبدالمطلب مکې ته ولاړ، او قريش يې په ټولې کهانۍ وخبرول او ورته يې امر وکړ چې د مکې هر اوسېدونکی دې د غرونو سرونو او لمنو ته د ابرهه له لښکره پناه يوسي، د څه شمېر کسانو په شمول عبدالمطلب کعبې ته نزدې راغی او د دروازې د ستګير يې ونيو، د ابرهه او د هغه د لښکر د ماتې او شکست دعا يې له الله پاک څخه په ډېرې عاجزې سره وغوښته.

عبدالمطلب لا هم هغسې د کعبې د دروازې دستګير نيولی و او دا شعرونه يې هم وويل:

لاَ هــمَّ اِنَّ العَبْدَ يَمْنَــعُ رحْلَهُ فَامْنَــعْ حِلَالِكَ

لاَ يَغْلَــبَنَّ صَلِيْبُهُــمْ وَ مِحَالهُــمْ غُــدْوَاً مِحَالِكَ

اِنْ كُنْــتَ تَارِكَهُــمْ وَ قِبْلَتَنَــا فَأَمْرٌ مَــا بَدَا لَكَ

❁ په دې کې هېڅ شک نشته چې د کور څښتن د خپل کور نه کلکه دفاع کوي، ای الله! ته د خپل کور نه پخپله د راټولېدونکو خلکو دفاع وکړه.

❁ سبا دې د هغوی د صليب زور ستا په زور او قوت غالب نه شي.

❁ او که ته هغوی ته کعبه د نړېدو لپاره پرېږدې، نو دا به داسې کار وي چې ته به پرې خوشحاله او راضي يې..ستا به خوښه وي.

عبدالمطلب بيا د کعبې د دروازې دستګير پرېښود او د خپلو ملګرو سره يې د غرونو سرونو ته د ځان ساتنې په خاطر ګامونه پورته کړل، او تر څو ابرهه ويني چې مکې ته د ننوتو په مهال د مصيبت او چور چپاول لړې په کوم ډول پېلوي.

کله چې د شپې تاریکي وښوېدې او سهار شو، مکې ته یې د ننوتو لپاره تیاری ونیو، د محمود په نوم یې خپل فیل د مکې طرف ته برابر کړ، لښکرې یې هم صفونه صفونه سره ودرول، ابرهه غوښتل چې بالاخره هم بیت الله ونړوي او یمن ته په فاتحانه انداز ستون شي،

کوم مهال چې یې فیل د مکې اړخ ته تیار او برابر کړ، نفیل بن حبیب یې غوږ ته نزدې شو او ورته یې وویل: چې له کوم ځایه راغلی یې بېرته هم هلته ستون شه او یا ځای پر ځای ټینګ کېنه، ته د الله پاک په محترم ښار کې یې، د نفیل بن حبیب د خبرې سره فیل په ځمکه کلک کېناست او نفیل خپله د غر سر ته وښوت، دابرهه لښکر فیل په ډېرو دردناکو وهلو و زورو خو فیل مکې ته له ننوتو څخه خپل دریځ لا پسې نور هم ټینګ کړ، فیل یې بالاخره په سرکږې وسپنې ووهو خو فیل هم هغسې کلک ناست و، بیا یې ورله خېټه په خنجرونو تر وینې بهېدو زخمي کړه خو فیل په یو حالت و.

هسې د پاڅولو په خاطر یې د فیل مخ یمن ته کړ، فیل په منډو وهلو پیل وکړ، چې کله یې ورله مخ شام ته کړ بیا فیل منډې ووهلې، خو چې مخ به یې ورله مکې ته کړ بېرته به ځای پر ځای میخ شو، دوی لا د فیل په چمتو والي بوخت وو چې الله پاک د بحر له اړخ نه د توتکرکو په څېر تور مارغان راولېږدول چې درې کاڼي یې رابار کړي وو، یو یې په خوله (مښوکه) کې او دوه دوه یې په پنجو کې نیولي و، دغه کاڼي د لوبیا او د دالو په څېر وو، چې هر څوک به پرې ولګېد سمدستي به هلاک او مړ شو، هېره دې نه وي چې دغه کاڼو باندې ټول قوم نه وو لګېدلی.

ټولو لښکرو د هغې لارې تالاش پېل وکړ چې په کومې راغلي وو، له ډېرې وارخطایې او د مرګ څخه له تېښتې نه په هر ځای راپرېوتل، په هر ځای کې به دم به دم مردارېدل، ابرهه هم د دغې کاڼو ښکار شوی و، او د دغې کاڼو له کبله مړ هم شو.

ابن اسحاق وايي: چې کله الله پاک محمد ﷺ د خپل رسول په توګه مخلوق ته راواستو، په قریشو یې خپل دغه نعمت هم ورياد کړ چې د دوی د بقاء او د زیاتي عمر په خاطر یې د ابرهه لښکرې او د حبشو فوجونه تالا ترغی کړ، الله پاک فرمايي: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَٰبِ ٱلْفِيلِ ۝١ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍۭ﴾[1].

(۱) سورت فیل: (۱–۵). ژباړه: ایا ته نه ګورې چې ستا رب د فیل په څښتنانو څه وکړل؟ ایا د هغوی ترتیب شوي پراډونه یې تالا ترغې نه کړل؟ او لښکرې لښکرې مارغان یې پرې راولېږدول، او په اور پخ شوي کودنو یې وویشتل، او د حیواناتو د لړشن شوي خوراک په څېر یې وګرځول.

د نزار بن معد د بچيانو سلسله

(نزار) درې بچيان زېږولي وو: مضر، ربيعة، انمار[1].
(مضر) دوه بچي زېږولي وو: الياس، عيلان.
(الياس) درې بچيان زېږولي وو: مدركه، طابخه، قمعه.
(مدركه) دوه بچيان زېږولي وو: خذيمه، هذيل.
(خذيمه) څلور بچي زېږولي وو: كنانه، اسد، اسدة، هون.
(كنانه) هم څلور بچي زېږولي وو: نضر، مالک، عبدمناة، ملكان[2].
(نضر) دوه بچي زېږولي و: مالک، يخلد.
(مالک) نه بيا فهر پېداشو.
(فهر) څلور بچي وزېږول: غالب، محارب، حارث، اسد.
(غالب) دوه بچي وزېږول: لؤي، تيم.
(لؤي) څلور بچي وزېږول: كعب، عامر، سامة، عوف.
(كعب) درې بچي وزېږول: مرة، عدي، هصيص.
(مرة) هم درې بچې وزېږول: كلاب، تيم، يقظه.
(كلاب) دوه بچي وزېږول: قصي، زهرة.
(قصي) څلور بچيان وزېږول: عبدمناف، عبدالدار، عبدالعزى، عبدقصي.
(عبد مناف) څلور بچي وزېږول: هاشم، عبد شمس، مطلب، نوفل.

د عبدالمطلب بن هاشم بچيان

ابن هشام وايي: دعبدالمطلب نه لس زامن او شپږ لونړې پېدا شوې:

عباس، حمزه، عبدالله، ابوطالب، زبير، حارث، حجلا، مقوم، ضرار، عبدالعزى (ابو لهب) صفيه، ام حكيم (بيضاء) عاتكه، اميمه، اروى، بره.

(١) ابن هشام د (اِياد) په نوم ورله څلورم هم ذكر كړې دی.
(٢) ابن هشام وايي: (نضر) قريش و، د دېنه چې څوک پېدا دي ټولو ته قريش ويل سمه ده، او ځېنې علماء وايي چې (فهر) قريش و.

د نبي کريم ﷺ مور او پلار

بيا عبدالله بن عبدالمطلب نه د ټولو مخلوقاتو خيرخواه، د ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د ټولو بچيانو سردار محمد بن عبدالله ﷺ پيدا شو.

او مور يې امنه بنت وهب بن عبد مناف بن زهرة بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه.

او د امنې مور بره بنت عبدالعزى بن عثمان بن عبدالدار بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي بن کلاب بن مره بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه.

په ډاګه شوه چې نبي کريم ﷺ د مور اوپلار دواړو له پلوه په نسبي سلسله کې د ټولو بني ادمو څخه بهتر اوغوره دی، له دواړو خواو پرې د شرافت او خيريت تمامه ده.

د زمزم کوهي کنستنه او له عبدالمطلب سره تاو تريخوالی

عبدالمطلب د کعبې په خواکې ويده و، د زمزم د کوهي د راکنستو اړوند يې خوب وليد، عبدالمطلب وايي: زه د کعبې تر څنګ ويده وم، خوب کې ښوک راغی او راته يې وويل: (طيبه) راوکنه، ماورته وويل: طيبه څه شی دی؟ بېرته راڅخه لاړ او هيڅ يې ونه ويل، د تېر په څېر سبا بيا هلته پخپل ځای ويده شوم، بيا راته په خوب کې ښوک راغی او راته يې وويل (مضنونه) راوکنه، ما ورته وويل: مضنونه څه شی دی؟ بيا راڅخه ولاړ او هېڅ يې راته ونه ويل، د عادت په څېر بيا سبا په خپل ځای کې ويده شوم په خوب کې ښوک راغی او راته يې وويل: (زمزم) راوکنه، ما ورته وويل: زمزم څه شی دی؟ هغه وويل: زمزم داسې اوبه دي چې نه بهيږي اونه خرابيږي، ته به ترېنه ټولو حاجيانو ته اوبه ورکوې، او دغه اوبه د وينې او خوشيانو ترمنځ موقعيت لري، په کوم ځای کې چې سپين کارغه ټونګې وهي[١].

(١) د روايتونو له مخې داسې ويل کيږي چې عبدالمطلب د مېږانو او د سپين وزري کارغه د ټونګوهنې نښو سره د کوهي په کنستلو د پېل اراده وکړه، خو ولې خوشيان او وينه نه وه، هغه لا ولاړ و چې ناګهانه له قصاب نه غوا راوتښتېده او عبدالمطلب ته په خوب کې د رسم شوي ځای سره يې راښملوله او هم هلته يې ذبحه کړه، وينه او خوشيان دواړه ترې د ذبحې په مهال ووتل، سمدستي عبدالمطلب هم د ورته ښودل شوي ځای پرسر د کولنګ خوله کېښوده.

چې کله يې د حقيقت په سترګو هر څه وليدل چې په خوب کې راته خبره په رښتيا توګه شوېده، نو د سبا په ورځ يې کولنګ او جبل راواخست او د خپل ځوی (حارث) په شمول يې دکار پيل وکړ، دغه مهال عبدالمطلب له حارث پرته نور اولاد نه درلود.

چې کله يې کوهی وکنست او عبدالمطلب د کوهي په خوله ورغونده شوې تيګه وليده د تکبير اوازونه يې پورته کړل، د غږ د اورېدو سره سم ټول قريش وپوهېدل چې عبدالمطلب وس خپلې موخې ته ورسېد، ټول قريش راغلل او ورته يې وويل: عبدالمطلبه! دا زمونږ د پلار اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ کوهی دی، ستا په شان مونږ هم د دې کوهي حقدار يو، مونږ د ځان سره شريک کړه.

عبدالمطلب وويل: دغه به هېڅکله هم ونه کړم، زه يواځې په دې فضيلت راته ځانګړتيا راکړل شوې ده.

هغوی وويل: انصاف وکړه، ورنه تر هغه دې نه پرېږدو تر څو درسره لاس ګرېوان نه شو.

عبدالمطلب وويل: که تاسو د پرېکړې لپاره هر څوک درېمګړی پسند کړئ، زه درسره په هغه فيصله کوم.

هغوی وويل: که دې خوښه وي د فيصلې اورېدو لپاره به د هذيم په نوم د بنوسعد کاهنې ته ولاړ شو.

عبدالمطلب: سمه ده، هېره دې نه وي چې دغه ښځه د شام د باندېو په دور دراز علاقو کې وه.

عبدالمطلب د بنو عبدمناف د ځينو کسانو په ملتيا چې د قريشو له هرې قبيلې څخه ورسره يو يو غړی هم و د شام په لور رهی شول، دغه مهال د مکې او شام ترمنځ پرتې علاقې شاړې دشتې او مېرې وې.

په يوه مېره کې لا روان وو چې د عبدالمطلب او د هغه ملګرو سره د څښلو اوبه ختمې شوې، تر دې حده تږي ستومانه شول چې د تندې له امله يې په مرګ يقين راغی، د قريشو د ځينو قبيلو څخه يې د تندې د ختمېدو لپاره د څښلو اوبه وغوښتې، خو ولې هغوی ورته وويل: لا خو ټول په دشتو او مېرو کې روان يو، که تاسو ته اوبه درکړو شايد د تندې هغه سخته مونږ ته هم ورسيږي چې تاسو پرې اوسمهال اخته ياست، نو مرسته مو نه شو کولای.

عبدالمطلب چې د قريشو کردار وليد د خپل ځان او ملګرو په هکله يې د مرګ څخه ويره محسوس کړه، ملګرو ته يې وويل: وس مو څه رايه ده؟ هغوی وويل: مونږ ستا تابع يو او ستا خبره مو خبره ده، چې څنګه دې خوښه وي، امر کوه.

عبدالمطلب وويل: ما ته خو مناسب دا ښکاري چې د توان په اندازه دې هر يو نفر د ځان لپاره قبر وکني، چې کله هم له تندې ومري، پاتې ملګري به يې پخپل قبر کې ښخ کړي، تر دې چې اخر کې يو نفر پاتې شي، که يو نفر ضائع شي دا به له دې نه ډېره ښه وي چې ټوله قافله ضائع شي.

هغوی وويل: ډېره ښه خبره ده.

هر يو وپاڅېد او د خپل ځان لپاره يې د قبر په کنستلو پېل وکړ، او هر يو د مرګ د راتګ په انتظار و، دغه مهال عبدالمطلب بيا خپلو ملګرو ته وويل: د مرګ په کومې کې خپله خپل ځان ورکول او په ځمکه کې د اوبو تالاش او پلټنه نه کول لوی حماقت دی، ځئ چې روانيږو، کېدای شي الله پاک موږ ته چرته اوبه په لاس راکړي، پاڅېږئ او د سفر دورانيه پېل کړئ.

هغو بيا د امر سره سم حرکت پېل کړ، چې څنګه عبدالمطلب سورلۍ ته راغی او ورباندې سپور شو، د ښې خپې لاندې يې چينه راوختېکېده، عبدالمطلب او د هغه ملګرو د تکبير اوازونه پورته کړل، بېرته ټول له خپلو سورليو څخه راکېوتل، سورلۍ او ځانونه يې په اوبو ښه خړوب کړل، له دېنه وړاندې د قريشو ټولو قبيلو د دې انتظار ويستو چې عبدالمطلب او ملیان به يې د تندې له لاسه څه کوي؟

عبدالمطلب او ملګرو يې نورو قريشو ته د ځانونو او سورليو د خړوبولو دعوت هم ورکړ، له اوبو څخه ټول قوم خپل مشکونه او غړکۍ هم ډکې کړې، چې قريشو ځانونه کله ښه خړوب کړل عبدالمطلب ته يې وويل:

زمونږ د اختلاف پای ستا په سلامتيا او زمونږ په ملامتيا پای ته ورسېده، لوړه په رب لايزال چې د زمزم اړوند به درسره هېڅکله د شخړې اراده او مېدان ګزي ونه کړو، د دې دښتې او ميرې په کندو کپرو کې تا ته د الله پاک اوبه درکونه د دې دليل دی چې زمزم يې هم درته په ځانګړې توګه درکړيدي، څه خپل زمزم ته دې په امن او اطمئنان ستون شه.

له دې مېرې څخه بېرته ټول راستانه شول، او تر کاهنې ونه رسېدل، له دې وروسته قريشو د عبدالمطلب او د زمزمو ترمنځ لاره هواره پرېښوده.

د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر

د زمزم د کوهي د راکنستلو په مهال چې قريشو د عبدالمطلب بن هاشم سره کومه ميدان ګزي وکړه، نو عبدالمطلب نذر ومنو چې که الله پاک ورته لس بچي په داسې حالت کې راځلمي کړل چې دفاع يې ورڅخه کولای شوه، نو يو به ترېنه د کعبې خوا ته د الله پاک لپاره ذبحه کوي.

چې کله يې لس بچيان پوره شول او خپله هم په دې وپوهېد چې وس راڅخه کلکه دفاع کولای شي نو بچيان يې راغونډ کړل او خپل منلی نذر يې ورته واورو، او د الله پاک لپاره يې د

نذر پوره کولو ته راوبلل، ټولو بچیانو یې پیروي وکړه او ورته یې وویل: څنګه باید وشي؟ هغه ورته وویل: هر یو دې غشی رواخلي او خپل نوم دې پرې ولیکي، بیا دې زما خوا ته راشي، هغوی هر یو د ځان لپاره غشی راواخست او نومونه یې پرې نویشته کړل او د پلار خوا ته راغلل، پلار یې ټول د هبل بوت په دربار کې وړاندې کړ، او دغه مهال د هبل بوت د کعبې په منځ کې د کوهي په غاړه ایښودل شوی و، او په دې کوهي کې به د کعبې لپاره تحفې او نذرانې جمع کېدې.

د هبل د بوت سره نزدې اووه غشي وو، په یو غشي یې (عقل[١]) لیکلی و، دا غشی چې به په چا راوښوت دیت به یې ورکو.

په بل غشي یې (نعم[٢]) لیکلی و، چې کله به هم دا غشی راوښوت نو د کوم کار اراده چې به یې درلوده هغه به یې کو.

په بل غشي یې (لا[٣]) لیکلی و، چې کله به دا غشی راوښوت نو د کوم کار اراده چې به یې درلوده هغه به یې نه کو.

په بل غشي یې د (منکم[٤]) او په بل یې (ملصق[٥]) او په بل یې (من غیرکم[٦]) لیکلي و، په بل یې (المیاه[٧]) لیکلي و، چې کله به یې کوهی کنستو، چې چرته غشی راووت هلته به یې دکوهي کنستل پیل کړل.

چې کله به یې ماشومان سنتول، یا به یې نکاحونه کول، یا به یې د چا په نسب کې شک او شبهه پیدا شوه، هبل ته به راغلل، سل درهم او اوښان به یې ورته د نذر نیاز وړاندې کړل، او چا چې به غشي وهل هغې ته به یې ورکړل، په چا باندې به یې چې څه اراده لرله هغه به یې د هبل مخ کې نزدې ودر وو، او خپله به یې ویل: ای زمونږ معبوده! دا پلانکی د پلانکي ځوی او مونږ پرې دغه اراده لرو، دې انسان اړوند سمه دمه فیصله وکړه.

بیا به یې د غشو والا ته وویل: غشی دې ووهه، که د (منکم) په نوم غشی به راووت نو سړی به یې سوچه او خالص خپل نسبي و، که د (من غیرکم) غشی به راووت هغه به یې حلیف و، او که د (ملصق) غشی به راووت هغه به په دوی کې پخپلې نسبي رتبې و، چې نه خو به په دوی کې نسب ثابت و او نه به یې حلیف جوړېدای شو، او که د (نعم) غشی به راووت په اراده کړې کار به یې پیل وکړ، او که د (لا) غشی به راووت اراده کړی کار به یې بل

(١) عقل معنی: دیت.
(٢) نعم: یعنې دا کار کول غواړي.
(٣) لا: یعنې دا کار نه کول غواړي.
(٤) منکم: یعني دا ستاسو نسبي دی.
(٥) ملصق: دا ستاسو پسې پیوسته دی.
(٦) من غیرکم: دا ستاسو نسبي نه دی.
(٧) المیاه: اوبه.

کال ته تاخير کړ، تر څو دوباره د دغې کار لپاره هبل بيا راشي، لنډه دا چې خپل ټول کارونه به يې د غشو له لارې انجامول.

عبدالمطلب د غشو والا ته وويل: زماد بچو په غشو باندې نصيب معلوم کړه، او د هبل منجور ته يې دخپل نذر لړى هم بيان کړه، هر يو بچي يې مينجور ته خپل خپل غشى ورکړ، او عبدالله چونکه د پلار کشرى څوى و او په ټولو بچو کې ورته ګران هم و، د عبدالمطلب په ذهن کې دې خبرو چکر واهه چې که غشى د عبدالله څخه واوښت، داسې فرض کړه لکه څوى چې يې نه وي حلال کړى.

دهبل مينجور لا دغشو په وهلو مصروف و او عبدالمطلب د هبل خو اته ولاړ و، او د الله پاک دربارکې يې د سوال زارۍ منګولې نيولې وې، دغشو والا چې غشي ووهل نو په عبدالله راوښوت، عبدالمطلب دنذر د تنفيذ لپاره چاړه راواخسته او عبدالله له لاس څخه ونيو، د ايساف او نائله ترمنځ يې د ذبحې اراده وکړه، سمدستي د قريشو مخور او جرګه مار راغلل، خپلو بچو او راغلو مشرانو ورته وويل: چې عبدالله هېڅ کله هم نه شې حلالولې، ځکه ستا نه وروسته به دا سنت جوړ شي چې د چا هم بچي کيږي يو نارينه به ترې نذراً ذبحه کوي تر دې چې هيڅ خلک به پاتې نه شي.

مغيره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم چې د دوي خورى هم کېده عبدالمطلب ته وويل: ته هيڅکله عبدالله نه شې ذبحه کولې، که عبدالله زمونږ د شتمنيو په فديه هم خلاصېداى شي مونږ يې فديې ورکولو ته چمتو يو.

قريشو او خپلو بچو يې هم ورته وويل چې د عبدالله په شمول حجاز ته ولاړ شه هلته ښځينه عرّافه ده او هغه خپل پيريان لري، له هغې څخه دخپل نذر اړوند وپوښته بيا ته پوهه شه او کار دې، که يې درته وويل چې حلال يې کړه نو حلال به يې کړې او که د بچاو ګنجائش يې درته په ګوته کړ نوترې قبول به يې کړې.

هغوى ټول راروان شول تر دې چې ښځه يې په خيبر کې پيدا کړه، عبدالمطلب ښځينه عرافې ته دخپلې کهانې لړې پېل کړه، او بيا يې ورته نذر اود ځوى د ذبحه کولو واقعه هم واوروله.

ښځينې عرافې ورته وويل: زما پيرې نن چرته تللى دى، چې سبا راشي زه به ترې پوښتنه وکړم، د سبا د ورځې د ورتګ نه مخکې عبدالمطلب د الله پاک نه ډېر سوال زاري وکړه تر څو يې ځوى له ذبحه څخه بچ او سالم پاتې شي، کله چې د سبا په مهال قريش ښځې ته راغلل، ښځې ورته وويل: ستاسو اړوند راته معلومات حاصل شول، ستاسو د مړي ديت څومره دى؟ دوى ورته وويل لس اوښان. ښځې عرافې ورته وويل: په عبدالله او لسو اوښاو باندې غشى ووهئ که په عبدالله غشى راووت لس اوښان پسې نور هم اضافه کړئ، اوکه په اوښانو راوښوت نو

نزدې خپل معبود ته يې ذبحه کړئ، او ستاسو معبود به هم له ستاسو نه خوشحاله وي او غړى به مو هم نجات بيامونديږ.

د ښځينې عرافې له خوا نه راووتل او د مکې په لور روان شول تر دې چې مکې ته راورسېدل، بيا چې کله د هبل خوا ته راغلل او عبدالمطلب د سوال زارۍ لپکې الله ته يورته کړې تر څو غشى په اوښانو راوخيژي، څه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې نور زيات کړل دا مهال د اوښانو شمېر شلو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د سوال زارۍ لپکې الله ته پورته کړې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې نور پسې زيات کړل اوښان دېرشو ته ورسېدل، عبدالمطلب بيا د الله پاک نه سوال زاري شروع کړه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل اوښان څلويښتو ته رسيدګي وکړه، عبدالمطلب بيا د الله پاک دربار کې لاسونه پورته کړل غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې پرې نور هم زيات کړل دا مهال د اوښانو شمېر پنځوسو ته ورسېد، عبدالمطلب لا هم هغسې الله پاک ته په سوال زارۍ ولاړ و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې نور هم اضافه کړل او اوښانو شمېر دا مهال شپېتوو ته ورسېد، عبدالمطلب د الله پاک نه د خپلو غوښتنو اړوند بوخت و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور اضافه کړل د اوښانو شمېر دا څل اوياو ته ورسېد، بيا عبدالمطلب هم هغسې د سوال زارۍ په کيفيت کې و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل دا وخت د اوښانو شمېر اتياو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د الله پاک نه د سوال زارۍ لړى پېل کړه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم زيات کړل دا ګړۍ د اوښانو شمېر نوي ته ورسېدل، عبدالمطلب لا د الله پاک نه سوال زاري کوله چې په لسم ځل بيا غشى په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل، دا مهال د اوښانو شمير سلو ته ورسېد، عبدالمطلب هم هغسې د الله پاک نه د خير غوښتنه کوله چې څه ګوري غشى په اوښانو راوښوت، قريشو او ټولو حاضرينو عبدالمطلب ته وويل چې نور بس دى، ستا رب له تا څخه راضي شو!!

داسې ويل کيږي چې عبدالمطلب وويل: په الله قسم که دې باندې بسنه وکړم تر څو درې ځل په اوښانو د غشي راوتل تکرار نه شي.

په عبدالله او اوښانو يې بيا غشي بازي وکړه نو غشى په اوښانو راوښوت، عبدالمطلب دتېر په څېر په دعا او خير غوښتنې بوخت و چې غشى بيا په اوښانو راوښوت، په دريم ځل بيا غشى په اوښانو راوښوت.

ټول اوښان يې ذبحه کړ او هر چا کولاى شول چې استفاده ورڅخه وکړي.

کوم مهال چې امنې بي بي په نبي کریم ﷺ حمل واخست

د خبر راویان داسې انګیروي چې امنه بنت وهب چې کله په رسول الله ﷺ امېدواره شوه وایي: هغه چې کله په رسول الله ﷺ امېدواره شوه راوستل شوه او ورته وویل شول: ته د دې امت په لوی او ستر محور انسان باندې امېدواره یې، چې کله دې هم وزېږو دا کلمات به ووایې: د هر حاسد او کینه ګر انسان د شر نه د الله پاک پورې د دې پناه نیسم! او بیا به یې په محمد ونوموې[1] او چې کله یې پرې حمل واخست نو د مور نه یې رڼا ووته چې په شام کې یې پرې د بصری د ښار ماڼۍ ولیدې.

بیا یې ډېر کم وخت پلار ژوندی و چې مړ شو او مور یې په ده حامله وه.

د نبي کریم ﷺ زېږدنه

نبي کریم ﷺ د فیل د واقعې په کال د ربیع الاول د میاشتې په دولسمه ورځ د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی.

قیس بن مخرمه وایي: زه او رسول الله ﷺ دواړه په یو کال (د فیل په کال) زېږېدلي یو، زه او هغه سره دواړه همزولي یو.

حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وایي: زه لوړ قدی اووه یا اته کلن هلک وم، د خبرې د اورېدو سره به په خبره پوهېدم، په یوه قلعه کې مې له یهودي څخه تر غوږ شول چې په لوړ اواز یې وویل:

ای یهودانو!! ټول یهودان ورته راغونډ شول او ورته یې وویل: ولې څه دروشول؟ هغه ورته کړه: نن شپه د احمد ستوری راښتلی و.

بیا چې کله یې مور وزېږو نو عبدالمطلب پسې یې استازی واستو چې راشه او لمسی دې پیدا شوی دی، لمسي ته دې وګوره.

(۱) په دې نوم باندې د رسول الله ﷺ نه مخکې درې کسان نور هم نومول شوي وو، هغه هم کله چې پلارانو دنوی پیغمبر په راتګ خبر شول په دې امید چې دغه پیغمبر به زماځوی وي په محمد یې ونومول، ځکه داسې به ویل کېدل چې دغه پیغمبر په حجاز کې راځي، یو یې محمد بن سفیان بن مجاشع چې دفرزدق شاعر د نیکه نیکه و، دوهم محمد بن احیحه بن الجلاح، دریم محمد بن حمران بن الربیعه، د دغې درېواړو پلاران د انجیل د علماوو سره مخامخ شوي وو او هغوی ورته ویلي وو چې نزدې به د محمد ﷺ په نوم له حجاز نه پیغمبر راشي، او له درېواړو نه خپلې خپلې بي بیانې امېدوارې پاتې شوې وې، او درې واړو وصیت کړی و چې که هلک بچی یې پیدا شي په محمد به یې ونوموي، او همدغسې وشول.

هغه راغی او ورته یې وکتل، امنې هم ورته د حمل په وخت د نور او رڼا د وتلو قيصه، او بیا د زږېدلو په مهال ورته د الله پورې د حاسدینو د شر نه پناه غوښتنې لړې، او په محمد یې نومولو واقعه ولوسته، راویان داسې انګیروي چې عبدالمطلب واخست او کعبې ته یې یوړ، له الله پاک څخه یې ډېره شکریه ادا کړه چې لمسې یې ورته ورکړ.

عبدالمطلب بېرته امنې بي بي ته بچی وسپارت، او دایي (تېکرو) ښځو په لټنه یې پېل وکړ، تر دې چې په بنو سعد کې ورته د حلیمه بنت ابي ذؤيب په نوم زنانه د خپلې سینې شیده ورکړل.

د حليمې قيصه

حلیمه وايي: چې دخپل خاوندپه شمول د غیرې ورکوټي بچي (عبدالله بن الحارث بن عبدالعزی) سره د خپلې بانډه چنې علاقې نه د ماشومانو ته د تې ورکولو د پلټنې لپاره راووتو چې ورسره دبنو سعد د قبیلې نورې دایانې (تېکرې) هم وې، په دغه کال کې د وچکالۍ له کبله د هېڅ شي درک مونږ سره نه و، زه هم یخپلې سوربخنې خرې باندې په داسې حالت کې سپره ووتم چې زمونږ اوښې ځاځکی شېده هم نه کول، د خپل ځوی د ولږې د ژړا فریاد نه مو دغه شپه په ارامه سترګې پټې نه کړې، نه ما کې دومره شیده و چې هغه پرې موړ شوی وای، او نه په اوښه کې شېده و چې هغې ته مې ورکړی وای، خو د دغې تنګې سختې سره سره بیا هم مونږ د ارام او سوکالۍ او د باران څخه نا امیده نه وو.

ما خپل د سفر ملګري د خپلې خرې د ډېرې کمزورتیا له امله د سفر په دوران کې د یو لړ مشقت سره هم مخ کړل، خو روان وو تر څو مکې ته په تنګۍ سختۍ ورسېدو، او د رضاع لپاره مو د ماشومانو په پلټنه پېل واچوو، زما نه وړاندې نبي کريم ﷺ هرې دایي (تېکرې) ته وروړاندې شوی و خو د یتیم ولۍ له کبله ترې ټولو مخ اړولی وو، ځکه چې د رضاعت په بدل کې مونږ د بچي له پلار څخه مزدوري اخسته، او چې پلار به یې نه و نو د مور او نیکه نه به مو ورله د خیر څه طمعه توقع نه کوله، له ما پرته نورو ټولو تېکرو ماشومان پیدا کړي وو خو ما ته کوم ماشوم په لاس رانغی، چې کله بېرته مو کور ته د تګ اراده وکړه نو ما خپل خاوند -حارث بن عبدالعزی- ته وویل: لوړه په خدای چې که د همزولو ترمنځ کور ته خالي غېږه ستنه شم، دغه یتیم ولې نه دی خو زه یې راخلم، هغه راته وویل: څه ورشه، هېڅ خبره نشته، یتیم راواخله کېدای شي الله پاک وریکې زمونږ لپاره خیراو برکت واچوي.

حلیمه وايي: زه لاړم او یتیم مې په دې خاطر غېږ ته راپورته کړ چې بل څوک مې پیدا نه کړ، چې خپلې دمه ځای ته کله لاړم او هلک مې سینې ته واچو نو ډېر زیات شېده راپکې راغلل، دی خپله هم دومره شېده وخوړل چې موړ شو او بیا مې د هغه ورور ته شېده ورکړل هغه هم دومره وخوړل چې په پوره توګه پرې موړ شو، دواړه مې له مړښت څخه ورسته وېده کړل، هېره دې نه وي چې له دغې شپې نه مخکې مو هېڅ شپه په ارام نه وه تېره کړې.

زما خاوند اوښې ته ورپاڅېد څه ګوري چې غلانځه یې له شیدو څخه ډکه ده، او ښه یې ولوشله، هغه هم د شېدو په څښلو موړ شو او زه هم د شېدو په څښلو مړه شوم، شپه مو هم په ډېره زیاته ارام او راحت سره تېره کړه.

حلیمه وايي: د سهار په مهال راته همځولو وویل: د خیر او برکت نه ډک ساه کښې دې تر لاسه کړ! ما ورته وویل: د الله پاک نه مې همدغه طمع توقع ده.

بیا مو له مکې څخه سفر پیل کړ او محمد ﷺ مې له ځان سره پخپلې خرې غېږه کې سپور کړ، لوړه په رب لایزال چې زما خرې به زیاته مسافه په لږ وخت کې په ډېره چټکې سره وهله، او د نورو همزولو ښځو سورلۍ به راته نشوې رارسېدلې، ټولو به راته ویل: د ابن ابي ذؤیب لورې! مونږ ته لږه خپه نیولې شه، ایا دا ستا هغه کمزروې خره نه وه چې له کور څخه پرې راسپره شوې وې؟

ما ورته کړه: ولې نه!! هم هغه خره ده خو...!

هغوی وویل: دا خو ډېره زیاته تېز رفتاره شوې ده! تر دې چې بنو سعد کې خپلو کلو کورونو ته راورسېدو.

د سهار په مهال به مو خپلو وچو کړسو میرو ته څاروي بوتلل چې د ځمکې په مخ به بله دغسې وچه کړسه مېره نه وه، که به چا څه هم د سختریزې وچکالۍ له کبله له غلانځې شېده نه شول لوشلی، خو مونږ ته به مو څاروي هر ماښام ډکې غلانځې راتلل او دغه شېدې به مو څښلې.

هر چا به خپلو شپونکو ته ویل: غرق شئ!! د ابن ابي ذؤیب د لور شپونکي چې رمه کوم څړځای ته بوځي تاسو یې هم هلته بوځئ.

د دغې سره سره به بیا هم د هغوی رمۍ تشې غلانځې راستنېدې او زما د هغې به غلانځې له شېدو نه ډکې وې.

هره ورځ به راته د الله پاک له خزانې نوې نوې برکتونه او خیراتونه راتلل تر دې چې دوه کاله یې پوره شول او له سېنې څخه مې وشکو.

ورځ تر ورځ به د نورو ماشومانو په پرتله ډېر غټېده، د دوه کلنۍ په موده کې تکړه او مضبوط ماشوم و، دوه کاله وروسته مې بېرته مور ته راوست خو د زیاتو برکتونو له کبله مې زړه نه کېده چې ماشوم دې په مکه کې پاتې شي، دا چې بېرته يې دوباره خپل کور ته بوځم، مور ته مې ورله وويل: داسې نه چې د مکې رنځونه ماشوم خراب نه کړي، مور يې بېرته د ليږدلو لپاره راسره راضي شوه، بنو سعد ته د دوو میاشتو له راستنېدو وروسته زمونږ دکور تر شا يې د خپل ورور سره رمه څروله، څه ګورو چې ورور يې په ساه تيګاه کور ته راننوت، ما او پلار ته يې وويل: دوه سپين پوښاکه سړي راغلل او زما قریشي ورور يې تکيه کړ او خېټه يې ورله وڅيرله، وس لګيا دي د بدن غړي يې يو په بل وهي.

زه او د هلک پلار توند او چټک لاړو، څه ګورو چې هلک بې دمه ولاړ او رنګ يې تک ژېړ تخبېدلی دی، ما او پلار يې سينې ته راجوخت کړ او ورته مووويل: څه پېښه وه؟ څوک؟

هغه وويل: دوه سپين پوښاکه سړي راغلل په ډډه يې واچولم او خېټه يې راله دوه پړقه کړه، زه وه نه پوهېدم چې د څه تالاش يې پکې کوو؟!

د وېرې سره مو کور ته روان کړ، خاوند مې راته وويل: حليمې! شايد په دې کې پيريان وي، وړاندې له دې چې پيريان پرې راښکاره شي پخپل کور يې وسپاره.

چې خپلې مور ته مو کله راوست راڅخه يې وپوښتل: تېکرې ولې؟ څنګه دې له تاکلې مودې مخکې راوست؟ تا خو ويل چې تر ډېره موده به ما سره وي؟؟

ما ورته وويل: د ځېنو ستونزو څخه پرې ويرېدم، او ستا د مرضۍ سره سم مې درته حواله کړ.

مور يې وويل: خبره دا نه ده، حقيقت بدل دی، خبره به رښتيا رښتيا کوې.

حليمه وايي: مور يې نه پرېښودم تر دې چې ټوله لړي مې ورته واورله.

مور يې: له شيطانانو څخه پرې وډار شوې؟

ما وويل: هو.

مور يې وويل: شيطان هيڅکله هم دېته لاره نه شي موندی، زما ځوی لوی او بې ساری عظمت لري، د دې له عظمته دې خبره کړم؟

ما ورته کړه: هو، ولې نه!

هغې وويل: ما چې کله په دې حمل واخست زما څخه رڼا ووته او د بصرى د ښار ماڼۍ مې پرې وليدې[1].

او بيا د حمل په مهال مې پرې هم هيڅ تکليف نه دی محسوس کړی، او د زوکړې په مهال

(۱) بصرى وسمهال د دمشق ښار دی.

هم دی داسې وزرېد چې لاسونه يې په ځمکه اينښې وو، او اسمان ته يې سر پورته کړی و، مه ويرېږه او کور ته دې ښه په ډاډ ستنه شه.

د سينې څېرنه

ابن اسحاق وايي: ثور بن يزيد راته د ځينو علماوو څخه روايت وکړ، زما په خيال چې د خالد بن معدان الکلاعي څخه يې راته نقل وکړ چې د نبی کريم ﷺ ځينو ملګرو يې ورته وويل: ای د الله پيغمبره! د خپل ځان اړوند راته ځينې معلومات راکړه، هغه ورته وويل: ولې نه، زه د خپل پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دعا يم، د خپل ورور عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ زېرى يم، زما مور چې کله په ما باندې حمل واخست، نو يوه رڼاترې ووته او په شام کې يې د بصرى د ښار ماڼۍ پرې ولېدې، او په بنو سعد بن بکر کې راته د سينې شېده راکړل شويدي.

هلته مې يوه ورځ د کور تر شا د خپل ورور په ملتيا رمه څروله، دوه سپين پوښاکه سړي راغلل او د واورې نه ډک د سرورزو لوښی ورسره و، دواړو ونيولم او خېټه يې راله وڅېرله، زړه يې ترې راوويست او دوه پړقه يې کړ، توره توکره يې ترې راوويسته او ويې غورځوله، زما زړه او خېټه يې په همدغې واورې ووينځل تر څو ښه يې پاک او صفا کړ، يو دی بل ملګري ته وويل: د لسو کسانو امتيانو سره يې وزن کړه، زه يې ورسره وزن کړم نو زه پرې درون شوم، بيا يې ورته وويل: د دې امت د سلو کسانو سره يې وتله، بيا يې د سلو کسانو سره وتللم زه پرې درون شوم، بيا يې ورته وويل: د زرو کسانو سره يې وتله، د زرو کسانو سره يې وتللم په هغوی هم درون شوم، نو هغه ورته وويل: پرېږده، که د ټول امت سره يې هم وزن کړې دا پرې درنيږي.

د نيکه په څارنه کې

نبي کريم ﷺ لا هم هغسې د خپلې مور امنه بنت وهب او د نيکه عبدالمطلب بن هاشم سره د الله پاک په ساتنه کې و، ورځ تر بلې به الله پاک په عجيب او غريب او ښايسته انداز رالوی کو، تر څو يې الله پاک په خپلو کرامتونو ونازوي.

چې کله هم نبي کريم ﷺ شپږ کلن شو مور يې د (ابواء) نوم مقام د مکې او مدينې تر منځ وفات شوه، هغه مدينې ته د نبي کريم ﷺ د ماماګانو بنو عدي بن النجار د ملاقات لپاره تللې وه، او بېرته مکې ته د راستېندو په حالت کې وفات شوه.

د مور له مړينې وروسته نبي کريم ﷺ تر اته کلنۍ پورې د خپل نيکه عبدالمطلب بن هاشم تر څارنې لاندې و، د کعبې د سيوري لاندې به د عبدالمطلب لپاره د ناستې ځانګړې انتظام او بندوبست کېده، د ډېر تعظيم او احترام له مخې به يې يو ځوی هم په تيار شوي پالنګ نه کېناست، بلکې شاوخوا به ترې کېناستل تر څو عبدالمطلب راووځي، نبي ﷺ چې په کوچنېتوب کې هم چست چالاک او تونده ګړندی و، د عبدالمطلب له راتلو مخکې به په پالنګ هم کېناسته، ترونو به يې زيار ويستو چې يا خو يې په پالنګ له ناستې څخه رابند کړي او يا يې هم د پاڅولو بله کومه لار وسنجوي، عبدالمطلب چې به کله خپل زامن وليدل چې نبي کريم ﷺ له پالنګ څخه رابندوي ورته به يې ويل: زما ځوی پرېږدئ، دا د لوړې مرتبې څښتن دی.

بيا به يې د ځان سره په پالنګ کېناوه، او له ډېرې مينې به يې ورله په شا لاس راښکو، په ډېرې خوشحالۍ به يې ورله د کوچنيتوب لوبې او مشغولتيا استقبالوله.

د فيل کال نه وروسته د نبي کريم ﷺ اته کلنۍ موده کې عبدالمطلب هم ومړ.

نبي کريم ﷺ دخپل تره په څارنه کې

نبي کريم ﷺ د نيکه نه وروسته د خپل تره په څارنه کې و.

بنو لهب قوم[۱] چې په پال کې ډېر زيات مشهور وو په دوی کې يو سړی و، کله چې به مکې ته راغی قريشو به ورته خپل ماشومان بچي د راروانو حالتونو د پېژندلو په خاطر راوستل، ابو طالب هم ورته نبي کريم ﷺ راوست، دغه مهال مذکوره عَيَّاف سړی په بل څه بوخت شو، خو چې کله هم وزګار شو ويويل: دلته چې ماشوم و څه شو؟ چابک يې راولئ، ابوطالب چې د ياد سړي باربار تکراري کلمات واورېدل ورڅخه يې پټ کړ، او عياف به په يو اواز ويل: غرق شئ!! ما چې وس وليدل هغه هلک راولئ، هغه د بې مثاله رتبې څښتن دی!!

د بحيرا قيصه

ابو طالب غوښتل چې شام ته د تجارت په کاروان کې ګډون وکړي، د سفر لپاره چې يې چمتوالی ونيو نبي کريم ﷺ ورپورې کلک ونښت، په فراق يې د ابوطالب زړه هم درمند شو، سمدستي يې وويل: لوړه په رب کائنات چې هرومرو به دې د ځان سره بيايم، نه خو به تا له

(۱) دوی په پالګرۍ کې خورا مشهوره قبيله وه.

ځان ځخه او نه به ځان له تا ځخه جلا کړم، هغه و چې په تجارتي کاروان کې يې د ځان مل کړ، روان وو چې په شام کې د بصرى نوم ښار ته ننوتل، د بحيرا په نوم راهب چې دغه مهال لا پخپلې عبادتخانه کې په عبادت بوخت و، او د دغې وخت د نصرانيت د علم انتها هم دې ته وه، له بحيرا ځخه وړاندې په دغې صومعه کې بل راهب لا نه و شته شوى، رهبانيت او د انجيل علم د بحيرا راهب کورنۍ مشغله وه چې خپلو مشرانو پرې روزلى و، د قريشو تجارتي کاروان به هميشه په دغې لار تلو راتلو، نه خو به دغې راهب ورسره خبرې کولې او نه به يې ورته د چاى ډوډۍ ست کو، په دغه کال د قريشو تجارتي کاروان د صومعې تر نزدې دمه ځاى کې واړوله، راهب ورله د ميلمستيا په خاطر خواړه هم تيار کړل.

د قريشو د تجارتي کاروان دنظر له مخې بحيرا راهب نبي کريم ﷺ د قريشو په تجارتي کاروان کې په داسې حالت کې وليد چې د لمر ځخه پرې ورېځې سيورى کېدې، هغه لا د قوم په منځ کې روان دى چې د راهب د صومعې تر نزدې ونې لاندې يې دمه واخسته نو ورېځو ونه او نبي ﷺ دواړه سيورى کړل، دونې ښانګې او پاڼې هم په نبي ﷺ باندې راښکته شوې، نبي ﷺ يې د سيورې لاندې ساه واخسته، د بحيرا راهب د حالاتو د ليدو سره سم ټولو قريشو ته سوال ځواب وکړ چې ما ستاسو د ميلمستيا په خاطر خوراک تيار کړي دى، هيله ده چې تاسو ټول، ستاسو کشر او مشر، ازاد او غلام ټول بايد دعوت قبول کړئ.

يو قريشي وويل: عجيبه خبره ده!! له ډېرې مودې راهيسې مونږ په دې لارې ځو راځو هيڅکله دې هم راته د دمې ست نه دي کړى او نن دې راله دومره ميلمستيا تياره کړه؟ خير خو دى؟ ولې؟

بحيرا وويل: هو همدغسې ده اوسمهال تاسو ميلمانه ياست او زه په دې خوښ يم چې تاسو په ښه ميلمستيا ونازوم، تر څو تاسو ټول زما ميلمستيا وخورئ.

ټولو قريشو دعوت ته حاضري ورکړه خو د کشرولۍ له کبله نبي کريم ﷺ د ونې د سيورې لاندې له دعوت ځخه پاتې شو.

په حاضر شوو خلکو کې چې کله بحيرا ته په معلومو صفتونو نبي کريم ﷺ تر سترګو نه شو ويويل: اى قريشو! زما له دعوت ځخه دې هيڅ ځوک هم نه پاتې کيږي.

قريشو وويل: د کشرولۍ له کبله يو ماشوم پاتې شوى دى ورنه نور ټول کاروان ستا دعوت ته حاضري ورکړېده.

بحيرا وويل: دغسې کار بايد هېڅکله ونه شي، هغه دې هم دعوت ته ستاسو په ځېر حاضري ورکړي.

د بحيرا په ميلمستوب کې يو قريشي وويل: په لات او عزى مې دې قسم وي زمونږ سره په ملګرتيا کې د محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب د ميلمستيا د دعوت ځخه پاتې کېدل د حيرت او ملامتيا... او ځه بل ډول کار دى؟

کله چې یې نبي کریم ﷺ خوراک او څښاک ته حاضر شو، د بحیرا سترګې په هغه کې میخ شوې، په دمه دمه یې ورله د بدن یو یو غړی په نظر کې ونیو.

کله چې ټول خلک له دستارخوان څخه پاڅېدل، د خوراک اوڅښاک مهم پای ته ورسېد، بحیرا نبي کریم ﷺ ته ورنږدې شو او ورته یې وویل: د لات او عزی په خاطر چې د څه باره کې درڅخه پوښتنې کوم باید سم دم ځواب راکړې، بحیرا ورته د لات او عزی نومونه ځکه په قسم کې کېښودل چې وړاندې ورباندې د هغه په مخکې قریشي لوړه پورته کړه.

هغوی داسې انګیروي چې نبي کریم ﷺ ورته وویل: په خاطر کې راته د لات او د عزی نومونه مه بېده، لوړه په رب کائنات چې د دغې دواړو نه راته بل هېڅ شی ډېر مبغوض ترین نشته، بحیرا ورته وویل: د الله په خاطر چې د څه شي اړوند چې درڅخه پوښتنه کوم باید سم دم ځواب راکړې.

هغه ورته وویل: پښتنو ته دې ادامه ورکړه.

بحیرا ورڅخه د هغه د خوب، د هغه د ژوند ژواک اړوند ټولو چارو په هکله پوښتنې شروع کړې، او نبي کریم ﷺ به یې پوښتنې ځوابولې، دغه ټول ځوابونه به د بحیرا د ادراک کړې صفتونو سره سمون خوړو، بیا بحیرا د پېژندلې صفت سره سم دنبي کریم ﷺ د وولو منځ وکتو، څه ګوري چې د نبوت مهر یې ترمنځ لږېدلی دی.

د دغې لړې د پای ته رسېدو نه وروسته بحیرا ابوطالب ته مخ واړو، او ورڅخه یې وپوښتل چې دا دې څه کیږي؟

ابوطالب: دا زما ځوی دی.

بحیرا: دا هېڅکله هم ستا ځوی نه شي کېدای، او نه د دې هلک سره ښایي چې پلار یې ژوندی وي.

ابوطالب: دا زما وراره دی.

بحیرا: پلار یې څه کول؟

ابوطالب: پلار یې لا مړ و او مور یې پرې امېدواره وه.

بحیرا: رښتیا دې وویل: بېرته په ارام او سم دم دې وراره خپل کلي ته ستون کړه، د دې اړوند له یهودو څخه په ډېر احتیاط کې ووسه، لوړه په رب لایزال که یهودانو دا ولید او په هغه صفتونو یې وپېژند چې ما پرې وپېژند هرومرو به پرې د شر اراده ولري، ستا وراره د لوی شان او د عظیمې مرتبې څښتن دی.

ابوطالب بېرته په ډېره توندې نبي کریم ﷺ مکې ته راستون کړ.

د فجار شخړه

نبي کريم ﷺ لا د شلو کالو په موده کې و چې د فجار د جنګ غېږې نه د اور لمبې پورته شوې[۱].

دغه لړايي په فجار ځکه شهرت لري چې وريکې (کنانه) او د (قيس عيلان) قبيلو ديني محارم د خپو لاندې کړل.

په دغې جنګ کې د قريشو او د کنانه جنګي سالار (حرب بن اميه) و، د ورځې په لومړيو کې کنانه مغلوب او د قيس عيلان قبيله برلاسې وه، خو د ورځې په نيمه کې قيس عيلان بېرته مغلوب او کنانه قبيله وربانديې برلاسې شوه.

د نبي کريم ﷺ خديجه باندې نکاح

خديجه بنت خويلد رضي الله عَنْهَا اصيله نسبي، د عزت خښتنه او تاجره ښځه وه، د قريشو خلکو ته به يې خپله شتمني د ټاکلې مزدورۍ په بدل ورکوله، د قريشو قبيله دغه مهال لا د تجارت په مشغله بوخته وه، چې کله خديجې رضي الله عَنْهَا ته د نبي کريم ﷺ د رښتيا، امانتدارۍ، نيک اخلاق، د سړي وښ په جامه کې انساني رويه، عادت او نور د نيکو صفتونو جريان تر غوږ ورسېد، بخپل ماليت کې د تجارت کولو لپاره يې ورپسې استازی واستو، تر څو شام ته تاجر ولاړ شي، او دنور تجارانو په پرتله به ورته زياته بدله او ګټه ورکړي، او د خديجې غلام ميسره به ورسره د سفر ملګری وي.

نبي کريم ﷺ له خديجې رضي الله عَنْهَا څخه د تجارت اړوند غوښتنې قبولې کړې، او د ميسرة په شمول د شام په لور وتپېد، تر دې چې شام ته ورسېدل.

(۱) ابن هشام ذکر کوي چې نبي کريم ﷺ هم د فجار د جنګ ځينې ورځې بخپل حضور مصروفه کړې وې، خپلو ترونو يې د ځان سره وېستلی و، نبي کريم ﷺ بخپله فرمايي: [كُنْتُ أَنْبُلُ عَلَى أَعْمَامِيْ] ما به مې ترونو ته د دښمن له پلوه راويشتلي غشي وروړل.

هېره دې نه وي چې دا وروستنی فجار و او په (فجار البراص) نومول کېده، له دېنه مخکې درې نورې شخړې هم تېرې شوې وې، لومړې شخړه يې د کنانه او د هوازن ترمنځ وه، دوهمه د قريشو او د هوازن ترمنځ، دريمه د کنانه او د هوازن ترمنځ وه، عقد الفريد او الأغاني کې د دې جنګونو ياد په تفصيلي ډول ذکر شوی دی.

د يو راهب[۱] د عبادتخانې نږدې ونې ته نبي کريم ﷺ دمه واخسته، راهب ميسره ته رانږدې شو او ترينه يې وپوښتل: دا سړی څوک دی؟ ميسره ورته وويل: دا د حرم څخه يو قريشي دی، راهب وويل: له نبي پرته له دې ونې لاندې نور څوک دمه نه کوي.

بيا نبي کريم ﷺ له مکې څخه وړلې توکې وپېرودې، او د مکې لپاره يې دنورو شيانو پلورلو ښه انتخاب هم وکړ، او مکې ته بېرته په تجارتي کاروان کې راستون شو، ميسره هم حيرت لاهو کړی دی چې کله هم د ماسپښين په مهال ګرمي سخته شي، څه ګوري چې دوه ملائکې وربانديې له ګرمۍ څخه سيوری کوي، او دا هم هغسې پخپل اوښ روان وي.

بيا چې کله نبي ﷺ خپل ټاټوبي (مکې) ته راورسېد په شام کې پېرودلې توکې يې په مکه کې وپلورلې، نږدې راس المال ته قريبه ګټه يې ترلاسه کړه.

يواځې دا نه بلکې ميسره خديجې رضي الله عَنْهَا ته د نبي کريم ﷺ په هکله د راهب (نسطورا) په مستقبل کې د نبوت خبره هم وکړه.چونکه خديجه رضي الله عَنْهَا خپله زياته هوښياره، څيرکه، او په عقل پوره ښځه وه، او الله پاک يې مزيد نور هم د سعادت او هدايت اراده کړېوه، د نبي کريم ﷺ پسې يې استازی واستو چې د تره ځويه! زما او ستا ترمنځ د قوميت له نګاه نه هم او بېرته په قوم کې ستا سره د قربت او د شرافت، ستا د امانتدارۍ او د نيکې روېې له کبله مې تا ته ميلان محسوس کړ، بيا يې ورته د نکاح وړانديز وکړ.خديجه رضي الله عَنْهَا دغه مهال د قريشو په زنانه و کې د ښه نسب، د ډېر عظمت، احترام او قدر، د ډېر ماليت او پانګې څښتنه هم وه، هر څوک يې نکاح کولو ته ډېر لېواله وو خو که توان يې پرې درلوداى. هغه و چې کله نبي ﷺ ته دغه خبرې وکړی شوې نبي ﷺ خپلو ترونو ته دغه پيغام ورسو، حمزه رضي الله عَنْهُ د نبي ﷺ په شمول د هغې پلار خويلد[۲] بن اسد ته ولاړ او په نکاح يې ترې واخسته[۳] د ابراهيم[٤] پرته نور ټول بچيان يې له خديجې څخه دي.قاسم، طاهر طيب[٥]، زينب، رقيه، ام کلثوم، فاطمه رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ، قاسم او طيب دواړه له بعثت څخه وړاندې د جاهليت په درو کې وفات دي او لوڼو يې د بعثت دور راګير کړی و، هم يې پرې ټولو ايمان راوړی دی او هم يې ورسره هجرت کړی دی.

---

(۱) د راهب نوم (نسطورا) و.
(۲) د خديجې رضي الله عَنْهَا پلار خويلد بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي و.
(۳) نبي ﷺ ورته په مهر کې شل ځوانې اوښې ورکړې، خديجه رضي الله عَنْهَا يې لومړنۍ بي بي وه، د مرګ تر ورځې پورې يې پرې بن نه وه راوستې.
(٤) د ابراهيم مور ماريه قبطيه وه، د مصر اړوند د کوره انضا د سيمې متعلق د (حفن) د کلي وه، د قبطيانو باچا مقوقس ورته هديه کړې وه.
(٥) طاهر او طيب دواړه د (عبدالله) لقبونه دي، او دا د نبي کريم ﷺ اسم کنيه هم وه.

د ورقه بن نوفل واقعه

کله چې ميسره خديجې رضي الله عَنْهَا ته د راهب نسطورا خبره وکړه، او په دې يې هم وپوهوله چې د لمر ګرمۍ نه به پرې دوو ملائکو سيورى کوو، دغه ټولې خبرې خديجې رضي الله عَنْهَا ورقه بن نوفل ته چې ببرته يې د تره ځوی هم کېده وکړې، ورقه بن نوفل چې پخپله نصراني و او په تورات يې پوره علم او عبور درلود، د خديجې- رضي الله عنها - د خبرو د اورېدو سره سم لټکه وويل: که ستا خبرې رښتيا هم سم حقيقت ولري نو محمد به د دې امت پيغمبر وي، او زه په دې پوهه يم چې په نزدې وختونو کې به دې امت ته نوى الهي استازى راليږدول کيږي:

ورقه بن نوفل به ويل چې دغه استازى به کله راليږدول کيږي؟ نور لا پسې وروسته نه شي؟ بيا يې دا شعرونه وويل:

لَجَجْتُ وَكُنْـتُ فِيْ الذِّكْرَى لَجُوْجاً	***	لِهَـمٍ طَالَمَـا بَعَـثَ الْنَّشِـيْجَا
وَوَصْفٌ مِـنْ خَدِيْجَةَ بَعْدَ وَصْفٍ	***	فَقَدْ طَـالَ انْتِظَارِيْ يَـا خَدِيْجَا
بِبَطْـنِ المَكَّتَـيْنِ عَلَى رَجَـائِيْ	***	حَدِيْثُـكِ أَنْ أَرَى مِنْـهُ خُرُوْجاً
بِمَـا خَبَّرْتِـنِيْ مِـنْ قَـوْلِ قِسٍ	***	مِـنَ الرُّهْبَـانِ أَكْـرهُ أَنْ أَعُوْجَا
بِـأَنَّ مُحَمَّـداً سَيَسُـوْدُ فِيْنَـا	***	وَيَخْصِمُ مَنْ يَكُـوْنُ لَهُ حَجِيْجَا
وَيُظْهِـرُ فِيْ البِـلاَدِ ضِيَـاءَ نُوْرٍ	***	يُقِيـمُ بِـهِ البَرِيَّـةَ أَنْ تَمُوْجـا
فَيَلْـقَى مَـنْ يُحَارِبُهُ خَسَـاراً	***	وَيَلْقَـى مَـنْ يُسَـالِمُهُ فُلُوْجاً
فَيَالَيْتَـنِيْ اِذَا مَـاكَانَ ذَاكُـمْ	***	شَـهِدْتُّ فَكُنْتُ أَوَّلَكُـمْ وَلُوْجاً

❁ د يو څه سره مې دومره ټينګ سوچ پيدا شوی دی چې بيخي ورڅخه جلا کېدای نه شم، تر دې چې په سينه کې يې راله اوازونه پيدا کړل.

❁ د خديجې د بار بار ذکر او ياد زما د انتظار شيبې نورې هم وږدې او وريسې وغځولې.

❁ ستا د خبرې په تاييد کې زما هم د مکې له لوړو ژورو څخه د هغه د راتګ اميد و.

❁ د نسطورا د راهب قول نه چې دې خبر کړم، دهغه له خبرو څخه کږېدنه راته سمه نه بريښي.

❁ هغه دا چې محمد ﷺ به زمونږ مشرتابه وي، او ټول هغه څوک به پر کړي چې ورسره دليل بازي کوي.

❁ هغه به په ښارونو کې ورانګيه رڼا راښکاره کړي، تر څوک د امن نیک قیادت وکړي او د خلکو چارې ګډې وډې نه شي.

❁ د ورسره مشت ګريوان خلکو پايله به زيان وي، او د ورسره د جوړې روغې پلويانو پايله به کامراني وي.

❁ های کاشکې زه هم دغې حالتونو ته پاتې شم، ترڅو په دغې دين کې لومړی ننوتونکی شم.

د کعبې نوې رغونه

کله چې نبي کريم ﷺ پنځه دېرشت کلنې ته ورسېد، کعبه چونکه د ابادۍ له نګاه نه کمزورې شوې وه، قريش ويريدل تر څو ونه نړيږي، د بيا ابادونې هوډ يې وکړ، او ديوالونه يې دغه مهال هم هغه ترې تيرې وې چې ختين اخيړ يې هم نه درلود.

دغه وخت د روم د تجارانو د يو تجار کشتۍ د بحر څپې ساحل ته ويشتلې وه چې دکشتۍ د جوړښت نظم او ضبط يې د بيرته جوړونې څخه ويستلې وه، د مکې ميشتوالو يې تختې دکعبې د چت لپاه برابرې کړې، دخپل ګمان سره سم يې په مکه کې يو ميشت قبطي نجار ته مات ګوډ شيان راغونډ کړل، کعبې ته د هديه شوي شيانو کوهې څخه به هره ورځ اژدها مار راوته او د کعبې پر ديوال به لمر ته پروت و، د مکې خلک به له دغې مار څخه ډېر ترسېدل، که څه به هم دوی لږ ورنزدې شول سر به يې راپورته کړ او د خوف او خطر نه ډک اوازونه به يې پېل کړل، د دغې ډارجنې سحنې سره سره به يې خوله هم وازه نيولې وه.

د عادت سره سم اژدها يوه ورځ د کعبې په ديوال لمر ته اوښته را اوښته چې الله پا ک وربانديې مارغه راوست، مار يې په پنجو کې پورته کړ، قريشو وويل: د کعبې د تجديد په نظريه شايد الله پاک مونږ سره رضا او له مونږ څخه خوشحاله وي، د تجديد لپاره راسره نجار او لرګي او نور دارتيا وړ توکې هم شتون لري، الله پاک د مار او د دغې لوی اژدها له کړاوجن حالت څخه هم خلاص کړو.

قريش مجبور وو چې د کعبې د تجديد په خاطر سابقه ابادي تر يو حده ونړوي، ابو وهب بن عمرو بن عائذ بن عبد بن عمران بن مخزوم په نړولو پېل وکړ، دکعبې له ديوال څخه يې تږه پورته کړه، څه ګوري چې تږې يې له لاس څخه ټوپ کړ او بخپل ځای بېرته ځای پرځای شوه، د سحنې د ليدو سره يې په لوړ اواز وويل: ای قريشو! د کعبې د بيا رغونې لپاره راټوله شوې مالي پانګه بايد حلاله او پاکه وي، د زنا په بدل کې ماليت، سود، او له چا څخه په جبر زور اخستل شوی او دېته ورته د ماليت ګرد ډولونه بايد پکې شتون ونه لري.

له دغې جریان وروسته قریشو سره خپل منځ کې د کعبې اړخونه د بیا رغونې لپاره وویشل.

زهره او بنو عبدمناف یې د دروازې اړخ واخست.

د حجر اسود او رکن یماني ترمنځ ابادي بنو مخزوم او د دوی پسې تړل نورو د قریشو قبیلو په غاړه واخسته.

د حجر اسود پلو بنو عبدالدار، بنو اسد بن عبدالعزی، او بنو عدي بن کعب واخست.

د کعبې منځ بنوجمح او بنو سهم واخست.

بیا قریشو سره پخبل منځ کې ګنګوسی پېل کړ چې هسې نه د کعبې د ویجاړولو په مهال ورته نورې اسمانې ستونزې متوجه نه شي.

ولید بن مغیره وویل: زه یې په نړولو پېل اچوم، کولنګ یې راواخست او د رکنینو څخه یې د کعبې په نړولو پېل واچو، او دا یې وویل: ای الله! له خیر پرته بله هېڅ اراده نه لرو.

له ولید پرته بل هېڅ قریشي د کعبې په نړولو پېل ونه کړ، او ویې ویل چې که نن شپه ولید د کومو ستونزو او نادودو ښکار شو، نو مونږ‌به هم ځانونه د کعبې له نړولو څخه راغونډ کړو او ورانه شوې برخه به یې بېرته ترمیم کړو، خو که د سهار په مهال روغ رمټ راووت، الله پاک به له مونږ څخه خوشحاله وي او هر څوک به د تقسیم له مخې وررسېدلې برخه ونړوي.

د سهار په مهال (ولید) په عادي توګه له کور څخه راووت او د ولید بن مغیره په شمول ټولو قریشو د کعبې نړول پېل کړل، قریش چې کله د ابراهیم علیه السلام بنیادونو ته ورسېدل لکه د اوښانو د کوپو په څېر شنې شنې ګټې مخې ته راغلې، هغه یې په اجتماعي توګه یو له بل څخه راواخستې.

د کعبې د نړولو وروسته یې بېرته دکعبې په ابادولو پېل واچوو، چې کله هم په رکن کې د حجر اسود د کېښودو ځای ته ورسېدل، قبیلې سره پخپل منځ کې تروې ترخې شوې چې د حجر اسود په دېوال کې د کېښودو اعزاز به د چا لاس ته راوړنه وي، نږدې وه چې اختلاف په مرګوني منځني یرغل تبدیل شي، هرې قبیلې د جنګ لپاره چمتوالی ونیو.

د روایتونو له مخې ابو امیه بن المغیره چې دغه مهال په قریشو کې د زیات عمر څښتن و، وویل: ای قریشو! د سبا ورځې لپاره چې له دغې دروازې څخه هر څوک مخکې راننوځي، دا خبره به فیصله کړي، ټولو قریشو یې خبره تایید کړه.

د سبا د ورځې په راتګ سره هر یو قریشي ګورې چې نبي کریم ﷺ له ټولو څخه مسجد حرام ته لومړی راغلی دی، دلیدو سره سم قریشو وویل: محمد راغلی دی!! دا خو امین دی په دې ټول رضا یو.

ټول د نبي کريم ﷺ حضور کې عارض شول او پروني خبره يې ورله تر غوږه تېره کړه، هغه وويل: غټ ځادر راته راوړئ، غټ ځادر ورته راوړل شو، حجر اسود يې په خپل لاس په ځادر کې کېښود او ټولو ته مخاطب شو: د هرې قبيلې مخور دې د ځادر پلو ونيسي او په ټولنيزه توګه دې حجر اسود تر ديواله يوسي، کلهې چې يې کله تر خپل ځايه ورسوو پخپلو مبارکو لاسونو يې حجر اسود له ځادر څخه راپورته کړ او په دېوال کې يې کېښود، له دې وروسته پرې نوره ابادي د تېر په څېر پيل واخست.

د نبي کريم ﷺ په اسماني استازيتوب د عربو کاهنانو، يهودو عالمانو او نصراني عابدانو زيري

د نبي کريم ﷺ د بعثت په رانېږدو د يهودانو پېشواګانو، د نصرانيانو مذهبي رهنماګانو، او د عربانو د کاهنانو د نبي ﷺ له بعثت نه وړاندې د خبرو اشاعت په ډېره توندې سره روان و چې په نزديو کې اسماني پېغمبر راروان دی.

يهودانو او نصرانيانو خو يې بعثت او د بعثت د زمانې پېژندګلو په خپلو کتابونو کې د مذکوره صفتونو او د وخت تعين له نصوصو څخه اخستی و، او يا يې پېژندګلو ورته خپلو انبياوو په دغې صفتونو کړې وه.

او عربانو کاهنانو ته خو به خپل شيطانان او پيريان چې د اسمان په دروازو کې به ناست وو، او خبرې به يې غلا کولې ورته دغې خبرې راوړلې، دغې نارينه او ښځينه کاهنانو به هم عربانو ته د بعثت او د نوی رسالت څه نا څه خبرونه ورکول، خو عربانو به ورته هېڅ اهميت نه ورکوو.

تر دې چې الله پاک نبي کريم ﷺ د نبي او رسول په صفت خلکو ته وروپېژند، او هغه راتلونکي واقعات چې کاهنانو به پرې خلک خبرول په تدريجې توګه يې حقيقي وقوع پيل شوه.

نبي ﷺ ته د رسالت د دندې سپارښتنه چې کله هم نږدې شوه، د اسمان دروازې له شيطانانو څخه وتړل شوې، شيطانان هم په هغه ځايونو بند شول چې ورڅخه به يې فيصلې غلا کولې، که لږ به هم ورنږدې شول په ستورو به ويشتل کېدل، په دې سره پيريان وپوهېدل چې الله پاک په انسانانو کې نوې فيصله کوي.

د نبي کريم ﷺ صفت

ابن هشام وايي:

د ابراهيم بن محمد بن علي بن ابي طالب نه د غفره د غلام (عمر) په روايت چې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ به د نبي کريم ﷺ صفت په دې کلماتو بيانو چې:

نبي ﷺ نه ډېر لوړ دنګ و، او نه لنډی بوچی و، هغه په ټول قوم کې د ميانه رو قد و قامت ښتن و، نه يې ويښتان ډېر هوار او نه پېچ و تاو و، پېچ ويښتانو ته ورته ګمنځ کړي ويښته يې درلودل، نه ډېر ډک مخی چاق څربه و او نه ورکوټی ګرد مخی و، هغه سور سپين خورا ډولي انسان و، ښايسته غټې تورې سترګې او اوږده باڼه يې لرل، د لېچو (مړوندونو) هډوکي يې لوي او په قوت کې وو، د اوګو ترمنځ يې پراښوالی و، له سينې څخه تر نامه پورې يې لږ ويښتان درلودل، د خپو او لاسونو ګوتې يې ځکې وې، تونده او اوار مزل به يې کو لکه په کږه نسکوره ځمکه چې روان وي، په کتلو کې به يې ټول اړخ اړو، د نبوت مهر يې د اوګو ترمنځ و، نبي ﷺ خاتم النبيين دی، د ډېرې صدقې او د پراخه لاس څښتن و، په ګرد مخلوق کې زړه ور او مېړانه، په ګړ دود کې له هر چا رښتونی و، له هر چا څخه د نيکې رويې څښتن او په وعده کلک ولاړ هستي وه، د ښه ژوند ښتن، که به نابېره چا وليد ترې به ډارېده، او که به ورسره يو ځای شو مينه به يې ورسره کوله، علي رضي الله عَنْهُ فرمايي: د نبي ﷺ په څېر هستي مې نه مخکې او نه ورځخه وروسته ليدلې ده.

صَلَّ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرضي وَ أَنْعَمَ

په انجيل کې د نبي ﷺ صفت

ما ته د رارسيدلي راپور او روايتونو له مخې چې کومه وحي عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته د الله پاک له پلوه راغلې وه چې هغه به اهل الانجيل ته هم ښوولې وه، حوارييونو هم په ياداشت کې اخستې وه، دا ده چې عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ به ويل:

ما سره چې هر څوک تربګني کوي، ګويا که د الله سره تربګني کوي، ما چې ستاسو له مخې کوم څه وکړل، که له ما څخه وړاندې خلکو کړی وی هيڅ ګناه به يې نه وه، دومره وه چې له حق څخه ياغي شول او سرغړونه يې وکړه، دغه خلک په دې اند وو چې ګنې په ما او الله پاک به غالبه شي.

هرومرو به دا دين بشپړيږي، زما سره خلکو هېڅ په هيڅه کينه کشي وکړ، خو چې بيا کله هم (منحمنا) د الله پاک له پلوه داستازي په توګه امت ته وروپېژندل شي... هغه به په ما او تاسو ګواهي ورکوي، دا چې وروسته ګېلې قيصې ونه کړئ دا مو وخت دی[١].

په سرياني ژبه کې منحمنا د (محمد) ترجمه ده، او په روميه کې ورته (برقليطس) ويل کيږي.

د نبي ﷺ اسماني استازيتوب

کوم مهال چې نبي کريم ﷺ خلويښت کلنۍ ته ورسېد نو الله پاک د ګرد بشريت او د ټول مخلوق لپاره د رحمت په توګه بشير او نذير راوليږدو.

د نبي کريم ﷺ له بعثت نه وړاندې الله پاک د ټولو هغو پېغمبرانو نه چې له دې څخه وړاندې تېر شوي وو کلکه وعده اخستې وه چې په محمد ﷺ به يې ايمان، په اسماني شرايعو کې يې تصديق، او ورڅخه يې د باغيانو پر ضد د ننګه کولو وعدې اخستې وې، ټولو پېغمبرانو دغه وعدې خپلو امتونو ته د امانت په ښه ډول رسولې وې.

د عائشې رضي الله عَنْهَا څخه روايت دی چې: کله چې الله رب کائنات د نبي کريم ﷺ دتکريم اراده وکړه، خپلو بندګانو ته يې د رحمت په نوم ورپېژندل غوښتل نو د نبوت د لومړي پړاوونو پېل يې د هغه په ښو او نېکو خوبونو ليدلو شروع کړ، چې هر څه به يې په خوب کې وليدل دسپين سهار په څېر به شته شول، ددغې برسېره ورته الله پاک ګوشه شيني هم غوره کړه، نبي ﷺ ته له ځان ځانې څخه هېڅ شی هم ډېر محبوب نه و.

عبدالملک بن عبدالله وايي: کله چې الله پاک د نبي ﷺ په رسالت د نازونې اراده وکړه او نزدې وه چې د نبوت پړاوه پېل شي، دا و چې د قضاء حاجت لپاره به کله هم له کور ووت، دومره لرې به ولاړ چې کورونه به ترې لرې پاتې شول، د مکې خوړونو، غرونو او ناوچو ته به ولاړ، دتګ په دوران کې به ورته هرې ګټې بوټي اوازونه کول چې (السلام عليک يا رسول الله).

نبي ﷺ به وړاندې، وروسته، ښۍ اړخ، کيڼ اړخ ته وکتل، له ګټو بوټو پرته به ورته نور هېڅ په نظر نه ورتلل.

د الله پاک د ارادې سره سم دغه حالت په نبي ﷺ باندې تر يو حده تېر شو، د حراء په غار کې د رمضان په مبارکې مياشت کې د الله پاک له پلوه جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په وحي راغی[٢].

(١) انجيل يوحنا: (١٥ / ٢٣ – ٢٦).
(٢) حراء له مکې څخه درې ميله فاصله کې لرې د غر نوم دی.

عبید بن عمیر وايي:

نبي کریم ﷺ به په هرکال کې یوه میاشت دحراء د غر په غار کې تېروله، په داسې حال کې چې قریش به په خپلو بوتانو راپراته وو، هغه به له بوتانو څخه د ځان ژغورنې په خاطر په غار کې عبادت کو، که به ورته هلته خوار او ناداره څوک راغی خواړه به یې هم ورته ورکول، له غار څخه چې به کله بېرته راستون شو، وړاندې له دې چې کور ته لاړ شي لومړی به کعبې ته راغی اووه یا زیات کرته به یې ترې طواف وکړ او بیا به کور ته ولاړ.

د عادت په توګه د رمضان د میاشت د بعثت په کال کې د تېر په څېر یې غار ته ګامونه پورته کړ، چونکه په دغې میاشت کې یې الله پاک د رسالت په دندې دګمارلو او ورته د سعادتمندانه درجې ورکولو اراده کړې وه، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته د الله پاک له پلوه وحې راوړه.

نبي ﷺ فرمايي: زه لا ویده وم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ د ورېښمو په ټوټه کې نغښتلی کتاب راوړ، او راته یې وویل: ولوله. ما ورته وویل: څه ولولم[1]؟ هغه خپل ځان ته جوخت کړم، د زیات زور له کبله مې وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه یو ځل بیا ځان ته جوخت ونیولم او دومره زور یې راکړ چې ما د ډېر زیات زور له کبله وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه په دریم ځل بیا ځا نته دومره جوخت ونیولم او زور یې راکړ چې د ډېر زیات زور له کبله مې وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه راته وویل: ووايه: ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ ۝١ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ ۝٢ ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ ۝٣ ٱلَّذِي عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ﴾[2].

نبي ﷺ فرمايي: ما هم د امر مطابق دغه کلمات وویل، او بیا رانه هغه لاړ، چې له خوبه رابېدار شوم او دغه کلمات مې ګویا که په زړه نویشته شوي وو.

بیا له غار څخه د باندې راووتم، د کور په لور روان شوم، نابېره مې تر غوږ شول: ای محمده! ته د الله استازی یې او زه جبریل یم.

خپل نظر مې د اسمان په لور پورته کړ څه ګورم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ د اسمان په کنارو کې دی او راته وايي: ای محمده! ته د الله رسول یې او زه جبریل یم.

---

(۱) نور روایتونو کې راغې چې لوستوال (لوستونکی) نه یم.
(۲) سورت علق: (۱-۵). ژباړه: ای محمده! د خپل هغه رب د نوم په برکت ولوله چې ټول مخلوقات یې پیداکړیدي، هغه رب چې د وینې له ټوټې څخه یې انسان پیداکړی دی، ولوله په داسې حال کې چې ستا رب کریم دی، هغه رب چې انسان ته یې هغه څه وښودل چې پرې نه پوهېده.

ځای پر ځای ودرېدم، وراندې او وروسته له تګ څخه بې غوره شوم چې په هر لور مخ اړوم د جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ شکل اوصورت مې تر سترګو کيږي، زه لا هم هغه شان پخپل ځای ميخ شوی وم چې وروسته او مخکې مې د حرکت هېڅ توان نه درلود، دډېر ځنډ له کبله راپسې خديجې رضي الله عَنْهَا خپل استازي د پلټنې لپاره د مکې د غرونو لوړو سرونو ته هم راستولي وو، اوبېرته هغې ته ستانه شوي وو، او زه پخپل حالت وم چې له ځای څخه د حرکت راپکې ساه نه وه.

کور ته له ډار او ترس نه ډک ستون شوم تر دې چې خديجې رضي الله عَنْهَا ته مې ځان ورسو، او د هغې ورون ته کېناره شوم، هغې راڅخه وپوښتل: ابوالقاسم!! چرته وې؟ له دومره وخته مې درپسې خپل استازي هم دراستولي وو تر څو تا وګوري، د مکې غرونه رغونه يې درپسې لټولي وو خو ستا په ليدو نه وو توانېدلي او بېرته تش تور راستانه راغلل.

ما يې د پوښتنې په ځواب کې خپل د سترګو ليدلی حالت واورو.

هغې وويل: بې غمه شه د تره ځويه! په هغه ذات مې دې قسم وي چې د خديجې دنفس واک يې په لاس کې دی، داسې بريښي چې ته به دې امت ته الهي استازی يې!!

خديجه رضي الله عَنْهَا پاڅېده، خپل کالي يې د ځان پسې راونغښتل او ورقه بن نوفل چې د خديجې رضي الله عَنْهَا دتره ځوی و او د نصرانيت په دين معتقد و، ددې تر څنګ هغه د تورات اوانجيل پياوړی عالم هم و، خديجې رضي الله عَنْهَا ورته زما د سترګو ټول ليدلی حالت واورول او هغه يې پرې اګاه کړ.

ورقه بن نوفل ورته ويلي و: که ستا خبرې رښتيا هم دغسې وي لکه څنګه چې دې وويل نو په الله قسم چې دا ورته د وحي هغه ملائکه راغلې ده چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته به راتله[١] هرومرو به دا د دې امت پيغمبر وي، اوورتهووايه چې له سرښندنې کار واخله.

خديجه رضي الله عَنْهَا د نبي کريم ﷺ حضور ته عرض شوه او د ورقه بن نوفل ټوله خبره يې ورته کټ مټ وکړه، ورځ د ورځو نه نبي کريم ﷺ له کعبې څخه طواف کو څه ګوري چې ورقه بن نوفل ورسره مخامخ شو، ورقه ورته وويل:

وراره! ته دې خپل ليدلي او اورېدلي حالت اړوند لږ ما ته بشپړ راپور راکړه.

نبي کريم ﷺ ورته ټول راپور ورکړ.

ورقه وويل: په رب لايزال مې دې قسم وي چې زما نفس يې په لاس کې دی ته به د دې

(١) سهيلي وايي: ورقه موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ذکر کړ او عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ يې ذکر نه کړ سره له دې چې خپله نصراني هم و په دې خاطر چې نصرانيانو په عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ کې دنبوت عقيده نه ساتله چې ګڼې جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وحي راوړله، بلکې هغوی د عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ باره کې ويل چې لاهوتي اقنوم د مسيح په ناسوتي اقنوم کې ننوتی دی، په دغه حلول کې نصرانيان خپلمنځي ديني اختلافات هم لري.

امت پیغمبر يې، تا ته د وحې هغه ملائک راغلې ده چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته به راتله، ستا په دعوتې مشن کې به خلک تا تکذيبوي، تا ته به د زيان رسونې تول زيار باسي، له کلې څخه به دې د ويستلو کوښښ کوي، ټول قوم به درسره مشت او ګرېوان کيږي، خو که تاسره د تاو تريخوالي وختونو ته زه ژوندی پاتې شم نو زه به د الله پاک د دين دومره مرستندويه جوړ شم چې اندازه يې الله پاک ته معلومه ده.

بيا ورقه بن نوفل سر راښکته کړ او د نبي کريم ﷺ سر يې ښکل کړ، له دې لړې وروسته نبي کريم ﷺ خپل کاله ته ستون شو.

د قرانکريم د نزول پيل

په نبي ﷺ باندې د قرانکريم د نزول لړې د رمضان په مبارکه مياشت کې پيل شوه، الله فرمايي: ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِ﴾(١).

او الله فرمايي: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ٢ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ٤ سَلَٰمٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطۡلَعِ ٱلۡفَجۡرِ﴾(٢).

الله پاک فرمايي: ﴿حمٓ ١ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ٢ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ٣ فِيهَا يُفۡرَقُ كُلُّ أَمۡرٍ حَكِيمٍ ٤ أَمۡرٗا مِّنۡ عِندِنَآۚ إِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِينَ﴾(٣).

او الله پاک فرمايي: ﴿إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا يَوۡمَ ٱلۡفُرۡقَانِ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ﴾(٤).

او دغه ورځ د نبي کريم ﷺ او مشرکينو ترمنځ په بدر کې د مخامخ کېدو ورځ وه.

(١) سورت بقره: (١٨٥). ژباړه: رمضان هغه مياشت ده چې قرانکريم پکې نازل شوی دی چې د خلکو لپاره هدايت او ورپکې داسې دليلونه دي چې حق او باطل سره بېلوي.

(٢) سورت قدر: (١-٥). ژباړه: مونږ قرانکريم د قدر په شپه نازل کړی دی، تا ته څه پته ده چې د قدر شپه څه شی ده؟ د قدر شپه د زرو مياشتو نه هم غوره ده، په دې شپه کې جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ او نور ملائکې د خپل رب په اجازه د هر حکم لپاره راښکته کيږي، د سبا تر ختو پورې دغه شپه له هر افته نه امان او سلامتيا ده.

(٣) سورت دخان: (١-٥). ژباړه: حم، په دغه کتاب مې دې قسم وي چې ديني احکام ښکاره کونکی دی، مونږ دغه کتاب په برکتناکه شپه کې نازل کړی دی په يقين سره چې مونږ ويروونکي يو، په دغې شپه کې هر د حکمت کار بېلاوی شي، زمونږ له پلوه حکم دی په يقين سره چې مونږ استازي ليږدونکي يو.

(٤) سورت انفال: (٤١). ژباړه: که تاسو په الله او د هغه په هغې ايتونو ايمان لرئ چې مونږ پخپل بنده نازل کړي دي په هغه ورځ چې د حق او باطل ترمنځ فيصله کونکې وه، په هغه ورځ چې دواړه ډلې سره مخامخ شوې، او الله پاک په هر څه باندې قدرت لرونکی دی.

د خديجې رضي الله عَنْهَا اسلام

لومړۍ هستۍ خديجه رضي الله عَنْهَا وه چې په نبي کريم ﷺ يې ايمان راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړي دين کې يې د هغه تصديق وکړ، هغه ناورين او زړه بوګنونکي سحنې چې د نبي کريم ﷺ زړه به پکې مرۍ ته راوښوت، يا به يې چا په ديني امورو کې تکذيب وکړ او هغه به پرې بې تابه شو، الله پاک به ورله ټول غمونه د خديجې رضي الله عَنْهَا ته په راتګ سره لاهو کړل، خديجې رضي الله عَنْهَا به ورته د سرښندنې، ډاډګېرنې، تصديق او ورته د دعوتي مشن په لړ کې د راپېښو ستونزو د اسانتياو پېغامونه ورکول، الله پاک دې په دواړو رحم وکړي.

نبی کريم ﷺ فرمايي: په دې راته امر کړی شوی دی چې خديجې رضي الله عَنْهَا ته په جنت کې د تراشل شوې ملغلرې څخه په جوړ شوي کور زېرې ورکړم، داسې کور چې هم به پر ارام وي، شور شرغب به پکې نه وي، او هم به پر امن وي ستړيا به پکې نه وي.

د وحې ځنډېدل

بيا تر يو حده د وحې راتګ وځنډېدل، دغې ځنډېدنې نبي کريم ﷺ ډېر زيات نا ارامه کړ، هغه و چې جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته په سورت ضحی راتګ وکړ، الله پاک ورته په دې سورت کې سوګند پورته کوي چې د الله پېغمبره! الله پاک ته په ډېر قدر او احترام نازولی يې، اوسمهال نه الله پرېښی يې او نه يې درسره دښمني کړېده، الله پاک فرمايي: ﴿وَٱلضُّحَىٰ ١ وَٱلَّيۡلِ إِذَا سَجَىٰ ٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ٣ وَلَلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لَّكَ مِنَ ٱلۡأُولَىٰ ٤ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ٥ أَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيمٗا فَـَٔاوَىٰ ٦ وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا فَهَدَىٰ ٧ وَوَجَدَكَ عَآئِلٗا فَأَغۡنَىٰ ٨ فَأَمَّا ٱلۡيَتِيمَ فَلَا تَقۡهَرۡ ٩ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنۡهَرۡ ١٠ وَأَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ﴾ (١)

له دې وروسته به نبي کريم ﷺ د الله پېرزوينې ېڅپل ځان او په خلکو چې الله ورته دی راستولی دی په پټه توګه هغو ته بيانولې چې نبي کريم ﷺ به ورڅخه ډاډمن و.

(١) سورت ضحی (١-١١). ژباړه: قسم په څاښت او قسم په شپه چې کله ښه توره شي، چې ته الله پرېښی نه يې او نه يې تاسره دښمني نيولې ده، او خامخا له دنيا څخه ستا لپاره اخرت ډېر غوره دی، او خامخا به تا ته ستا رب هغه څه درکړي چې ته به پرې خوشحاله شې، ايا ته يې يتيم نه وی موندلی چې ځای يې درته درکړ؟ او ته يې موندلی نه وې چې نه پوهېدې نو ښوونې يې درته وکړې؟ او فقير يې نه وې موندلی چې غني يې کړې؟ نو يتيم ته قهر مه کوه، او سوالګر مه رټه، او دخپل رب د نعمتونو بيان کوه.

لومړی اسلام ته غاړه اېښودونکي

هغه هستي چې په نبي کريم ﷺ يې ايمان راوړ، ورسره يې يو ځای لمونځ وکړ، د الله پاک له پلوه په راوړي شريعت کې يې د نبي ﷺ پوره اوبشپړه تصديق وکړ، علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ دی چې د ايمان راوړنې په مهال يې عمر لس کاله و.

چونکه الله پاک به د علي رضي الله عَنْهُ برخليک کې دغه سعادت ليکلی و چې قريش د وخت ناورينو او د رزق د کمښت ناسم حالتونو سره مشت ګريوان شول، ابوطالب چې د زيات اولاد او د ډېرو بچو څښتن و، او له بلې خوا يې لاس هم پراخه نه و تنګ دسته و، هغه هم د نورو په څېر د ارتزاقي توکو د کمښت په جال کې ونښت، نبي کريم ﷺ خپل تره عباس رضي الله عَنْهُ ته وويل: ای تره! د خوراکي او ارتزاقي موادو د کمښت په ستونزو کې ښکيل وګړي خو ته بهتر پېژنې، تر څو ابوطالب ته ور اوختې ستونزې خطا شي، لاس يې پراخه شي، بايد له بچو څخه يې يو زه او بل ته واخلې، تر څو ما او تا ورڅخه دغه وربار درون پېټی سپک کړو، عباس رضي الله عَنْهُ وويل: ډېره ښه ده، دواړه سره د ابوطالب په حضور کې عرض شول، او ورته يې وويل: مونږ غواړو چې خلکو ته د رسېدلي ستونزې د اسانتيا په خاطر چې ته هم پکې ښکيل يې - ستا څخه ستونزې تر يو حده دفع کړو، هغه ورته وويل: هو، ولې نه، عقيل راته پرېږدې او نوره ستاسو خوښه ده.

نبي کريم ﷺ ترې علي رضي الله عَنْهُ او عباس رضي الله عَنْهُ ترې جعفر رضي الله عَنْهُ له ځان سره سمبال کړل، تر دې چې نبي کريم ﷺ د بعثت او رسالت په پاکه مقدسه دنده وګمارل شو، نو علي رضي الله عَنْهُ يې ملګرتوب، پر هغه ايمان او د هغه پيروي يې نوره لا هم پسې کلکه کړه.

ځېنې علماء ذکر کوي چې کله به هم د لمونځ وخت داخل شو، نبي کريم ﷺ به د مکې د غرونو ناونو ته وخوځېد، د ابوطالب نه په پټه توګه به ورسره علي رضي الله عَنْهُ هم ولاړ، د علي رضي الله عَنْهُ په ملګرتوب د هغه ټول ترونه او قوم ناخبره وو، دواړه به سره په شريکه د لمونځ عبادت تر پايه ورسوو او د ماښام له مخې به بېرته راستنېدل، د الله پاک د ارادې سره سم دغه عبادت تر ډېره دمه جريان ودرلود، يوه ورځ ابوطالب سره دواړه وليدل چې په لمونځ بوخت دي، سم دلاسه يې ورته وويل: وراره! دا کوم ديني شعائر دي چې پرې ومې ليدئ؟

هغه ورته وويل: ای تره! دا د الله پاک، د هغه د ملائکو، د هغه د ټولو پېغمبرانو، او زمونږ د پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دين دی، زه پرې الله پاک خلکو ته راستولی يم، دغې دين ته ستا

په رابلنې، ستا دغې دین ته غاړه کېښودنه او زما د نصیحت د منلو ویاړ هم باید لومړی ته ترلاسه کړې!!

ابوطالب وویل: وراره! د پلرونو او نیکونو څخه راپاتې دین نه په کناره کېدای نه شم، خو زما د ژوند تر پایه به د دیني مراسمو په انجامولو کې تا ته هېڅوک وچورلی هم تریو نه کړي.

په دوهم پړاو کې زید بن حارثه بن شرحبیل بن کعب بن عبدالعزی اسلام راوړ.

حکیم بن حزام بن خویلد چې په شام کې یې غلامان اخستي وو، مکې ته راوستل چې یو هم وریکې زید بن حارثه رضي الله عَنْهُ و.

خدیجه رضي الله عَنْهَا چې د حکیم بن حزام د پلاره له اړخه ترور او دغه مهال د نبي کریم ﷺ بي بي هم وه، د حکیم بن حزام کور ته لاړه، هغه ورته وویل: زماترورې! په دغې غلامانو کې دې چې هر یو غلام خوښ شو ځان سره یې بوځه.

د خدیجې رضي الله عَنْهَا وریکې زید بن حارثه رضي الله عَنْهُ خوښ شو، خو چې کله نبي کریم ﷺ ولید له خدیجې څخه یې د هدیې په توګه وغوښت، د غوښتنې سره سم یې نبي کریم ﷺ ته ورکړ، د وحې د راتګ نه وړاندې نبي کریم ﷺ زید بن حارثه رضي الله عَنْهُ ازاد او په ځوی ولی یې ونیو.

په دریم پړاو کې (ابوبکر بن عثمان [ابوقحافه]) رضي الله عَنْهُ چې په عتیق یې شهرت درلود ایمان ته غاړه کېښوده، داسلام د راوړنې سره سم ابوبکر رضي الله عَنْهُ اسلام ښکاره او ورته یې د بلنې پیل هم وکړ.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې قوم ورته ډېر زیات ګران وو، او قوم ته خپله هم په لوړه کچه محبوب و، په نسبي لحاظ هم په قریشو کې نسبي او د قریشو په خیر او شر ډېر ښه دانا انسان و، ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې خپله د پلورلو او پېرودلو سره مینه لرله، تر څنګ یې د زیاتو نیکو اخلاقو اوانساني رویې څښتن هم و، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ د علم او تجارت له کبله، د انساني پیاوړي او منلي اخلاقو او د سمې ناستې پاستې او د نېک کردار له کبله به ورسره خپل قوم ناسته او ورسره مینه کوله، دی به هم پخپلو ناستو پاستو کې د ده په ګومان د باور وړ خلکو ته د اسلامي دعوت پرته نوره څه دنده نه ترسره کوله.

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په دعوت باندې عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص، طلحة بن عبیدالله رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِیْن اسلام ته غاړه کېښوده، دغې اتوو کسانو[1] به په ټولنیزه توګه د لمونځ ادا کوله او د نبي کریم ﷺ تصدیق به یې کوو.

له دغې څخه وروسته بیا د مسلمانانو شمېره ورځ تر بله زیاتېده، ابوعبیده بن الجراح، ابو

(۱) لکه علي او زید بن حارثه او ابوبکر رضي الله عَنْهُ او نور هغه خلک چې د دې په لاس یې ایمان راوړی وو.

سلمة بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم[(١)]، عثمان ن مظعون، او د دې ورونه قدامه بن مظعون او عبدالله بن مظعون، عبيدة بن الحارث، سعيد بن زيد بن عمرو او د هغه بي بي فاطمة بنت الخطاب د عمر رضي الله عَنْهُ خور، اسماء بنت ابي بكر، عائشه بنت ابي بكر، چې لا دغه مهال وړه وه، خباب بن الارت، عمير بن ابي وقاص، عبدالله بن مسعود، مسعود بن القارئ، سليط بن عمرو، عياش بن ابی ربيعه، او د عياش بي بي اسماء بنت سلامة، خنيس بن حذافه، عامر بن ربيعه، عبدالله بن جحش، او د عبدالله ورور ابو احمد، جعفر بن ابي طالب، او د جعفر بي بي اسماء بنت عميس، حاطب بن الحارث، او د حاطب بي بي فاطمة بنت مجلل، او د حاطب ورور حطاب بن الحارث، او د حطاب بي بي فكيهه بنت يسار، معمر بن الحارث، سائب بن عثمان بن مظعون، مطلب بن ازهر، او د مطلب بي بي رمله بنت ابي عوف، نعيم بن عبدالله چې په نحام يې شهرت درلود، عامر بن فهيرة، خالد بن سعيد بن العاص، د خالد بي بي امينه بنت خلف، خاطب بن عمرو، ابو حذيفه بن عتبه بن ربيعه، واقد بن عبدالله، د بكير بن عبدياليل زامن هر يو خالد، عامر، اياس، عمار بن ياسر، صهيب بن سنان رومي[(٢)] رضي الله عَنْهُمْ د اسلام پاک مقدس او مبارک دين ته په خوشحاله خوشحالی غاړه کېښوده.

په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه

له تېر پړاو څخه وروسته په اسلام کې نارينه او زنانه په ډلو ډلو ننوتل، په دې پړاو کې د مکې په ټول قلمرو کې د اسلام نوم زمزمه کېده.

نبي کريم ﷺ ته الله پاک په راستولي دين د څرګندولو او ښکاره دعوت د پېل امر وکړ.

نبي کريم ﷺ ته الله پاک راستولی دين درې کاله په پټ او سرّي دعوت مخ په وړاندې بوت، تر دې چې الله ورته د دې ايت په نزول د جهري دعوت امر وکړ ﴿فَٱصۡدَعۡ بِمَا تُؤۡمَرُ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾[(٣)].

او الله پاک ورته و فرمايل: ﴿وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾[(٤)].

(١) په مکه کې نبي کريم ﷺ د دې صحابي په کور کې اسلام ته پټه بلنه پېل کړه چې په صفا کې يې موقعيت درلود، چې کله د عمر رضي الله عَنْهُ په ايمان راوړنې شميره څلوېښتو ته ورسېده، بهر راووتل.

(٢) صهيب رضي الله عَنْهُ په اصل کې خپله عربي دی خو روميانو د کوچنيتوب په مهال غلام کړی و، هلته په بنو کلب کې يو سړي واخست او ازاد يې کړ، حديث کې هم راځي (صُهَيْبٌ سَابِقُ الرُّومِ) د روم لومړنی مسلمان صهيب دی. هيره دې نه وي چې حديث مرسل دی.

(٣) سورت حجر: (٩٤). ژباړه: تا ته چې په څه امر کيږي هغه ښکاره کړه، او له مشرکانو نه مخ واړوه.

(٤) سورت شعراء: (٢١٤-٢١٥). ژباړه: خپل نزدې خپل خپلوان ويروه، او کوم مومنان چې دې پيروي کوي ورته

د مخکنۍ عادت سره سم نبي کريم ﷺ یوه ورځ د خپلو ملګرو په شمول د مکې د غرونو په ناونو کې لمونځونه ادا کول و د مشرکانو له پلوه څو نفرو مسلمانان د عبادت د ادا کولو په مهال وليدل، دغه عبادت يې له سترګو بدي راغی تر دې چې له کړو نسکورو نه وروسته يې مسلمانانو ته د شخړې او راپرزولو لاسونه اوږده کړل، سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ وريکې يو مشرک داوښ د ژامې په غاښ ووهو او په سر يې ټپي کړ او وينه ورڅخه روانه شوه، لومړی سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ دی چې په اسلام کې يې له مشرک څخه وينه بهولې ده.

نبي کريم ﷺ چې کله هم اسلام ته ښکاره بلنه پيل کړه، تر هغه ورته خپل قوم په بده ونه کتل چې تر څو يې د هغوی باطل معبودان په واز کومي او په ډېرې اتلولۍ سره په حقيقي نيمګړتياو ياد کړل، د نبي کريم ﷺ د دعوت سره دغه کړۍ مشرکانو د خپلو معبودانو په تاييد کې د نکارت، حسد او عداوت او د تربګنۍ لمحات پيل کړل، د مسلمانانو پر خلاف يې سخت غبرګون وښود، ډېر کم او د ګوتو په شمېر مسلمانان وو چې د اسلام د پټ ساتلو له کبله د مشرکانو له زيان څخه په امان کې وو.

ابو طالب چې د نبي کريم ﷺ خپل شقيق تره دی، د مسلمانانو د ربړولو د لړې پيل پرې بده اغېزه وکړه، د اسلام منلو پرته يې د نبي کريم ﷺ دفاع او محافظت، او د هغه د دعوت تاييد په ډاګه کړ، کله چې قريش وپوهېدل چې ابوطالب اګر که اسلام ته غاړه هم نه ږدي او نه به يې کيږدي خو دغې ستونزمنو حالتونو يې د نبي ﷺ او د هغه د ملګرو په اړه زړه نرم او د دلسوزۍ اظهار کوي، او د محاکمې لپاره يې مونږ ته هيڅکله هم په لاس نه راکوي، د يو وفد په شکل د ابو طالب په حضور کې عارض شول او ورته يې وويل: قدرمند ابوطالبه! ته ډېر ښه پوهېږې چې ستا وراره زمونږ معبودانو ته کنځاوې کوي، زمونږ دين نيمګړی بولي، زمونږ د بچو او په ځانګړې توګه د ځوانانو ذهن او فکر تخريبوي، زمونږ پلرونه او نيکونه ته بې لارې او خطا شوي وايي، يا خو دا چې د وراره د ژبې واکې دې په خپلې ولقه کې راوله، او يا زمونږ او د هغه له منځ څخه په کناره شه تر څو مونږ او هغوی سره پوهه شو.

ابوطالب ورته ډېرې ښې خبرې وکړې او په شريفانه انداز يې د هغوی پوښتنې ځواب کړې، تر دې چې د مشرکانو وفد ستون شو.

نبي کريم ﷺ هم هغسې خپل دين ته دعوت په څرګند ډول بې له کوم ځنډ څخه په زياته چټکې سره روان کړی و، تر دې چې خبره سره پخپلو کې بدله شوه، خلکو له يو بل سره تربګنې او کينه شروع کړه، او له يو بل څخه په جدايۍ او خپلولۍ شکولو هم رضا او خوښ شول.

قريش سره پخپل منځ کې د نبي کريم ﷺ د کلکې مقابلې شعارونه زمزمه کول، او يو بل به يې ورسره په مقابلې کولو هم ناز وو.

خپل اړخ ټيټ کړه.

قریش یو ځل بیا د ابو طالب په حضور کې عارض شول، او ورته یې وویل: په موږ کې ته د ډېر عمر، د قدر او احترام، او د لوړې رتبې څښتن یې، په مخکنۍ ناسته کې مو درته وړاندېز وکړ چې وراره دې له مونږ څخه په قابو کې راوله، تر وسه دې وراره له مونږ څخه قابو نه کړ.

له دې څخه وروسته لوړه په رب لایزال چې زمونږ د ځواني طبقې د ذهنیت په تخریب او پلرونو ته کنځاوې نه شو زغملای، زمونږ معبودان په نېمګړتیاو یادولو باندې نور مونږ هم له قابو څخه وتلي یو.

یا خو دا چې له دې وروسته دې د وراره د ژبې مهار تر ولکې لاندې راوله، او یا هم د وراره په شمول دې ټوله کورنۍ د غوڅې پرېکړې په خاطر د جنګ مېدان ته راوباسه، تر څو یوه ډله تر اخره د مرګ او ځاني زیان له پړاو څخه ووځي.

د خبرو د اورېدو سره سم ابو طالب د نبي کریم ﷺ پسې استازی واستو چې پخپل ځان او ما باندې نور ورحمېږه، ستا اړوند راته قریشو دغسې کړې نسکورې او لوړې ژورې وویلې، د ستونزو سترپیاو په حالت مې نور مه مجبوروه چې سرښندنه پرې زما له توانه بهر ده.

د خبرو د اورېدو سره سم نبي کریم ﷺ ګومان وکړ چې شاید کاکا یې قریشو ته لاس په لاس ورسپاري، تر دې وروسته ورسره کېدای شي د مرستې لاس وا نه اړوي، هغه ته داسې وبرېښېدل چې کاکا یې نور د مزید کومک توان نه لري.

نبي ﷺ ورته وویل: ای کاکا! لوړه په رب کائنات.. که لمر راته په ښي لاس او سپوږمۍ راته په کیڼ لاس کې کیږدي، تر هغه پورې اسلام ته دعوت نه پرېږدم چې یا خو داسلام پلوشې خپرې شي او یا یې زه په دعوت کې په مرګ او مړینه قرباني شم.

بیا ترې نبي کریم ﷺ په ژړا روان شو.

ابوطالب پرې غږ پورته کړ چې وراره! لږ خوا ته مې راشه! نبي ﷺ ورته رانږدې شو، ابو طالب ورته وویل: پورته شه او چې اسلامي دین په دعوت کې درته څنګه اسلوب پسند وي په کار یې واچوه، هېڅکله دې مرګ ژوبلې ته نه شم ورکولی.

قریش چې کله وپوهېدل چې ابوطالب ورته کله هم نبي کریم ﷺ په لاس نه ورکوي، د ابوطالب سره یې د دښمنۍ او ورسره د مړې ژوندې په پرېښودلو سره یوه خوله شول.

د بیا ځل لپاره یې ورته عمارة بن الولید واستو او ورته یې په یو اواز وویل: عمارة بن الولید چې په ګردو قریشو کې د ډول ډال او د ښکلا، د زور او زبردستۍ په باب کې نظیر نه لري، تا ته به یې د نبي کریم ﷺ په بدل کې په ځوي ولۍ درکړو، او ستا وراره راته وسپاره چې ستا او

ستا د پلرونو د پاتې دين کلک مخالفت کوي، له بلې نګا نه يې د قريشو د قوم او قبيلې زور او ځواک هم اوبه کړ، د نوي راټوکېدلي نسل ذهنيت يې په بل پلو رهى کړ، مونږ ته راکړه ترڅو يې مونږ مړ کړو، سړى به د سړي په بدل کې واخلې.

ابو طالب ورته وويل: ډېره بده او ناوړه خبره مو وکړه، تاسو به راته خپل بچى په دې خاطر راکوئ چې ستاسو لپاره ورته وده ورکړم او خپل ځوى به تاسو ته د وژنې لپاره درسپارم!! په الله قسم چې دغه کار خو به هېڅکله هم ونه کړم.

مطعم بن عدي وويل: ابو طالبه! په رښتيا هم چې خلکو درته ډېره ښه خبره وکړه او نېکه مشوره يې درکړه، په دغې کار سره ټول قوم تا د درپېښې ستونزې څخه خلاصوي، خو هاى هاى ته هېڅ خبره هم نه منې!

ابوطالب ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې سمه دمه مشوره يې نه ده راکړې، ته او ټول قوم خو ما ته د رسوايۍ او د شرم او عار پېټى راپه سروئ، ولاړ شئ خپل چل ول او زور ځواک مو وازموئ.

د مشرکينو دغه جرګه هم درې ورې او رېز مرېز شوه، د خونړيزو معرکو او د ژبو تاو تريخوالي له ډېر څخه د انتقام او بېرته د کافر کېدنې نامراده هيلې راپورته کړې، قوم سره پخپل منځ کې نږدې د تورو او ډانګ په خوله خبرې پيل کړې وې.

خپل منځ کې سره مشرکانو يو بل په دې وهڅول چې بايد هر يو بايد له خپلې قبيلې څخه مسلمان شوي وګړي د ربړونو او ځورونو له لارې بېرته مخکنې دريځ ته را په شا کړي، خو الله پاک له دغې دردونکې لړۍ څخه نبي کريم ﷺ د خپل تره ابوطالب په وجه بچ اوسالم پاتې کړ.

د نبي کريم ﷺ پر ضد د قريشو ځغلنده لړۍ چې کله هم د ابوطالب تر سترګو شوه، بنوهاشم او بنو مطلب يې د خپل ځان په تاييد کې د نبي ﷺ د ناخوشګوارو مصيبتو د لړۍ څخه د بچ کولو غوښتنه وکړه، هغه وو چې ټول يې د دفاع لپاره ترڅنګ ودرېدل، او د لوى اسلامي دښمن ابو لهب پرته يې نورو ټولو غوښتنه قبوله کړه.

د قرانکريم اړوند د وليد بن مغيره دريځ

وليد بن مغيره چې په قريشو کې د زيات عمر خښتن و، د قريشو مشرتابه طبقه خلک يې ځان ته راغونډ کړل، او ورته يې وويل: دا چې وسمهال د حج دوران رانږدې شو، شايد د عربو

د قبیلو خپل خپل ډلې خلک مکې ته راشي، د هغوی له راتګ څخه وړاندې هغوی پخپله د نبي کریم ﷺ اړوند تولې خبرې او د نبوت دعوه اورېدلې ده، مخکې له دې چې د مکې داخل ته دغه قبیلې او کورنۍ راننوځي، د نبي ﷺ په هکله سره خبره یوه کړئ، تر څو راغلو خلکو ته ستاسو خبرې د یو بل تکذیب ونه کړي، او یا هم سره خبرې خپل منځنۍ تضاد ونه لري.

تولو ورته وویل: د نبي ﷺ پر ضد د یوجهتۍ لپاره ته راته درېځ غوره کړه.

ولید بن مغیره وویل: نا بلکې تاسو یې غوره کړئ او زه به یې اورم.

هغوی وویل: تول به وایو چې دا کاهن دی.

ولید وویل: کاهن ویل وورته درست نه دي، مونږ کاهنان لیدلي دي، قران نه د هغوی ګنګوسي په څېر دی او نه یې د سجعې په څېر.

هغوی وویل: باید بیا ورته لیونی ووایو.

ولید: لیونی ویل ورته هم سم نه برېښي، مونږ لیونیان لیدلي دي، قراني اسلوب نه خو وسوسې ته ورتوالی لري، او نه پاګلتوب باسري ده.

هغوی وویل: راغلو خلکو ته به یې په شاعر و نوموو.

ولید وویل: شاعر هم نه دی، د شعرونو تول ډولونه مونږ پېژنو، قران د شعر یوه نوعه هم نه ده.

قریشو وویل: ساحر به یې وبولو!

ولید وویل: ساحر ویل ورته هم کړه خبره ده، مونږ د ساحرانو سحر، دم دورهې او د هغوی چوپ شوپ لیدلی او اورېدلی دی، سحر هم نه دی.

قریشو وویل: ابوعبدالشمس!! څه باید ورته وویل شي؟

ولید: قسم په الله چې خبرې یې خوږې او شکرې دي، ګویا که اصل یې د کجوري تنه ده، او څانګې یې مېوه دارې دي، که راروانو حاجیانو ته مو د قران اړوند هر څه وویل، هغوی پوهېږي چې ستاسو خبرې هیڅ بنسټ نه لري.

چونکه جادو ورته ویل نزدې خبره ده چې قران ورور له ورور نه، له قوم نه، له کورنۍ نه، او حتی له ښځې څخه په بله روانوي.

له دغې غونډې وروسته خواره واره شول او د خلکو په تولنیز تګ ځایونو کې کښېناستل او حج ته رارواني قافلې به یې د محمد ﷺ او د هغه له اسماني دین څخه زړه توري کول، او په ځان ژغورنې به یې ورڅخه هر حاجي هڅوو.

هغه و چې د ولید بن مغیره په باره کې الله پاک دا ایتونه نازل کړل: ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝١١ وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ۝١٢ وَبَنِينَ شُهُودًا ۝١٣ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا﴾[(1)].

ولید ورزده کړې مفکوره به دغې ګمارل شوو خلکو د وخت حاجیانو ته وروړاندې کوله او د حج په دغې موسم کې په ټوله عربي نړۍ کې د نبي کریم ﷺ او د هغه دعوت زیات شهرت تر لاسه کړ.

نبي ﷺ ته د قریشو زیان رسونه

د نبي کریم ﷺ او د قریشو تر منځ د اسلامي دعوت پر خلاف رامنځ ته شوی اخ او ډب لا مخ په زیاتېدو و، قریشو د مزید تخریب لپاره خپل نوي راټوکیدلي ځوانان د نبي ﷺ او د مسلمانانو پسې د خندا بقا، د اذیت او زیان رسوني لړې په توندولو نور هم و هڅول، د خنداګانو ترڅنګ به یې په نبي ﷺ د ساحر، کاهن، لیوني، او د شاعر اوازونه کول.

د قریشو پخپل کفر او دریځ کلک مقاومت او په اسلامي دین باندې بې بنسټه تور لګولو د نبي ﷺ د هغوی په بوتانو د عیب لګونې په مهم کې هېڅ سستوالی رانه وست.

عبدالله بن عمرو بن العاص وایي:

د حجر اسود سره نزدې د قریشو مشرتابه ټول راغونډ شوي وو، زه هم ورغلم، خپل منځ کې یې سره نبي ﷺ رایاد کړ چې د دې سړي د دین په راوړنې خو مونږ دومره صبر او زغم هېڅ چرته او هېڅ چا ته نه دی کړی، زمونږ ځوانه طبقه یې بې لارې کړل، زمونږ ټول معبودان یې په ډېرو بدو ردو یاد کړل، په رښتیا هم چې له ډېر زغم څخه مو کار واخست.

هغوی لا په خبرو اترو بوخت وو چې نبي کریم ﷺ نابېره د کعبې په لور راغی، حجر اسود یې ښکل کړ، له کعبې څخه یې طواف پېل کړ خو چې د ناستو خلکو په مجلس کله هم تېرېده ټولو ورته ردې بدې وویلې.

عبدالله بن عمرو بن العاص وایي:

ما یې په مخ کې د خفګان اثرات ولیدل.

د دوهم ځل لپاره چې د طواف په حالت کې بیا په مجلس تېرېده بیا یې ورته ردې بدې وویلې، ما یې په مخ د بدو خبرو اثرات بیا ولیدل، د دریم ځل لپاره یې ورته بیا ردې بدې

(۱) سورت مدثر: (۱۱-۱٤) ژباړه: ما او هغه سره پرېږده چې ځانله مې پیدا کړی دی، او ډېر مال او دولت مې هم ورکړی دی، حاضر (شته) بچي مې هم ورکړي دي، او ډېره پراخې مې پرې راوستې ده.

وويلې، هغه ورته ودرېد او ورته يې وويل: په هغه رب مې دې قسم وي چې زما روح يې په لاس کې ده، تاسو ته مې ذبحه[1] (حلالکه) راوړېده.

د دې خبرې د اورېدو سره سم ټول داسې چوپ چاپ او ټيټ سرونه کښېناستل ګويا که په سرونو يې مارغان ناست دي.

هغه خلک چې چا ورته په اذيت رسونه کې نازيبا او ناوړه کلمات استعمالول، دغه مهال يې د نبي ﷺ د غصې د ټيټولو لپاره ښايسته او له سرېتوب څخه ډک کلمات وړاندې کړل، تر دې چې زيان رسونکو قريشو ورته خپله ويل چې: ابو القاسم! ځه خير دی، لوړه په خداي چې ته هيڅ جاهل نه يې.

د نن په څېر سبا سره بيا راټول شول، زه هم ورسره ناست وم خپل منځ کې يې سره وويل: پرون مو ځان هم بې عزته کړ او هغه مو هم په خبرو غصه کړ، هغه چې د غصې په حالت کې تاسو په بده لهجه ياد کړئ ولې مو پرېښود؟!!

څه ګوري چې نبي کريم ﷺ بيا راغی، ټولو پرې لکه د يو سړي په شان د زبان درازۍ دروازه بېرته کړه، څلور اړخه ترې ودرېدل او ورته يې وويل: هغه زمونږ په معبودانو او دين باندې د نيمګړتياو تورونه ته لګوې؟

نبي ﷺ ورته وويل: هو، هغه زه يم.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي: يو مې وليد چې له ګرېوانه يې ونيو، دا چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ يې شا ته ولاړ و، په ژړا کې يې ورته وويل: ﴿أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ ٱللَّهُ﴾[2] له دې لرې وروسته ترې ټول قريش بېرته ستانه شول.

نبي کريم ﷺ ته دا د قريشو د زيان رسونې او تکليفولو هغه درمند حالت و چې ما پخپلو سترګو ورڅخه بل درمند حالت نه و ليدلی.

د حمزه رضي الله عَنْهُ اسلام

د بنو اسلم له قبيلې څخه راته يو هوښيار او عقلمند مسلمان د حمزه رضي الله عَنْهُ د اسلام اړوند وويل:

د صفا په مقام کې ابوجهل نبي کريم ﷺ ته سپورې ستغې وويلې، د نبي کريم ﷺ په ر اوري اسلامي شريعت يې د نيمګړتياو او حيوانيت تورونه پورې کړ، هغه څه يې ورته وويل

(۱) د هلاکت نه کنايه ده، معنی: که دين ونه منئ هلاک به شئ.
(۲) سورت غافر: (۲۸). ژباړه: ايا تاسو داسې څوک وژنئ چې وايي زما رب الله دی؟

چې نبي کریم ﷺ پرې ډېر بې دمه او خفه شو، خو نبي کریم ﷺ ورته هېڅ هم ونه ویل، د ابوجهل ټولې سپکې سپورې د عبدالله بن جدعان وینځې واورېدې، ابوجهل د خپل ناپاکه مهم وروسته کعبې ته نزدې د قریشو په غونډه کې شامل شو.

حمزه رضي الله عَنْهُ چې د ظلم پر ضد غچ اخستنه کې خورا مشهور و، او په قریشو کې هم باعزته او قوي نوی تازه ځوان و، له ښکار څخه د راستنېدو په حالت کې توره او لینده یې هم هغسې په ګرېوان ځړولې وه، چې کله به هم له ښکار څخه راستون شو نو د قریشو د مجلسونو حضور او حال احوال به یې اخستل، نبي کریم ﷺ دغه مهال بېرته کور ته ستون شوی و، خو د حمزه رضي الله عَنْهُ لومړی لیدنه او کتنه د عبدالله بن جدعان د وینځې سره وشوه، هغې ورته وویل: ای ابو عماره! ستا له راتګ څخه لږ څه وړاندې ابو الحکم[۱] ستا وراره محمد ﷺ ته سپکې سپورې او کنځاوې وکړې، هغه دلته ناست و، او ابو الحکم یې په دین او شریعت تورونه او الزامونه ولګول، او ستا وراره ورته هېڅ هم ونه ویل، د پوره خاموشتیا په حالت کې کور ته ستون شو.

چونکه الله پاک د حمزه رضي الله عَنْهُ د کرامت او اسلام قبلولو اراده کړېوه (وینو یې د انتقام الهام پورته کړ، غضب او غصې یې رنګ تغیر او بدل کړ) له روغ بړ لپاره د هېڅ چا سره ونه درېد او نه تم شو، تر څو ځان ابو جهل ته ورسوي او انتقام ترې واخلي.

حمزه رضي الله عَنْهُ مسجد ته ننوت، څه ګوري چې ابو جهل د بنو مخزوم په مجلس کې په عزت سره ناست دی، دی په اس سپور د ابو جهل په سر ودرېد او سر یې ورله په ډال پرهار پرهار کړ (په لوړ ویرونکي اواز یې ورته) وویل: ته محمد ته کنځاوې کوې او حالانکه زه یې په دین کلک ولاړ یم، که رښتیا درېکې غیرت وي له ما څخه دې د سر د پرهارونو بدل واخله.

د بنو مخزوم حاضرین د حمزه رضي الله عَنْهُ خوا ته د انتقام اخستنې لپاره ورپورته شول، ابو جهل ورته وویل: ابو عماره پرېږدئ، خیر دی ما یې هم وراره ته ډېرې ناروا سپکې سپورې ویلې دي، دا جریان د حمزه رضي الله عَنْهُ لپاره د نبي کریم ﷺ په پېروۍ تمام شو.

د حمزه رضي الله عَنْهُ اسلام راوړنې جریان چې کله د قریشو غوږونه وسکوندل، قریش وپوهېدل چې وس محمد ﷺ په مکه کې په قوت پیاوړی شو، هغه و چې په زیان رسونې کې ورته څه نا څه نه بلکې ډېر خفت راغی.

د نبي کریم ﷺ په راوړي شریعت کې د عتبه بن ربیعه فیصله

زه داسې خبر شوی یم چې:

(۱) ابو الحکم د ابوجهل اسم کنیه وه، او خپل نوم یې عمرو بن هشام بن مغیره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم دی.

عتبه بن ربيعه چې يو مشرتابه و، يوه ورځ د قريشو په مجلس کې ناست و، او ويويل -دغه مهال نبي کريم ﷺ هم په مسجد کې يواځې ناست و- زه د محمد ﷺ سره کېنم، خبرې اترې ورسره کوم، کېدای شي څه خبرې ومني، که څه يې خوښ ورته به يې ورکړو، ګټه به دا وکړو چې زمونږ معبودان به په سپکه نه يادوي.

عتبه دا خبرې هله وکړې چې حمزه رضي الله عَنْهُ په اسلام مشرف شوی و، ورځ تر بلې هم د مسلمانانو شمېر مخ په زياتېدو وه.

ټولو قريشو ورته په يو اواز وويل: ولې نه، ورشه، د روغې جوړې اړوند ورسره خبرې تبادله کړه.

عتبه بن ربيعه يې تر څنګ کښېناست او ورته يې کړه:

-: وراره: په قريشو کې ستا نسبي مکانت او نور عزت او شرف ته ښه پېژنې، له دغې وروسته تا په خپل قوم کې د داسې دين د بالاترۍ اواز پورته کړ چې د هغوی يو والی دې پرې درې ورې کړ، د هغوی نو شده ځوانان دې بې لارې او بې زاره کړل، د هغو په پلرونو دې تورونه پورې کړ، د نېکې پايلې په خاطر درسره يو څه مذاکرات او درسره خيالات تبادله کوم، کېدای شي ځېنې هغه شيان چې زه يې درته وس يادونه کوم ته يې ومنې او روغې ته سره ورسېږو.

-: نبي کريم ﷺ وويل: تا ته متوجه يم خبرې دې کوه.

-: عتبه: زما ګرانه وراره!

-: که ستا له دغې دين راوړنې څخه موخه دا وي چې له مونږ څخه زمونږ شتمني واخلې تر څو په مونږ لوی شتمن شمېر شې هم تيار يو، کولای شو چې خپله شتمني درته راغونډه کړو.

-: که مشري غواړې تا به مونږ د خپلو ځانونو واکدار کړو، ستا سره د خبرې شريکېدو پرته به مونږ هېڅ راز غوڅه پرېکړه نه کوو.

-: که باچاهي غواړې سر د نن نه ته زمونږ ټولواک يې.

-: يا هغه پېرې چې تا ته دغه دين درزده کوي، او ته يې د شرلو هېڅ توان نه لرې، ستا د صحتمندۍ تر اخرې سحنې پورې به مونږ ټپلو مالونو او شتمنيو ستا تداوي وکړو، کله ناکله پېری په انسان ډېر زور اور وي نو تداوي يې هم کېدای شي.

عتبه خپلې خبرې تر پايه ورسولې او نبي کريم ﷺ ورته غوږ اېښی و، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابو الوليد: ته له خپلو خبرو څخه وزګار شوې؟

عتبه: هو.

نبي ﷺ ورته وويل: وس يې له ما څخه هم واوره.

عتبه: سمه ده، وايه.

نبي كريم ﷺ ورته وويل: ﴿حمٓ ۝١ تَنزِيلٌ مِّنَ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝٢ كِتَٰبٌ فُصِّلَتۡ ءَايَٰتُهُۥ قُرۡءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوۡمٍ يَعۡلَمُونَ ۝٣ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعۡرَضَ أَكۡثَرُهُمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ۝٤ وَقَالُواْ قُلُوبُنَا فِيٓ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ وَفِيٓ ءَاذَانِنَا وَقۡرٌ وَمِنۢ بَيۡنِنَا وَبَيۡنِكَ حِجَابٌ فَٱعۡمَلۡ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ﴾[(١)]، يو ه حصه يې ورته واوروله، عتبه د نبي ﷺ څخه د سورت په اورېدو سره شاته لاسونو ته تکيه شو او غوږ يې کېښود، سورت کې سجدې ته په رسېدو نبي ﷺ سجده وکړه، بيا يې ورته وويل: ايتونه خو دې واورېدل!! وس ته او ستا ضمير!!

عتبه له اورېدو وروسته د ملګرو په لور رهی شو، ملګرو يې سره پخپل منځ کې وويل: لوړه په رب کريم چې ابوالوليد چې څنګه تللی و هغسې رانغی، خو چې کله ورسره کښېناست، ټولو ورته وويل: ابو الوليد! ولې؟ څه دروشول؟

عتبه وويل: قسم په الله چې دغسې خبرې مې هېڅ چرته نه وې اورېدلې، او نه مې ليدلې وې!! ای قريشو! قسم په الله چې دغه قران نه سحر دی، نه شاعري ده، او نه کهانت دی، خبره مې ومنئ چې نور د دغه پيغمبر او ديني شعائرو ترمنځ يې مانع واقع نه شئ، ما چې ترې څه واورېدل خامخا او هرومرو لوی شان او لوړ عظمت لري، خبره يې ومنئ، که نور عربان يې مد مقابل شول، ستاسو پرته به د بل چا په لاس ومري او که په نورو عربانو برلاسی شو نو د دې زور ځواک به ستاسو زور ځواک وي، د دې عزت او نېکمرغي به ستاسو عزت او نيمکرغي وي.

قريشو وويل: لکه چې ته يې هم د ژبې د تاثير لاندې راوستې!!

عتبه: نوره ستاسو خوښه چې څه کوئ خو زما مشوره همدغه ده.

د نبي کريم ﷺ او قريشو مشرتابه وو ترمنځ په لويه کچه مذاکرات

چونکه اسلام ورځ تر بلې پياوړی کېده، نشر اشاعت يې په ډېره چټکۍ سره روان و، سړي او ښځې معلوم نه وو خو اسلام ته يې رښتنې غاړه ورکوله، قريشو چې د چا په بند او ازار توان درلود هغوی يې بنديان او يا هم ازار کړل.

بيا د قريشو د قبيلې ټول مشرتابه لکه: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابو سفيان بن حرب،

(١) سورت فصلت: (١-٥) ژباړه: حم، دا کتاب د نهايت زيات او بې اندازه بښونکي ذات له پلوه نازل شوی دی، داسې کتاب دی چې ايتونه يې په نهايت زيات تفصيل سره بيان شوي دي، په عربۍ کې دی خو د هغه قوم لپاره چې پوهيږي، دا کتاب زيرې او ويره ورکونکی دی، له کافرانو څخه مخ واړوه دوی زياتره خبره نه اوري، دوی وايي زمونږ زړونه په پردو کې دي له هغه څه نه چې ته مو ورته رابلې...

نضر بن الحارث، ابو البختري بن هشام، اسود بن عبدالمطلب، زمعة بن اسود، وليد بن مغيره، ابو جهل بن هشام، عبدالله بن ابي اميه، عاص بن وائل، نبيه بن الحجاج، منبه بن الحجاج، امية بن خلف د لمر پرېوتو وروسته د کعبې تر څنګ راغونډ شول، او خپلمنځي خبرې يې شروع کړې چې تاسو محمد ﷺ ته يو ځل بيا استازی واستوئ، د بيا ځل لپاره ورسره خبرې اترې وکړئ، په دې خاطر که بيا کومه ناخوشګواره پېښه رامنځ ته شي تاسو به معذور وګڼل شئ.

د لومړي ځل لپاره يې ورپسې استازی وليږدوو چې د قريشو ټول معزز هستۍ درته د مذاکراتو لپاره دعوت درکوي او راشه، نبي کريم ﷺ له ځنډ پرته په ډېره چټکۍ راغی، هغه داسې اټکل کړل چې ګنې کېدای شي هغوی ټول اسلام ته د غاړې ورکولو اراده کړې وي او نور له سرغړونې څخه په ډډه خوښ دي.

نبي کريم ﷺ د دغو مشرانو اسلام د ترخو شيبو لحظات تېرول تر څو له ضرر او زيان څخه يې نور په کناره شي.

نبي کريم ﷺ يې تر څنګ کښېناست، ټولو ورته وويل: د ځېنو خبرو اترو لپاره مو تا پسې استازی درواستو، قسم په الله چې د عربو په ګرد قوم کې مونږ داسې څوک نه دی ليدلی چې په خپل قوم او قبيلې هغه لوبې وکړي لکه تا چې وکړې!!

يوګونه او متحد قوم دې ريښې ريښې کړ، پلرونه دې راله وکنځل، زمونږ په دين دې د بطلان تورونه پورې کړل، زمونږ ګران معبودان دې په سپکه ياد کړل، زمونږ نوي غوټکي هلکان دې بې دينه او بې مينې کړل، د دنيا پر مخ چې څومره زړه بدي کارونه دي تا زمونږ ترمنځ واقع کړل، که په دغه دين ته ماليت غوارې له خپلې شتمنۍ څخه به درته ستا په خوښه معلومه برخه راغونډه کړو، زمونږ ترمنځ به ته ډېر مالداره شې، که عزت او شرف غوارې نو د مشرۍ واګې سر له اوسه په لاس کې درواخله، که باچاهي غوارې ته زمونږ باچا يې، که در زده کونکی پېری دې درباندې ستا له توان نه بهر غلبه کړې وي نو حتی الامکان به درله تداوي هم وکړو، تر څو روغ رمټ شې، او يا هم مونږ درباندې معذور وګڼل شو.

نبي ﷺ ورته وويل: زه په هغې رنځونو ککړ نه يم چې تاسو مې پرې تورنوئ، زه ستاسو شتمنې، شرف او عزت، په تاسو مشرې کول بيخي زما د دعوت موخه نه ده، الله پاک زه تاسو ته د اسماني استازي په توګه رالېږلی يم، ما ته يې د دليل لپاره کتاب راکړی دی، تر څو په جنتونو درته زيري او عذابونو څخه مو وډاروم.

ما تاسو ته پند او وعظ وکړ، ستاسو د نېکمرغه ژوند تالاش مې وکړ، د الله پاک پېغامونه مې درورسول، که زما نصيحتونه مو قبول کړئ او دين ته مو غاړه ورکړه، دغه مو دنيوي او اخروي برخه ده، او که مو ورڅخه سرغړونه وکړه تر هغه به زغم او صبر وکړم تر څو زما او ستاسو ترمنځ د الله پاک غوڅه پرېکړه راشي.

قريشو وويل: محمده! که ته زمونږ يوه غوښتنه هم نشې منلای، نو په دې خو ښه پوهيږې چې په ټولو خلکو کې مونږ د کورونو په لحاظ تنګ، د اوبو په لحاظ تږي او نار نهر يو، ژوند مو هم له هر چا څخه ناکاره دی، هغه رب چې ته يې مونږ ته راستولی يې ورڅخه وغواړه چې له مونږ څخه غرونه وخوځوي، زمونږ تنګستيا پراخه کړي، د شام او د عراق په څېر دې په مکه کې هم نهرونه او د اوبو چينې روانې کړې، زمونږ وفات شده پلاران او په ځانګړي توګه (قصي بن کلاب) را ژوندی کړي، دا چې قصي بن کلاب رښتني هستۍ وه تر څو ستا د رسالت تاييد وکړي او مونږ دې هم د رسول په نوم وپېژنو، مونږ به ورڅخه وپوښتو چې ايا د ده دعواګانې حقيقت لري او که نه؟

که زمونږ غوښتنې دې په رښتيا وځوابولې، را ژوندي شوو مړو دې دعوت تاييد کړ، مونږ به د الله پاک په وړاندې ستا مکانت او رتبه وپېژنو چې ته يې په رښتيا راستولی يې.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: زه تاسو ته د ګونې امورو د بدلون لپاره نه يم راستول شوی، زه درته الله پاک په هغه څه راستولی يم چې مې درته ښوولي دي، او د الله پاک پېغامونه مې تاسو ته در ورسول، که تاسو د الله پاک پېغامونه ومنئ دغه به مو د دنيا او اخرت د نېکمرغۍ برخه او حصه وي، او که زما دعوت ته مو شاه کړه، زه به د خپل ځان او ستاسو ترمنځ د الله پاک د غوڅې پرېکړې زغم وباسم.

قريشو وويل: که زمونږ غوښتنې دې له توان څخه بهر وي بيا نو د الله پاک څخه د ملائکې غوښتنه وکړه تر څو ستا دعوت راته تاييد کړي، ستا پر ځای راته هغه د دعوت لړې پيل کړي.

ته دې له رب څخه وپوښته چې هرومرو تا ته په مکه کې بې مثاله ماڼۍ، باغونه، د سرو او سپينو زرو خزانې درکړي تر څو په بازار کې د خپل رزق طلبې پرېږدې او د نيک سم دم د ژوند نوی اغاز پيل کړې.

ته خو هم زمونږ په شان په ښارونو او بازارونو کې د پلور پېر جريانونه لرې، چې څنګه مونږ د ښه ژوند تالاش کوو ته يې هم کوې، خو که غيبي ګټه وټه دې هم کله راته وښوده مونږ به د الله پاک په وړاندې ستا رتبه وپېژنو چې ته په رښتيا د الله رسول يې.

نبي ﷺ ورته وويل: زه کله هم له الله پاک څخه دغسې غوښتنې نه کوم،

او نه درته د دغې کارونو په شته کولو رالېږدول شوی يم، زه درته الله پاک په جنت د زيري ورکولو او له دوزخ څخه په وېرې ورکولو راستولی يم، که زما دين مو ومنو دغه به مو دنيوي او اخروي سعادت وي، او که مو سرغړونه وکړه نو د الله پاک د غوڅې پرېکړې انتظار به وباسم.

قریشو ورته وویل: که دا هم نه منې نو بیا راباندې اسمان توکړې توکړې راوغورځوه، ځکه چې ته وایې چې زما رب چې څه وغواړي کولی یې شي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: هو چې د الله پاک خوښه شي هم دغسې به وکړي.

قریشو ورته وویل: ایا ستا رب ته د دې علم نشته چې مونږ ستا د راوړي دین اړوند تا سره ناستې پاستې او ستا سره مو د مذاکراتو لړۍ پیل کړېده؟

ستا نه مو د څه شمېر شیانو غوښتنې وکړې مونږ پرې ډېره ښه پوهیږو چې د یمامې رحمان[1] تا ته د دې دعوت ښوونه کوي، او هغه دې په دې دعوت باندې روزي، تر هغه دې نه پرېږدو تر څو دې له منځه یوسو او یا هم مونږ له منځه لاړ شو.

ځینو قریشو وویل: مونږ خو د ملائکو عبادت کوو او ملائک د الله لونې دي.

ځینو نورو وویل: تر هغه درباندې د ایمان راوړنې اقرار نه کوو چې تر څو الله پاک او د هغه ملائک راته خپله نه وي راغلي.

نبي ﷺ د دې خبرو په اورېدو سره ودرېد او روان شو، عبدالله بن ابي امیه بن مغیره[2] چې د نبي ﷺ د پلار له اړخه ترورځوی کېده ورته وویل: **محمده!** له تا څخه خو قوم ډېر څه وغوښتل او ډېر څه یې درته وړاندې کړل، هېڅ دې ترې هم قبول نه کړل، بیا یې له تا نه د خپلو ځانونو لپاره د ځینو شیانو غوښتنې وکړې تر څو ستا د رسالت صدق پرې وپېژني، ستا تصدیق وکړي او تا ورته په ښوولې لاړ روان شي هغه دې هم ونه کړل.

بیا یې درڅخه وپوښتل چې ته دې د خپل رب نه د خپل ځان لپاره د ځینو شیانو غوښتنه وکړه ترڅو هغوی د الله پاک په وړاندې ستا لوړه رتبه او لوي شان وپېژني هغه دې هم ونه کړل.

قسم په الله چې تر هغه درباندې ایمان نه راوړم تر څو اسمان ته په پارځنګ ونه خېژې په داسې حال کې چې زه درته په ټیټو ټیټو وګورم، او ته ورته ورسېږې، او بېرته له اسمان څخه په داسې حالت کې راشې چې څلور ملائکې دې په رسالت ګواهي ورکړي.

او قسم په الله که دغه کار ونه کړې فکر نه کوم که ایمان درباندې راوړم.

له دغه جریان څخه نبي کریم ﷺ بېرته د کور په لور له درد او غم نه ډک روان شو، هغه په دې سوچ راغلی و چې ګنې قریش اسلام ته غاړه ږدي، او دې ورڅخه برخلاف نورې تېرې پاتې واورېدې.

(۱) د یمامې رحمان به د جاهلیت په دور کې (مسیلمة بن حبیب الحنفي) چې په مسیلمة الکذاب شهرت لري، ویل کېده.
(۲) ده بیا د مکې له فتحې نه مخکې ایمان راوړ.

د ابو جهل غبرګون

نبي کريم ﷺ چې کله د قريشو له مجلس څخه و کوچېد، ابو جهل وويل: وس خو ټول ويوهيدئ چې محمد هم هغسې پخپل درېځ کلک ولاړ دی، زمونږ معبودان په سپکه يادوي، زمونږ دين نيمګړی بولي، زمونږ څوانه طبقه يې بې لارې کړل، زمونږ پلاران يې وکنځل، زما دې په الله قسم وي چې سبا به د ځان سره دومره وزن دار تړه (ګټه، تيګه) چې زه يې خپله د اوچتولو توان نه لرم راوړم، او چې کله محمد سجده وکړي، په سر به يې پرې ووهم، که تاسو مې دفاع کوئ او که نه يې کوئ خوښه مو، خو د بنو عبد مناف لاس دې ښکته پورته خلاص وي چې څه کولای شي خپل زور دې وازموي.

قريشو وويل: هېڅکله به دې ورته د غچ اخستنې لپاره پرې نه ږدو، زړه چې دې څه غواړي هغه وکړه.

د سبا د ورځې د سهار په مهال قريش په دې ننداره دي چې ابو جهل د نبي کريم ﷺ سره څه څه کوي؟

نبي کريم ﷺ د خپل عادت سره سم راغی او دغه ګړی قبله شام ته وه، د حجر اسود او رکن يماني ترمنځ ودرېد، قبله يې د ځان او د شام ترمنځ راوسته، نبي کريم ﷺ د لمونځ په کولو پېل وکړ، او قريش هم هغسې د نندارې په حال کې دي، د نبي ﷺ د سجدې کولو په دوران کې ابوجهل درنه تيګه په ډېر تکليف او مشقت پورته کړه، کوم مهال چې نبي ﷺ ته ورنږدې شو، له وېرې او ډار څخه ورنه تيګه وغورځېده، ټول قريش پاڅېدل او ورته يې کړه: ولې؟ ابوالحکم!! څه دروشول؟

ابوجهل وويل: د پرونۍ خبرې د رښتيا کولو لپاره زه ور پاڅېدم خو چې کله هم ورنږدې شوم نو د اوښانو د داړو او وازو خولو او لوړې غړۍ چې ما هېڅ نه وې ليدلې لکه وس چې مې وليدلې، که راروسته شوی نه وای نزدې وه چې زه يې خوړلی وم.

د نضر بن الحارث واقعه

نضر بن الحارث چې کله د ابو جهل د خولې اقرار واورېد ودرېد او ويويل: ای قريشو! وس مهال تاسو د داسې ستونزې سره مش او ګرېوان ياست چې د بريا توان يې نه لرئ، محمد چې

ستاسو په مخ کې ماشوم راوتوکېد، ټول ترې خوشحاله وئ، په تاسو کې هغه د رښتني ګړ دود او د امانت دارئ سمبول و، خو چې په څڼو کې يې سپين ولګېدل او د اسلام په نوم يې درته دين راوړ نو په ساحر مو ونوموو؟؟ نا، لوړه په رب لا يزال چې ساحر نه دی، مونږ ساحران او د ساحرانو دم دورهې ليدلي دي.

تاسو ورته کاهن وايئ، خو نا لوړه په رب لايزال چې کاهن هم نه دی، مونږ کاهنان او د کاهنانو ګنګوسی او په قافيه وزن شوې جوړې سجعې اوريدلي دي.

تاسو يې شاعر بولئ خو نا شاعر هم نه دی، لوړه په رب لايزال چې مونږ شاعران او د شعر ټول ډولونه ليدلي او پېژندلي دي.

تاسو وايئ ليونی دی خو نا، ليونی او باسر هم نه دی، لوړه په رب لايزال چې مونږ ليونيان او ليونتوب پېژنو، دا خو نه وسوسې دي او نه ګډې وډې خبرې دي.

ای قريشو! لنډه دا چې د ستونزې د حل لارې پلټنه وکړئ، په رب لايزال قسم چې د ډېرې سترې ستونزې سره مخ ياست.

نضر بن الحارث چې د قريشو لوی شيطان و، د نبي ﷺ پر ضد به يې په عملي ميدان کې د ستونزې جوړولو لړې مخ په وړاندې بووله.

نضر بن الحارث چې په (حيره) کې يې د فرس د باچاهانو، د رستم او اسفنديار قيصې يادې کړې وې، چې کله به هم نبي کريم ﷺ خلکو ته وعظ او نصيحت لپاره غونډه دائره کړه، په مخکنو امتونو باندې د الله پاک د راليږلي عذابونو څخه به يې وډارول، خو چې کله به نبي کريم ﷺ له مجلس څخه پاڅېد، پر ځای به يې نضر بن ا لحارث کښېناست، او خلکو ته به يې ويل: ما ته رانږدې شئ چې زه درته له هغه نه ډېرې ښې او خوندورې خبرې وکړم، او خلکو ته به يې بيا د فارس د باچاهانو، د رستم او اسفنديار قيصې واورولې.

بيا به يې وويل: زما د خبرو نه د محمد ﷺ خبرې په څه شي بهترې لري؟

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا فرمايي: دنضر بن الحارث اړوند الله پاک په قرانکريم کې اته ايتونه نازل کړي دي ﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَـٰتُنَا قَالَ أَسَـٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ﴾(١) په قرانکريم کې چې د اساطير کلمه په کوم ځای کې هم راشي د نضر بن الحارث اړوند به وي.

(١) سورت قلم: (١٥). زمونږ ايتونه چې پرې کله لوستل کيږي دا وايي: دا د مخکنو خلکو قيصې دي.

په بې وسه او بې کسه مسلمانانو باندې د مشرکانو زور زياتی

مشرکانو د خپلو خپلو قبيلو څخه هغه بې وسه وګړي چې د نبي کريم ﷺ په دين نوی مشرّف شوي وو، هغوی به يې د بند، وهلو او د ولږې تندې په سزا ځورول، په سخته ګرمۍ کې به يې د مکې د لمر په تاو ګرمه شوې شګه باندې واچول، ځينو بې وسه خلکو د دغې سختو او ناورينو له کبله له اسلام راوړنې څخه ډډه وکړه، خو ولې نور بې وسه هم هغسې د سختيو په ګاللو د اسلام په دين ثابت قدم پاتې شول.

بلال بن ابي رباح چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ اخستلی او ازادکړی غلام دی د مور نوم يې حمامه وه، خپله ډېر سپين نيتی او رښتيا په اسلام کلک ولاړ و، اميه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح به د هرې ورځ د ماسپښين په مهال چې لمر به په خپل تاو شګې سرې لمبه کړې، بلال به يې د مکې شګلنې ساحې ته وويست، او په سينه به يې ورته درنه تيګه کېښوده او ورته به يې ويل:

لوړه په رب لايزال چې يا خو به دې په دې حالت ساه ووځي تر څو ومرې، او يا به بېرته په محمد ﷺ د کفر مخکنې دريځ اختيار وې، بېرته به د لات او عزی د عبادت لومړنۍ لړې پيل کوې.

بلال به د وريښو مشکلاتو له ډېرې ځوريدلي انداز وروسته وويل: (احد، احد).

ورقه بن نوفل پرې يوه ورځ تېريده او بلال يې د ځورونې په حالت کې وليد، هغه د (احد، احد) نارې وهلې، ورقه به ورته د مزيدې ډاډګېرنې لپاره ويل:: بلاله!! قسم په رب لايزال ای بلاله چې الله يو دی يو.

بيا به ورقه بن نوفل اميه بن خلف او د بنو جمح هغه خلکو ته مخ واړو چې د بلال په ځورولو به بوخت وو او ورته به يې کړه: زما دې په الله قسم وي که بلال مو په دې ځای مړ کړ، نو زه به په دې ځای تبرک ونيسم.

د ورځو نه يوه ورځ ابوبکر رضي الله عَنْهُ په لاره روان دی څه ګوري چې اميه بن خلف د بلال رضي الله عَنْهُ ځورولو ته پونده وهلې ده، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ته د دې بې چاره اړوند له الله څخه نه ډارېږې؟ دا استبداد به تر څو وي؟

اميه ورته وويل: دا خو تا بې لارې او بې چاره کړ!! وس يې له مصيبتونو څخه خلاص کړه کنه!!

ابوبکر ورته وويل: ولې نه، ډېره ښه ده، ما سره يې زما په تور غلام تبادله کړه، زما غلام له دې څخه په قد او قامت کې ډېر بهتره دی، او بله دا چې هغه هم ستا په دين دی، زه به هغه درکړم.

اميه بن خلف وويل: سمه ده، هغه مې په دې قبول دی.

ابوبکر وويل: هغه ستا شو، بلال يې ترې واخست او د اختو سره يې سم دواره ازاد کړ.

وړاندې له دې چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ مدينې ته هجرت وکړي نور شپږ غلامان يې هم ازاد کړي وو چې بلال رضي الله عَنْهُ يې اووم غلام و.

عامر بن فهيره، ام عبيس، زنيره رضي الله عَنْهُمْ د دې سترګې لړ. وروسته بې ديده شوې او ړنده شوه، خلکو به ويل: لات او عزى ترې د سترګو ديد واخست، زنيرې رضي الله عَنْهَا به ويل: د کعبې په رب مې دې قسم وي چې دوى دروغ وايي، لات او عزى نه د چا د خير او ښېګړې مالکان دي او نه د ضرر او زيان، هغه و چې الله پاک ورته بېرته سترګې بينا کړې-.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ (نهديه) او دهغې لور هم ازاد کړي وو، دا دواړه د بنو عبدالدار د يوې ښځې وينځې وې، دواړه به د تعذيب په خاطر د غنمو وړه کولو لپاره لرې استول، او قسمونه به يې ورته کول چې تاسو دواړه به يې هېڅ چرته ازاد نه کړم.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د سوګند کفاره دې ورکړه.

ښځې ورته وويل: وشوه!! تا په دواړو د فساد او زور زياتي دوران راوستى دى، وس يې ازاد کړه کنه!!

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: دواړه په څو پلورې؟

ښځه: په دومره دومره.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: دواړه مې په همدغه قيمت شول، ما واخستل، او دا دواړه ازاد دي، بېرته ورته غنم ورکړې چې وړه يې نه کړې.

مور او لور: خير دى غنم به ورله وړه کړو او ورله به يې ورکړو!!

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: ستاسو خپله خوښه ده.

د بنو مؤمل په يوه وينځه بله ورځ تېرېده، څه ګوري چې عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ يې په ځورولو بوخت دى، اخر وهلو ټکولو ستومانه کړ -هيره دې نه وي چې دا وخت هغه مشرک و- خو چې کله به ستړى ستومانه شو ورته به يې وويل: په ځورولو دې ډېر ستړى شوم ځکه درنه قرار شوم.

وينځې به ورته وويل: ځکه خو الله پاک ستړى کړې چې له ما څخه قرار شې.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ترې د پېرودلو غوښتنه وکړه، ترينه يې واخسته او ازاده يې کړه.

پلار يې ورته يوه ورځ وويل: ابوبکره! زه دې ګورم چې ډېر بې وسه او بې توانه غلامان ازادوې، که هرو مرو غلامان ازادوې نو که مضبوط او قوي ځوانان ازاد کړې ډېره به ښه وي تر څو له خلکو دې دفاع وکړى شي او ستا ملاتړ جوړ شي!!

ابوبکر وځوابو چې: زه په دې د الله رضا او خوشحالي غواړم.

ټولو بنو مخزوم به عمار د خپل مور او پلار رضي الله عَنْهُمْ په شمول دریواړه دماسپښین په تود او ګرم لمر کې په تودو ګرمو شګو واچول، دا په دې چې دریواړه مسلمانان وو، نبي ﷺ به ورته ویل: ای د یاسر کورنۍ! کړاونه وزغمئ ستاسو ځای جنت دی.

د عمار رضي الله عَنْهُ مور سمیه رضي الله عَنْهَا یې په دغې حالت کې شهیده کړ، په داسې حال کې چې هغه په اسلام کلکه ولاړه وه.

ابو جهل فاسق چې به کله هم له یو چا څخه خبر شو چې اسلام ته یې تن ایښی دی، که سړي به کوم کورنۍ شرف او دفاعي ملاتړ درلود په خوله به یې ورته ډېرې بدې ردې وویلې چې تا خو د پلار او نیکه دین پرېښود، حالانکه ستا پلار او نیکه دې درڅخه بهتري او غوروالی لري، د اسلام په راوړلو مونږ تا ته بې وقوفه وایو، ستا لاره خطا او ناسمه ده ستا نسبي شرف هم مونږ ته هیڅ ارزښت نه لري.

او که اسلام ته غاړه اېښودونکی به تاجر و ورته به یې وویل:

لوړه په رب لایزال چې ستا تجارتي معاملات به له زیان سره مخ کړو، ستا ټوله پانګه به له منځه یوسو.

او که اسلام ته غاړه کېښودونکی به ناچاره، بې وسه او بې کسه و، په نورو خلکو به یې وهو ټکو.

سعید بن جبیر رَحِمَهُ الله فرمايي:

ما عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُ ته وویل: ایا مشرکانو به د نبي کریم ﷺ ملګري په داسې انداز ځورول چې تر څو بېرته یې کفري دریځ ته واړوي؟

هغه راته وویل: هو! په الله قسم چې مشرکانو به یو نفر تر دې حده ووهوو او تر دې حده به یې تږی وږی کړ چې د ناستې پاستې هیڅ توان به یې نه درلود، د دغې سختۍ څخه دخلاصون لپاره به یې ورته د کفر وړاندیزونه کول، تر دې پورې به یې ورته ویل چې: ایا له الله پرته د لات او عزی الوهیت ته قائل او که نه؟

تر دې چې ګونګټه به یې ورته وړاندې کړه چې له الله پاک پرته دا ګونګټه په الوهیت مني او که نه؟

هغه به ورته ویل: هو، د لات او عزی او حتی د ګونګټې په الوهیت قایل یم.

دا به یې ځکه ویل چې تر څو وریېښو ستونزو او ازار کې پرې تخفیف راشي.

حبشو ته لومړی هجرت

نبي کریم ﷺ چې الله پاک پخپله د مشرکانو څخه هم ساتو او ابوطالب یې هم د نبي کریم ﷺ د حفاظت لوی لامل جوړ کړی و، خو ولې نور مسلمانان چې د مشرکانو د زور زیاتي او تودو ترخو څخه په ډېره زیاته نا ارامۍ کې وو، نبي ﷺ وغوښتل چې حبشې ته یې د ارام ژوند لپاره واستوي، او ورته یې وویل: د حالاتو د ښه کېدو پورې تاسو حبشې ته لاړ شئ، د حبشې ځمکه رښتنې ځمکه هم ده او هم یې باچا عادل او منصف دی، د هغه په واک کې څوک په چا ظلم او زیاتی نه شي کولای.

د نبي ﷺ د امر سره سم ځینې مسلمانان خپل دین د سالم حفاظت او د مشرکانو نه د وریښنو ستونزمنو حالتونو نه د بچاو لپاره د حبشې په لور ګامونه پورته کړ، همدغه د مسلمانانو او په اسلام کې لومړی هجرت و.

له مکې څخه حبشو ته لومړني مهاجرین: عثمان بن عفان او دهغه بي بي رقیه بنت رسول الله ﷺ ابوحذیفه بن عتبه، او د هغه بي بي سهله بنت سهیل، زبیر بن العوام، مصعب بن عمیر، عبدالرحمن بن عوف، ابو سلمة بن عبدالاسد او د هغه بي بي ام سلمة بن ابی امیه، عثمان بن مظعون، عامر بن ربیعه او د هغه بي بي لیلی بنت ابي حثمه، ابو سبره بن ابي رهم،، سهیل بن بیضاء وو[۱].

حبشو ته هجرت لومړی همدې لسو کسانو کړی دی.

له دې وروسته جعفر بن ابي طالب له مکې څخه حبشو ته د مهاجرت لاره غوره کړه، د جعفر پسې ورځ تر بله خلک په روانېدو شول، څوک دخپلو ښځو او ماشومانو سره لاړل مهاجر شول او څوک له بچو پرته د حبشو په ځمکه مهاجر پرېوتل.

بالاخره حبشو ته له مکې څخه د مهاجرینو ټوله سر شمېرنه درې اتیا سړو ته ورسېده، بغېر د خپلو هغې وړو ماشومانو بچو نه چې یا خو ورسره واړه تللي وو او یا هم په حبشو کې شوي وو.

له حبشې څخه مکې ته بېرته د مهاجرینو راستونې لپاره د قریشو نجاشي ته پلاوې لیږدول

قریش چې کله ویوهېدل چې د نبي کریم ﷺ پیروانو ته د حبشې په ځمکه کې اطمئنان او د ډېرې سوکالۍ ژوند ورپه نصیب شو، خپل منځ کې سره راټول شول او په دې خبره سره اتفاق

(۱) ابن هشام وايي: په دې خلکو مشر عثمان بن مظعون و.

ته ورسېدل چې باید نجاشي ته دوه ژبه ور استازي واستوي، تر څو حبشو ته تللي مهاجرين بېرته مکې ته د تعذيب او تنګې سختې مخکنو حالتونو ته راستانه کړي.

هغه و چې د قريشو مشوره په عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص بن وائل باندې راغله، ټولو قريشو د نجاشي او دهغه ټولو لوړ پوړو چارواکو ته نايابه او قيمتي ډالۍ د دواړو استازو په لاس هم واستولې.

د نبي کريم ﷺ بي بي ام سلمه بنت ابي اميه بن المغيره رضي الله عَنْهَا وايي:

کله چې مونږ حبشو ته په خير خيريت ورسېدو، د نجاشي په څېر د ښو اخلاقو سمبول سره مو چم ګاونډ شو، د ديني شعيرو په انجامولو به مو له هيڅ چا څخه د درد او غم سحنې نه تر سترګو کېدې، مونږ هلته د الله پاک عبادت کوو، نه خو به راته د چا وچورلی تريو و، او نه به د چا د لاسه په زحمت او مشقت کې لويدو.

کله چې قريش زمونږ په سوکاله ژوند خبر شول هوډ يې وکړ چې نجاشي ته دوه تکړه خوله ورې هستۍ د قيمتي او نايابه تحفو په شمول راواستوي، چونکه د مکې اعلی ترين او ښه واردات د څرمنو او پوستکو نه جوړ سازوسامان و، ورته راوړل، په حبشه کې هيڅ لوړ پوړی چارواکی نه و مګر قريشو ورته ارزښتناکې تحفې راستولې وې، قريشو عبدالله بن ابی ربيعه او عمرو بن العاص ته د دې لارښوونه کړې وه چې د نجاشي سره د خيالاتو له تبادلې وړاندې هرو مرو مذهبي مشرانو سره وګورئ، او تحفې ورته لاس په لاس ورکړئ.

له دغې پړاو وروسته بايد تاسو د نجاشي سره تفصيلي خبرې اترې وکړئ، تر څو مهاجرين تاسو ته د هغوی سره دخبرو اترو نه مخکې لاس په لاس در ورسپاري، خو د نجاشي سره ستاسو ليدنه بايد د تحفو په ورکونه پيل شي.

مونږ لا هم هغسې په خير خيريت سره شپې سبا کولې چې د قريشو دواړه استازي حبشو ته راورسيدل، وړاندې له دې چې د نجاشي سره د ليدو کتو لړۍ پيل کړي، لومړی يې ټولو لوړ پوړو چارواکو سره وکتل، تحفې يې ورته ورکړې او ورته يې وويل:

ستاسو خاورې ته زمونږ څه شمېر بې عقله او بې شعوره خلک راغلي دي، هغوی د خپل پلار نيکه دين پرېښی دی، او له ځان څخه يې د تېر دين په بدل کې بل دين راوړی دی، داسې دين دی چې نه خو يې مونږ پېژنو او نه تاسو، د دغو خلکو د قوم شريفو او مخه ورو خلکو مونږ تاسو او ستاسو باچا ته راليږلي يو تر څو بېرته يې راسره مکې ته وليږدوئ، چې کله هم مونږ د دغو خلکو اړوند باچا سلامت سره خبرې اترې پيل کړو، تاسو زمونږ د دريځ کلک ملاتړ وکړئ، ځکه چې وسمهال هغوی تاسو ته پناه راوړېده، خپل قوم يې په کورني او عقلي حالت ډېر ښه پوهيږي، د دوی عيب جن حالتونه هغوی ډېر ښه پېژني، ټولو ورته وويل: سمه ده.

بیا د قریشو استازو نجاشي ته تحفې ورانديٰ کړې، نجاشي ترې تحفې قبولې کړې.

دواړو استازو نجاشي ته وويل: زمونږ د قوم څه خلکو ستا خاورې ته پناه راوړېده، د خپل قوم دين يې پرېښی دی او ستا په دين کې هم نه دي داخل شوي، له خپل ځان څخه يې د بل دين ايجاد کړی دی چې نه يې ته خپله پېژنې او نه يې مونږ پېژنو.

د دې خلکو مشرانو او مخه ورو خلکو، د دوی پلارانو او ترونو او قبيلو مونږ دواړه تا ته راواستولو چې ته يې مونږ ته بېرته مکې ته د ستنولو لپاره حواله کړې، د دې خلکو خپل خپلوان او ټول مشران د دوی په جنون او ليونتوب ډېر ښه پوهيږي، هغوی چې په دوی کې شته څومره خوګانې ويني نور څوک يې هغسې نه ويني.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي:

عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص ته دا ډېره نا پسنده وه چې هسې نه نجاشي يې خبرې واوري.

نجاشي ته خپلو لوړ پوړو چارواکو وويل: د دې خلکو خبرې سمې دي.

د راغلو خلکو قوم او کورني مشران په دوی ښه خبر دي، هغوی يې خوګانې له نورو څخه ډېرې ښې پېژني، دواړو ته ټول راغلي حواله کړه چې له ځان سره يې مکې ته بوځي.

نجاشي په غصه شو او ښه پسې غصه شو، بيا يې وويل: په الله مې دې قسم وي چې هېڅکله به دغسې کار ونه شي، داسې قوم چې ما ته يې پناه راوړې وي هېڅکله به يې ورته تسليم نه کړم، زه يې په نورو خلکو غوره کړی يم، زما په قلمرو کې د ميلمنو حيثيت لري، تر هغه به يې ورته تسليم نه کړم تر څو يې راوغواړم او خبرې يې واورم، که هغوی رښتيا هم داسې وو لکه څنګه چې يې دوی وايي، ټول به له خپلې ځمکې څخه وباسم او دوېته به يې تسليم کړم، او که خبره له دې څخه بدله وه، نو زه به ترې خپله دفاع نوره هم پسې پياوړې کړم، نوره ننګه به يې هم وکړم، او قدر احترام به يې پسې لا زيات کړم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: نجاشي د مهاجرينو پسې خپل استازی راواستو، د ا ستازي د راتګ سره مهاجرين خپل منځنی خبرې پيل کړې چې که باچا سلامت ته ورشو، بايد څه څه ورته ووايل شي، ځېنو يې وويل: که د کړاونو هر ډول سره مخامخ کيږو مخامخ دې شو خو چې څنګه راته نبي کريم ﷺ ديني ښوونې کړي دي هم هغه به ورته ووايو.

مهاجرين چې کله د نجاشي دربار ته حاضر شول، نجاشي خپل ټول مذهبي مشران طلب کړل، ټول راغلل او خپل خپل کتابونه يې بېرته کړل، نجاشي له مهاجرينو څخه وپوښتل:

دا څنګه دين دی چې له کبله مو پرې خپل قوم قبيله پرېښې ده، زمونږ دين هم نه دی چې تاسو قبول کړی وي او نه نور هغه دينونه دي چې خلک يې پېژني؟؟

جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ چې د مهاجرينو مشري يې کوله ورته وويل: باچا سلامت! مونږ نا پوهه او ناخبره قوم وو، مونږ به د بوتانو عبادت کو، پليته او هر ډول مرداره به مو خوړله، د سړيتوب ضد فاحشه کارونه به مو کول، خپلولي به مو نه پالــه، ګاونډي به رانه تر دوو سپېږ.مو راغلی و، زوررور به د خپل ځواک له مخې ناچاره تر هډوکو خوړه، مونږ په دغې بې دينۍ کې وو چې الله پاک راته د خپل اړخه پېغمبر راواستو، مونږ د هغه نسب او رښتنی ګړدود ډېر ښه پېژنو، مونږ د هغه امانتدارۍ او پاک دامنۍ ته قايل يو، هغه مونږ د الله پاک توحيد او عبادت ته دعوت کړو، تر څو د هغې بوتانو عبادت پرېږدو چې لږ څه وړاندې مونږ او زمونږ پلارانو کوو، دغه پېغمبر مونږ ته د رښتيا خبرو په کولو توصيه کوي، مونږ د امانت په بېرته سپارتلو او د خپلولۍ په پالــلو، د ښه ګاونډيتوب، له ناروا او وينو تويلو څخه د ځان ژغورنې په نيکو اخلاقو روزي، هغه مونږ له بدو کارونو، د درواغو ويلو، د يتيم شتمنۍ د خوړلو او په پاک دامنو زنانوو باندې له تور لګونې څخه رابندوي.

دغه راغلی پېغمبر مونږ ته د الله پاک په عبادت امر کوي چې په عبادت کې ورسره هيڅ شريک مه جوړوئ، مونږ ته د لمونځ کولو، د زکات په ورکولو او د روژې په نيولو امر کوي...

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: نور ديني شعاير يې هم نجاشي ته د بېلګې په توګه ياد کړل.

کله چې دغه پېغمبر راغی مونږ يې تصديق وکړ او ايمان مو پرې راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړي شعايرو لمانځلو کې مو د هغه پيروي وکړه، د الله پاک د عبادت پېل مو داسې وکړ چې د هر راز شريک نه مو پاک کړ، له هغه شيانو نه مو ځان رابند کړ چې په مونږ يې حرام کړي وو، او هغه شيان مو زير استعمال کړل چې يې راته روا کړي وو، زمونږ قوم په مونږ لاس پورته کړ، زمونږ وهل او ډبول يې په دې خاطر شروع کړل چې له دين څخه مو بېرته کفر ته ستانه کړي، او تر څو د الله پاک سره بېرته په عبادتونو کې د برخه دار عقيده ولرو، بېرته هغه مردارې چې مونږ به ورته حلال ويل يو ځل ورته بيا حلال ووايو.

زمونږ قوم چې کله زمونږ پر ضد خپل زور ځواک استعمال کړ، په مونږ يې د استبداد لړي پېل کړه، مونږ يې تنګ کړو، د ديني شعايرو ادا کولو ته يې نه پرېښودو، ته مو په نورو باچاهانو غوره کړې، ستا په ګاونډ کې مو د خير احساس وکړ، دغه دی چې ستا خاورې ته رانوتو، دا مو په ذهن کې وه چې شايد ستا په اقتدار کې څوک په مونږ ظلم ونه کړي.

نجاشي ورته وويل: ايا الله پاک چې ستاسو پېغمبر ته د څه وحي کړېده تا ته ترې څه ياد دي؟

جعفر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: هو ولې نه. نجاشي ورته کړه: ما ته يې واوروه.

جعفر رضي الله عَنْهُ ورته د سورت مريم ﴿كٓهيعٓصٓ﴾ لومړۍ برخه ولوسته.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: نجاشي او د هغه مذهبي مشرانو د سورت د اورېدو سره سم د لاسه دومره وژړل چې ګیرې یې په اوښکو لوندې شوې، اود دېرې ژړا له کبله چې کوم مصحفونه او کتابونه یې پرانستي و هغه هم لانده شول.

بیا ورته نجاشي وویل: قسم په الله چې دا ایتونه او هغه څه چې عیسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ راوړي وو، له یو تاق (تاخچې) څخه راختسل شوي دي.

د قریشو استازو ته یې وویل: ځئ له دې ځای څخه ولاړ شئ، هېڅکله نه شي کېدای چې زه یې درته تسلیم کړم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وایي: کله چې دواړه د نجاشي له دربار څخه راووتل، عمرو بن العاص وویل: زما دې په الله قسم وي چې زه به سبا نجاشي ته بیا راځم او داسې خبرې به ورته وکړم چې د مهاجرینو جرړې پرې وباسم.

عبدالله بن ابي ربیعه ورته وویل: – په دواړو کې عبدالله بن ابي ربیعه زمونږ اړوند ډېر نرم و – لږ په ارام شه، که دوی څه هم زمونږ ضد دي خو ولې خپلولي سره لرو.

عمرو بن العاص وویل: قسم په الله چې زه به ورته سبا ووایم: دوی داسې انګیروي چې عیسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ انسان او د الله بنده دی.

بیا چې کله ورته سبا د ورځې دوباره راغلل، نجاشي ته یې وویل: باچا سلامت! دوی د عیسی بن مریم عَلَیْهِمَا السَّلاَمُ اړوند ډېره بده عقیده لري که لږ یې بیا راغواړې او ورڅخه پوښتنه وکړې؟

نجاشي راغلو مهاجرینو پسې خپل استازی راواستو چې د باچا دربار ته حاضري ورکړئ.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وایي: دغسې مصیبت په مونږ چرته هم نه و راغلی، بیا سره مهاجرین راپنډ شول چې که باچا پوښتنه وکړه چې د عیسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ اړوند څه عقیده لرئ؟ نو ځواب به مو څه وي؟

هغوی وویل: د عیسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ اړوند به ورته ټول هغه څه ووایو چې الله پاک راته د نبي کریم ﷺ په خوله ویلي دي، او که هر څه راته راپېښ شول راپېښ شوي به وي.

چې کله ټول مهاجرین د نجاشي دربار ته حاضر شول، هغه وپوښتل: تاسو مسلمانان د عیسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ اړوند څه عقیده لرئ؟

جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ورته وویل: د عیسی بن مریم عَلَیْهِمَا السَّلاَمُ اړوند زمونږ عقیده ټول هغه څه دي چې زمونږ پیغمبر ﷺ راته ښوولي دي چې عیسی بن مریم عَلَیْهِ السَّلاَمُ د الله پاک بنده او د هغه سپیڅلی استازی دی، عیسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ د الله پاک روح ده

چې مريم عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته يې راليږدولې وه.

د خبرې د اورېدو سره سم نجاشي باچا ځمکه په لاس ووهله، وركوټى كوچنى ډكى (خځلى) يې راواخست او ويويل: لوړه په الله پاک چې د دې ډكي په اندازه هم عيسى بن مريم عَلَيْهَا السَّلاَمُ ستا له خبرې کم او زيات نه دى.

د نجاشي د خبرو د اورېدو سره سم ټولو مذهبي مشرانو خنار شروع کړل، هغه ورته وويل: لوړه په رب کريم چې خبره هم دا ده که هر څومره وخنېږئ، دوى په حق دي.

مهاجرينو ته يې وويل: زما په ځمکه کې ازاد ياست، د هغه چا به اجل راغلى وي چې تاسو وکنځي او يا مو د سپکوالي اراده ولري، ستاسو د اذيت او ستونزو ته د ورکولو په بدل کې د سرو زرو غر هېڅ ارزښتناک او قابل قدر نه بولم، دوى ته بېرته خپلې ډالۍ ورکړئ زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: دواړه يې له دربار څخه ناهيلې نا مراده ووتل، راوړې ډالۍ ورته بېرته ورکړل شوې، مونږ د نجاشي سره په پر امنه ځمکه د پر امن ژوندګۍ پړاو پيل کړ.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: مونږ لا په حبشو کې وو چې د نجاشي سره په زور ځواک د بل سړي انقلابي پاڅون بد خبر مو تر غوږ شو، په الله مې دې قسم وي چې د دغې ورځې د خفګان په څېر خفګان په مونږ هېڅ چرته نه و راغلى، مونږ ويل هسې نه واک او اختيار د نجاشي ضد سړي ته په لاس ورشي او د ده په څېر به مو حقوق ونه پېژني، نجاشي يې مقابلې ته ووت، د دواړو ترمنځ د نيل نهر ساحل معرکه ځای و، د نبي ﷺ ملګرو وويل: د نجاشي د بريا يا شکست د خبر راوړنې لپاره به څوک د جنګ مېدان ته لاړ شي؟

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ وويل: زه به ولاړ شم، ټولو ورته وويل: ته ښه يې، ته لاړ شه.

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ دغه مهال نوى نوى ځوان و، په نهر د تېرېدو لپاره يې ورله شناز پوک کړ، د هغه د سينې پورې يې وتړو، په سيند د لامبو له لارې تېر شو او د دواړو لښکرو جنګ ځای ته يې ځان ورسو او د هغوى خونړيزې معرکې ته حاضر شو.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: د نجاشي په دښمن باندې د بريا او په هېواد د هغه د حکمرانۍ د ټينګښت لپاره مو له الله پاک څخه ډېرې دعاګانې وکړې، لوړه په رب لايزال چې له الله پاک څخه مو طمع توقع داسې وه چې نجاشي به بريا مومي، نابېره زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ مو وليد چې خورا تېز راځغليد، له ورايه يې په څادر اشارې کولې او نعرې سورې يې وهلې: زيرى زيرى!! نجاشي برى مند شو.

هغه و چې الله يې دښمن نيست نابود کړ، په هيواد کې يې حکمراني برحاله پاتې شوه،

حبش پرېږي سره نور هم باوري شول.

تر هغه مو ورسره د ژوند نیک لمحات تېرول چې بېرته مکې ته نبي ﷺ ته راستانه شول.

د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ اسلام راوړل

عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه چې د نجاشي له درباره قريشو ته راستانه شول، د نبي كريم ﷺ د ملګرو اړوند په تدبير جوړه كړې پلمه كې ناهيلي او نامراده شول، نجاشي په هغه سوغات راستانه كړل چې د دوى زړونه پرې چاودېدل، په دې كې عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ هم اسلام ته غاړه وركړه، چونكه عمر رضي الله عَنْهُ د دښمن هر چل او پراډ بې ستونزې بوله، ټول مسلمانان د عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا د اسلام په راوړلو په قريشو زړه ور او باتوران شول.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ وايي: د عمر رضي الله عَنْهُ له اسلام راوړو وړاندې مونږ د كعبې سره نزدې د لمونځ كولو هېڅ توان نه لرو، خو عمر رضي الله عَنْهُ چې كله اسلام راوړ د هغه سره په ملګرتوب كې مو دكعبې سره نزدې ايله بيله لمونځ وكړ، خو د عمر رضي الله عَنْهُ اسلام راوړنه حبشو ته د نبي كريم – صلى الله عليه وسلم – د ملګرو له هجرت كولو څخه وروسته وه.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې د عمر رضي الله عَنْهُ خور فاطمه بنت الخطاب او د هغې خاوند سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُمَا دواړو د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ نه پټ او پناه اسلام قبول كړى و، نعيم بن عبدالله النّحام چې خپله هم د عمر رضي الله عَنْهُ له قبيلې (بنو عدي) څخه و، دى هم د قوم له وېرې څخه خپل اسلام پټ ساتلى و.

خباب بن الأرت رضي الله عَنْهُ به فاطمه بنت الخطاب ته د قرانكريم ښوونې لپاره راتلو، يوه ورځ چې نبي كريم ﷺ او ملګري يې د صفا تر څنګ يو كور كې عمر رضي الله عَنْهُ ته په نښه كړى شوي وو، توره په لاس د هغوى پسې رهى شو، هغه ته په نښه شوي كور كې د نارينه او زنانه وو په شمول د مسلمانانو سر شمېرنه نزدې څلويښتو شاوخوا ته رسېده.

د نورو مسلمانانو په شمول د نبي كريم ﷺ سره د هغه تره حمزه بن عبدالمطلب، ابوبكر الصديق او علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُمْ هم ناست وو، تر څنګ يې نور هغه مسلمانان هم ناست وو چې حبشې ته يې هجرت نه و كړى، نعيم بن عبدالله ورڅخه وپوښتل: عمره! په كومه روان يې؟

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: محمد پسې ځم تر څو يې ووژنم، د خپل پلار دين يې پرېښود، د قريشو ځوانان يې بې وقوفه کړل، د هغوی معبودان يې په سپکه سپوره لهجه ياد کړل، او لا هم د قريشو دين ته باطل دين وايي.

نعيم بن عبدالله رضي الله عَنْهُ ورته وويل: عمره! ځان دې غره او دوکه کړي يې، ته څه ګومان لرې چې محمد ووژنې نو بنو عبدمناف به دې په ځمکه ژوندې پرېږدي!!

ولې لومړی دې د خپل کور غم ولې نه خورې؟

عمر: ولې؟ د کوم کور؟!! د چا غم؟!

نعيم بن عبدالله رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ستا د اوونې او د کاکا ځوی سعيد بن زيد او ستا د خور فاطمة بنت الخطاب رضي الله عَنْهُمَا هغوی دواړو خو هم اسلام راوړی دی کنه! لاړ شه لومړی د دوی غم وخوره بيا...[1]

عمر رضي الله عَنْهُ دخپلې خور او اوونې په لور روان شو، دغه مهال خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ هم ورسره ناست و، او سورت (طه) يې دواړو ته ورزده کوله، درېواړه چې کله د عمر رضي الله عَنْهُ په راتګ وپوهېدل خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ خو د کور په ځينې پټه برخه کې پټ پناه شو او فاطمې رضي الله عَنْهَا ليکل شوی سورت د خپل ورون لاندې کړ، له ننوتو وړاندې عمر رضي الله عَنْهُ د خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ اواز اورېدلی و، عمر رضي الله عَنْهُ وويل: دا د څه شي ګنګوسی و؟

فاطمې او سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُمَا دواړو ورته وويل: مونږ خو ګنګوسی نه دی کړی، مونږ نه پوهيږو چې تا به څه اوريدلي وي؟

عمر رضي الله عَنْهُ وويل: په لوی الله مې دې قسم وي چې زه وخبرېدم چې تاسو دواړو اسلام راوړی دی، او د محمد ﷺ پېروکار جوړ شوي ياست، سمدستي يې د سعيد بن زيد ګريوان ته لاس وغځاو او په ځمکه يې خطا کړ، فاطمې رضي الله عَنْهَا توندې وکړه تر څو ترې خپل خاوند خلاص کړي، په سر يې ووهله او ټپي شوه، له سر څخه يې وينې په مخ رودنه شوې، عمر رضي الله عَنْهُ چې کله د خور په مخ وينې وليدې، زړه يې پرې وسوځېد دواړو ورته وويل: هو مونږ اسلام راوړی دی، مونږ په الله پاک او د هغه په رسول ايمان راوړی دی، دا چې د فاطمې رضي الله عَنْهَا په مخ پرتو وينو پښېمانه کړل، ورته يې وويل: هغه کتاب مو را کړئ چې لږ وړاندې مې د ګنګوسي په صورت کې واورېد، تر څو د محمد راوړی دين پخپله ووينم، که څه هم عمر رضي الله عَنْهُ په ليک لوست ډېره ښه پوهېده خو خور يې ورته وويل: زه وېرېږم چې هسې نه بېرته يې رانه کړې!!

(۱) دا دواړه يې ورته ځکه ياد کړل تر څو له نبي کريم ﷺ څخه يې پام واوړي، او ددوی دواړو تکليف د نبي ﷺ ته د تکليف په پرتله ډېره کم دی.

عمر رضي الله عَنْهُ ورته پخپلو معبودانو سوګند پورته کړ چې د صحیفې اړوند د ضیاع هیڅ خوف او خطر مه لره.

د دې خبرې د اورېدو سره يې خور د اسلام راوړنې امېد ودرلود او ورته يې وويل: ته لا پخپل شرک او کفر یاتې يې نجس يې[1]، عمر رضي الله عَنْهُ سم دواره پاڅېد او غسل يې وکړ، بیا ورته فاطمې رضي الله عَنْهَا صحیفه ورکړه چې سورت (طه) پکې لیکل شوی و.

عمر رضي الله عَنْهُ چې کله لومړني ایتونو ولوستل، ویویل: دا څومره خوندور او ښایسته کلام دی!! د دې خبرې اورېدو سره خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ په بېړه راووت او ورته يې کړه: امېد لرم چې الله پاک د خپل پیغمبر په دعا ستا د خیر اراده کړې وي، پرون مې ورڅخه واورېدل چې: ای الله! په ابو الحکم عمرو بن هشام او یا په عمر بن الخطاب د اسلام مبارک دین پیاوړی کړه، تاخیر ونه کړې او د الله دین ومنه!

عمر رضي الله عَنْهُ وویل: خبابه! محمد ﷺ وسمهال چرته دی تر څو لاړ شم او خپل اسلام اعلان کړم.

خباب رضي الله عَنْهُ ورته وویل: هغه د صفا تر څنګ کور کې دخپلو ځینو ملګرو په شمول شتون لري.

عمر -رضي الله عنه- له تېکې څخه بیا توره راوویسته او د نبي ﷺ په لور رهی شو، کوم مهال چې يې دروازه ټک ټک کړه یو صحابي راغی، د دروازې په چاو کې يې پام وکړ څه ګوري چې عمر رضي الله عَنْهُ له تیکې څخه توره راویستې ولاړ دی، صحابي توند د نبي ﷺ حضور ته لاړ او په روان جریان يې خبر کړ چې عمر رضي الله عَنْهُ په دروازه توره په لاس ولاړ دی.

حمزه رضي الله عَنْهُ ورته وویل: دروازه ورته خلاصه کړه، که د خیر اراده يې درلوده په خیر به يې ونازوو، او که د شر اراده يې درلوده په خپلې تورې به يې ووژنو.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: دروازه ورته خلاصه کړئ، صحابي راغی او دروازه يې خلاصه کړه، په خونه کې پسې نبي کریم ﷺ ورپاڅېد، له بدې یا له ګرېوان نه يې کلک ونیو، او ورته يې وویل: عمره! په کوم نیت راغلی يې؟!! په الله پاک مې دې قسم وي وړاندې له دې چې له موخې دې وزګار شې الله به درباندې سخت عذاب راولیږدوي.

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: غواړم چې په الله پاک او د هغه په رسول او په ټولو هغه څه چې الله پاک راستولي دي ایمان راوړم.

(۱) په طهارت باندې د قرانکریم په (مس) کولو کې اختلاف دی، څوک وايي فرض دی او څوک وايي مندوب دی.

نبي ﷺ په لوړ اوازو د تکبير ناره ووهله، په کور کې شته خلک وپوهېدل چې عمر رضي الله عَنْهُ اسلام ته غاړه کېښوده.

د نبي کريم ﷺ ټول ملګري د عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا د اسلام راوړلو سره سم خواره واره شول، او د مشرکانو د زور زياتي څخه د بچاو لپاره په عمر رضي الله عَنْهُ ډاډمند او نور هم پسې زړه ور شول.

عمر رضي الله عَنْهُ خپله وايي: له کله راهيسې چې مې اسلام راوړ په همدغه شپه مې سوچ وکړ چې په ټوله مکه کې به د نبي کريم ﷺ کلک او قوي دښمن څوک وي تر څو ښکاره ايمان يې وخبروم، ومې ويل چې لوی دښمن يې ابوجهل دی، د سهار په مهال مې ورته دروازه ټک ټک کړه، ابوجهل چونکه پخپله راووت راته يې وويل: زما خوری دې هر کله او ښخير راشي(۱)، ولې څنګه راغلې؟

ما ورته وويل: تا ته راغلم تر څو دې وخبروم چې په الله او د هغه په رسول مې ايمان راوړ او د نبي کريم ﷺ راوړی دين مې تصديق کړ.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي: ابو جهل راپسې دروازه په کړنګيدلي اواز راپورې کړه او ويويل: تا دې هم الله تباه کړي او ستا راوړی خبر دې هم الله تباه کړي.

قريشو ژمنليک اړوند معلومات

قريش چې کله وپوهېدل چې د نبي کريم ﷺ پيروکار په داسې خاوره واوښتل چې د امن او ډاډ خزانه ده، نجاشي هم پرې کلکه ننګه وکړه او دفاع کې يې واخستل، عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا هم اسلام ته غاړه کېښوده او د نبي ﷺ او د ملګرو سره يې يو ځای شول، ورځ تر بلې اسلامي نظام د بېلابېلو قبيلو ترمنځ نشرو اشاعت پيدا کوي، په دې پرېکړې سره يو خوله شول چې د بنو عبدالمطلب او بنو هاشمو سره به دواړه اړخيزې ازدواجي اړيکې هم وشکوي او پلور او پير به هم ورسره پريږدي.

د مکې کفارو له غبرګون ښودو وروسته متفقه ژمنه لاسليک کړه او پر ليکلي عهد يې د ملي پاڅون مضبوط لوظونه وکړل، د زيات باور او ښکېلو خبرو کلک ودرېدو لپاره يې ليکلې فيصله د کعبې په منځ کې دېوال پورې اوېزان کړه.

(۱) د عمر رضي الله عَنْهُ مور حنتمه بنت هشام بن المغيره د ابو جهل خور کېده.

منصور بن عکرمه چې دغه پرېکړه لیکلې وه د نبي ﷺ ورته کړې ښېراه له مخې یې دواړه لاسونه شل فشل شول.

دغې پاڅون ته چې قریشو کله عملي بڼه ورکړه ټول بنو هاشم او بنو عبدالمطلب د ابوطالب بن عبدالمطلب په مشرۍ د غرو لمنو او ناونو ته ننوتل، د بنو هاشم له کورنۍ څخه ابولهب عبدالعزی بن عبدالمطلب قریشو ته وویل: محمد راسره د هغه څه لوظونه کوي چې د سترګو په نظر کې مې نه راځي چې دغه ټول هر څه به له مرګ نه وروسته وي، له مړینې وروسته به هغه ما ته څه راکړي؟

ابولهب به بیا د دواړو لاسونو ترمنځ اسوېلي وکړل او دا به یې وویل: ای لاسونو!! تاسو کې مې هغه څه ونه لیدل چې محمد یې درسره ژمنه کوي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ ﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ١ مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ٢ سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ٣ وَٱمۡرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ٤ فِي جِيدِهَا حَبۡلٞ مِّن مَّسَدِۭ﴾[1].

دوه یا درې کاله دغې ستونزمنې لړې دوام لرو تر دې چې زیات وځپل شول، هغه قریش چې په لیکلې پرېکړې خوښ نه وو، مسلمانانو او ورسره نورو خلکو ته به یې خوراکي توکي په پټه توګه انتقالول.

نبي ﷺ د خپل قوم له لاسه د ناورینو سره مخامخ کېدل

له قریشو څخه چې کله الله پاک خپل استازی محفوظ وساته، د هغه تره او په بنو هاشم او بنو مطلب کورنۍ یې هغه ته د ورپېښو ستونزو نه مانع کړل، هغوی ورپسې د ملنډو مسخرو، د رشخن او خنداګانو، د جنګ او جدل او حتی د ژبان درازۍ لاره غوره کړه.

هغه و چې د قرانکریم زیاتره برخه د هغه چا په حق کې وغږېده چې د نبي کریم ﷺ سره یې د دښمنۍ او تربګنۍ لاره غوره کړېوه، ځینې دښمنان داسې دي چې په قرانکریم یې الله

(۱) سورت مسد: (۱-۵). ژباړه: د ابولهب دواړه لاسونه دې برباد شي او برباد شوي دي، هغه ته خپلې شتمنۍ او کسب کار هیڅ ګټه ونه رسوله، د غومبرو والا اور ته به ډېر زر ننوځي، او د هغه ښځه به هم ورسره اور ته ننوځي چې د لرګو والا ده، په غاړه کې به یې د کجورو د پټو رسۍ وه.

ځینې روایتونه دا هم په ګوته کوي چې د دې سورت سبب نزول دا دی چې کله هم (وَأَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْأَقْرَبِيْنَ) ایت نازل شو، نبي کریم ﷺ د صفا غونډۍ ته راغی او د (يَا صَبَاحَاه) لوړ غږ یې وکړ، کله چې ورته ټول قریش راغونډ شول ورته یې وویل: که د دې غونډۍ نه پناه دښمن دربانديې د یرغل اراده لري او زه مو پرې وخبروم، ایا زما خبره تاسو تصدیقوئ؟ ټولو ورته وویل: تر وسه مو په دروغو ویلو نه یې پېژندلی، هغه ورته وویل: له سخت دردونکي عذاب وړاندې درته وېره او ډار درکوم، ابو لهب ورته وویل: هلاک او برباد شې، د دې لپاره دې راغونډ کړي وو، نو الله پاک دا سورت نازل کړ (تَبَّتْ يَدَا...)

پاک يادونه کړېده، او ځينې نور داسې دي چې د عامو کافرانو په جمله کې يې ذکر کړيدي.

د قريشو د هغه کافرانو له جملې نه چې قرانکريم بيخي په نوم ياد کړيدي، يو هم د نبي ﷺ تره ابولهب بن عبدالمطلب او د هغه ښځه ام جميل بنت حرب بن اميه چې قران کريم په (حمالة الحطب) ياده کړېده دي.

د ابو لهب ښځې ام جميل به د نبي کريم ﷺ په تګلاره کې د غنو ازغو لوی لوی باروونه پاشل، الله پاک د ابو لهب او د ام جميل په باره کې دا سورت نازل کړل ﴿تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ﴾[1].

ابن اسحاق وايي: زه خبر شوم چې ام جميل کله خبره شوه چې دې او د خاوند په باره کې يې څه نازل شوي دي، د لاس ورغوی يې له خاورو ښځلو څخه ډک کړل، نبي ﷺ او ابوبکر دواړه د کعبې سره نزدې ناست وو، د رانزدې کېدو سره ترې الله پاک د سترګو ديد واخست او نبي ﷺ يې ونه ليد، ابوبکر رضي الله عَنْهُ څخه يې وپوښتل: ملګرى دې څه شو؟ زه خبره شوې يم چې هغه ما په سپکه سپوره لهجه يادوي!! او بېرته لاړه.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: اى د الله رسوله! ولې هغې ته نه ليدلې؟ نبي کريم ﷺ وويل: هغه ما باندې الله پاک ړنده کړه، زه يې نه شوم ليدلاى.

اميه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح چې به نبي ﷺ وليد، په ښکاره به يې ورته بدې ردې ويلې، پيشه شا به يې ورپسې ډېرې ناروا خبرې کولې، د هغه په باره کې الله دا سورت نازل کړل ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝١ ٱلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۥ ۝٢ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ أَخْلَدَهُۥ ۝٣ كَلَّا ۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِى ٱلْحُطَمَةِ ۝٤ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ۝٧ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ۝٨ فِى عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍۭ﴾[2].

بل هغه کافر چې په قرانکريم کې يې الله پاک يادونه کړېده عاص بن وائل السهمي دى.خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ اهنګر و، هغه به تورې جوړولې، د عاص بن وائل لپاره يې د هغه په پشنهاد (ارډر) تورې جوړې کړې وې، د دغې مزدورۍ په بدل کې يې عاص بن وائل ډېر پور وړی و، خباب بن الارت -رضي الله عَنْهُ- راغی او خپله مزدوري يې ترې وغوښته، عاص بن وائل ورته وويل: محمد چې ته يې په دين کلک ولاړ يې، تاسو سره د دې وعده نه کوي چې په

(۱) سورت مسد: (۱ – ٥).

(۲) سورت الهمزه: (۱–۹). ژباړه: هلاکت دی هر غيبت ګر او عيب ګر لره، هغه غيبتګر او عيبګر چې شتمني جمع کوي، بار بار يې شماري او ذخيره کوي، ګومان کوي چې شتمني به يې تل ژوندى وساتي، نا داسې نه ده، په قسم سره چې په هغه څه کې به يې وغورځوو چې ماتونکی او بربادونکی دی، ته څه پوهېږې چې دغه بربادونکی او ماتونکی شی څه شی دی؟ د الله بل کړی شوی اور دی چې په زړونو باندې خيژي، او دغه اور به په دوی رابند وي (د وتلو لاره يې ترې نشته) داسې اور چې په راښکلې شوو اوږدو ستنو کې به وي.

جنت کې سره او سپین زر، حورې او غلمان دي؟ خباب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ولې نه، هو.

عاص ورته وويل: که دغه وعدې رښتیا وي تر قیامته دې غوښتنه وځنډوه، تر څو جنت ته لاړ شم او تا ته ستا حق په پوره توګه دروسپارم، په لوی الله قسم چې ستا او ستا له ملګري نه پرې زه ډېر حقدار یم، الله پاک یې په حق کې دا ایتونه نازل کړل ﴿أَفَرَءَيۡتَ ٱلَّذِي كَفَرَ بِـَٔايَٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ
مَالٗا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ ٱلۡغَيۡبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحۡمَٰنِ عَهۡدٗا ﴿٧٨﴾ كَلَّاۚ سَنَكۡتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُۥ مِنَ ٱلۡعَذَابِ مَدّٗا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُۥ مَا
يَقُولُ وَيَأۡتِينَا فَرۡدٗا ﴿٨٠﴾ وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةٗ لِّيَكُونُواْ لَهُمۡ عِزّٗا ﴿٨١﴾ كَلَّاۚ سَيَكۡفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمۡ وَيَكُونُونَ عَلَيۡهِمۡ ضِدًّا ﴿٨٢﴾
أَلَمۡ تَرَ أَنَّآ أَرۡسَلۡنَا ٱلشَّيَٰطِينَ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ تَؤُزُّهُمۡ أَزّٗا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعۡجَلۡ عَلَيۡهِمۡۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمۡ عَدّٗا ﴿٨٤﴾ يَوۡمَ نَحۡشُرُ ٱلۡمُتَّقِينَ إِلَى ٱلرَّحۡمَٰنِ
وَفۡدٗا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ ٱلۡمُجۡرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرۡدٗا ﴿٨٦﴾ لَّا يَمۡلِكُونَ ٱلشَّفَٰعَةَ إِلَّا مَنِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحۡمَٰنِ عَهۡدٗا ﴿٨٧﴾ وَقَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱلرَّحۡمَٰنُ
وَلَدٗا ﴿٨٨﴾ لَّقَدۡ جِئۡتُمۡ شَيۡـًٔا إِدّٗا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡهُ وَتَنشَقُّ ٱلۡأَرۡضُ وَتَخِرُّ ٱلۡجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوۡاْ لِلرَّحۡمَٰنِ
وَلَدٗا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدٗا ﴿٩٣﴾ لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ
عَدّٗا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا﴾[۱].

ابوجهل یوه ورځ د نبي کریم ﷺ سره مخامخ شو، اوورته یې وویل: لوړه په رب لایزال چې یا خو به زمونږ د معبودانو په رابطه سپکې سپورې پرېږدې او یا به ستا معبود هم په سپکه لهجه یاد کړو! نو الله پاک دا قول نازل کړل ﴿وَلَا تَسُبُّواْ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّواْ ٱللَّهَ عَدۡوَۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٖ﴾[۲]، زه داسې خبر شوم چې نبي کریم ﷺ د هغوی د معبودانو څخه راستون شو، او د الله طرف ته به یې بلنه ورکوله.بل غټ کافر چې قرانکریم یې له خباثت نه پرده پورته کړېده، نضر بن الحارث بن کلدم بن عبدمناف بن عبدالدار بن قصي دی، کله چې به هم نبي کریم

(۱) سورت مریم: (۷۷–۹۵). ژباړه: ایا تا هغه څوک لیدلی دی چې زمونږ په ایتونو یې کفر غوره کړ او وایي چې په اخرت کې به راته ضرور مال او بچي راکړل شي، ایا دغې کافر په غیبو پوهیږي او که نه الله نه یې وعده اخستې ده، نا هیڅکله داسې نه ده، دا چې څه وایي مونږ یې لیکو او عذاب به ورته ډېر زیات اوږد کړو، ورسره شته مال او دولت به ترې په مرګ سره واخلو او مونږ ته به ایکې یواځې راشي، دغو کافرانو له الله پرته نور باطل معبودان نیولي دي چې دوی ته به پرې عزت ورکړل شي، نا داسې نه ده بلکې دغه معبودان به یې په عبادتونو زر منکر شي او برعکس د دوی دښمنان به جوړ شي، ایا ته نه ګورې چې مونږ شیطانان په کافرانو مسلط کړي دي چې دوی نور هم تیزوي، ته پرې تلوار مه کوه مونږ یې په شمېرلو سره شمېرو، هغه ورځ رایاده کړه چې پرهېزګاره بندګان به پکې رحمن ذات ته میلمانه او سپاره راوستل شي، او په شدت سره به مجرمان جهنم پلو ته وشړوو، د شفاعت واک به نه لري مګر هغه څوک چې د رحمن ذات سره یې وعده اخستې وي (په نیکو عملونو او صالحه عقیدې سره)، او دوی وایي چې رحمن ذات ځوی نیولی دی، په تحقیق سره چې د ګناه لویه خبره مو راوړه، نزدې ده چې د نسبت له کبله یې اسمان وچوی او ځمکه پرې توټې توټې شي او غرونه ترې ډېرکی ډېرکی شي، له دې کبله چې وایي رحمن ذات ځوی نیولی دی، الله سره نه دي مناسب چې ځوی ونیسي، نه دې په اسمانونو او ځمکو کې هیڅوک مګر الله ته به د بنده په صفت راشي، الله پرې احاطه کړېده او دوی یې په شمارلي دي په شمارلو سره، او ټول به هغه (الله پاک) ته ایکې یواځې راشي.

(۲) سورت أنعام: (۱۰۸). ژباړه: تاسو هغه چا ته ردې بدې مه وایئ چې له الله پرته نور معبودان رابلي، هسې نه هغوی الله ته په ناپوهی سره سپورې ستغې ونه وایي.

ﷺ په يو مجلس کې د الله پاک اړخ ته بلنه ورکوله او قرانکريم به يې خلکو ته ورزده کو، د تېرو امتونو د هلاکت او بربادي به نبي کريم ﷺ قريشو ته نمونې يادولې، د نبي کريم ﷺ له پاڅېدو وروسته به يې په ځای کې کښېناست، د رستم او اسفنديار او د فارس د باچاهانو د قيصو لړي به يې پيل کړه، بيا به يې وويل: محمد له ما څخه په خبرو کې څه بهتري لري؟ ما هم دغه قيصې د ځان لپاره داسې ليکلي دي لکه محمد چې د ځان لپاره ليکلي دي، نو الله پاک دا ايتونه نازل کړل ﴿وَقَالُوٓاْ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ٱكۡتَتَبَهَا فَهِيَ تُمۡلَىٰ عَلَيۡهِ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلٗا ۝٥ قُلۡ أَنزَلَهُ ٱلَّذِي يَعۡلَمُ ٱلسِّرَّ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾[١]، دا ايت يې هم په هکله نازل شوی دی ﴿وَيۡلٞ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٖ ۝٧ يَسۡمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسۡتَكۡبِرٗا كَأَن لَّمۡ يَسۡمَعۡهَاۖ فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٖ﴾[٢].

اخنس بن شريق بن وهب الثقفي هم هغه لوی کافر و چې د قوم د ور په غاړې مشری سره سره به يې د نبي کريم ﷺ نه دين هم اورېد، خو په رسول الله ﷺ به يې ردونه کول، او ورته به يې زيان او تکليفونه رسول، الله پاک يې په حق کې دا ايت نازل کړ چې ﴿فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩ وَلَا تُطِعۡ كُلَّ حَلَّافٖ مَّهِينٍ ۝١٠ هَمَّازٖ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ ۝١١ مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلِّۭ بَعۡدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ﴾[٣].

وليد بن مغيره به ويل: د وحي د نزول په فضيلت به نبي کريم ﷺ نازول کيږي او زما په څېر هستي چې د قريشو سردار او مخه ور يم پرېښودل کيږم، او په طائف کې د ې ابو مسعود عمرو بن عمير ثقفي چې دروند او مشرتابه دی ورته دې دغه منقبت نه ورکول کيږي؟ زه او هغه دواړه د لويو لويو سترو کليو مشرتابه يو[٤] نو الله پاک يې اړوند دا ايت نازل کړ ﴿وَقَالُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانُ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنَ ٱلۡقَرۡيَتَيۡنِ عَظِيمٍ ۝٣١ أَهُمۡ يَقۡسِمُونَ رَحۡمَتَ رَبِّكَۚ نَحۡنُ قَسَمۡنَا بَيۡنَهُم مَّعِيشَتَهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۚ وَرَفَعۡنَا بَعۡضَهُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَتَّخِذَ بَعۡضُهُم بَعۡضٗا سُخۡرِيّٗاۗ وَرَحۡمَتُ رَبِّكَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ﴾[٥].

ابي بن خلف او عقبه بن ابي معيط چې دواړه سره ګرم دوستان او تاوده ملګري وو،

(١) سورت فرقان: (٥-٦). ژباړه: دوي وايي چې دا د مخکنو خلکو قيصې دي چې ليکلي يې دي او سهار ماښام ورته لوستلی شي، ورته ووايه چې دا خو هغه ذات نازل کړی دی چې په اسمانونو او ځمکو کې ټول پټ او پناه باندې پوهيږي، او هغه بښونکی او بې اندازه مهربانه دی.

(٢) سورت جاثيه (٧-٨). ژباړه: هر لوی دروغجن او غټ ګناهګار لره هلاکت دی، د الله ايتونه اوري چې لوستل کيږي پرې، په ډېر تکبر ترې داسې ستون شي لکه چې اورېدلی يې نه وي، دوی ته په دردناک عذاب زېرې ورکړه.

(٣) سورت قلم: (٨-١٣). ژباړه: د درواغو ګڼونکو خبره مه منه، دوی دوسته ګڼي که ته ورسره نرمي وکړې دوی هم درسره نرمي کوي، او مه د هر قسم خور او سپک انسان خبره منه، داسې انسان چې عيبونه لګوي او چغلي کوي، د هر خير کار منعه کونکی، له حده تجاوز کوي او ډېر ګناهګار دی، بد خوي او له دې ټولو وروسته حرام زاده هم دی.

(٤) له لويو کليو څخه موخه يې مکه او طائف دي.

(٥) سورت زخرف: (٣١-٣٢). ژباړه: او دوی وايي: دغه قران ولې د دوو کلو (مکه او طائف) په لويو خلکو (وليد بن مغيره، او ابو مسعود عمرو بن عمير ثقفي) باندې نه نازليږي؟ ايا د الله د رحمت تقسيم او توزيع دوی خپله کوي؟ د دنيا په ژوند کې د دوی معيشت مونږ تقسيموو، او ځينې مو په ځينو نور باندې په مرتبو کې اوچت کړي دي، د دې لپاره چې ځينې (غنيان) يې نور ځينې (فقيران) تابعداران ونيسي.

خپلمنځنۍ تينګې اړيکي يې سره درلودې، يو وخت عقبه د نبي کريم ﷺ په مجلس کې ناست و او ورڅخه يې څه نا څه واورېدل، د دې ګډون خبر ابی بن خلف ته ورسېد، عقبه ته راغی او ورته يې وويل: زه وخبرېدم چې د نبي کريم ﷺ په مجلسونو کې د ناستې پاستې ارادې لرې؟ د قسم په سختو کلماتو يې ورته وويل: ستا مخ په ما حرام دی او تر هغه درسره خبرې نه کوم چې د محمد ﷺ په مخ دې توکاڼې نه وي اچولې، دې او دېته په ورته نورو خبرو او قسمونو يې و ډار و، عقبه بن ابي معيط -لعنه الله- لا ړ او د ابي بن خلف شرط يې پوره کړ، نو الله پاک يې په حق کې دا ايت نازل کړ ﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّـالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَـقُولُ يَـٰلَيْتَنِى ٱتَّخَذْتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلًا﴾(١).

د تېر په څېر ابي بن خلف په خپل لاس کې ريبنې ريبنې او وره وره هډوکی نيولی د رسول الله ﷺ حضور کې عرض شو او ورته يې وويل: ای محمده! دې عقيدې ته ته دومره ژمن يې چې دا ډول هډوکي به الله راژوندي کړي؟؟

بيا يې هډوکی په دواړو لاسونو کې ومښو او په فضا کې يې د نبي کريم ﷺ مخې ته ذره ذره وشيند.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: هو زه وايم چې دا هډوکی به الله پاک ستا په شمول راژوندی کړي وروسته له دې چې ته هم ذره ذره شې او بيا به دې الله پاک اور ته داخل کړي.

نو الله پاک يې اړوند دا ايت نازل کړل ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِىَ خَلْقَهُۥ قَالَ مَن يُحْىِ ٱلْعِظَـٰمَ وَهِىَ رَمِيمٌ ۝٧٨ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ۝٧٩ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلشَّجَرِ ٱلْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَآ أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ﴾(٢).

ما ته د يو بل رارسيدلي راپور له مخې اسود بن مطلب بن اسد بن عبدالعزی، او وليد بن مغيره، امية بن خلف، عاص بن وائل السهمي چې د قريشو په قوم قبيل کې زيات لحاظ درلود، نبي کريم ﷺ ته ورغلل، او هغه له کعبې څخه طواف کو، ټولو ورته وويل: مونږ به ستا او ته به زمونږ د معبودانو عبادت پيل کړې، که ته په حقه وي نو تر يو حده به مونږ د خير کار کړی وي، او که چرته مونږ په حقه وو تر يو حده به تا خير وړی وي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ ﴿قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْكَـٰفِرُونَ ۝١ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝٢ وَلَآ أَنتُمْ عَـٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۝٣ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ۝٤ وَلَآ أَنتُمْ عَـٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۝٥ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ﴾(٣).

---

(١) سورت فرقان: (٢٧). ژباړه: هغه ورځ ياده کړه چې ظالم به په دواړو لاسونو د ندامت خولې لګوي او وايي به کاشکې د رسول لاره مې نيولی وای.

(٢) سورت يس: (٧٨-٨٠). ژباړه: او مونږ پسې د وراسته هډوکي مثال تړي او خپل پيدائښت يې هېر کړی دی او دا وايي چې دا وراسته هډوکي به څوک راژوندي کړي؟ ورته ووايه ای محمده ﷺ هغه ذات به يې راژوندي کړي چې د اول ځل لپاره يې پيدا کړي وو، او دغه الله د پيدائښت په هر ډول عالم دی، دغه ذات هغه څوک دی چې له شنې ونې څخه يې درته اور پيدا کړی دی چې تاسې ورڅخه اور بلوئ.

(٣) سورت کافرون: (١-٦).ژباړه: ورته ووايه ای کافرانو! تاسو چې د څه عبادت کوئ زه يې عبادت بيخي نه کوم، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کوئ چې زه يې عبادت کوم، او نه زه عبادت کونکی د هغه معبودانو يم چې تاسو يې عبادت کوئ، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کونکي ياست چې زه يې عبادت کوم، ستاسو

او کله چې الله پاک مشرکانو ته تخويفاً د زقوم ونه ورياده کړه، ابو جهل ابن هشام قريشو ته وويل: اى خلکو! تاسو ته پته شته چې محمد ﷺ مو د زقوم له کومې ونې څخه ډاروي؟ هغوی وويل: نا، ابو جهل ورته وويل: د يثرب (مدينې) د اعلی ترينو کجورو سره د کوچو خوړلو مو ډاروي، خو په الله مې دې قسم وي که چرته وتوانېدو نو هرومرو به د کوچو سره د يثرب کجوري وخورو، نو الله يې اړوند دا ايت نازل کړ ﴿إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلۡأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَٱلۡمُهۡلِ يَغۡلِي فِي ٱلۡبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلۡيِ ٱلۡحَمِيمِ﴾(١).

يعنې د زقوم ونه داسې نه ده لکه ابو جهل چې يې وايي.

يوه ورځ نبي ﷺ سره وليد بن مغيره ولاړ و، خبرې اترې پخپل منځ کې کولې د خبرو اترو څخه يې نبي کريم ﷺ د اسلام راوړلو طمع ولرله، عبدالله بن ام مکتوم چې ورړوند او نابينا صحابي و له نبي کريم ﷺ څخه يې د ځينو اياتونو د زده کولو غوښتنه وکړه، نبي ﷺ په دې ورټو چې د وليد بن مغيره ته د دعوت ورکولو زرينه موقعه دې خرابه کړه. عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ به ورته بار بار له هر اړخه راتلو او نبي ﷺ به ورڅخه مخ اړو، نو الله پاک دا ايتونه نازل کړل ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدۡرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوۡ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكۡرَىٰٓ ﴿٤﴾ أَمَّا مَنِ ٱسۡتَغۡنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيۡكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسۡعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخۡشَىٰ ﴿٩﴾ فَأَنتَ عَنۡهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾ كَلَّآ إِنَّهَا تَذۡكِرَةٞ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٖ مُّكَرَّمَةٖ ﴿١٣﴾ مَّرۡفُوعَةٖ مُّطَهَّرَةِۭ﴾(٢).

معنی دا شوه چې الله پاک ورته وويل: ما خلکو ته زيری ورکونکی او ويره ورورونکی استولی يې، په دعوتي مشن کې ستا يو امتي بل باندې هيڅ ځانګړنه او برتري نه لري، څوک چې د دين لټونوال وي، له زده کړې څخه يې مه منعه کوه او مه ورته شوونه ځنډوه، او څوک چې يې پرواګير نه وي وخت دې پرې مه خرابوه.

پاتې نور هغه کافران چې نبي ﷺ ته به يې د کور په داخل کې د ظلم او ستم سلسله واره زيانمنه لړې جاري ساتله هغوی: ابولهب، حکم بن ابي العاص، عقبه بن ابي معيط، عبدي بن حمراء الثقفي، ابن الأصداء الهذلي، دا ټول د نبي ﷺ ګاونډيان وو، د رارسيدلي راپور له مخې د حکم

لپاره خپل او زما لپاره خپل دين دی.

(١) سورت دخان: (٤٣-٤٥). ژباړه: په يقين سره د زقوم ونه به د ډېر ګناهګار انسان خوراک وي، لکه د ويلي شوي مسو په شان به يې په خېټو کې خوټکيږي،

(٢) سورت عبس: (١-١٤). ژباړه: وچوړلې يې تريو کړ، او مخ يې وګرځاوه، ددې له امله چې ورړوند ورته راغی، او ته څه شي پوهه کړې شايد هغه (ورړوند) پاک شي، او يا به ذکر پند واخلي او ورته به خير او ګټه ورسوي دغه پند، او هغه څوک چې د هدايت هيڅ پروان نه کوي نو ستا قصد هغه دی؟ او په تا هيڅ الزام نشته که هغه په اسلام راوړنې سره پاک نه شي، او هغه څوک چې په تلوار سره تا ته راشي او حال دا چې له الله څخه ويرېږي نو ته له هغه نه مخ ګرځوي، داسې بيا مه کوه، دا سورت يو پند دی، که څوک دغه سورت پند منل غواړي ودې مني، دغه قراني اياتونه په عزتناکو پاڼو کې ليکل شوي دي، چې هم پورته کړی شوي دي او هم په قدر او عظمت کې پاک کړې شوي.

بن ابي العاص نه پرته پکې بل هېڅ چا ايمان نه دی راوړی، دې به هم پيروانونه په نبي کريم ﷺ راغورځول، دوی به زيات کله په نبي کريم ﷺ باندې کثافت هم له بره راوروول، نبي ﷺ د ځان ساتنې په خاطر پخپل کور کې چوپالګۍ جوړ کړ، له دې وروسته چې به کله هم دغو ظالمانو مردارې او پليتي وروغورځوله، نبي کريم ﷺ به په امسا باندې له کوره رابهر کړه او د ورغورځونکي په دروازه به ودرېد او ورته به يې کړه: ای د عبدمناف کورنۍ! ايا ګاونډيتوب داسې وي؟

بيا به يې دغه ګندګي په لاره کې وارتوله.

له حبشې نه د مهاجرينو ستنېدل چې کله خبر شول چې د مکې والا اسلام اعلان کړ

په حبشو کې پرتو مهاجرينو ته راپور ورسېد چې د مکې اوسېدونکو ټولو اسلام ته غاړه اېښې ده، د خبر د اورېدو سره ټولو مهاجرينو مکې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، مکې ته د نږدې کېدو په مهال يې خبر غوږونه وسکوندل چې تاسو اورېدلی خبر ناسم دی.

ځينې مهاجرين د چا په ذمه کې او ځينې نور يې مکې ته پټ او پناه ننوتل.

له حبشې نه بېرته مکې ته راستانه شوې مهاجرينو شمېر درې دېرشت کسانو ته رسېده.

زمونږ د علم له مخې چې نومونه يې راته ياد شويدي: عثمان بن مظعون بن حبيب الجمحي د وليد بن مغيره په جوار کې مکې ته ننوت، ابوسلمة بن عبدالاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم د ابو طالب بن عبدالمطلب چې بېرته د ابوسلمة ماما کېده په ذمه کې ننوت، ځکه ام سلمه چې خپل نوم (برّه) و د عبدالمطلب لور وه.

د غوڅ ژمنليک ماتول

هغه پرېکړه چې قريشو د بني هاشمو او بني عبدالمطلب په ضد کښلې وه له قريشو څخه څه شمېر کسانو يې پر ضد اغيزمن ګامونه پورته کړ، په دغې انقلابي پاڅون کې هاشم بن عمرو چې د مور له اړخه د نضله بن هاشم بن عبدمناف ورارہ کېده مثبت ترين رول ولوباوه.

هشام بن عمرو به د تړون لاسليک باوجود بيا هم خپلولي پالــله، هشام بن عمرو چې پخپل قوم کې خورا مخور او د مکانت څښتن و، ما ته د رارسيدلي راپور له مخې به يې د شپې په اوښ د خوراکي توکو درووند بار يووړ، چې کله به د ناوچې تر خولې ورسېد له اوښ څخه به يې واګې لرې کړې او اوښ به يې د ناو په منځ کې خوشې کړ، اوښ به نيغ په نيغه څان متاثرينو ته ورساو.

هشام بن عمرو به د دواړو کورنيو سره د همدردۍ پاللو لپاره پوښاک هم په اوښ بار او د شپې له مخې به يې ورته واستول.

څه وخت وروسته هشام بن عمرو زهير بن ابي اميه بن المغيره ته چې د عاتکه بنت عبدالمطلب څوی و -يعنې زهير د ابوطالب خوری کېده- ورغی او ورته يې وويل: ايا دا درته پسنده ده چې دښه او پسند خوراک او څښاک څښتن يې، د ښځو سره نکاحونه کوې، او د خپلو ماماګانو درته ښه پته ده چې وږي تږي او نهر دي، نه ترې څوک څه اخلي او نه پرې څوک څه شی پلوري، نه ورسره څوک نکاحونه کوي او نه ترې څوک نکاحونه کوي، زما دې په لوي الله سوګند وي که دغه خلک چرته د ابو الحکم بن هشام (ابوجهل) ماماګان يا نور خپل خپلوان وای، او دغسې غوڅې پرېکړې ته دې رابللی وای، هېڅ کله به يې درسره نه وه منلای!!

زهير ورته وويل: خوار شې! زه به څه وکړم؟ يک تنها او يو سر يم، لوړه په رب لايزال چې که دوهم سړی راسره پېدا شي او په دغې پرېکړې ناخوښ وي، زه به يې لومړی د مخالفت غږ پورته کړم.

هشام ورته وويل: دوهم سړی درسره مل شته کنه! زهير کړه: څوک دی؟ هشام وويل: زه يم.

زهير وويل: د دريم پلټنه هم وکړه.

هشام په بېړه مطعم بن عدي ته ولاړ او ورته يې وويل: مطعمه! ايا ته په دې خوښ يې چې د عبدمناف د خاندان دوه لوی لوی کندي (کورنۍ) د مرګ کومې ته ولوېږي؟؟ او ته ورته ګورې؟! د دوی پر ضد دې د قريشو سره يکجهتي اعلان کړېده؟!!

زما دې په الله قسم وي که ته د ستونزې روانه لړي ته نور هم ژمن شې نو قريش يې ژمنتيا ته هم شنه ناست دي.

مطعم بن عدي ورته وويل: خوار شې!! زه يو سر يم، په تنهايي کې به زه څه وکولی شم؟ د دوهم نفر پلټنه هم وکړه، هشام ورته وويل: دوهم درسره شته دی، هغه ورته وويل: څوک دی؟ هشام ورته کړه: زه يم کنه.

مطعم ورته وويل: دريم هم وګوره، هشام ورته وويل: دريم هم شته دی، مطعم وپوښتل: څوک دی، هشام وويل: زهير بن ابي اميه، مطعم وويل: څلورم هم وګوره.

هشام ابو البختري پسې ولاړ او ټول هغه څه يې ورته کټ مټ وويل چې مطعم ته يې ويلي و.

ابوالبختري ورته وويل: په دې کار کې زمونږ نور مرستندويان څوک شته؟ ايا تر شا نور څوک لرې او که نه؟

هشام ورته کړه: هو. ابو البختري ورته وويل: څوک څوک دي؟

هشام: زهير بن ابي اميه، مطعم بن عدي، او زه هم د رسره کلک ژمن يم.

ابوالبختري ورته د پنځم نفر د تالاش غوښتنه هم وکړه.

هشام زمعه بن اسود بن المطلب ته ولاړ، د هغه سره يې د خبرو اترو په ترڅ کې د ورسره خپلې خپلولۍ او نزدېکت يادونه هم وکړه.

زمعه بن الاسود ورته وويل: د کوم مهم بشپړونې لپاره مې چې څه ته راغواړې نور دې تر شا څوک شته؟

هشام ورته وويل: هو، بيا يې ورته د ورسره ملګرو او د ملاتړ نومونه ورياد کړل.

پخپل منځ کې سره يې د شپې له مخې په (حَجون) غر کې راټولېدل نېټه کړه.

کوم مهال چې سره دوی د حجون د غر په لوړه برخه کې راغونډ شول او د ليکلي کلکې ژمنې په څېړلو يې سره د يو بل هراړخيزه ملاتړ کې توافق ته ورسېدل، زهير بن اميه وويل: د ليکلې ژمنې د منځپانګې د ماتولو اړوند به لومړی خبرې زه پيلوم.

شپه چې کله رڼه شوه د سهار په مهال هر يو ژمن تر خپلې سايې ورسېد، زهير بن اميه هم د کړې وعدې په بنسټ په داسې انداز راغی چې چېن پرې پرته وه، له بيت الله څخه يې اووه ګشته طواف وکړ، بيا يې خلکو ته مخ راواړو وېويل: ای د مکې ميشتوالو!! ايا مونږ به خوراک او پوښاک څخه په لويه کچه برخمن يو او بنو هاشم به په ناوونو کې د ولږې تندې له درده د مرګ ښکارکيږي؟ نه پرې څه پلورل کيږي او نه ترې څه پېرودل کيږي؟

په الله مې دې قسم وي چې تر هغه نه قلاريږم تر څو مې د ظلم او ستم، د تېرو پاتو دغه لوظنامه نه وي څيرلې.

ابوجهل چې د مسجد په يو اړخ کې ناست و ورته وويل: په الله قسم چې دروغ دې وويل، هېڅکله يې نه شې څيرلی.

زمعه بن الاسود ورته وويل: ابو جهله! نا بلکې ته دروغجن يې، د دې عهدنامې د ليکلو په مهال مونږ هم خوښ نه وو.

ابوالبختري پرې غبږ کړ: هو، زمعه سمه خبره وکړه، کوم مهال چې دا پاڼه ليکل کېده مونږ پرې نارضا وو.

مطعم بن عدي وويل: تاسو داوړه په سمه غږيږئ، له ما تېدو پرته نورې ټولې خبرې ناسمې

دي، ددغې لوظ منځ پانګې څخه مونږ الله پاک ته خپل برائت اعلانوو.

هشام بن عمرو پرې راغبرګه کړه او دېته نزدې خبرې اترې یې وکړې.

ابو جهل وویل: په دې خبره د شپې له مخې پوره غور شوی دی، او د دې ځای پرته به پل ځای کې د پوره تصمیم سره پټ پناه یوه خوله شوي دي.

ابوطالب چې خپله هم د مسجد په یوې برخې کې ناست و په حضور کې یې مطعم بن عدي وپاځېد تر څو راځړول شوی ژمن لیک ټوټې ټوټې کړي څه ګوري چې د (باسمک اللّٰهُمَّ) پرته نور ټوله منځپانګه وېنو چن چن کړې وه.

منصور بن عکرمه چې دغه لوظ یې لیکلی و په دواړو لاسونو شل او فشل شو.

له اراشي څخه د ابوجهل د اوښ پېرلو لړې

ابن اسحاق وایي: عبدالملک بن عبدالله بن ابي سفیان چې خورا ځیرک او هوښیار و راته وویل:

د بابل له اراش څخه یو سړي مکې ته اوښان د پلورلو لپاره راوستل، ابو جهل ورڅخه اوښان وپېرل او د ورباندې پلورل شوو اوښانو د قیمت په ادائیګې کې یې ورسره ټیل مټال وکړ، اراشي هم سم د لاسه د قریشو ناستې یوې غونډې ته راغی، دغه مهال نبي ﷺ د مسجد حرام په یوه ساحه کې هم ناست و، اراشي وویل: ای قریوشو! دا چې زه یو مسافر، بې وسه او بې کسه یم، ابوالحکم بن هشام څخه زما د حق اخستنې باره کې به راسره څوک مرسته وکړي؟ هغه زما په پاکه برخه خېټه اچولې ده.

د نبي کریم ﷺ پسې د ټوقو او مسخرو په شکل یې ورته اشاره وکړه چې ورشه هغه سړی به درله ترې پوره حق واخلي، ځکه قریشو ته د ابوجهل د نبي کریم ﷺ د دښمنۍ او تربګنۍ لویه کچه معلومه وه.

نبي کریم ﷺ لا ناست و چې اراشي یې په سر ودرېد او ورته یې کړه چې: ای عبدالله! ابوالحکم بن هشام چې زما په حق یې خېټه اچولې ده او حق نه راته سپاري، د دې برسېره زه غریب، بې وسه او بې کسه او مسافر هم یم، د قریشو هاغې ناستو کسانو ته ورغلم ترڅو زما حق ورڅخه واخلي، هغو تا ته راواستولم، په تا دې الله ورحمیږي زما حق ورڅخه واخله او ما ته یې وسپاره!

نبي ﷺ ورته وویل: ما پسې راځه.

د قریشو د مجلس څخه هم یو نفر د دواړو پسې وروسته روان شو تر څو ناست قریش په

روانه لړي وخبر وي.

نبي ﷺ له مسجد څخه د ابوجهل د کور په لور رهی شو، چې کله يې ورته د دروازه ټک ټک کړه ابوجهل غږ کړ: څوک يې؟ هغه ورته وويل: محمد يم، لږ بهر راوځه.

ابوجهل له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې له بدن څخه يې ساه، او له رګونو څخه يې وينه تختېدلې وه، رنګ يې هم تک ژېړ اوښتی و، ورته يې وويل: په توندۍ سره دې سړي ته خپل حق ورسپاره.

ابوجهل وويل: خا خا وس سمدستي به يې ورته وسپارم.

کور ته ننوت او په رښتيا يې هم په ډېرې توندۍ سره ورته خپل حق ورکړ.

نبي کريم ﷺ اراشي ته وويل: په کار پسې دې مخه کړه، اراشي بېرته د قريشو په هغه مجلس ودرېد چې چا ورته د نبي کريم ﷺ په لور اشاره کړېوه، او ورته يې وويل: الله دې ورله خير ورکړي، محمد ته د کتلو سره سم يې راله حق راکړ، قريش څه ګوري چې د هغوی استازی هم راغی، ټولو ورته وويل: خوار شې!! څه څه دې وليدل؟

هغه ورته وويل: د حيرانتيا وړ جريان مې وليد، قسم په الله چې دروازه يې ورته ووهله، ابوجهل بهر ته رنګ تختيدلی تک ژيړ راووت، دومره يې ورته وويل چې دې سړي ته خپل حق ورکړه، ابوجهل ورته وويل: خا خا، په ډېره چټکۍ به ورته حق وسپارم، چټک ننوت اووخت لا تېر نه و چې رښتيا هم په ډېره توندۍ له کوره رابهر شو او اراشي ته يې خپل حق ورکړ!!

لږ وخت وروسته ابوجهل خپله مسجدحرام ته راغی، ټولو قريشو ورته وويل: ورک شې!! خوار شې!! څه دروشول؟ تر ننه مو له تا څخه دومره ډار نه و ليدلی!

هغه وويل: لوړه په الله چې کله يې راته دروازه ټک ټک کړه، د دروازې د اواز سره له هول هيبت څخه ډک شوم، بيا چې کله ورته راووتم د سر له پاسه يې د اوښانو لوی لوی ډارونکې دارې وې، د اوښانو دغسې سرونه او څټونه او دارې ما نه وې ليدلې، قسم په الله که لږ زره هم په شا تللی وی نو زه به يې خوړلی وی.

د اسراء لړۍ

د شپې له مکې نبي کريم ﷺ له مسجد حرام څخه مسجد اقصی ته بوتلل شو[1]، هېره دې نه وي چې مسجد اقصی د ايلياء په خاوره شتون لري، دغه مهال اسلام په قريشو او د عربانو په قبيلو کې په لوړه کچه قبوليت پيدا کړی و.

(۱) سهيلي وايي: داسې ويل کيږي چې د اسراء واقعه له هجرت څخه يو کال وړاندې وه.

ما ته د عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ څخه راپور رارسېدلی چې هغه به ویل: نبي کریم ﷺ ته بُراق راوستل شو، براق هغه سورلۍ ده چې له دې وړاندې پرې نور پېغمبران هم سپاره شوي وو، د خپل دید په اندازه یې یو قدم دی، نبي ﷺ پرې سپور کړی شو، د براق والا په فضاء کې روان کړ، د اسمان او ځمکې ترمنځ يې پرې د الله د وحدانیت نښې نښانې ولیدې تر دې چې بیت المقدس ته ورسېد، په بیت المقدس کې یې ابراهیم، موسی، عیسی او نور پېغمبران عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ چې ددې لپاره راټول کړی شوي وو ورسره لیدل کتل وکړل، ټولو پېغمبرانو ته يې پخپل امامت کې لمونځ هم ورکړ.

کوم مهال چې لمونځ تر پای ورسېد څه لوښي ورته راوړل شول، په يو کې شیدې، په بل کې شراب، او په بل کې اوبه وې.

نبي کریم ﷺ فرمايي: يو چا اواز وکړ چې که اوبه يې واخستې نو خپله او امت دواړه به په اوبو غرق شي، که شراب يې واخستل خپله او امت به يې بې لارې او بې مهارې شي، او که شیده يې واخستل نو دی او امت دواړو ته به يې هدایت او نیکۍ لارې الهام شي.

هغه وايي: ما د شیدو لوښی راپورته کړ او شیده مې وڅښل، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وویل: ته او ستا امت دواړه د هدایت په لور رهی شوئ.

ابن اسحاق وايي: له حسن څخه راته راورسېدل چې هغه ویل:

نبي ﷺ به فرمایل: د مقام ابراهیم ترڅنګ ویده ملاست وم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په قدم ووهلم، راپورته شوم هېڅ مې ونه لیدل، بېرته څملاستم بیايې ووهلم چې راویخ شوم هېڅ مې و نه لیدل، بیا وملاستم بیا يې په قدم ووهلم چې راپورته شوم له لاس څخه یې ونیولم او له مسجد څخه يې بهر کړم، څه ګورم چې د اس او خر ترمنځ تکه سپینه سورلۍ ولا ړه وه، په خپو کې يې وزرې وې، دغې سورلۍ به خپل لاس هغه ځای کېښوده چې تر کومه يې د سترګو دید رسېده، زه يې پرې سپور کړم هغه له ما څخه تېرو پاتې نه و او زه له هغه نه تېرو پاتې نه وم...

حسن وايي: نبي ﷺ د جبریل عَلَيْهِ السّلاَمُ په ملګرتوب تر مسجد اقصی ورسېد، هلته يې ابراهیم، موسی او عیسی او د نورو پېغمبرانو عَلَيْهِمُ السّلاَمُ په شمول ولیدل او ټولو د دی په امامت کې لمونځ وکړ.

بیا ورته دوه لوښي راوړل شول په يو لوښي کې شیده او په بل لوښي کې شراب وو، نبي ﷺ د شیدو لوښی راپورته کړ او شیدې يې وګوټلې، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وویل: په سم دم فطرت روان شوې، ای محمده! امت دې هم په سمه روان شو، له نن څخه درباندې شراب حرام شول.

بیا چې کله نبي کریم ﷺ مکې ته راستون شو او قریشو ته يې د سهار په مهال لړې واوروله، زیاتره خلکو به ویل چې دا خو زړه بګنونکې قیصه ده؟ له مکې څخه تر شام پورې قافله په

پوره مياشت کې رسيدګي کولی شي او د پوره مياشتې په موده کې بېرته راستنيږي، خو ولې محمد دعوه لري چې په يوه شپه کې ولاړ او بېرته راغی؟!!

حسن وايي: زياتره نوي مسلمان وګړي بېرته کفر ته هم ستانه او په شا وګرځېدل، ځينې خلک ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ولاړل او ورته يې وويل: له ملګري دې وخبرېدې؟ هغه انګيروي چې ګنې نن شپه بيت المقدس ته تللی و، هلته يې لمونځ هم وکړ او په شپه کې بېرته راستون هم شو؟

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: تاسو ته په هغه دروغ تړل خوند درکوي.

هغوی ورته وويل: وسمهال هم په مسجد کې ناست دی، او خلکو ته د قيصې په بيان بوخت دی.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: که رښتيا يې هم دا خبره کړې وي نو سمه ده، زما دې په الله قسم وي چې هغه کله هم ما ته څه بيانوي چې دا راته الله پاک وحي کړې ده، او حتا چې د شپې او ورځې ډېر لږ وخت تشکيلوي او زه يې تصديقوم، نو شپه خو لا ډېر لويه ده، په دې کې د حيرانتيا وړ څه خبره ده؟؟

ابوبکر رضي الله عَنْهُ د مسجد په لور د نبي کريم ﷺ اړخ ته ورغی او ورته يې کړه: ای د الله رسوله! رښتيا دې خلکو ته ويلي دي چې نن شپه بيت المقدس ته تللی وې، هغه ورته وويل: هو. ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: د دغې خبرې لپاره راغلم لږ ما ته هم جريان واوروه، نبي ﷺ وفرمايل: بيت المقدس راته راپورته شو ګويا که زه ورته ګورم، جريان چې کله تر پايه ورسېد ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: چې څه دې وويل رښتيا دې وويل، زه په دې ښکاره ګواهي ورکوم چې ته د الله رښتنې استازی يې.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې کله خپلې خبرې تر پايه ورسولې نبي ﷺ ورته وويل: ابوبکره! ته صديق يې، له دغې ورځې څخه راپدېخوا په صديق ونومول شو.

سعيد بن المسيب وايي: د دغې شپې د جريان ځينې برخه دا هم وه چې نبي کريم ﷺ خپلو ملګرو ته ابراهيم، موسی او عيسی عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ داسې توصيف کړل چې: ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ هو بهو ستاسو د پيغمبر او ستاسو پيغمبر هو بهو د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ په څېر دی، او موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ لوړ، غنم رنګی او کم غوښی و، پوزه يې خورا لوړه ښائسته وه، ته به وايې لکه د شنوءه قبيلې وګړی چې وي.

او عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ د منځني قدو قامت خښتن او ښائسته سور سړی و، اوار او ګڼ وېښتان يې درلودرل، پر مخ يې ځوانکۍ وې، ته به وايې چې ګنې تازه له غسل خانې څخه راوتی دی، له سر څخه يې اوبه قطرې قطرې څڅېدې، هغې ته په رنګ کې ورته سړی په تاسو کې عروة بن مسعود الثقفي دی.

د معراج لړۍ

ابن اسحاق وايي:

له ابو سعيد خدري رضي الله عَنْهُ څخه راته يو رښتيا ګويه انسان قيصه کوله چې:

ما له نبي کريم ﷺ څخه اوريدلي دي، هغه ويل:

په بيت المقدس کې چې کله تر يو حده وزګار شوم نو ځينه (پارخنګ) راوړل شوه دومره ښائسته وه چې بل ښائسته شی ترې ما نه و ليدلی، او دغه پوړۍ هغه شی دی چې د زنکدن په وخت کې ورته انسان براندې سترګې ګوري.

زه پرې خپل ملګري د (باب الحفظه) تر نوم لاندې د اسمان دروازې ته وخېژولم، په دروازه باندې د (اسمعيل) په نوم ملائکې د مشرې لاندې دولس زره ملائک وو، او هرې ملائکې د نورو دولس زره ملائکو مسؤليت درلود، په دې وخت کې نبي ﷺ دا ايت ولوست ﴿وَمَا يَعۡلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾[1].

چې کله دروازې ته ورننږدې شول هغه ورته وويل: جبريله! دا څوک دی؟

جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وويل: دا محمد دی، هغه وويل: ولې په اسماني استازيتوب ونازول شو؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته کړه: هو.

نو اسمعيل ملائکې زما لپاره د خير او سعادت دعاګانې وکړې.

چې کله اسمان ته وختلم يو ناست سړی مې وليد چې د انسانانو روحونه ورته وروړاندې کيږي،، ځينې روحونو ته ښه او نيک کلمات وايي او ورته ډېر خوشحاله شي، بيا ورته ووايي: نيکه اروا وې او له نيک بدن څخه راوتلې يې.

او چې کله ورته نورې ارواګاني راوړل شي ورته وايي: اف اف، او وچورلی پرې راغونډ کړي، دا هم ورته ووايي: پليته او نجسه اروا وې او له پليت او نجس بدن څخه راوتلې يې.

ما وپوښتل: جبريله! دا څوک دی؟ هغه وځوابولم: دا ستا پلار ادم عَلَيْهِ السّلاَمُ دی، چې کله ورته د مومن مسلمان سړي اروا راوړل شي نو پرې خوشحاله شي، او ورته ووايي چې نيکمرغه اروا وې او په نيکمرغه بدن کې وې.

او چې کوم مهال ورباندې د کافر بې دينه انسان اروا وليدل شي نو ورته وايي: پليته اروا وې او په پليت جسد کې وې.

بيا مې هلته نور خلک وليدل لکه د اوښانو په څېر غټې غټې شونډې يې وې او په لاسونو کې يې د اور لوی بځرکي وو، خولو ته به يې دغه بځرکي اچول او د بولو په ځای به ترې وتل،

(۱) سورت مدثر: (۳۱). او ستا د رب لښکرې نه پېژني مګر هغه يې خپله پېژني...

ما وپوښتل: دا څوک دي؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ وويل: دا هغه خلک دي چې په ظلم زياتي د يتيمانانو شتمني خوري.

بيا مې نور غټ خيټي وليدل، چې کله به فرعونيان سزا ته بوتلل کېدل، دوی به يې لکه د تږي اوښانو په څېر د خپو لاندې پايمالول، دغسې غټ خيټي ما هېڅ چرته نه و ليدلي، د ډېر غټوالي له کبله يې حرکت هم نه شو کولی، ما وپوښتل دا څوک دي؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځواب راکړ: دوی سود خواره دي.

بيا مې نور خلک وليدل چې يو اړخ ته يې ښائسته چاقه غوښه پرته وه او بل اړخ ته يې مرداره بد بويه غوښه پرته وه، مرداره به يې خوره او مزيداره به يې پرېښوده، ما وپوښتل: دا خلک څوک دي؟

جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وويل: دا هغه خلک دي چې الله پاک ورته حلالې کړې ښځې به يې پرېښودې او حرامو ښځو پسې به ګرځېدل.

بيا مې نورې ښځې وليدې چې له تيونو څخه راځړول شوې وې، ما وپوښتل: دا څوک دي؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ وځوابولم: دا هغه ښځې دي چې خپلو خاوندانو ته يې د هغو بچو نسبت کوو چې له خاوندانو څخه يې نه وو پېدا شوي.

بيا دوهم اسمان ته ولاړم، هلته مې دواړه ترورځوی عيسی او زکريا عَلَيْهِمَا السّلاَمُ وليدل.

بيا دريم اسمان ته لاړم، هلته مې يو سړی وليد چې په ډول ډال کې لکه د څوارلسمې سپوږمۍ په څېر و، ما وپوښتل: جبريله! دا څوک دی؟ هغه راته وويل: دا ستا ورور يوسف عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی.

تر دې چې پنځم اسمان ته ورسېدم، هلته مې ډولي او ښکلې مزېدار سپينږيرى چې د سر وينښتان يې هم سپين و وليد، لويه ښائسته ګيره يې درلوده، ټخپله تولة زندګۍ کې مې دغسې ښائسته بوډا نه دی ليدلی، ماوپوښتل چې دا څوک دی؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته ځواب راکړ چې دا قوم ته خوښ هارون بن عمران عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی.

بيا شپږم اسمان ته وښتم، هتله مې د لوړ قدوقامت ښښتن، غنم رنګی ښائسته ډولي د مزېدارې پوزې والا وليد، ته به وايې لکه د شنوءه د قوم کوم وګړی چې وي، ما وپوښتل: دا څوک دی؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وويل: دا ستا ورور موسی بن عمران عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی.

بيا يې اووم اسمان ته پورته کړم، هغه بيت المعمور چې کوم ملائک ورڅخه يو ځل طواف وکړي تر قيامت به بيا ورته د بيا طواف موقعه ورنه شي، تر څنګ يې ښائسته سپين ږيرې سړی ناست و، هو بهو ستاسو پيغمبر ته يې ورته والی درلود، او ستاسو پيغمبر هغه ته ورته والی لري، ما وپوښتل: داڅوک دی؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وويل: دا ستا پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی.

بیا جنت ته ننوتم هلته مې ښائسته په ډول ډال پوره (حوره) ولیده، د ډېر ښائست له کبله یې شونډې توروالي ته ورته وې، ما ترې وپوښتل: ته د چا یې؟ هغې راته وویل: زه د زید بن حارثه یم.

د بېرته د راستنېدو په حالت کې چې کله هم تر موسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ راورسېدم هغه ستاسو په حق کې ډېر خېرخواه و – را څخه یې وپوښتل: څومره لمونځ دربانديې فرض شو؟ ما ورته وويل: روزمره راته پنځوس لمونځونه راکړل شول.

هغه راته وویل: د لمونځ په ادا کولو پابندي ډېره ګرانه ده، بېرته دې رب ته ستون شه چې په تا او امت دې تخفیف راولي.

بېرته مې رب ته ستون شوم چې زما د امت لپاره په لمونځ کې اسانتیا راوله، لس لمونځونه یې راته معاف کړل.

چې بیا د موسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ تر خوا راورسېدم، بیا یې په ورستنېدو ټینګ کړم، زه بیا الله ته ستون شوم او لس لمونځونه یې راته مزید نور معاف کړل.

چې د موسی عَلَیْهِ السَّلاَمُ تر څنګ بیا راورسېدم، بیا یې الله پاک ته په ورستنېدو وهڅولم، او زه هم الله ته بیا ورستون شوم، بیا یې راته لمونځونه معاف کړل، خو بس هر دفعه به هغه الله پاک ته د تخفیف لپاره په ورستنېدو توصیه کولم، او په هر دفعه به یې راته لمونځ بخشش کو تر دې چې په شپه اوورځ کې یې شمېر تر پنځوو راورسېد، بیا یې راته په ورستنېدو امر وکړ، ما ورته وویل: بس دی بارها ډېر ځل ورغلم نوره حیا راته راځي، که چا دغه لمونځونه د الله پاک باندې د ایمان په غوښتنې او د ثواب او اجر په خاطر وکړل، الله پاک به ورله د پنځوسو لمونځونو اجر او ثواب ورکړي.

د ابو طالب او خدیجې رضي الله عَنْهَا مړینه

دوخت په تېرېدو سره ابوطالب او خدیجه بنت خویلد رضي الله عَنْهَا دواړه په یو کال کې ومړ.

په نبي کریم ﷺ د خواشیني لړي یو په دوه شوه، خدیجه رضي الله عَنْهَا د اسلام په نشر اشاعت کې د نبي ﷺ ریښتوني کلکه ملاتړې وه، له قوم څخه به یې همدې ته ګیلې شکوې کولې.

د ابو طالب په مړینه یې هم زړه ولړزېد، په اسلامي دعوت کې ابوطالب د نبي کریم ﷺ په ثبات قدمۍ او سربښندنې کې لکه د پیاوړي بدني غړي مثبت ترین رول لوباوه، هغه د نبي کریم

ﷺ ډېر نېک مرستندويه او ورځخه د نورو لاس نيونکی و.

د ابوطالب مړينه مدېنې ته له هجرت کولو څخه درې کاله وړاندې وه.

ابوطالب چې کله ومړ د قريشو له پلوه نبي ﷺ د هغه ناورينو او نا خوښو سره مشت ګرېوان شو چې په سوچ کې يې هم نه راتلل، د قريشو له بې وقوفه ګروپ څخه ورته يو بې وقوف په سر خاورې وشيندلې، نبي کريم ﷺ کور ته ننوت او خاورې يې په سر پرتې وې، يوه لور يې راوپاڅېده په ژړا ژړا يې ورځخه خاورې ووينځلې، او رسول الله ﷺ به ورته ويل: لورجانې! مه ژاړه، الله پاک ستا د پلار مرستندويه دی.

بيا به يې ويل: د ابوطالب له مړينې راپدېخوا راته له قريشو هغه څه رارسيږي چې ما ډېر خفه کوي.

د ابوطالب د زنکدن له حالت څخه چې کله قريش وخبرېدل يو بل ته يې وويل: له يو اړخه عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا اسلام راوړ، او له بل پلوه اسلام هم د قريشو په قبيلو کې په خورا تېزۍ سره روان دی، ابوطالب ته به ولاړ شوو، زمونږ له پلوه څه قيودات به په محمد ﷺ کيږدي، او څه قيودات به په مونږه کيږدي، ورنه هر څه به رانه خپل کړي.

د قريشو ټول مخه ور لکه: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابوجهل بن هشام، اميه بن خلف، ابو سفيان بن حرب د قريشو نورو مخه ورو په شمول د ابوطالب در کې حاضر شول، ټولو ورته وويل: زمونږ په زړونو کې ستا قدر او احترام ته ښه پېژنې، ته د مرګ په ورومبني حالتونو کې يې، په تا مو ډار محسوس کړ، زمونږ او ستا د وراره ترمنځ کشمکش او ناخوښو باندې ته ډېر ښه خبر يې، هغه تر خپل څنګ راوغواړه تر څو ستا په ژوند کې له مونږ څخه د هغه لپاره او له هغه نه زمونږ لپاره د روغې جوړې دستاويزات او لاسليکونه واخلې، له مونږ څخه به هغه ځان راونغاړي او مونږ به له هغه نه ځانونه راونغاړو، هغه دې مونږ او زمونږ دين پرېږدي مونږ به هغه او د هغه دين پرېږدو.

ابوطالب ورپسې استازی واستو او ورته يې وويل: وراره! دا راغلي هستۍ ستا د قوم قبيل ښاغلي دي، دوی غواړي چې ستا او د دوی ترمنځ د روغې جوړې ژوندۍ وسنجوي، دواړه خواوې به يو بل ته له ځېنو خپلو غوښتنو څخه سر په څنګ شئ.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ډېرې نه يوه خبره مې ومنئ ټول عرب او عجم به مو د لاس لاندې رعيت وي، ابو جهل وويل: ولې نه لس خبرې خو به دې ومنو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: د (لا اله الا الله) کلمه ووايئ او د نورو معبودانو له عبادت څخه په شا راشئ.

ټولې پلاوې لاسونه سره په ومښل او پړکا يې ترې وويسته او ورته يې وويل: محمده! ته دا غواړې چې له ټولو معبودانو څخه يو معبود جوړ کړې؟ دا خو د حيرانتيا وړ خبره ده؟ دا څه

وایې او څه نه وایې؟

بیا یې سره خپل منځ کې یو بل ته وویل: دا سړی نه څه درکوي او نه درڅخه څه قبلوي، پخپلو معبودانو کلک درېځ اختیار کړئ، تر څو وګورو چې الله پاک زمونږ او د دی ترمنځ څه پرېکړه کوي؟

د قریشو راغلې پلاوې چې ستنه شوه ابو طالب رسول الله ﷺ ته وویل: لوره په خدای چې د انصاف خبره دې ورته وکړه.

د دې خبرې سره سم نبي کریم ﷺ د ابوطالب د ایمان طمع ګیر شو، ورته یې وویل: ای تره! ته خو یې ووایه کنه!! د قیامت په ورځ به ستا لپاره شفاعت او سفارش پرې وکړم.

ابوطالب چې کله د نبي کریم ﷺ حرص ولید، ورته یې وویل: که زما څخه وروسته ستا او ستا د پلار په کورنۍ د کنځاوو وېره او پېغور نه وای ما به هرومرو دغه کلمه ویلې وه، هسې نه چې قریش ووایي: د مرګ له وېرې یې کلمه وویله، خو زه کلمه ستا د خوشحالۍ په خاطر وایم په بل خاطر نه.

په ابوطالب چې د مرګ جتکې کله پېل شوې عباس رضي الله عَنْهُ یې د شونډو په حرکت پوهه شو، خپل غوږونه یې ورښکته کړل بیا یې نبي ﷺ ته وویل: وراره! ابوطالب خو هغه څه وایي چې تا ورته پرې امر وکړ!!

نبي ﷺ ورته وویل ما ترې هېڅ نه دي اورېدلي.

د قریشو د هغې پلاوې اړوند چې د نبي ﷺ سره خبرو اترو ته کېناستل او بې نتیجې ولاړل، نبي ﷺ چې ورته څه وویل او هغوی کوم غبرګون ونښود؟ الله پاک دا ایتونه نازل کړل: ﴿صٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ذِي ٱلذِّكۡرِ ۝١ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي عِزَّةٖ وَشِقَاقٖ ۝٢ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا مِن قَبۡلِهِم مِّن قَرۡنٖ فَنَادَواْ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٖ ۝٣ وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡۖ وَقَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٞ كَذَّابٌ ۝٤ أَجَعَلَ ٱلۡأٓلِهَةَ إِلَٰهٗا وَٰحِدًاۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٌ عُجَابٞ ۝٥ وَٱنطَلَقَ ٱلۡمَلَأُ مِنۡهُمۡ أَنِ ٱمۡشُواْ وَٱصۡبِرُواْ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمۡۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٞ يُرَادُ ۝٦ مَا سَمِعۡنَا بِهَٰذَا فِي ٱلۡمِلَّةِ ٱلۡأٓخِرَةِ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا ٱخۡتِلَٰقٌ﴾[1].

(۱) سورت ص: (۱–۷). ژباړه: ص، په قران مې دې قسم وي چې د پند او ذکر ښښتن دی، بلکې هغه خلک چې کافران شوي دي په سرکشۍ او کبر کې دي، له دوی څخه وړاندې مونږ څومره پېړۍ پېړۍ خلک برباد کړي دي که څه یې هم ډېرې نارې چېغې ووهلې خو ولې موقعه او وخت د نجات او خلاصون نه و، دوی له دېنه په حیرانتیا کې دي چې د دوی له جنس نه ورته ویره ونکی پیغمبر راغی او کافران وایي چې دا پېغمبر کوډګر او دروغجن دی، ایا له ډېرو معبودانو څخه یې یو معبود جوړ کړ؟ دا خو ډېره د حېرانتیا وړ خبره ده؟ او مشران یې په تلوار سره لاړل او یو بل ته یې وویل: د خپلو معبودانو په عبادت صبر وکړئ، ځکه چې دغه (توحید) درڅخه خامخا غوښتل کیږي، مونږ خو د توحید اړوند په وروستني دین کې هېڅ هم نه دي اورېدلي، نه دي دا مګر له ځانه جوړ شوي دروغ دي.

له ثقيف قبيلې څخه د رسول الله ﷺ د مرستې اپيل

د ابوطالب له مړينې وروسته چې محمد ﷺ ته قريشو کوم زيانونه واړول دغسې غبرګون يې د ابوطالب په ژوند کې نه و ښودلی.

ددغې عکس العمل د ممکن مخنيوي لپاره نبي کريم ﷺ طائف ته د ثقيف قبيلې سره د ليدو کتو لپاره لاړ تر څو ورڅخه مرسته وغواړي او د قوم څخه د ورپېښو حالتونو کلکه دفاع وکړي.

او دا يې په زړه کې تلل راتلل چې کېدای شي هغوی الله پاک ورکړی اسلامي دين ته غاړه کيږدي نو يک او يواځې ووت.

طائف ته د ثقيف قبيلې ته رسېدلو سره سم لومړی يې د ثقيف د قبيلې مشرانو درېواړو ورونو عبدياليل بن عمرو بن عمير، مسعود بن عمرو بن عمير، او حبيب بن عمرو بن عمير سره د خبرو اترو لړۍ پيل کړه.

يو وررور ته يې لا پکې د قريشو د قبيلې بنو جمح نه ښځه هم په نکاح ناسته وه، نبي ﷺ ورسره په خبرو کې اسلام ته دعوت او د اسلام مرسته وغوښته، او د اسلام په ضد د ولاړو خلکو د ظلم زياتې په لاس نيولو يې وخبرول.

يو پکې ورته وويل: ايا الله پاک له کعبې څخه پوښاک وباسي چې تا خلکو ته استازی راليږدوي؟

بل ورته وويل: ولې ستا پرته نور څوک نه و چې ته يې راليږدولې؟!

دريم ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې زه درسره بيخي خبرې نه کوم، که په رښتيا استازی يې له دې کبله دې خبرې نه ځوابوم چې د ستونزو پنډ يې، او که په الله درواغ وايې نو خبرې درسره بيخي مناسب نه وينم.

نبي کريم ﷺ ورڅخه راوپاڅېد او ورته يې وويل: تاسو چې د ما سره کومه رويه وکړه غټه تيره پرې کېږدئ، هېڅوک پرې مه خبروئ.

نبي ﷺ دا خوښه ونه ګڼله چې قريش په دې غبرګون وپوهيږي هسې نه چې نور يې هم په تعذيبولو زړه ور شي.

درېواړو انکار وکړ او د طائف بې وقوفه او بې عقله يې ورپسې راپاڅول، د نبي ﷺ پسې يې ټوقې ملنډې، اوازونه او شپيلې پيل کړل، له طائف څخه يې د عتبه بن ربيعه او شيبه بن ربيعه تر باغ پورې په سپورو ستغو راورسو، دغه مهال عتبه او شيبه دواړه پخپل باغ کې موجود وو، د باغ تر رسېدنې وروسته ترې د ثقيف بې وقوفه د طائف په لور ستانه شول، او نبي کريم ﷺ د باغ تر څنګ د انګورو ونې لاندې دمه واخسته.

ربيعه او شيبه دواړو ورته کتل چې د طائف ماشومانو پرې څه لوبې او ساعتيرى وکړ.

د بني جمح څخه په طائف کې واده شوې ښځه چې نبي کريم ﷺ وليده ورته يې وويل: ستا د ليورونو له لاسه د ډېرې سترې سره مخامخ شوم!!

ما ته د رارسېدلي راپور له مخې چې کله نبي ﷺ د ساه تيګاه مرحله تر پايه ورسېده ويويل: اى الله! د خپلې بې وسى او ناتوانى ګيله درته کوم، خلک راته په ډېره سپکه راګوري، اى د ډېر رحم والا ذاته! ته د بې وسه او بې کسه خلکو رب يې اى الله! ته زما رب يې چا ته مې سپارښتنه کوې؟ ايا پردې ته مې سپارې چې د سترېاو او غلظت چال چلند راسره وکړي؟ او که نه دښمن ته مې سپارې چې زما واک او اختيار به د هم هغه په لاس کې وي، خو که ته راباندې قهرېدلې نه يې په رارسېدلو ستونزو بې باکه يم، ستا ښښنه ډېره پراخه ده، ستا د مخ په نور باندې ستا له غضب نه پناه غواړم چې ټولې تاريکې يې تبنتولي دي، د دنيا او اخرت کړې نسکورې پرې سمې سيده کيږي، تا ته مې پناه ده ستا له قهر او غصې نه مې په ډه ډه کړه، ستا تر رضا پورې له هرې بدبختۍ نه په شاه يم، د پسند کار کول او له بدو څخه ډډې ته کېدل ستا په توفيق کيږي.

د ربيعه دواړه زامنو چې يې درمند حالت وليد د قوميت له کبله يې پرې زړونه وسوځېدل، د «عداس» په نوم خپل نصراني غلام هلک ته يې غږ کړ چې دا انګورو دا زنګورکى په پاکه کاسګۍ کې کيږده او د سيوري لاندې ناست سړي ته ووايه چې دا وخوره.

عداس د امر سره سم لاړ د انګورو زنګورکى يې په کاسګۍ کې کېښود او د نبي ﷺ مخې ته يې وړاندې کړ، او ورته يې وويل: دا انګور وخوره.

نبي ﷺ د لاس وروړو سره سم (بسم الله) وويله او په خوراک يې پېل وکړ، عداس يې مخ ته کتل او ناګهانه يې وويل: د دې کلي او ځاى خلک خو (بسم الله) نه وايي!! نبي ﷺ ورته وويل: عداسه! ته د کوم ځاى يې؟ هغه ورته کړه: زه نصراني يم، په عراق کې د موصل د ښار اړوند د نينوا اوسيدونکى يم.

نبي ﷺ ورته وويل: خا.. د نيکمرغه انسان يونس بن متى کليوال يې!!

عداس وويل: ته يونس بن متى څه پېژنې؟ نبي ﷺ ورته وويل: هغه زما ورور دى، زه او هغه دواړه پېغمبران يو، د خبرې د اورېدو سره سم عداس د نبي ﷺ سر لاس اوښپې ښکل کړې.

د ربيعه دواړو زامنو يو بل ته وويل: لکه چې غلام يې درله بې لارې کړ!!

غلام چې کله باغ کې دواړو ته راستون شو، دواړو ورته وويل: هاى تباه شې!! د هاغې سړي سر لاسونه او ښپې دې ولې وښکولې؟

هغه ورته وويل: مشره! په ځمکه کې له دې څخه بل هېڅوک غوره نشته، زه يې په داسې څه خبرولم چې له نبي پرته پرې نور هېڅ څوک نه پوهيږي.

دواړو ورته وويل: له خپل دين نه دې وانه اړوي، ستا ديانت يې له ديانت څخه بهتر دی.

د نصيبين د پېريانو قيصه

نبي کريم ﷺ چې کله د طائف څخه د مکې په لور په ډېرې خواشينۍ راروان و، د ثقيف له خير او برکت نه نا اميده راستون شو، د شپې له مخې په نخله مقام[1] کې تهجدو ته راوپاڅېد، ما ته د رارسېدلي خبر له مخې پيريان تېرېدل چې د نصيبين[2] د کلي اوسيدونکي وو، هغوی يې قرائت ته خاموش شول، چې کله هم له لمونځ څخه وزګار شو پېريانو پرې ايمان راوړ او دعوت يې ورله قبول کړ، د دې برسېره يې په خپل قوم کې د دعوت مشن هم پېل کړ.دا هغه پيريان دي چې الله پاک يې په دې ايتونو کې يادونه کړېده: ﴿وَإِذۡ صَرَفۡنَآ إِلَيۡكَ نَفَرٗا مِّنَ ٱلۡجِنِّ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓاْ أَنصِتُواْۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوۡاْ إِلَىٰ قَوۡمِهِم مُّنذِرِينَ ٢٩ قَالُواْ يَٰقَوۡمَنَآ إِنَّا سَمِعۡنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعۡدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ يَهۡدِيٓ إِلَى ٱلۡحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٖ مُّسۡتَقِيمٖ ٣٠ يَٰقَوۡمَنَآ أَجِيبُواْ دَاعِيَ ٱللَّهِ وَءَامِنُواْ بِهِۦ يَغۡفِرۡ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُجِرۡكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ﴾[3].

د مذکوره پيريانو لړي الله پاک په سورت جن کې په تفصيلي انداز هم بيان کړې ده.

بېلابېلو قبيلو ته د اسلامي دعوت وړانديزونه

کله چې نبي کريم ﷺ له طائف څخه بېرته مکې ته راستون شو، د تېر په څېر ورته خپل قوم سخترين عذابونه او له دين څخه کرکه او نفرت لا پسې زيات کړ، يو څه شمېر بې وسه خلک چې په نبي کريم ﷺ يې ايمان درلود ورسره پټ يکجهته وو، د حج په موسم کې به نبي کريم ﷺ د عربو راز راز بېلابېلو قبېلو ته هغه دين چې الله وربانديې خلکو ته راستولی و

(۱) د دوو خوړونو ترمنځ د يو خوړ نوم دی، له مکې څخه د يوې شپې په اندازه لرې پروت دی، يو ته نخله شاميه وايي او بل ته يې نخله يمانيه وايي.
(۲) نصيبين د موصل او عراق ترمنځ پرتې جزيره کې د يو کلي نوم دی.
(۳) سورت احقاف: (۲۹–۳۱) ژباړه: او هغه وخت راياد کړه چې تا ته مو د پېريانو يو ټولګی دروارو، کله چې هغوی د قران کريم اورېدو ته حاضر شول خپل منځ کې يې يو بل ته وويل چې خاموش شئ، د قران کريم تلاوت چې کله ترپايه ورسېد دوی خپل قوم ته په داسې حالت کې ستانه شول چې ورته يې وېره ورکوله، دغې پېريانو به ورته ويل: ای زمونږ قومه! مونږ داسې کتاب واورېد چې د موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ نه وروسته نازل شوی دی او د ټولو مخکنو دينونو تصديق کوي، حق او سمې لارې ته بلنه ورکوي، ای زمونږ قومه! د الله د داعي خبره ومنئ او ايمان پرې ولرئ نو تاسو ته به ستاسو ګناهونه دربخښش کړي او له دردونکي عذاب څخه به مو وژغوري.

رادعوت کول، تر څو دین ته د تصدیق او مرستې اوړه ورکړي.

ربیعه بن عباد وايي: زه چې ځوان جان هلک وم، په منی کې مې د خپل پلار سره ولاړ وم، د عربو بېلابېلو قبیلو ته به نبي ﷺ بلنه ورکوله، او ورته به یې ویل:

ای د پلانکۍ قبیلې راغلو! زه درته الله پاک په دې راستولی یم چې یک یواځې به د الله پاک عبادت کوئ او هېڅ راز برخه دار به ورسره نه جوړوئ، دغه بوتان چې د معبودانو په نوم مو منلي دي تر شا کړئ، د دغې عبادتونه مه کوئ، په ما ایمان ولرئ او زما رسالت تصدیق کړئ، زما څخه د ظالمانو لاس ونیسئ تر څو د الله پاک راوړی شریعت او دین په ښه توګه واضحه او څرګند کړم.

د نبي ﷺ تر شا سور سپین سړی چې خپل ویښته یې شاته دوه کوڅۍ کړي و، عدنیه چپن پرې پرته وه ولاړ و، د نبي کریم ﷺ د خبرو له وزګارېدو وروسته به یې ویل: ای د پلانکۍ قبیلې راغلو! د دې سړي دعوت پایله دا ده چې تاسو په لات او عزی خپله کلکه عقیده ماته کړئ، د بني مالک بن اقیش[1] چې ستاسو مشران دي د هغوی زور ځواک دربانديې ماتوي، پام کوئ چې نه خو یې خبرې ومنئ اونه یې دعوت قبول کړئ.

ما مې پلار څخه وپوښتل: د دغې هلک خبرې چې ردوي دا څوک دی؟

هغه وویل: دا یې خپل تره عبدالعزی بن عبدالمطلب (ابولهب) دی.

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري راته وویل چې نبي کریم ﷺ

- د کنده قبیلې کلي کورونو ته تشریف یوړ، هلته یې دقبیلې خورا مشر محور اوسید (ملیح) په نوم جرګه مار اسلام ته وباله، ټولو یې دعوت په کلکه رد کړ.
- د بنو عامر بن صعصعه کورنۍ یې اسلام ته راوبلله، د دعوت لپاره ورته خپله ورغی د بَیحَره بن فِراس په نوم د قبیلي یو وګړي ورته وویل: لوړه په رب لا یزال چې که د قریشو د دغې زلموټې لمن کلکه ونیسم، ټول عرب به پرې د ځان تابع کړم!!

بیا یې ورته وویل: دا راته ووایه که مونږ ستا سره ستا په دین بیعت وکړو او ستا پر ضد ولاړ خلکو باندې بریالي شوو، ایا ستا نه وروسته به مشري زمونږ وي؟

نبي ﷺ ورته وویل: دا د الله پاک ځانګړتیا ده چې مشري چا ته ورکوي، هغه پوهه شه او کار یې پوهه شه.

بَیحَره ورته وویل: ایا ستا په دفاع کې به مونږ د عربو تورو ګوزارونو ته ورمیږونه نیسو او

(۱) دا د پېریانو لویه قبیله ده، اقیشیه اوښان چې له هر څه شي ویرېږي دوی ته یې نسبت کیږي.

مشري به بیا د بل چا وي؟! ځه خپل کارکوه مونږ تا ته هیڅ اړتیا نه لرو.

بنو عامر چې له حج وروسته خپلو کورونو ته ستانه شول د خپلې قبیلې زوړ سپینږیري بوډا ته ورغلل چې د ډېر عمر له کبله به دغې بوډا د حج د بشپړې ادا لپاره مکې ته نه شو تللای، د عادت له مخې چې بنو عامر به کله هم له مکې څخه خپل ټاټوبي ته ستنېدل د قبیلې د سپینږیري بوډا زیارت به یې لومړی کو، د ملاقات په پیل کې ترې بوډا وپوښتل چې د حج په دوران کې مو نوې زړې څه ولیدې؟

هغوی ورته وویل په قریشو کې د بنو عبدالمطلب له کورنۍ څخه یو ځوان راجلا شو او راته یې وویل: چې زه تاسو ته پیغمبر راستول شوی یم، زما تصدیق وکړئ، زما حمایت ته اوږه ورکړئ او د ځان سره مې بوځئ.

د خبرې د اورېدو سره سم یې په سر لاسونه کېښودل، له ډېره افسوسه یې غږکړ چې ای بنو عامره! دغه تېره موقعه به راګېره نه کړئ؟ ایا د دغې سرو زرو مرغۍ پلتنه به بیا ونه شي؟

لوړه په رب لایزال چې د پلانکي ساه یې په لاس کې ده، د اسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ بچیان په درواغو د نبوت د عوې نه کوي، ستاسو نه عقل او دماغ چرته تللي دي؟

- عبدالله بن کعب وایي: رسول الله ﷺ د بنوحنیفه کورونو ته راغی او د الله پاک د رالیږلي دین په لور یې راوبلل، بخپله یې ورسره بېلابېل لیدل کتل هم وکړل، په بلل شوي خلکو کې همدوی د سترې سرغړونې ناروا ځواب ورکړ.

د دغې بدنیتۍ او اعراض سره سره نبي ﷺ خپل دعوتي مشن څخه نا امېده نه شو، او لا پسې یې په بشپړه تسلۍ دعوت ته وده ورکړه، د حج په موسم کې چې به کله هم قبیلې د حج د ادا کولو لپاره راروانې شوې، نبي ﷺ به ورته په لاره کې کښېناست او الله پاک او د هغه رالیږلي دین ته به یې رابلل.

- د بنو عامر بن عوف له کورنۍ سوید بن صامت د حج او یا عمرې د ادا لپاره حرکت وکړ، د سوید د راتګ خبر چې کله د نبي کریم ﷺ تر غوږ ورسېد، الله پاک او د هغه راستولي دین ته یې راوبله، سوید ورته وویل: شاید ستا دعوت د ماسره چې څه دي ورسره ورته والی ولري؟ نبي ﷺ ورته وویل: ولې تا سره څه دي؟ سوید ورته وویل: ما سره د لقمان حکمتونه دي.

نبي ﷺ ورته وویل: که ما ته یې واوروې ښه به وي!!

سوید ورته د لقمان د حکمت ځینې بېلګې واورولې.

نبي ﷺ ورته وویل: که څه هم دغه سمې او ارزښتناکې خبرې دي خو ما چې درته څه

وویل ورباندې خیریت او غوروالی لري.

ما باندې خو الله پاک قران نازل کړی دی، دغه قران د منونکي لپاره خورا هدایت او لویه رڼا ده، نبي ﷺ ورته قران کریم ولوست، او بیا یې اسلام ته راوبله، سوید یې له خبرو لرې و نه خوځېد او روان شو او مدینې کې خپل قوم ته راستون شو، وخت لا تېر نه و چې د بعاث[۱] د شخړې او خونړیزې معرکې نه یوه ورځ وړاندې خزرج مړ کړ، د قوم ځینې خلکو به ویل چې زمونږ په ګومان هغه د اسلام په حالت کې مړ شوی دی.

د انصارو د اسلام راوړلو پېل

کله چې الله پاک د خپل دین د خپرېدو اراده وکړه، الله پاک وغوښتل چې خپل پیغمبر ته اعزاز او د دعوتي مشن پرمختګ نوره مزیده پیاوړتیا ورکړي، د هغه د بالاترۍ او سربالاتوب نیټه یې نزدې کړه، د عادت سره سم نبي کریم ﷺ د حج په موسم کې د انصارو څه شمېر خلکو سره لیدل کتل وکړل، د تېر په څېر د عربو بېلابېلو قبیلو ته یې ځان وربښکاره کړ، ناګهانه رسول الله ﷺ د عقبې[۲] سره نزدې د خزرج د قبیلې چې الله پاک یې د خیر اراده کړېوه څه خلکو سره لیدل کتل وشول[۳].

د لیدو په پېل کې ورته رسول الله ﷺ وویل: تاسو څوک یاست؟

هغوی وویل: د خزرج د قبیلې څه خلک یو.

-: د یهودو باداران یاست؟

-: هو.

-: که لږ وخت راسره کینئ څه خبرې اترې درسره کول غواړم.

-: ولې نه.

ټول کښېناستل، د الله پاک دین ته یې راوبلل، اسلام یې ورته ورووړاندې کړ، او د قران کریم څه حصه یې هم ورته واوروله.

خزرجیانو اسلام ته ځکه زړه خوښ کړ چې په مدینه کې د دوی سره یهودان میشت وو،

(۱) بعاث د مدینې له ځایونو څخه د یو ځای نوم دی، دلته د اوس او خزرج د قبیلو تر منځ ناروا معرکه پېل شوې وه.

(۲) عقبه د منی او مکې ترمنځ ځای دی، له مکې څخه د دوو میلونو په فاصله لرې پرته ده.د عقبې جمره له همدغه ځایه ویشتل کیږي.

(۳) دا کار د نبوت په لسم کال وشو.

چونکه هغوی د علم معرفت او پوهې څښتنان وو او دوی د شرک او بوتانو په عبادت اخته وو، د دوی سره به یې په کلي کې جنګونه او زیاتې شخړې راتلې یهودانو به ورته ویل چې په دې ورځو شپو کې نږدې یو پیغمبر راستول کیږي، مونږ به د هغه لښکر جوړیږو د هغه په مشرۍ کې به تاسو د فرعونیانو او عادیانو په څیر وژنوو.

له کله راهیسې چې نبي کریم ﷺ دوی الله پاک ته راوبلل او خبرې اترې یې ورسره پیل کړې، ځینو خزرجیانو ورته وویل: دا هغه پیغمبر دی چې په یثرب کې پرې یهودان تاسو ډاروي، په تونده سره یې ومنئ، ګوره چې یهودان درنه پرې مخکې نه شي.

ټولو خزرجیانو د نبي کریم ﷺ دعوت ومنو، اسلام یې ترې قبول کړ، او د هغه نبوت یې تصدیق کړ، ټولو ورته وویل: زمونږ قوم په مدینه کې دی، څومره بد نیتي او تربګني چې دوی لري بل هیڅ څوک خپلمنځنۍ دومره تربګني نه لري، ستا دا دعوت به مونږ هلته نورو ته وړاندې کړو، که هغوی هم مونږ قبول کړي دین ته غاړه کېښوده، او ستا په دعوت الله پاک ټوله دښمني له مونږ څخه وویسته، له تا پرته به مونږ او هغوی ته بل هیڅ څوک محبوب نه وي، او امید دی چې الله پاک یې ستا په دعوت یو ځای کړي.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې خزرجیان خپل قوم قبیل ته په داسې حالت کې ولاړل چې ایمان او په نبوت یې تصدیق کړی و، دوی خپله شپږ کسان وو.

مدینې ته د رارسېدو په مهال له مکې څه راغلو د نبي کریم ﷺ دعوت ته وده ورکړه، هغه و چې اسلام خپور شو، د انصارو په کورونو کې هېڅ کور پاتې نه شو مګر د نبي کریم ﷺ ذکر او یاد به ورپکې کېده.

د عقبې لومړی بیعت

راراون کال کې د حج د ادا لپاره له انصارو څخه دولس نارینه د نبي کریم ﷺ سره د عقبې په مقام کې خوله په خوله شول، نبي کریم ﷺ ورسره د ښځو د بیعت په څیر بیعت وکړ[1]، خو دا هله چې د جنګ اړوند د فرضیت حکم شتون نه درلود له دغې ژمنو کسانو نه: اسعدبن زراره، رافع بن مالک، عبادة بن صامت، ابوالهیثم بن تیهان رضي الله عَنْهُمْ وو.

عبادة بن الصامت رضي الله عَنْهُ وایي:

(۱) د ښځو سره بیعت د مکې د فتحې په دوهمه ورځ د صفا غونډۍ په سر وشو، وروسته له دې چې نبي کریم ﷺ د سړو سره له بیعت څخه وزګار شو.

مونږ دولس کسان وو، زه هم له هغې کسانو له جملې څخه یم چې د عقبې بیعت ته مې حضور کړی و، لکه د ښځو د بیعت په څېر مو د نبي کریم ﷺ سره د جهاد له فرضیت نه وړاندې په دې بیعت وکړ چې:

د الله پاک سره به په هیڅ راز برخه دار اقرار نه کوو، غلا او زنا به نه کوو، د خپلو بچیانو وژلو څخه به ډډه کوو، د بهتان او تور لګونې څخه به ځان رانغاړوو، د هېڅ راز خیر ښیګړې خلاف ورزي به نه کوو، که چرته خپلو وعدو ته ژمن پاتې شوو نو له جنت پرته به مو بله بدله نه وي، او که مو سرغړونه (وعده شکني) وکړه، د الله سره مو معامله ده، که د هغه خوښه وه وبه مو ښښي او که یې خوښه وه عذاب به راته راکړي.

ابن اسحاق وایي:

له دغې تړون وروسته انصار بېرته د یثرب په لور د ستنېدو په مهال وو نو نبي کریم ﷺ ورسره مصعب بن عمیر بن هاشم بن عبدمناف انصارو ته په یثرب کې د قران کریم د زده کړې او د اسلام پوهنې او د دیني ښوونو لپاره واستو، په مدینه کې به ورته خلکو (مقرئ) ویل.

چونکه په امامت باندې اوس او خزرج سره خپل منځ کې نه جوړېدل د ټولو امامت به هم مصعب بن عمیر رضي الله عَنْهُ کو.

د عقبې دوهم بیعت

مصعب بن عمیر رضي الله عَنْهُ له مدینې څخه مکې ته راستون شو د مدینې د انصارو له جملې څخه څه شمېر خلک د خپلو مشرکانو په ملتیا د حج د ادا کولو لپاره د مکې په طرف وتپېدل تردې چې مکې ته ورسېدل، د نبي ﷺ سره یې د خیالاتو د تبادلې لپاره د ایام التشریق په دوهمه ورځ د عقبې نوم ځای نښه کړ، تر څو الله پاک د خپل نبي د کرامت لپاره خپله کړې اراده بشپړه کړي، د دعوت د پرمختګ لپاره د خپل نبي مرستندویان د دین په مینه وپالي، اسلام او مسلمانانو ته اعزاز او شرافت برخلیک کړي.

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ فرمایي:

د براء بن معرور رضي الله عَنْهُ چې زمونږ مخه ور او درنه هستي وه، په ملتیا یې له مدینې څخه د مکې په لور د حج لپاره د خپل قوم د مشرکانو په شمول ووتو، په لاره کې مو لمونځونه کول، علمي خبرې اترې به مو سره خپل منځ کې تبادله کولې، د مدینې څخه د وتلو په مهال براء بن معرور وویل: ای خلکو! زما په زړه کې یوه خبره ده خو نه پوهېږم چې تاسو به راسره پرې موافقت وکړئ او که نه؟

مونږ وویل: څه خبره ده؟ هغه وویل: زړه مې نه غواړي چې د لمونځ د ادا په مهال کعبې ته شاه او بیت المقدس ته مخه کړم.

مونږ ورته وویل: د رارسیدلي نبوي ارشاداتو له مخې خو زمونږ پیغمبر تر اوسه شام ته لمونځ کوي[١]، او مونږ یې هیڅ سرغړونې ته تیار نه یو.

هغه وویل: زه خو ورته لمونځ کوم، مونږ ورته وویل: مونږ خو کعبې ته لا لمونځ نه کوو، د لمونځ وخت چې به کله داخل شو مونږ به شام او هغه به د کعبې په لور مخ کړ.

تر دې چې مکې ته راورسېدو، که څه هم مونږ پرې بارها زور هم راوړ خو هغه له خپله دریځه تېر نه شو او په خپل موقف کلک ولاړ و.

مکې ته د رسېدو په مهال یې راته کړه: وراره! راځه چې د نبي کریم ﷺ در ته ورشو او مکې ته د سفر په دوران کې رامنځ ته شوې لړې ورته واورو، عبادتونو مې په زړه کې شک او شبهات راوپارول حالانکه تاسو ترې بارها هم رابندولم خو ولې زه پرې کلک پاتې شوم.

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ وایي: مونږ نبي کریم ﷺ نه و لیدلی او نه مو پېژنده، د هغه د مندلو لپاره مو له یو او بل نه پوښتنې وکړې، د مکې له یو میشتوال څخه مو د هغه اړوند وپوښتل هغه راته وویل: ایا تاسو دواړو هغه لیدلی دی؟ مونږ وویل: نا. هغه وویل: د هغه تره عباس رضي الله عَنْهُ پېژنئ؟ مونږ وویل: هو. هغه مو ځکه پېژنده چې مدینې ته به د تجارت لپاره زیات تلو راتلو.

هغه وویل: چې کله هم مسجد ته ننوتئ د عباس رضي الله عَنْهُ سره ناست سړی به محمد ﷺ وي، چې کله مسجد ته ننوتو څه ګورو چې نبي کریم ﷺ او عباس رضي الله عَنْهُ دواړه ناست دي، مونږ ورنږدې شول لومړی مو پرې سلام وکړ بیا کېناستو، نبي کریم ﷺ عباس رضي الله عَنْهُ ته وویل: دا دواړه پېژنې؟ هغه ورته وویل: هو، دا براء بن معرور د خپل قوم سردار او مخه ور دی، او دا کعب بن مالک دی، لوړه په رب ذوالجلال چې د نبي ﷺ دا خبره به مې هېره نه شي چې: هغه شاعر؟ ما ورته وویل: هو هغه شاعر زه یم.

براء بن معرور رضي الله عَنْهُ ورته وویل: د الله پیغمبره! زه الله پاک اسلام ته په هدایت نازولی یم، مکې ته د سفر په جریان کې ما نه غوښتل چې لمونځ شام ته وکړم او کعبې ته مې شاه وي، نو ټول لمونځونه مې د کعبې په لور مخامخ کړي دي، ټولو هم سفرو ملګرو ترې که څه هم بارها منعه کړم خو ولې زه په خپل دریځ کلک ودرېدم، اوس مهال مې ترې په زړه کې شکونه او شبهات راپورته شول، زما په دغې کړې عمل کې ته څه وایې؟

هغه ورته وویل: همدغه دې قبله ده خو که لږ زغم دې ویستلی وی!!

(١) شام یعنې بیت المقدس په لور لمونځ کوي.

كعب بن مالک رضي الله عَنْهُ وايي: براء بن معرور رضي الله عَنْهُ بېرته د رسول الله ﷺ قبلې ته واوښت او مونږ سره يې د شام په لور يو ځېر لمونځونه کول.

د ايام التشريق په دوهمه ورځ په منى کې مو د عقبې نوم ځاى سره نښه کړ او مونږ ترې د حج د ادا کولو لپاره بېرته ستانه شول.

کله چې مونږ له حج څخه وزګار شول د نبي ﷺ سره ټاکلې شپې باندې مو عقبې لور ته ګامونه پورته کړل، دغه مهال ابوجابر عبدالله بن عمرو بن حرام هم له مونږ سره و، چونکه هغه زمونږ مشرتابه او پياوړي هستي وه د ځان سره مو مل کړ، خو ولې د خپلو مدينې مشرکانو نه مو لا د عقبې د نوي تړون خبره پټه پناه کړېوه، د خبرو اترو په ترڅ کې مو ورسره غږ يو کړ چې ابو جابره! ته ښه پوهېږې چې ته زمونږ نېک او شريف انسان يې، زمونږ مشرتابه يې، په تا مو نه لوريږي چې سبا ته د اور خس اوخشاک شې.

بيا مو اسلام ته رادعوت کړ او د نبي ﷺ سره په کړې ژمنه مو وخبرو، زمونږ سره يو ځاى د عقبې مقام ته ولاړ او حتى نقيب هم وګمارل شو.

د خپل قوم قبيل سره د ارام لپاره په دغه شپه کې مونږ هم پرېوتول، چې کله د شپې دريمه برخه تېره شوه، دنبي کريم ﷺ سره د تړون لپاره مو د عقبې مقام ته تشريف يوړ او هلته سره راغونډ شول، مونږ درې اويا سړي او دوه ښځې نُسَيْبه بن کعب او اسماء بنت عمرو بن عدي وه(۱).

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ عنه وايي: د شپې له مخې تعين شوي ځاى ته ولاړوو، د نبي کريم ﷺ د راتګ په انتظار وو، څه ګورو چې خپل تره عباس رضي الله عَنْهُ هم ورسره و، اګر چې عباس رضي الله عَنْهُ دغه مهال لامسلمان نه و خو ولې دا ورته پسنده وه چې د وراره لپاره کلکې ژمنې واخلي.

لومړۍ خبرې عباس رضي الله عَنْهُ پيل کړې هغه وويل: اى خزرجيانو!! (عربانو به د اوس او خزرج دواړو قبيلو ته خزرج ويل) د محمد اړوند تاسو ډېر ښه معلومات لرئ چې مونږ يې د قوم له زيان څخه کلکه دفاع کوو، اوس مهال دا له قوم څخه په کلکه دفاع او پخپل کور کلي کې په ډاډ او اطمئنان کې دى، خو د شته دفاع او ډاډ باوجود بيا هم غواړي چې تاسو سره لاړ شي او هلته درسره ووسيږي، که په رښتيا هم تاسو خپلو ژمنو ته وفادار ياست، د اغيارو له زيانونو څخه يې ژغورلى شئ، د کوم باک خبره نه ده دا تاسې او دا محمد، او که له دفاع څخه يې بيا ناتوانه ياست او يا يې هم وروسته د دعوت مخالفينو منګولو ته سپارئ پخپله خاوره يې له نن راهيسې

(۱) ابن اسحاق وايي: د بيعت اخستنې په مهال به نبي کريم ﷺ د ښځو سره لاس په لاس نه ړده، بلکې اقرار به يې ترېنه اخست چې ښځې به کله اقرار وکړ هغه به ورته وويل: ځه ولاړه شه تاسره بيعت پوره شو.

پرېږدئ څکه ټولپه خاوره کې د دفاع او امن په لمن کې دی څوک ورته څه نه شي ويلای.

مونږ ورته وويل: ستا خبرې مو واورېدې، ای د الله رسوله! ته هم د خپل ځان او د رب لپاره له مونږ نه ژمنې واخله.

نبي ﷺ د خبرو لړې پيل کړه قران کريم يې ولوست، اسلام ته يې مزيد نور هم دعوت کړو، بيا يې وويل: په دې به راسره کلک ژمن ياست چې د خپلو بچو او بي بيانو په څېر به رانه دفاع کوئ!!

براء بن معرور رضي الله عَنْهُ ورپورته شو، له لاس څخه يې ونيو او ورته يې کړه: هو ولې نه، په هغه رب مې دې قسم وي چې ته يې په حقه توګه راستولی يې داسې دفاع به درڅخه کوو لکه د خپلو بچيانو او بي بيانو نه چې يې کوو، ای د الله پېغمبره! ته راسره بيعت وکړه نور نو مونږ قسم په الله چې د جنګ جګړو ماهرين يو، جګړېز مهارتونه راته د پلرونو او نيکونو څخه راپاتې دي.

براء بن معرور رضي الله عَنْهُ او رسول الله ﷺ لا خبرې اترې کولې چې ابوالهيثم بن تيهان ورته د خبرو په منځ کې وويل: زمونږ او د يهودانو ترمنځ درنې اړيکې دي، مدينې ته د ستنېدو سره سم مونږ دغه اړيکې شکوو، هسې نه چې الله پاک تا په فتح نصرت او برياوو ونازوي، څه انګيروې چې بيا به مکې ته راستنېږې او مونږ به پرېږدې؟

نبي ﷺ وخندل او ورته يې وويل: نا نا چې ستاسو وينه څوک تويوي لکه زما وينه چې تويوي، هغه ځای کې به مې ناسته پاسته او قبر وي چې چرته ستاسو ناسته ولاړه او قبرونه وي.

زما لاس به د هغه چا تر ګرېوانه رسيږي چې ستا ورسره شخړه وي، او د هغه چا سره به روغ بړ کوم چې ستاسو ورسره روغ بړ وي.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: له تاسو څخه دې دولس مشران راووځي تر څو کړې ژمنې پخپل قوم کې په ښه توګه تنفيذ کړي، هغه و چې د اوس له قبيلې ورته درې او د خزرج له قبيلې ورته درې مشران په ګوته کړی شول[١].

لومړی بيعت براء بن معرور رضي الله عَنْهُ وکړ او بيا په قوم کې د بيعت کولو نوې لړي پيل شوه،

د بيعت د سر ته رسېدو سره سم شيطان لوړ غږ پورته کړ چې: ای په کورونو کې وېدو پرتو!! د مذمم او صابئه[٢] وو اړوند خپل مهم نه دومره ناخبره ياست؟

هغوی ستاسو سره د لوی جنګ ترتيبات نيسي، نبي ﷺ وويل: دا د ازب بن ازب په نوم د

(١) د خزرج ګمارل شوي نهه واړه مشرانو نومونه په دې توګه دي: اسعد بن زرارة، سعد بن الربيع، عبدالله بن رواحه، رافع بن مالک، براء بن معرور، عبدالله بن عمرو بن حرام، عبادة بن الصامت، سعد بن عبادة، منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُمْ وو، او د اوس ګمارل شوې درې مشران اسيد بن حضير، سعد بن خيثمه، رفاعة بن المنذر رضي الله عَنْهُمْ وو، ابن هشام وايي: ځينې اهل علم د رفاعة بن المنذر په ځای ابو الهيثم بن التيهان مشر بولي.
(٢) مشرکانو به ورته د محمد په ځای مذمم ويل او نوی مسلمانانو ته به يې صباة ويل، د صابئ جمعه ده.

عقبې لوی سرکشه شيطان دی.

بيا نبي کريم ﷺ ووېل: خپلو ارامګاونو ته په ډاډ لاړ شئ، عباس بن عبادة بن نضله ورته ووېل: په هغه الله مې دې قسم وي چې ته يې په رښتيا راستولی يې که دې خوښه وي د منی ميشتوال به سبا په توره نېغ تېغ کړو، نبي ﷺ ورته ووېل: نا لا تر اوسه راته په جنګ کولو امر نه دی شوی، خپلو خوب ځايونو ته ولاړ شئ.

مونږ هم په ارام ارام خپلو خپلو ځايونو ته ډېره شوو او بېده شول، خو چې کله هم سبا شو نو د قريشو مخه ور راغلل او راته يې ووېل: ای خزرجيانو! مونږ ته راپور راورسېد چې تاسو دغه سړی تاسو د ځان سره بوځئ او زمونږ پر ضد جنګ باندې مو ورسره ژمنې او کلک تړونونه کړي دي، لوړه په رب لا يزال چې د عربو د ګردو قومونو قبيلو سره که لاس ګرېوان شوو دومره بده به نه وي لکه د تاسو سره چې مشت ګريوان شوو.

د قريشو د راغلې پلاوې په ځواب کې زمونږ د قوم مشرکان ورپورته شول او لوړې يې ورته پورته کړې چې تاسو ته در رسېدلی راپور هېڅ حقيقت نه لري، خو ولې مونږ به يو بل ته کتل.

له منی څخه خلک خواره واره شول، دحقيقت ته ځان رسونې لپاره قريشو بيا د بيعت اړوند ګرندی هڅې پېل کړې، په پای کې وپوهېدل چې د بيعت خبره رښتيا هم هغسې وه چې څنګه ورته رسېدلې وه، د انصارو دګرفت لپاره يې له مکې څخه سورلې چابکې راوځغلولې، مکې ته نژدې د اذاخر نوم ځای کې يې سعد بن عباده او منذر بن عمرو را لاندې کړل حالانکه دواړه په قومونو مشران هم ګمارل شوي وو، منذر بن عمرو خو ځان له قوم څخه خلاص کړ خو ولې سعد بن عباده يې لاس تړلی په وهلو ډبولو او په راښکلو مکې ته ستون کړ، چونکه سعد بن عباده په سر ګڼ ويښته درلودل نو د سر وښتانو څخه به يې راښکو.

سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ وايي: زه لا د دوی په لاس کې بنديوان وم چې د قريشو د قبيلې څه خلک راغلل يو پکې لوړ ښائسته سور سپين مزېدار سړی و، د ځان سره مې ووېل: د دېنه دخير ښېګړې امېد لرم، خو چې رانږدې شو ډېره سخته ناروا څپېړه يې راکړه، د ځان سره مې ووېل: چې په دې کې خير نه و نو د بل هيڅ قريشي کافر څخه د خير طمعه نه لرم.

زه لا د وهلو ډبولو په دام کې پروت وم چې د يو راباندې زړه ودردېد، راته يې ووېل: خوار شې په قريشو کې دې چا سره د خير ښېګړې او پېژندګلو هېڅ اړيکې نشته؟ ما ورته ووېل، ولې نه، ما به پخپل کلي خاوره کې د جبير بن مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف تجارتي قافلې د شوکمارو څخه ژغورلې، د حارث بن حرب بن اميه بن عبد شمس بن عبد مناف تجارتي مهماتو تحفظ او له ډاکوانو څخه به مې خلاصول.

هغه راته ووېل: هله تباه شې! په چټکه د دواړو په نومونو غږ پورته کړه، او ورسره دې خپلې اړيکې يادې کړه.

سعد رضي الله عَنْهُ وايي: په لوړ اواز مې د هغوی نومونه یاد کړل او ټینګې اړیکې مې هم ورسره ذکر کړې، سمدستي يو سړی لاړ او دواړه يې په مسجد حرام کې راخبر کړل چې د ابطح په مقام کې يو خزرجي وهل کيږي او ستاسو د دواړو نومونه يادوي او درسره د ټينګو اړيکو دعوه لري.

هغوی وويل: څوک دی؟ سړي ورته وويل: سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ.

دواړو وويل: هو ولې نه، والله چې هغه رښتيا وايي، هلته به يې زمونږ تجارتي قافلې د ظالمانو او شوکمارو نه خوندي کولې.

وايي: سعد رضي الله عَنْهُ په دغه طريقه له قريشو څخه راخلاص شو او مديني ته ولاړ.

د دوهمې عقبې د بيعت شروط

کله چې الله پاک د جهاد حکم راواستو د لومړي بيعت له شروطو پرته يې د عقبې په دوهم بيعت کې يې پرې د جنګ جدال شروط هم کېښودل، لومړی بيعت د ښځو سره دبيعت په څېر و ځکه چې هغه مهال الله پاک خپل پيغمبر ته د جنګ او جهاد اجازه نه وه ورکړې، چې کله يې ورته د جهاد په کولو حکم وکړ نو د عقبې په دوهم بيعت کې نبي کريم ﷺ د تور او سور په ضد جنګ باندې له ګډونوالو څخه بيعت واخست، د خپل ځان لپاره يې ترې امان واخست او د الله لپاره يې ترې هم وعدې واخستې، او ورسره يې ومنله که خپلو ژمنو ته وفادار شوئ له جنت پرته به مو بله بدله نه وي.

عبادة بن صامت رضي الله عَنْهُ وايي: مونږ د نبي کريم ﷺ سره په جهاد کولو بيعت وکړ، د خبرې په اورېدو او منلو، په راحت او زحمت، که خوښه مو وي او که نه وي، په ځان مهاجرين غوره ګڼلو باندې، په دې چې د چارواکو سره به په واک تاوتريخوالی نه کوو، او که هر چرته وو حق به وايو او د الله لپاره به د هيڅ چا له خبرو او پيغور څخه نه ډارېږو په دې ټولو مو ورسره بيعت کړی و.

د الله پاک له پلوه د جهادي مشن په پېل اجازه

د عقبې د تړون نه وړاندې نبي ﷺ ته د مخالفينو په وژلو او د هغوی په ځپلو او وينې تويولو اجازه نه وه شوې بلکې د نبوت په دغې جريان کې نبي ﷺ او ملګري يې اسلام ته په دعوت

کولو او د مخالفینو له پلوه په سپکو او درنو تکلیفونو او په ناخوالو ډېر زغم وویست، او د ناپوهه انسان په ناپاکه رویه باندې خاموش پاتې کېدلو مکلف وو.

که څه هم قریشو خپله نوې مسلمانه شوې طبقه د زړه بګونکو لړزه خېزو عذابونو او له دین څخه په رابندولو حیرت انګیز وهلو ډبولو وازمول، ځینې یې مهاجر شول مشرکینو ته یې ګلې کور پرېښود، او ځینې یې هم هغسې په لاسونو کې بندیوان پاتې شول، ځوک حبشې او ځوک مدینې ته ولاړل، او ځوک نورو نورو ځایونو ته...

کله چې قریشو د الله پاک ورته د ورکړې لوې عزت او نعمت ناشکري وکړه، هغه خلک چې د الله پاک یک او یواځې عبادت یې کو او محمد ﷺ یې د الله پاک د رالیږلي استازي په صفت پېژنده هغوی یې وځورول او نبي ﷺ ته یې د تکذیب نوې سلسله لا پسې ګړندۍ کړه، الله پاک خپل استازي ته د ظالمانو څخه په انتقام اخستلو او د هغوی د ځپلو او وینې تویولو ازاده اجازه ورکړه.

د عروه بن الزبیر رضي الله عَنْهُ په روایت په نبي کریم ﷺ باندې د جهاد لومړي ایتونه نازل شول ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن دِيَـٰرِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَـٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّـٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَـٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ﴾(١).

دغه تېر ایتونه په همدې وغږېدل چې د مسلمانانو د مظلومیت له کبله ورته جهادي بنه روا شوېده، ورنه د دوی او د خلکو ترمنځ هېڅ راز تېرې پاتې نه وې، او دغه مسلمانان دومره اسلام پاله دي که د واک په ګدې هم کېني نو لمونځونه به ادا کوي او زکاتونه به ورکوي، په نېکیو به خلکو ته امر کوي او له بدو څخه به یې رابندوي، همدغه خلک د نبي کریم ﷺ وفادار ملګري وو.

له دې څه وروسته الله پاک بیا د ایت نازل کړل ﴿وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ﴾(٢).

---

(١) سورت حج: (٣٩-٤١). ژباړه: هغه اسلام پاله وګړي چې نور خلک ورسره جنګ جدل کوي دوی ته هم د جنګ اجازه وشوه، ځکه چې دوی مظلومان دي، او الله پاک یې په مرسته او ملاتړ توانا دی * هغه مسلمانان چې د هېڅ جرم پرته له کورونو څخه ویستلی شوي دي سوا له دېنه چې دوی وایي الله زمونږ رب دی، خو که الله پاک ځینې خلک په ځینو نورو خلکو نه دفع کولی نود یهودانو او نصرانیانو عبادتخانې او د مسلمانانو مسجدونه به نړېدلی وی چې د الله یاد او ذکر پکې کیږي، خو الله پاک به د هغه چا مرسته وکړي چې حق پرست او الله پلوه وي، الله پاک ډېر قوي او سخت انتقام اخستونکی ذات دی * هغه خلک چې که د ځمکې واک او اختیار ورته ورکړو نولمونځونه به قائموي او زکاتونه به ورکوي، خلکو ته به په نېکیو باندې امر کوي او له بدو څخه به یې رابندوي، او حالانکه د ټولو کارونو انجام الله پاک ته معلوم دی.

(٢) سورت بقره: (١٩٣). ژباړه: تر هغه ورسره جنګ وکړئ چې فتنه پاتې نه شي او دین خالص د الله لپاره شي، که له شرک نه رابند شول نو له ظالمانو پرته به په نور جا تېری نه کیږي.

معنی دا شوه چې مومن مسلمان به په خپل دين نه ځورول کيږي، په ځمکه به يک او يواځې د الله عبادت کيدای شي او ټول ورسره جوړ شوي برخه داران به شاته غورځول کيږي.

مسلمانانو ته مدينې ته په هجرت کولو اجازه

کوم مهال چې الله پاک خپل استازي محمد ﷺ ته د جهاد په پيل کولو اجازه ورکړه او له بلې خواه ورسره د انصارو دواړو قبيلو په اسلام او د دوی په مرسته او مسلمانانو ته د ځای په ورکولو کلک تړون وکړ، نبي ﷺ له حبشې نه راستانه شوي مهاجرو او نور کمزورو بې وسه او بې کسه مسلمانانو ته مدينې ته د بيا ځل لپاره په هجرت کولو امر اواجازه وکړه چې تر انصارو ځان ورسوئ، او ورته يې وويل: الله پاک ستاسو لپاره د بهرنيو ورونو او کورونو بندوبست کړی دی، هلته به د خير سره ښه په ډاډ او اطمئنان کې ياست.

هغه و چې د مهاجرينو نوې لړي بيا پيل شوه، پرله پسې جماعتونه او ډلې ډلې مدينې ته روانې شوې، نبي ﷺ خپله هم د دې انتظار ويسته چې الله پاک به ورته له مکې څخه مدينې ته په هجرت کولو کله امر کوي؟

مدينې ته د مهاجرينو کاروانونه

د نبي ﷺ په ملګرو کې له مکې څخه مدينې ته لومړی هجرت ابوسلمه بن عبدالأسد رضي الله عَنْهُ وکړ، د عقبې له تړون نه يو کال وړاندې يې هجرت کړی و، ابو سلمه رضي الله عَنْهُ له حبشې څخه بېرته مکې ته راستون شوی مهاجر و، په مکه کې چې ورته کله د مشرکانو د زيان رسونې راز راز ډولونه متوجه شول مجبور شو د بيا ځل لپاره يې مدينې ته هجرت وکړ.

د ابو سلمه رضي الله عَنْهُ نه وروسته مدينې ته په دوهم پړاو کې عامر بن ربيعه او د هغه بي بي ليلی بن ابي حثمه رضي الله عَنْهُمَا راغلل، بيا عبدالله بن جحش د خپل د کور ټولو غړو په شمول او د هغه ورور عبد بن جحش او ابواحمد چې په سترګو هم معذور و هجرت وکړ، ابو احمد هغه صحابي دی چې د مکې بره اوښکته کې به له قائد پرته ګرځېده او شاعر هم و رضي الله عَنْهُ.

بيا عمر بن الخطاب او عياش بن ابي ربيعه مخزومي دواړو مدينې ته هجرت وکړ، له دې څخه وروسته بيا د مهاجرينو لړي په پرله پسې توګه جريان وموند.

د نبي ﷺ هجرت

د نبي ﷺ د ملګرو د هجرت کولو نه وروسته هغه د دې شيبو انتظار ويسته چې کله به ورته په هجرت کولو امر کيږي، په مکه کې نبي کريم ﷺ او ابوبکر او علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُمَا په شمول څه شمېر هغه بې کسه صحابه چې د قريشو په بند کې پراته وو نور څوک نه وو پاتې، ابوبکر رضي الله عَنْهُ د تل لپاره د نبي ﷺ نه بار بار د هجرت اجازه غوښته خو هغه به ورته ويل لږ زغم وباسه کېدای شي الله پاک دې د هجرت ملګرى پيدا کړي.

د خبرې د اورېدو سره ابوبکر رضي الله عَنْهُ په طمعه و چې کېداي شي خپله به وي!!

د قريشو سر چې کله په دې خلاص شو چې د نبي ﷺ په در خو داسې کلک ملاتړ پيدا شو چې د مکې باشندګان نه دي او د مکې مسلمانان هم د مه په دمه مدينې ته چې د امن او پوره ډاډ لمن ده ور روان دي، قريش وډارېدل چې داسې نه نبي ﷺ د خپلو ملګرو نه جوړه جنګي ليکه د دوی په ضد ونه کاروي.

د دارالندوه په نوم د قصي بن کلاب هغه کور چې د قريشو ټولې غوڅې پرېکړې به پکې ترسره کېدې پکې غونډه شول او د نبي ﷺ له پلوه د متوقع خطر او لوی ستونزې د دفع کولو لپاره يې د خيالاتو تبادله او فيصله کن دريځ غوره کولو سلا مشورې پيل کړې.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: کله چې د قريشو جرګه ماران په دارالندوه کې د نبي ﷺ په باره کې د يو بل سره يوه خوله شول او د راغونډېدو ورځ يې سره وټاکله، په کومه ورځ چې به يې پکې خپله پرېکړه اعلانوله يوم الزحمه به يې ورته ويله، د يو سلاکار په صفت يې په جرګه کې ابليس هم د زوړ بوډا سړي په هيئت کې چې چپن پرې پرته وه ګډون وکړ، کله چې د دروازې په درشل ودرېد د ليدو سره ورڅخه قريشو وپوښتل: څوک يې؟ او له کوم ځای څخه دې تشريف راوړی دی؟ ابليس ورته وويل: د نجد هستوګنوال[۱] يم ستاسو د غونډې اړوند مې خبر غوږونه وسکونډل په دې خاطر مې حضور وکړ تر څو ستاسو نېکې مشورې واورم او يا هم درته د خيرښېګړې نيکه مشوره درکړم.

هغوی ورته وويل: ولې نه په خبر راشې او هر کله راشې.

د قريشو د مخه ورو جرګه مارانو او مشرتابه وو په څنګ کې کېناست، ځينو راغلو نورو ته

(۱) سهيلي وايي: شيطان نجد ځکه ياد کړ چې قريشو دمعلومو کسانو پرته د تهامه ټول خلک د غونډې نه په ناخبرو کې شمېرلي وو، په دې خاطر چې زړه يې اسلام ته ورته دی، نو د نجدي انسان په شکل کې يې ځکه خپل شکل اختيار کړ.

وويل: د دې سړي محمد ﷺ رامنځ ته کړي کشمکش اړوند خو تاسو ټول ښه خبر یاست که زمونږ د قریشو پرته نور یې پیروۍ پیل کړي نږدې ده چې په مونږ یرغل وکړي، نور باقي د دې سړي اړوند د غوښې پرېکړې کلک غبرګون او عملي اقدام څرګند کړئ.

له همدې ځای څخه یو تر بله ګنګوسې شروع شو، یو راغلي پکې وویل: په وسپنیزو زنځیرونو به یې وتړو او د اوسپنیزو دروازو تر شا به یې بندیوان کړو تر څو د سابقه شاعرانو زهیر او نابغه په څېر ساه ورکړي او مړ شي.

شیخ نجدي وویل: نانا، لوړه په رب لایزال چې دا مشوره هېڅ ارزښت نه لري، که رښتیا هم تاسو هغه بندیوان کړئ نو دعوتي اغېزې به یې له بندو دروازو تر شاه بهر راوځي، شاید پلویان یې دربانديې برید وکړي او له منګولو څخه به یې درنه رها کړي، او که رها شي ستاسو په ضد به د عملي نظامي پاڅون لارې وسنجوي او په تاسو به بریالی شي، نو هیله ده چې دا مشوره مو بېرته واخلئ او د بلې خبرې پلټنه وکړئ.

بیا یې سره خپلمنځنۍ ګنګوسی پېل کړ، یو پکې وویل[۱]: له خپلې خاورې څخه به یې وشړو چې چرته ځي لا ړ دې شي او چې څه پرې تیرېږي تېر دې شي خو مونږ به ترې بې غمه یو، هېڅ پروا به پرې ونه کړو چې چرته لاړ؟ د ورکېدو سره سم به خپلمنځنۍ رامنځ ته شوې کړېږې نسکورې اصلاح کړو.

شیخ نجدي ورته وویل: دا هم ارزښتناکه مشوره نه ده، ایا تاسو یې ښې خبرې او بارسوخه ګړدود نه اورئ؟ چې په کوم انداز زړونه خپلوي؟ لوړ په رب لایزال چې که داسې مو وکړل لکه چې یې وایئ نو د عربو بلې قبیلې ته به ولاړ شي او د خپلو خبرو تر اغېز لاندې به یې راولي او ستاسو پر ضد پاڅون ته به یې وهڅوي، نږدې ده چې ستاسو قلمرو یې په ولقه کې ولوېږي او هغه څه به دربانديې وکړي چې تاسو یې طمع توقع نه لرئ، زر کوئ د بلې مشورې پلټنه وکړئ.

ابو جهل بن هشام وویل: ما سره یوه ځانګړې رایه ده شاید ستاسو د ګډونوالو هېڅ چا هم ورته سوچ نه وي، ټولو ورته وویل: ابو الحکم! وایه کومه مشوره لرې؟ ابو جهل وویل: د قریشو له هرې قبیلې څخه به باتوره ننګیالی او اصیل لوړ نسبه تکړه ځوان غوره کړو او د هر ځوان سره به څېرونکې توره په لاس وي، د یو سړي په شان به پرې ټول مرګونی برید وکړي تر څو یې مړ کړي، په دې وژلو سره به خو له یو اړخه مونږ هم په ارام شو ساه به واخلو او له بل پلوه به یې وینه په قبیلو کې وویشل شي، چونکه بنو عبدمناف به د هرې قبیلې سره د جنګ کولو نه عاجز وي په دیت به راضي شي دیت به ورته ورکړو.

(۱) دا مشوره ابوالاسود ربیع بن عامر ورکړې وه.

شيخ نجدي وويل: د دې سړي خبره سمه ده، له دې پرته بله هېڅ چاره ورته نه برېښي، په همدې پرېکړې ټولو راپنډ شوو مشرانو د شورا مجلس پای ته ورسو او خلک خواره واره شول.

جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راغی او نبي ﷺ ته يې وويل: د خپل عادت له مخې دې نن په هغه ځای مه ويده کېږه چې لږ څه وړاندې به پرې ويده کېدې.

د شپې په مهال غوره کړی شوي قريشي ځوانان د شوي ائتلاف په بنسټ د نبي كريم ﷺ په دروازه ودرېدل، او د دې انتظار يې کوو چې کله به ويده کيږي، نبي كريم ﷺ چې کله دوی ورته په وحې کړې شوي حالت وليدل علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: زما په ځای ويده شه او زما د حضرموت په شين څادر کې ځان راونغاړه، د راغلو دښمنانو له پلوه به درته هېڅ راز ځاني زيان در ونه رسيږي.

او د عادت له مخې به نبي كريم ﷺ هر کله په دغه څادر کې استراحت کو.

محمد بن كعب قرظي وايي: د نبي كريم ﷺ د وژنې لپاره راغلو کې يو ابوجهل هم و، ټولو يې د عملي پاڅون لپاره په دروازه ولاړ وو، ابوجهل به پټکې نورو ته ويل: محمد داسې انګېروي چې که تاسو يې پلوي وکړئ د عربانو او عجمو ستر واکداران به جوړ شئ، او له مرګ وروسته بيا راپاڅېدنې نه به درته د اردن په څېر لوی لوی شنه او غټ باغونه درکړل شي، او که يې پلويان جوړ نه شي هلاک برباد او وبه وژل شئ.

نبي كريم ﷺ له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې په لاس کې يې خاوره وه او ويويل: هو. زه درته همدغه خبرې کوم او ته له دغې د وژخيانو څخه يو دوزخي يې خاوره يې پرې وشيندله، الله پاک يې د سترګو ديد واخست، نبي كريم ﷺ دا ايتونه لوستل: ﴿يسٓ ۝١ وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْحَكِيمِ ۝٢ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ۝٣ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝٤ تَنزِيلَ ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ۝٥ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ فَهُمْ غَٰفِلُونَ ۝٦ لَقَدْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَىٰٓ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝٧ إِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِىَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ۝٨ وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾[1].

دا ايتونه نبي كريم ﷺ لوستل او خاورې يې پرې وشيندلې په داسې حالت کې ترې روغ رمټ ووت چې هېڅ کافر ونه ليده، او د امر سره سم هلته ولاړ چې ورته ښوول شوی و.

يو کس چې د قاتلانو سره نه و راغلی ورڅخه يې وپوښتل: دلته څه کوې؟ هغوی ورته

(١) سورت يس: (١-٩). ژباړه: يس * په دغه محکم قران مې دې قسم وي * چې ته د هغه اسماني استازو څخه يو يې * چې په سمه لاره ليږدول شوي دي * تا ته دغه قران د زبردست او رحم والا ذات نه نازل شوی دی * د دې لپاره چې هغه قوم وېروې چې پلرونو ته يې وېره نه وه ورکړل شوې دوی هم له توحيد نه غافله دي * په يقين سره چې په زياتره خلکو يې د عذاب پرېکړه ثابته شوې ده دوی نو نور ايمان نه راوړي * مونږ د دوی په غاړو کې تر زنو پورې طوقونه ګرځولي دي نو دوی لاندې نه شي کتلی (سرونه يې پورته نيولي دي) * مونږ له دوی څخه مخکې او وروسته ديوال ګرځولی دی، ړانده کړي مو دي دوی هېڅ نهويني.

وویل: محمد وژنو، هغه ورته وویل: په وژنه یې بریالي نه شوئ، لوړه په رب لایزال چې محمد درڅخه تللی دی، تاسو خپلو ځانونو ته نه ګورئ چې په سر مو خاورې ایرې پرتې دي؟

هر یو سر ته لاس یوړ څه ګوري چې د هر چا په سر خاورې پرتې دي، له دېوال تر شا په قدمونو ریني بوخې شول علي رضي الله عَنْهُ یې د نبي کریم ﷺ په څادر کې خوبه وړی ولید، یو بل ته یې وویل: نا محمد نه دی تللی، هاغه دی په خپل څادر کې پروت او ویده دی، دوی یې لا هم هغسې په انتظار وو چې علي رضي الله عَنْهُ له خوب څخه راببدار شو، خپل منځ کې یې سره یو بل ته وویل: سړي راته رښتیا وویل هغه خو تللی دی.

ابن اسحاق وایي: ابوبکر رضي الله عَنْهُ خپله مالداره و، چې کله به یې هم د نبي کریم ﷺ څخه د هجرت کولو اجازه وغوښته هغه به ورته ویل: لږ زغم وباسه کېدای شي الله پاک درته ملګری درکړي، ابوبکر رضي الله عَنْهُ لږ څه وپوهېد چې کېدای شي د هجرت ملګری یې هغه پخپله وي، نو دوه سورلۍ یې واخستې.

په کور کې به یې دواړه ساتلې او ښه بوتاوه به یې ورته کوله.

عائشه رضي الله عَنْهَا وایي: نبي کریم ﷺ به د ابوبکر کور ته د سهار او ماښام پرته نورو وختونو کې نه راته، په کومه ورځ چې ورته د هجرت امر وشو تر څو د قریشو او مکې له قلمرو نه وړاندې لاړ شي نو د ابوبکر رضي الله عَنْهُ کور ته د غرمې په مهال راغی، ابوبکر رضي الله عَنْهُ د لیدلو سره سم وویل: د چټک کار پرته نبي کریم ﷺ هېڅ کله په داسې وخت کې مونږ ته نه دی راغلی، د راننوتو سره ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته خپل ځای پرېښود، نبي ﷺ ورته وویل: پردي څوک که وي ویې باسه، هغه ورته وویل: زما مور او پلار دې درڅخه زار شي څوک!! یواځې زما دواړه لورګانې دي، نبي کریم ﷺ ورته وویل: له مکې څخه په تللو او هجرت کولو راته اجازه وکړی شوه، هغه ورته وویل: د الله رسوله! ملتیا ته دې بیخي چمتو یم، هغه ورته وویل: ملګرتیا ملګرتیا وي.

عائشه رضي الله عَنْهَا وایي: له دغې ورځې نه مخکې ما هېڅ څوک نه و لیدلي چې له خوشحالۍ وژاړي لکه ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې په دغه ورځ له خوشحالۍ وژړل.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: ای د الله پېغمبره! د هجرت د سفر لپاره مې دغه دواړه سورلۍ تیارې کړي دي، عبدالله بن ارقط چې خپله دغه مهال مشرک هم و په مزدورۍ یې ونیو او دواړو ته یې لاره ښووله، دواړو ورته خپلې سورلۍ ورکړې تر څو د معلوم وخت لپاره یې ورته روغې رمتې وساتي او هغه به ورله د خوراک او څښاک بندوبست هم کو.

ابن اسحاق وایي: ما ته د رارسیدلي راپور له مخې د نبي کریم ﷺ له مکې څخه په وتلو او هجرت کولو باندې له علي رضي الله عَنْهُ ابوبکر رضي الله عَنْهُ او کورنۍ پرته یې نور هېڅ څوک نه وو خبر.

علي رضي الله عَنْهُ يې په دې پوهه کړی و چې زه هجرت کوم او ته به زما له هجرت وروسته تول هغه امانتونه چې ما ته خلکو راکړي دي خپلو خپلو څښتنانو ته وسپارې.

هغه شيان چې په مکه کې به يې خلک له ضياع څخه ډاربدل نبي ﷺ سره به يې کېښودل ځکه چې هغوي يې په امانتدارئ او رښتنولی خبر وو.

کله چې رسول الله ﷺ د هجرت په کولو هوډ وکړ د ابوبکر رضي الله عَنْهُ له کور څخه د غتې کړکۍ له لارې ووت او د ثور په غر کې لوی غار ته ننوتل(۱).

ابوبکر رضي الله عَنْهُ خپل ځوی عبدالله په دې وګماره چې د خلکو له پلوه د ورپسې شوې خبرو کلکه څارنه وکړي او د ورځې تولې کړی شوې خبرې د شپې له مخې دواړو ته راوړي.

او عبدالله بن فهيره چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ غلام و په دې يې ګمارلی و چې د ورځې يې رمه وڅروي او د شپې له مخې غار ته راشي، او اسماء بنت ابي بکر به ورته د شپې له پلوه د خوراک او څښاک غم کو(۲).

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په شمول نبي کريم ﷺ په غار کې درې ورځې تېرې کړې له هغې راهيسې چې دواړه له مکې نه راوتلي وو، قريشو يې په مرګ يا ژوبلې او يا هم که چا په ژوندۍ بڼه راوستل سل اوښان نقدي جائزه ټاکلي وه.

عبدالله بن ابي بکر به خپله توله ورځ د قريشو سره تېروله، د هغوی چل او پراډونه، جرګې مرکې به يې ټولې واورېدې او د شپې له پلوه به غار ته ولاړ او دواړو ته به يې ټول ورځنی راپور واورو.

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ غلام عامر بن فهيره به د مکې په څرځايونو کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ رمه څروله او د شپې له مخې به يې ټوله رمه تر غاره راوسته او غوښه او شېدې به يې دواړو وخوړل.

هغه لاره چې عبدالله بن ارقط ورته دواړه سورلۍ او يوه يې د خپل ځان لپاره وه راوستې، اسماء بنت ابي بکر هم ورته د سفر د دورانيې اړوند خوراک او څښاک راوړ، دا چې د ګوډې د خولې لپاره ترې تار هېر شوی و د سفر په دوران کې اسماء رضي الله عَنْهَا وليد چې د ګوډې خوله خلاصه ده خپل ملابند يې راخلاص کړ او په منځ يې دوه وشکو په يوه برخه يې د ګوډې خوله وتړله او په بله يې خپله ملا وتړله، له همدې کبله ورته (ذات النطاقين) ويل کيږي.

په دواړه سورليو کې يې ښه او اعلی ترينه چاغه څربه سورلۍ نبي کريم ﷺ ته وړاندې کړه، هغه ورته وويل: زما مور او پلار دې درنه زار او قربان شي په دې سورلۍ سپور شه، نبي

(۱) ثور د مکې په ښکته برخه کې د غر نوم دی.
(۲) ابن هشام د حسن بصري څخه نقلوي چې د شپې په مهال نبي کريم ﷺ او ابوبکر رضي الله عَنْهُ دواړه غار ته ننوتل، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ترې مخکې په دې خاطر ننوت چې غار له زيانمنو حشراتو (مار لړم وغيره) څخه پاک کړي، په خپل ځان به يې د نبي کريم ﷺ حفاظت کو.

ﷺ ورته وويل: زه په هغه اوښ نه سپرېږم چې شخصي مې نه وي، ابوبكر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: اوښ چورلټه ستا شو، نبي ﷺ ورته وويل: په څومره دې پېرلی دی؟ ابوبكر رضي الله عَنْهُ ورته كړه چې په دومره دومره...

نبي كريم ﷺ ورته وويل: په دغه نرخ زما شو، ابوبكر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: نرخ او اوښ دواړه ستا شول.

ابوبكر رضي الله عَنْهُ او نبي كريم ﷺ دواړه په خپلو خپلو اوښانو ښپې واړولې د لارې د خدمت لپاره ابوبكر رضي الله عَنْهُ د ځان سره عامر بن فهيره هم شاته سپور كړ.

اسماء بنت ابي بكر رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبي كريم ﷺ او ابوبكر رضي الله عَنْهُ له وتلو وروسته د ابوجهل په ملتيا ځينې قريش راغلل د كور په دروازه ودرېدل زه ورغلم راڅخه يې وپوښتل: پلار دې چرته دی؟

ما ورته كړه: والله نه پوهېږم چې پلار به مې چرته تللی وي؟ ابوجهل چونكه پليت او سپور سپيره سړی و، دومره زور داره څپېړه يې راكړه چې راڅخه غوږوالی هم پرېوتې او بيا لاړ.

درې ورځې شپې تېرې شوې خو مونږ په دې نه پوهېدو چې نبي كريم ﷺ به د خپل ملګري په شمول چرته او په كومه تللي وي؟

تر دې چې د مكې د لاندې برخې نه يو پېرى راغی او په بره برخه ووت، كه څه هم چا نه ليد خو د اواز پسې يې خلک روان وو او دا يې زمزمه كول چې:

جَزَى اللهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ *** رَفِيْقَيْنِ حَلاَّ خَيْمَتَيْ أُمِّ مَعْبَدِ

هُمَا نَزَلاَ بِالبِرِ ثُمَّ تَرَوَّحَا *** فَأَفْلَحَ مَنْ أَمْسَى رَفِيْقَ مُحَمَّدِ

لِيَهْنَ بَنِيْ كَعْبٍ مَكَانُ فَتَاتِهِمْ *** وَمَقْعَدُهَا لِلْمُؤْمِنِيْنَ بِمَرْصَدِ

ژباړه: هغو دواړو دوستانو ته دې الله خپله د خير بدله وركړي چې د ام معبد خيمو ته ننوتل.

دواړه په سعادت او پوره سلامتيا هلته ورسېدل، هغه څوک به رښتونی برېمن وي چې د محمد ﷺ ملتيا كوي.

بنو كعب دې هغه وياړ ولمانځي چې د ځوانې خور هستوګن ځای يې د مومنانو تم ځای او دمه ځای جوړ شو.

(١) د ام معبد خپل نامه (عاتكه بنت خالد) وه، د بنوكعب له خاندان څخه وه، نبي كريم ﷺ او ابوبكر او عامر بن فهيره او عبدالله بن ارقط ورسره ميلمانه شوي وو.

د پېرودلو لپاره يې ترې د كجورو او غوښې غوښته وكړه خو هېڅ ورسره نه و، د خېمې دننه نبي كريم ﷺ بزه وليده چې وچه وه، غلانځه يې ورله په لاس مسح كړه نو ډېر زيات شېدې پكې راغلل نو ښځې ورسره سم د لاسه په اسلام بيعت وكړ.

مونږ چې کله دغه شعرونه واورېدل وپوهېدو چې رسول الله ﷺ د مدينې په لور تللی دی.

سراقه بن مالک بن جعشم وايي: له کله راهيسې چې نبي کريم ﷺ له مکې څخه مدينې ته د هجرت کولو دورانيه پيل کړه د هغه د مړګ او يا بنديوانۍ لپاره قريشو سل اوښان جائزه اعلان کړه.

زه لا دخپل قوم په جلسه ګاه کې ناست وم نابېره يو سړی راغی او په سر مو و درېد او ويويل: وس درې نفره ما وليدل چې لاړل تېر شول او د محمد او د هغه له ملګرو پرته مې په بل چا ګمان نه کيږي.

هغه ته مې په سترګو اشاره وکړه چې خاموش شه، بيا مې ورته وويل: خا خا تا هغه فلانکی او فلانکی ليدلي دي، له هغوی څخه اوښان ورک شوي دي د هغه پلټنه کوي، هغه راته وويل: بس کېدای شي هغوی به وي.

د دې خبرې د اورېدو سره سم هغه هم خاموش شو، لږ ځند وروسته پاڅېدم او کور ته ننوتم، کور کې مې وويل: زما اوښ سمبال کړئ، زين پرې کيږدئ او د خوړ کنډو کپرو پناه يې راته وسپارئ، د کور تر شا مې غشي او لينده له خلکو څخه هم پټ پنا راواخستل، د رواج سره سم ما د خپل کار د خير او شر پايلي معلومو لپاره غشي استعمال کړه څه ګورم هغه غشی راوخوت چې ما ته پسند نه و، خپله زغره او جنګي لباس مې واچو بيا مې په غشو د برخليک پېژندلو لپاره دوهم ځل شروع وکړه څه ګورم چې بيا هغه غشی راوخوت چې ما ته خوښ نه و، او زه په دې کلک باوری وم چې شايد دواړه قريشو ته ژوندي راولم او په انعام ګټلو غازي شم، د اس ښپې وښوېدې او زه ترې پرېوتم، ځان سره مې وويل: دا څه وشو؟

غشي مې د بيا ځل د برخليک معلومو لپاره د تېر په څېر استعمال کړه څه ګورم چې هغه غشی بيا راوخوت چې ټنډه مې پرې بدېده، د غشي تقسيم مې شا ته کړ او چټک مزل ته مې دوام ورکړ، خو چې څنګه مې تر سترګو شول د اس مخکنۍ ښپې (لاسونه) په ځمکه کې ښکته لاړل زه ترې ولوېدم، اس چې بېرته راپورته شو او ښپې يې خلاصې شوې څه ګورم د باد په څېر لوی لوګي راڅخه هغوی پټ پناه کړل، دغلته زه وپوهېدم چې دواړه به هرومرو بری مومي.

په لوړ غږ مې ورته وويل: زه سراقه بن جعشم يم، لږ زغم وکړئ درسره خبرې اترې کوم، زما څخه به درته داسې څه در ونه رسيږي چې ستاسو ټنډه پرې تروه ترخه شي، نبي ﷺ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته وويل: ورته ووايه چې د څه غوښتنه لري؟ هغه وويل: د څه غوښتنه لرې؟ ما ورته وويل: ما ته له خپل اړخه ليک راکړئ چې زما او ستا ترمنځ نښه وي، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته يې وويل ليک ورته ورکړه.

هغه راته په هډوکي يا د پوستکي په مخ ليکلی خط وغورځو او هغوی لاړل، ما خط راواخست او د غشو په چاټۍ کې مې د ځان سره محفوظ کړ، د دوی اړوند مې هېڅ چا ته هم راز افشا نه

کړ د مکې او طائف او د حنین له فتح وروسته ورسره د طائف او مکې تر منځ جِعِرَانه نوم ځای کې مخامخ شوم، د انصارو په جم کې ورته ورغلم هر چا به ټومبلم چې څه کوې؟ څه کوې؟

هغه چې پخپلې سورلۍ سپور ناست و او زه ورنږدې شوم، لوړه په رب لایزال چې پنډۍ یې په زین کې لکه د خرما د ګردې په څېر سپینې ځلیدلې.

کوم لیک چې را ته هغه راکړی و په لاس کې مې اوچت کړ او غږ مې کړ چې ای د الله رسوله! زه سراقه بن مالک بن جعشم یم او دا را سره ستا راکړی لیک دی، نبي کریم ﷺ وویل: نن د خیر ښیګړې او وفادارۍ ورځ ده لږ رانږدې شه، زه ورنږدې شوم او خپل اسلام مې اعلان کړ، بیا مې ترې د څه شي غوښتنه لرله خو هېر مې شول چې څخه مې ترې غوښتل خو دومره مې ورته وویل: ای د الله رسوله ﷺ ما خپلو اوښانو ته د اوبو ډنډونه ډک کړي دي پردې اوښان راځي او اوبه ورڅخه څښي، ایا د هغه په څړوبولو کې زما ثواب او نېکه بدله شته؟

هغه وویل: هو د هر پختورګي او پیوسانو والا زنده سر په څړوبولو کې اجر دی.

بیا خپل قوم ته ستون شوم او نبي ﷺ ته مې صدقات راوړل.

ابن اسحاق وایي: عبدالله بن ارقط دواړه له غار څخه راوویستل او لومړی یې د مکې د ښکته پرتې برخې څخه د عُسفان مقام د لاندینۍ برخې نه د بحر ساحل ته یوړل، د عسفان نه په تېردېدو یې د اَمج په ښکته برخه روان کړل تر څود قُدید نوم ځای یې هم په مزل ووهو، او له همدغې لارې د خَرَّار نوم ځای ته ورسېدل، بیا د لِقَف او ان د لقف د ښته یې هم ووهله، او د همدې لارې څخه د مَحاج نوم ځای ته ورسېدل، د مَحاج له کونج څخه یې د ذي الغَضَوَین کونج ته رسیدګي وکړه، بیا ذِي کَشَر ته او بیا جَداجِد ته ورسېدل، او له دغې ځایه د اَجْرَد مقام ته لاړل، بیا یې د تِعْهِنْ د دښتې په وهلو ذاسلم ته ورسول بیا عَبَابِیْد نوم ځای ته او بیا هم تر فاجَّه نوم ځای ته ورسېدل.

ابن هشام وایي: له فاجې څخه بیا عِرج مقام ته ورسېدل، خپله او سورلیانې یې هم ډېرې سترې ستومانه شوې وې، د اسلم له قبیلې څخه د اوس بن حَجَر په نوم صحابي نبي ﷺ پخپل اوښ چې ابن الرِّدا به ورته ویل کېده سپور کړ او د مسعود بن هنیده په نوم خپل غلام یې ورسره کړ او تر مدینې یې ورسول.

بیا یې له عرج څخه ثنیة العائر او بیا یې د رِیْم نومې درې ته ښکته کړل، بالاخره د سفر د دورانیې پای د دوشنبې په ورځ د ربیع الاول د میاشتې په دولسم تاریخ چې د لمر تودوخه په ختمېدو وه په قباء کې بني عمرو بن عوف ته ورسېدل.

قباء ته رسېدل

عبدالرحمن بن عويمر بن ساعده وايي: د نبي کريم ﷺ د ملګرو څخه راته خپل ځينو قوميانو وويل: له کله راهيسې چې د مکې نه د نبي کريم ﷺ په راتګ وخبرېدو، د سهار په مهال به د هغه د ښه راغلاست لپاره د ماسپښين تر سختې ټکندې غرمې پورې په انتظار وو، د ونو بوټو سيورې به هم د سخت لمر له کبله خورا زيات ګرم شول خو چې کله به هېڅ سيورى پاتې نه شو کورونو ته به ستانه شول.

دغه د ګرمۍ سخترينې ورځې شپې وې د نبي کريم ﷺ د راتګ په ورځ د عادت په څېر بيا ووتوو، لمر د اسمان منځ ته راغى او سيورې ورک شول، د ګرمۍ د ډېرې تودوخې له کبله بيا کورونو ته ننوتوو، نبي ﷺ په داسې حالت کې راورسېد چې مونږ کورونو کې وو، يو يهودي چې مونږ به يې هره ورځ څارلوو چې د چا په انتظار يو په لوړ غږ وويل: اى د قيلې لمسيانو! ستاسو برخليک او نصيب راورسېد.

چونکه زمونږ زياتره خلکو رسول الله ﷺ نه و ليدلى ټول ورته راووتوو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ هم ورسره و چې د عمر په لحاظ يې دومره توپير ترمنځ نه و، دواړه د کجورې د ونې سيورې لاندې ناست وو، چې کله سيورى ختم شو ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته څادر سيورى کړ، بيا وپوهېدو چې دا ابوبکر رضي الله عَنْهُ او بل نبي کريم ﷺ دى.

ابن هشام وايي: د ځينو معلوماتو له مخې د لومړي ځل لپاره نبي کريم ﷺ د کلثوم بن هدِم او د نورو ځينو راپورونو له مخې د سعد بن خيثمه سره ميلمه شو، د کلثوم بن هدم راويان وايي:

د کلثوم بن هدم له کور څخه چې به کله نبي کريم ﷺ راووت د سعد بن خيثمه په جونګړه کې به ناست و ځکه چې دا لوند و واده يې نه و کړى.

او د نبي کريم ﷺ مهاجر شوي بې واده به هم ټول هلته ناست پاست وو.

او د ابوبکر رضي الله عَنْهُ اړوند راپورونه وايي چې هغه به د حُبَيْب بن اساف سره ميلمه و، او ځينې نور معلومات ښايي چې د خارجه بن زيد سره به ميلمه و.

علي رضي الله عَنْهُ په مکه کې درې شپې او درې ورځې وځنډېد تر څو د رسول الله ﷺ سره خلکو ايښې امانتونه حقدارو ته وسپاري، چې کله د امانتونو له سپارتلو څخه وزګار شو د نبي کريم ﷺ سره يو ځاى او په کلثوم بن هدم باندې ميلمه شو.

په بني عمرو بن عوف د قباء مقام کې نبي کريم ﷺ دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه او پنج شنبه ورځې تيرې کړې او خپل مسجد يې پکې ودان کړ.

مدينې ته رسېدل

د جمعې په ورځ د الله پاک د امر سره سم له قباء څخه مدينې ته ولاړ، د جمعې د ورځې لمونځ يې په بني سالم کې د رانوناء په خوړ کې ادا کړ، دا د نبي ﷺ لومړنۍ جمعه وه چې په مدينه کې يې ادا کړه.

د بني سالم بن عوف له قبيلې څخه ورته د عتبان بن مالک او عباس بن عباده بن نضله په شمول څه خلک راغلل او ورته يې وويل: ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو قوه او دفاعي وژونکي اسلحه بسنه کوي، هغه ورته وويل: اوښې ته لار پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاړه شي، نو سترګو په لار خلکو ورته لاره پرېښوده، د بنو بياضه قبيلې کورونو ته په رسيدګۍ ورته د بنو بياضه د قبيلې مشرانو زياد بن لبيد او فروة بن عمر په شمول خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو جګړيزه ډله او وژونکې اسلحه بسيا کوي، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته حکم کړی شوی دی چې چرته لاړه شي، اوښه روانه وه د بنو ساعده تر قبيلې چې ورسېده نو د بنو ساعده د قبيلې د سعد بن عباده او منذر بن عمر په شمول ورته خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا د ښه حفاظت لپاره زمونږ جنګيالي ځوانان او زور داره اسلحه کفايت کوي دلته تم شه، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کره لاړه.

اوښه روانه وه تر دې چې د بني الحارث بن خزرج قبيلې کورونو ته روسېده، د دې قبيلې د مشرانو سعد بن الربيع او خارجه بن زيد او عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُمْ په شمول ورته خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا د مزيد حفاظت لپاره زمونږ جنګيالي ځوانان او پياوړې اسلحه بسنه کوي، دلته پاتې شه، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کور ته لاړه.

اوښه روانه شوه او د بنو عدي بن نجار قبيلې کورونو ته ورسېده، د دې قبيلې د مشرانو د سليط بن قيس او د ابو سليط اسير بن ابي خارجه په شمول ځينې نور خلک هم راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! د خپلو ماماګانو کره دې تم شه د ځوانانو جنګيالو او وسلوالو نوميالو په حفاظت کې به يې -د ام عبدالمطلب سلمی بنت عمر- له اړخه يې ماماګان کېدل.

هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاړه شي، اوښه روانه شوه او د بنو مالک بن نجار قبيلې کورنو ته ورسېده او د نبوي مسجد په لويه دروازه اوښه چو شوه، هېره دې نه وي چې د اوښې دغه تم ځای د دوو يتيمانانو چې د بني نجار سره يې کورنۍ

اړيکې وې د خورماوو د وچولو ځای و، او دغه دواړه هلکانو سهل او سهيل نومونه درلودل، د معاذ بن عفراء پرکتيان وو.

نبي ﷺ له اوښې څخه راښکته نه شو، اوښه بېرته پاځېده لږ څه وړاندې لاړه بېرته يې شاته وکتل او د دوهم ځل لپاره بيرته په لومړي ځای چو شوه، نبي کريم ﷺ مهار پرېښی و خو بيا هم نبي ﷺ ترې راښکته نه شو.

اوښې په ملاستې حرکتونه پيل کړل او اوازونه يې شروع کړل او د سينې او حلق لاندينۍ برخه يې په ځمکه جوخته ولګوله.

ابو ايوب انصاري رضي الله عَنْهُ يې په ډېرې چټکۍ سره سامان له دروازې دننه کړ هغه و چې نبي ﷺ ورسره ميلمه پاتې شو، داوښې د چو ځای اړوند يې وپوښتل چې د چا دی؟

معاذ بن عفراء رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زما د دوو پرکتيانو سهل بن عمرو او سهيل بن عمرو دی، هغه دواړه به زه راضي کړم خو ه په دې ځای مسجد جوړ کړه، نبي کريم ﷺ پر ځای د مسجد جوړولو امر وکړ او د ابوايوب رضي الله عَنْهُ سره تر هغه په کور کې پاتې شو چې مسجد او تر څنګ يې خپل کور هم سر ته ورسېد.

په مسجد کې د مسلمانانو کار کولو ته په ترغيب کې هغه خپله هم کار کو، د دې له امله د ټولو مهاجرو او انصارو ورونو په کار کې اخلاص نور هم پسې زيات شو.

د کار کولو په وخت کې يو مسلمان وويل:

لَـئِنْ قَعَدْنَـا وَ النَّـبِيُّ يَعْمَـلُ *** اِذْ ذَاكَ مِنَّـا عَمَـلٌ مَضَلَّـلُ

۞ که پيغمبر په کار بوخت وي او مونږ تش خوشې ناست يو، نو دا به مو له اړخه ډېر ناوړه کار وي.

او نورو مسلمانانو به ويل چې:

لاَ عَيْـشَ الاَّ عَيْـشُ الآخِـرَةِ *** اللّٰهُمَّ ارْحَمِ الأَنْصَـارَ وَالْمُهَاجِرَةَ

۞ د اخرت پرته نور هېڅ نېکمرغه زندګي نشته، ای الله انصارو او مهاجرينو باندې ته رحم وکړه.

د مسجد او کورونو د منصوبې پای ته رسېدو سره سم نبي کريم ﷺ د ابو ايوب رضي الله عَنْهُ له کور څخه نقل مکاني وکړه، الله دې پرې رحم وکړي.

ابو ايو ب رضي الله عَنْهُ وايي:

له کله راهيسې چې نبي کريم ﷺ زما کور ته راغی، هغه دکور په لاندې برخه کې ميشت شو، زه او ام ايوب دواړه د کور په بره برخه کې ميشت وو، ماورته وويل: په طبيعت مې ښه نه لګيږي چې ته په کوزه برخه او مونږ په باندې برخه کې يوو، ته باندې ووسېږه او مونږ به د کور لاندې برخې ته لاړ شو.

هغه راته وويل: مونږ د کور په ښکته برخه کې خوښ يوو.

هغه وايي: نبي کريم ﷺ د کور په لاندې برخه او مونږ دکور په لوړه برخه کې وو په دې کې زمونږ د اوبو چاټۍ ماته شوه، له يوې کمبلګۍ پرته مو نور څه نه درلودل په تونديۍ مو اوبه وچې کړې هسې نه بام په نبي کريم ﷺ ونه څڅيږي او تکليف کې نه شي.

هغه وايي: د ماښام خوراک به مو ورته واستو چې له کوم ځای څخه چې به نبي کريم ﷺ خوراک کړی و ما او ام ايوب به له هم هغه ځايه خوراک پورته کوو تر څو الله پاک مو له خير او برکت نه ډک کړي.

يوه شپه مو ورته د ماښام په ډوډۍ کې وره (هوږه) او پياز واچول خو چې لوښي او کالي کښدولي تر کوره راغلل د هغه د خوراک پرې هيڅ اثر نه ليدل کېده، په خوفزده حالت ورغلم او ورته مې وويل: ای د الله رسوله! هر شپه به ما او ام ايوب ستا نه پاتې خوراک د برکت لپاره خوړه او اوس مهال تا بېرته راليږلي خوراک کې ستا د خوراک هيڅ اثر نه و، هغه راته وويل: زه د ملائکو سره خبرې اترې کوم او په خوراک کې د دغې بوټي خوند و، تاسو يې وخورئ زه يې نه شم خوړی.

هغه وايي: مونږ تيار کړی خوراک بېرته مونږ وخوړه او د بيا ځل لپاره به مو ورله د خوراک په تيارۍ کې د هوږې او پيازو هيڅ بندوبست نه کوو.

ابن اسحاق وايي: په مکه کې له بنديوان او په امتحان کې له ګېر مسلمانانو پرته نورو ټولو مسلمانانو مدينې ته د نبي ﷺ څنګ ته هجرت وکړ.

له مکې څخه مدينې ته مهاجرينو د ځان سره خپل ټول اهل او شتمنی په راوړولو په بشپړه توګه ونه توانېدل له بني جمح څخه بنو مظعون، او د بنو اميه حليفګان (ملګري) بنو جحش بن رئاب، او له بنو سعد څخه بنو البُکَير د بنو عدي بن کعب حليفګان وو، په مکه کې يې کورونه وتړل شول کنډې کېږې شول چې هيڅ څوک پکې نه شو اوسېدای.

په مدينه کې د نبي ﷺ خطبې او نوي تړونونه

مدينې ته په رارسېدلي کال کې نبي کريم ﷺ د ربيع الاول له مياشتې څخه د راراوان کال د صفر د مياشتې پورې چې د هغه د مسجد او کورونو د ابادۍ منصوبه په کې په بشپړه توګه تکميله شوه او له بل پلوه په کې د مدينې ټولو اوسېدونکو اسلام ته غاړه هم کېښوده، د اوس قبيلې پورې تړلي

څه شمېر قبيلو لکه خطمه، واقف، وائل او اميه کورنيو اسلام نه و قبول کړی، دوی هم هغسې په شرک پاتې وو، له دوی پرته د ټولو انصارو په کورنو کې اسلامي بېرغ څپاند رپېده.

ما ته د ابوسلمه بن عبدالرحمن په روايت رارسيدلي معلومات وايي چې نبي کريم ﷺ په مدينه کې لومړۍ خطبه دا وکړه، او زه د الله پاک پورې له دې نه پناه غواړم چې په رسول الله ﷺ باندې هغه څه ووايم چې هغه نه وي ويلي:

لومړی يې د الله پاک حمد او ثناء وويله چې څنګه يې د شان سره ښائېده او بيا يې وويل: د نفس د نجات لپاره نېک اعمال توخه کړئ، قسم په رب لايزال چې هرومرو به هر څوک بې هوشه شي او خپله رمه به بې سرپرسته او بې سرنوشته پرېږدي، د دغه انسان او د الله ترمنځ به هېڅ ترجمان او څوکېدار نه وي مخامخ به ترې وپوښتل شي: ايا تا ته زما پيغمبر نه و راغلی او دين يې درته نه و رسولی؟ ما تا ته شتمني نه وه درکړې او پېرزو مې درباندې نه وه کړې؟ د ځان لپاره دې څه توښه کړي دي؟

پوښتل شوی به کيڼ او ښي اړخونو ته وګوري هېڅ به ونهويني، خو چې وړاندې او مخې ته وګوري له جهنم پرته به نور څه ونه ويني، که څوک د جهنم له اور څخه ځان په نيمه کجوره هم بچ کولای شي نو ځان دې بچ کړي او که د چا سره څه نه وي په ښه خبره او نېکه رويه دې ځان له اور څخه وژغوري، ښه او پاکه خبره الله پاک په لس چنده تر اووسوه چنده پورې قبلوي، والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

بيا په بل ځل نبي کريم ﷺ خطبه وکړه او خلکو ته يې وويل:

کامل حمد او بشپړه ثناء الله لره ده، د هغه ثناء بيانوم او مرسته ترې غواړم، د خپلو ناپاکو او بدو علمونو او د نفس د شرونو څخه د الله پاک پورې پناه غواړو، الله پاک چې څوک په سمه لار روان کړي هېڅ څوک يې نه شي بې لارې کولی او څوک چې بې لارې کړي د سمې لارې ښوونکی يې څوک نه وي، په دې کلک اقرار کوم چې د الله پاک پرته بل هېڅ څوک معبود برحق نشته، ښې او خوندورې خبرې د الله خبرې دي، هغه څوک کامياب او سربالا دی چې الله پاک ورته قران په زړه کې ښايسته کړی وي او د کفر نه وروسته الله پاک په اسلام کې ننويستلی وي او ښه هغه څوک دی چې قران ورته ښې خبرې ښکاري، قران کريم په رښتيا هم ښايسته او له بلاغت نه ډک دی.

د ځان لپاره هغه څه پسند بولي چې د الله پاک خوښ وي او د زړه له کومې الله پاک سره مينه او رښتنی محبت ولرئ، د الله پاک په کلام او ذکر ځان ستړي مه بولئ او مه ورڅخه خپل زړونه سختوالي ته پرېږدئ، الله پاک چې څه شی پيدا کوي ځينو ته پکې په نورو غوره والی ورکوي، د الله ذکر او د قران تلاوت ډېر غوره دی، په اعمالواو بندګانو کې د غوره ترينو نومونه الله دربښوولي دي او ښې خبرې يې هم دربښودلې دي، خلکو ته چې کوم رزق – حلال وي او که حرام – ورکړل شوی وي الله دربښودلی دی چې دا رزق حلال او دغه حرام دی، يواځې د الله عبادت وکړئ او هېڅ راز شريک

ورسره مه جوړوئ، په کامله او حقه توګه له الله څخه وډار شئ او د الله په خاطر سمې روغې خبرې وکړئ، او د الله په خاطر خپل منځ کې سره مینه ګرکې جوړ شئ، الله پاک په دې ډېر زیات غصه کیږي چې وعدې ورسره ماتی شي، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

د مهاجرینو او انصارو ترمنځ هم نبي کریم ﷺ عهد نامه لاسلیک کړه، دمعاهدې لاسلیک تر څنګ د یهودو سره هم موافقې ته ورسېد هغوی ته یې دیني او او مالي پوره حفاظت او ډاډ ورکړ، دا نه بلکې د هغوی لپاره یې په ځان او د ځان لپاره یې په هغوی شرطونه کېښودل اوورسره یې ولیکل چې:

بسم الله الرحمن الرحیم

دا ژمنه د الله پاک نبي محمد ﷺ د قریشو او یثرب د مسلمانانو او مومنانو ترمنځ ترسره کړه، په دې حکم کې هغه مسلمانان هم داخل دي چې دمسلمانانو پیروکاران او ورسره یو ځای وي او په یو صف کې ورسره جهاد کوي چې دوی ټول:

- ځانګړي او مستقل خلک دي، له قریشو څخه راغلي مهاجرین به د تېر په څېر د اسلام نه مخکې د ورسره خپملنځني دیتونه ورکوي، او د نورو مومنانو ترمنځ به د عدل او انصاف له لارې د بندیوان فدیه ورکوي.
- بنو عوف به هم په مخکني نظام خپل منځني دیتونه ورکوي او هره کورنۍ او قبیله به دخپل بندیوان فدیه ورکوي.
- بنو ساعده به هم د خپل وړاندیني نظام سره سم د یتونه ورکوي، او د مسلمانانو سره به په عدل او انصاف د خپلې قبیلې اړوند بندیوان فدیه ورکوي.
- بنو الحارث به هم د خپل سابقه قانون په بناء د یتونه ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او ډېر انصاف له لارې د قبیلې د بندیوان فدیه ورکوي.
- بنو جعشم به هم د خپل تیر دستور له مخې دیت ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او انصاف له لارې د قبیلې د بندیوان فدیه ورکوي.
- بنو عمرو بن عوف به د خپل سابقه نظام د بندونو د غوښتنې سره سم د مړي دیت ورکوي او د مسلمانانو سره به د انصاف له لارې د قبیلې اړوند بندیوان بند ازادوي.
- د مسلمانانو ترمنځ به هره مسلمانه کورنۍ د خپل بندیوان د بند د لرې کولو غم پخپله خوري.
- بنو النبیت به دخپل قانوني نظام له مخې د مړو دیتونه ورکوي او د خپل بندیوان د ازادولو فدیه به ورکوي.
- بنو اوس به د خپل سابقه نظام په رڼا کې د یتونه ورکوي او دمسلمانانو ترمنځ به په عدل او انصاف د بندیوان فدیه ورکوي.

د دوی هره کورنۍ به د خپل بندیوان د بند د خوشې کولو فدیه په نیکه طریقه ورکوي.

مسلمانان به هېڅ کله خپل منځ کې د دیت یا فدیې ورکولو په مهال تنګ دسته مسلمان یواځې نه پرېږدي، د خپلمنځي ګردو ناخوالو لاملونه ستر ظلم او عدوان دی، د کافر په ضد ټول مسلمانان یو موټی دي ولو که کافر یې څوی هم وي، په کافر به هیڅ مسلمان نه شي وژل کېدای او نه به د مومنانو په ضد د کافرانو مرستندویه جوړېدای شي، د الله پاک ذمه یوه ده په دغې ذمّې سره پرې هر چا ته امان ورکولای شي ولو که پناه ادنی مسلمان هم ورکړي، له نورو خلکو پرته یو مسلمان د بل مسلمان کلک دوست دی، د مونږ سره عهد او په ژمنه ولاړو یهودانو سره زمونږ د مرستې او کومک اعلان دی نه به پرې څوک ظلم کوي او نه به پرې د نورو خلکو مرستندویه جوړیږي، د مومنانو د صلحې او سلا خبره یوه ده.

د الله پاک په لاره کې د جنګ په مهال به مسلمان د بل مسلمان له سلا مشورې پرته د دښمن سره روغه بړه نه کوي، زمونږ سره په غزا وتلي خلک ځېنې د نورو پل دی، د الله پاک په لاره کې د سر او وینې د بې مثاله ارزښت په بنسټ مسلمان په مسلمان قصاص اووژلی شي.

مومنان رښتیا په روغه سیده لاره روان دي، قریشي کافر ته به هېڅ څوک د سر اومال پناه نه ورکوي او نه یې د مسلمان د تالاترغۍ کولو څخه څوک ساتلی شي، که د ګواهۍ او شهادت له لارې په چا د چا قتل ثبوت شي نو قصاصاً به پرې وژلی شي مګر هغه مهال چې د مقتول کورنۍ یې بخشش اعلان کړي، ټول مسلمانان مومنان به د مقتول د غچ لپاره یوه خوله او یو لاس وي.

په دې ټولګه کې چې کوم بندونه لیکل شوي دي په الله پاک او د اخرت په روځ چې څوک باور لري له اقرار وروسته به هېڅ بدعتي انسان ته پناه او دمه ځای نه ورکوي، او نه به یې کومک او مرسته کوي، خو بیاه هم که څوک ورته ځای ورکړي او یا یې مرستندویه جوړ شي د قیامت په ورځ به پرې د الله پاک لعنت او غصه وي، د هېڅ فرضي یا نفلي عبادت برخه به ترې قبوله نه شي.

د هرې شخړې او تاو تریخوالي غوڅه پرېکړه د الله او د هغه د رسول محمد ﷺ اخرنۍ فیصله ده.

یهودان چې تر څو محاربین وي مالي لګښتونه به خپله سمبالوي، د بنو عوف یهودان د مسلمانانو سره یو لاس دي، د یهودو خپل دیانت او مسلمانان به په خپل دین وي، د هغوی د غلامانو دین د هغوی دین دی، برید او بربریت کول ځان ته زیان او ستونزه جوړول دي، د بنوالحارث، د بنو ساعده، د بنو جشم، د بنو اوس او د بنو ثعلبه یهودانو ته هغه حقوق حاصل دي کوم چې د بنوعوف یهودانو ته حاصل دي، که څوک تېری وکړي زیان یې خپل ځان او کور والاو ته دی، جفنه کورنۍ هم د بنوثعلبه اړوند قبیله ده، د بنوعوف یهودانو د حقوقو په شان بنو شُطیبه

هم حقوق لري، وفا وفا وي او دوكه دوكه وي، د بنوثعلبه ماتحت د بنو ثعلبه په څير دي، د يهودانو راز دارو ته ټول هغه حقوق حاصل دي چې يهودانو ته حاصل دي، د محمد ﷺ له اجازې پرته به هيڅ يهودي له مديني څخه نه وځي، د ټپونو غچ هيڅ څوک نه شي نيولای، كه څوک ورانكاري كوي زور به يې ځان او كورنۍ ته وځي مګر هغه څوک چې ظلم زياتي وربانديې شوی وي.

په دې پرېكړه الله پاک او د هغه مومنان بندګان راضي دي.

يهودان به خپله مالي پانګه او مسلمانان به د خپلې مالي پانګې نه لګښتونه كوي، دواړه خواوې به هغه څوک ماتوي چې د تړونوالو په يوې خوا يرغل او بريد وكړي، له خودغرضۍ پرته به دواړه خواوې د يو بل مرستندوی وي.

د ملګري د جرم په ارتكاب د مجرم پرته نور ټول بري دي، د بې وسه او بې كسه مرسته به هرو مرو كيږي.

يهودان چې تر څو محاربين وي د مسلمانانو سره به جنګي لګښتونه په شريكه سمبالوي(١)، د تړون په دواړو خواو په مدينه كې تاو تريخوالی ناروا دی.

كه د تړون له دواړو خواو څخه د فساد او خطر ويره حس كړی شي غوڅه پرېكړه به پرې الله پاک او د هغه رسول محمد ﷺ كوي، د دې ژمنې په حق او صدق منځ پانګه باندې الله پاک راضي او خوشحاله دی، قريش او ګردو مرستندويانو ته يې پناه وركول سرغړونه ده، كه قريش چرته په مدينه يرغل وكړي د تړون دواړه خواوې به ورسره كلک مقاومت كوي، د صلحې سلامتيا په دوران كې به وررسره صلحه كولی شي او كه دېته ورته نور اړينو حالتونو كې سره خيالات تبادله كېدل نو دوی هم د مومنانو د حقوقو په څېر ثابت حقوق لري.

خو كه د دين په ضد څوک لاس بره كړي له دغې حقوقو څخه مستثنی دی، ټول خلک بايد هغه څه ته غاړه كيږدي چې دواړه خواوې پرې اتحاد رايه وكړي.

د اوس د قبيلې ملاتړي يهودان او غلامان يې هغه حقوق لري چې د ژمنليک دواړه خواوې يې لري، وفا د جفا په څېر نه ده، هر سړی به د خپل عمل سره مخامخ كيږي، د دې ژمنليک رښتنې او پاكيزه ويناوې الله پاک پخپل كومک تاييدوي، له ظلم او تيري پرته كه له مدينې څخه څوک ووځي او يا په كې ووسي په امن كې به وي.

د وفادار او پرهيزګار انسان مل الله پاک دی او محمد ﷺ يې رښتنې استازی دی.

(١) دا حكم د جزيې له فرضيت وړاندې او د اسلام د ضعف په حالت كې و، يهودانو چې به كله د مسلمانانو په شراكت كې جنګ وكړ په غنيمت كې به ورته پوره برخه هم وركړل كېده، له دې كبله يې پرې په دې تړون كې د جنګي مالي لګښتونه انجامول ځكه فرض كړي وو.

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ ورورولي

ابن اسحاق وايي: په نبي کريم ﷺ باندې له درواغو ويلو نه الله پورې پناه غواړو خو د رارسيدلې راپور له مخې نبي کريم ﷺ د خپلو مهاجرينو او انصارو ملګرو ترمنځ د ورولۍ لړۍ پيل کړه، هغه وويل:

د الله لپاره ټول سره خپل منځ کې دوه دوه ورونه ورونه شئ.

بيا يې علي رضي الله عَنْهُ له لاسه راونيو او وېويل: دا زما ورور دی.

نو د الله پاک ربښتنی استازی او د الله پاک د استازو سربراه او د پرهېزګارانو امام او علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ورونه وو.

د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ کلک مرستندويه زمری حمزة بن ابي طالب د نبي ﷺ تره او د نبي ﷺ غلام زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ ورونه وو، د احد په ورځ يې وصيت وکړ که زه شهيد شوم وارث به مې زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُ وي.

جعفر طيار او د بنو سلمه د قبيلې ځوان معاذ بن جبل –رضي الله عَنْهُمَا– دواړه ورونه شول.

ابوبکر بن ابي قحافة او خارجة بن زهير رضي الله عَنْهُمَا دواړه ورونه شول.

عمر بن الخطاب او عتبان بن مالک رضي الله عَنْهُمَا دواړه ورونه شول.

ابوعبيده بن الجراح او سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُمَا ورونه ورونه شول.

عبدالرحمن بن عوف او سعد بن ا لربيع رضي الله عَنْهُمَا ورونه شول.

زبير بن العوام او سلمة بن سلامة – رضي الله عَنْهُمَا ورونه شول.

عثمان بن عفان او اوس بن صامت رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

طلحة بن عبيدالله او کعب بن مالک رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

سعيد بن زيد او ابي بن کعب رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

مصعب عمير او ابو ايوب انصاري رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

ابوحذيفه بن عتبه او عباد بن بشر رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

عمار بن ياسر او حذيفة بن اليمان رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

ابوذر الغفاري او منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

حاطب بن ابي بلتعه او عويم بن ساعده رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

سلمان فارسي او ابو الدرداء رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ غلام بلال او ابو رويحة رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

دا د ځينو هغو خلکو نومونه دي چې نبي کريم ﷺ يې مونږ ته د رارسيدلي معلوماتو له مخې ورووړلى اعلان کړې وه.

د اذان قيصه

نبي ﷺ چې په مدينه کې کله ښه ډاډمند شو، مهاجرين وروڼه ورسره يو ځاى شول، انصار هم په خپلو پښو ټينګ ودرېدل، د لمونځ، زکات، روژې او د حدودو د تنفيذ او د حلالو او حرامو ترمنځ بشپړ توپير په مسلمانانو فرض کړى شو، اسلام يې په منځ کې ښه پياوړى شو.

په رښتيا هم د ټولو ترمنځ اسلام په سمه معنى شتون درلود، مدينې ته د نبى کريم ﷺ د راتګ سره سم به خلک د لمونځ لپاره د اذان نه بغير راتلل، نبي کريم ﷺ په مدينه کې وغوښتل چې د لمونځ د ادا کولو لپاره د يهودانو په څېر شپېلى يا ښکر کې اواز وپوکوي او يا هم د نصرانيانو په څېر د لمونځ لپاره ګړينګى وشرنګوي، له لرګي څخه يې ګړينګى هم وتراشو، دوى لا په دې حالت کې وو چې عبدالله بن زيد بن ثعلبه رضي الله عَنْهُ د بلحارث بن خزرج ورور اذان په خوب کې وليد، نبي کريم ﷺ ته راغى او ورته يې وويل: اى د الله پيغمبره! نن شپه مې خوب کې يو سړى وليد، شين رنګ پوښاک باندې سمبال و، په لاس کې ورسره ښکر و ما ورته وويل: اى سړيه! ښکر خو نه پلورې؟ هغه راته وويل: په دې څه کوې؟ ما ورته وويل: د لمونځ لپاره پرې خلک راټولوم، هغه راته کړه: د ښکر نه درته بل ښه شى دروښايم؟ ما ورته وويل: راته يې وښايه څه دي؟ هغه راته وويل: (الله أَكْبَرُ الله أَكْبَرُ * الله أَكْبَرُ الله أَكْبَرُ * أَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَ الله * أَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَ الله * أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُوْلُ اللهِ * أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُوْلُ اللهِ * حَيَّ عَلَى الصَلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ * حَيَّ عَلَى الفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الفَلاَحِ * الله أَكْبَرُ الله أَكْبَرُ * لاَ اِلَهَ اِلاَ الله).

چې کله يې نبي کريم ﷺ په دې خوب وخبرو ورته يې وويل: ورشه بلال ته يې ورزده کړه هغه ستا نه لوړ غږى دى او په دغې کلماتو دې اذان وکړي او خوب دې هم رښتيا او حقيقي خوب دى.

په دغې کلماتو چې کله بلال رضي الله عَنْهُ اذان وکړ عمر رضي الله عَنْهُ په خپل کور کې واورېد، نبي ﷺ ته چټک راغى او څادر يې د ځان پسې راښکو او ورته يې وويل: اى د الله پيغمبره! په هغه الله مې دې قسم وي چې ته يې په حقه توګه راستولى يې چې د عبدالله بن زيد رضي الله عَنْهُ د خوب په څېر خوب ما هم ليدلى دى.

نبي ﷺ ورته وويل: په دې د الله حمد او ثنا ده.

په مدينه منوره کې د نبي کريم ﷺ د ځينو ملګرو رنځورېدل

عايشه رضي الله عَنْهَا فرمايي: کله چې د الله پاک استازی محمد ﷺ مدينې ته راغی نو مدينه د الله په ځمکه کې تر ټولو زياته تبناکه ځمکه وه، نو ملګري يې هم په رنګارنګ رنځونو اخته شول، خو الله پاک تري پيغمبر روغ رمټ او بچ وساتو.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ او د هغه دواړه غلامان عامر بن فهيره او بلال بن ابي رباح په کور کې د رنځ په حالت کې اخته پراته وو، د حجاب د فرضيت نه وړاندې زه ورغلم او د هغوی بيمارپرسي مې کوله، هغوی په دومره سخته تبه اخته وو چې د الله پاک پرته پرې څوک خبردار نه وو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ورنږدې شوم او ورته مې وويل: اوس څنګه يې؟ هغه وويل:

كُلُّ امْــرِئٍ مُصَبِّــحٌ فِيْ أَهْلِهِ *** وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

ژباړه: هرڅوک د خپلې کورنۍ غړو سره په صحت او روغتيايۍ کې خوښ دی خو ولې مرګ ورته د خپلې له وندني هم زيات نژدې دی.

د ځان سره مې وويل: په خدای چې د ډېرې تبې له کبله مې پلار په ځان نه پوهيږي.

بيا عامر بن فهيره رضي الله عَنْهُ ته ورغلم او ورته مې کړه چې څنګه يې؟ هغه وويل:

لَقَدْ وَجَدْتُ الْمَوْتَ قَبْلَ ذَوْقِهِ *** اِنَّ الْجُبَـانَ حَتْفُهُ مِـنْ فَوْقِهِ

كُلُّ امْــرِئٍ مُجَاهِـدٌ بِطَوقِهِ *** كَالثَّــوْرِ يَحْـمِيْ جِـلْدَهُ بِـرَوْقِـهِ

ژباړه: د مرګ تريخ حالت مې د مرګ له راتګ څخه مخکې و څکو، د بوزديله سړي مرګ د هغه د پاسه وي.

هر سړی تر خپل توان پورې ګرم دی، لکه غويا چې په خپلو ښکرونو باندې څرمن ګروي.

ځان سره مې وويل: په خداي چې عامر د ډېر تبې له کبله په ځان نه پوهيږي.

خو په بلال رضي الله عَنْهُ چې به کله تبه راغله ديوال ته به تکيه شو او ويل به يې:

أَلاَ لَيْتَ شَعْرِيْ هَلْ أَبِيْتَنَّ لَيْلَةً *** بِفَخٍ وَحَــوْلِيْ اِذْخِــرٌ وَجَلِيْلُ

وَهَــلْ أَرِدَنْ يَوْماً مِيَــاهَ مَجَنَّةٍ *** وَهَلْ يَبْدُوَنْ لِيْ شَــامَةٌ وَطَفِيْلُ

(۱) فخ له مکې څخه بهر د مقام (ځای) نوم دی.
(۲) (مجنه) په جاهليت کې دعربانو مشهوره ميله وه.
(۳) شامه او طفيل په مکه کې غرونو نومونه دي.

ژباړه: ارمان ارمان چې مکه کې د فخ ځای ته ولاړ شم اود سرګړي او د نورو ګیاګانو په منځ کې شپه تېره کړم.

او هغه به لا کومه ورځ وي چې د مجنې بازار (مېلې) ته ولاړ شم او د شامې او طفیل غرونه را ته ښکاره شي.

له دوی څخه تولې اورېدلې خبرې مې په زبر زیر نبي کریم ﷺ ته وکړې او ورته مې وویل: هغوی په ځان نه پوهیږي او هغه دغه وايي.

نبي کریم ﷺ وفرمایل: ای الله! د مکې د مینې او یا د هغې نه هم راته مدینه زیاته محبوبه کړه، او د مدینې په صاع او مُد کې راله خیر او برکت واچوه، او رنځونه ورڅخه مَهْيَعَه[1] ته واستوه.

د هجرت تاریخ

نبي کریم ﷺ مدینې ته د دوشنبې په ورځ چې ټکنده غرمه په سرېدو وه راورسېد چې د ربیع الاول د میاشتې دولس ورځې تېرې شوې وې، دغه مهال د نبي کریم ﷺ عمر درې پنځوس کاله و چې دیارلس کاله عمر یې ترې د الله پاک په استازي توب کې تیر کړي و، هغه مبارک د ربیع الاول پاتې ورځې او د ربیع الاخر، جمادی الاولی، جمادی الثانیه، شعبان، رمضان، شوال، ذی القعده، ذی الحجة او د محرم په میاشتو کې په مدینه منوره کې پاتې شو.

لمړی غزا

نبي کریم ﷺ مدینې ته له راتګ څخه په دولسمه ورځ د صفر په میاشت کې د ودان غزا وکړه، کله چې د ودان مقام ته ورسېد موخه یې قریش او بنوضمره بن بکر بن عبدمناة بن کنانه وو، بنوضمره ورسره مذاکرات وکړل او سره صلحه شول خو قریشو سره د جنګ جګړې موقعه په لاس رانغله او بېرته مدینې ته راستون شو.

د صفر د میاشتې پاتې ورځې یې د ربیع الاول تر لومړنی ورځو په شمول مدینه کې تېرې کړې.

(۱) مهیعه جحفې ته ویل کیږي او جحفه د اهل شام میقات دی.

د عبيدة بن الحارث رضي الله عَنْهُ جنګي ليکه چې د نبي کريم ﷺ لومړی جنګي کاروان و

نبي کريم ﷺ له مديني څخه عبيدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناة بن قصي رضي الله عَنْهُ د شپېته يا اتيا مهاجرينو جهادي اتلانو په ملتيا واستو چې د انصارو څخه په کې هېڅ څوک نه وو، د ثنية المرة نوم ځای اوبو ته په رسېدو د قريشو د لوي غټ لښکر سره مخامخ شول، که څه يې هم ترمنځ جنګ جګړه ونه شوه خو ولې سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ په کې غشی وار کړ، په اسلام کې لومړی غشی سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ ورولی دی.

د بحر غاړې ته د حمزه رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

بيا نبي کريم ﷺ حمزه بن عبدالمطلب بن هاشم رَضِيَ الله عَنْهُ د دېرشو مهاجرينو چې هېڅ انصاري په کې نه و د بحر تر ساحله واستو، ابوجهل بن هشام چې د مکې د درې سوه کسيزه قافلې مشري يې کوله ورسره د عيص په مقام کې مخ تر مخ شول، د دواړو ډلو ترمنځ مجدي بن عمرو الجهني چې د دواړو خواوو سره يې ټينګې اړيکې درلودلې منځګړتوب وکړ، دواړه خواوې د خيالاتو د تبادلې له مخې شا پر شا شوې او جنګ جګړه ونه شوه.

د بواط غزا

بيا نبي کريم ﷺ د ربيع الاول په مياشت کې د قريشو د کاروان[1] د مخنيوی لپاره د غزا په نيت ووت تر دې چې رضوي د غر له لارې بواط[2] ته ورسېد خو هېڅ جنګ جګړه ونه شوه او بېرته مديني ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول پاتې ورځې د جمادی الاولی د ځينو ورځو په شمول تېرې کړې.

(۱) په دې مهال يې په مدينه باندې عثمان بن مظعون امير ګمارلی و.
(۲) بواط د ينبع سره نږدې د جهينې د غر نوم دی.

د عشیرې غزا

بیا یې د قریشو سره د جنګ کولو پخه اراده وکړه[1] د بنو دینار د قبیلې له لارې یې پېل وکړ ان چې فیفاء الخبار ته ورسېد، هلته یې د ابن ازهر په میدان کې د ونې د سیورې لاندې دمه واخسته او لمونځ یې هم وکړ تر اوسه یې مسجد دغلته شته دی، د خوراک لپاره ورله بندوبست وکړی شو، خپله یې هم خوراک وکړ او نورو خلکو هم خوراک وکړ، د مشترب نومې چینې څخه ورته اوبه راوړل شوې اوبه یې وڅښلې او بیا رسول الله ﷺ د خلائق مقام په کیڼ اړخ لاړ[2]، له دې وروسته د عبدالله په نوم مشهورې لارې روان شو ان چې له کیڼ اړخ نه یې د یَلْیَل مقام کې ځای پر ځای شو، د خپل تللې جهادي اتلانو سره یې د ضبوعه نوم ځای کوهي څخه اوبه وڅښتلې، بیا په فرش مَلَل باندې رهی شو تر دې چې د یمامې غونډکیو ته ورسېد، بیا د بطن ینبع له لارې عشیرې مقام ته ننوت، هم هلته د جمادی الاولی او د جمادی ثانیه د څه ورځو په شمول پاتې شو، د بنو مدلج او د هغوی ملاتړې قبیله بنوضمره سره یې امن لیک نوشته کړ، بېرته مدینې ته راستون شو او د چا سره پکې جنګ جګړه ونه شوه.

د سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

د دغې حالاتو په ترڅ کې نبي کریم ﷺ سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ د مهاجرینو په اته کسیزه پلاوې کې واستو تر دې چې د حجاز د ځمکې خرار نوم ځای ته ورسېد، هېڅ جنګ جګړه ونه شوه او بېرته مدینې ته راستون شو.

د سفوان یا د بدر لومړنی غزا

د عشیرې د غزا له راستنېدو وروسته نبي ﷺ په مدینه کې ډېرې کمې ورځې تېرې کړې چې لسو ته هم نه رسېدې، په دې جریان کې کرز بن جابر الفهري د مدینې په څرځایونو د

(۱) په دې مهال یې په مدینه باندې ابوسلمه بن عبدالاسد امیر ګمارلی و.
(۲) خلائق په مدینه کې د عبدالله بن احمد بن جحش ځمکه وه.

اوښانو او ګډو بزو په رمو حمله وکړه، نبي کريم ﷺ يې پلټنې پسې ووت ان چې د بدر ترڅ سفوان نوم ځای ته ورسېد[1]، خو کرز بن جابر خپې سپکې کړې وې، دې ته د بدر لومړنۍ غزا هم ويل کيږي، نبي کريم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو او د جمادی الاخره، رجب او شعبان مياشتې يې په مدينه کې تېرې کړې.

د عبدالله بن حجش رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

د بدر لومړنۍ غزا وروسته نبي کريم ﷺ اته کسيزه پلاوې چې مشري يې د عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ په غاړه وه او د انصارو څخه پکې هېڅ څوک نه وو ټول مهاجرين وو، د ورکړل شوې ليک په ترڅ کې واستول او ورته يې امر وکړ چې بايد له دوو ورځو مزل مخکې د ليک مخ کتنه ونه کړي او بايد هلته ولاړ شي چې چرته ورته په ليک د تللو امر شوی دی په دې شرط چې خپل ملګري به د جبر زور له مخې په تللو نه مجبوروي.

عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ له دوو ورځو وروسته د ورکړل شوي ليک مخ کتنه وکړه، په ليک کې داسې ښکل شوي وو:

کله چې زما ليک پرانيزئ نو د مکې او طائف ترمنځ نخله نوم ځای ته ولاړ شه، له هم هغه ځايه د قريشو ټيټ او پاس ټول معلومات مونږ ته راوړه.

عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ چې کله ليکل ولوستل ويويل: ستا خبره مې واورېده او ستا خبره منم.

بيا يې ملګرو ته وويل: نبي کريم ﷺ راته امر کړی دی چې د نخلې مقام ته ولاړ شم تر څو د قريشو حالات کشف کړم او نبي کريم ﷺ پرې وخبروم، په راکړي ليک کې يې له دې نه منعه کړی يم چې د جبر زور له لارې له ځان سره بوځم د شهادت مرګ چې څوک د ځان لپاره غوره بولي هغه دې راسره لاړ شي او که د شهادت مرګ چا ته پسند نه وي مدينې ته دې ستون شي، خو زه يځپله د نبي کريم ﷺ د امر سره سم هرومرو ځم.

د ورسره ملګرو په شمول ټول روان شول هېڅ څوک ترې پاتې نه شول.

د حجاز په لويه لاره د بحران نوم ځای کې د سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رضي الله عَنْهُمَا اوښه چې دواړه به پرې وار په وار سپرېدل ورکه شوه، د اوښې پسې تالاش او پلټنې له

(۱) په دې وخت کې يې په مدينه زيد بن حارثه -رضي الله عَنْهُ- امير ټاکلی و.

كبله دواړه وروسته شول او عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ د باقي ملګرو سره څانونه د نخلې مقام ته ورسول، څه ګوري چې د قريشو تجارتي قافله چې د مميزو او څرمنو په شمول پکې نورې خوراکي توکي هم وې د تېرېدو په مهال وه.

په تجارتي قافله کې عمرو بن الحضرمي، عثمان بن عبدالله بن المغيره او د ده ورور نوفل بن عبدالله، حکم بن کيسان هم وو، قريشو چې کله مسلمانان وليدل ګبراو شول حالانکه چې دوي ته نږدې يې دمه ايښې وه، عکاشه بن محصن رضي الله عَنْهُ چې سر يې خرولی و ورپورته شو هغوی وليده، يو بل ته يې وويل: په ارام شئ ونه ډارېږئ، دا خلک عمرې ته روان دي.

په دې جريان کې مسلمانان سره خپل منځ کې سلا مشوره شول چې که له قافلې څخه نن شپه لاس ونيسو نو نږدې ده چې حرم ته ننوځي او که لاس وربانديې پورته کړو نو د محرم د مياشتې بې حرمتي راڅخه کيږي، بايد څه وکړو؟ حالانکه د رجب اخرنې ورځ ده.

د خيالاتو د تبادله کولو په ترڅ کې يې عزم لوړ کړ چې که په دښمنانو کې په هر چا وتوانېدل مړ به يې کړي او ورسره مال به ترې واخلي.

واقد بن عبدالله الليثي رضي الله عَنْهُ په عمرو بن الحضرمي غشي وار کړل او هغه يې وواژه، عثمان بن عبدالله بن المغيره او حکم بن کيسان يې بنديوان کړل او نوفل بن عبدالله يې له منګولو څخه په تيښته بريالی شو، عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ تجارتي قافله او دواړه بنديان تر مدينې راوستل او په رسول الله ﷺ يې وسپارتل.

کله چې نبي ﷺ قافله او بنديان وليدل ورته يې وويل: په حرامه مياشت کې خو ما تاسو ته د جنګ امر نه و کړی!!

تجارتي قافله د بنديانو په څنګ کې ولاړه وه، تر دغه مهاله يې ترې هېڅ هم وانه اخستل، د نبي ﷺ د خبرې سره صحابه کرام رضي الله عَنْهُم ډېر پښېمانه شول او داسې يې وانګيرول چې ګنې غرق پرق شول او مسلمانانو ورونو يې هم ورته ډېرې تيرې پاتې خبرې وکړې.

قريشو به هم ويل: محمد ﷺ او ملګري يې حرامه مياشت حلاله کړه، وينې يې پکې توی کړې، پردي مالونه يې پکې واخستل، ازاد خلک يې په کې بنديان کړل، خو ولې په مکه کې شته مسلمانانو به په دې ځوابول چې هغوی خو دغه کړنه په شعبان کې کړېده.

د دې پېښې په منځ ته راتګ خلکو ډېرې کړې کړې نسکورې خبرې پيل کړې هغه و چې الله پاک خپل پيغمبر ﷺ باندې دا ايت نازل کړ ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَٰعُوا۟ ۚ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴾[١]

(١) سورت بقره: (٢١٧). ژباړه: دوی ستاسو څخه د حرامې مياشتې اړوند پوښتنې کوي چې جنګ جدل ور

مطلب دا شو چې که تاسو دوی په حرامې میاشت کې ووژل نو دوی هم تاسو په حرامو میاشتو کې په الله پاک باندې د کفر سره سره له مسجد حرام څخه رابند کړې يئ او په دې میاشت کې مو د الله پاک له دین څخه رابندوي، خو د مکې نه ستاسو ویستل سره له دې چې تاسو په اصل کې د مکې باشندګان يئ د الله په نېز له دې څخه لويه ګناه ده چې تاسو يې ووژنئ.

د (وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ) مطلب دا شو چې په اسلام باندې د مسلمان زوروَل تر دې چې کفر ته تسليمي ورکړي او ايمان بېرته شا ته پريږدي د الله په نېز د قتل نه هم لويه ګناه ده.

او د (وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا) دې ته اشاره کوي چې دوی دغه ګنده او لا پسې پليت عمل ته ادامه ورکونکي دي چې نه خو ترې توبه اوباسي او نه دغه پېښه پريږدي.

چې کله الله پاک دغه ایتونه نازل کړل مسلمانانو ته رسېدلې وېره او ډار په زوال شو.

نبي کريم ﷺ دواړه بنديان او تجارتي قافله واخستل، د عثمان بن عبدالله او حکم بن کيسان اړوند قريشو فديه وړاندې کړه، نبي کريم ﷺ ورته وويل: تر هغه ستاسو فديه نه شو قبلولی تر څو زمونږ ملګري سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رضي الله عَنْهُمَا نه وي راغلي، ځکه چې د هغوی اړوند يې ډار احساس کړ چې هسې نه تاسو يې چرته مړه کړئ، که تاسو هغوی وژلي وي نومونږ به دوی په هغوی قصاصاً ووژنو.

په دې جريان کې سعد او عتبه رضي الله عَنْهُمَا دواړه راغلل نو نبي کريم ﷺ ترې فديه قبوله کړه.

بيا حکم بن کيسان اسلام ته غاړه کېښوده او ډېر ښه ايمان يې په برخه شو او تر هغه د نبي کريم ﷺ په صحبت کې پاتې شو چې د بئر معونې په پېښه کې شهيد شو.

او عثمان بن عبدالله مکې ته ستون او هلته کافر ومړ.

کعبې ته د قبلې راوړېدل

داسې ويل کيږي چې مدينې ته د نبي کريم ﷺ له راتګ وروسته په اتلسمې مياشت کې قبله د کعبې په لور واوښته.

پکې ډېره لويه سرغړونه ده، ورته وواېه چې جنګ کول او په دې مياشت کې د الله پاک له دين څخه خلک رابندول او په الله کفر او ورسره شرک جوړول او په دې مياشت کې د مکې هستوګنوال له کورونو ويستل د الله په نېز ډېره لويه ګناه ده او خلک په ازمېښتونو کې له دې کبله اچول چې ايمان رانه وړي له قتل څخه لويه ګناه ده او دوی هميشه د تاسو سره په جنګ کې دي تر څو د توان په اندازه مو بېرته کفر ته ستانه کړي، خو که له دين څخه څوک ارتداد وکړي او د کفر په حالت کې مړ شي نو په دنيا او اخرت دواړو کې يې نيک عملونه برباد شول او دوی د اور والا دي هميشه به په کې وي.

د بدر لومړنی غزا

نبي کریم ﷺ ته راپور راورسېد چې د ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ په مشرۍ له شام څخه د قریشو لویه تجارتي قافله راروانه ده، په دې قافله کې د قریشو زیات مالونه او غټه سرمایه کارې ده، قافله د دېرشو یا څلوېښتو کسانو د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په مشرۍ را روانه ده، د دغسې کسانو له جملې څخه په کې مخرمه بن نوفل او عمرو بن العاص هم وو، په لوړ غږ مسلمانانو ته اواز وکړی شو چې د شام څخه د قریشو لویه تجارتي قافله چې د ژوند ژواک هر خېل توکې په کې شتون لري را روانه ده مخه یې ونیسئ شاید الله پاک به درته ډېر څه په لاس درکړي، ځینې خلک پراته پاتې شول او او ځینو نور راولاړ شول، هغوی داسې انګېرول چې جنګ جګړه به واقع نه شي.

له بل پلوه حجاز ته په رارسېدو ابوسفيان رضي الله عَنْهُ هم خپله استخباراتي شبکه پیاوړې کړه چې څوک به هم ورسره په لاره مخامخ کېدل ډېرې پوښتنې به یې ترې کولې، له ځینو خلکو څخه یې واورېدل چې ستا تجارتي قافلې ته نبي کریم ﷺ په کمین کې دی، د سفر لړې دې په ډېر محتاط انداز تر سره ورسوه، هغه سم د لاسه ضمضم غفاري د ډېر مالیت په بدل کې مکې ته واستو ترڅو قریش زر وخبروي چې خپل مالونه او سرمایه کاري د محمد ﷺ څخه د متوقع یرغل له خطره وژغوري او هغه ورته د خپلو ملګرو په شمول په لاره کې کمین نېولی دی، ضمضم په چټکه توګه مکې ته ځان رسی وکړ.

مکې ته د ضمضم له راتګ څخه درې شپې وړاندې عاتکې بنت عبدالمطلب خوب لیدلی و چې په ډېر ډار او خوف کې یې اچولې وه، عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ ته یې استازی واستو چې وراره! نن شپه مې له ډار څخه ډک خوب ولید، خوف او ترس لرم چې قوم دې د مصیبتونو په لومو کې ونه ولوېږي خو خبره د ځان سره پټه وساته، هغه ورته وویل: څه دې لیدلي دي؟

عاتکه: د ابطح نوم ځای ته اس باندې سپور سړی راشي او په لوړ اواز چغه کړي چې په اسلحو سمبال ووځئ ورنه په درېو ورځو کې به غرق او تباه شئ.

څه ګورم چې ټول خلک ورته راغونډ شول، بیا مسجد حرام ته په داسې حالت کې ننوتل چې ګڼ شمېر خلک ورپسې وو، هلته د کعبې په سر وخوت او لوړ غږ یې وکړ چې: په اسلحو سمبال ووځئ ورنه تباه کیږئ، بیا د ابوقبیس په غر وخوت او همدغه چغه یې پورته کړه، له بره څخه یې په ښکته لویه ډبره راخطا کړه د غر بیخ ته د رارسېدو سره درې ورې شوه، د دغې ماتې شوې ډبرې څخه یوه یوه توکړه د مکې هر کور ته ولویده.

عباس ورته وویل: دا خو خورا ډېر ډارونکی خوب دی، ته یې هم له خلکو څخه پټ کړه چا ته یې مه وایه.

چونکه ولیدبن عتبه بن ربیعه د عباس نزدې دوست و په دې شرط چې چا ته به یې نه وایي د عاتکې لیدلی خوب یې ورته واورو، هغه دغه خوب خپل پلار عتبه ته وریاد کړ او له دې څخه وروسته په مکه کې خوب د مزید شهرت مقام تر لاسه کړ، بیا به د قریشو په هر مجلس کې د دغې خوب ذکر او یاد کېده.

عباس وایي: د سهار په مهال د کعبې څخه د طواف لپاره ولاړم، د قریشو یو مجلس چې د عاتکې د لیدلي خوب ذکر او یاداشت پکې کېده، ابوجهل هم ورپه کې ناست و چې کله یې په ما سترګې برابرې شوې را ته یې وویل: ابوالفضل! چې له طواف څخه وزګار شوې ډېر مهرباني وکړه لږ زما پلو راشه.

زه چې له طواف نه وزګار شوم د ابوجهل مجلس ته ورغلم او ورسره کښېناستم، هغه راته وویل: ای عبدالمطلب زوا! په تاسو کې دغه پېښه له کله منځ ته راغلې ده؟ ما ورته کړه: کومه پېښه؟ هغه وویل: د عاتکې خوب لیدنه. ما ورته کړه: ولې هغه څه لیدلي دي؟ هغه وویل: عبدالمطلب زوا! د نارینه و د پېغمبرۍ په دعوه ونه شوئ چې اوس مو زنانه وو د نبوت دعواګانې پېل کړې؟ عاتکه د خپل لیدلي خوب په ترڅ کې انګیروي چې که په دریو ورځو کې دننه مسلّحانه پاڅون ونه کړو نو مات مات به شو، کولای شو چې دغه درې ورځې شپې انتظار هم وباسو، که خوب یې رښتیا و ټول هغه څه به وشي چې یې لیدلي دي، خو که خوب یې د حقیقت پرته نور څه و هرومرو به د دې لیکنې پېل وکړو چې په عربو کې تاسو لوی ستره دروغجنه کورنۍ یاست.

عباس رضي الله عَنْهُ وایي: په رب ذوالجلال قسم چې هېڅ ټېټه پورته مې ورته ونه ویله او له دې منکر شوم چې هغې څه نه دي لیدلي او بیا سره جلا شول.

د ماښام په مهال راته د عبدالمطلب زو هره زنانه راتله او راته به یې ویل: دغه پلیت او فاسق ته دې ولې ځواب نه ورکو چې د کورنۍ سرپوپسې یې درله خبرې کولې؟ هغه د زنانه و بي عزتي پېل کړه او تا ورته کتل؟ تا کې دومره غیرت نه و چې اورېدلو خبرو ته دې ځواب ویلی وی!!

ما ورته کړه: دا خو دومره لویه خبره نه وه او زه به ورسره هرومرو لیدل کتل کوم، که دغه خبرې یې بیا وکړې ایله به مو ورڅخه خلاص کړم.

د عاتکې د لیدلي خوب په دریمه ورځ سهار بیا د قهره او غوصې په حالت کې ووتم په دې خاطر چې د فوت شوې موقعې جبیره وکړم مسجد ته ننوتم او هغه مې تر سترګو شو، لوړه په رب لایزال چې بارها یې ترڅنګ لاړم راغلم خو تر څو د تېر په څېر راته خبرې وکړې او زه پرې فوراً ورغوړه شم، د مسجد د دروازې له پلوه ابوجهل هم زما پلو ته په چټکې راروان و، چونکه ابوجهل خپله تېره مخی، غونج غونی بد زبانه سړی و، ما وویل: لعنتي بیا څنګه تېز روان دی؟ ایا تاته له کنځاو به زه څه وډار شم؟

ما لا نه و اورېدلي چې دې د ضمضم بن عمرو غفاري اواز تر غوږ شو چې د کلي په منځ کې په خپلې سورلۍ سپور ولاړ و، د اوښ پوزه يې غوڅه کړېوه، بار يې پړ مخ او کميس يې په بشپړه توګه څيرلی و او دا اواز يې کو چې: ای قريشو!! په خوراکي توکو سمبال قافله مو سر خوري، د ابوسفيان سره ستاسو مالونه محمد ﷺ او ملګرو يې لوټ مار کړل، فکر نه کوم که څه لاس ته درشي، چټکه مرسته وکړئ، په مرستې کې توندي وکړئ.

دغې نوې پېښې زه له هغه او هغه يې له ما څخه په نور څه مشغول کړو.

په ډېره بېړه خلکو جنګي تياری ونيو او ويل به يې: زمونږ په تجارتي قافلې يې د ابن الحضرمي د تجارتي کاروان ګومان وکړ[1] لږ ځنډ وروسته به وپوهيږي چې څه څه ورسره کيږي، ټول د مکې ميشتوال دوه ډوله شول، يا به خپله تللو او يا به يې د ځان پر ځای بديل استو.

ټول قريش د غوڅې پرېکړې لپاره د جنګ په تکل ووتل، د ابولهب پرته نور هېڅ مشرتابه په مکه کې پاتې نه شو او هغه هم خپل بديل عاصي بن هشام بن المغيره په دې خاطر وليږدو چې څلور زره درهمه يې پور وړی و، د پور له ادا کولو څخه عاجز و په دې خاطر چې پور يې ادا شي د ابولهب په ځای جنګ ته ولاړ.

اميه بن خلف چې چاغ څربه لوی سړی و، عقبه بن ابي معيط ورته راغی او دا د خپل قوم قبيلې څه کسانو سره ناست و، خوشبويي ورته په سکروټو لوګی کېده، ورته يې وويل: ای ابوعلي! خوش بوي ته کېنه ته خو ښځه وختلې!! هغه ورته وويل: الله دې تباه کړه ډېره بده خبره دې وکړه، بيا يې تياری ونيو او د جنګي محاذ په لور وکوچېد.

کله چې ټولو قريشو جنګي تدابير ونيول، نو د بنوبکر بن عبد مناف سره يې خپله پخوانۍ دښمني يې رایاده کړه چې هسې نه دوی راباندې له شا پلو بريد ونه کړي نزدې چې دا خبرې يې له جنګ څخه پاتې کړي، شيطان ورته د سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي رضي الله عَنْهُ په شکل راغی او ورته يې وويل: ښه په ډاډ لاړ شئ د دې ذمه واري زه په غاړه اخلم چې کنانه به په تاسو هېڅ ډول داسې يرغل نه کوي چې ستاسو د اندک خفګان سبب هم وګرځي، ددې خبرې په اورېدو سره ټول په زياتې چټکۍ ووتل.

له بل پلوه نبي کريم ﷺ د رمضان په مياشت کې چې څه شپې ورځې يې تېرې شوې وې له مدينې څخه ووت، د خلکو لپاره يې د لمونځ امير عبدالله بن ام مکتوم وګماره او بيا يې د روحا مقام نه ابو لبابه رضي الله عَنْهُ راستون کړ ترڅو په مدينه کې د خلکو امير پاتې شي او بيرغ چې سپين رنګ يې درلود مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ ته يې ورکړ.

(١) عمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چې د عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ په جنګي عملياتو کې يې سر خوړلی و.

د نبي کريم ﷺ نه دوه بېرغونه مخکي وو دواړه له رنګه تور وو، يو يې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ وه چې په عقاب يې نومو او بله جنډه يې د بل انصاري سره وه.

دغه مهال د نبي کريم ﷺ ملګرو سره اويا اوښان وو، نبي کريم ﷺ علي بن ابي طالب او مرثد بن ابي مرثد الغنوي رضي الله عَنْهُمَا درېواړه به په يو اوښ وار په وار سپرېدل.

حمزه بن عبدالمطلب، زيد بن حارثه، ابو کبشه او انس رضي الله عَنْهُمْ چې د نبي کريم ﷺ غلامان وو څلور واړه به په يو اوښ هم وار په وار سپرېدل.

ابوبکر، عمر او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُم به هم په يوه سورلۍ وار په وار سپرېدل.

نبي ﷺ د خپلو ملګرو په شمول له مدينې څخه د عقيق په مقام ورواوښت، بيا ذوالحليفې او بيا اولات الجيش ته ورسېد، له دې نه وروسته تُرْبان او بيا په ملل ان چې تر غميس الحمام ته ورسېد، د يمامې کندې کېږې يې ترسترګو شوې او هلته ورسېد، له دې ځايه وروسته سيَّاله نوم ځای ته او بيا روحا ته او بيا شنوکه ته ورسېد، هلته په عرق الظبيه کې يې يو سړی وليد د قريشو اړوند يې ترې پوښتنې پېل کړې خو د سړي سره هېڅ معلومات نه وو.

خلکو سړي ته وويل: د الله پاک د استازي سره سلام وکړه.

هغه وويل: ولې په تاسو کې د الله پاک استازی هم شته؟ دوی ورته وويل: هو، هغه راغی او سلام کلام يې ورسره وکړ او ورته يې وويل: که ته په رښتيا د الله پاک استازی يې نو د زما اوښې په خېټه مې وخبروه چې بچی يې نر او که ښځه ده؟

سلمة بن سلامه بن وقش رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ما ته رامخامخ شه دغسې پوښتنې له ما څخه وکړه، ته دې په اوښه واقع شوی يې ستا نه په اوري بلاربه ده، نبي ﷺ ورته وويل: نا نا داسې مه کوه ډېرې غلطې خبرې دې ورته وکړې او بيا يې له سلمه بن سلامه -رضي الله عَنْهُ- څخه مخ واړو.

بيا نبي کريم ﷺ د روحا په مقام کې سَجسَج نوم کوهي سره دمه واخسته، لږ څنډ وروسته يې مزل پېل کړ، مکه يې کيڼ لاس ته پرېښوده او د نازيې د مقام په ښي اړخ د بدر په لور رهی شو.

د نازيې له لارې څه د رحقان نوم ځای خوړ ته ورسېد چې دغه خوړکی (دره) د نازيې او صفراء په منځ کې پرته ده، نبي ﷺ بسبس بن عمرو الجهني او عدي بن ابي الزعباء - رضي الله عَنْهُمَا - بدر ته د ابوسفيان -رضي الله عَنْهُ- او د نورو حالاتو د معلومولو لپاره واستول،، د دوی پسې وروسته نبي ﷺ هم وتېېد.

دغه مهال نبي کريم ﷺ وخبرېد چې ګرد قريش د تجارتي کاروان د خلاصون لپاره راخوځېدلي دي، خلک يې د قريشو په راتګ وخبرول تر څو خپلمنځې سلا مشورې وکړي.

ابوبکر رَضِيَ الله عَنْهُ وياځېد او ښايسته خبرې يې وکړې.

بیا مقداد بن عمرو رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او ویویل: ای د الله رسوله! چې کوم ځای دې خوښ وي مونږ ورته بوتللای شې، ستا سره به اوږه په اوږه روان یو، مونږ درته د بنو اسرائیلو په څېر هغه څه نه وایو چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته یې ویلي وو چې ﴿فَٱذۡهَبۡ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَـٰتِلَآ إِنَّا هَـٰهُنَا قَـٰعِدُونَ﴾(۱).

بلکې ته او رب دې جنګ ته ولاړ شئ مونږ هم ستاسو په ملتیا کې جنګ کوو، لوړه په رب لایزال چې که برک الغماد ته مو هم بوځې تر هغه به دې په خپلو وینو او بریدونو ورسوو تر څو ورسېږو.

نبي کریم ﷺ یې خبرې ښې استقبال کړې او د خیر دعا یې ورته وکړه.

نبي کریم ﷺ بیا خلکو ته رامخ کړ او ویویل: ای خلکو د قریشو په مقابله کې تاسو څه وایاست؟

له خلکو څخه یې موخه انصار وو ځکه چې په مهاجرینو باندې یې سرشمېرنه هم زیاته وه او د عقبې په تړون کې یې ژمنه کړې وه چې تر هغه مو ستا له دفاع څخه غاړه خلاصه ده ترڅو مدینې ته نه یې راغلی، مدینې ته په راتګ سره به ستا څخه دومره کلکه دفاع کوو لکه د خپلو بچو او ښځو څخه چې یې کوو.

نبي کریم ﷺ هسې په زړه کې تېرېدل چې انصار به له مدینې څخه د باندې دوښمن ته مخامخ کلک ونه درېږي او داسې نه چې ورته ووایي له مدینې څخه به مو بهر د جنګ جګړې لپاره نه بوځې.

خو د دې خبرې د کولو سره سم سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ وویل: په تا کلک باور او د تصدیق عقیده لرو، په دې هم کلک باوري یو چې ستا راوړی دین حق او حقیقت دی، د دغې په قبلولو او منلو مو د تاسره کلکې ژمنې او پښې وعدې کړېدي، ستا په ملتیا مونږ د هر ځای تګ ته تیار یو، په هغه چا مې دې قسم وي چې ته یې په حق راستولی یې که په بحر کې د غوپه کولو امر هم راته وکړې او ته په کې غوپه شې نو مونږ به هم درسره غوپه شو او هېڅ څوک به راڅخه پاتې و نه وینې او نه راته په دې خفګان راولاړېږي چې دشمن سره مو مخامخ کړې.

مونږ ډېر بازغمه جنګیالي او ربښتني اتلان یو، شاید زمونږ په لاسونو به درته الله پاک هغه څه درووینې چې سترګې او خواه دې پرې یخه شي، د الله په برکت مو چې چرته بوځې هلته مو بوځه.

د سعد -رضي الله عَنْهُ- خبرو نبي کریم ﷺ ته ډېره خوښي او خوشحالي ورکړه، هغه یې نور هم نشیط کړ، بیا یې وویل: زېری مې درباندې، ښه په ډاډ او اطمئنان ولاړ شئ په دوو ډلو کې

(۱) سورت مائده: (۲٤). ژباړه: ته او رب دې دواړه جنګ ته ولاړ شئ مونږ به درته دلته تم یو.

راسره الله پاک د يوې ډلې وعده کړېده[۱] او زما دې په الله قسم وي چې زه له اوسه راهيسې د قريشو د مړينې ځايونو ته ګورم.

د بدر سره نږدې نبي کريم ﷺ واړوله، هغه او يو ملګرى يې په سورلۍ سپاره ولاړل[۲] او عربي نژاد يو سپين ږيرى يې وليد، د محمد او د هغه د ملګرو او بيا يې ترې د قريشو اړوند پوښتنې وکړې، هغه ورته وويل: تر هغه دې پوښتنې نه ځوابوم تر څو راته دواړه خپل ځانونه را ونه پېژنئ.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: سمه ده که معلومات دې راکړل ځانونه به هم درته معرفي کړو.

هغه ورته وويل: سمه ده دا په دې شوه، نبي کريم ﷺ ورته وويل: هو.

سپين ږيري وويل: داسې خبرېدلى يم چې محمد او ملګري يې په فلانکۍ ورځ راوتي دي، که ما ته راپوروال رښتيا ويلي وي اوس مهال به هغوى په فلانکي ځاى کې وي او هغه ځاى يې وښود چې چرته نبي کريم ﷺ او ملګري يې تم وو.

او د راپور له مخې خبرېدلى يم چې قريش په فلانکۍ ورځ راوتي دي، که راپوروال رښتيا ويلي وي نو قريش به اوس مهال په فلانکي ځاى کې وي او هغه ځاى يې ننبه ياد کړ چې چرته قريش تم وو.

بيا يې نبي کريم ﷺ څخه وپوښتل: تاسو دواړه څوک يئ.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: مونږ د ماء (قبيلې) غړي يو.

سپين ږيري وويل: د کوم ماء؟ د عراق د ماء څخه ياست؟؟ او بيا سپين ږيرى ولاړ.

نبي کريم ﷺ هم بېرته خپلو ملګرو ته راستون شو.

د ماښام په مهال يې علي بن ابي طالب، زبير بن العوام، سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُم د ځينو نورو ملګرو په شمول د بدر اوبو ته د نوي راپور راوړلو لپاره وليږدول، هلته يې د قريشو دوه مشکيان بنديان کړل، يو يې د اسلم په نوم چې د بنو الجمح غلام و او بل يې د عريض ابويسار په نوم چې د بنو العاص بن سعد غلام و، دواړه يې خپل کيمپ ته راوستل، نبي ﷺ په لمونځ ولاړ و او دوى ورڅخه تحقيقاتي پوښتنې کولې چې تاسو څوک ياست؟ هغوى وويل: مونږ د قريشو مشکيان يو، د اوبو وړلو لپاره يې دې چينې ته راستولي يو، دوى نه منله چې ګنې په رښتيا دې د قريشو مشکيان وي، داسې يې انګېرول چې ګنې دوى به د ابوسفيان د

(۱) يو ډله د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ تجارتي قافله چې په خوراکي توکو سمبال وه، او بله د قريشو جنګي ليکه وه چې مشري يې ابوجهل په خپله غاړه درلوده چې د قوت او عدد څښتنان وو.
(۲) ملګرى يې ابوبکر رضي الله عَنْهُ و.

ډلې خلک وي نو په وهلو ډبولو يې ورله پېل وکړ، چې کله يې ښه ووهل هغوی ورته وويل: هو مونږ د ابوسفيان د ډلې خلک يو، د دې خبرې سره ترې قلار شول.

نبي ﷺ چې رکوع او دواړه سجدې وکړې سلام يې وګرځو او ورته يې وويل: چې رښتيا يې درته ويل پرې ومو وهل او چې درواغ يې درته وويل خوشې مو کړل!! په رب لايزال قسم چې دوی په رښتيا د قريشو مشکيان دي.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: د قريشو اړوند راته نوی څه ووايئ.

هغوی: قريش د مخامخ غونډکۍ تر شا پراته دي.

نبي ﷺ : شمېر يې څومره دی؟

هغوی: نه يو خبر چې څومره به وي؟

نبي ﷺ : هره ورځ څو مالونه حلالوي؟

هغوی: يوه ورځ نهه او بله ورځ لس اوښان حلالوي.

نبي ﷺ : داسې بريښي چې خلک د نهه سوه او زرو ترمنځ دي.

نبي ﷺ : د قريشو مخه ور پکې څوک څوک دي؟

هغوی: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابوالبختري بن هشام، حکيم بن حزام، نوفل بن خويلد، حارث بن عامر بن نوفل، طعيمه بن عدي بن نوفل، نضر بن الحارث، زمعه بن الاسود، ابوجهل بن هشام، امية بن خلف، د حجاج دواړه زامن نبيه او منبه، سهيل بن عمرو، عمرو بن عبد ود.. نو نبي ﷺ خلکو ته مخ راواړو اوورته يې وويل: مکې درته د خپل زړه ټولې ټوټې راغورځولې دي.

بسبس بن عمرو او عدي بن ابي الزعباء رضي الله عَنْهُمَا دواړه تر بدره ولاړل، اوبو ته نژدې غونډکۍ لاندې يې خپلې اوښې چو کړې، د اوبو څښلو لپاره دواړو خپل مشک راواخست په داسې حال کې چې مجدي بن عمرو د اوبو پر غاړه ولاړ و.

عدي او بسبس رضي الله عَنْهُمَا دواړو په چينه کې له حاضرينو څخه د دوو جينکو نه چې يوه د بلې پور وړې وه او پور يې ترې غوښت په څواب کې وويل: سبا يا بل سبا دلته تجارتي قافله راروانه ده، زه به يې مزدوري وکړم او تا ته به پور ادا کړم.

مجدي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: سمه خبره دې وکړه، او بيا مجدي بن عمرو رضي الله عَنْهُ له دواړو څخه ولاړ، دغه ټولې خبرې اترې عدي او بسبس رضي الله عَنْهُمَا واورېدې، دواړه په خپلو اوښانو سپاره شول او په خپلو اورېدلو معلوماتو يې نبي کريم ﷺ وخبرو.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ هم خپله تجارتي قافله په وړه وړه تر دغې اوبو راورسوله، مجدي بن عمرو ته یې وویل: څوک خو دې ونه لیدل؟ هغه ورته وویل: لا خو مې څوک نه دي لیدلي خو د دغې غونډۍ تر شاه دوه په اوښ سپاره راغلل، اوښان یې چو کړل، له اوبو څخه یې غړکۍ ډکې کړې او لاړل.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ د دواړو اوښانو چوڅای ته ورغی او د اوښ پچه یې په منځ دوه کړه نو زړې په کې و، ویویل: لوړه په رب لایزال چې د یثرب بوتاوه ورته شوې ده.

خپلو لاروي ملګرو ته چټک ستون شو او د قافلې مخه یې په بلې لارې کړه، د بدر مقام یې ګڅ لور ته پرېښود او په زیاته توندۍ یې خپې سپکې کړې.

د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ زړه چې کله په دې اوبه وځښلې چې اوس مهال یې تجارتي قافله د مسلمانانو له برید څخه په څنګ کړه و قریشو ته یې استازی واستو چې له مکې څخه تاسو د تجارتي قافلې او وګړو د تحفظ لپاره راغلې وئ هر څه الله پاک راخلاص کړل، تاسو هم بېرته ستانه شئ.

ابوجهل بن هشام وویل: لوړه په رب لایزال چې تر هغه به ستانه نه شو چې تر بدره لاړ نه شو - او هر کال به په بدر کې د عربانو مېله لګېده - هلته به درې ورځې شپې تېرې کړو، اوښان به ذبحه کړو، خلکو ته به خواړه ورکړو، هلته به شراب خوري وکړو او سندرغاړې به راته سندرې ووايي، ټول عرب به زمونږ په راتګ او تم کېدو وخبریږي، تر ابده به راڅخه ترس او ډار ولري، هیڅ څوک باید ستانه نه شي باید تر بدره هرومرو لاړ شئ.

قریش تر هغه ولاړل چې د بدر لرې پرتې غونډۍ سره یې واړول، الله پاک باران راښکته کړ، د بدر مقام چې خاوره او شګوګل و په کفارو دومره تېز ووربد چې له مزل او تګ څخه یې وویستل او په نبي کریم ﷺ او ملګرو یې دومره لطف انداز او نرم ووربد چې د خپو لاندې خاوره یې ورته د تګ راتګ جوګه کړه، نقل مکاني هم ورته اسانه شوه او د قریشو نقل مکاني یې په ټپه ودروله، نبي کریم ﷺ د وخت نه په ګټه اخستلو سره د بدر اوبو ته ځان ورسو.

حباب بن المنذر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: ای د الله پیغمبره! ایا په دې ځای کې د الله پاک د رالیږلي وحې سره سم تم شوې؟

که چرته درته په دې باندې وحي شوي وي نو مونږ ترې مخکې وروسته کیږو نه او که نه په دې ځای کې تم کېدل ستا خپل جګړیز تکتیک دی؟

هغه ورته وویل: نا بلکې دلته تم کېدل زما خپل جنګي تکتیک دی.

حباب رضي الله عَنْهُ ورته وویل: نا بیا باید مونږ وړاندې ولاړ شو، هلته به د ځان لپاره د

اوبو ژور حوض جوړ کړو، د هغوی اوبه به هم مونږ ته راروانې وې، د جنګ په تود ډګر کې به بيا هغوی اوبه نه لري نو ځنبلای به يې هم نه شي، چونکه مونږ به اوبه لرو نو خړوب به يو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ډېره زياته قابل قدره مشوره دې راکړه.

نبي کريم ﷺ د خپلو ملګرو په شمول قريشو ته نزدې د اوبو په څنګ کې واړوله، د ژورو کوهيانو دکنستلو امر يې وکړ، ډېر کوهيان وويستل شول او بيا يې اوبو ته لوی لوی حوضونه جوړ کړل، له اوبو څخه يې ډک کړل او د اوبو لوښي يې په کې واچول.

په دې جريان کې سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ای د الله پېغمبره! ستا لپاره مونږ يو څپر نه جوړوو؟ ستا ترڅنګ به سورلۍ تيارې ولاړې وي، مونږ به د دښمن سره مخ په اټۍ شو، که په دښمن برېمن شو نو همدغه مو موخه ده او لاس ته مو راوړه او که د شکست سره مخ شو نو په چمتو ولاړو سورليو به له مونږه وروسته پاتې قوم ته په خير خيريت ستون شې، ځکه په مدينه کې داسې خلک پاتې دي چې زمونږ نه يې تاسره مينه ډېره ده، که د هغوی سر په دې خلاص وای چې ته به د کافرانو سره جنګېږې له تا څخه به وروسته نه وو پاتې شوې، د هغوی په ملاتړ او تا سره ملګرتيا به يې هرومرو جهاد کې برخه اخستې وه.

نبي کريم ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ صفت وکړ او د هغه لپاره يې د خير او نېکبختۍ دعاګانې وکړې، هغه و چې د نبي ﷺ لپاره څپر ووهل شو او له هم هغه ځايه يې د جنګ رهبري کوله.

د سهار په مهال قريشو حرکت وکړ او له برنۍ غونډه کۍ نه د بدر ميدان ته راښکته شول، نبي کريم ﷺ چې کله وليدل وېويل: يا الله! قريش په ډېر زيات تکبر او کبريا راغلي دي، تا نه منې، ستا د استازي تکذيب او بې احترامي کوي د کوم نصرت او مرستې ژمنه چې دې راسره کړېده ما پرې ونازوه، ای الله!! نن سهار يې تالا ترغۍ کړه.

د قريشو څه شمېر خلک د نبي کريم ﷺ جوړ کړي حوض ته راغلل چې يو په کې حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ هم و، حوض ته چې څومره خلک راغلي وو له حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ پرته نور ټول ووژل شول، ده بيا وروسته اسلام راوړ او ښه ديندراه هستي ترې جوړه شوه، چې کله به يې د اسلام په دور کې لوړه پورته کوله ويل به يې: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د بدر په ورځ يې نجات راکړی دی.

قريش چې کله په خپل تم ځای کې قراره او دمه شول، عمير بن وهب الجمحي يې د نبي کريم ﷺ د ملګرو د سرشمېرنې معلومولو لپاره واستو، هغه يې تر شاو خوا اس وځغلو بېرته ولاړ، د خپل ځغلند نظر په بنسټ يې ورته د نبي ﷺ د ملګرو شمېر د درې سوه يا لږ څخه زيات او کم اټکل کړ، بيا يې ورته وويل: تاسو لږ زغم وباسئ تر څو زه په ننښه کړم چې نور څوک خو به يې پټ او پناه نه وي ساتلي؟ يا خو ورته نور افرادي قوت راروان نه دی؟

په مېره کې ډېر تېز وړاندې لاړ خو هېڅ يې تر ستركو نه شول، بېرته راستون شو او ورته يې وويل: د هغوی هېڅ افرادي مزيد نور قوت تر ديد رانغی، خو ای قريشو! داسې ولاړې اوښې او چارپايان مې وليدل چې مرګونه او ژوبلې يې رابار کړي دي، د يثرب اوښانو درته له مرګ او وژلو نور هېڅ نه دي راوړي، هغوی مې داسې وکتل چې له تورې او نېزې پرته نور هېڅ دفاعي قوه نه لري، قسم په الله چې که يو سړی ورڅخه ووژنئ بېرته درنه يو وژني، که هغوی درنه د خپل شمېر په اندازه مرګونه وکړي نو د قريشو په ژوند کې به څه خوند پاتې شي، يو ځای شئ او نېکه مشوره وکړئ.

حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ د خبرې اورېدو سره سم عتبه ته ورغی او ورته يې وويل: ابوالوليده! ته د قريشو سردار، مشرتابه او مخه وره هستي يې، ته نه غواړې چې په يو کار تول عمر کور په کور نېک نامی ياد شې؟

هغه ورته وويل: ولې نه! کوم کار دی؟ حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ ورته وويل: قريش بېرته مکې ته ستانه کړه او د خپل انډيوال او حليف عمرو بن الحضرمي ديت په خپله ادا کړه.

هغه وويل: دې ته خو تيار يم، خو د حضرمي د کور له پلوه ضامن ته شه، په رښتيا چې ښه انډيوال مې و، ديت او د ټول ورک شوي ماليت تاوان يې زما پر غاړه شو.

خو ته د حنظليه[1] ځوی ته ورشه، له هغه پرته مې په بل چا ګومان نه شي چې د جنګ جګړې ډول نغارې به ګرمې کړي، هغه و چې عتبه بن ربيعه د پياوړي خبرخواه په حيث ودرېد، او ورته وېويل: ای قريشو! لوړه په رب لايزال چې د محمد او د هغه د ملګرو په ضد هېڅ هم نه شئ کولای، سوګند په الله که تاسو ورڅخه څوک ووژنئ تاسو به بېرته يو بل ته بد اوبرګ ګورئ چې د تره ځوی يا ماما ځوی او يا يې ورله د قام قبيلې نور څوک وژلي دي، محمد نورو عربانو ته پرېږدئ او تاسو ترې خپل خاطر راغونډ کړئ، که نورو عربانو وواژه ستاسو موخه به پوره او بشپړه شي او که پايله بله وه نو محمد به د تاسو سره په داسې حالت مخ په مخ شي چې تاسو به ورته بد نه وي رسولي.

حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ وايي: زه ابوجهل ته ورغلم او هغه د خپلې زغرې په سمبالولو بوخت و، ما ورته وويل: عتبه تا ته راستولی يم چې... او ټول هغه څه مې ورته وويل چې عتبه ته مې ويلي وو.

ابوجهل وويل: سوګند په الله چې د محمد او د ملګرو د ليدو سره د عتبه پپوسان پړسيدلي دي[2] تر هغه به د بېرته ستنېدو په اړه ونه غږېږو تر څو الله زمونږ او د محمد ترمنځ غوڅه

(۱) ابوجهل ته يې ابن الحنظليه ځکه ووايو چې مور يې د حنظله بن مالک لور وه.
(۲) دا يې د بوزديلۍ نه کنايه وکړه.

پرېکړه نه وي کړي او عتبه د بېرته ستنېدو خبرې ځکه کوي چې د محمد په پېروانو کې يې ځوی دی، مقابل لور ته‌ول لري خواره دي خيال کوئ عتبه مو هسې ډاروي.

بيا ابوجهل عامر بن حضرمي ته استازی واستو چې عتبه غواړي بېرته مکې ته ستون شي، ته په خپلو سترګو وينې چې ستا د ورور د غچ اخستنې زرينه موقعه ده، ته پورته شه او له قريشو څخه د هغوی د کړې ژمنې په غوښتنه د ورور وژل راياد کړه.

عامر بن الحضرمي وپاڅېد او عورت يې لوڅ کړ، په لوړ غږ يې وويل: افسوس! افسوس زما وروره (عَمْرَه)، های های عَمْرَه! د جنګ جګړې ميدان راګرم شو، په دې کلماتو سره خلک د شر په ارادې راتاوده شول او هغه مشن چې عتبه يې مشري کوله په ټپه ناکام او ځای پر ځای ودرېد، په دې جريان کې اسود بن عبدالاسد مخزومي – چې ډېر بد اخلاقه او بد نيتی و – وويل: د الله سره مې په دې کلکه ژمنه ده چې يا به د دې حوض نه اوبه څښم او يا به يې ورانوم او يا به پرې سر ورکوم.

د راتلو سره ورته حمزه رضي الله عَنْهُ ورپورته شو او د مخامخ کېدو سره يې ترې ښپه په پونده کې ووهله چې لا حوض ته نه و رسيدلی، د ګوزار سره په شا راپرېوت له ښپو څخه يې وينې سيلاب روانې وې، اسود په خپلې ژمنې دومره کلک ولاړ و تر څو ځان حوض ته ورسوي په خپرو خپرو يې حوض ته د ځان رسونې زيار وويست خو حمزه رضي الله عَنْهُ پرې دوباره غوټه شو او دومره مرګونی ګوزار يې پرې وکړ چې حوض ته له رسيدو وړاندې يې وواژه.

بيا عتبه بن ربيعه د خپل ورور شيبه او د خپل ځوی وليد بن عتبه جنګي مبارزې ته يو په يو راووتل، د مبارزې لپاره ورته درې انصار عوف او معاذ د حارث زامن او دريم يې عبدالله بن رواحه راووتل، هغوی وپوښتل: تاسو څوک ياست؟!! دوی ځواب ورکړ: مونږ انصار يو.

درېواړو ورته وويل: مونږ تاسو ته هېڅ اړتيا نه لرو، يو په کې اواز وکړ: ای محمده! زمونږ د قوم په نسب او شرف مساوي خلک راواستوه.

نبي ﷺ وفرمايل: عبيدة بن الحارث! حمزه! علي! پاڅېږئ.

درېواړه وپاڅېدل او ورنزدې شول، هغوی وپوښتل: تاسو څوک ياست؟

عبيده وويل: زه عبيده يم. حمزه وويل: زه حمزه يم او علي وويل: زه علي يم.

هغوی وويل: په قبيلې او نسب ښه قوي او مناسب همزولي دي.

عبيدة بن الحارث رضي الله عَنْهُ چې پوخ عمری و د عتبه بن ربيعه سره مخ اتې شو، حمزه رضي الله عَنْهُ د شيبه بن ربيعه سره او علي رضي الله عَنْهُ د وليد بن عتبه سره مش او ګرېوان شو، حمزه او علي رضي الله عَنْهُمَا له درنګ پرته خپل حريفان له تيغه تېر کړل خو ولې عبيده او

عتبه دواړه په خپل منځ کې په يو بل دوه دوه مرګوني ګوزارونه وکړل او دواړو يو بل ټپي کړ، حمزه او علي رضي الله عَنْهُمَا دواړه پر عتبه ورغوټه شول او له تن څخه يې ورله سا وويسته او خپل ژوبل انډيوال يې د نورو ملګرو غېږې ته راوړ.

د دې لړې له تېرېدو وروسته حريفان يو تربله نږدې شول، نبي کريم ﷺ خپل ملګري له بريد څخه تر خپل امر وځنډول.

ورته يې وويل: که کفار دربانديې هم راشي په غشو يې وولئ خو في الحال لا نبي کريم ﷺ د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په ملتيا په وهلي څپر کې ناست و.

د بدر واقعه د رمضان د مياشتې د جمعې په اولسمه ورځ د سهار په مهال واقع شوې وه.

نبي کريم ﷺ راغی او جنګي ليکې يې تيارې کړې او بېرته څپر ته ستون شو، په څپر کې ورسره له ابوبکر رضي الله عَنْهُ پرته نور څوک نه وو، نبي کريم ﷺ له الله څخه د ورسره کړې وعدو غوښتنې او زارۍ پيل کړې، نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! که دا خلک (صحابه کرام) ووژنې له نن څخه وروسته به دې عبادت ونه شي! او ابوبکر رضي الله عَنْهُ به ورته ويل: ای د الله پيغمبره! همدومره غوښتنه د الله پاک نه بسنه کوي، الله پاک درسره هرومرو کړې ژمنې بشپړوي.

د غه مهال د نبي کريم ﷺ په څپر کې سترګې پټې شوې او خوب يوړ، له خوب څخه رابيدارېدو سره يې غږ کړ: ابوبکره! زېری مې د رباندې، جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ د آس واګې نيولې دي او راروان دی، د آس په تندي يې ګرد غبار هم پروت دی.

په دې کې نبي کريم ﷺ بيا له څپر څخه رابهر شو، خلک يې په جنګ تېز او ټينګ کړل، ورته يې وويل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمد ﷺ روح يې په لاس کې ده چې که هر چا د مشرکانو سره د صبر او حوصلې سره د الله پاک نه د اجر او ثواب د غوښتنې لپاره داسې ټينګ جنګ وکړ چې په شا ونه تښتي، نو هرومرو به يې الله پاک په جنتونو ونازوي.

د بنو سلمه د قبيلې غړی عمير بن الحمام چې په لاس کې يې کجورې وې وويل: واه واه، خا نو زما او جنت ته د تګ فاصله همدومره ده چې مشرکان مې مړ کړي!

کجورې يې له لاسه خطا کړې او چټکه يې توره راوويسته، د مشرکانو سره تر هغه مټ اتی و چې په شهادت ورسېد.

په دې جريان کې نبي کريم ﷺ يوه لپه خاورې راواخستې او د قريشو مخونو ته يې وويشتې او غږ يې کړ چې (شَاهَتِ الوُجُوْهُ) ستاسو مخونه دې کاږه نسکور او تېرو بېر شي.

بيا يې خپلو ملګرو ته امر وکړ چې مضبوط او کلک ورشئ، هغه و چې کافرانو شکست

وخوږ چې له يو طرفه د قريشو ټول مشرتابه له منځه لاړل او له بله پلوه پکې د قريشو د مخه ورو لاسونه تر زنځيرونو ولوېدل.

د عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا په روايت نبي كريم ﷺ دغه ورځ وفرمايل: زه ښه پوهېږم چې د بنوهاشمو او له نورو قبيلو څخه څه خلک په جبر زور راوستل شوي دي، هغوى مونږ سره د جنګ په کولو خوښ نه دي، له تاسو څخه که د هر چا په ګېر کې راشي له وژلو يې ډډه وکړئ.

که ابوالبختري بن هشام بن الحارث بن اسد د چا په ګېر راغی نه دې وژني.

که عباس بن عبدالمطلب چا وليد مړ يې نه کړي، هغه هم د جنګ ډګر ته په جبر زور راوستل شوی دی.

دغه مهال ابو حذيفه رضي الله عَنْهُ وويل: خا!! مونږ به خپل پلاران، ورونه او قام قبيل وژنو او عباس ته به هېڅ نه وايو؟

لوړه په رب لايزال چې که په ګېر مې راشي نو په توره به يې غوښې غوښې کړم.

د ابوحذيفه رضي الله عَنْهُ دغه خبره نبي كريم ﷺ ته ورسېده، عمر رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: ابو حفصه! ايا د نبي ﷺ د کاکا مخ به په توره وهل کيږي؟

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ما لږ ځنډ پرېږده چې د ابوحذيفه سر قلم کړم، دا خو منافق شوی دی!!

بيا به ابوحذيفه رضي الله عَنْهُ ويل: ما چې د بدر په ورځ کومه خبره کړې وه تر ننه بې ډاډه يم او له دغې ډار څخه به راته امان په شهادت ترلاسه شي او بس.

د بدر له غزا پرته ملائکو په نورو غزاګانو کې جنګي ګډون نه دی کړی، په نورو غزاګانو کې ملائکو د کومک مرستې مهم انجام کړی دی خو خرپول ترپول يې نه دي کړي.

نبي كريم ﷺ چې کله دښمن ته له شکست نه وزګار شو د کفارو په مردار شوو کې يې د ابوجهل د تالاش قرار صادر کړ.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ وايي: ما تالاش پيل کړ څه و چې له تن څخه مې ورله سر پرېکړ او نبي كريم ﷺ ته مې راوړ، ما ورته وويل: اى د الله پېغمبره! دا د الله د دښمن ابوجهل ککره ده.

هغه وويل: الله الَّذِيْ لاَ اِلَهَ غَيْرُهُ... دا کلمات د نبي كريم ﷺ لوړه اوقسم و، ما ورته وويل: هو د الله پېغمبره! هم دا دی.

بیا مې د ابوجهل سر د نبي کريم ﷺ مخې ته وغورځاوه او هغه يې په مړينه د الله ثنا وويله.

وروسته نبي کريم ﷺ امر وکړ چې د بدر مردار په کوهي کې وغورځوئ، د اميه بن خلف نه پرته نور ټول يې کوهي ته واچول.

هغه داسې چې اميه په خپلې زغره کې پړسېدلی و که څه هم مسلمانانو پرې ډېر زيار وويست خو پرې ونه توانېدل په څمکه يې پړسېدلی پرېښود، دومره خاورې او کاڼ کمر يې پرې واچول چې اميه يې پټ کې پټ او پناه کړ.

صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ چې کله ټول مردار شوي کافران په کوهي کې خطا کړل، د شپې له مخې نبي کريم ﷺ ورغی، صحابه کرامو ترې واورېدل چې ويل يې: ای په کوهي کې پرتو!! ای شيبه بن ربيعه!! ای عتبه بن ربيعه!! ای اميه بن خلف!! ای ابوجهله!! په کوهي کې د پرتو نور مشرکانو نومونه يې هم واخستل... ايا هغه څه درته درکړل شول چې ژمنه يې درسره شوې وه؟ ما سره چې الله د څه شي ژمنه کړېوه راته يې راکړه!!

مسلمانانو ورته وويل: د الله رسوله! ايا ته د داسې قوم سره خبرې کوې چې بد بوي شوي دي؟

هغه ورته وويل: دوی زما خبرې له تاسو څخه هم ښې اوري خو د ځواب توان نه لري.

بیا نبي کريم ﷺ امر صادر کړ چې په غنيمت کې څه هم تر لاسه شوي وي بايد يوځای کړی شي، ټول غنيمتونه راغونډ کړی شول په دې جريان کې سره مسلمانان خپل منځ کې نيغ او برګ شول، چا چې راټول کړي وو ويل يې غنيمت زمونږ ځانګړې برخه ده، خو ولې نور مسلمانان چې د دښمن سره په اخ و ډب او وژلو بوخت وو دعوه يې لرله چې که مونږ دښمن نه و مات کړی تاسو به څه راټول کړی وای؟ ستاسو لاسونو ته غنيمت ځکه درورسېد چې دښمن مونږ په جنګ بوخت ساتلی و!!

کوم صحابه کرام چې د نبي کريم ﷺ په څوکېدارۍ مشغول وو ويل يې: لوړه په رب لا يزال چې له مونږ څه پرې تاسو د برخې وړ نه ياست، د دښمن د ماتې ورکونې توان الله پاک مونږ ته هم راکړی و، د دښمن له ماتولو او ورسره د خرپ ترپ يا د غنيمتونو د راټولو له مهم نه مونږ په ډېر زيات اړين کار مشغول وو، له تاسو څخه پرې مونږ ډېر د برخې خاوندان يو.

په دې جريان کې نبي کريم ﷺ د مدينې پورتنۍ برخې ته عبدالله بن رواحه او د مدينې لاندې طرف ته زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُمَا د زيري لپاره واستول تر څو د فتحې زيری ميشتوالو ته واوروي.

بیا له بدر څخه د مدينې په لور روان شول او د قريشو څخه ورسره عقبه بن ابي معيط، نظر بن الحارث د نورو بنديوانو په شمول لاس تر ګريوان تړلي روان وو، له مشرکانو څخه

ترلاسه کړي غنيمتونو يې خوندي کړل او عبدالله بن کعب بن عمرو رضي الله عَنْهُ يې پرې څارندوی وګماره.

د سفر په دورانيه کې چې کله نبي کريم ﷺ د صفرا له وادي څخه ووت د صفراء او نازيه ترمنځ يې په لوړه برخه (غونډۍ) واړوله، له مشرکينو څخه غنيمت شوي مالونه يې د مسلمانانو ترمنځ برابر توزيع کړل.

له دې ځايه بيا نبي کريم ﷺ د لږ ارام وروسته خپل سفر ته ادامه ورکړه چې کله د روحاء مقام ته ورسېد مسلمانان ورته د مبارکۍ لپاره په استقبال ولاړ وو او مبارکياني يې ورکولې، سلمة بن سلامه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د څه شي مبارکي راته راکوئ؟ مونږ خو لکه د تړل شوو اوښانو په څېر زړو پړوسو سره مخ شوي وو، مونږ صرف دومره وکړل چې د قصاب په څېر مو حلالول!!

د دې خبرې د اورېدو سره نبي کريم ﷺ مسکی شو او ورته يې وويل: وراره!! داسې نه وه هغوی هم څوک وو!!

د صفراء نوم ځای ته په رارسيدو نضر بن الحارث د علي رضي الله عَنْهُ په لاس ووژل شو او په عرق الظبيه کې يې عقبة بن ابي معيط وواژه.

نبي کريم ﷺ چې کله د عقبة بن ابي معيط د وژنې قرار صادر کړ، عقبه ورته وويل: **محمده** ﷺ ! بچي به مې څه کوي؟ هغه ورته وويل: اور به خوري.

هغه و چې عاصم بن ثابت بن ابي افلح انصاري رضي الله عَنْهُ ته يې امر وکړ او سر يې ترې قلم کړ.

بيا نبي کريم ﷺ سفر ته دوام ورکړ تر دې چې د بنديانو څخه يوه ورځ وړاندې مدينې ته ورسېد، کله چې بنديان تر مدينې راورسېدل نبي کريم ﷺ په خپلو ملګرو باندې يو يو تقسيم کړ او ورسره يې د پسندې روېې کولو وصيت وکړ.

مکې ته د قريشو د ماتې پيغام د لومړي ځل لپاره حسيمان بن عبدالله يوړ.

قريشو په خپلو مړو ډېر زيات وژړل بالاخره يې وويل: مه ژاړئ، هسې نه **محمد** ﷺ او ملګري يې درنه خبر شي په ژړا به مو لا پسې خوشحاله شي.

د بنديانو اړوند خبرې اترې ورسره هم وځنډوئ، فديه هم وروسته کړئ، تر څو **محمد** ﷺ او ملګري يې درسره په فديه کې سختي نه وکړي.

د بدر په غزا کې د اسود بن المطلب درې بچيان له تيغه تېر شوي وو: زمعة بن اسود، عقيل بن اسود، حارث بن زمعه، د دوي په مړينه يې د غم وېر او ژړا ته ډېر زړه شوی و، هغه د غم

په دروند حالت کې و چې د شپې له مخې يې ژړا تر غوږ شوه، خپل غلام ته يې وويل: ورشه او وپتيله چې قريشو په غم د ژړا وېر ناغه ماته کړه او که څنګه اواز راځي؟ ايا قريشو په خپلو وژل شوو د وېر ژړا سلسله شروع کړه او که نه؟ که ناغه ماته شوي وي چې زه هم په ابوحکيمه، زمعه باندې د ژړا پيل وکړم، له غمه مې نوره خېټه دوه پړقه کيږي، هېره دې نه وي چې اسود بن المطلب وړوند او بې ديده هم و.

چې کله يې غلام بېرته راستون شو ورته يې وويل: وير کونکې ښځه وه چې په خپل ورک شوي اوښ يې ژړل.

نور اسود ټينګ نه شو او ويويل:

أَتَبْـــكِي أَنْ يَضِـــلّ لَهَـــا بَعِيرٌ *** وَيَمْنَعُهَـــا مِنْ النّوْمِ السّـــهُودِ
فَلَا تَبْـــكِي عَلَى بَكْرٍ وَلَكِنْ *** عَلَى بَـــدْرٍ تَصَاغَـــرَتْ الْجُدُودِ
عَلَى بَدْرٍ سَرَاةِ بَـــنِي هُصَيْصٍ *** وَمَخْـــزُومٍ وَرَهْـــطِ أَبِي الْوَلِيدِ
فَبَكّي إنْ بَكَيْـــت عَلَى عَقِيلٍ *** وَبَكّـــي حَارِثًا أَسَـــدَ الْأُسُودِ
وَبَكّيهِـــمْ وَلَا تَسَـــمِي جَمِيعًا *** وَمَا لِأَبِي حُكَيْمَـــةَ مِنْ نَدِيدِ

۞ افسوس!! چې دغه ښځه په دې ژاړي چې اوښ يې ورک شوی دی او ورک شوي اوښ د خوږ خوب نه بې ارامه کړې ده.

۞ په اوښ مه ژاړه! په بد نصيبه بدر وژاړه چې برخليک يې بې ځايه کړ.

۞ په هغه بد نصيبه بدر وېر وکړه چې د بنوهصيص، بنو مخزوم او د ابوالوليد غونډ ملاتړ پکې مات او نسکور شو.

۞ که په رښتيا وېر کوې نو په عقيل وېر وکړه او د زمريانو په باچا حارث باندې وېر وکړه.

۞ په ټولو غم خوړلو باندې وژاړه او په ابوحکيمه وژاړه چې هم نامی او ثاني نه لري.

بيا قريشو د بنديانو د ازادولو په بدل کې د فديې ورکولو لړۍ پيل کړه، مکرز بن حفص د سهيل بن عمرو د خوشې کېدو فديه برداشت کړه، مکرز چې کله د سهيل اړوند د مسلمانانو سره ژبه او غوږ نزدې کړل او د مسلمانانو رضا پرې هم وشوه، مسلمانانو ترې د متفقې فديې غوښتنه وکړه هغه ورته وويل که د سهيل پر ځای ولچکې زما خپو ته راواچوئ تر څو هغه درته خپله فديه پخپله درکړي.

مسلمانانو سهيل خوشې کړ او پر ځای يې مکرز بنديوان کړ.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او نبي ﷺ ته يې وويل: د الله پيغمبره! اجازه وکړه

چې د سهيل بن عمرو دواړه مخکني غاښونه وباسم، د خبرو په مهال به يې ژبه بهر راوځي نو ستا اړوند به تېزې پاتې خبرې نه شي کولی.

هغه ورته وويل: نا زه هېڅکله هم په چا مثله نه کوم هسې نه الله پاک په ما مثله وکړي اګر که پيغمبر يې هم يم.

د بدر د بنديوانو په جمله کې يو هم ابوالعاص بن الربيع د نبي کريم ﷺ زوم او د زينب رضي الله عَنْهَا خاوند و چې د زينب رضي الله عَنْهَا د اسلام له کبله دواړه په خپل منځ کې سره جلا شوي وو، خو نبي کريم ﷺ يې ترمنځ د مفارقت احکام ونه شو بيانولی، زينب رضي الله عَنْهَا د خپل اسلام او ابوالعاص بن الربيع د خپل کفر سره دواړه د يو بل ښځه او خاوند وو.

چې کله نبي کريم ﷺ هجرت وکړ او د قريشو سره د هجرت په مهال دغه خونړيزه معرکه منځ ته راغله هغه و چې د ابوالعاص لاسونو ته په کې هم ولچکې ولويدې او د بند په حالت کې يې ځارنه نبي کريم ﷺ پخپله کوله.

د مکې خلکو چې د بنديانو د رهايي لپاره د فديې د ليږدولو لړۍ پيل کړه، زينب رضي الله عَنْهَا په کې د ابو العاص د رهايي لپاره خپل د غاړې هار چې د واده په مراسمو کې ورته خديجې رضي الله عَنْهَا ورکړی و مدينې ته فديه راواستو، نبي ﷺ يې کله د غاړې هار وليد زړه يې ودرديد او صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ ته يې وويل: څه مشوره لرئ که زينب رضي الله عَنْهَا ته خپل بنديوان د راستولې فديې سره وليږدوئ نو ډېر ښه به وکړئ!!

ټولو وويل: ولې نه!! ای د الله رسوله! همدغسې به وکړو، هغه و چې ابوالعاص بن الربيع يې خوشې کړ او راستولې فديه يې هم ورکړه.

ابوالعاص بن الربيع مکې ته ستون شو خو ولې زينب رضي الله عَنْهَا په مدينه کې پاتې شوه، د دواړ ترمنځ اسلام بېلتون راوست.

د فتح مکې واقعې ته نږدې شو ورځې مخکې شام ته د قريشو په تجارتي قافله کې برخوال لاړ د قريشو تجارتي توکې هم ورسره وې د خپل مستقل تجارت په شمول يې د قريشو سره هم په ځينومالونو کې ونډه درلوده، خو ابو العاص خپله امانتګر او ځيرکه سړی و، د تجارت څخه له راوزګارېدو وروسته پرې د نبي کريم ﷺ ليږلي کمين يرغل وکړ، که ابو العاص څه هم په تېښته بريالی شو خو ولې مال او دولت يې د مجاهدينو په لاس کې غنيمت ولويد، صحابه کرامو دغه ټول ماليت مدينې ته روغ رمټ او سالم راوړ، د شپې له مخې ابوالعاص بن الربيع د زينب –رضي الله عَنْهَا– په امان کې مدينې ته پټ پناه راغی، هغې ورته امان ورکړ، د سهار لمونځ لپاره نبي کريم ﷺ مسجد ته ولاړ، نبي کريم ﷺ او صحابه وو تکبير وکړ، د سکون فضا د خورېدو سره زينب رضي الله عَنْهَا غږ کړ چې ای خلکو!! ابوالعاص بن الربيع ته ما پناه ورکړېده.

کله چې نبي کریم ﷺ له لمونځ څخه فارغ شو خلکو ته رامخامخ شو او ویویل: ایا ما چې څه واورېدل تاسو هم واورېدل؟ هغوی وویل: هو. نبي کریم ﷺ وویل: لوړه په رب لایزال چې زه هم په دې قضیه له دې لحظې وړاندې اګاه نه وم، خا!! ابوالعاص په ادنی مسلمان پناه نېولې ده!! بیا نبي کریم ﷺ لاړ او خپلې لور زینب ته ورغی ورته یې وویل: لورکۍ! ته ګوره هغه ته نه یې حلاله چې کوروالی درسره ونه کړي.

عبدالله بن ابي بکر رضي الله عَنْهُ وایي: نبي کریم ﷺ د غازیانو هغه ګروپ ته چې د ابوالعاص بن الربیع مال او تجارت یې غنیمت کړی و استازی واستو او ورته یې وویل: د ابوالعاص سره زمونږ خپلولي له تاسو څخه پټه او پناه نه ده، تاسو یې مال او تجارت په غنیمت کې اخستی دی، که تاسو هغه ته خپل مال او تجارت بېرته ورکړئ نو ښه به وي او که نه یې ورکوئ نو ستاسو حق او درله حلال دی الله درله غنیمت درکړی دی.

ټولو وویل: ای د الله پیغمبره! په دې خوښ یو چې ابوالعاص ته د هغه مال او تجارت ورکړو تر دې چې چا سره د هغه لوښي او کالي هم وو هر څه یې ورته وسپارل، ټول مالیت او تجارت چې هېڅ زره بره کمی په کې نه و لاس په لاس یې ورته ورکړ.

ابوالعاص بن الربیع خپله ټوله پانګه له مدینې څخه مکې ته نقل کړه، هر قریشي ته یې ترې خپل حقوق او برخې ورکړې، بیا یې غږ کړ: ای قریشو! ما سره د چا حق پاتې دی؟ ټولو وځوابو چې جزاک الله خیرا.

ټولو ته ستا په ذمه پاتې حقوق په بشپړه توګه ورسېدل، په رښتیا چې ډېر وفادار او نېک خویه نارینه یې، هغه ورته وویل: زه په دې ګواهي ورکوم چې له الله پرته د عبادت لائق هېڅ څوک نشته او محمد ﷺ د الله استازی او بنده دی، د ایمان د راوړو مخه مې یواځې دې نیولې وه چې تاسو به بیا ویل چې ګنې ستاسو مالي پانګې مې ولوټلې خو چې کله هم ستاسو حقوق راڅخه الله پاک ادا کړل دا دی ایمان مې راوړ.

بیا یې د تېرو مهاجرینو په څېر د نبي کریم ﷺ حضور ته هجرت وکړ.

ټول هغه بندیان چې له فدیې څخه پرته رها شوي دي د ابوالعاص بن الربیع رضي الله عَنْهُ په شمول راپور زیاتوي چې مطلب بن حنطب، صیفي بن ابي رفاعه، ابوعزة عمرو بن عبدالله بن عثمان بن اُهَیب بن حذافة بن جمح هم وو.

ابوعزه چې نادار بې وسه او د ډېرو لوڼو پلار و، نبي ﷺ ته یې وویل: ای د الله رسوله! زما په بې وسۍ او ناچارۍ ته ډېر ښه خبر یې، د لوڼو پلار او تنګ دسته یم، د فدیې پرته مې رها کړه، نبي ﷺ په دې شرط رها کړ چې په ضد به یې د هېڅ چا مرستیال نه وي.

ابوعزه په قوم کې د نبي ﷺ لوړ مکانت او د انسانيت نيکه رويه د شعر په ژبه په دې الفاظو کې ياده کړه:

مَـنْ مُبَلِّغٌ عَـنِّي الرَّسُـولَ مُحَمَّدًا *** بِـأَنَّـكَ حَـقٌّ وَالْمَلِيكُ حَمِيدُ
وَأَنْتَ امْرُؤٌ تَدْعُو إِلَى الْحَقِّ وَالْهُدَى *** عَلَيْكَ مِنْ اللهِ الْعَظِيمِ شَهِيدُ
وَأَنْـتَ امْـرُؤٌ بُوِّئْتَ فِينَـا مَبَاءَة *** لَهَا دَرَجَـاتٌ سَهْلَةٌ وَصُعُـودُ
فَإِنَّـكَ مَـنْ حَارَبْتَـهُ لَمُحَارَبٌ *** شَـقِيٌّ وَمَـنْ سَالَمْتَهُ لَسَعِيدُ

❁ زما له اړخه به محمد ﷺ ته دا پيغام څوک ورسوي چې ته په حقه توګه پيغمبر يې او الله په رښتيا د ستايلو وړ ذات دی.

❁ ته د حق او هدايت په لور رښتنی بلونوال يې، ستا حق ته په بلنې د الله پاک له پلوه ګواهان ګواهي ورکوي.

❁ ته په مونږ کې د لوړې رتبې خښتن وې، تا ګټلي منزلت ته ډېرې تيټې او پاس کړې نسکورې سترپاوې مخې ته دي.

❁ هغه به ډېر غټ بد نصيب وي چې ته ورسره مټ اتی يې او هغه به ډېر خوش نصيب وي چې ته ورسره روغه او سلا وکړې.

له مشرکانو څخه اخستل شوې فديې د سر په بدل کې له زرو درهمو څخه تر څلور زره درهمو پورې اندازه وه، خو که کوم بندي به بې وسه و نو نبي کريم ﷺ له عوض پرته د احسان په شکل رها کو.

د نبي کريم ﷺ سره وتلي مهاجرين چې په غنيمت کې برخوال وو درې اتيا ته يې شمېره رسېده.

د بدر په معرکه کې د نبي کريم ﷺ سره د انصارو د اوس له قبيلې څخه چې په غنيمت کې يې برخه درلوده يو شپېته ګډونوال وو.

او له خزرج څخه په جمله توګه يو سل او اويا اتلانو شرکت کړی و.

په کُدَر کې د بنو سُليم سره غزا

له بدر څخه په راستنېدو سره نبي ﷺ اوه شپې وروسته په خپله د بنو سليم سره جنګ ته لاړ[1]، د کُدر نوم ځای چينو ته يې ورسېد، هلته يې درې ورځې تيرې کړې چونکه د جنګ موقعه

(١) د دې غزا په دوران کې د مدينې امير عرفطه الغفاري رضي الله عَنْهُ و او ځينې نور روايتونه وايي چې امير ابن ام کلثوم رضي الله عَنْهُ و.

مساعده نه شوه بېرته مدينې ته راستون شو، د شوال پاتې ورځې او د ذوالقعدې ټوله مياشت يې په مدينه کې تېره کړه او په دې دورانيه کې يې د قريشو د کڼ شمېر بنديانو فديې هم واخستې.

د سويق غزا

د ذوالحجې په مياشت کې ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ د سويق[١] نوم غزا لپاره بهړې ووهلې، مکې ته چې کله د بدر شکست زده ورسېدل، ابوسفيان منښته وکړه چې تر هغه به له جنابت څه په سر اوبه وانه اړوي تر څو يې د محمد ﷺ سره جنګ نه وي کړی[٢]، د خپل سوګند د پوره کولو لپاره يې د دوه سوه جنګياليو په شمېر شاسواران له ځان سره واخستل او د نجديه مقام له لارې د وادي قنات په مخ د ثيب نوم غر ته ورسېدل چې له مدينې څخه د يو ميل يا لږ څه زيات او کم په اندازه لرې پروت دی.

د شپې له مخې يې د حيي بن اخطب حضور ته عرض يوړ، دروازه يې ورته وټکوله، د ډېر زيات ډار له کبله يې ورته دروازه خلاصه نه کړه نو د سلام بن مشکم په لور رهی شو او دغه مهال سلام بن مشکم د بنونظير د قبيلې مخه ور او خزانچي هم و[٣]، هغه ورته دروازه خلاصه کړه، د هغه يې درونډ ميلمستوب وکړ او شراب يې پرې هم وڅښل، بيا يې ورته د مدينې د ميشتوالو پټ او پناه رازونه وښودل، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ بېرته په چټکۍ خپل ځای ته ولاړ او په مدينه يې چيريکي برید لپاره ځوانان په دندو وګمارل، ځوانانو د ورته کړی شوي امر سره سم د عُرَيْض مدينې اړوند نوم ځای باندې يرغل وکړ، هلته يې د کجورو باغيچه په اور لمبه کړه او وريکې يې دوه کسان هم قتل کړل او نور په مخه لاړل وتښتېدل، چې کله وربانديې مسلمانان وپوهېدل نو نبي کريم ﷺ ورپسې ووت تر څو راګير يې کړي او تر (قرقرة الكُدر) پورې پسې تېز وځغلېد خو ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د خپلو ملګرو په شمول په تېښته بريالي شوي وو او په دغه وخت کې د مدينې چارې بشير بن عبدالمنذر رضي الله عَنْهُ ته سپارتل شوې وې.

صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ څه وکتل چې قريشو د تېښتې او خلاصون لپاره خپلې توخې چې زياتره برخه يې د سطوان وه غورځولې و ترڅو پيتې يې سپک شي.

(١) سويق د غنمو او وربشو وړه چې د شهدو يا غوړو يا شېدو سره خوړل کيږي، د اوبو سره هم خوړل کيږي او د سويق غزا دې جنګ ته ځکه ويل کيږي چې د قريشو عوامو په دې جنګ کې د خواړو لپاره ستوان سره راټول کړي و.

(٢) د جاهليت په دور کې د حج او نکاح په څېر له جنابت څخه غسل کول هم معمول وو.

(٣) دوی به د تنګو سختو لپاره خپل منځنۍ چانده راماتوله او سلام د دغې راماتې امين و.

د بېرته راستنېدو په مهال صحابه كرامو رضي الله عَنْهُمْ نبي كريم ﷺ ته عرض وكړ چې اې د الله رسوله! ايا دا هم زمونږ لپاره غزا شمېرل كيږي؟ هغه ورته وويل: هو دا غزا ده.

د ذي امر غزا

د سويق له غزا څخه وروسته نبي كريم ﷺ د ذوالحجې پاتې مياشت تږوله يا لږ څه ورځې په مدينه كې تېره كړه، بيا يې نجد ته مخه كړه تر څو بنوغطفان سره غزا وكړي[1].

نجد ته په رسېدو يې د صفر تږوله يا نږدې زياته مياشت تېره كړه، د دواړو خواو جنګي ليكې يو بل سره مخامخ نه شوې او نبي كريم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه كې يې د ربيع الاول زياته برخه يا تږوله مياشت تېره كړه.

په بحران كې د فُرُع غزا

نبي كريم ﷺ يو ځل قريشو سره مبارزې لپاره راووت تر دې چې بَحران ته ورسيد، هلته يې د فُرُع تر څنګ د حجاز چې معدني برخه ده واړوله[2] د ربيع الاخر او جمادى الاولى دواړه مياشتې يې تېرې كړې خو د جنګي محاذ سحنه برابره نه شوه بېرت مدينې ته راستون شو.

د بنو قينقاع پېښه

د بنو قينقاع پېښه داسې وه چې د عربانو يوې ښځې د بنوقينقاع بازار ته د خرڅ لپاره څه شيان وړي وو او د زرګر سره ناسته وه، تږولو د مخ په لوڅولو مجبوره كړه خو هغې ورته مخ ښكاره نه كړ، زرګر يې لمن تر اوږې پورې (په چل ول) وتړله، ښځه چې كله وپاڅېده شرمګاه يې لوڅه شوه، نو تږولو يهودانو وريسې په بق بق وخندل، ښځې نعرې سورې كړې په موقعه كې يو مسلمان په زرګر ورټوپ كړ او مړ يې كړ، يهودانو عكس العمل وښود د زرګر په بدل كې يې مسلمان وواژه،

(۱) د ذي امر د غزا په دوران كې د مدينې واره چارې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ ته سپارتل شوې وې.
(۲) د دې غزا په دوران كې د مدينې امير ابن ام مكتوم رضي الله عَنْهُ و.

د مسلمان سړي کورنۍ له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغوښته ترڅو غچ واخلي، مسلمانان د ډېرې غصې له مخې ورغلل او د يهودانو اومسلمانانو تر منځ تاو تريخوالی مخ په ډېرېدو شو.

په يهودانو کې بنوقينقاع لومړني يهودان دي چې د نبي ﷺ سره يې ژمنې ونه پاللې، نبي کريم ﷺ تر هغه محاصره کړل چې بالاخره يې ورله پرېکړې ته غاړه کېښوده او راښکته شول، يهودان چې کله د نبي کريم ﷺ په لاس کې تړلي لاسونه ولوېدل عبدالله بن ابي بن سلول راولاړ شو او ويويل: محمده!! زمات دوستانو سره ښه او نېکه رويه وکړه.

نبي کريم ﷺ يې غوښتنه لا وباله وګڼله، بيا يې ورته وويل: محمده! زما دوستانو سره نېکه رويه وکړه.

نبي کريم ﷺ ورڅخه خپل مخ تاو کړ تر دې چې د زغرې په جيب کې يې ورته لاس ننويست، نبي ﷺ ورته وويل: پرېږده.. ماخوشې کړه..

د نبي کريم ﷺ مخ مبارک له ډېرې غصې نه تور شو، بيا يې ورته وويل: هلاک او تباه شې پرېږده!! هغه ورته وويل: نا تره هغه دې له زغرې لاس نه اوباسم تر څو زما د دوستانو اړوند پرېکړه کې بدلون رانه ولې، ای محمده! څلور سوه پياوړي مضبوط ځوان جنګيالي او درې سوه زغره دار چې زه يې له تور او سپين څخه ساتلی يم ته يې په يو سهار کې له تېغه تېروې؟

لوړه په رب لايزال چې زه شخصاً د ورځو شپو له ترخو شيبو څخه ډار محسوسوم.

نبي ﷺ ورته وويل: ستا له کبله مې رها کړل.

عبادة بن الصامت رضي الله عَنْهُ چې د نبي کريم ﷺ سره د عبدالله بن ابي بن سلول په څېر ملاتړ اعلان کړی و، راغی او ورته يې وويل: زه د الله پاک او دهغه د رسول ﷺ او د مسلمانانو ملاتړي خوښوم، او له کافرانو له ملاتړو څخه يې لاس په سر يم.

د عبادة بن صامت رضي الله عَنْهُ او د عبدالله بن ابي بن سلول اړوند الله پاک دا ايتونه راوليږل ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَـٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُۥ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَـٰرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ ۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأْتِىَ بِٱلْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِۦ فَيُصْبِحُواْ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّواْ فِىٓ أَنفُسِهِمْ نَـٰدِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَهَـٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقْسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَـٰلُهُمْ فَأَصْبَحُواْ خَـٰسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَسَوْفَ يَأْتِى ٱللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ يُجَـٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمْ رَٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْغَـٰلِبُونَ﴾[١].

---

(١) سورت مائده: (٥١–٥٦) ژباړه: ای مومنانو! هېڅ يهودان اونصرانيان په دوستانه ونه نيسۍ هغوی ځېنې د نورو ځېنو دوستان دي، خو که څوک يې هم دوستان وبولي نو دا يې هم له جملې څخه شو او الله پاک ظالم قوم ته لارښونه نه کوي * د کفر او نفاق په رنځ رنځوران به وګورې چې د هغوی سره تېټ اوپاس کيږي او دا

د الله پاک او رسول ﷺ او د مومنانو سره په رښتني محبت کې الله پاک د عبادة بن صامت رضي الله عَنْهُ تصديق وکړ او د بنوقينقاع د يهودانو له دوستانې څخه يې واقعاً بېزار وګڼه.

د نجد قَرَده ته د زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

د بدر رامنځ ته شوې درنې پېښې د قريشو شام ته د تجارتي کاروانونو مورالونه مخ په ټيټه کړل، له ډاره يې شام ته د عراق له لورې د تګ د نوي تاداو کېښودو هوډ وکړ، د ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ په مشرۍ د ډېرو سپينو زرو چې خورا دروند تجارت و، د نورو قريشو په ملتيا خوځښت وکړ، چونکه خپله نابلده و د لارښوني لپاره يې د بنوبکر بن وائل له قبيلې څخه د فرات بن حيان په نوم سړی په مزدورۍ نيولی و.

نبي کريم ﷺ زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُ واستو، هغه و چې د (قرده) نوم چينې ترځنګ ورسره مخامخ شول، ټوله تجارتي قافله يې تر ولکې لاندې راواسته خو ولې ځينې کاروان ترې خپې سپکې کړې او په تېښته بريالي شول، زيد رضي الله عَنْهُ څه زيار وويست خو د هغوی ځغلنده چټکه وه رالاندې يې نه کړی شول، زيد رضي الله عَنْهُ ټول غنيمت په نبي کريم ﷺ باندې وسپارت.

د احد غزا

د بدر په ورځ چې کفارو ته کوم درد او غم رسېدلی و، شکست زده يې مکې ته نامراده ستانه شوي وو، د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ تجارتي کاروان هم مکې ته دننه ولاړ، عبدالله بن ابي ربيعه، عکرمة بن ابي جهل، صفوان بن اميه د قريشو د څه کسانو په شمېر چې د بدر په ورځ

وايي هسې نه چرته ستونزو سره مخامخ نه شو، ډېره نزدې ده چې الله پاک مسلمانانو ته غلبه ورکړي او يا خپله بله پرېکړه وکړي بيا به دغه منافقين ډېر ټيټ او خړ سترګي خفه او پښېمانه وي * او مومنان وايي چې ايا دغه پاخه قسم خواره چې په الله سوګندونه پورته کوي ايا دوی هم مومنان دي؟ نا بلکې د دوی عملونه برباد شوي دي اودوی به ډېر زر بې طبعه او پښېمانه شي * ای مسلمانانو که هر څوک ستاسو نه خپل دين ته شا کړي مرتد شي نو الله به داسې خلک راولي چې د الله پاک به هم خوښ وي او د دوی به الله پاک خوښ وي، په مسلمانانو به زړه سوانده او په کافرانو به سخت زړي وي، د الله پاک په لاره کې به جهادونه کوي او له هېڅ چا نه به نه ډارېږي او نه به د چا د ملامتيا نه وېرېږي، دغه ثبات او ايمان د الله پاک ورکړه او احسان دی، د خپلې پېرزو له مخې يې ورکوي او الله پاک پراخې راوستونکی او پوهه ذات دی * ستاسو دوست الله پاک او د هغه رسول ﷺ او مومنان دي او هغه خلک ستاسو دوستان دي چې لمونځونه کوي، زکاتونه ورکوي او د رکوع په حالتونو کې وي * او څوک چې هم د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ او مسلمانانو سره دوستانه کوي نود الله پاک ډله کامیابه او سربالا ده.

يا له پلار او يا له ورور يا د ځوی په غم او فراق دردېدلي وو ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ته ولاړل او ورسره يې خيالات تبادله کړل چې د محمد له لاسه نيست نابود شوي يو، ستاسو مشرتابه او مخه وريې يې ټول ووژل، تاسو بايد دغه پاتې مالي پانګه د محمد ﷺ په ضد مرستندويه جوړه کړئ تر څو ورڅخه غچ واخلو، په دې خبره سره رضا او خوښ شول.

د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په مشرۍ د ټولو قريشو او نورو اندېوالو قبيلو د نبي ﷺ په ضد د کلک نظامي پاڅون اظهار وکړ.

د بنوکنانه او د تهامه ميشتوالو په شمول ټولو د ځان سره خپلې ښځې هم وويستې تر څو له خپلو ابروګانو څخه کلکه دفاع وکړي او له مېدانه ونه تښتي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې د کاروان د مشرۍ واکې هم ورسره وې له ځان سره هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا وويسته، عکرمه رضي الله عَنهُ له ځان سره ام حکيم بنت هشام بن المغيره رضي الله عَنْهَا وويسته، صفوان بن اميه خپله بي بي ريطة بنت منبه بن الحجاج رضي الله عَنْهُمَا وويسته.

د سبخه مقام د غر په دننه برخه کې د عينَين نوم ځای د درې په غاړه تونل و هلته تم شول.

نبي کريم ﷺ چې له مشرکانو څخه کله وخبرېد چې مدينې ته نزدې يې اړولې ده، مسلمانانو ته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ډېر قابل غور خوب مې وليد، ومې ليدل چې غويا حلالېږي او د خپلې تورې په تېرو کې مې پرکڼه وليد او ومې ليدل چې لاس مې په خورا خوندي زغره کې ننويستی دی[1] خو تعبير مې ترې په مدينې وکړ.

تاسو څه فکر لرئ چې چرته هم قريش په خپل تم ځای کې پرېږدئ؟ که تم کېدل يې لا پسې زيات کړ نو تم کېدنه د هغوی په زيان ده، که مدينې ته د راننوتو زيار يې ويست نو ورسره به مخامخ جنګ وکړو.

عبدالله بن ابي بن سلول چې د نبي کريم ﷺ په درېځ کلک ولاړ او بارها به يې ورله رايه تاييدوله خو نبي کريم ﷺ خپله هم د جنګي تکتيک له مخې قريشو ته په وتلو خوښ نه و، خو ولې نور هغه مسلمانان چې د احد په غزا کې يې د شهادت لوړه رتبه وګټله او له بدر څخه نور بې ونډه شول، په دې ټينګ وو چې په بدر کې ونډوال هم نه وو چې هرومرو د ګز او مقابلې مېدان ته ووځي.

هغوی ورته وويل: ای د الله پېغمبره! هرومرو مو د اغيارو مقابلې ته بوځه، هسې نه هغوی وانګيروي چې مونږ يا بې وسه شوي يو او يا بوزديله يو.

(۱) نبي کريم ﷺ فرمايي: د غويانو ذبحه زما ملګري دي چې په شهادت به رسيږي، او د تورې په تېرو کې پرکڼه زمان د کورنۍ د يو غړي شهادت دی.

عبدالله بن ابي بن سلول وويل: نا، اى د الله رسوله! هېڅ کله ونه وځې بلکې په مدينه کې تم شه، زما له ياده چې کله هم مونږ له مدينې څخه دښمن پسې وتلي يو مونږ شکست خوړلى دى او چې کله هم دښمن راغلى دى مونږ ورته مرګ ژوبله اړولې ده، اى د الله پېغمبره! هغوى خپلې طبعې ته پرېږده، که تم وو تم کېدنه زمونږ نه بلکې د هغوى لپاره زيانمنه ده، او که دلته راغلل مخ په مخ به ورسره خلک وجنګيږي او له بره خوا به يې ماشومان او ښځې هم په کاڼو وولي او که هغوى بې جنګه لاړ شي نو د هغوى لپاره عيب او داغ دى.

خو بهر حال له بدر څخه بې برخه صحابه له دښمن سره د مقابلې په درېځ ټينګ ولاړ وو، نبي کريم ﷺ کور ته ننوت او خپله زغره يې واچوله، په جنګي الاتو يې ځان سمبال کړ او د همدغې جمعې په ورځ د لمونځ نه وروسته يې په جنګي تدابيرو پيل وکړ.

هېره دې نه وي چې په دغه ورځ د عوف بن مالک رضي الله عَنْهُ په نوم صحابي هم وفات شوى و، په هغه يې د جنازې لمونځ وکړ او خلکو ته راووت، خو ولې په ټينګ درېځ ولاړو صحابه کرامو ټنده هم ترخه تروه شوه چې مونږ ولې نبي کريم ﷺ دښمن سره د مقابلې لپاره په وتلو مجبور کړ او ډېر پښېمانه شول، ټولو ورته وويل: ستا څنګه خوښه ده؟ که دې خوښه وي مدينه کې به پاتې شو، مونږ سره دا مناسب نه وو چې دومره ټينګار مو کړى وى، نبي کريم ﷺ ورته وويل: له هېڅ نبي سره نه ښايي چې د جنګ لپاره زغره واچوي تر هغه به يې نه لرې کوي تر څو يې جنګ نه وي کړى.

نبي کريم ﷺ د زرو کسانو په شمېر د دښمن مقابلې ته ولاړ، د احد او مدينې ترمنځ د شوط نوم ځاى ته په رسېدګۍ کې ترې عبدالله بن ابي بن سلول خپل ملګري چې د ټولې شمېرنې دريمه حصه يې تشکيلوله بېرته مدينې ته ستانه کړل او ويويل: زه يې خبره منم او دا مې خبره نه مني، اى خلکو! ولې هېڅ په هېڅه خپل ځانونه مرګ ته ورکوئ؟

عبدالله بن عمرو بن حرام رضي الله عَنْهُ ورپسې ورغى او ورته يې کړه: د دښمن سره د مقابلې په مېدان کې د الله رسول او خپل قوم ولې شرم او شکست ته ورکوې؟ هغوى ورته وويل: که مونږ پوهېداى چې تاسو ځانونه مرګ ته ورکوئ مونږ بيخي نه راتلو، مونږ خو ويل چې جګړې شخړې به نه وي!

منافقانو چې د کلکې سرغړونې لاره اختيار کړه او د بېرته ستنېدو هرمرو هوډ يې کړى و ورته يې وويل: اى د الله د ښمنانو! الله پاک مو سپک او ذليله کړه، ډېر زر به الله پاک خپل پيغمبر له تاسو څخه بې احتياجه کړي.

د احد په ورځ ځينې انصارو نبي کريم ﷺ ته وويل: اى د الله پېغمبره! له يهودانو څخه جنګ ته خپل ملاتړي نه راغواړو؟ هغه ورته وويل: نا، هغوى ته هېڅ اړتيا نه لرو.

نبي كريم ﷺ خپل جنګي کاروان د احد د غر په ناو کې مخ په وړاندې بوت، احد غر ته يې شا او دښمن ته يې مخه کړه، مجاهدينو ته يې وويل: زمونږ له اجازې پرته به هېڅ څوک د جنګ پيل نه کوي، قريشو د څربولو لپاره خپل اسونه او اوښان احد ته نزدې د صمغه نوم ځای کې څرول چې لا د مسلمانانو د واک لاندې و.

نبي کريم ﷺ چې کله جنګ تر خپلې اجازې منحصر کړی و، يو انصاري وويل: بنوقيله(۱) لا ژوندي دي او په ځمکه يې خلک رمې څروي!!

نبي کريم ﷺ خپل اووه سوه کسيزه جنګي کاروان ليکه ليکه کړ، د غشو وارولو قومانده يې عبدالله بن جبير رضي الله عَنْهُ ته ورکړه، دغه مهال يې نښه سپين پوښاک و، د غشو وراونکو شمېره تر پنځه سوه ته رسيده، نبي کريم ﷺ ورته وويل: له شا پلوه راځخه په غشو ورولو د اسونو مخه ونيسئ، شکست که د هغوی او يا زمونږ و خو ته په خپل ځای ثابت ولاړ اوسه، بايد بېدار اوسئ چې ستاسو له پلوه راباندې بريد ونه شي.

نبي کريم ﷺ خپله هم د جنګ لپاره دوه زغرې واچولې او بېرغ يې د بنو عبدالدار قبيلې اړوند مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ ته ورکړ.

د احد په جنګ کې نبي کريم ﷺ سمره بن جندب او رافع بن خديج رضي الله عَنْهُمَا ته هم اجازت ورکړی و، چونکه دواړه پنځلس کلن وو نو په لومړي ځل يې اجازه ورنه کړه، چا ورته وويل: چې رافع بن خديج پياوړی نښه باز دی نو هغه ته يې اجازه ورکړه، بيا ورته وويل شول چې سمره بن جندب رضي الله عَنْهُ په رافع بن خديج رضي الله عَنْهُ باندې راپرځولو کې باندې دی، نو هغه ته يې هم اجازه ورکړه.

قريشو هم خپلې جنګي ليکې ليواله کړې وې چې د ټولو جنګيالو سرشمېرنه يې زرو ته رسېدګې کوله، د شاهسوارانو د ښي اړخ دنده خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ او په کيڼ لور يې عکرمه رضي الله عَنْهُ مشر ګمارلی و.

نبي کريم ﷺ توره پورته کړه او ويويل: دې تورې ته به څوک خپل حق ورکړی شي؟ ډېرو خلکو لاسونه اوږده کړل خو اخره بيا هم ابودجانه رضي الله عَنْهُ ورپورته شو او ويويل: د الله رسوله! ولې د تورې حق څه شی دی؟ هغه ورته وويل: د تورې حق دا دی چې د دښمن مخونه پرې تر هغه ووهل شي چې کږه او نسکوره شي.

ابودجانه رضي الله عَنْهُ وويل: ما ته يې راکړه زه به يې حقوق په رښتيا چې پوره کړم، هغه و چېض توره يې ورته ورکړه.

ابودجانه رضي الله عَنْهُ چې خپله هم خورا زيات اتل، بهادر او دلاور و، د جنګ جګړې په

(۱) بنو قيله به خلکو اوس او خزرج ته ويل او قيله يې د مور نوم و.

مهال به يې په متكبرانه ناز او انداز قدمونه پورته کول، چې كله به يې سر په ټوټه وتړه خلک به پوهه شول چې د ابودجانه رضي الله عَنْهُ د سختې جګړې کولو اراده لري.

له نبي کريم ﷺ څخه چې يې كله توره تسليم کړه خپله ټوټکی يې راواخسته او له سره يې تاو کړه، د مسلمانانو او کافرانو ترمنځ خاليګاه ته ووت او د خپل متكبرانه ناز او مكيز اظهار يې وکړ، نبي كريم ﷺ د ليدو سره سم وويل: له جهاد پرته دغسې ناز مکيز الله پاک نه خوښوي.

په بنوعبدالدار كې د بيرغ والا و ته ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې په سخته جګړه يې راتېزول وويل: اى بني عبدالدار! د بدر په ورځ هم بيرغ ستاسو په لاسو کې و او د بدر ځپل درته ښه ياد دي، يا خو بيرغ لوړ رپاند وساتئ او يا يې مونږ ته راكړئ مونږ او بيرغ پوهه شه، ځکه که بیرغ مات شي خلک مات او مورال يې په تيټه شي، هغوى ورته د کلکې ژمنې په ورکولو وويل: مونږ درته بيرغ نه شو درکولای، سبا به په ميدان وويني چې مونږ څومره بهادر يوو.

چې كله هم لښكرې سره مخامخ شوې، هند بن عتبه -رضي الله عَنْهَا- د نور هغې ښځو په شمول چې په ملتيا يې ولاړې وې ډول ډبلې راواخستل او له خلكو څخه يې وروسته په جنګ كې د تيزولو لپاره وغږول، هند رضي الله عَنْهَا به په لوړ اواز ويل:

وَيْهـــاً بَـــنِيْ عَبْدِالدَّار *** وَيْهـــاً حُمَـــاةَ الأَدْبَارِ

ضَرْباً بِكُلِّ بَتَّارِ

اى بنو عبدالدار! چوست چالاكه او بيدار شئ * ويښ شئ له خپلو ابرو څخه دفاع وكړئ * او په غوڅاندو تورو كلک ګوزارونه وكړئ.

او دا شعرونه به يې هم زمزمه کول:

إِنْ تُقْبِلُــوا نُعَانِــقْ *** وَنَفْــرِشُ النَّمَارِقْ

أَوْ تُدْبِـــرُوا نُفَارِقْ *** فِـــرَاقَ غَـــيْرَ وَامِقْ

ژباړه: كه په جنګ کې مخکې ولاړئ درسره غاړه غړى به شو او پالنګونه به درته جوړ او خواره کړو، او كه په شكست شوئ نو داسې به درڅخه راجلا شو چې هيڅ مينه او محبت مو درسره نه وي.

د احد په ورځ د نبي كريم ﷺ د صحابه کرامو شعار (أَمِتْ، أَمِتْ) مړ يې كړه مړ يې كړه و.

د دواړو خواو له پلوه جګړه توده شوه، ابودجانه رضي الله عَنْهُ په زياته توندى د خلكو په منځ كې ننوت چې هر څوک به مخې ته ورتو د تورې په خوند به يې پوهو، زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ وايي: په مشركانو كې يو سړى و چې زمونږ هر زخمي به يې واژه، ابو دجانه رضي الله عَنْهُ دا او هغه سره دواړه يو بل ته نزدې شول ما له الله څخه وغوښتل چې دواړه سره مټ اتې

کړي، هغه و چې دواړه سره مخامخ شول په يو بل يې ګوزارونه تبادله کړل، مشرک په ابو دجانه رضي الله عَنْهُ ګوزار وکړ خو ابو دجانه رضي الله عَنْهُ پر ځان ډال سپر کړ، څه و چې ابو دجانه رضي الله عَنْهُ پرې لاس پورته کړ او مشرک يې وواژه، لږ شيبې وروسته مې وليد چې د هند بن عتبه رضي الله عَنْهَا په سر يې توره پورته کړه خو ولې بېرته يې ترې واړوله(۱).

حمزه رضي الله عَنْهُ هم خپله اتلولي ښکاره کړه او ارطأة بن عبد شرحبيل بن هاشم بن عبد مناف بن عبدالدار يې له تېغه تېر کړ، ارطأة هغه څوک و چې جنګي بېرغ يې لوړ رپاند نيولی و، دا چې ترڅنګ يې سباع بن عبدالعزی غبشاني تېر شو نو حمزه رضي الله عَنْهُ پرې غږ کړ چې: د ګلابۍ زويه!! دې خوا ته راشه.. د (ګلابۍ زويه) باندې يې غږ ورته ځکه وکړ چې مور به يې په مکه کې ماشومان سنتول.

د جبير بن مطعم غلام وحشي رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ مې وليد چې مقابل خواوې به يې غوښه غوښه کړې، لکه د خړ اوښ په څېر يې خونړيز بريدونه کول، سباع بن عبدالعزی ورته له ما څخه مخکې ورغی ورته يې غږ کړ چې د سنت ګرې ښځې زويه ما ته راشه، په سر يې ورله داسې تندريز ګوزار ورکړ چې بيخي ترې غلط نه شو، خپله نيزه مې ځان ته راجوخته کړه خو چې ښه په ډاډ شوم د نيزې ګوزار مې پرې وکړ د خيټې نه لږ لاندې ولګېد او شا ته ترې د خپو په منځ کې نيزه ووته، زما په لور يې قدمونه راپورته کړ خو ونه شو توانېدای او راپرېوت، لږ ځنډ وروسته ورغلم ساه ورڅخه وتلې وه، نېزه مې ترې راوويسته بېرته خپل نظامي ځای ته راغلم، د حمزه رضي الله عَنْهُ له وژلو پرته مې بله موخه په دې نه وه چې په مرګ يې ما سره د ازادۍ وعده شوې وه، چې مکې ته ستون شوم نو ازاد شوم.

تر هغه مهاله په کې پاتې شوم چې نبي کريم ﷺ فتحه کړه له ډېره ډاره طائف ته وتښتېدم، د طائف خلکو چې کله د رسول الله ﷺ حضور ته د اسلام راوړلو لپاره لاړل، لارې ګودرې او لوړې ژورې راڅخه ورکې شوې، زه لا د وهم خيال څپو لاهو کړی وم چې يمن ته او که شام ته وتښتم؟ او که د عربانو نورو قبيلو او قامونو ته پناه يوسم، لوړه په رب لايزال چې يو سړی چټک راغی او راته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې څوک هم د نبي کريم ﷺ په راوړي دين کې ننوځي او کلمه ووايي هېڅ څوک هم نه وژني.

ما هوډ وکړ تر دې چې نبي کريم ﷺ سره مې په مدينه کې ليدل کتل وشول، په سر يې ولاړوم او د شهادت کلمه (لَآ اِلَهَ اِلَّآالله مُحَمَّدَالرَّسُوْلُ الله) مې وويله.

(۱) ابودجانه رضي الله عَنْهُ وايي: يو څوک مې وليد چې په جنګ يې خلک تونډول، ما يې د مرګ پښه اراده وکړه خو چې توره مې پرې پورته کړه ښځه وه، د نبي کريم ﷺ د تورې عزت او شرف خيال مې وساته چې د هغه په توره دې ښځه ووژنم.

خو چې پورته يې راوکتل راته يې وويل: ته وحشي نه يې؟ ما ورته وويل: هو ولې نه د الله رسوله وحشي يم.

هغه راته وويل: د حمزه د وژنې تپوله لړې راته واوروه چې څنګه دې شهيد کړی شو؟ کله چې مې ورته تېره شوې تپوله لړي واوروله نو راته يې وويل: خوار شې! له مخې مې پناه شه چې ودې نه وينم، زه تر هغه نبي کريم ﷺ ته مخامخ نه ورتلم چې روح يې الله قبض کړه.

مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ هم د نبي کريم ﷺ په دفاع کې تر هغه وجنګېد چې شهيد شو، ابن قمئه چې کله مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ وواژه هغه پرې د رسول الله ﷺ ګومان وکړ او بيا يې شهيد کړ، د مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ له شهادت وروسته نبي کريم ﷺ بېرغ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، د احد په غزا کې علي رضي الله عَنْهُ او نور ګډونوالو صحابه وو د ډېرې ښې مېړانې اظهار وکړ، خو ولې ابن قمئه چغې نارې پورته کړې چې محمد مې مړ کړ ﷺ.

کله چې جنګ ښه ګرم شو نبي کريم ﷺ د انصارو له بېرغ لاندې کښېناست او علي رضي الله عَنْهُ پسې يې استازی واستو چې بېرغ نور هم مخکې يوسه، علي رضي الله عَنْهُ نور هم مخکې شو او ويل به يې: زه د وژلو پلار يم[۱].

ابو سعدبن ابي طلحه چې د مشرکانو د جنډې دنده ورسره وه ورته غږ کړ چې ابوالقُصَم! راځه که لاس په لاس مقابله کولای شې! هغه ورته وويل: ولې نه بالکل تيار يم.

د صفونو ترمنځ دواړه سره مټ اتې شول علي رضي الله عَنْهُ وواهه او چپه يې کړ خو ولې مړ يې نه کړ او ترې لاړ، خپلو ملګرو ورته وويل: ولې دې مړ نه کړ؟!!

هغه وويل: شرمګاه يې راته راواړوله زړه مې پرې وسوځېد خو ولې زه داسې پوهه شوم چې ګنې الله مردار کړ.

د جنګ په دوران کې عاصم بن ابي الافلح رضي الله عَنْهُ د څرګندې باتورۍ اظهار وکړ، مسافع بن طلحه او جلاس بن طلحه دواړه ورونه يې له تېغه تېر کړل او د غشو ګوزارونو ښې يې پکې جوړې کړې وې، مور يې ورڅخه وپوښتل: په غشو باندې چا ووېشتئ؟ ځوی يې ورته وويل: چا راباندې ګوزار وکړ او غږ يې کړ چې زه ابن ابي الافلح يم او ګوزار مې درواخله.

مور يې منښته وکړه چې که په عاصم يې توان بر شي په سر کې به ورله شراب وڅښي.

حنظله رضي الله عَنْهُ هم د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سره مټ اتې و هغه و چې ابوسفيان رضي الله عَنْهُ يې رالاندې کړ خو شدّاد بن اوس ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د حنظله بن عامر رضي الله عَنْهُ لاندې وليد له بره يې پرې ګوزارونه وکړ او حنظله رضي الله عَنْهُ يې شهيد کړ.

(۱) د جنګ پلار يې ځکه ځان ته وويل چې ابوسعد غږ کړ چې زه مرګ او تباهي يم، ايا د مقابلې څوک شته؟

نبي کريم ﷺ وفرمايل: د حنظله رضي الله عَنْهُ د غسلو مراسم به ملائک انجاموي تاسو يې له کور ودانې ښځه وپوښتئ چې ولې؟ له کور ودانې ښځه چې خلکو کله وپوښتل هغې يې ورته راز ووايه چې څنګه يې جنګ خبر واورېد نو له غسل پرته د جنابت په حالت کې درووت.

بيا الله پاک د مسلمانانو په تاييد کې خپله مرسته راواستوله چې مشرکان يې بيخي له تېغه تېر کړل، وعده يې ورسره رښتيا کړه او په دې کې هېڅ شک نشته چې کفارو شکست وخوړ.

زبير رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا او ټولې ملګرې يې ما په تېښته وليدې، دا چې منډه تونده کړي د ځان پسې يې پايڅې پورته نيولې وې، ما ته يې په وژلو او بندي کولو کې هېڅ ستړې نه وه خو چې خلک مو په درد او غم ښه وځپل، زمونږ غشي وارونکي له مېدان ښخه راښکته شول، قريش په مونږ له وروسته راغلل او لوړ غږ پورته شو چې محمد مړ شو ﷺ.

له دې ښخه مخکې مو د هغوی بېرغ ټينګونکی شل اوفشل کړ خو د غږ اورېدو سره مونږ هم نا امېده راستانه شول.

د هغوی بېرغ نيونکي زمونږ وارونو دومره بې ساه او بې دمه کړل چې د بېرغ د بېرته راپورته کولو لپاره چا تنده نه شوه برابروله، هغه و چې عمرة بنت علقمه الحارثيه بېرغ راپورته کړ او ټول قريش ترې سم د لاسه راتاو شول.

دغه مهال د مسلمانانو رينښې لړ زره وښويدې، د احد ورځ په رښتيا هم د سخت ازميښت ورځ وه، ځينې مسلمانان ورپکې الله پاک د شهادت په لوړو درجو ونازول، مشرکان هم نبي کريم ﷺ ته ورخلاص شول او په کاڼي کمر يې د مخ مبارک ځينې برخه ولګېده چې مخامخ غاښونه مبارک او شونډې يې زخمي شوې، دغه ګوزار پرې عتبه بن ابي وقاص وکړ، خپله به يې له مخ مبارک نه وينې لرې کولې او ويل به يې **(هغه قوم به څه برېمن شي چې د خپل پېغمبر مخ په وينو سور کړي حالانکه چې هغه ورته د الله په لور بلنه ورکوي)**، نو الله پاک دا قول ناز کړ ﴿لَيۡسَ لَكَ مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٌ أَوۡ يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡ أَوۡ يُعَذِّبَهُمۡ فَإِنَّهُمۡ ظَٰلِمُونَ﴾[١].

ابوسعيد الخدري رضي الله عَنْهُ وايي: داحد په ورځ د نبي کريم ﷺ غاښونه مبارک عتبه بن ابي وقاص شهيدان کړي وو او لاندې شونډې يې ورله هم زخمي کړې وه او عبدالله بن شهاب الزهري په تندي مبارک ژوبل کړی و او ابن قمئه يې اننګي ټپي کړي وو، د نبي کريم ﷺ د زغرې دوه کړۍ د ګوزار له کبله په اننګو کې ورننوتې.

په دغه ورځ نبي کريم ﷺ په هغه څاه کې پرېوت چې ابو عامر د مسلمانانو د شکست

(١) سورت ال عمران: (١٢٨). ژباړه: په دې کې ستا هېڅ واک او اختيار نشته چې يا خو الله پاک به د توبې توفيق ورپه برخه کړي او يا به يې دظلم له کبله سزاوار کړي.

لپاره کنبلې وه، په داسې انداز کې څاه کنستې وه چې مسلمانان پرې نه پوهېدل، علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ له لاسه ونيو او طلحه بن عبيدالله رضي الله عَنْهُ راپورته کړ تر دې چې لوړه غرې هسک ودرېد.

د ابو سعيد الخدري رضي الله عَنْهُ پلار مالک بن سنان رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ وينه مبارکه ورودله، نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: د چا وينې سره چې زما وينه خلط شي هيڅ کله به ورته د جهنم اور ونه رسيږي.

قريش چې کله له نبي کريم ﷺ څخه ګېره واچوله نبي کريم ﷺ وويل: کوم باتور او اتل به جنت وګټي؟ زياد بن سکن رضي الله عَنْهُ د پنځه نورو انصارو په ګډون دومره بې سارې مېړانه وښوده چې پنځه واړه يو د بل پسې شهيدا شول چې اخرنې شهيد يې زياد يا عمارة بن يزيد بن السکن رضي الله عَنْهُمَا و، د ژوند تر اخره دمه يې دومره سخته مقابله وکړه چې د ډېرو زخمونو له کبله نور راپرېوت، له دې وروسته د مسلمانانو بله ډله راغله او اغيار يې و تمبول، نبي کريم ﷺ وويل: ژوبل شوى ما ته رانزدې کړئ، ژوبل شوى صحابي ورته نزدې کړى شو خپل قدم مبارک يې د هغه د مخ بالښت کړ په داسې حالت کې شهيد شو چې مخ يې د نبي کريم ﷺ په قدم مبارک ايښى و.

د نبي کريم ﷺ د بچاو لپاره ابودجانه رضي الله عَنْهُ هم خپل ځان سپر کړى و، ځان يې په نبي کريم ﷺ ورغونډ کړى و او غشي پرې ورېدل، د نبي کريم ﷺ په دفاع کې سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ هم ډېر غشي وورول، سعد رضي الله عَنْهُ فرمايي: نبي کريم ﷺ به راته غشي راکول او راته به يې ويل: زما پلار او مور درنه قربان شه سم يې ووله، تر دې چې هغه غشى به يې هم راکو چې تيره به يې نه درلودل (غوڅه به يې نه شوه کولاى).

د نبي کريم ﷺ د مړينې خبر له خپرېدو او شکست وروسته تر ټولو لومړى صحابي چې نبي کريم ﷺ يې وپېژند کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ و، هغه وايي: ما يې سترګې وليدې چې د زغرې لاندې ځلېدې، زه هم ټينګ نه شوم اوچه لوړ اواز مې غږ کړ چې اى مسلمانانو! نبي کريم ﷺ دا دى ژوندى دى، هغه راته اشاره وکړه چې غلى شه.

مسلمانانو چې کله نبي کريم ﷺ وليد ټول ورپاڅېدل او د ابوبکر، عمر، علي بن ابي طالب، طلحه بن عبيدالله، زبير بن العوام، حارث بن الصمة رضي الله عَنْهُمْ د غر په لور رهى شول چې نور مسلمانان هم ورسره وو.

ابي بن خلف ورته د غر له سره راپورته شو او ويويل: محمد چرته دى؟ يا به هغه ژوندى وي او يا به زه ژوندى يم!! خلکو نبي کريم ﷺ ته وويل: خوښه دې نه ده چې زمونږ باتور يې تس او نس کړي؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: پرېږدئ چې رانږدې شي، دغه مهال نبي کريم ﷺ د حارث بن الصمة رضي الله عَنْهُ نه نېزه واخسته، ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريم ﷺ

په هوا کې وخوزوله، مونږ یې له شاو خوا داسې اخوا دېخوا شول لکه اوښان چې ورغږې او له ځان نه مچان والوځوي، په څټ کې یې دومره زوردرا ګوزار ورکړ چې له خپلې سورلۍ څخه په څو څو وار راپرېوت.

په مکه کې به ابي بن خلف هر وخت نبي کریم ﷺ ته د لیدو په وخت ویل: محمده! ﷺ له ما سره عَوَذْ[۱] دی، هره ورځ پرې دولس رطله بتاوه خورم هرومرو به پرې تا مړ کوم، نبي کریم ﷺ به ورته ویل: زه به دې مړ کوم ان شاء الله.

ابی بن خلف چې څومره هم ځان په راښکلو تر ملګرو ورسو که څه هم ګوزار سم نه و لګېدلی خو دواړه یې په زخم وینه غوټه شوه، ملګرو ته به یې ویل: لوړه په رب لایزال چې محمد مړ کړم.

هغوی به ورته ویل: ته هسې وېرېدلی یې، نور نو روغ رمټ یې، هغه به ورته ویل: نا نا په مکه کې یې راته ویلي وو چې زه به دې وژنم، لوړه په رب لایزال چې که هسې توکاڼې یې هم راګوزار کړی وی زه به یې وژلی وم.

قریشو لا د ځان سره مکې ته بار کړی و چې د سرف[۲] نوم ځای کې مردار شو.

کله چې نبي کریم ﷺ بېرته د غر خولې ته ورسېد علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ولاړ او په خپل ډال کې یې له مرداس[۳] څخه اوبه راوړې تر څو نبي کریم ﷺ ورڅخه ځان خړوب کړي، چونکه اوبه بدبویه وې نو ویې نه څښلې خو مخ او سر یې پرې ومینځل او دا به یې ویل: چا چې د الله د پیغمبر مخ وینې کړی وي الله دې په خپل غضب او غصه اخته کړي.

نبي ﷺ وغوښتل چې د غر لوړې کمر سرته وخیژي چونکه جنګي مراحلو نبي کریم ﷺ ستړی او بې دمه کړی و که هر څومره یې زیار وویست خو په پورته کېدو ونه توانېد او دواړه زغرې یې هم اچولې وې، طلحه بن عبیدالله رضي الله عَنْهُ ترې لاندې کښېناست او هغه په تیکه ورپورته شو، طلحه بن عبیدالله رضي الله عَنْهُ د بې ساري مېړانې له کبله ورته نبي کریم ﷺ وویل: طلحه جنتي دی.

د احد د شهیدانو له جملې څخه یو هم مُخَیْریق رضي الله عَنْهُ و چې له بني ثعلبه بن فِطْیُون سره یې قبیلوي اړیکي لرلې، د احد په ورځ یې وویل: ای یهودانو! قسم په الله چې محمد ﷺ به هرومرو په تاسو برېمن وي، هغو ورته وویل: نن خو د شنبې ورځ ده! مخیریق رضي الله عَنْهُ

(۱) عوذ یې د اس نوم و.
(۲) سرف له مکې څخه د شپږ میلو په اندازه لرې پرته سیمه ده دی.
(۳) مرداس یا په احد کې د چینې نوم دی او یا هغه کمره کېږه ده چې د کوهي تر غاړې ایښې وي منځ یې ژور وي اوبه پکې ساتل کیږي.

ورته وويل: شنبه شنبه نشته، خپله توره او جنګي ارتياوې يې واخستې او ويويل: که زه وفات شوم زما ټوله شتمني د محمد ﷺ ده، لګښت به يې د هغه په خوښه کيږي او بيا نبي کريم ﷺ ته راغی او د هغه په ملتيا يې د ژوند تر اخرې مرحلې پورې جنګ وکړ او شهيد شو، نبي کريم ﷺ وويل: په يهودانو کې خورا غوره او ډېره ګټوره هستي مخيريق رضي الله عَنْهُ دی.

ابوهريرة رضي الله عَنْهُ به خلکو ته ويل: دا به څوک وي چې جنت ته تللی دی او هيڅ لمونځ يې نه دی کړی؟ چې خلکو به نه پېژنده پوښتنه به يې ورڅخه وکړه چې څوک دی؟ هغه به ورته وويل: د بني عبدالاشهل د قبيلې اصيرم يعني عمرو بن ثابت بن وقش رضي الله عَنْهُ دی.

حصين بن عبدالرحمن وياځېد او له محمد بن اسد څخه يې وپوښتل چې د اصيرم څه کهاني ده؟

هغه ورته وويل: اصيرم د خپل قوم په اسلام راوړنې تريو تريخ و، خو چې د احد په ورځ نبي کريم ﷺ غزا ته ووت، اسلام يې ډېر ته ننوت او مسلمان شو، خپله توره او نېزه يې راواخسته او د خلکو په منځ کې يې خپل اتلوال بريدونه وکړل هغه و چې د ټپونو په خوګلن کې پروت و، چونکه د بنو عبدالاشهل د قبيلې يو غړي په ټپيانو کې خپل زخميان پلټل څه ګوري چې اصيرم هم ټپي پروت دی، په ډېرې حيرانتيا يې ترې وپوښتل چې ته څنګه راغلی يې؟ د قوم سره د ملتيا په منظور او که اسلام ته دې غاړه ايښې ده؟

هغه وځوابو چې نا بلکې اسلام ته د غاړې کيښودنې له کبله راغلی وم، په الله پاک او د هغه په رسول مې د رښتني ايمان اظهار وکړ، بيا مې تورې ته لاس کړ او په پاکه مينه مې په دومره مېړانه جنګ وکړ او هغه څه راورسېدل چې تاسو مې وينې!! ډېر لږ. ځنډ وروسته يې سترګې پټې شوې.

د اصيرم ټول غمزده نبي کريم ﷺ ته راغلل او د اصيرم ټوله تېره شوې لړې يې ورته واوروله، هغه ورته وويل: اصيرم جنتي دی.

عمرو بن الجموح رضي الله عَنْهُ چې خپله ګوډ شل هم و او په سرښندنه کې يې د زمري په څېر څلور زامن هم درلودل، د نبي کريم ﷺ سره به يې ټولو جنګي مراسمو ته د نر په څېر حاضرې ورکوله، ټولو بچو ته يې د احد په ورځ جنګ ته له تللو څخه په دې عذر چې د الله له لورې په جنګ مکلف نه يې منعه کړ، عمرو بن الجموح رضي الله عَنْهُ په خپلې ګوډې خپې نبي کريم ﷺ ته عرض شو او ورته يې وويل: ستا سره د جنګ ډګر ته له تللو څخه مې د ګوډوالي له کبله بچيان پاتې کوي او زما دې په الله قسم وي چې په جنت کې په خپلې ګوډې خپې ګوډ شل تلل راته ډېر خوښ دي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ته معذور يې د الله پاک له لورې تا ته جهادي حکم نه دی متوجه.

او بچو ته يې ورله وويل: ولې يې له جهاد څخه رابندوئ؟ پرېږدئ کېدای شي الله پاک ورله د شهادت لوړه مرتبه ورکړي، هغه و چې په معرکه کې شهيد شو.

هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا او ورسره نورو مشرکانو ښځو به د نبي کريم ﷺ په شهيد شوو ملګرو مثله (غوږ بوچي) کوله، غوږونه او پوزې به يې له شهيدانو نه پرېکولې، تر دې حده چې هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا د شهيدانو له غوږونو او پوزو نه پانزيبونه او اميل هم جوړ کړي و، دغه اميلونه يې بيا د جبير بن مطعم غلام وحشي رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، هېره دې نه وي چې هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا د حمزه رضي الله عَنْهُ ځيګر هم څيرلې وه، په دې خاطر يې ترې زړه راوويست چې وينه ترې وڅکي خو پرې ونه توانېده او په ځمکه يې خطا کړ.

حليس بن زبان چې د حبشيانو سردار و ابوسفيان رضي الله عَنْهُ يې وليد چې د حمزه رضي الله عَنْهُ خوله يې د نيزې په تيرو ښکته پورته کوله، هغه ورته وويل: ازاري!! د ازار خوند دې وڅکو؟ حليس غږ پورته کړ چې اى بني کنانه! د قريشو لوى سردار وګورې چې په مړ ورور څه کوي؟

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: خوار شې چپ شه، پام کوه چا ته يې ونه وايې زما دا کار لوى حماقت دى.

بيا ابوسفيان رضي الله عَنْهُ لوړې غونډۍ ته پورته شو او په جګ اواز يې وويل: زما د خوښې کار درباندې وشو، جنګ جګړه موقعه ده، برياوې به کله زمونږ او کله ستاسو وي، اى هبله!! دين دې نور هم سر لوړى کړه.

نبي کريم ﷺ عمر رضي الله عَنْهُ ته وويل: پورته شه او ځواب ورکړه.

عمر رضي الله عَنْهُ پورته شو او ورته يې وويل: الله پاک ډېر لوى ذات دى، مونږ او تاسو سره هېڅ کله برابر نه يو، زمونږ وژل شوي شهيدان او په جنت کې دي خو ولې ستاسو وژل شوي مرداران او په جهنم کې دي.

د عمر رضي الله عَنْهُ په خوله چې کله ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وځوابول شو ورته يې غږ کړ: عمره! خوا ته مې راشه، عمر رضي الله عَنْهُ چې کله ورنزدې شوه ورته يې کړه: ستا دې په الله قسم وي چې ربنتيا راته ووايه: ايا په ربنتيا مو محمد ﷺ وژلى دى؟

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ناهېڅکله هم تاسو نه دى وژلى، اوس مهال هغه زما او ستا خبرې اوري، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د ابن قمئه څخه راته ته ډېر ربنتونى ښکاري، ابن قمئه خو د جنګ په دوران کې رمباړې وهلې چې محمد مې وواژه.

ابوسفيان د بيا ځل لپاره په لوړ غږ وويل: ستاسو په وژل شوو باندې غوږبوچي شوې ده خو ولې زه پخپله پرې نه خوشحاله يم او نه مې پرې چا ته امر کړى دى خو ځوک مې ترې رابند کړي هم نه دي.

له دې پړاو وروسته نبي کريم ﷺ علي رضي الله عَنْهُ په دې وګماره چې د قريشو حال او احوال راوړه، په ځير وګوره چې هغوى نور څه کوي؟ هدايات يې ورته وکړ چې که قريش په اوښانو سپاره او اسونه يې خالي روان کړي وو پوهه شه چې مکې ته د تلو هوډ يې کړى دى او که په اسونو ناست او اوښان يې رامخکې کړي وو پوهه چې په مدينې د بريد اراده لري، خو لوړه په رب

لا يزال که په مدينه د يرغل اراده ولري زه به ورته د ډېرې اتلولۍ او بهادرۍ سخت ځواب ورکړم.

علي رضي الله عَنْهُ وايي: زه هم د امر سره سم د قريشو د حالاتو کشف لپاره رهى شوم، څه ګورم چې په اوښانو سپاره او اسونه يې خوشې د مکې په لور روان کړي دي.

د جنګ جګړې څخه چې کله خلک وزګار شول نبي کريم ﷺ وفرمايل: د سعد بن الربيع رضي الله عَنْهُ اړوند به غوځ راپور څوک راوړي؟ چې ژوندی به وي او که مړ به وي؟ يو انصاري(۱) وويل: دغه راپور به زه راوړم، د څه لټون وروسته يې وليد چې ټپي ټپي پروت دی، انصاري ورته وويل: نبي کريم ﷺ ستا اړوند چې ژوندی به يې او که مړ؟ د غوڅو معلوماتو لپاره راستولی يم، هغه ورته وويل: زه خو لا په مړو کې شمېر يم، زما له پلوه به نبي کريم ﷺ ته ټولې نېکې هيلې او پيرزوينې وړاندې کړې، اوورته به ووايې چې ستا اړوند راته سعد بن الربيع وويل: زمونږ له پلوه دې الله په ګرد خير او سعادت ونازوه، او زما له پلوه به دې قوم او قبيلې ته هم نېکې هيلې تقديم کړې، ټولو ته به ووايې: ترڅو چې مو سترګې رپيږي تر هغه به د نبي کريم ﷺ په غوڅې ساتنې کلک او مضبوط ولاړ اوسئ ورنه الله پاک ته مو هيڅ عذر زاري قبوله نه ده، بيا لږ څند ورسته يې ساه ورکړه او شهيد شو.

ما د سعد بن الربيع رضي الله عَنْهُ ټوله لړې نبي کريم ﷺ ته واوروله.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريم ﷺ د خپل تره حمزه رضي الله عَنْهُ د لټون لپاره ووت، د خوړ په منځ کې يې وليد چې خيټه يې دوه څېرل شوې وه، زړه هم ورڅخه راوستل شوی و او مثله (غوږبوچی) هم پرې شوی و.

د حالاتو په ليدو سره يې وويل: که زما ترور صفيه رضي الله عَنْهَا د خفګان باعث نه جوړېدای نو حمزه رضي الله عَنْهُ به مې همداسې پرېښی و چې درندګانو په خيټو او د مرغانو په ججورو کې وای، يا له ما څخه وروسته د شهيدانو د ښخولو وېره نه وای ما به پرېښی وای، خو که په کوم جنګ جګړه کې راته الله په قريشو بريا راکړي په بدل کې به يې په درې ديرشت کسانو مثله وکړم.

صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ اَجْمَعيْن چې کله په حمزه رضي الله عَنْهُ باندې د نبي کريم ﷺ خفګان او د هغه غوصه او قهرجنه سحنه وليده وويل: قسم په رب لا يزال که چرته هم يوه روځ مونږ په قريشو غازيان شوو داسې غوږبوچی به پرې وکړو چې په ټولو عربانو کې به چا نه وي کړې.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبي کريم ﷺ او د صحابه کرامو له دغې خبرو وروسته الله پاک دا قول نازل کړ ﴿وَإِنۡ عَاقَبۡتُمۡ فَعَاقِبُواْ بِمِثۡلِ مَا عُوقِبۡتُم بِهِۦۖ وَلَئِن صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٞ لِّلصَّٰبِرِينَ ١٢٦ وَٱصۡبِرۡ وَمَا صَبۡرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِۚ وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَلَا تَكُ فِي ضَيۡقٖ مِّمَّا يَمۡكُرُونَ﴾(۲).

(۱) دا سړی محمد بن مسلمه رضي الله عَنْهُ و.
(۲) سورت نحل: (۱۲۶-۱۲۷). ژباړه: که چا ته سزا ورکوئ نو دومره ورکړئ چې په تاسو يې ظلم کړی دی خو که له زغم څخه مو کار واخست نو د صبرناک انسان لپاره زغم ډېر ښه دی * او له الله پاک پرته نور په هيڅ چا

هغه و چې نبي كريم ﷺ عامه بخشش اعلان كړ او له غوږ بوچې نه يې پرېكنده ممانعت وكړ.

د نبي كريم ﷺ د امر سره سم حمزه رضي الله عَنْهُ په څادر كې راونغښتل شو او د اوو تكبيرونو د جنازې لمونځ يې پرې وكړ، بيا يې نور شهيدان راوړل او د حمزه رضي الله عَنْهُ ترڅنګ به يې كېښودل او د جنازې لمونځ به يې پرې كو، تر دې چې دوه اويا لمونځونه يې پرې وكړل.

ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې صفيه رضي الله عَنْهَا وغوښتل چې د حمزه رضي الله عَنْهُ اخري ديدار وكړي او ورته وګوري ځكه چې له مور او پلار څخه يې خپل سكه ورور دى، نبي كريم ﷺ زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ ته چې د صفيه رضي الله عَنْهَا ځوى و وويل: ورشه او مور دې ستنه كړه كه په دې حالت كې يې وليد شايد ډېره زياته خفه شي.

زبير رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د نبي كريم ﷺ په امر كه بېرته ستنه شې!

هغې ورته وويل: ولې؟ زه پخوا خبره شوې يم چې په ورور مې غوږبوچې شوى دى، دومره ده چې هغه هر څه د الله رضا لپاره په ځان منلي و، لوړه په رب لا يزال چې زه به هرومرو صبر او حوصله كوم ان شاء الله.

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ نبي كريم ﷺ ته راغى او د صفيې رضي الله عَنْهَا فرمان يې ورته راوړ، هغه ورته وويل: بيا يې پرېږدئ چې د ورور ديدار وكړي.

صفيه رضي الله عَنْهَا چې كله حمزه رضي الله عَنْهُ ته وكتل اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ يې وويل اود بخشش لپاره يې ورله دعا وغوښته، له دې مرحلې وروسته نبي كريم ﷺ د حمزه رضي الله عَنْهُ په تدفين امر وكړ.

ځينو خلكو خپل شهيدان مدينې ته د ښخولو لپاره د ځان سره راپورته كړل خو ولې نبي كريم ﷺ ورڅخه منعه كړل اوورته يې وويل چې دوى به هلته خاورو ته سپارلى شي چرته چې شهيدان شوي دي.

عبدالله بن ثعلبه رضي الله عَنْهُ وايي: نبي كريم ﷺ چې كله د احد شهيدان وليدل ويويل: د دې خلكو لپاره زه ګواهي وركوم چې د الله رضا په خاطر ټوک ويني ويني شي د قيامت په ورځ به يې الله پاک داسې راپورته كړي چې ټپونه به يې تازه وينه تويوي، د وينې رنګ به سور خو ولې بوي به يې د مشک په څېر وي، كومو شهيدانو ته چې د قران ډېره برخه ياده وي هغوى په تدفين كې له نورو مخكې كړئ، صحابه كرامو به په قبر كې دوه دوه او درې درې سره يو ځاى كول.

له دې پړاو وروسته نبي كريم ﷺ د مدينې په لور وكوچېد، د حمنة بنت جحش - رضي الله عَنْهَا - سره مخامخ شول د ورور له مرګ څخه يې خبره كړه هغې اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ

صبر حوصله مه غواړه، او مه د كفارو له كرداره خفګان محسوسوه او د هغوى په چل پراډ ټنډه هم مه خرابوه.

كلمات وويل او د بخشش دعاګاني يې ورله وکړې، لږ ځنډ وروسته د خپل ماما حمزه رضي الله عَنْهُ له مرګ وخبرېده بيا يې اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ وويل او د بخشش دعا يې ورله وکړه، خو چې د خپل خاوند مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ له مرګ وخبرېده بې تېنده او بې چروته شوه، بې اختياره يې چغې سورې پورته کړې، سمدستي نبي کريم ﷺ وويل: خاوند د ښځې په زړه کې ځانګړی مقام لري، دا خبره يې هله وکړه چې حمنه - رضي الله عَنْهَا - د خپل ورور او ماما په غم ځومره صبر وکړ او د خاوند په مرګ ځومره بې چرته او بې خاطره شوه.

په مدينه کې چې د بنو عبدالاشهل په قبيلې نبي کريم ﷺ تېرېده څه ګوري چې له هر ټاټوبي څخه د غم وير او ژړا اوري، نبي کريم ﷺ هم په ژړا شو او له سترګو مبارکو يې اوښکې رواني شوې، او بالاخره يې وويل: په حمزه د وېر ژړا هېڅ څوک هم نشته.

بنوعبدالاشهل ته چې سعد بن معاذ او اسيد بن حضير -رضي الله عَنْهُمَا- بېرته راستانه شول ښځو ته يې امر وکړ چې ولاړې شئ او د نبي کريم ﷺ د تره حمزه رضي الله عَنْهُ په شهادت دغم اظهار وکړئ، د بنو عبدالاشهل د قبيلې ښځو د مسجد په دروازه د غم وېر ژړا پيل کړه نبي کريم ﷺ ورته راغی او ويويل: الله دې په تاسو ټولو رحم وکړي ډېره ښه غم پالنه مو راسره وکړه بېرته لاړې شئ.

د بنودينار څخه يوه ښځه چې پلار، ورور او خاوند درېواړه يې په شهادت رسيدلي وو ورته د شهادت مبارکي وويل شوه، هغې وويل: د نبي کريم ﷺ روغتيايي حالت څنګه دی؟ هغوی ورته وويل: ستا چې څنګه ارزو وي هاغسې دی! ښځې ورته وويل: تاسو يې ما ته وښايئ چې زه يې ووينم، چا ورته اشاره وکړه چې هغه دی، ښځې چې نبي کريم ﷺ وليد ويويل: د غم ټولې لحظې اساني دي خو چې ته روغ يې.

کور ته په رسېدو نبي کريم ﷺ خپله توره فاطمې -رضي الله عَنْهَا- ته ورکړه او ورته يې وويل: لورجانې! دا واخله او له وينې څخه يې ووينځه نن مې پرې ايله بيله خپله مېړان وښوده.

علي رضي الله عَنْهُ ورته هم خپله توره ورکړه اوورته يې وويل: زما توره هم واخله ما پرې هم نن خپله اتلولي ښکاره کړېده.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: که تا هم ښه مېړانه وښوده خو سهل بن حنيف او ابودجانه هم د زياتې اتلولۍ اظهارات وکړل.

د احد خونړېزه معرکه د شوال د مياشتې د شنبې په ورځ رامنځ ته شوې وه.

د شوال د مياشتې په اولسمه د يکشنبې په ورځ د نبي کريم ﷺ مؤذن خلکو ته ددښمن د بېرته راپرځولو اعلان وکړ او ورته يې وويل: نن ورځ به جنګ ته مونږ سره هغه څوک ځي چې پرون د احد د جنګ ګډونوال وو.

جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام – رضي الله عَنْهُمَا – ورته وويل: اى د الله رسوله! زه خو مې پلار اوو خوېندو ته پرېښى وم او راته يې ويلي وو چې ځويه! دا ښه خبره نه ده چې زه او ته دواړه جهاد ته لاړ شو او زنانه په کور کې بې سرپرسته پرېږدو، او دا مې هم نه دي خوښ چې د نبي کريم ﷺ په ملتيا جهاد کولو کې تا په ځان غوره وبولم، دا به ډېره ښه وي چې ته دې د خويندو په خدمت کې پاتې شې نو په دغې بنياد زه په کور کې پاتې شوم.

د مقبول عذر په بنسټ ورته نبي کريم ﷺ اجازه ورکړه.

نبي کريم ﷺ په دې خاطر جنګ لپاره بيا ووت تر څو دښمن وډاروي او تر غوږونو يې ورسوي چې د جنګي هلو ځلو څخه تر اوسه هم مسلمانان ستړي ستومانه نه دي، اوس هم د اغيارو په لټون او تالاش کې دي.

نبي کريم ﷺ له مدينې څخه ووت او تر حمراء الاسد چې له مدينې څخه نزدې اته ميله لرې پرته ده ورسېد، په مدينه يې عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ امير وګماره او په حمراء الاسد کې يې درې ورځې (دوشنبه، سه شنبه او چهارشنبه) تېرې کړې او بېرته مدينې ته راستون شو.

بنو خزاعه چې کافر او مسلمان دواړه يې د نبي کريم ﷺ کلک تابع وو ورته راغونډ شول، چونکه دغه مهال معبد بن ابى معبد خزاعي د نبي کريم ﷺ سره مخ شو ورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ستاسو حالت ډېر درمند کړو خو بېرته په دې ډېر خوشحاله يو چې ته روغ رمټ يې، نبي کريم ﷺ د معبد بن ابي معبد له ستنېدو هم هغسې په حمراء الاسد کې پاتې شو، د روحاء[١] په مقام کې معبد او ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سره مخامخ شو، هغوى د بيا ځل لپاره په نبي کريم ﷺ او ملګرو يې د يرغل هوډ کړى و، خپل منځ کې يې سره وويل: که څه هم مونږ د نبي کريم ﷺ خورا زړور او باتوره ملګري ووژل د هغوى زور ځواک مو اوبه کړ خو ولې بيخ کني مو ورله ونه کړه، تر څو ترې په بشپړه توګه وزګار شو بايد د بيا ځل لپاره د يرغل پوره امادګي ونيول شي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې کله معبد وليد ورته يې وويل: وايه کنه معبده خلک څه وايي؟

معبد ورته وويل: ستا د رالاندې کولو په خاطر بېرته د داسې ملګرو سره راغلى دى چې دومره ګڼه جنګې ليکه ما په زندګۍ کې نه ده ليدلې او له غصې نه درته ډک خوټکيږي، اوس ورسره نور هغه هم مل او تړل شوي دي چې پرون يې ستاسو پر ضد جنګ کې ګډون نه و کړى او په خپلې ناستې ډېر بې تڼه و، د هغوى غصه به تا ته زه څنګه تعبير کړم دومره په قهر دي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: هاى غرق شې! دا څه وايې؟ هغه ورته وويل: که تاسو لږ نور هم ځنډ شئ پخپله به يې د اسونو تندي ووينئ.

(١) روحاء مقام له مدينې څخه د دوو شپو په فاصله کې لرې پروت دى.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: مونږ خو د هغه د بيخ کنۍ لپاره د بيا يرغل کلک هوډ کړی دی دا به څنګه شي؟

معبد ورته وويل: پام کوه چې بيا بريد ته زړه نه ښه نه کړئ، ما چې کله وليدل نو څېنې شعري بيتونه مې هم وويل، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وپوښتل: کوم شعرونه دې ويلي دي؟ معبد ورته کړه:

كَادَتْ تُهَدُّ مِــنْ الْأَصْوَاتِ رَاحِلَتِي *** إِذْ سَالَتْ الْأَرْضُ بِالْجُرْدِ الْأَبَابِيـلِ

تَــــرْدِى بِأُسْـدٍ كِـرَامٍ لَا تَنَـابِلَـةٍ *** عِـنْـدَ اللِّقَـاءِ وَلَا مِيلٍ مَعَازِيـــلِ

فَظَلْتُ عَدْوًا أَظُــنُّ الْأَرْضَ مَائِلَةً *** لَمَّـا سَمَـوْا بِرَئِيسٍ غَيْـرِ مَخْــذُولِ

فَقُلْتُ: وَيْلَ ابْنِ حَرْبٍ مِنْ لِقَائِكُمْ *** إِذَا تَـغَطمطتِ الْبَطْحَاءُ بِالْجِيـلِ

إِنِّي نَذِيرٌ لِأَهْـــلِ الْبَسْلِ ضَاحِيَـةً *** لِـكُلِّ ذِي إِرْبَـةٍ مِنْهُـمْ وَمَـعْـقُـولِ

مِنْ جَيْشِ أَحْمَــدَ لَا وَخَشٍ تَنَابِلَةٍ *** وَلَيْسَ يُـوصَفُ مَا أَنْـذَرْتُ بِالْقِيـلِ

۞ نږدې وه چې سورلۍ مې په څمکه هغه وخت د ګڼ شمېر ورو وينښتانو والا اسونو اوازونو له کبله راپرېوتې وی کوم مهال چې پرې دغه لا تعداد اسونه راغلل.

۞ په ډېره توندۍ ورسره معزز او باقدره اتلان راروان دي، چې نه بې زړه دي، نه له زين څخه راوليږي او نه بې سلاحه دي.

۞ له هيبته په دومره توندۍ راروان شوم چې څمکه راته کږه نسکوره ښکارېده، او هغه مشرتابه يې هم ورسره و چې بې قدره او بې احترامه نه دی.

۞ له ځان سره مې وويل چې ابن حربه که خلکو سره په جنګ کې مخامخ شوې نو غرق او تباه به شې.

۞ زه په ښکاره ډول د حرم هستوګنوال او د هغوی هر عاقل او دانا له جنګ کولو ډاروم.

۞ د احمد له جنګي لښکر څخه يې ډاروم چې هېڅ ګډونوال يې بې زړه نه دی، او زه چې مو له څه شي ډاروم نو له برداشت نه بهر دی.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې د عبدالقيس روانه ډله يې وليده ترې وپوښتل: چرته ځئ؟

کاروان: مديني ته ځو.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ: په څه خاطر.

کاروان: د خوراکي توکو د پېرودلو په خاطر.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ: که محمد ﷺ ته زما يو سوال ځواب ورلی شئ نو زه به درته په عکاظ کې دومره مميز چې ستاسو کاروان يې ورلی شي درکړم.

کاروان: سمه دمه ده.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ: چې د محمد ﷺ سره كله مخامخ شوئ ورته به ووايئ مونږ قريشو يې د بيخ كنې كلک هوډ كړی دی.

نبي كريم ﷺ لا په حمراء الاسد كې و چې كاروان ورته د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د تبليغاتي جنګ خبره وكړه، نبي كريم ﷺ سمدستي وويل (حَسْبُنَا الله وَ نِعْمَ الوَكِيْلُ) الله پاک زمونږ لپاره بس او هغه ډېر ښه ذمه وار دی.

وړاندې له دې چې نبي كريم ﷺ مدينې ته ستون شي معاوية بن المغيرة بن ابي العاص او ابوعزة جمحي يې ونيول، ابوعزه چې نبي كريم ﷺ د بدر په غزا كې هم ژوندی نيولی و خو د زياتو لوڼو له كبله چې ترڅو پالنه يې وكړي او د بې وسۍ او ناچارۍ له كبله يې احساناً له كوم عوض پرته رها كړ، يو ځل بيا يې نبي كريم ﷺ ته وويل: احسان راسره وكړه او خوشې مې كړه! نبي كريم ﷺ ورته وويل: دومره هوښيار شوې يې؟ بيا په مكه كې په بريتو لاسونه راكاږې او خلكو ته به وايې چې محمد مې دوه ځله دوكه كړ، زبيره! پاڅېږه او ورميږ ترې ووهه، هغه و چې سر يې ترې قلم كړ.

نبي كريم ﷺ چې كله مدينې ته راورسېد عبدالله بن ابي بن سلول چې په خپل قوم قبيل كې يې مكانت درلود مخه ور او د هغوی دروند سړی و، كله چې به نبي كريم ﷺ په ممبر ورپورته شو او په ځانګړې توګه د جمعې په ورځ نو عبدالله بن ابي بن سلول به پورته شو او ويل به يې: تاسو ته مخامخ هستي د الله رښتنې استازی دی، د دې په بركت درته الله قدر او احترام دركړی دی، كلكه مرسته يې وكړئ او ملاتړی ته يې مضبوط ودرېږئ، خبرې يې واورئ او خبرې يې ومنئ او بيا به كښېناست.

خو د احد د جنګ په ورځ چې ده كوم ناوړه كردار ادا كړ او خلک يې د جنګې ليكې څخه بېرته مدينې ته راستانه كړل، يو ځل بيا په مسجد كې وپاڅېد او د خپل تېر عادت سره سم يې د جمعې په ورځ خپلې خبرې تكرار كړې، مسلمانانو له لمن څخه ونيو او ښكته يې پرې زور كړ چې د الله دښمنه! ته د دې خبرو كولو جوګه نه يې تا خو د احد په ورځ ډېره بده رويه وكړه.

د خلكو په څټونو يې خپې واړولې او بهر ووت لګيا و او ويل يې: ولې؟ ما خو څه بدې خبرې ونه كړې؟ زه خو د هغه مرستې اړوند وغږېدم، د مسجد په دروازه ورته يو انصاري وويل: تباه شې! بيا څه شوي دي! هغه ورته وويل: ما يې د مرستې اړوند ويناوې وكړې او ملګرو يې په كيناستلو مجبور كړم، لكه زه چې ورته د شر او فساد خبرې كوم!!

انصاري ورته وويل: ورشه چې د الله رسول درله د الله نه بخشش وغواړي، هغه ورته وويل: زما يې بخشش او ببښنې نه دي په كار.

ابن اسحاق وايي: په رښتيا چې احد ورځ د مسلمانانو په حق كې كړاوجنه او له ازميښت نه ډكه ورځ وه، د احد ورځ مسلمانان او منافقان سره جلا كړل.

الله پاک په کې مسلمانان او منافقان دواړه وازمول، په دغې ورځ الله پاک هغه منافقان ډېر ښه خلکو ته راڅرګند کړل چې کفر يې په زړه کې پټ کړی و او په ژبه يې د ايمان کلمې ويلې، د احد ورځ هغه ورځ وه چې الله پاک په کې خپلو دوستانو ته مډالونه ورکړل.

د هجرت په دريم کال د رجيع پېښه

د عضل[1] او قاره نومې قبيلو نه د نبي کريم ﷺ په حضور کې څه شمېر خلک عارض شول او ورته يې وويل: ته ښه پوهېږې چې مونږ مسلمانان يو، که ستا له ملګرو څخه راسره څوک واستوې چې هلته راته قران کريم، ديني احکام او مسئلې رازده کوي نو ډېره به ښه وي.

نبي کريم ﷺ د مرثد بن ابی مرثد غنوي، خالد بن بكير، عاصم بن ثابت، خبيب بن عدي، زيد بن الدثنة او د عبدالله بن طارق رضي الله عَنْهُمْ په ملتيا څه شمېر نفر واستول، د قوم سره د استول شو کسانو مشري نبي کريم ﷺ مرثد بن ابي مرثد غنوي رضي الله عَنْهُ ته ورکړه، قوم د منزل په لور رهی شو نزدې د رجيع نومې ځای ته ورسېدل.

رجيع په حجاز کې د هذيل د قبيلې اوبه وې چې تقريبا د (هدأة) څخه چې د عسفان او مکې ترمنځ موقعيت لري سرچينه اخسته، هلته قوم د سختې دوکې او پراډ له مخې د هذيل له قبيلې څخه د مسلمانانو په ضد د نظامي عملياتو غوښتنه وکړه، د ګوتو په شمېر خلکو پرته نوره ټوله قبيله توري په لاس راولاړه شوه، صحابه رضي الله عَنْهُمْ چې کله وپوهېدل چې زمونږ سره خو دوکه وشوه، توري يې له تيکو څخه راوويستې، د هذيل قبيلې ورته وويل: مونږ ستاسو د وژلو هيڅ اراده نه لرو خو ولې مونږ غواړو چې ستاسو په بدل کې له مکې والاو څخه خپل بنديان ازاد کړو، دا مو درسره کلک عهد دی چې نه به مو وژنو.

مرثد بن ابي مرثد غنوي، خالد بن بكير، عاصم بن ثابت رضي الله عَنْهُمْ درېواړ انکار وکړ او ورته يې وويل: مونږ هېڅکله د مشرکانو ژمنو ته غاړه نه ږدو او نه پرې باور لرو، په دې اړه عاصم رضي الله عَنْهُ وويل:

مَا عِلَّتِي وَأَنَــا جَلْــدٌ نَابِلُ *** وَالْقَــوْسُ فِيهَا وَتَــرٌ عُنَابِلُ
تَزَلُّ عَنْ صَفْحَتِهَـا الْمَعَابِلُ *** الْمَوْتُ حَــقٌّ وَالْحَيَـاةُ بَاطِلُ
وَكُلُّ مَا حَـــمَّ الْإِلَــهُ نَـازِلٌ *** بِالْمَــرْءِ وَالْمَــرْءُ إِلَيْهِ آئِـــلُ

---

(۱) عضل او قاره دواړه د هون بن خزيمه بن مدرکه قبيلې دي.

❁ ولې؟ په ما څه شوي دي چې په ځوانه ځوانۍ کې چې غشي هم راسره دي، د ليندۍ تار مې هم پياوړی دی او زه دې تسليم شم!!

❁ داسې لينده چې لوی او پلن غشي ترې په اسانه وريږېدی شي، مرګ حق او ژوند د زوال سره مخ کېدونکی دی.

❁ د الله پرېکړې انسان ته هرومرو راتلونکي دي او انسان هم دغې پېښو ته ورتلونکی دی.

بيا يې تر هغه د قوم په ضد د خپلې ايمانداري او بهادرۍ اظهار وکړ چې د دواړو ملګرو په ملتيا شهيدان شول.

د عاصم رضي الله عَنْهُ په شهادت هذيل وغوښتل چې د عاصم رضي الله عَنْهُ سر مکې کې په سلافه بنت سعد بن شُهيد باندې وپلوري، ځکه چې هغې نذر منلی و چې که د ژوند په هره لمحه کې ورته موقعه په لاس ورشي د احد په جګړه کې د عاصم رضي الله عَنْهُ په لاس د خپلو دواړو زامنو د مړينې په بدل کې به د عاصم رضي الله عَنْهُ په سر کې شراب وڅښي، خو د عاصم رضي الله عَنْهُ د شهادت په حالت کې يې په سر مچۍ او ډمبرې کښيناستې، د هذيل قوم وويل: تر شپې يې پرېږدئ تر څو مچۍ ورڅخه والوځي بيا به يې سر له تن څخه جلا کړو، د شپې له مخې الله پاک د اوبو لوی سيلاب راوست او عاصم رضي الله عَنْهُ يې له هغوی څخه پټ او پناه کړ.

عاصم رضي الله عَنْهُ په ژوند د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې د مشرک د پليتۍ له کبله ورته د ژوند په هېڅ مرحله کې لاس نږدې نه کړي.

عمر رضي الله عَنْهُ ته چې کله په عاصم رضي الله عَنْهُ د ډمبرو د څوکيدارۍ راپور ورسېد ويويل: په دغه خبر الله پاک مسلمانه هستي هر مهال ساتي، عاصم بن ثابت رضي الله عَنْهُ چې په ژوندينه د مشرک سره له لاس لګونې نه زړه تورى و، په مړينه هم الله پاک د مشرکانو له لاسونو خوندي وساته.

زيد بن الدثنه، خبيب بن عدي او عبدالله بن طارق رضي الله عَنْهُمْ درېواړو زړه نرم کړ، د دنيا ژوند پرې لږ څه خوږ ولګېد ځانونه يې دښمن ته ورکړ، هغوی درېواړه د ځان سره په بند محکوم کړل او مکې ته يې د پلورلو لپاره واستول، ظهران نوم ځای ته په رسيدو عبدالله بن طارق رَضِيَ الله عَنْهُ خپل لاسونه له اتکړو وويستل او تورې ته يې لاس کړ، دا چې هذيل قبيله ترې وروسته شوه نو تر اخرو سلګو پورې يې په کاڼو کېړو وويشت، د عبدالله بن طارق رضي الله عَنْهُ قبر په ظهران کې دی.

خبيب بن عدي او زيد بن الدثنه رضي الله عَنْهُمَا يې دواړه لاس تړلي مکې ته ورسول او په مکه کې يې د دوو هذلينو په بدل کې ورکړل او خپل يې پرې ازاد کړل.

خبيب رضي الله عَنْهُ خو حجير بن ابى اهاب د خپل پلار عقبه بن الحارث بن عامر په بدل کې چې خبيب رضي الله عَنْهُ د بدر په ورځ مردار کړی وی واخست.

او صفوان بن اميه د خپل پلار د غچ اخستلو لپاره زيد بن الدثنة رضي الله عَنْهُ وپېرود اود خپل غلام نسطاس په لاس يې له حرم څخه د باندې په تنعيم نوم ځای کې په شهادت ورسو رَضِيَ الله عَنْهُ.

مرګ ته يې خورا زيات قريش راغونډ شوي وو چې يو هم په کې ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ و، د وژل کېدو وړاندې لږ شيبې مخکې ورته ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: زيده! ستا دې په رب لايزال قسم وي چې رښتيا ووايه چې ايا ته غواړې چې ستا په ځای اوس مونږ سره محمد ﷺ په دار ځړول شوی وی؟ او يا يې سر قلم کېدی؟ او د هغه پر ځای ته په کور کې ناست وې؟

هغه ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې دا مې له برداشت نه بهر دي چې د غنې قدرې درد هم ورته ورسيږي او زه دې په کور کې بې درده د خپلې کورودانې سره ناست يم!!

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: د محمد ﷺ د ملګرو په څېر محبت ما په هېڅ چا کې نه دی ليدلی، له دې وروسته نسطاس راوپاڅېد او په شهادت يې ورسو.

د حُجير بن ابي اهاب وينځه ماويه رضي الله عَنْهَا چې وروسته يې ايمان هم راوړ وايي: خبيب رضي الله عَنْهُ زما سره په کور کې بنديوان و، يوه ورځ مې ورته د بند پرځای سر ورپورته کړ چې د انګور لوی زنګورکې چې يوه دانه يې د انسان د سر په اندازه لوی وه وليد چې خوراک يې ورڅخه کو، سره له دې چې دغه مهال په مکه کې بيخې انګور نه وو.

چې کله يې په دار ځړو راته يې وويل: د وېښتانو د خريېلو لپاره څه راواستوه تر څو زه هم د مرګ لپاره تياری ونيسم، ما ماشوم ته د وېښانو لرې کولو پترې ورکړ او ورته مې وويل: دا پترې دغې کور ته دننه يوسه او بنديوان ته يې ورکړه، هلک پترې واخست او لاړ، د ځان سره مې وويل: ډېره تېروتې! هسې نه چې هلک راڅخه ووژني ګنې سر به په سر کې لاړ شي!

ماشوم ورته د پترې ورکول لپاره لاس نږدې کړ، لومړی يې ترې پترې واخست او بيا يې وويل: تا ته چې دې مور پترې درکو نو پر ما له غدر او دوکې څخه وډار شوه؟ او بيا يې راپريښود.

د تنعيم نوم ځای ته خلکو خبيب رضي الله عَنْهُ د مرګ لپاره روان کړ، وړاندې له دې چې په دار يې پورته کړي خبيب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: که له مرګ وړاندې راته د دوو رکعتونو لمونځ وخت راکړې نو ښه به وي!

هغوی ورته وويل: دوه رکعته دې هم وکړه، خبيب بن عدي رضي الله عَنْهُ په ډېر بې نظيره کيفيت دوه رکعته لمونځ بشپړ کړ او بيا يې خلکو ته مخ راوګرځو او ورته يې وويل: که دا وېره

مې نه محسوسوله چې تاسو به وايئ د مرګ له ډاره يې لمونځ لا پسې اوږد کړ نو ما به ډېر اوږد لمونځ کړی وی، له مرګ وړاندې د مسلمان دوه رکعته کول د خبيب رضي الله عَنْهُ سنت دي.

بيا يې د دار په لرګي ورپورته کړ او کلک يې وتړه، خبيب رضي الله عَنْهُ وويل: ای الله! مونږ خو ستا د استازي مشن مخ په وړاندې روان کړی و ته يې زمونږ په روان لړي ډېر زر وخبروه.

بيا يې وويل: ای الله! دا خلک يو يو شمار کړې، او بېلابېل يې تباه کړې، ای الله! بې له هلاکته يو هم پرې نه ږدې! او بيا يې په شهادت ورسو رضي الله عَنْهُ.

معاوية بن ابي سفيان رضي الله عَنْهُمَا وايي: زه هم د پلار سره د خبيب بن عدي رضي الله عَنْهُ د مرګ سېل ته تللی وم، د خبيب رضي الله عَنْهُ د ښېراه په مهال مې پلار ځمکه باندې په ډډه واچولم، هغه وخت داسې مشهوره وه چې د ښېراه کولو په وخت کې څوک په ډډه څملي ښېراه پرې نه لګيږي.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د خپل واک په دور کې سعيد بن عامر جمحي رضي الله عَنْهُ د شام په ځينو برخو ګورنر ګمارلی و، د قوم او خلکو ترمنځ به ناڅاپه بېهوشه او بې حاله شو، عمر رضي الله عَنْهُ ته شکايت راورسېد چې راستولی ګورنر دې روغ نه دی داسې بريښي چې دماغي توازن يې له لاسه ورکړی دی، يو ځل عمر رضي الله عَنْهُ شام ته لاړ او ورته يې وويل: د خپل بې حاله کېدو اړوند څه اټکلوې؟

هغه وويل: په دماغي توازن کې هېڅ ستونزه نه لرم خو زه د خبيب رضي الله عَنْهُ د دارځړونې سيالګری وم، د هغه د ښېراه اواز مې اوس هم تر غوږ غوږ کيږي، چې د ښېراه لړې يې راياده کړم بې هوشي راباندې راشي، د عمر رضي الله عَنْهُ په کتاب کې د سعيد رضي الله عَنْهُ دغې تقوا لا پسې حيثيت اضافه کړ.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د رجيع په درمنه پېښه کې چې کله مرثد غنوي او عاصم رضي الله عَنْهُمَا په شمول نور صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ په شهادت ورسېدل منافقانو به ويل: دا خلک څومره بې عقله دي؟ په څومره بې رحمانه توګه ووژل شول بيا هم نه کور کې قلار د خپلو بچو سره کيني او نه يې د خپل ملګري دعوتي مشن تر پايه ورسو!!

هغه و چې الله د منافقانو اړوند دا ايتونه نازل کړل: ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ ۝٢٠٤ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ۝٢٠٥ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ۝٢٠٦ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ﴾[1]

(۱) سورت بقره: (۲۰٤–۲۰۷). ژباړه: ځينې داسې خلک به وګورې چې د ژوند په رابطه به درسره غوښې خبرې کوي چې ته پرې خوشحالېږې او تا ته په خپل زړه الله ګواه کوي حالانکه خپله به لوی جګړاو او زبان درازه وي *

خبيب رضي الله عَنْهُ چې کله وپوهېد چې قريشو يې د وژلو غوڅه پرېکړه کړې ده دا شعري بيتونه يې وويل:

لَقَـدْ جَمَّعَ الْأَحْزَابُ حَـوْلِي وَأَلَّبُوا *** قَبَائِلَهُـمْ وَاسْـتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعِ
وَكُلُّهُمْ مُبْـدِي الْعَدَاوَةَ جَـاهِدٌ *** عَـلَيَّ لِأَنِّي فِي وِثَـاقٍ بِمَضْيَـعِ
وَقَدْ جَمَّعُـوا أَبْنَاءَهُمْ وَنِسَـاءَهُمْ *** وَقُرِّبْـتُ مِنْ جِذْعٍ طَوِيـلٍ مُمَنَّعِ
إِلَى الله أَشْـكُو غُرْبَتِي ثُمَّ كُرْبَتِي *** وَمَا أَرْصَدَ الْأَحْزَابُ لِي عِنْدَ مَصْرَعِ
فَذَا الْعَرْشِ، صَبِّرْنِي عَلَى مَا يُرَادُ بِي *** فَقَدْ بَضَّعُوا لَحْمِي وَقَدْ يَاسَ مَطْمَعِي
وَذَلِـكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَـأْ *** يُبَارِكْ عَـلَى أَوْصَالِ شِـلْوٍ مُمَزَّعِ
وَقَدْ خَيَّرُونِي الْكُفْرَ وَالْمَوْتُ دُونَهُ *** وَقَدْ هَمَلَتْ عَيْنَايَ مِنْ غَيْرِ مَجْزَعِ
وَمَـا بِي حِذَارُ الْمَـوْتِ، إِنِّي لَمَيِّتٌ *** وَلَكِنْ حِـذَارِي جَحْمُ نَارٍ ملفّع
فوالله مَـا أَرْجُو إِذَا مِتُّ مُسْـلِمًا *** عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ فِي الله مَصْرَعِي
فَلَسْـتُ بِمُبْـدٍ لِلْعَـدُوِّ تَخَشُّـعًا *** وَلَا جَـزَعًا إِنِّي إِلَى الله مَرْجِـعِي

- زما ارد ګرد د سيال لپاره ډېرو خلکو خپل خپلونه کورنۍ په خورا ګڼ شمېر راټولې کړې دي.
- هر سيالګر راسره د تربګنۍ اظهار کوي په دې چې زه په اتکړو کې په زياته بې رحمانه توګه تړل شوی يم.
- ټولو خپل بچيان او ښځې راوستلې دي او زه يې د کجورې د لوی او غټې تنې ته نزدې کړی يم.
- د خپلې بې وسۍ او بې کسۍ فرياد الله پاک ته کوم چې د دارځړونې په وخت کې خلکو زما لپاره څه نه دي کړې؟
- ای د عرش لوی څښتنه! د ستونزې په روانه لړۍ سرښندنه راپه برخه کړه، غوښه يې راله ټوټه ټوټه کړه او خوراک مې هم ناوړه دی.
- په الله پاک باندې د باور لرو په خاطر په دار خېژولی شم، خو که د الله رضا وي زما په توکړه توکړه شوې اندامونو کې به خير او برکت واچوي.

او کله چې ستا له خوا ولاړ شي په ځمکه کې يې د خورا ډېر فساد او تخريبکارۍ هلې ځلې کوي په دې خاطر چې زرغونه او راټوکېدلی فصل او نوی نسل بې جرړې کړي او الله پاک ته هېڅ نوعه تخريب کاري پسنده نه ده * او چې کله ورته وويل شي چې له الله پاک څخه وډار شه نو دعصبيت غيرت يې ونيسي جهنم ورلره بس دی او جهنم د دوی لپاره ډېر بدترين ځای دی * او په خلکو کې داسې هم شته چې د الله پاک د خوشحالولو لپاره يې ځان په الله خرڅ کړی وي او الله پاک په خپلو بندګانو باندې ډېر د رحم او مهربانۍ والا دی.

۞ که څه هم د ژوند په بدل کې يې راته د کفر اختيار هم راکړ خو ولې مرګ ترې راته ډېر پسند دی او له ډار پرته مې سترګې بقې راوتې دي.

۞ لوړه په رب لايزال چې که مسلمان ومرم نو د الله پاک په لاره کې په مرګ او د مرګ په هېڅ کيفيت مې پروا نشته.

۞ اغيار او غليم ته به هيڅکله سر ټيټ نه کړم ځکه چې د ژوند پای مې الله ته په ورتګ ده.

حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ په خبيب رضي الله عَنْهُ وژړل او دا بيتونه يې وويل:

مَا بَـالُ عَيْنِكَ لَا تَرْقَـا مَدَامِعُهَا *** سَحًّا عَلَى الصَّدْرِ مِثْلَ اللُّؤْلُؤِ الْقَلِقِ

عَلَى خُبَيْبٍ فَتَى الْفِتْيَانِ قَدْ عَلِمُوا *** لَا فَشَـلٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَلَا نَـزِقِ

فَاذْهَبْ خُبَيْبُ جَـزَاكَ الله طَيِّبَةً *** وَجَنَّةُ الْخُلْدِ عِنْـدَ الْحُورِ فِي الرُّفُقِ

مَاذَا تَقُولُـونَ إنْ قَالَ النَّبِيُّ لَكُمْ *** حِينَ الْمَلَائِكَةِ الْأَبْرَارِ فِي الْأُفُقِ

فِيـمَ قَتَلْتُمْ شَـهِيدَ الله فِي رَجُلٍ *** طَاغٍ قَدْ أَوْعَثَ فِي الْبُلْدَانِ وَالرُّفَقِ

۞ د سپينو ملغلرو په څېر دې سترګې په سينه باندې غټې غټې اوښکې سيلابونه ولې نه تويوي؟

۞ ولې د اتلانو په خورا لوی اتل خبيب رضي الله عَنْهُ باندې نه ژاړې؟ داسې ځوک چې د جنګ په وخت کې نه بوزديله او نه بد اخلاقه و.

۞ خبيبه! رضي الله عَنْهُ په جنت الفردوس کې دې الله پاک په حورو او ډېرو ښو نېکو ملګرو ونازوه.

۞ چې ملائک د اسمان په څنډو کې وي او پيغمبر درته ووايي چې خبيب رضي الله عَنْهُ مو ولې د داسې سړي په بدل کې وژلی و چې بديل يې په کلو ښارونو او حتی په ملګرو هم سرغړونکی او ورانکاری و؟ نو ستاسو د مشرکانو به بيا څه ځواب وي.

د هجرت په څلورم کال د بئرمعونې دردناکه پېښه

نبي کريم ﷺ په مدينه کې د شوال د پاتې ورځو په شمول د ذی القعده او ذي الحجې اومحرم مياشتې تېرې کړې، دغه کال د حج اړوند مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو.

د احد له پېښې څلور مياشتې وروسته نبي کريم ﷺ د بئرمعونې ښکار شوې ملګري واستول.

د پيښې لړې داسې وه چې مشهورترين نېزه باز ابوبراء مالک بن جعفر مدينې ته راغی او د نبي کريم ﷺ سره يې ليدل کتل وشول.

د ملاقات په دوران کې ورته رسول الله ﷺ د اسلام بلنه ورکړه، ابوبراء نه خو اسلام ته غاړه کېښوده او نه يې کوم عکس العمل وښود، خو نبي کريم ﷺ ته يې دومره وويل: محمده! ﷺ که ځينې ملګري دې راسره نجديانو ته واستوې او دوی هلته ستا دين ته بلنه ورکړي، زيات اميد مې دی چې شايد ستا دين ته غاړه کيږدي.

نبي کريم ﷺ وځوابو چې له نجديانو څخه مې په ملګرو ډار محسوسوم.

ابوبراء ورته وويل: ستا د ملګرو د امن او امان ذمه داري زما په غاړه ده خو چې ستا دين ته خلک راوبلي.

د بنوساعده د «مرګ لټونوال» په لقب غازي منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُ په شمول يې د خپلو ملګرو څخه څلويښت خورا درانه او مخه ور ملګري واستول لکه حارث بن الصمة، حرام بن ملحان، عروة بن اسماء، نافع بن بديل بن ورقاء، د ابوبکر غلام عامر بن فهيره او داسې نور.. رضي الله عَنْهُمْ تر دې چې د معونې نوم ځای تر څاه ورسېدل.

معونه د بنو عامر او بنوسليم د قبيلو ترمنځ پرته ځمکه وه، اګر که نورې قبيلې هم وره نزدې وې خو ولې نسبةً بنو سليم ورته ډېر نزدې وو.

د مسلمانانو ضد جګړې ته عامر بنو سليم په توندۍ راوبلل، ټول قوم راغی او مسلمانان يې په خپل تم ځای کې راګېر کړل، کله چې مسلمانان پوهه شول چې خلکو ارادې خو بدلې دي، خپلې تورې يې له تېکو څخه راوويستې، له کعب بن زيد چې شم کور هم و پرته نور ټول شهيدان شول رضي الله عَنْهُمْ کعب بن زيد رضي الله عَنْهُ يې د شهيدانو له منځ نه ټپي ټپي راوويست او بيا د خندق په غزا کې شهيد شو.

عمرو بن اميه الضمري او د انصارو د بنوعمرو بن عوف له قبيلې څخه يو بل نفر چې منذر بن محمد بن عقبه نومېده رضي الله عَنْهُمَا دواړه د مرغانو له کبله چې په هوا کې په شهيدانو چورليدل خبر شول، دواړو وويل: دغه مرغان بې مقصده نه چورليږي، دواړه راغلل څه ګوري چې صحابه په وينو کې لت پت پراته دي او اسونه يې د دښمن په لاسونو کې ولاړ دي، انصاري عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ ته وويل: وايه اوس بايد څه وکړو؟ هغه ورته وويل: زه وايم چې بايد رسول کريم ﷺ ته حضور يوسو تر څو په پېښه يې وخبروو.

انصاري ورته وويل: منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُ چې په کومه خاوره وژل شوی دی تر مرګه به له هغه ځايه هېڅ چرته لاړ نه شم، بيا د غليم سره تر هغه لاس او ګرېوان شو چې شهيد شو.

عمرو بن اميه الضمري رضي الله عَنْهُ د مقابل سره ژوندی غلام پاتې شو، عامر بن الطفيل چې کله وپوهېد چې بنديوان خو د مضر د قبيلې دی په دې نيت چې مور يې د مضري غلام د ازادولو منښته کړې وه د سر ويښتان يې ورله وکلول او ازاد يې کړ.

عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ بېرته مدينې ته د راستنېدو په مهال د قنات پورتنې برخې قرقره[١] نوم ځای ته راورسېد د بنوعامر قبيلې د دوو غړو سره يې د ونې لاندې دمه واخسته، که څه هم د بنوعامر دواړ غړو له نبي کريم ﷺ نه امان هم اخستی خو عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ پرې ناخبره و، وړاندې له دې چې ارام وکړي عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ ترې وپوښتل چې څوک ياست؟ دواړو وويل: د بنوعامر غړي يو.

تر هغه ورته عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ تم شو چې په شيرين خوب دواړه ويده شول، هغه راوپاڅېد او دواړه يې په دې اند ووژل چې د نبي کريم ﷺ د ملګرو غچ واخلي.

مدينې ته په رارسېدو چې کله عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ تولو لړې نبي کريم ﷺ ته واروله نو ورته يې وويل: تا خو دوه داسې نفر وژلي دي چې هرومرو به يې زه ديت ورکوم.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: دا د ابوبراء کارونه دي، له پيله يې استولو باندې خوشحاله نه وم، او د هغه څه ډار مې محسوسو چې وشول.

د عامر بن الطفيل په بې وفايۍ او د نبي کريم ﷺ د ملګرو په بې رحمانه انداز وژولو باندې هغه ډېر بې تنده و.

د معونې د ځاه په پېښه کې عامر بن فهيره رضي الله عَنْهُ هم شهيد شوی و.

هشام بن عروه له خپل پلار څخه نقلوي چې عامر بن الطفيل وويل: يو سړی مې له مړينې وروسته د ځمکې او اسمان ترمنځ وليد او تر هغه پورته روان و چې اسمان يې د خپو لاندې کړ، چې دا به څوک وي؟ خلکو ورته وويل: هغه عامر بن فهيره رضي الله عَنْهُ و.

په څلورم هجرې کال کې د بنو نظير شړل

د بنو عامر هغه دوه وګړي چې عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ په تېروتنه کې وژلي وو د ديت ورکولو لپاره يې نبي کريم ﷺ له بنونظيرو سره د دوستانې لاسليک په بنسټ په ديت کې د مرستې غوښتنې لپاره ورغی، هېره دې نه وي چې بنونظير او بنو عامر سره هم خپل منځ کې

(١) قرقره له مدينې څخه اته ميله فاصله کې لرې پرته ده، او قنات د قرقرة الکدر نه په راښکته بهيږي.

دوستانه ليک درلود.

د نبي کريم ﷺ د راتګ سره ورته ټولو وويل: ابوالقاسم! ﷺ مونږ به تا ته دومره برخه درکړو چې تا ته به پسنده وي.

لږ وروسته بنو نظير سره خپل منځ کې بېل شول او مشوره يې وکړه چې سړی په ډېر ښه موقعه دی، د مرګ به يې بله داسې موقعه هېڅ چرته په لاس رانشي.

دا چې نبي کريم ﷺ د هغوی د کورونو دېوالونو لاندې دمه اخستې وه، سره يوه خوله شول چې د کور له بره پرې څوک لويه ډبره راګوزار کړي تر څو مو ترې غوږونه په ارام شي!

دعمرو بن جحاش په نوم يهودي راولاړ شو چې د ډبرې راخطا کول زما دنده شوه، عمرو بن جحاش يهودي د خپلې موخې د عملي کولو لپاره د کور په سر وريپورته شو، نبي کريم ﷺ ابوبکر، عمر او علي رضي الله عَنْهُمْ ټول د دېوال لاندې ناست وو.

د يهودانو د وژنې پراډ او منصوبه الله بې نقابه کړه، نبي کريم ﷺ ته پېغام راغی، په توندۍ سره وپاڅېد او د مدينې په لور رهی شو.

صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ يې مدينې ته په بېرته ستنېدو هېڅ ونه پوهېدل، له مدينې څخه چې له يو راروان نه يې پوښتنه وکړه هغه ورته وويل چې ومې ليد مدينې ته لاړ.

په بنو نظيرو کې د نبي کريم ﷺ پاتې ملګري هم د مدينې په لور وتپېدل تر دې چې د هغه حضور ته يې تشريف راوړ، د ليدو سره سم ورته نبي کريم ﷺ د يهودانو د جوړه کړې منصوبه او غدر واورو، نبی کريم ﷺ د بنونظيرو سره د خونړيزې معرکې لپاره د چمتوالي اعلان وکړ ټول صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ په جنګي لباس پوښل شوې د بنونظير ودانيو ته ورغلل، هغوی ترې په خپلو ماڼو، بنګلو او لويو لويو قلاونو وردننه شول، نبی کريم ﷺ قرار صادر کړ چې د يهودانو ولاړې کجورې په اور لمبه کړئ، له ماڼو څخه دننه بنونظيرو غږونه پورته کړل چې محمد! ﷺ دغه خو ته ورانکاري ده او په نورو يې تور بولې، د کجورو ونې په اور مه سوځوه.

د بنو عوف بن الخزرج څخه عبدالله بن ابي بن سلول، وديعه، مالک بن ابي قوقل، سويد، داعس او څه شمېر نور خلک بنونظيرو ته ولاړل او په خپل دريځ يې لا پسې کلک کړل چې خاطر مو راغونډ کړئ، مونږ مو ملاتړ کوو، هېڅکله به ورته تاسو يواځې نه پرېږدو، که چا درسره جنګ کو مونږ مو به جنګ کې ملتيا کوو او که له مدينې څخه يې د باندې ويستئ مونږ به هم درسره ووځوو.

که بنو نظير هر څومره د مالي او ځاني مرستې وږي وو ډېر انتظار يې وويست خو له هېڅ کوم پلوه ورته کومک رانغی، بلکې الله پاک د بنونظيرو په ګوګل او ډډ کې ډار لاپسې اضافه

کړ، له نبی کریم ﷺ څخه يې غوښتنه وکړه چې وينه يې توي نه کړي په دې شرط چې له اسلحې پرته به نور دومره کورنی ساز وسامان پورته کړي چې اوښان يې وړلی شي.

نبي کريم ﷺ يې عرض ومنو، د ځانونو سره يې دومره څه يوړل چې اوښانو يې بار وړلی شو، ځينو يهودانو د ځان سره د کورونو دروازې او درشلې هم يوړې او د خيبر په لور وتپېدل او ځينې خو يې بيخي شام ته لاړل، د بنونظيرو د مخه ورو له جملې څخه چې لنډ خيبر ته ستانه شول سلام بن ابي الحقيق او کنانة بن الربيع بن ابي الحقيق او حيي بن اخطب وو.

د دې مشرانو په خيبر کې د پاتې کېدو سره کوز پاتې خلکو کلکه ملتيا پېل کړه.

عبدالله بن ابي بکر راته وويل: د يهودانو دغو مشرانو خپلې ښځې، بچيان او شتمني خورا مستقله کړه، دوی مخکې او وروسته خلکو به باجې او ډولکې سورنې وهل، سندرغاړو يې هم په خورا زړه راښکونکو اوازونو غزلی او سندرې ويلې، د عمرو بن عبدود بې سارې حسينه وينځه هم ورسره وه چې دوی ورڅخه پلورلې وه[1].

په دومره ناز او مکېز يې سورنې باجې وهلې چې ساری يې نه درلود.

بنونظيرو خپل مالونه نبي کريم ﷺ ته پرېښودل، هيڅ چا هم وريکې حق نه درلود، نبي کريم ﷺ پخپل شامل اختيار اړتيا مناسب لګښتونه پېل کړل، په لومړي پړاو کې يې له انصارو ورونو وړاندې هغو خلکو ته چې لومړی هجرت يې کړی و، برخې ورکړې، خو دا چې سهل بن حُنيف او ابودجانه سماک بن حرب رضي الله عَنْهُمَا د خپل فقر او فاقت ځانګړې يادونه وکړه د هغوی لپاره يې هم پکې برخې وکړې.

د بنونظيرو اړوند الله پوره سورت حشر نازل کړل، په سورت کې په بنونظيرو باندې الله پاک خپل عذاب، په هغوی د نبي کريم ﷺ مسلّط کېدل او دغوځې پرېکړې يادونه کړې ده.

الله پاک فرمايي ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ۝١ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَخْرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟

---

(۱) د عمرو بن عبد ود د دغې وينځې نوم سلمی و، سلمی پخپله د لومړي ځل لپاره په مزينه قبيله کې واده وه، عمرو بن عبدو په مزينه قبيلې بريد وکړ او سلمی يې په کې وينځه وکړه، عمرو بن عبد ود د بنونظيرو سره د پلور پېر او د پور تېنګې اړيکې لرلې، بنونظيرو چې کله سلمی وليده د پېر اړوند يې د عمرو بن عبد ود سره خبرې وکړې خو هغه کلک انکار وکړ، په دې جريان کې پرې شراب وڅښل بيا يې ترې وغوښته چې سلمی خرڅوې؟ نو هغه پرې سلمی خرڅه کړه او ګواهان يې پرې هم ونيول، عمرو بن عبدو د دې پېښې اړوند دا شعرونه وويل:

سَقَـوْنِي الْخَـمْـرَ ثُمّ تَكَنّفُـونِي ** عُـدَاةُ اللهِ مِنْ كَـذِبٍ وَزُورِ

فَيَا لِلنّاسِ كَيْفَ غَلَبْت نَفْسِي ** عَلَى شَيْءٍ وَيَكْرَهُهُ ضَمِيرِي

❁ شراب يې راباندې وڅښول او دغه د الله دښمنان راباندې په دروغو او بهتان په داسې څه راټول او ګواه شول چې زما ضمير يې نه مني خو ولې حيران دې ته يم چې په نفس څنګه غالبه شوی يم؟

مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمْ لِأَوَّلِ ٱلْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا۟ ۖ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَأَتَىٰهُمُ ٱللَّهُ
مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا۟ ۖ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ ۚ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِى ٱلْمُؤْمِنِينَ فَٱعْتَبِرُوا۟ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٢﴾
وَلَوْلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمُ ٱلْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۖ
وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيُخْزِىَ
ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن
يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ
وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ مِنكُمْ ۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ
شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴾[1].

په دې معنا چې فيئ د غنيمت ځانګړې مستقله نوعه ده او کوم مال چې غنيمت وي د الله پاک د ښودلي تقسيم سره سم به په معلومو اصولو تقسيمېږي.

بيا لږ وروسته الله پاک فرمايي: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُوا۟ يَقُولُونَ لِإِخْوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ
أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ
إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا۟ لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُوا۟ لَا يَنصُرُونَهُمْ وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ ٱلْأَدْبَٰرَ ثُمَّ لَا
يُنصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِى صُدُورِهِم مِّنَ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَٰتِلُونَكُمْ
جَمِيعًا إِلَّا فِى قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَآءِ جُدُرٍۭ ۚ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ۖ ذَاقُوا۟ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ
ٱكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِى ٱلنَّارِ خَٰلِدَيْنِ
فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾[2]

(١) سورت حشر: (١-٧). ژباړه: الله هغه ذات دی چې د لومړي حشر لپاره يې د اهل کتابو کافران له خپلو کورونو نه وويستل، ستاسو هم غالب ګومان دا و چې دوی به هېڅکله ونه وځي او د هغوی هم کلکه عقيده وه چې زمونږه لوړې ماڼۍ به مو بچ او پټ پناه کړي، له هغه ځای څخه ورته الله پاک راغی چې د دوی پرې ګومان هم نه و، الله پاک ورته په زړونو کې ډار واچو چې خپل کورونه به يې په خپلو او د مومنانو په لاسونو نړول، ای د پوهې او عقل څښتنانو! لږ عبرت ورڅخه واخلئ * که دغه شړل ورته الله جزا نه وه ورکړې نو بل دنياوي عذاب به يې ورته ورکړی و، چې د هغوی وژل او سرونه ترې قلم کول دي، او د دې سره به ورته اخروي اورنی عذاب هم ورکول کيږي * کومې کجورې چې تاسو يا پرې کړې او يا مو ولاړې پرېښودې نو دا تاسو ته د الله امر و، په دې خاطر چې فاسقان او سرغړونکي سپک او تالاترغی کړي * د بنونظيرو کومه شتمني چې الله خپل پيغمبر ته بې جنګه او بې تورې ورکړې ده چې هېڅ اوښ او اس پرې نه دی ځغلول شوی، خو الله پاک د خپل مشيئت سره سم خپل استازي مسلط کوي چې په چا يې خوښه شي او الله پاک په هر شي توان لري * او نوره هغه دنيا مال او دولت چې الله پاک پرې مسلمانان د اسونو او اوښانو په ځغلولو مسلمانان غازيان کړي دي نو دغه مال او غنيمت د الله پاک لپاره او د هغه د رسول ﷺ لپاره او د رسول الله ﷺ د خپلو خپلوانو لپاره، د بې پلاره (يتيم) لپاره، او د ناداره او د مسافرو لپاره دی، په دې خاطر چې د شتمنو ترمنځ تقسيم او توزيع نه شي، د الله پاک استازی چې درته څه درکوي هغه واخلئ او چې له څه شي مو رابندوي ورڅخه کلک رابند شئ او له الله څخه وډار شئ هغه د سخت عذاب والا دی.

(٢) سورت حشر (١١-١٧). ژباړه: د عبدالله بن ابي بن سلول منافق او د هغه په څېر نورو منافقانو ته ستا فکر

په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا

د جمادی الاولی د میاشتې د ځینو ورځو په شمول او د ربیع الاول په ټوله میاشت کې نبي ﷺ د بنو نظیر له غزا وروسته په مدینه کې پاتې شو.

له دې وروسته يې د غطفان د قبیلې بنومحارب او بنوثعلبه سره د غزا کولو تصمیم ونیو او پر مدینه يې ابو ذرغفاري رضي الله عَنْهُ امیر وګماره.

د صحابه و جنګي لیکې تر هغه حرکت وکړ چې د نخل مقام ته ورسېدل(١)، د نجد دې غزا ته ذات الرقاع غزا هم ویل کیږي(٢).

هلته د بنوغطفان د خورا ډېرو جنګیالو سره مخامخ شول، وېره او ډار دومره عام شول چې نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو لپاره صلاة الخوف وکړ خو نصیب دا و چې د دواړو خواو ترمنځ هېڅ اخ اوډب رامنځ ته نه شول.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: د نخل په مقام کې د ذات الرقاع رامنځ ته شوې جنګي غزا ته زه هم د نبي ﷺ په ملتیا په خپل کمزوري اوښې ولاړم.

د بېرته راستنېدو په مهال به راڅخه ملیان تېز ولاړل او زه به ټپ شوم تر دې چې نبي کریم ﷺ راونیولم، راته يې کړه: جابره! ولې ټپ شوې؟ ما ورته وویل: د الله رسوله! اوښ مې مزل نه شي کولی، هغه راته وویل: اوښ دې چو کړه، ما خپل اوښ چو کړ، نبي ﷺ راته وویل: یا خو

نه دی چې د اهل کتابو له جملې څخه هم پلوه کافرانو ته وايي چې که تاسو له دې ځایه وویستل کیږئ مونږ به هم درسره ووځو، او که چا درسره جنګ جدل کو نو مونږ مو مرستندویان یو، الله پاک په دې ګواهي ورکوي چې دوی په خپلو خبرو کې دروغجن دي * که هغوی وویستل شي نو دوی به ورسره هېڅکله هم ونه وځي او نه به ورسره په جنګ جګړو کې هېڅ مرسته وکړي، خوکه بیا هم مرسته يې وکړي نو هرومرو به شکست زده وي او بیا به يې هېڅ چرته مرستې ته ټنډه ښه نه کړي * دا ځکه چې تاسو د هغوی په زړونو کې ډېر رعب داب لرئ ولې چې هغوی بې وقوفه خلک دي * د دېوال تر شاه او یا له خوندي ځای پرته مخامخ تاسو سره هېڅ کله هم جګړه نه شي کولای ځکه چې هغوی ډېر بې شعوره دي * دوی هم د لږ څه وړاندې تېر شوو په څېر بې عقله دي او ډېر زر به خپل انجام او پای وګوري او د دوی لپاره درد ناک عذاب دی * لکه د شیطان په څېر چې انسان ته د کفر دعوت ورکړي اوبیا د کفر کولو وروسته ورته ووايي چې زه درڅخه بېزراه یم زه د مخلوقاتو له پالونکي نه ډارېږم * له اور پرته ددغې دواړو بل ځای نشته، دواړه به په اور کې وي او اور د ظالمانو ځای دی.

(١) نخل په نجد کې د غطفان د قبیلې د ځای نوم دی.

(٢) ویل کیږي چې ذات الرقاع ځکه دې غزا ته ویل کیږي چې مجاهدینو په کې خپل بېرغونه څیرلي وو. ځینې نور وايي: ذات الرقاع ورته ځکه وايي دا هلته د ونې نوم و او ونې ته نژدې پېښه رامنځ ته شوه، ځینې نور وايي: ذات الرقاع ورته ځکه وايي چې د مجاهدینو خپې وریکې په کلنو کپړو سورې ورې شوې وې.

له ونې څخه راله لښته غوڅه کړه او يا دې ته خپله لښته دوه ځای کړه.

ما هغه وکړل چې نبي کريم ﷺ راته ويلي و، نبي کريم ﷺ راڅخه لښته واخسته او څو وار يې پرې اوښه وټومبله، بيا يې راته وويل: په اوښ دې سپور شه.

زه په اوښ سپور شوم، لوړه په رب لا يزال چې هغه يې په رښتونې توګه استازی راستولی دی چې د هغه له اوښ هم زما اوښ تېز رفتاره و.

بيا مې نبي کريم ﷺ سره خبرې اترې کولې هغه راته وويل: جابره! اوښ دې راباندې نه پلورې؟ ما ورته کړه: د الله رسوله! خوښه دې نه ده چې درته يې ډالۍ کړم؟ هغه راته کړه چې په ډالۍ کولو دې خوښ نه يم خو که راباندې يې پلورې نو ورته تيار يم، ما ورته وويل: د الله رسوله! نرخ راته ووايه.

هغه وويل: په يو درهم مې شو، ما ورته وويل: په يو درهم خو يې نه خرڅوم، هغه راته کړه: په دوه درهم يې راکړه، ما ورته وويل: په دغې يې هم نه خرڅوم، هغه يو يو درهم په بره روان تر دې چې يوې اوقيې[1] ته ورسېد، ما ورته کړه: د الله رسوله! په يوې اوقيې راسره خوښ يې؟

هغه وويل: هو، ما ورته وويل: د يوې اوقيې په بدل کې مې اوښ په تا وپلورو، هغه وويل: زما شو.

بيا يې راته وويل: جابره! ښځه دې کړې ده؟ ما ورته وويل: هو.

هغه وويل: ثيبه ده که باکره؟ ما ورته وويل: ثيبه ده.

هغه وويل: ولې دې باکره نه کوله چې دواړو سره لوبې لوبالې کولې؟ ما ورته وويل: د الله رسوله! د احد په ورځ چې مې پلار شهيد شو اووه لورګانې ترې پاتې وې، په دې خاطر چې د خورګانو مې ښه پالنه وشي ثيبه مې له نظره ښه راغله.

هغه وويل: ان شاء الله چې ډېر ښه کار دې کړی دی، که صرار ته[2] په خيرخيريت ورسېدو، هلته به اوښان ذبحه او ورځ به هم تېره کړو، ستا بي بي به له مونږ.ه خبره شوي يې نو تکی ګانې به يې تيارې کړي وي، ما ورته وويل: د الله پېغمبره! مونږ تکی ګانې نه لرو، هغه وويل: پېدا به شي خو ته دې خپل کارونه پياوړي کړه.

صرار ته په رسېدو د نبي ﷺ په امر اوښان ذبحه شول، ټوله ورځ مو تېره کړه، د شپې له مخې نبي کريم ﷺ خپل ارام ځای او مونږ خپلو ارام ځايونو ته ننوتو، د شپې له پلوه مې د نبي کريم ﷺ سره ټول تېر جريان خپلې بي بي ته واورو، هغه راته وويل: ډېره ښه ده خبره يې اورو او منو يې.

(۱) يوه اوقيه څلويښت درهمه وي. (ژباړن) وګوره: ترتيب مختار الصحاح: (۸۷۶).
(۲) صرار له مدينې څخه درې ميله اندازه کې لرې دی.

د سبا د راختو سره سم مې اوښ له مهار ونيو او د نبي كريم ﷺ په دروازه مې چو كړ، او مسجد كې يې ترڅنګ نزدې كښېناستم، نبی كريم ﷺ چې كله اوښ وليد پوښتنه يې وكړه: دا څه دي؟ هغوی ورته وويل: دا اوښ جابر رضي الله عَنْهُ راوست او دلته يې چو كړ، هغه وويل: جابر څه شو؟ ما ته اواز وكړی شو زه ورغلم راته يې وويل: وراره! اوښ دې درواخله، مخكې هم اوښ ستا او اوسمهال هم ستا دی او بلال رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: جابر د ځان سره بوځه او يوه اوقيه ورته وركړه.

هغه روان كړم او له اوقيې څخه يې راته څه اندازه زياته هم راكړه، لوړه په رب لايزال چې اوښ به ورځ تر بلې ښه غټېده او د خير او بركت نښې نښانې به يې پې درېې څرګندېدې تر دې چې د يوم الحره په واقعه كې مو له لاسه ووت.

د تېر په څېر جابر رضي الله عَنْهُ وايي: د ذات الرقاع په غزوه كې چې كله مونږ د نبي كريم ﷺ سره له نخل مقام څخه راووتو، يو مسلمان د مشرك سړي ښځه وينځه كړه، د ښځې خاوند چې كله راغی او د خپلې ښځې اړوند راپور ورته ورسېد، نبي كريم ﷺ بېرته د خپل كاروان په شمول د راستنېدو په دوران كې و، مشرك لوړه پورته كړې وه چې تر هغه به ارام نه كينې تر څو يې د محمد ﷺ په ملګرو كې خرپ ترپ او وينه يې نه وي روانه كړې.

هغه و چې سړي د نبي كريم ﷺ په پل پسې پل پورته كړ، يو ځای ته په رسېدو نبي كريم ﷺ له ملګرو څخه وپوښتل چې د شپې څوكيداري دنده به څوك په غاړه واخلي؟ د دندې د انجامولو لپاره يو مهاجر او انصاري د قربانۍ وركولو څرګندونې وكړې، نبي ﷺ ورته وويل: د ناو په خوله كې نېغ او بېدار ووسئ.

د ناوچې خولې ته په رسېدو انصاري مهاجر ته وويل: د شپې د كومې برخې څوكېداري درته اسانه ده؟ لومړنۍ برخه او كه وروستنۍ؟ مهاجر ورته وويل: د شپې لومړنۍ برخه ته وكړه او زه به د شپې وروستنۍ برخه ورونېوم، مهاجر د ارام لپاره ډډه شو او انصاري په لمونځ ودرېد.

مشرك هغې دې چې راورسېد چې څنګه يې انصاري د ديد لاندې راغی و يې پتيله چې دا خو د محمد ﷺ جانشين دي، غشی يې پرې وار انصاري يې وويشت، بيا يې پرې بل او بيا يې پرې بل غشی وار كړ او انصاري په لمونځ ولاړ و او له ځانه به يې غشي لرې كول، بالاخره مجبوره شو او ركوع او بيا سجدې ته ولاړ، اخر يې هم په ارام بوخت ملګری رابېدار كړ او ورته يې وويل: داسې ټپي شوم چې حركت ترې نه شم كولای..

مهاجر راپورته شو، مشرك چې وپوهېد دواړه راباندې پوهه شول لاړ وتښتېد.

مهاجر چې كله په انصاري باندې راماتې بې دريغه وينې وليدې ورته يې وويل: سبحان الله! د لومړني ګوزار سره دې ولې نه رابېدارولم؟ انصاري ورته وويل: ما په لمونځ كې سورت

لوست او دا مې له خاطره روغه نه لیده چې سورت نیمه کې پرېږدم تر څو اخر ته يې ورسوم.

خو چې هغه راباندې په مسلسله توګه ګوزارونه پیل کړل ما رکوع وکړه تر څو ته ویوهیږې، او زما دې په الله قسم وي چې که د نبي کريم ﷺ د امر سره سم راباندې د مورچې ساتنه لازمه نه وه نو يا خو به يې رانه ساه په ولاړه ویستلې وه او یا به مې سورت تر پایه رسولی و.

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ چې له ذات الرقاع له غزوې څخه مديني ته راستون شو نو د جمادی الاولی د پاتې ورځو په شمول يې د جمادی الاخره او رجب دواړه میاشتې په مدينه کې تېرې کړې.

په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا

د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ سره د ایښې وعدې په بنسټ نبي کريم ﷺ د شعبان په میاشت کې د بدر مقام ته د بیا ځل لپاره ووت.

نبي کريم ﷺ په بدر کې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ته اته شپې ورځې ځنډ وویست.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ هم د مقابلې لپاره د مکې د ځوانانو په شمول تر بدره منزل لنډه و تر دې چې د ظهران د مجنې اوبو ته راورسېد بېرته يې زړه ستنېدو ته ښه شو او ملګرو ته يې وویل: قریشو! ستاسو د بریمنې شخړې لپاره راته څربه کال چې مالونه مو ښې ګیاګانې وخوري او تاسو پرېمانه ماسته شېدې وخوړای شئ راته نیک بریښي، چونکه سږکال وچکالي ده، د جګړې پایلې به ښې نه وي، زه اټکلوم چې بېرته ولاړ او باید هرومرو ستانه شوو.

د مکې میشتوالو به په مکه کې بېرته راستون شوي لښکر ته حلوا خواره ویل، هغوی به ورته ویل: تاسو جنګ ته نه بلکې حلوا خوری ته تللي وئ.

نبي کريم ﷺ لا هم هغسې د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ راتګ ته د انتظار شیبې لنډولې څه ګوري چې مَخْشِي بن عمرو الضمري يې په حضور کې عارض شو، هېره دې نه وي چې مخشي بن عمرو الضمري هغه هستي ده چې د ودّان په غزا کې يې د خپل قوم او نبي ﷺ ترمنځ سولیز تړون لاسلیک کړی و، ورته يې وویل: محمده! ﷺ څه کوې؟ ایا قریشو ته ځنډ وباسې؟

هغه ورته وویل: هو. او که دې خوښه وي چې ستا تړون هم بېرته درکړو!! او په تورو به مو ترهغه ووهو چې الله پاک زمونږ او ستاسو ترمنځ فیصله وکړي.

هغه ورته وویل: مونږ جنګ ته اړتیا نه لرو.

نبی کريم ﷺ لا هم هغسې په انتظار کې و چې معبد بن ابي معبدالخزاعي راغی حالانکه هغه د نبي کريم ﷺ اوښه د تېز رفتارۍ په حالت کې وليده نو دا شعرونه يې وويل:

قَـــدْ نَفَرَتْ مِنْ رُفْقَـــتَيْ مُحَمَّدِ *** وَعَجْوَةٍ مِنْ يَـــثْرِبَ كَالعَنْجَدِ
تَهْوَى عَلَى دِيـــنِ أَبِيهَا الْأَتْلَدِ *** قَدْ جَعَلَتْ مَاءَ قُدَيْدٍ مَوْعِدِي
وَمَاءَ ضَجْنَانَ لَهَا ضُحَى الْغَدِ

❁ د محمد ﷺ او د هغه د ملګرو او د يثرب د تورو انګورو په شان کجورو نه زما اوښه ډېره وډارېده.

❁ د خپل مخکني پلار په څېر يې رفتار تېز کړ او د قُديد اوبه يې راسره اوس مهال او د ضجنان اوبه يې راسره سبانۍ وعده ده.

عبدالله بن رواحه رضي الله يې اړوند دا شعرونه وويل: [1]

وَعَدْنَا أَبَا سُفْيَانَ بَدْرًا فَلَمْ نَجِـدْ *** لِمِيعَـــادِهِ صِدْقًا وَمَـــا كَانَ وَافِيَا
فَـــأُقْسِمُ لَـــوْ وَافَيْتَنَـــا فَلَقِيتنَا *** لَأُبْتَ ذَمِيمًـــا وَافْتَقَدْتَ الْمَوَالِيَا
تَرَكْنَـــا بِـــهِ أَوْصَالَ عُتْبَـــةَ وَابْنَهُ *** وَعَمْـــرًا أَبَا جَهْلٍ تَرَكْنَـــاهُ ثَاوِيَا
عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللهِ أُفٍّ لِدِينِكُـــمْ *** وَأَمْرِكُـــمْ السَّيْءِ الَّذِي كَانَ غَاوِيَا
فَـــإِنِّي وَإِنْ عَنَّفْتُمُـــونِي لَقَائِلٌ *** فِدًى لِرَسُـــولِ اللهِ أَهْـــلِي وَمَالِيَا
أَطَعْنَـــاهُ لَـــمْ نَعْدِلْهُ فِينَـــا بِغَيْرِهِ *** شِـــهَابًا لَنَا فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ هَادِيَا

❁ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ مونږ سره بدر کې د جنګ لوظ ايښی و، نه خو هغه پخپل لوظ ولاړ دی او نه په لوظونو کې وفادار او رښتونی دی.

❁ لوړه په رب لايزال که ته په رښتيا هم جنګ ته راغلی وې ستا شان او شوکت او ټوله دبدبه به ناسته وی او له خادمانو به بې برخې شوی وې.

❁ په بدر کې د عتبه او د هغه د ځوی په څېر لوی کفر کټی مو نښې پرېښې دي او ابوجهل هم اوس مهال په بدر کې شته دی.

❁ ستاسو دين او هغه بې وقوفانه بدترين راج به هرومرو ريزمريز شي چې په بدل کې مو د الله د استازي سرغړونه وکړه.

❁ اګر که تاسو به ما په دې ملامته کوئ خو زما شتمني او کورني غړي دې له رسول الله ﷺ نه قربان وي.

❁ مونږ د هغه خبره داسې منو چې د خپلو هيڅ ډول مشرانو سر يې برابر نه بولو، بلکې دا خو په تروږمني شپه کې ځلانده ستوری دی.

(۱) ابن هشام وايي: دا شعرونه ابو زيد انصاري ما ته د کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ په نوم اورلي وو.

په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا

له دې جريان وروسته نبي کريم ﷺ بېرته مدينې ته ستون شو، هلته يې د ذوالحجې مياشت پوره تېره کړه، په دغې کال کې د حج مراسم د مشرکانو په لاس کې وو، هېره دې نه وي چې دغه مياشت او د حج مراسم مدينې ته د نبي کريم ﷺ له راتګ څخه د څلورم هجري کال احصائيه ده.

بيا نبي کريم ﷺ د دومة الجندل[1] غزا وکړه، د دواړو خواوو جنګي ليکې يو تر بله مخامخ نه شوې، وړاندې له دې چې هلته ورسيږي بېرته مدينې ته راستون شو او پاتې ټول کال يې په مدينه کې تېر کړ.

په پنځم هجري کال کې د خندق غزا

د خندق غزا د هجرت په پنځم کال د شوال په مياشت کې واقع شوې وه.

د پېښې د رامنځ ته کېدو لړې داسې وه چې د بنووائل او بنو نظير ځينې مخه ورې هستۍ لکه سلام بن ابي الحقيق النضري، حيي بن اخطب النضري، کنانة بن ابي الحقيق النضري، هوذة بن قيس الوائلي، ابوعمارة الوائلي او څه نور چې د نبي کريم ﷺ پر ضد يې جنګي پلان جوړ کړی و، مکې ته ولاړل او د قريشو سره يې د نبي کريم ﷺ په ضد د پرېکنده شخړې غوښه پرېکړه وکړه او ورته يې وويل: تر هغه به په جنګ کې ورسره ملتيا ته دوام ورکوي تر څو مسلمانان له بيخه يوسو.

قريشو مکې ته راغلو يهودانو ته وويل: ای د يهودانو ښاغلو! تاسو وايئ چې زمونږ او د محمد ترمنځ پرته ديني تربګني او تاو تريخوالي کې څوک په سمه او څوک په ناسمه دي؟ چونکه تاسو اهل کتاب ياست او د علم معرفت خښتنان ياست په دې مو وپوهوئ چې د چا دين ښه او په حق برخمن څوک دي؟

يهودانو وځوابول چې له هغوی څخه ستاسو دين ښه او له هغوی څخه تاسو په حق ډېر برخمن ياست.

---

(١) دومة الجندل د مدينې منورې برخه ده، دواړو ترمنځ پرته فاصله نزدې پنځلس شپې اندازه ده، په دې غزا کې نبي کريم ﷺ سباع بن عرفطه رضي الله عَنْهُ په مد ينې امير ګمارلی و.

هاغه و چې الله پـکې د قران کريم دا ايتونه نازل کړل ﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا
مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ﴿٥١﴾
أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾ أَمۡ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُلۡكِ فَإِذٗا لَّا يُؤۡتُونَ ٱلنَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمۡ
يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ فَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ ءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَءَاتَيۡنَٰهُم مُّلۡكًا عَظِيمٗا ﴿٥٤﴾
فَمِنۡهُم مَّنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنۡهُم مَّن صَدَّ عَنۡهُۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا﴾[١].

قريش چې کله د يهودانو په کلکې ملاتړی ويوهېدل ډېر خوشحاله او جنګ ته هم له زړه نه ليواله شول تر څو د رسول الله ﷺ په ضد کلکه جګړه وکړي، بالاخره يې د جنګ لپاره نيټه هم سره معلومه کړه او اتفاق ته پرې ورسېدل.

مذکوره يهودان له مکې وروسته بنو غطفان ته ولاړل او د نبي کريم ﷺ په ضد جګړه يې راتيز او لا يې پسې وهڅول، په دې يې قانع کړل چې دوی به يې کلک ملاتړ کوي او قريشو سره هم موافقې ته رسيدلي دي، د دې خبرو په اوريدو ورسره بنوغطفان اتفاق رايه وکړه.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې د قريشو جنګي قيادت وريه غاړه و عيينة بن حصن چې د بنوفزاره مشري يې کوله او حارث بن عوف بن ابي حارثة المري چې د بنومرة قيادت يې په غاړه درلود، مسعود بن زحيله چې د بنواشجع د قبيلې مشري يې کوله په ټاکلي نيټه د نبي کريم ﷺ ضد د خونړيزې جګړې په نيت راوخوځېدل.

نبي کريم ﷺ چې کله د بېلابېلو قبيلو د راتګ خبر تر غوږ شو، له مدينې څخه يې د لوی غټې کندې د کنستلو امر وکړ، تر څو مسلمانان په کې د زيات اجر د ګټلو لپاره يو تربله زياته ونډه واخلي خپله يې هم په کې د کار پيل وکړ.

نبي کريم ﷺ خپله هم ستړی ستومانه او صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ هم ډېر ستړي ستومانه شول.

د نبي کريم ﷺ سره په خندق کنستلو کې ګرد منافقان په شا ولاړل او د خدمت نه کولو ته به يې اندکه بهانه جوړوله، د نبي کريم ﷺ له اجازې پرته به پټ پټ کورونو ته ستنېدل، د خندق د کنستلو په دوران کې که به کوم رښتني مسلمان ته کورنۍ اړتياوې مخې ته راغلې

(١) سورت نساء: (٥١–٥٥). ژباړه: ايا ستا هغه چا ته سوچ او خيال دی چې په بوتانو ساحرانو يقين او ايمان لري او کافرانو ته وايي چې تاسو د مسلمانانو په نسبت په نيغه لاره روان يئ * په دغې خلکو الله لعنت نازل کړی دی او په چا چې الله خپل لعنت نازل کړي نو هيڅ راز مرستندويه به ونه وينې * که دوی لږ هم واک او اختيار درلودای نو د کجورې د داغ په اندازه به يې هم هېڅ چا ته نه و ورکړی * بلکې دوی د الله پاک په احسان او فضل (نبوت) باندې ورکړل شوو سره کينه بغض کوي، د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ په کورنۍ کې خو مونږ ډېرو ته اسماني کتاب او نبوت ورکړی دی او هغوی ته مو د دې سره ډېره لويه بادشاهي هم ورکړې وه * له دوی څخه ځينو پرې ايمان راوړ خو ولې ځينو نورو يې ورڅخه خلک رابندول او د سوځولو لپاره ورله جهنم بس دی.

له نبي كريم ﷺ نه به يې اجازه وغوښته او بيا به د خپل اړتيا د حل او فصل په نيت وتېپېد.

خو د اړتيا د بشپړېدو سره سم به يې بېرته د مسلمانانو كومك او ورسره مرستې ته په ډېر جديت حاضري وركوله، تر څو دلوى خير او سترې اخروي بدلې نه محروم نه شي، د دغې رښتني مومنانو اړوند الله دا ايتونه نازل كړل: ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِذَا كَانُواْ مَعَهُۥ عَلَىٰٓ أَمۡرٖ جَامِعٖ لَّمۡ يَذۡهَبُواْ حَتَّىٰ يَسۡتَـٔۡذِنُوهُۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسۡتَـٔۡذِنُونَكَ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۚ فَإِذَا ٱسۡتَـٔۡذَنُوكَ لِبَعۡضِ شَأۡنِهِمۡ فَأۡذَن لِّمَن شِئۡتَ مِنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمُ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾[1].

دا ايتونه الله پاک د هغه چا متعلق وغږول چې په رښتيا هم د خير او اجر طلب ګار وو او د زړه په خوښه يې د الله پاک او د هغه د رسول اطاعت ته غاړه ايښې وه.

او هغه منافقان چې نه خو يې د خندق په كنستلو كې ونډه درلوده او له بل پلوه به د نبي ﷺ له اجازې پرته كورونو ته ستنېدل، الله پاک دا اياتونه نازل كړل: ﴿لَّا تَجۡعَلُواْ دُعَآءَ ٱلرَّسُولِ بَيۡنَكُمۡ كَدُعَآءِ بَعۡضِكُم بَعۡضٗاۚ قَدۡ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمۡ لِوَاذٗاۚ فَلۡيَحۡذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنۡ أَمۡرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمۡ فِتۡنَةٌ أَوۡ يُصِيبَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ قَدۡ يَعۡلَمُ مَآ أَنتُمۡ عَلَيۡهِ وَيَوۡمَ يُرۡجَعُونَ إِلَيۡهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُواْۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ﴾[2].

نبي كريم ﷺ د خندق له وزګارېدو سره سم د قريشو جنګي لس زره كاروان د قريشو او د هغوى له ملاتړ بنو كنانه او اهل تهامه څخه جوړ و، راورسېدل او د جرف او زعابه ترمنځ د رومې مجتمع الاسيال سيمه كې يې واړوله، غطفان هم د نجديانو په ملاتړ خوځښت پيل كړ او د اُحد ترڅنګ ذنب نقمى كې تم شول.

نبي كريم ﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول چې درې زره ته يې شمير رسيدګي كوله ميدان ته ووت، جبل سلع ته يې شاه كړه او هلته يې جنګي محاذ ونيو، هېره دې نه وي چې خندق د مسلمانانو او راغلو كفارو ترمنځ فاصله وه.

ګرد ماشومان او زنانه يې په خورا خوندي لويو قلعه ګانو كې ځاى پر ځاى كړل، د الله ستر

(١) سورت نور: (٦٢). ژباړه: رښتني مومنان چې په الله او رسول رښتنى ايمان لري هغه څوک دي چې بغېر له اجازې نه خپل شخصي كارونو پسې نه شلّه كيږي، څوک چې هم له تا څخه اجازه غواړي هغوى په رښتيا په الله او د هغه په رسول باوري دي، كه هغوى درڅخه كله هم د ځينو اړتياو د پوره كولو لپاره اجازه غواړي نو ورته اجازه وركړه او الله پاک څخه ورته بخشش هم وغواړه، الله پاک بخشش كونكى او د رحم والا دى.

(٢) سورت نور: (٦٣-٦٤). ژباړه: د نبي ﷺ رابلنه د خپل منځې بلنې په څېر مه ګڼئ، هغه خلک چې پټ او پناه وځي الله يې ډېر ښه پېژني، د الله او د هغه د رسول ﷺ سرغړونكي دې په دې وپوهيږي چې الله پاک به يې په سخت دنيوي عذاب ونيسي او په اخرت كې به ورته هم دردناک عذاب وركړي * په دې ښه وپوهيږئ چې ټول اسماني او ځمكني مخلوقات د الله په واک كې دي، ستاسو د درواغو او رښتياو معلومات الله پاک ته شته دى او د دې په انجام به مو الله پاک هغه ورځ وخبروي چې تاسو ورته ورشئ او الله پاک په هر څه باندې عليم او دانا دى.

دښمن حيي بن اخطب نضري د کعب بن اسد حضور کې عرض شو او کعب د نبي ﷺ سره کلک ژمن لیک ایښی و چې په ضد به یې د هېڅ چا مرسته نه کوي، کعب پرې له دننه دروازه کلکه رابنده کړه او حيي بن اخطب ته یې د ننوتلو هېڅ اجازه ورنکړه، حيي په لوړ غږ وویل: تباه شې کعب! دروازه خلاصه کړه! هغه ورته وویل: حيي! رب دې خوار کړه ته بدنصیبه انسان یې ځه په مخه دې ځه، ما د محمد ﷺ سره تړون لاسلیک کړی دی او هغه په ژمنه ولاړ او رښتونی وفادار دی او زه ورسره هیڅکله هم خپله کړې ژمنه نه ماتوم.

هغه ورته بیا اواز وکړ چې تباه شې دروازه خلاصه کړه په خبره دې مازغه خلاصوم، خو کعب انکار وکړ او دروازه یې خلاصه نه کړه.

حيي ورته بالاخره وویل: تا راباندې د خپلې قلعه دروازه په دې خاطر راپورې کړې ده چې درسره په درستارخوان څه ونه خورم.

هغه و چې کعب بن اسد ورته له غیرت نه دروازه خلاصه کړه، حيي ورته وویل: کعبه خوار شې!! د ټولې زمانې د عزت سورلۍ مې ستا په دروازه چو کړېده، لوی اژدها بې ساری څپاند سیند مې راخوشې کړی دی، قریش مې د ګردو مشرانو او مخه ورو په شمول په مجتمع الاسیال کې کینولي دي او غطفان مې هم د واکداره او لویانو په شمول د احد لمن ذنب نقمَی سره تم کړي دي او په دې یې راسره ژمنه کړې ده چې تر هغه به بېرته نه ستنیږي تر څو یې محمد د خپلو ملګرو سره له تېغه نه وی تېر کړی.

کعب ورته وویل: دزماني دوامداره عزت نه بلکې زما لپاره دې ابدي شرم زما په کور چو کړی دی، ستا راغلې لښکرې هغه وریځ ده چې ګړه زاری او بریښنا لري خو اوبه نه لري.

ای حيي! غرق او تباه شې د محمد سره مې په خپل کړي لوظ ولاړ پرېږده، هغه په لوظ وفادار او عهد کې رښتونی دی، حيي د کعب په شاه تر هغه لاس وهو چې د لوظ ماتونې ته یې په دې شرط تیار شو چې قریشو او غطفان که محمد ﷺ او ملګري یې ونه وژل زه به تر هغه ستا سره ستا په خوندې کلا کې یم تر څو د دواړو انجام یو څېر وي، هغه و چې کعب خپل لوظ مات کړ او د نبي کریم ﷺ سره له لاسلیک کړي تړون څخه په شا شو.

د بنوقریظه عهد شکنۍ خبر چې کله د نبي کریم ﷺ او دمسلمانانو غوږونه وسکوندل، نبي کریم ﷺ د پېښې د سپیناوۍ په لړ کې د سعد بن معاذ –چې دغه مهال د اوس قبیلې مشر و، سعد بن عبادة بن دلیم– چې دغه مهال یې خزرج د قبیلې مشري لرله، عبدالله بن رواحه او خوَّات بن جبیر – رضي الله عَنْهُمْ – تحقیقاتي پلاوې ولیږدول او ورته یې وویل: ولاړ شئ او پلټنه وکړئ که هغوی په رښتیا ژمنه له خپو نه لاندې کړې وه ما به په اشاره کې وخبروئ او که په ژمنه کلک ولاړ وو نو د خلکو په مخکې به یې وفاداري په لوړ غږ اعلان کړئ.

منتخب شوې پلاوې چې کله هدف ته ورسېده څه ګوري چې قيصه د وررسيدلي راپور څخه لا پسې بهر وه، د دوی په ليدو يې نبي کريم ﷺ ته سپورې ستغې هم وويل او ويې پوښتل: د الله رسول څوک دی؟ زمونږ او د محمد ترمنځ هېڅ راز تړون نشته!! سعد بن معاذ چې تيزه لهجه يې درلوده د نبي کريم ﷺ ته د سپکو سپورو په بدل کې بېرته سپکې سپورې وويلې خو ولې هغوی بېرته په تورو او نسکورو ځوابونه ورکول.

سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ ورته وويل: کنځاوې ورته مه کوئ، خبره له کنځاو پورته ده.

سعد بن عباده او سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُمَا دواړه نبي کريم ﷺ ته عرض شول او ورته يې وويل: عضل او قاره!!

يعنې د عضل او قاره چې د رجيع والاو سره څه کړي وو نو خبره د هغه په څېر ده، نبي کريم ﷺ غږ کړ چې الله اکبر! مسلمانانو مبارک مو شه!!

دغه مهال په مسلمانانو د غم پرته لړي نوره هم وده وکړه، ځيني دښمنان پرې له باندې او نور ځيني پرې له لاندې راغلل، خلکو په الله راز راز ګومانونه پيل کړل، د ځينو منافقانو نفاق سم صحيح راڅرګند شو تر دې چې معتب بن قشير وويل: محمد خو به مونږ سره د کسرا او قيصر د خزانو وعدې کولې او اوس هېڅ څوک له ډېره ډاره اودس ماتي ته نه شي تللای؟

اوس بن قيظي نبي کريم ﷺ ته وويل: د الله رسوله! زمونږ کورونه د ښمن ته تش خالي پراته دي او له مدينې څخه هم بهر دي ما ته اجازه راکړه چې کور ته لاړ شم.

څه کم يوه مياشت د خندق جنګ دوام ودرلود، که څه هم دواړه خواوې سره مخ اتې نه شوې خو ولې دواړو خواو په يو بل غشي وورول، په خلکو باندې بدترين حالت نور هم پسې لوی شو، نبي کريم ﷺ په دې جريان کې د غطفان دوه مخه ورو او جنګي مشرانو هر يو عيينه بن حصن او حارث بن عوف ته استازي واستول چې په دې شرط به مونږ تاسو ته د مدينې د ميوو دريمه برخه درکړو که خپلې لښکرې مو له جنګي محاذ څخه ستنې کړې، د نبي کريم ﷺ او د هغو ترمنځ د جوړ جاړی خبرې رواني وې، دواړه خواوې سره رضا شوې، تړون هم لاسليک شو خو ګواهان او د لوړې پورته کولو مراسم يې نه درلودل.

نبي کريم ﷺ د صلحې روانه لړي سعد بن معاذ او سعد بن عباده – رضي الله عَنْهُمَا – ته واوروله تر څو دواړه د روان جريان اړوند نېکه مشوره ورکړي، دواړو ورته وويل: د الله رسوله! که ته په خپله دا صلحه کوې ستا له وجې ورته مونږ هم تيار يو او که په دې صلحه درته الله امر کړی وي هرومرو به يې عملي کوو، او که نه ته زمونږ له کبله يې کوې؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: نا ستاسو د خير له کبله صلحه کول غواړم، لوړه په رب لا يزال چې عرب مې له کله راهيسې وليدل چې په تاسو له يوې ليندې څخه غشي وروي او له هر

اړخه یې دربانديې اسمان راښکته کړی دی، په دې خاطر چې د هغوی اتحاد ونړوم تر یو حده مې دغه صلحه له نظره ښه راغله.

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ورته وویل: د الله رسوله! ستا له راتګ وړاندې مونږ مشرکان او بوت پرست خلک وو، نه مو الله پیژنده او نه مو ورله چرته عبادت کړی و، دا کجورې به دې خلکو له مونږ څخه یا پلورلې او یا به یې په مېلمه پالنه کې قرباني کولې، ستا په راتګ چې الله پاک مونږ په اسلام او هدایت باندې ونازولو او عزت او وقار یې راته راکړ، ایا اوس به د عزت په وخت مونږ هغوی ته کجورې ورکوو؟؟ دغې صلحې ته مونږ هېڅ اړتیا نه لرو، تر هغه ورسره توره په توره خبرې کوو تر څو زمونږ او د هغوی ترمنځ الله پاک خپله غوڅه پرېکړه وکړي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ته او دوی سره پوهه شئ.

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ لیکلې تړون راواخست او ټول یې بېرته مټاو کړ او بیا یې وویل: لاس مو ښکته پورته خلاص، ټول هغه څه وکړئ چې توان یې لرئ.

نبي کریم ﷺ او نور ټول مسلمانان لاهم هغسې دښمنانو تر ګېرې لاندې راوستلي وو، د دواړو خواو ترمنځ هېڅ راز مخامخ جګړه نه وه خو عمرو بن عبد ود او عکرمه رضي الله عَنْهُ او هبیره بن ابي وهب او ضرار بن الخطاب نور جنګ ته لیوني شول، په خپلو اسونو باندې سپاره د بنو کنانه په تم ځای ورتېر شول او غږ یې کړ: ټول بنو کنانه باید د جنګ لپاره تصمیم ونیسي ترڅو په دې دعوه ښه وپوهیږئ چې شاه سواران څوک دي؟؟

له دې وروسته بیا په ډېرې چټکۍ د مسلمانانو اړخ ته رارهي شول څه ګوري چې ترمنځ یې لوی خندق کنستل شوی دی، د لیدو سره یې وویل: د جنګ په دې ډول عربانو هېڅ عبور نه درلود[1].

بیا یې په ډانګه ډېچ خپل اسونه تر خندق او جبل سلع ترمنځ نزدې ساحې ته راوستل تر څو بل پلو ته واوړي.

علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ د ځینو مسلمانانو په ملتیا په چټکۍ سره هغه خامې مورچې ته ورغلل چې یرغل ترې اسان برېښېده، تر څو یې خوله وتړي.

د قریشو شاه سواران یې هم ترمخ پلوه ښه راتوند شول، عمرو بن عبد ود چې د بدر په ورځ د خورا تندریزو ګوزارونو ښکار شوی هم و چې د ټپونو د ناجوړتیا له کبله یې په اُحد کې هم ونه وه اخستې په بدل کې یې د خندق په ورځ جنګ ته سرتړلی ووت تر څو په ښه جنګي کار کردګۍ باندې ونازول شي، په لوړ اواز یې غږ کړ چې څوک جنګ ته تیار دی؟ علي رضي

(۱) ابن هشام وايي: نبي کریم ﷺ ته د خندق د کنستلو مشوره سلمان فارسي رضي الله عَنْهُ ورکړې وه.

الله عَنْهُ د مبارزې لپارهورووت او ورته يې وويل: ايا له الله سره دې خپله ژمنه نه ده ياده؟ چې که هر قرشي په دوو خويونو کې يو ته رادعوت کړم هرورمرو به ترې يو ته غاړه ږدې.

عمرو وويل: ولې نه، راته ياده ده، علي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه دې الله او د هغه رسول او اسلام باندې باور لرلو ته رابولم هېله ده چې غاړه ورته کيږدې!

عمرو: دغې کارونو ته هېڅ اړتيا نه لرم.

علي رَضِي الله عَنْهُ: بيا نو مقابلې ته راووځه.

عمرو: وراره! ما ته د جنګ خبرې مه کوه، دا راته پسنده نه ده چې له تېغه دې تېر کړم.

علي رضي الله عَنْهُ: ما ته خو دې وژل ډېره مزه راکوي!

د دې خبرې اورېدو سره عمرو احساساتي شو له اس څخه رابښکته شو، لومړی يې اس ټپي او په مخ يې وينې وينې کړ او بيا د علي رضي الله عَنْهُ په لور راروان شو، دواړه سره په يو بل ګوزارونه وکړل بالاخره پرې علي رضي الله عَنْهُ غازي شو او هغه يې مردار کړ.

له خندق څخه يې پاتې اسونه او شاه سواران په شاه وتمبېدل، په دغه ورځ عکرمه بن ابي جهل رضي الله عَنْهُ خپله نېزه له ډاره وغورځوله او په شا وتښتېد، د عکرمه رضي الله عَنْهُ دغې کړنې اړوند حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وويل:

فَــرَّ وَ أَلْــقَى لَنَــا رُمْحَــهُ *** لَعَلَّــكَ عِكْــرِمَ لَــمْ تَفْعَلِ
وَوَلَّيْــتَ تَعْدُو كَعَــدْوِ الــ *** ظَّلِيمِ مَا إِنْ تَجُورُ عَنْ الْمَعْدِلِ
وَلَمْ تَلْــقَ ظَهْرَكَ مُسْتَأْنِسًــا *** كَأَنَّ قَفَــاكَ قَفَــا فُرْعُــلِ

❁ عکرمه په شا وتښتېد او له ډاره يې نېزه هم مونږ ته راوغورځوله، خو کاشکې عکرمه چې دا کار دې نه وی کړی.

❁ د کوچني سخي په څېر دې دومره سمه سيده منډه ووهله چې له لارې څخه بيخي کوږ او نسکور نه شوې.

❁ د کوم ښه کار له کبله دې راته شا نه ده راړولې او د شا راړونې په وخت کې هو بهو کوچنی سمساره ښکارېدې.

د خندق او د بنوقريظه په ورځ د مسلمانانو يو تربله د پېژندلو نښه نښانه (حم. لاَيَنْصُرُوْنَ) کلمه وه.

نبي کريم ﷺ او ملګري يې د خندق په ورځ د دومره ډار ښکار شول چې الله پاک يې حالت مونږ ته په قران کريم کې ذکر کړی دی، چې دښمن ترې لاندې باندې راغی او دوی يې ترمنځ راګېر شول.

د جنګ په دې دوران کې نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ راغی او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: ما اسلام ته غاړه ايښې ده او له قوم څخه مې هيڅ څوک په اسلام خبر نه دي، د خپلې ټنډې مطابق راته امر وکړه چې بايد اوسمهال څه وکړم؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ته خو يو سړی يې څه به وکړې شې خو راغلي قومونه سره په خپل منځ کې اخته کړه تر څو له مونږ څخه بې فکره شي او جنګ هم دوکه ده.

نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ لاره ونيوله او بنوقريظه وو ته ورغی، نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ يې د شرک په مهال نزدې او خوږ ملګری و، هغوی ته يې وويل: ای بنوقريظه! زما او ستاسو ترمنځ له حده تيرې مينې باندې تاسو ډېر ښه واقف ياست! هغوی وويل: هو بالکل مونږ ته ستا شان او شوکت معلوم دی ته دروغجن نه يې.

نعيم رضي الله عَنْهُ ورته وويل: دا ځای مو کلی کور دی، دلته ستاسو شتمني، ستاسو بچي او کورنۍ ده، دلته ستاسو ښځې او بې بيانې دي، قريش او غطفان ستاسو په څېر نه دي، تاسو د خپلو کورونو نقل مکاني نه شئ کولی او قريش او غطفان د محمد ﷺ په ضد جګړې ته راولاړ شوي دي، دلته د هغوی شتمني، بچيان او ښځې نشته، په دې کې هغوی له تاسو څخه جلا دي، که هغوی ته موقعه په لاس ورغله او څه يې وکړل کړي به يې وي او که د جنګ موقعه په لاس ورنه شي په ارام به بېرته خپل کلي ته ستانه شي، چونکه مدينه ستاسو هستوګنځای دی بيا به تاسو او دوی سره مش او ګريوان ياست.

خو که محمد ﷺ او ملګرو ته يې يواځې شوئ نو هيڅکله يې مقابله نه شئ کولی، تر هغه خپل لاسونه د محمد ﷺ تر ګرېوانه مه غځوئ تر څو مو له قريشو او غطفان مشران خلک له ځان سره ګانه کړي نه وي چې محمد ﷺ او ملګري يې ټول ووژل شي.

بنوقريظه وويل: ډېره ښه مشوره دې راکړه.

بيا نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ خوا ته چې د ځينو نورو قريشو په ملتيا سره ناست و ورغی او ورته يې وويل: زما او ستاسو ترمنځ د مينې محبت مستې څپو خو تاسو ته ډېر ښه معلومات دی او د محمد ﷺ څخه هم را په شا شوی يم، خو يو راپور مې غوږونه وسکوندل او ستاسو خبرول مې پرې لازمه دنده وبوله، ځکه چې په تاسو مې خير پېرزو دی خو چې ما چا ته ونه ښايئ.

نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ ورته وويل: وخبرېدم چې يهود پخپلې کړنې ډېر زيات پښېمانه شوي دي، هغوی محمد ﷺ ته خپل استازي ليږدولي دي چې د قريشو څخه به درته د هغوی مخه ور خلک به پراډ کې راولوو او ستا په وړاندې به د هغوی له تن څخه سرونه قلم کړو او بيا به تر هغه ستا په قومانده د هغوی په ضد وجنګيږو چې ټول له منځه يوسو، په دې

خاطر چې زمونږ او ستا ترمنځ بېرته د خوندور ژوند پخوانی پړاو بیا پیل شي.

خو که یهودانو له تاسو څخه د مشرانو د ګانډه کولو طلب او غوښتنه وکړه پام کوئ چې څوک ورنه کړئ باید بېدار ووسئ.

بیا له هغوی څخه وپاڅېد او غطفان ته ولاړ او هغوی ته یې وویل: تاسو خو زما قام قبیل او نسب یاست، په ټولو خلکو کې راته ګران هم دا تاسو یاست، ګومان مې نه شي که دروغجن راته ووایئ.

هغوی ورته وویل: ښه خبره دې وکړه ته دروغجن نه یې.

هغه ورته وویل: زما نوم به چا ته هم نه یادوئ؟

غطفان: نا، ستا نوم هېڅ چا ته نه یادوو، ستا هېڅ ذکر به نه کوو.

نعیم بن مسعود رَضِيَ الله عَنْهُ ورته ټول هغه څه وویل چې قریشو ته یې ویلي و او له یهودانو څخه یې وډارول.

د هجرت په پنځم کال د شوال د میاشتې د هفتې په شپه – د الله پاک تقدیر و چې ابو سفیان رضي الله عَنْهُ او غطفان د عکرمه رضي الله عَنْهُ د ځینو قریشو په شمول بنو قریظه ته استازي واستول چې د محمد ﷺ د بیخ کنې لپاره باید هرومرو سبا د هفتې په ورځ غوځ یرغل وکړو تر څو خبره فیصله شي.

نور مونږ دلته تم کیدونکي نه یو، اسونه او اوښان مو نزدې نور د مرګ په کومې کې لویدونکي دي.

هغوی ورته پېغام راواستو چې سبا خو د هفتې ورځ ده او سبانۍ ورځ کې مونږ هېڅ هم نه شو کولای او په تاسو هم پټ او پناه نه ده چې زمونږ هر چا چې د هفتې په ورځ څه کړي دي د عذابونو ښکار شوي دي، د دې برسېره مو پام دې ته هم راړول غواړو چې د محمد ﷺ ضد جګړه ستاسو په ملتیا تر هغه نه شو کولای تر څو مو راته مشران خلک په ګانډه کې نه وي راکړي په دې خاطر چې جنګ بیخي یقیني شي، ولې چې مونږ په دې وډارېدو چې که جنګ ګرم شي او شکست مو نصیب شي نو تاسو خو به خپلو کورونو ته ستانه شئ او مونږ به دې سړي ته یواځې پرېږدئ او تاسو ډېر ښه پوهېږئ چې مونږ یې د مقاومت هېڅ توان نه لرو.

قریش او غطفان چې کله ورته په مخکې کړې شوې خبرې په بنسټ په نوي خبر وخبرېدل قریش او غطفان دواړو وویل: د نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ خبره خو کټ مټ رښتیا وه، بېرته یې بنوقریظه ته استازي ولیږدول چې که خوښه مو وي د جنګ لپاره چمتوالی ونیسئ چې جنګ ورسره وکړو او په ګانډه کې مشران لا څه چې عام خلک هم نه شو درکولای.

بنوقريظه ته چې د هغوى استازو راپور واورول شو ټولو وويل: د نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ خبره زره بره هم کړه نه ده.

خلک خو په رښتيا جنګ کوي که موقعه په لاس ورشي نو خرپ ترپ به وکړي او لاړ به شي خو که موقعه په لاس ورنه شي نو خپل کور ته به روغ جوړ ستانه شي او د محمد ﷺ او ستاسو ترمنځ به ورسره ستاسو په کور کلي کې جنګ جګړه وي.

بيا يې ورته استازي وليږدول چې تر څو مو د سرخلک په ګانه کې نه وي راکړي تر هغه مو په جنګ کې ملتيا نه کوو.

قريشو او غطفان د بيا ځل لپار انکار وکړ، هغه و چې الله پاک لاپسې نور هم رسوا کړل.

د ژمي کنګل موسم کې پرې الله پاک طوفاني باد راوالوځو ټول ديګونه او په اور باندې ګټوئ يې ورله نسکورې کړې.

د راغلو جنګي ډلو ټپلو ترمنځ راپيدا شوې کړکيچ او بيلابيل راپوررونه چې د نبي کريم ﷺ ترغوږ ورسيدل حذيفه بن اليمان رضي الله عَنْهُ يې وليږدو تر څو د خلکو د تېرې شپې احوال راوړي.

محمد بن كعب القرظي رضي الله عَنْهُ وايي: د کوفې يو ميشوال حذيفة اليمان رضي الله عَنْهُ ته وويل: ابوعبدالله! تاسو په رښتيا د نبي کريم ﷺ ملګرى او ورسره په صحبت کې پاتې شوي ياست؟ هغه وويل: هو وراره، بالکل دغسې ده.سړي وويل: تاسو به ورسره څه کول؟ حذيفه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: مونږ به يې لا په خدمت کې ستړي کېدو هم.

سړي وويل: لوړه په رب لايزال چې که د محمد ﷺ سره الله پاک زمونږ صحبت راوستى وى مونږ به په اوکو ګرځولى وى.

حذيفه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې د خندق په ورځ نبي کريم ﷺ د شپې له مخې لږه اندازه لمونځ وکړ او بيا يې مونږ ته مخ کړ او ويويل: د راغلو جنګياليو ليکو بشپړ معلومات به څوک بنه راغونډ کړي چې د شپې له مخې بېرته ځان هم په چټکۍ راورسوي؟ که هر څوک وي زه به له الله څخه وغواړم چې جنت کې يې زما همسايه جوړ کړي.

د ډيرې سختې يخنې او ولږې او د بې سارې ويرې او ډار له مخې هيڅ څوک هم ونه پاڅيد، نبي کريم ﷺ ما ته اواز وکړ، نو زما مجبوري وه چې ورغلى وم ځکه چې په نوم يې راته اواز وکړ او راته يې وويل: حذيفه!! ولاړ شه او په راغلو خلکو کې ځان ننباسه، وګوره چې خلک نورې څه ارادې لري؟ له راپور راټولو پرته نور په هيڅ چا غم او غرض ونه لرې.

زه لاړم او د خلکو په صفونو کې ننوتلم او الله پاک را پورته کړى طوفاني باد پرې هاى

ناتار جوړ کړی و، په اور باندې ايښې کټوې او د هغوی اورونه او تم ځايونه يې اړې اړې کړل.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او غږ يې کړ: هر څوک خپل ملګري ته وګورئ هسې نه پردي څوک مو جنګي ليکې ته داخل نه شي.

حذيفه رضي الله عَنْهُ وايي: ما دستي خپل دواړه اړخ واله وپوښتل چې څوک ياست؟[۱] هغوی وويل: فلانکی د فلانکي ځوی يم.

بيا ابوسفيان رضي الله غږ کړ چې ای قريشو! نور دلته مونږ نه تم کيږو، اسونه او اوښان مو تباه او برباد شول او بنو قريظه وو هم راسره په کړي ژمنه وفا ونه کړه، د سترې بدمرغۍ او د بې سارې باد او طوفان سره مخامخ شول، نه خو مو ترې اور لمبې پورته کولی شي او نه مو ترې په نغري کټوې ټينګېدای شي، ټول تم ځايونه يې هم ونړول، زه خو مکې ته د ستنېدو اراده لرم بايد ستانه شوو.

د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ اوښ لا ولاړ و چې ورته يې ورټوپ کړ، د اوښ پړی يې هله له غوټې خلاص شو چې ابوسفيان رضي الله عَنْهُ هغسې ولاړ و، خو که د نبي کريم ﷺ راته (د راپور راټولولو پرته نور د هيڅ مه کوه) ويلي نه وو نو په غشي به مې وژلی وی.

حذيفه رضي الله عَنْهُ وايي: بېرته په داسې حالت کې راستون شوم چې نبي کريم ﷺ لا د خپلو ځينو بي بيانو په يمني لباس کې د لمونځ په حالت کې ولاړ و، چې زه يې وليدم خپلو خپو ته يې نږدې په پوښاک کې ننويستم او هغه يې راباندې خپور کړ، زه لا په کمبل کې پټ وم چې هغه رکوع او سجده هم پوره کړه، خو چې کله يې سلام وګرځو په ليدلې ټول راپور مې خبر کړ.

د قريشو بېرته ستنېدو نه چې غطفان وخبرېدل دوی هم خپلو کورونو ته ستانه شول.

د شپې له تېرېدو سره د سهار په مهال د نبي کريم ﷺ په شمول ټول مسلمانان بېرته مدينې ته سالم او غانم راستانه شول او خپل جنګي اوزار يې ځای پرځای کړل.

په پنځم هجري کال کې د بنوقريظه غزا

ورځ چې تر ماسپښينه ورسېده جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ له غټو ورېښمو نه پټکی وهلی په زين پوښل شوي قچر باندې راغی او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: ای د الله رسوله! ايا تا خپل جنګي

(۱) په شرح المواهب کې ليکلي دي چې ښي اړخ وال ته مې وويل: څوک يې؟ هغه وويل: معاوية بن ابي سفيان رضي الله عَنْهُ يم، بيا مې ګڅ اړخوال ته وويل: ته څوک يې؟ هغه وويل: عمرو بن العاص رضي الله عَنْهُ يم.

لباس ویستلی دی؟ هغه ورته وویل: هو، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وویل: راغلو ملائکو لا تر اوسه خپل جنګي اوزار نه دی ایښی، ملائک خو ایله بیله اوس د شکست زده قوم له څارني څخه راستني شوې.

الله پاک تا ته د بنو قریظه و سره په جنګ کولو امر کوي زه هم اوس هلته روان یم تر څو زړونه او هوډونه یې ونړوم.

نبی کریم ﷺ علي بن ابی طالب رضي الله عَنْهُ ته بیرغ ورکړ تر څو ځان بني قریظه ته زر ورسوي، هغه و چې خلکو یې په پل پسې ګړندی پل پورته کړ او ځانونه یې تر بنوقریظه ورسول، علي رضي الله عنه چې کله د هغوی تر لویو قلاونو ورسېد د نبي کریم ﷺ اړوند یې ورڅخه سپکې سپورې واورېدې بیرته تر هغه راستون شو چې د نبي کریم ﷺ سره مخامخ شو او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! بنوقریظه و ته نزدې مه ورځه، هغه ورته وویل: ولې؟ زما اړوند دې ترې سپورې ستغې واورېدې؟ هغه وویل: هو، نبي کریم ﷺ ورته وویل: تر هغه چپ شي چې ما ویني.

کله چې نبي کریم ﷺ د هغوی تر ماڼو نزدې ورسېد ورته یې غږ کړ: ای د شادوګانو ورونو! ایا الله ونه شرمولئ؟ ایا الله درباندې خپل عذاب رانښکته نه کړ؟

هغوی ورته وویل: ته ډېر پوهه او هوښیار یې نبي کریم ﷺ بنو قریظه و ته د رسېدو سره سم د هغوی چارپایانو ته نزدې د (أَنَّا) نومې کوهي سره واړوله.

ځینو خلکو د مازدیګر لمونځونه له ماسخوتن په مهال د نبي کریم ﷺ د امر سره سم هلته وکړل چې باید هر سړی دمازدیګر لمونځ بنوقریظه و ته ورسوي، او دوی د جنګ په هغې سختو کې وو چې لمونځ یې ادا نه کړی شو نه په دغې کړنه الله پاک ملامته کړل او نه هم ورته رسول کریم ﷺ څه وویل.

ترپنځه ویشت شپو ورځو پورې یې پرې بندېز ولګو تر څو خپله ستړي شول او الله پاک یې زړونه له ډار او وېرې څخه هم ډک کړل.

د قریشو او غطفان له ستنېدو وروسته حیي بن اخطب هم د کعب بن اسد سره پخپلې ژمنې د وفا په خاطر د بنو قریظه و سره شریک ماڼې ته ننوت، بنوقریظه چې کله وپوهېدل چې نبي کریم ﷺ ترې له جنګ پرته بیخي نه ستنیږي نو کعب بن اسد ورته وویل:

ای یهودانو! په راغلي حالت خو تاسو ډېر ښه خبر یاست، زه درته درې مشورې درکوم د عقل په تقاضې ترې یوه هرومرو ومنئ.

ټولو ورته وویل وایه باید څه وکړو؟ هغه وویل:

۱ باید د دې سړي پیروکاري او پوره تصدیق وکړو، لوړه په رب لایزال چې تاسو اوس په

دې ډېر ښه وپوهېدئ چې دا رښتونی نبي او د الله پاک له اړخه راستول شوی دی او دا هغه پېغمبر دی چې ستاسو کتاب پرې هم ګواه دی، د ايمان سره به ستاسو وينه او ځان او شتمني او ښځې همدا ستاسو په ولکه کې پاتې شي.

هغوی وويل: مونږ هېڅکله هم د تورات د حکمونو مخالفت نه شو کولای او نه يې پرې استبدال ته کومه اړتيا لرو.

۲ بيا يې ورته وويل: که دې مشورې ته غاړه نه ورکوئ نو راځئ چې خپلې ښې بيانې او بچې په خپلو لاسونو ووژنو بيا به د محمد او ملګرو په ضد ميدان ته د خونړيزې معرکې لپاره ووځوو تر څو الله پاک زمونږ او د هغه ترمنځ غوڅه پرېکړه وکړي، ځکه چې بچيان خو به زمونږ نه مخکې تللي وي نو د بچو اړوند به هېڅ ډول ډار نه احساسوو، که پرې بريمن شوو او ميدان مو وګټو نو له دې ښخه غوره بچيان او ښځې به په لاس راشي.

هغوی و ځوابو چې دې مسکينانو څه کړي دي؟ د دوی له مرګ نه وروسته به په ژوند کې هېڅ خوند او مزه پاتې نه وي.

۳ هغه ورته وويل: چې دا مشوره مې هم نه منئ نو وس خو د هفتې شپه ده، هغوي يقيني دي چې دوی د ورځې جنګ نه کوي ناڅاپه به پرې خونړيز يرغل وکړوو کېدای شي زړونه مو پرې يخ شي!!

هغوی وويل: ولې اوس دې ته راورسېدو چې د هفتې د ورځې تقديس د خپو لاندې کړوو؟ او دهغې سزاګانو ور وګرځوو چې مشران مو يې ښکار شو ي وو!

او تا ته ښه معلومات دي چې هغوی د بې حرمتۍ له کبله مسخه شوي وو!!

کعب ورته وويل: د مور له زږولو وروسته مو يوه شپه هم په عقل کې نه ده تېره کړې.

بيا حصار شوي يهودانو نبي کريم ﷺ ته استازی واستو چې ابولبابة رضي الله عَنْهُ راته راواستوه تر څو مونږ ترې مشوره واخلو.

نبي کريم ﷺ ورته ابولبابة رضي الله عَنْهُ واستو يهودانو چې کله وليد ټول ورته راولاړ شول، ماشومانو او ښځو يې ورته په وير ژړا شروع وکړه، بيا ورته يهودانو وويل: څه فکر لرې که نبي کريم ﷺ ته د هغه د فيصلې په تقاضی تسليم شو؟[1]

(۱) بنوقريظه چې له کله راهيسې محاصره شول او دخپل ځان په هلاکت يې يقين راغی، شأن بن قيس يې د نبي کريم ﷺ سره د خبرو اترو لپاره واستو چې بنوقريظه به هم لکه د بنونظير په څېر د اوښ بار په اندازه د خپلو ماشومانو او بچو سره له کورونو څخه کډوال شي، نبي کريم ﷺ ترې غوڅ انکار وکړ، بيا يې ورته وويل: مونږ او زمونږ ښځو او بچيانو ته امان راکړه، جنګي او کورني ساز اوسامان دې هم درپاتې وي، نبي کريم ﷺ ترې بيا انکار وکړ تر څو يې پرېکړې ته غاړه کېږدي، شأن بن قيس د نبي کريم ﷺ غوڅ دريځ

ابولبابة رضي الله عَنْهُ ورته په خپلې مرۍ لاس راښکو او ورته یې وویل: ذبحه ښه ده[1].

ابولبابة رضي الله عَنْهُ وايي: وړاندې له دې چې له یهودانو څخه پل پورته کړم وپوهېدم چې د الله او د هغه د رسول ﷺ سره مې خیانت وکړ.

ابولبابة -رضي الله عَنْهُ- د مسجد په لور رهى شو او هلته يې ځان د ستنې پورې وتړو او ويويل: تر هغه به تړل شوی یم چې الله پاک مې توبه قبوله کړي او هېڅکله به نور بنوقريظه ته ولاړ نه شم، په هغه ځمکه هېڅکله پل نه ږدم چې ما پرې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ سره جفا کړې وي.

نبي کریم ﷺ چې کله د هغه راپور واورېد ويويل: ولې زما خوا ته نه راتلو چې د الله پاک نه مې ورله بخشش غوښتی وی؟ چې اوس یې ځان تړلی دی تر هغه دې زغم وباسي تر څو يې الله توبه قبوله کړي.

ام سلمة -رضي الله عَنْهَا- وايي: نبی کریم ﷺ وفرمایل: د ابولبابة توبه قبوله شوه، ما ورته وویل: د الله پیغمبره! زېرى ورته نه ورکوم؟ هغه وویل: ولې نه که ستا خوښه وي زېرى ورکړه.

د ستر او پردې د اسماني حکم نه وړاندې ام سلمة رضي الله عَنْهَا د خپل کور په دېوال مسجد ته ورپورته شوه، ورته یې عرض کړ چې زېرى مې درباندې توبه دې قبوله شوه.

ام سلمة رضي الله عَنْهَا وايي: خلک په چټکۍ راولاړ شول تر څو يې بند وسپړي هغه ورته وویل: نا، تاسو به مې د بند غوټې نه خلاصوئ تر څو نبي کريم ﷺ مې په خپلو لاسونو د بند غوټې وسپړي.

کله چې نبي کريم ﷺ د سبا ورځې سهار لمونځ ته ووت بند يې ترې لرې کړ.

ابن هشام وايي: ابولبابة رضي الله عَنْهُ شپږ شپې ځان په جومات کې د کجورې تنې پورې تړلی و، د لمونځ په وخت کې به يې ښځې راخلاصو او د لمونځ نه وروسته به يې بيا ځان بند ته ورکو.

بهر کيف بالاخره هم بنو قريظه د نبي کريم ﷺ غوښې پرېکړې ته تيار شول، د اوس قبيلې خلک نبي کريم ﷺ ته راغلل او ورته يې وويل: بنوقريظه زمونږ ملاتړي وو، پرون چې تا زمونږ د خزرجيانو ورونو د ملاتړو سره کومه رويه کړې وه تا ته عرض کوو چې دوی سره هم هغه رويه وکړې!!

---

(۱) په شرح المواهب کې ليکي: ابولبابة رضي الله عَنْهُ به د نبي کريم ﷺ غوڅ دريځ د هغوی وژل معلوم کړل چې ذبحه کوي به يې، ځکه يې ورته په لاس اشاره وکړه.
يهودانو ته راپور يوړ. (شرح المواهب دزرقاني ليکنه).

بنو قينقاع چې د خزرجيانو ملاتړي وو نبي کريم ﷺ محاصره کړي وو، هغه و چې ځانونه يې د نبی کریم ﷺ پرېکړې ته ورکړل، بيا ترې عبدالله بن ابي بن سلول ټول وغوښتل هغه ته يې ډالۍ کړل.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ايا دا به ښه نه وي چې د بنوقريظه اړوند غوڅه پرېکړه ستاسو د قبيلې يو نفر وکړي؟ ټولو وويل: ولې نه، د الله رسوله ډېره ښه ده.

نبی ﷺ ورته وفرمايل: دا پرېکړه به سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ کوي، نبي ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ له ټپي کېدو وروسته د اسلم قبيلې متعلق د رُفَيْدَه رضي الله عَنْهَا په خېمه کې د سمبالولو امر وکړ، رُفَيدې رضي الله عَنْهَا به د الله د رضا په خاطر د ټپيانو علاج معالجه کوله.

له کوم راهيسې چې سعدبن معاذ رضي الله عَنْهُ د خندق په غزا کې ټپي شو، نبي کريم ﷺ صحابه کرامو ته وويل: سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ د رُفَيْدَه رضي الله عَنْهَا په خيمه کې دېره کړئ تر څو زه يې له نزدې پوښتنه وکولی شم.

بيا چې کله د بنو قريظه د پېښې اړوند د پرېکړې دنده سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ته ورکړل شوه، خپل ټول قام قبيل يې پسې راغی، په خر يې د هغه لپاره د څرمن څادر خپور کړ، هېره دې نه وي چې سعد رضي الله عَنْهُ پخپله ښايسته مزېدار او چاغ انسان و، چې کله يې قوم د نبي ﷺ تر حضوره راورسو په لاره کې به ورته خپل هر قومي بار بار ويل: ابوعمره! د خپلو ملاتړو اړوند بايد هرومرو نېکه مشوره ورکړې، نبي کريم ﷺ په دې اند غوره کړې تر څو ته يې پلوي وکړې، د بار بار تکرار له کبله ورته سعد رضي الله عَنْهُ وويل: اوس به سعد د الله پاک د رضا په خاطر د چا له ملامتيا هيڅ پرواګير نه وي.

د دې خبرې داورېدو سره ځېنې قوم يې د بنو عبدالاشهل کورونو ته د بنو قريظه د مرګ اوازه يوړه او لا سعد رضي الله عَنْهُ بنوقريظه و ته نه و رسېدلی.

کله چې سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ مجلس ته ورسېد، خلکو ته يې وويل: خپل مشر ته مو وپاڅېږئ، د خبرې اورېدو سره مهاجرينو وويل چې نبي کريم ﷺ انصارو ته وويل چې ورته وپاڅېږئ، او انصارو ويل: نا، نبي کريم ﷺ ټولو ته وويل چې سعد رضي الله عَنْهُ ته وپاڅېږئ، ټول ورته پاڅېدل او ورته يې وويل: ای ابوعمره! نبی کريم ﷺ تا ته د خپلو ملاتړو پرېکړه ځکه دروسپارتله چې ښه رويه ورسره وکړې!

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ايا د الله په نوم مو راسره لوظ دی چې پرېکړه به مې اخرنۍ پرېکړه وي؟

هغوی وويل: هو، بيا يې ورته وويل: دلته شته خلک به يې ټول مني؟ چرته چې نبي ﷺ ناست و ورته يې اشاره وکړه.

نبي كريم ﷺ ځواب ورکړ چې هو، زه يې هم منم.

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ وويل: د بنوقريظه اړوند زما پرېکړه دا ده چې بايد لويان يې ووژنئ، شتمني يې په مسلمانانو تقسيم کړئ، ښځې او ماشومان يې وينځې او غلامان کړئ.

نبي كريم ﷺ سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ته وويل: داوو اسمانونو پورته د الله پاک په فيصله دې فيصله وکړه.

بيا بنوقريظه له قلاوونو څخه راښکته کړی شول او په مدينه کې د کيسه بنت الحارث په کور کې يې بنديوان کړل، بيا نبي کريم ﷺ د مديني بازار ته ووت او هلته يې ډېرې کندې کويان وکنستل، استازی به يې پسې ليږدول او ډلې ډلې قرظيان به راوستل کېدل او په ويستل شو کندو کې به ترې کېږې قلم کېدې، په دغې مردارانو کې د الله ستر دښمن حيي بن اخطب او د بنو قريظه و مشر کعب بن اسد هم وو.

په دغې ورځ له تېغه تېر شوو شمېره شپږ سوه يا اووه سوه کسان وو، نور ځينې تاريخ پوهان اټکلوي چې د بنوقريظه يهودان د اته سوه او نهه سوه ترمنځ وو.

کعب بن اسد چې لاس تړلی يې نبي کريم ﷺ ته په لويه ډله کې روان کړی و خپلو خلکو ورته وويل: کعبه! چرته يې روان کړي يو؟

هغه ورته وويل: تر اوسه مو عقل ځای ته رانغی، تاسو نه وينئ چې هېڅ څوک د بلونوال مخه نه نيسي، څوک چې راځخه لاړ شي بېرته نه راځي، خووپوهېږئ چې مرګ ته روان يو.

د مرګ او قتل دغه لړي تر هغه جاري او ساري وه تر څو ترې رسول الله ﷺ بيخي وزګار شو.

د الله لوی دښمن حيي بن اخطب چې لاسونه يې تر څټ کلک تړل شوي وو راوستل شو، په تن پروت کميس يې ګوتې په ګوتې په دې خاطر څېرلی و چې په غنيمت کې چا ته پاتې نه شي، نبي کريم ﷺ ته په کتلو يې دواره ورته وويل: تاسره په دښمنۍ ځان نه ملامتوم خو الله پاک د هغه چا مرسته نه کوي چې څوک د الله مرسته نه کوي.

بيا يې خلکو ته مخ راواړو او ويويل: خاطر مو جمع کړئ، دا د الله پرېکړه ده چې بني اسرائيل د داسې غوښې غوښې پېښنو سره مخ کيږي، بيا کښېناست او له تن څخه يې ورله سر قلم کړ.

ام المؤمنين عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: له يوې زنانه پرته د قرظيانو بله هېڅ زنانه نه ده قتل شوې او هغه هم له ماسره ناسته وه خبرې اترې يې کولې او په بق بق به يې خندل خو ولې د نارينه وو نه يې په ډېره لږه فاصله کې سرونه قلم کېدل.

نا څاپه غږ شو چې فلانکۍ زنانه چرته ده؟ هغې وويل: دا يم، ما ورته وويل: غرقه شې تا څه کړي دي؟ چرته ځې؟ هغې راته وويل: دوی مې مړه کوي کنه! ما ورته وويل: ولې؟ هغې

وويل: ما يو څه کړي وو[1] بيا بوتلل شوه او ووژل شوه.

عايشه – رضي الله عَنْهَا – وايي: دغه ښځه مې بيخي له ياده نه وځي چې په خپل مرګ خبره هم وه او دومره خوشحاله وه چې په بق بق يې خندل.

نبي کريم ﷺ د هر بالغ په وژلو عام امر صادر کړ.

عطية القرظي رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ د ټولو هغه قرظيانو په مرګ فيصله وکړه چې له نامه لاندې يې ويښتان راټوکيدلي وو، زه د هغه خلکو په چم کې وم چې له نامه لاندې ويښتان يې نه وو راټوکيدلي نو هيڅ يې هم راته ونه ويل.

ايوب بن عبدالرحمن وايي: سلمى بنت قيس رضي الله عَنْهَا چې د نبي کريم ﷺ د مور له اړخه ترور هم کېده، د نبي کريم ﷺ سره يې دواړو قبلو ته لمونځ هم کړی و، لکه د عامو مسلمانانو ښځو په څېر يې ورسره په اسلام بيعت کړی و، ورڅخه يې د رفاعة لاس ته راوړلو هيله څرګنده کړه حالانکه چې رفاعه سلمى بنت قيس –رضي الله عَنْهَا– ته د پناه وروړلو هيله کړې وه، سلمى رضي الله عَنْهَا راغله، او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: ای د الله پيغمبره! زما پلار او مور دې درڅخه قربان شي رفاعه ما ته ډالۍ کړه، هغه داسې وايي چې لمونځ به هم کوي او د اوښ غوښه به هم خوري.

نبی کريم ﷺ ورته رفاعه په ډالۍ کې ورکړ او ژوندی پرېښودل شو.

بيا نبي کريم ﷺ د بنو قريظه ښځې او بچيان په مسلمانانو وويشل، له دې وروسته نبي کريم ﷺ د بنو عبدالاشهل د قبيلې غړي سعد بن زيد انصاري رضي الله عَنْهُ ته له بنوقريظه ټول وينځې او غلامان شوي زنانه او نارينه ورکړل تر څو نجد ته يې بوځي او هلته پرې اسونه او نور جنګي سازو سامان واخلي.

په وينځو شوو ښځو کې نبي کريم ﷺ د ځان لپاره ريحانه بنت عمرو بن خناقه رضي الله عَنْهَا خوښه کړه او تر هغه يې په ولکه کې وه چې ورڅخه وفات شو.

نبي کريم ﷺ اراده لرله چې يې ازاده او بيا يې په نکاح واخلي خو ريحانې رضي الله عَنْهَا ورته وويل چې که په خپل حالت مې پرېږدې نو زما او ستا لپاره به له نکاح څخه بهتره وي، نو نبي کريم ﷺ په وينځې توب کې پرېښوده.

له کله راهيسې چې ريحانه رضي الله عَنْهَا وينځه شوه نبي کريم ﷺ ورته د اسلام دعوت ورکړ، خو ريحانه پخپل يهوديت کلکه پاتې شوه او اسلام ته غاړې ورکولو ته تياره نه شوه نو

(١) ابن هشام وايي: دغې ښځې په خلاد بن سويد رضي الله عَنْهُ باندې د ژرندې پل راغورځولی و او هغه يې پرې شهيد کړی و.

نبي کريم ﷺ ترې د انکار په سبب خفه او ناراضه و پرېښوده، يوه ورځ د خپلو ملګرو سره ناست و څه ګوري چې ثعلبه بن سعية رضي الله عَنْهُ دومره تونده راروان و چې د خپو ترپار يې نبي کريم ﷺ واورېد، ويويل: لکه چې ثعلبه رضي الله عَنْهُ ما ته دريځانې رضي الله عَنْهَا په اسلام زېرى راکوي؟

رښتيا هم د رارسېدو سره سم يې ورته د هغې د اسلام زېرى ورکړ او نبي کريم ﷺ يې په اسلام راوړو بې تحاشا خوشحاله شو.

د خندق او د بنوقريظه اړوند الله پاک د سورت احزاب روښانه ايتونه نازل کړل، په دغې ايتونو کې الله پاک په مسلمانانو د خپرې غميزې لړې بيان کړېده، په دغو ايتونو کې الله پاک د خپل نعمت او احسان يادونه هم کړې ده چې د غم او خفګان پرته لړې يې بيخي له منځه يوړه، د کافرانو په ضد الله پاک مسلمانانو لره بس او کافي شو، د سختى په دغه مهال الله پاک د منافقانو ناوړه عقايد هم پسې ښه راڅرګند کړل.

الله پاک فرمايي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ جَآءَتۡكُمۡ جُنُودٞ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِيحٗا وَجُنُودٗا
لَّمۡ تَرَوۡهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذۡ جَآءُوكُم مِّن فَوۡقِكُمۡ وَمِنۡ أَسۡفَلَ مِنكُمۡ وَإِذۡ زَاغَتِ ٱلۡأَبۡصَٰرُ وَبَلَغَتِ
ٱلۡقُلُوبُ ٱلۡحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ٱبۡتُلِيَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَزُلۡزِلُواْ زِلۡزَالٗا شَدِيدٗا ﴿١١﴾ وَإِذۡ يَقُولُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ
وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورٗا ﴿١٢﴾ وَإِذۡ قَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ يَٰٓأَهۡلَ يَثۡرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمۡ فَٱرۡجِعُواْۚ
وَيَسۡتَـٔۡذِنُ فَرِيقٞ مِّنۡهُمُ ٱلنَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوۡرَةٞ وَمَا هِيَ بِعَوۡرَةٍۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارٗا ﴿١٣﴾ وَلَوۡ دُخِلَتۡ عَلَيۡهِم مِّنۡ أَقۡطَارِهَا ثُمَّ
سُئِلُواْ ٱلۡفِتۡنَةَ لَأٓتَوۡهَا وَمَا تَلَبَّثُواْ بِهَآ إِلَّا يَسِيرٗا ﴿١٤﴾ وَلَقَدۡ كَانُواْ عَٰهَدُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ لَا يُوَلُّونَ ٱلۡأَدۡبَٰرَۚ وَكَانَ عَهۡدُ ٱللَّهِ
مَسۡـُٔولٗا ﴿١٥﴾ قُل لَّن يَنفَعَكُمُ ٱلۡفِرَارُ إِن فَرَرۡتُم مِّنَ ٱلۡمَوۡتِ أَوِ ٱلۡقَتۡلِ وَإِذٗا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿١٦﴾ قُلۡ مَن ذَا ٱلَّذِي يَعۡصِمُكُم
مِّنَ ٱللَّهِ إِنۡ أَرَادَ بِكُمۡ سُوٓءًا أَوۡ أَرَادَ بِكُمۡ رَحۡمَةٗۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٧﴾ ۞ قَدۡ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ ٱلۡمُعَوِّقِينَ مِنكُمۡ
وَٱلۡقَآئِلِينَ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ هَلُمَّ إِلَيۡنَاۖ وَلَا يَأۡتُونَ ٱلۡبَأۡسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيۡكُمۡۖ فَإِذَا جَآءَ ٱلۡخَوۡفُ رَأَيۡتَهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ تَدُورُ
أَعۡيُنُهُمۡ كَٱلَّذِي يُغۡشَىٰ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَإِذَا ذَهَبَ ٱلۡخَوۡفُ سَلَقُوكُم بِأَلۡسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى ٱلۡخَيۡرِۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَمۡ يُؤۡمِنُواْ فَأَحۡبَطَ
ٱللَّهُ أَعۡمَٰلَهُمۡۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ﴿١٩﴾ يَحۡسَبُونَ ٱلۡأَحۡزَابَ لَمۡ يَذۡهَبُواْۖ وَإِن يَأۡتِ ٱلۡأَحۡزَابُ يَوَدُّواْ لَوۡ أَنَّهُم بَادُونَ فِي
ٱلۡأَعۡرَابِ يَسۡـَٔلُونَ عَنۡ أَنۢبَآئِكُمۡۖ وَلَوۡ كَانُواْ فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓاْ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٢٠﴾ لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ
لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَءَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلۡأَحۡزَابَ قَالُواْ هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ
وَرَسُولُهُۥۚ وَمَا زَادَهُمۡ إِلَّآ إِيمَٰنٗا وَتَسۡلِيمٗا ﴿٢٢﴾ مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ رِجَالٞ صَدَقُواْ مَا عَٰهَدُواْ ٱللَّهَ عَلَيۡهِۖ فَمِنۡهُم مَّن قَضَىٰ نَحۡبَهُۥ وَمِنۡهُم
مَّن يَنتَظِرُۖ وَمَا بَدَّلُواْ تَبۡدِيلٗا ﴿٢٣﴾ لِّيَجۡزِيَ ٱللَّهُ ٱلصَّٰدِقِينَ بِصِدۡقِهِمۡ وَيُعَذِّبَ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ إِن شَآءَ أَوۡ يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ
غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِغَيۡظِهِمۡ لَمۡ يَنَالُواْ خَيۡرٗاۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱلۡقِتَالَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزٗا ﴿٢٥﴾
وَأَنزَلَ ٱلَّذِينَ ظَٰهَرُوهُم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مِن صَيَاصِيهِمۡ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعۡبَ فَرِيقٗا تَقۡتُلُونَ وَتَأۡسِرُونَ
فَرِيقٗا ﴿٢٦﴾ وَأَوۡرَثَكُمۡ أَرۡضَهُمۡ وَدِيَٰرَهُمۡ وَأَمۡوَٰلَهُمۡ وَأَرۡضٗا لَّمۡ تَطَـُٔوهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٗا﴾[1]

---

(۱) سورت احزاب: (۹-۲۷). ژباړه: اى مومن صفته خلکو! د الله پاک هغه لورينه په ځان راياده کړئ چې دښمن او اغيار

د بنوقريظه و څخه چې خلک راوزګار شول د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ټپ لا پسې ناسور شو او له کبله يې په شهادت ورسېد.

حسن بصري رَحِمَهُ الله وايي: سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ درون او جسيم انسان و، خلکو

دربانديې لاندې باندې راغی، مونږ ورباندې خپلې لښکرې (ملائکې) راواستولې چې تاسو لا نه ليدلې او تاسو چې څه کوئ الله موويني * په تاسو چې کله دښمن (بنوقريظه) له برنه او ځينې دښمن (قريش او غطفان) له لر نه راغلل، ستاسو سترګې ګرېې نسکورې شوې او له ډاره مو زړونه تر مرۍ ورسېدل او تاسو په الله راز راز ګمانونه وکړل * د غزا او خپور ډار په دغه مهال مومنان ښه وازمول شول او سخت ولړزول شول * د خپور ډار په مهال منافقانو او نورو هغو وګړو چې په نفاق رنځوران وو ويل: مونږ سره د الله پاک او د هغه رسول ﷺ کړې ژمنې له ټګۍ برګۍ پرته نور څه نه دي * او ځينو منافقانو (معتِّب بن قشير) دا هم وويل: ای د يثرب ميشتوالو! تاسو په راغلو جنګي ډلو نن ورځ هېڅ توان نه لرئ، بېرته خپلو هستوګنځايونو ته ستانه شئ او ځينو نورو منافقانو (اوس بن قيظي) به د کورونو د ځانلوالي په بهانه اجازې غوښتې، په رښتيا يې کورونو يواځې نه وو خو له جنګ څخه تښتېدل * خو که د کفارو جنګي ليکي فرضاً د مديني له شاو خوا راغلې وای او له دوی څخه يې کفر کول غوښتلی وی دوی به بېرته کفر هم کړی وی او د زړې په اندازه به يې وروستوالی نه و کړی * او ځينې منافقانو (بنو حارثه) د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې نور به په جنګ کې شکستونه نه اچوي او الله به ترې هرومرو د خپلې ژمنې پوښتنه کوي * ای پېغمبره! ورته ووايه چې تاسو ته به له مرګ ژوبلې څخه تېښته هېڅکله ګټه ونه رسوي، خو که تاسو وتښتئ او په شا ولاړ شئ له ډېرې لږې او ترې فائدې پرته به نور هېڅ درنه کړل شي * دا هم ورته ووايه چې که الله پاک تاسو ته زيان رسونه وغواړي څوک به مو ترې وژغورلای شي؟ او که درته ګټه رسول وغواړي نو څوک به د الله مخه ونيولای شي؟ او حالانکه چې منافقانو لره د الله په ضد هېڅ مرستندويه اوملاتړي نشته * الله پاک له جنګ څخه ناست او منعه کونکي خلک ښه پېژني چې همزولو او منافقانو او نورو خلکو ته وايي چې جنګ ته مه ځئ او خپله هم جنګ ته يا د دفاع لپاره او هغه هم کله نا کله ځي * د کينې له کبله په تاسو ډېر زيات تېره ژبي دي، خو چې کله هم د خوف او ترس وخت راشي ته به ورته ګورې لکه مرګ نيولې په څېر به سترګې خوارې اړوي راړوي، خو چې د ډار وخت ترپايه ورسېږي نو ستاسو په حق کې به نازيبا الفاظ ا ستعمالوي، دوي په الله باور نه لري ځکه خو ورله الله ټول عملونه برباد کړي دي او دمنافقانو نېک عملونه بې ثوابه کول په الله ډېر اسان دي * دوی داسې انګېرول چې راغلي جګړه ماران به تر اوسه نه وي تللي، خو که احزاب د دوهم ځل لپاره بيا هم راشي نو دوی ته به پسنده دا وي چې په لرو پرتو بانډو کې پراته وی او ستاسو له روانو حالاتو څخه يې له نوور نه پوښتنې کولې، خو که د دوهم ځل لپاره هغوی راشي او منافقان مو ترڅنګ وي نو په جنګ به يې ونډوال ډېر لږ وي * د الله د رسول خبرو په منلو کې ستاسو لپاره د نېکې اقتدا درس دی، د هغه چا لپاره چې په الله او د قيامت په ورځ ايمان لري او الله پاک هم ډېر ډېر يادوي * او مومنانو چې کله د راغلو اغيارو جګړه مارې ډلې وليدلې سمدستي يې وويل: دا مونږ سره د الله او د هغه رسول د کړې ژمنې رښتنولي ده اوالله پاک او د هغه رسول په خپلو ژمنو کې رښتني دي، په دې يې حق ته تسليمي اوباور لا پسې زيات شو * او په مومنانو کې ځينې هغه باتوره اوتوريالي وو چې د الله پاک سره يې په خپلې کړي ژمنې وفا وښودله،، ځينو يې خپله موخه (شهادت) تر لاسه کړ او ځينې يې د لاس ته راوړنې په انتظار دي او دغو باتورانو د موخې لاس ته راوړلو کې هېڅ راز تردد نه دی کړی * دا په دې خاطر چې الله پاک رېښتنومومنانو ته د رښتوني ايمان په بنسټ نېکه بدله ورکړي او دخپل مشيئت او خوښې په بنسټ منافقانو ته عذاب او يا د توبې ويستلو توفيق ورکړي، ځکه چې الله ښښونکی او د زياتې پېرزو والا دی * ټول کافران (قريش او غطفان) په غم او غصې ډکې سينې بېرته الله ستانه کړل چې خپل هېڅ هدف ته ونه رسېدل او د جنګ په روان لړۍ کې الله پاک د مومنانو لپاره کافي شو ځکه چې الله پاک ډېر زيات قوی او زوراور دی * او د اهل کتابو ځينې خلک (بنوقريظه) الله پاک له خپلو لوړو بروجونو څخه راښکته کړل چې د کفارو مرستو ته يې دوام ورکړی و، ځينې تاسو ووژل او نور ځينې مو غلامان کړل * د هغوی ځمکې او کورونه اوټوله شتمني الله پاک تاسو ته په غنيمت کې درکړه، او الله به نوره ځمکه هم په غنيمت کې درکړي چې تر اوسه مو لا د خپو لاندې نه ده راغلې او الله پاک په هر شي باندې قدرت لرونکی دی.

يې جنازه اوږو ته سپکه پورته کړه، منافقانو به ويل: دا لا چاغ او باډېدار و، دومره سپکه جنازه مونږ هېڅ چرته نه وه ليدلې!!

کله چې نبي کريم ﷺ ته د منافقانو راپور ورسېد ويويل: نور چا هم درسره جنازه پورته کړې وه، د دې په روح ملائک ډېر زيات خوشحاله شو او له ډېرې مينې ورته عرش هم په خوځښت کې راغی.

له مشرکانو څخه د جنګ په روانه لړې کې درې نفرو سرونه وخوړل، منبه بن عثمان بن عبيد چې په غشي ټپي شوی و اوپه مکه کې ومړ.

له بنو مخزوم بن يقظه څخه په کې نوفل بن عبدالله بن المغيره هم وژلی شوی و، هغه غوښتل چې ګنې له خندق څخه به په اسانه تېر شي، هغه و چې پکې راپرېوت او مردار شو، مسلمانانو يې جثه (لاش، نعش) راپورته کړ، مشرکانو له نبي ﷺ څخه ويوښتل چې نوفل ورباندې په مړينه وپلوري، نبي کريم ﷺ يې ورته مړی ورکړ او ويويل: نه مو ورله مړی په کار دی او نه مو ورله پېسې ټکې په کار دي.

له بنو عامر بن لؤي نه په کې عمرو بن عبد ود هم سر خوړلی و، علي رضي الله عَنْهُ په خپل لاس و واژه.

له مسلمانانو څخه په کې يو خلاد بن سويد رضي الله عَنْهُ شهيد شوی و چې د بنو قريظه په ورځ پرې يوې يهودنې له بره د ژرندې پل راخوشې کړ او شهيد شو، داسې ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ يې اړوند وويل: (اِنَّهُ لَهُ لَأَجْرُ شَهِيْدَيْنِ) خلاد رضي الله عَنْهُ ته به د دوو شهيدانو ثواب ورکړل کيږي.

بل ابوسنان بن محصن بن حرثان رضي الله عَنْهُ و چې نبي کريم ﷺ لا د بنو قريظه و حصار نه و مات کړی چې وفات شو او هلته د بنوقريظه و په مقبره کې يې دفن کړ.

ماته د رارسيدلي پيښليد له مخې چې نبي کريم ﷺ کله له خندق څخه مدينې ته راستون شو ويويل: له دې کال وروسته نور قريش له تاسو سره جنګ نه شي کولی بلکې تاسو به ورسره جنګ کوئ.

رښتيا هم چې له دغې سحنې وروسته قريشو د مسلمانانو سره جنګ ته زړه نه ښه کو خو مسلمانانو به ورسره جنګونه کول تر دې چې الله ورته د مکې فتحه ورکړه.

د بنو لحيان غزا

د بنوقريظه له غزا وروسته نبي کريم ﷺ د ذوالحجې، محرم، صفر، ربيع الاول او ثاني مياشتې په مدينه کې تېرې کړې، د جمادی الاولی د مياشتې په لومړيو کې د بنو لحيان سره غزا ته راپورته شو تر څو د رجيع د پيښې ملزمان ګرفتار کړي او د خبيب بن عدي او ملګرو رضي

الله عَنْهُمْ غچ واخلي، خلکو ته يې واوروله چې شام ته تلونکی دی په دې خاطر چې اغيار په خپل غفلت او ناخبرۍ کې د تېر په څېر پاتې شي.له مدينې څخه د غُراب په لاره رهی شو(١) غراب چې له مدينې څخه شام ته شاهراه او لويه غريزه سيمه ده له لارې يې مَخِيْض او بيا هم بتراء ته ورسېد، له دې ځايه بېرته راستون او مدينې ته نزدې د (بِيْن) علاقې ته او بيا د يمام کاږجنې ساحې ته يې ځان ورسو، له دې ځايه يې د مکې په لور چابک ګامونه واخستل تر څو د بنو لحيان هستوګنځايونو (غُران) ته ورسيږي او غُران د (امج او عسفان) ترمنځ پرته علاقه ده، بنو لحيان د خبرېدو سره سم په ډېرې زياتې تېزۍ د غرونو سرونو ته پناه وړې وه، کله چې دښمن له نبي کريم ﷺ څخه وتښتېد ويويل: که عُسفان ته هم لاړ شو ښه به وي!! تر څو د مکې خلک ويوهيږي چې مونږ تر مکې راغلي وو.د دوه سوه شاه سوارانو په شمول نبي کريم ﷺ عُسفان ته ولاړ اونور دوه سوه سپاره يې کراع الغميم ته واستول، له دې پړاو وروسته نبي کريم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: کله چې نبي کريم کريم ﷺ بېرته مدينې ته راستنېدو ما ترې واورېدل: (آيِبُوْنَ تَائِبُوْنَ اِنْ شَاءَ الله لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ، أَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ وَعْثَاءِ الْسَّفَرِوَ كَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوْءِ الْمَنْظَرِ فِيْ الأَهْلِ وَ الْمَالِ).

د ذي قرد غزا

نبي کريم ﷺ په مدينه کې ډېرې لږې شپې تېرې کړې چې عيينة بن حصن بن حذيفة بن بدر الفزاري د غابه مقام کې د نبي ﷺ د شېدو او نزدې لنګېدونکو اوښانو باندې د چور چپاول لړې پېل کړه، په بانده کې د بنوغفار د قبيلې (ابن ابي ذر) يو تن يې وواژه او د اوښانو سره يې ترې ښځه هم روانه کړه.

سلمة بن عمرو بن الاکوع سلمي رضي الله عَنْهُ لومړی هستي وه چې په چورچپاول ويوهېد، خپله لينده او غشي يې راواخستل او د طلحة بن عبيد الله رضي الله عَنْهُ د غلام په شمول يې چې يو اس ورسره و ورپسې شول، د ثنية الوداع له ځای څخه يې چپاولګر وليدل، د سلع نو ځای ته ورپورته شو او په لوړ غږ يې وويل: واصباحاه، او د چپاولګرو پسې نور ګړندی شو، د پړانګ په څېر تېزې منډې سره يې راګير کړل، غشي يې پرې وورول او د هر ګوزار سره به يې ويل: د ابن الاکوع ګوزار ته تېنګ شه، نن د بوزديلانو د مړينې ورځ ده.

(١) ددې غزا په دوران کې پر مدينه باندې امير عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ ګمارل شوی و.

که هغوی پسې راستانه شول دا به ترې تر هغه بېرته راستون شو چې د غشي ګوزار ته به جوړ شول، بیا به یې پرې د غشو ورول شروع کړل او پرې غږ به یې کړ چې د ابن الاکوع ګوزار ته ټینګ شه نن د بوزدیلانو د مرګ ورځ ده.

چپاولګرو به سره وویل: اویکع خو د ورځې لومړۍ برخې ته وایو.

تر ټولو لومړی د سلمة بن الاکوع رضي الله عَنْهُ اواز نبي کریم ﷺ واورېد، هغه غږ کړ چې (الفزع الفزع) د اواز سره ورته صحابه او اسونه رامات شول لومړی ورته مقداد بن عمرو او بیا عباد بن بشر بن وقش، بیا سعدبن زید او بیا اسید بن ظهیر او عکاشه بن محصن او محرز بن نضله او ابوقتادة الحارث بن ربعي او ابو عیاش بن عبدید بن زید رضي الله عَنْهُمْ راورسېدل.

سعد بن زید نبي کریم ﷺ په ملګرو امیر وګماره او ورته یې وویل: تاسو ځئ ولاړ شئ زه به د ځان سره نور درولم.

دوی چې کله چپاولګر په لار کې رالاندې کړل ابوقتاده رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په کې د عیینة بن حصن ځوی حبیب ووژه او په خپل څادر کې راونغښت او د دښمن د مزید شکست لپاره مخ په وړاندې لاړ تر څو ځان د ملګرو سره یو ځای کړي.

نبي کریم ﷺ چې د خپل لښکر سره په څمکه پروت لاش ته راورسېد خلکو د (اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ) کلمات تکرار کړل چې ګنې ابوقتاده رضي الله عَنْهُ وفات شوی دی، نبي کریم ﷺ ورته وویل چې دا د ابوقتاده رضي الله عَنْهُ لاش نه دی، بلکې په خپل څادر کې یې څکه رانغښتی دی ترڅو تاسو وپوهوي چې هغه وژلی دی.

عکاشه بن محصن رضي الله عَنْهُ اوبار او ځوی یې تر ولکې لاندې راوستل چونکه دواړه په یو اوښ سپاره وو نو د نېزې په یو ګوزار یې دواړه مړه کړل خو د اوښانو نزدې څه اندازه یې ترې بېرته رالاندې کړه، نبي کریم ﷺ او نور خلک د ذي قرد غرته ورسېدل او هم هلته یوه ورځ او یوه شپه تم شول.

سلمة بن الاکوع رضي الله عَنْهُ وویل: که د سلو شاه سوارانو په ملتیا دې د اغیارو پسې واستولم نو پاتې اوښان به ترې هم راولم او چپاولګر به هم راولم، نبي کریم ﷺ ورته وویل: اوس مهال به هغوی په غطفان کې د شپې له مخې شوده څښنې.

بیا په وتلو ملګرو باندې رسول کریم ﷺ په هرو سلو نفرو یو اوښ ورکړل او بېرته نبي کریم ﷺ مدینې ته راستون شو.

د ابن ابي ذر کور ودانه چې په اوښ سپره په مدینه کې نبي کریم ﷺ ته ټوله لړی واورله، بیا یې ورته وویل: ما نذر منلی و که ما ته الله خلاصون راکړ نو دا اوښه به حلالوم!

نبي کریم ﷺ ورته په خندا وویل: ولې له اوښ سره دومره بد کوې؟ الله پاک درباندې روغه رمټه تر مدینې راورسولې او اوس یې حلالوې؟ کوم نذر چې د الله معصیت وي او یا

ستا خپله شتمني او ملکیت نه وي پوره کول یې لازم نه دي، اوښه زما اوښه ده او ته دې په خپلې مخه کور ته لاړ شه.

د مصطلق یا د مریسیع غزا

له تېرې پېښې وروسته نبي کریم ﷺ د جمادی الاخر پاتې ورځې او درجب ټوله میاشت په مدینه کې تېره کړه او د هجرت په شپږم کال د شعبان په میاشت کې یې د خزاعه قبیلې له بنو مصطلق سره د غزا لپاره ولاړ.

نبي کریم ﷺ ته راپور ورسېد چې جویریة بنت الحارث ام المؤمنین رضي الله عَنْهَا د نبي کریم ﷺ بي بي د پلار حارث بن ابي ضرار د جنګي قیادت لاندې بنو مصطلق د مسلمانانو په ضد د جګړې هوډ کړی دی.

نبي کریم ﷺ یې د غزا لپاره لومړی ووت، هغه و چې دواړه خواوې د مریسیع نوم اوبو سره چې د قدید سره نزدې پرتې دي مخامخ شوې او دواړو خواو ترمنځ جګړه د تودوالي انتها ته ورسېده، د جګړې پایله د بنو مصطلق په شکست تر پایه ورسېده او د هغوی بچیان او ښځې او ټوله شتمني الله پاک خپل استازي ته په غنیمت کې ورکړه.

له مسلمانانو څخه په کې د کعب بن عوف له قبیلې څخه هشام بن صبابة رضي الله عَنْهُ شهید شوی و او هغه هم داسې چې د عبادة بن الصامت رضي الله عَنْهُ له جهادي ګروپ څخه یو انصاري داسې وانګېرول چې ګنې دښمن دی نو په تېروتنه کې یې مړ کړ.

نبي کریم ﷺ لا د غزا په میدان کې تم و چې د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د بنوغفار څخه مزدور یې په اس تر چینې راغی اود جهجاه بن سنان رضي الله عَنْهُ سره یې په اوبو اندازه ترخه تروه شوه، دواړو سره سخت الفاظ تبادله کړل او په شخړه شول، جهجاه رضي الله عَنْهُ غږ پورته کړ چې مهاجرینو پرې راځئ او جهني اواز کړ چې انصارو ترې راتاو شئ.

د مهاجر او انصار ترمنځ تلخ کلامي باندې په عبدالله بن ابي بن سلول کې جاهلي بې غیرتي په خوټکېدو شوه او ویویل: اوس یې لا راسره جنګونه هم پیل کړل!! دوی څه اټکلوي چې راباندې زوراور او ډېر شول!! قریشو راشړلو ته نوره زمونږ حوصله ختمه شوه، دا متل رښتیا دی چې (که سپې څربه کړې لومړی تا داړي) د عبدالله بن ابي بن سلول سره په ناستو کې کشر زید بن ارقم رضي الله عَنْهُ هم و، د دې خبرو کولو وروسته یې تر شاوخوا ناستو ته مخ واړو او ورته یې وویل: چې مدینې ته څنګه ستانه شول نو عزتمند به نور دغه خوارېږق او

ذلیله خلک بېرته له مدینې اوباسي، زه خو په جنګ خوشحاله یم، دا ټول کارونه ستاسو له لاسه منځ ته راغلل، تاسو ورته په یثرب کې ځای ورکړ کنه!!

خپلې شمتنۍ مو ورسره وویشلې، تاسو پرې د خپلو مالي لګښتونه مخه لرې ونیسئ دوی به خپله له مدینې څخه په بله لار شي!!

زید بن ارقم رضي الله عَنْهُ دابن سلول ټولې خبرې نبي کریم ﷺ ته په داسې حالت کې وکړې چې دښمن شکست زده و، عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ هم ورسره نزدې ناست و ورته یې وویل: د الله پیغمبره! عباد بن بشر رضي الله عَنْهُ ته یې د وژلو اجراءات وسپاره.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: عمره!! څنګه یې ووژنم او بیا به خلک سورنۍ غږوي چې محمد ﷺ د خپلو ملګرو په وژلو پیل وکړ.

خو په لوړ غږ د ستنېدو اواز وکړه، خو ولې دا داسې وخت و چې نبي کریم ﷺ به په کې سفر نه کو، خلکو مزل ته ملا وتړله او روان شول.

ابن سلول وپوهېد چې نبي کریم ﷺ ته زید بن ارقم رضي الله عَنْهُ ټولې خبرې کړي دي راغی او ورته یې وویل: لوړه په رب لایزال چې تا ته رارسېدلی راپور ناسم دی، له دغې خبرو څخه مې په یوه کلمه هم تلفظ نه دی کړی او نه ترې خبر یم.

ابن سلول چې په خپل قوم کې خورا شریف او مخه ور و قوم یې هم نبي کریم ﷺ په وړاندې د هغه براءت تایید وکړ او ورته یې مزید وویل چې زید بن ارقم رضي الله عَنْهُ کشر هلک دی شاید په خبره یې سر سم نه وي خلاص شوی او یا به یې تا ته د منځ ته راغلې پېښې څخه تعبیر دغسې کړی وي، دا ټولې هڅې په دې خاطر چې ابن سلول له تور څخه بري اعلان کړي.

نبي کریم ﷺ چې تر یو حده بې تېڼه او یواځې هم روان و اسید بن الحضیر رضي الله عَنْهُ ورته راغی او د نبوت په نوم یې پرې سلام وکړ او ورڅخه یې وپوښتل چې د الله رسوله! په داسې وختونو کې خو به تا ته لومړی سفر کول بیخي پسند نه وو ولې دې په ناپسند حالت کې سفر ته ادامه ورکړه؟ لامل یې څه دی؟

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ولې ته دې اندېوال له خبرو څخه ناخبره یې؟

هغه وویل: کوم اندېوال؟ نبي کریم ﷺ ورته وویل: ابن سلول!!

هغه ورته وویل: ولې څه یې ویلي دي؟ نبي کریم ﷺ ورته وویل: هغه فکر کوي چې مدینې ته له رسېدو سره سم به د مدینې باوقاره عزتمند خلک ټول راغلي ذلیله بېرته له مدینې څخه اوباسي!

هغه ورته وویل: زما دې په الله قسم وي چې ته عزتمند به دغه ذلیله له مدینې څخه وباسې، ته عزت لرې او هغه ذلیله دی.

بيا يې وويل: د الله رسوله! لږه ساه واخله! خير دی، هغه ځکه بې وزله اخلاق انجاموي چې ستا له راتګ وړاندې يې قوم د ده په بادشاهۍ پرېکړه کړې وه او د بادشاهۍ تاج يې ورله تيار کړی و، هغه داسې اټکلوي چې دغه مشري ترې تا لاس ته راوړه.

ټوله شپه او ورځ نبي کريم ﷺ سفر ته ادامه ورکړه، د ماسپښين په مهال يې د دمې اراده وکړه خلک لا ځمکې ته نه وو رسيدلي چې بيا په مړ خوب ويده وو.

نبی کريم ﷺ د سفر دغې سترې دورانيې ته ځکه ادامه ورکړه چې ابن سلول راپورته کړې نعره د خلکو له ذهن څخه اووځي.

له لږ ارام وروسته نبی کريم ﷺ د سفر دورانيه بيا پېل کړه تر دې چې د نقيع په لوړ سر د بقعاء نوم چينې سره په حجاز کې واړوله، نابېره تېزترين طوفان راوالوت ټول وډارېدل چې عذاب راغی، نبي کريم ﷺ ورته وويل: مه ډارېږئ دا طوفاني باد د لوی کافر د مړيني زېری دی، کله چې د سفر دورانيه مدينې ته په راتګ تر پايه ورسېده په رښتيا هم چې بنو قينقاع د يهودانو لويه ستړه رفاعه بن زيد بن التابوت چې د منافقانو لوی مرستندوی و مرګ ته غاړه ورکړې وه.

مدينې ته په راتګ سره الله پاک د ابي بن سلول او د هغه په پل روانو منافقانو اړوند د سورت المنافقون ايتونه رانازل کړل، د ايتونو د راتګ سره نبي کريم ﷺ د زيد بن ارقم رضي الله عَنْهُ غوږ ونيو او ويويل: دې غوږونو د الله حق ادا کړی دی.

د عبدالله بن ابي بن سلول ځوی عبدالله رضي الله عَنْهُ چې خورا غوره مسلمان و نبي کريم ﷺ ته راغی او ورته يې وويل: زه وخبرېدم چې د منافقت له کبله ته زما پلار وژلو اراده لرې، که دې خوښه وي په مرګ يې ما وګماره زه به يې درته سر راوړم، قسم په الله چې په ټول خزرج کې داسې هېڅ څوک نشته چې زما په څېر ورته خپل پلار ګران وي، په ځان ډار محسوسوم چې که بل څوک زما د پلار په مرګ وګمارې نو قاتل به يې زما په مخکې ګرځي راګرځي هسې نه زه يې ووژنم، تاوان به دا وشي چې ښايسته روغ کامل مسلمان به د لوی کافر او منافق په بدل کې سره وخوري او زه به پرې هم اور ته هرومرو ځم.

نو نبي کريم ﷺ ورته وويل: نا، تر څو چې هغه مونږ سره ژوندی وي تر هغه به ورسره نېکه رويه کوو.

له دې وروسته بيا خپل قام قبيل ابن سلول په هر څه رټو او ملامته کو به يې، چې کله دغه راپور نبي کريم ﷺ ته ورسېد عمر رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: تا چې راته ويلي وو نو په هغه ورځ مې ځکه قتل نه کړ خو اوسمهال ورته د هر چا ويني دومره خوټيږي که مې هر چا ته وويل مړ به يې کړي.

په دې جريان کې مِقيس بن صبابه راغی او اسلام يې اعلان کړ او نبي ﷺ ته يې وويل: د الله پېغمبره! ما اسلام راوړی دی او ما ته د خپل ورور چې په تېروتنه کې وژل شوی دی ديت راکړه، نبي کريم ﷺ ورته د هشام بن صبابه چې رښتيا په تېروتنه کې وژل شوی و ديت ورکړ، ډېر لږ

وخت په مدينه کې پاتې شو چې د خپل ورور په قاتل يې بريد وکړ او بېرته مکې ته مرتد ستون شو.

په دغه ورځ د بنومصطلق نه زيات خلک وژل شوي و[1] علي رضي الله عَنْهُ پکې دوه نفر مالک او ځوی يې وژلي وو، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُ هم په کې د بنو مصطلق د احمر يا احيمر په نوم لوی شاه سوار وژلی و.

نبي کريم ﷺ په راغلې پېښه کې د بنومصطلق زياتې ښځې وينځې کړې وې چې يوه هم په کې د نبي کريم ﷺ بي بي جويريه بنت الحارث بن ابي ضرار وه.

عايشه –رضي الله عَنْهَا– وايي: نبي کريم ﷺ چې کله وينځې د مسلمانانو ترمنځ ويشلې جويريه –رضي الله عَنْهَا– په کې د ثابت بن قيس بن شماس يا د هغه د تره ځوی –رضي الله عَنْهُمَا– په برخه کې ورسېده، جويريه رضي الله عَنْهَا ورسره د ازادۍ اړوند خبرې شريکې کړې، چونکه د جويرې رضي الله عَنْهَا حسن او جمال دلکش او زړه راښکونکی و، نبي کريم ﷺ ته راغله تر څو په ازادولو کې ورسره مرسته وکړي، خو چې په دروازه ودرېده زه ويرېدم چې هسې نه په نکاح يې واخلي! او ومې ويل: چې زما دومره خوښه شوه نو د نبي کريم ﷺ به څومره خوښه شوې وي!!

په دروازه ورته ودرېده او غږ يې کړ: زه د حارث بن ابي ضرار د بنو مصطلق د قوم سردار لور جويريه يم او ته ښه پوهېږې چې په راغلې ازمېښت کې مبتلا يم، زه د ثابت بن قيس بن شماس او يا يې د تره د ځوی رضي الله عَنْهُمَا په برخه کې رسېدلې يم، د هغه سره مې د ماليت په معلومې اندازې هوکړه کړې چې په بدل کې به يې ما ازادوي، ما سره مالي مرسته وکړه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: له دغې نه بل ډېر ښه کار ته چمتو نه يې؟

هغې وويل: د الله رسوله! څه شي ته؟ ولې نه!! هغه ورته وويل: ستا معلوم کړی مقدار به زه هغه ته وسپارم او زه به دې په نکاح واخلم.

جويرې رضي الله عَنْهَا ورته وويل: ډېره ښه ده، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ستا د پور خلاصول په ما شول.

کله چې خلک د نبي کريم ﷺ او د جويرې رضي الله عَنْهَا د کورنۍ په نوي اړيکو وخبرېدل د سخرګنې په نوم يې د لاس لاندې د بنو مصطلق ګڼ شمېر غلامان او وينځې ازادې کړې.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: د جويرې رضي الله عَنْهَا د نبوت د کورنۍ سره د نوی ازدواجي اړيکو په بنسټ سل سرونه ازاد شول، په ټول بنی مصطلق کې د جويرې رضي الله عَنْهَا په څېر له خير او برکت نه ډک نور څوک نه وو.

(١) ابن هشام وايي: د بنو مصطلق په غزا کې د مسلمانانو شعار (يا منصور أَمِتْ أَمِتْ) کلمه وه.

يزيد بن رومان وايي: د بنو مصطلق د اسلام له اعلانولو وروسته ما نبي كريم ﷺ وليد چې وليد بن عقبه بن ابي معيط يې رضي الله عَنْهُ يې د صدقاتو او زكات د راټولو لپاره واستو، هلته قوم وخبرېد چې د نبي كريم ﷺ استازى راروان دى د پرته پاک استقبال لپاره يې مخې ته راغلل، وليد رضي الله عَنْهُ اټكل كړل چې شايد ټول يې د وژلو لپاره راوتلي وي، له ډار څخه بېرته نبي كريم ﷺ ته په ځغلند مزل راغى او ورته يې وويل: ټول قوم مې د مرګ لپاره راوتلى و او ارادې يې بدلې وې، له زكات وركونې څخه هم انكاري وو.

د راپور اورېدو سره سم زياترو مسلمانانو نبي كريم ﷺ ته د بنومصطلق سره د غزا بار بار يادونه كوله.

په دې كې د بنومصطلق پلاوې تر مدينې راورسېده او نبي كريم ﷺ ته يې وويل: ستا د استازي د شاندار او جاندار استقبال لپاره مونږ له كلي څخه بهر راوتلي وو، تر څو د هغه اكرام او قابل احترام وكړو او ورته هغه زكات او صدقات وركړو چې تاسره مو منلي دي، د ليدو سره هغه تا ته چابک راستون شو، مونږ وروسته وخبرېدو چې استازي دې داسې اټكل كړي دي چې ګنې مونږ يې د وژلو پسې راوتي وو، يقين دې وشه چې له احترام پرته مو ورته په زړه كې هېڅ نه لرل.

الله تعالى دا ايتونه نازل كړل ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓا۟ أَن تُصِيبُوا۟ قَوْمًۢا بِجَهَـٰلَةٍ فَتُصْبِحُوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَـٰدِمِينَ ٦ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ ٱلْإِيمَـٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ ٱلْكُفْرَ وَٱلْفُسُوقَ وَٱلْعِصْيَانَ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ﴾[1].

نبي كريم ﷺ له سفر څخه بېرته راستون او مدينې ته راروان شو، مدينې ته په نږدې كېدو كې چې عايشه رضي الله عَنْهَا هم ورسره وه، منافقانو پرې هغه تور ولګو چې د عقل نه بهر و.

د هجرت په شپږم كال د بنومصطلق په غزا كې په عايشې رضي الله عَنْهَا باندې د تور غمجنه پېښه

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: د نبي كريم ﷺ عادت و چې كله به يې هم سفر كو نو د خپلو بي بيانو تر منځ به يې خځنى (قرعه اندازي) وكړ، چې د هر چا خځنى به راووښوت د ځان سره

(۱) سورت حجرات: (٦-٧). ژباړه: اى د ايمان والاو! كه چرته يو تېروتلى درته كوم خبر راړي نو له پلټنې پرته يې په مقابل لورې اقدام مه كوئ، هسې نه چې قوم ته بې ځايه مرګ ژوبله واړوئ!! چې بېرته به په خپلو كړو وړو پښېمانه ياست * په دې هم وپوهيږئ چې كه د الله رسول زياتره ستاسو خبرې ومني، نو تاسو به په تكليف او سترې باندې ككړ شئ، خو د الله رحم دى چې ايمان يې درته محبوب كړى دى او نافرماني يې تاسو ته بده معرفي كړې ده چې تاسوترې كركه كوئ او د دغه صفت خلک ډېر ښه او هوښياران دي

به يې د سفر ملګرې کوله، د بنو مصطلق په غزا کې چې يې قرعه اندازي وکړه زما نوم راووت او هم زه يې د ځان سره په سفر کې بوتلم.

ښځينه عادت چونکه دا و چې دغه مهال به ښځو په دې خاطر چې چاغې نه شي ډېر لږ خواړه به يې کول.

د سفر په دوران کې به خپلې کيجاوې کې کښېناستم زما اوښ به راته راوستل شو او زما په خدمت ګمارل شوو به اوښ ته پورته کړم او د اوښ په شا به يې زما د ناستې پالنګ ټينګ په رسو تړلی و، بيا به يې د اوښ مهار ونيو او سفر به پېل شو.

د بنومصطلق د غزا نه د نبي کريم ﷺ له راوزګارېدو وروسته د سفر په جريان کې نبي کريم ﷺ مدينې ته نزدې دمه واړوله او د شپې ځينې برخه يې هم تېره کړه، زه چې د خپل ځينې حاجت د پوره کولو لپاره تر لږه اندازه لرې لاړم، نبي کريم ﷺ خلکو ته د سفر په کولو امر صادر کړی و او زه لا په ناخبرۍ کې هم هغسې د خپل ورک شوي يمني (ظفري) اميل په لټون بوخته وم.

چې کله بېرته راستنه شوم ګورم چې هېڅوک هم نشته او ټول خلک تللي دي، بېرته هغه ځای ته لاړم چې چرته راڅخه هار بې درکه شوی و چې بالاخره يې په لاس ته راوړو هم وتوانېدم.

له عادت سره سم په اوښ باندې زما په سمبالښت ګمارل شوي نفرو راغلي دي، کيجاوه يې په اوښ سمباله ايښې ده او اټکل کړي يې دي چې ګنې زه پکې يم او د اوښ په شا يې د قانون سره سم کيجاوه په رسو کلکه تړلې ده، له مهاره يې اوښ نيولی او په خپله مخه روان شوي دي.

زه چې کله خپل دمه ځای ته راستنه شوم چونکه مسافر ټول تللي وو ما وپتيله چې که هغوی هر چرته له اوښ څخه کيجاوه راښکته کړي او زه پکې نه يم هرومرو به بېرته ما پسې دلته راځي نو ما خپل ځان په پړونې کې روانغاړه او تر کانې تکيه شوم.

ناګهانه صفوان بن معطل رضي الله عَنْهُ راغی، د حجاب له فرضيت وړاندې يې زه ليدلې وم، خو چې زه يې وليدم چې په پړوني کې مې ځان رانغښتی دی پوهه شو چې زه عايشه يم، هېره دې نه وي چې هغه هم د خپلو اغراضو په خاطر له قافلې څخه ټپ شوی و، بهر کيف زماد ليدلو سره يې وويل (اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) د نبي ﷺ بي بي!

بيا يې راته وويل: ولې پاتې شوې يې؟ چا پرېښې يې؟ خو ما يې هېڅ پوښتنه ځواب نه کړه.

بيا يې خپل اوښ رانږدې کړ او غږ يې کړ چې اوښ ته ورپورته شه، هغه له ما څخه لږ وروسته شو، زه اوښ ته پورته شوم او د اوښ مهار يې ونيو او دومره چټک سفر يې پېل کړ چې تر څو يې هغوی رالاندې کړل، هغوی هلته وپوهېدل چې مونږ خو اوښ تش تور راروان کړی

دی!! خلکو چې ولیدل چې زه د صفوان په اوښ سپره او هغه یې واګې نیولې وې، زه لا خبره نه وم چې تور ته خلکو دومره وده ورکړې وه چې ګرد مخلوق یې یو نه په دوو کې اچولي وو.

مدینې ته په رسیدګۍ زه رنځ ونیولم، هیڅ چا مې غم نه خوړه چې دا ناجوړه ده، په ما د لړیدلي تور اوازه د نبي ﷺ او زما مور او پلار ته هم رسیدلې وه، خو هغوی چا هم راته د تور اړوند هیڅ اه هم نه و کړی.

دومره ویوهېدم چې نبي کریم ﷺ به وړاندې چې زه کله بې طبعه او ناجوړه شوم په ما به یې ډېر رحم راتله خو اوس راڅخه بالکل بې پروا او د ناجوړتیا پوښتنه به یې هم راله سمه نه کوله، زه ترې په زړه کې هم په دې لړه خفه وم، د نبي ﷺ کره وړه چې ما ولیدل، اجازه مې ترې واخسته چې د پلار کور ته به لاړه شم تر څوم مور مې غم وخوري.

هغه راته وویل: کولای شې چې لاړه شې.

زه مې د مور کور ته لاړم هغه مې خدمت کو، نزدې څه د پاسه شلو ورځو کې روغه جوړه شوم او تر دغه مهال لا زه په تور هیڅ خبره نه وم.

دا چې د عجمو په څېر به مونږ کورونو کې د قضاء حاجت ځایونه د کراهت او بدبوي له کبله نه جوړول، د شپې له پلوه به دمدینې ټولې زنانه قضاء حاجت لپاره مېرو ته وتلې.

یو شپه زه او د مسطح مور دواړه د قضاء حاجت لپاره ووتو، هغه پر خپل پړونې راولویده، د غورځېدو سره یې وویل: مسطحه هلاک شې!

ما ورته کړه: تا خو د هجرت او د بدر غزا پیاوړی ونډوال په ډېره بده یاد کړه!!

هغې راته وویل: د ابوبکر ځاوزاده! ولې ته لا تر اوسه ناخبره یې؟

ما ورته کړه: ولې څه پېښه ده؟ نو هغې راته د تور او تورلګونکو اړوند تفصیلي راپور راکړ.

ما ورته وویل: خا! پېښه دا ده؟ هغې وویل: هو والله چې دا خبره ده بله نه ده!!

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: د دې خبرې اورېدو سره مې د قضاء حاجت کولو توان هم له لاسه ورکړ، کور ته راغلم دومره مې وژړل چې نزدې له ژړا څخه ومرم او زړه مې وچوي، مور ته مې وویل: زما اړوند خلک د تور لګونې دومره خبرې کوي او ته راته هیڅ هم نه وایې؟

هغې راته وویل: له برداشته مه ووځه، خاطر دې راټول کړه، ځینې وختونو کې د یو سړي مېرمن په ډول ډال کې ساری نه لري نو خپله ښکلا ورته غم شي، نارینه او زنانه ورپسې خبرې کوي او توررونه پرې لګوي.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: زه لا ناخبره وم چې نبي کریم ﷺ خلکو ته تقریر وکړ، لومړی یې د الله ثنا صفت بیان کړ او بیا یې وویل: ځینې خلک ولې ما په خپلې کورنۍ ځوروي؟

زما په هغې کور ودانې ولې تورونه لګوي چې له خیر او اسلام پرته ترې نور هېڅ طمع توقع نه کیږي؟ او د داسې چا سره یې تورنوي چې زه مې هر کور ته ننوځم هغه راسره وي.

د تور د خپرولو زیار کې عبدالله بن ابي بن سلول په شمول د خزرج د قبیلې ځینو نورو وګړو لکه مسطح، حمنة بنت جحش هم برخوال وو.

حمنة بنت جحش په خپلې خور زینب بنت جحش رضي الله عَنْهُمَا باندې غېرت ونیوله ځکه چې د نبي کریم ﷺ په بي بیانو کې له دې پرته راسره په حسن او مکانت کې بله نه وه مساوي، نو خبرو ته یې ځکه زور ورکړ.

خو زینب -رضي الله عَنْهَا- د بنتوب سره په خپل ایماني توفیق الله پاک وساتله، او زما اړوند یې له خیر پرته نور هېڅ نه و ویلي، خو حمنه رضي الله عَنْهَا په خپلې خور دومره غیرت ونیوله چې د تور خپرولو کې یې خپل ټول توان په کار واچو، په دغې خاطر مې ترې په زړه باندې خفګان هم لره.

د نبي کریم ﷺ د دغې خبرې کولو سره اسید بن حضیر رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او غږ یې کړ: ای د الله رسوله! که د اوس د قبیلې اړوند چا په خپل کور او ابرو ځورولې یې زه درله د وژلو لپاره بس یم.

او که ځورونکي زمونږ د خزرج ورونه وي نو ستا خوښه، که هر څوک دي خو د دې لائق دي چې سرونه یې قلم شي.

سعد بن عبادة رضي الله عَنْهُ وپاڅېد، له دې خبرو مخکې په هغه ډېر ښه ګمان کېده او اسید بن الحضیر رضي الله عَنْهُ ته یې وویل: لوړه په رب لایزال چې درغ دې وویل، هېڅکله به یې سر قلم ته پرې نه ږدو، د سر قلم کولو خبرې ته په ډېر یقین کوې چې ځورونکي خلک خزرجیان دي، خو که دوی په رښتیا ستا ملاتړ وای، دا خبرې به دې هېڅکله نه وی کړې!!

اسید رضي الله عَنْهُ ورته وویل: زه نه، ته دروغجن یې چې د مافقینو ننګه کوې، دا د دې دلیل دی چې خپله منافق یې.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: دواړه قومونه یوبل ته دومره تریو تریخ شول چې نزدې وه لویه شخړه منځ ته راغلې وه.

په دې جریان کې نبي کریم ﷺ له منبر ښخه راښکته شو او زما کور ته راغی، علي بن ابي طالب او اسامة رضي الله عَنْهُمَا یې د سلا مشورې لپاره راوغوښتل، اسامه رضي الله عَنْهُ خو زما اړوند له خیر او توثیق پرته هېڅ ونه ویل، هغه کړه: ای د الله رسوله! عایشه ستا ابرو او عزت دی، او اړوند خپره فضا غیر حقیقت، باطل او ټول منګهړت دی.

علي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د بلې ښځې توان دې شته دی او ستا لپاره ښځې ډېرې، عایشه نه بله ښځه، خو که بريرة رضي الله عَنْهَا راوغواړې په رښتيا رښتيا به درته وګړيږي.

نبي کريم ﷺ د سوال او ځواب لپاره بريرة رضي الله عَنْهَا راوغوښته، علي رضي الله عَنْهُ ورپاڅېد او ورانه ورانه يې ووهله، چې نبي کريم ﷺ ته به رښتيا رښتيا وايې، هغې ورته کړه: په عايشې لګېدلی تور باطل دی.

ما ته د عايشې خو (کمي) دومره معلومه ده چې ما به خمبير تيار کړ، بيا به مې ورته وويل خمبير (وړو) ته خيال کوه هغه به ويده شوه او وړه به بزې خوړلي وو.

راغوښتل شوې پلاوې سره له جرګې مرکې وروسته نبي کريم ﷺ زما کور ته رانوت، مور او پلار مې هم راسره ناست وو، ترخنګ مې يوه انصارۍ مېرمن هم وه، چې دواړو له غمه ژړل، لومړی يې په الله حقه ثنا وويله او بيا يې ما ته کړه: د خلکو ترمنځ خپور شوی داغ که رښتيا هم له تا څخه صادر شوی وي نو له الله پاک نه وډار شه او توبه اوباسه، الله پاک د خپلو بندګانو څخه توبه قبلوي.

لوړه په رب لايزال چې د دې خبرې اورېدو سره مې له سترګو اوښکې ودرېدې، نه مې احساسول چې اوښکې راڅخه روانې دي، په دې انتظار چې مور او پلار به مې نبي کريم ﷺ ته ځواب ورکړي، چپ او خاموش پاتې شوم، خو ولې دواړو ځواب ورنه کړ.

قسم په الله چې دا خو مې بيخي په ذهن کې نه وو چې زما اړوند به الله پاک د قرانکريم سپيڅلي روڼ اياتونه نازلوي چې خلک به يې په مسجدونو کې لولي اولمونځ به پرې کوي، خو دا امېد مې و چې الله پاک خو زما په براءت عالم، پوهه او خبردار ذات دی شايد الله پاک ورته په خوب کې زما براءت وروښايي، خو زما د پېښې اړوند قراني اياتونه راتلل زما په تصور کې هم نه وو.

زما مور او پلار چې کله خاموش شول ما ورته کړه: تاسو دواړه ولې نبي کريم ﷺ ته ځواب نه ورکوې؟

هغوی راته وويل: مونږ نبي کريم ﷺ په څه شي وځوابوو؟ او په دې مې دې هم په الله قسم وي چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په کورنۍ چې د غم او درد کومه لړې راغلې وه، په دغومره سوز او ګداز به هېڅ څوک دغه مهال نه وو ازمول شوي.

د بيا ځل لپاره مې خبرې په شونډو ودرېدې او د ژړا لړې مې پيل کړه، خو ولې دومره تعبير مې وکولای شو چې: زه هېڅ کله هم الله ته توبه نشم ويستلای، زما دې په الله قسم وي که د خلکو له ترلي تور څخه توبه وباسم، سره له دې چې الله مې په براءت ښه عالم دی، نو بيا زما توبه له داسې ګناه څخه ده چې ما نه ده کړې، او که ستاسو په وړاندې په ما لګېدلي تور څخه انکار وکړم چې ما دغه فاحشي نه ده کړې، نو تاسو مې انکار سم نه بولئ.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: که څه مې د يعقوب عَلَيْهِ السَّلاَمُ د نوم د رايادولو هڅه وکړه خو ونه شوم توانېدای بالاخره مې وويل: زه هم د ابويوسف په څېر دومره ويلای شم چې ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾[١].

هغه مزيد وايي: زما دې په الله قسم وي چې د تېر په څېر نبي کريم ﷺ باندې د وحي نازلېدو سلسله شروع شوه، په خپل پوښاک (څادر) کې راونغښتل شو او د سرلاندې ورته د څرمني پوس بالښت کېښودل شو، د دغې حالاتو په راتګ زما ټنده بيخي ترخه تروه نه شوه، ځکه چې ما ته مې برائت معلوم و، او په دې مې عقيده وه چې الله پاک په ما هېڅکله ظلم نه کوي، خو له بلې خوا مې مور اوپلار دومره وډار شول چې نزدې له دوارو څخه ساه وتلې وی چې هسې نه الله پاک د خلکو ګنګوسي اوتور اړوند تصديقي وحي راو نه ليږي.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: بيا نبي کريم ﷺ کښېناست او د ژمي په يخ کنګل ورځ کې ترې د لالونو په څېر غټ غټ د خولو څاڅکي روان وو، له خپل تندي مبارک څخه يې خولې وچولې او راته يې وويل: عايشې!! مبارک شه، الله ستا د براءت اړوند وحي نازله کړه، ما وويل: الحمدلله.

بيا خلکو ته ووت او ټول هغه ايتونه يې ورته واورول چې تازه پرې نازل شوي وو، حسان بن ثابت، مسطح بن اثاثة او حمنة بنت جحش رضي الله عَنْهُمْ يې راوغوښتل او د قذف په ټاکلې حد يې محکوم کړل.

ابن اسحاق وايي: د بنونجار ځينو خلکو ويل چې ابو ايوب ته خپلې کوروداني وويل: د عايشې رضي الله عَنْهَا اړوند خو له خلکو ونه خبرېدې چې خلک څه وايي؟ هغه ورته وويل: نور څه دي خو خلکو پرې بهتان او داغ لګولی دی، خو هغه پرېږده ايا زما په نکاح کې ته دغسې فاحشي د بل چا سره کوې؟ مېرمن يې وويل: نا، نا، زما دې په الله قسم وي چې زه به هېڅ چرته هم فاحشي ونه کړم.

ابوايوب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: عايشه له تا څخه په خپل ايمان ډېره غېرتمنده ده.د قرانکريم ايتونو د تور او داغ خپرونکو ياد داسې وکړ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُم مَّا ٱكْتَسَبَ مِنَ ٱلْإِثْمِ وَٱلَّذِى تَوَلَّىٰ كِبْرَهُۥ مِنْهُمْ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَّوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ﴾[٢].

(١) سورت يوسف: (١٨). ژباړه: بس زما کار صبر جميل دی، او له الله څخه کومک د هغه څه اړوند غوښتلی شي چې تاسو يې وايئ.

(٢) سورت نور: (١١-١٢). ژباړه: ستاسو څخه چې کومې ډلې د دروغو له مخې بهتان او تور ته کوم زور او شور ورکړی و نوهېڅکله يې د ځان لپاره درنه او شرم ونه ګڼئ، بلکې دا ستاسو لپاره د خير خبره ثابته شوه، چا چې په کې څومره ونډه اخستې وې هومره يې ګناه کړې ده، خو کوم چا چې د تور لګولو ذمه واري اخستې وه د هغه لپاره ډېر لوی عذاب دی * تاسو چې کله د غه تور واورېد نو ولې مو د نورو مومنانو سړو او ښځو په څېر به مو پرې د خپل ځان په شان د خير ګومان کړی وی، چې هغوی د اورېدو سره وويل: دا په عايشې

له دې څخه حسان بن ثابت او ملګري يې مراد دي، دوی هغه څه ويلي وو چې څه يې ويلي وو.

بيا الله وفرمايل: ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٌ ﴾(١).

او فرمايي: ﴿ وَلَا يَأْتَلِ أُوْلُواْ ٱلْفَضْلِ مِنكُمْ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤْتُوٓاْ أُوْلِي ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلْيَعْفُواْ وَلْيَصْفَحُوٓاْ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾(٢).

له دې ايتونو له نزول وروسته ابوبکر رضي الله عَنْهُ پرېکړه وکړه چې د الله پاک رحم او د هغه درګزري راته ډېره زياته پسنده ده، بېرته يې د تېر په څېر په مسطح بن اثاثة باندې خپله خرچه نفقه پېل کړه، اووېويل: په مسطح باندې له نفقې څخه به هېڅکله تېر راتېر نه شم.

ابن اسحاق وايي: دحسان بن ثابت او مومنو ملګرو په حد کې ځينو مسلمانانو دا بېتونه وويل:

لَقَــدْ ذَاقَ حَسَّــانُ الَّذِي كَانَ أَهْلَهُ *** وَحَمْنَــةُ إِذْ قَالُــوا هَجِيرًا وَمِسْــطَحُ
تَعَاطَوْابِرَجْــمِ الْغَيْــبِ زَوْجَ نَبِيِّهِمْ *** وَسَخْطَةَ ذِي الْعَرْشِ الْكَرِيمِ فَأُتْرِحُوا
وَآذَوْا رَسُــولَ الله فِيهَــا فَجُلِّلُــوا *** مَخَازِيَ تَبْــقَى عُمِّمُوهَــا وَفُضِّحُوا
وَصُبَّــتْ عَلَيْهِمْ مُحْصَــدَاتٌ كَأَنَّهَا *** شَــآبِيبُ قَطْرٍ مِنْ ذُرَا الْمُزْنِ تُسْفَحُ

❀ حسان بن ثابت او حمنة بن جحش او مسطح بن اثاثة رضِيَ الله عَنْهُمْ دخپلې ناوړې وينا له کبله د وينا وړ سزا وليده.

❀ د پېغمبر پاک سرتوره يې هسې د ګومانونو له مخې تورنه کړې وه او د عرش واکدار غصې او غضب ته يې ځان جوړ کړی و.

❀ دوی نبي کريم ﷺ په تور لګونې وځورو او له ځان نه وروسته يې تل پاتې شرمندګي پرېښوده.

❀ د دورو ګوزارونه ورباندې لکه د ورېځې له بره نه د باران د غټو څاڅکو د بار بار څپو په شان پاکونکي راووريدل.

دروغ او تور تړل شوی دی لکه ابو ايوب او ميرمن يې.

(١) سورت نور: (١٥). ژباړه: کومې د تور خبرې چې تاسو له يو بل څخه اورېدلې او له علم پوهې پرته به مو پرې خوله خوځوله، تاسو ته خو به ډېره وړه ګناه ښکاري خو ولې د الله په وړاندې دغه تور لګونه ډېره لويه ګناه ده.

(٢) سورت نور: (٢٢). ژباړه: په تاسو کې شتمن دې په دې سوګند نه پورته کوي چې د الله په لار کې به په اړينو خلکو، خپلو خپلوانو او مهاجرينو باندې نفقه خرچه نه کوي، ايا تاسو ته دا پسنده نه ده چې الله پاک درته بخشش وکړي، الله پاک ببښونکی او درحم والا دی.

د هجرت په شپږم کال د حديبې سوله

د رمضان او شوال دواړه مياشتې نبي کريم ﷺ په مدينه منوره کې تېرې کړې او بيا د ذي القعدې په مياشت کې د جنګ جګړې لپاره نه بلکې دعمرې د ادا لپاره د زياتو عربانو او بانډه چيانو په شمول د مکې په لور خوځښت وکړ[۱]، هغه د قريشو له هغې کړو وړ وېره محسوسوله چې هسې نه يا ورسره جنګ وکړي او يا يې له عمرې څخه مخه ونيسي، که څه هم ډېر بانډه چيان ترې وروسته شول خو ولې انصار اومهاجرين او نور هغه عرب چې وريسې تلل شول د مکې په لور روان او د قرباني څاروي هم ورسره وو[۲] په عمره يې احرام په دې خاطر وتړه چې خلک يې له جګړې څخه بچ پاتې شي، او تر څو په دې هم خبر شي چې د جنګ لپاره نه بلکې د عمرې لپاره مکې ته روان دی.

عُسفان[۳] ته په رسيدګۍ نبي کريم ﷺ سره بِشر بن سفيان کعبي مخامخ شو او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا مکې ته د راتګ اوازې د قريشو تر غوږه رسيدلې دي، د خپلو بچه دارو او لنګو اوښو سره راوتي دي او په ذې طوی[٤] کې درته تم دي، او د الله سره يې په دې کلکه ژمنه کړې ده چې ته به ترې هېڅکله مکې ته ونه ننوځې.

او ځينې قريشيان د خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ په جنګي قيادت کې درته په کراع الغميم[٥] کې مسلّح پراته دي.

نبي کريم ﷺ وويل: قريشو!! خوار شئ!! خونړيزو جګړو ريزمريز کړئ او غلي نه شوئ!! ما او نور عربان سره منځ کې پرېږدئ، که هغوی ووژلم تاسو ته به ستاسو موخه له ستومانۍ او زيار پرته په لاس درشي، او که الله پاک پرې بريمن کړم نو په اسلام کې به خلک ډلې ډلې پوره پوره داخل شي، او که هېڅ هم ونه شي کم از کم د دوی جګړيز قوت خو به خوندي پاتې شي!!

ولې؟ قريش څه اټکلوي؟ تر هغه به ددې دين د کاميابۍ لپاره جګړه ايزي هاندې او هڅې کوم تر څو يې الله پاک په نورو دينونو سرلوړی کړي او يا به هم په دې لار کې له سره تېر شم.

بيا يې وويل: له هغوی مورچه کړې لارې به مو د هدف په لور څوک په بله لاره بوځي؟

د اسلم له قبيلې څخه يوسړي وويل: زه به موبوځم.

(۱) ابن هشام وايي: د دې سفر په دروان کې يې د مدينې د واک واکې نميله بن عبدالله الليثي رضي الله عَنْهُ ته ورکړې وې.
(۲) د قرباني څاروي اويا اوښان وو، او خلک اووه سوه وو، په هره اوښه کې لس تنه ګډونوال وو.
(۳) عُسفان له مکې څخه په لرې فاصله کې د چينې نوم دی.
(٤) ذي طوی مکې ته نږدې پرته سيمه ده.
(٥) کراع الغميم د عسفان د درې مخې ته د اته ميلو په اندازه لرې پرته سيمه ده.

هغه وچې د لاربښوونې زیار مذکور سړي په غاړه واخست، او خلک یې د ناون له ستونزې څخه ډکه په کاږجنه لاره روان کړ، که څه هم د نوې لارې مزل کاروان ډیر ستړی کړ خو بیا هم اوارې او اسانې لارې ته ووتل، نبي ﷺ ټولو ته وویل: د (اَسْتَغفِرُ اللّٰهَ وَ أَتُوْبُ اِلَیْهِ) کلمات بار بار تکرار کړئ، لوړه په رب لایزال چې دا هغه پړاو دی بني اسرائیلو ته پرې امر صادر شوی و او هغوی نه و ویلي، ټول کاروان د استغفار کلمات پیل کړل.

بیا نبي کریم ﷺ خلکو ته امر وکړ چې د حمض په ښۍ اړخ رهي شي ترڅو د ثنیة المرار له لارې د حدیبې میدان چې دمکې ښکته برخه تشکیلوي ورته ورسیږي.

قافلې هم د امر سره سم هغه لاره ونیوله چې کومه ورته په نبوي ارشاداتو کې ښوولی شوې وه، خو د قریشو جنګیالیو چې کله د مسلمانانو د قافلې لوړ غبار په بله لار ولید چې لاره یې بدله کړې ده، بېرته قریشو ته په بېړه ستانه شول، خو نبوي قافله چې څنګه ثنیة المرار ته ورسېده د نبي کریم ﷺ اوښه خپله چو شوه، خلکوویل: لکه چې اوښه ځاي په ځای کنښناسته! چو شوه اونوره تللو ته چمتو نه ده، نبي کریم ﷺ وفرمایل: اوښه نه کمزورې شوې ده او نه له تللو څخه بې وسه ده، بلکې الله رابنده کړه، سستوالی یې عادت نه دی.

بیا یې وفرمایل: که قریش مې نن هر خصلت او جوړجاړې ته چې خپلولي او پیژندګلو په کې پالل کیږي راوغواړي زه ورته غاړه ږدم.

بیا یې خلکو ته وویل: همدلته واړوئ، خلکو ورته وویل: د الله رسوله! څنګه ټول دلته تم شو او د اوبو هیڅ درک نه لګیږي؟ نبي کریم ﷺ له خپل تیرکښ څخه غشی راواخست او یو صحابي ته یې ورکړ، هغه غشی په یو کوهي کې نال کړ، دومره اوبه یې ترې راوخوټېدې چې ټول جل نیولي کاروان هم وڅښلې او اوښان یې هم خړوب کړل.

نبي کریم ﷺ چې لږ دمه او ساه واخسته د قریشو له خوا ورته د خزاعه د قوم په شمول بدیل بن ورقاء خزاعي سفیر راغی او د نبي کریم ﷺ سره یې ټول خیالات تبادله کړل چې ستا د راتګ باعث څه شی دی؟

نبي کریم ﷺ وخبرول چې زه د جنګ لپاره نه یم راغلی، زما د راتګ یواځني لامل د بیت الله زیارت او د هغه په حرمت او برایې اعتراف کول دي، هغه خبرې چې وړاندې یې بشر بن سفیان ته کړې وې د بیا ځل لپاره یې پرې د بدیل بن ورقاء غوږونه هم خلاص کړل.

د قریشو راغلي پلاوې بېرته قریشو ته ستنه شوه اورته یې وویل: ای قریشو! هسې مو د محمد ﷺ د جنګ لپاره تیاری نیولی دی!! هغه خو دلته د جنګ په خاطر نه بلکې د بیت الله زیارت په خاطر راخوځیدلی دی.

قریشو بدیل بن ورقاء کم عقل اولاشعوره وباله، په سختو ناوړه کلماتو یې د هغه راوړی فرمان بې معنی کړ، او قریشو ژمنه وکړه چې محمد ﷺ به هیڅکله هم مکې ته په جبر زور

داخل نه شي ولو که د جنګ په نيت هم نه وي راغلی، تر څو عربان زمونږ اړوند قيصو باندې خپل بنديارونه تاوده ونه ساتي.

چونکه د خزاعه قبيلې مسلمان او مشرک دواړه د نبي کريم ﷺ راز دار وو د مکې په روانو کړکيچونو به يې خبرو.

د استازيتوب په دوهم پړاو کې قريشو د مزيد وضاحت لپاره مکرز بن حفص ابن الاخيف راواستو، نبي کريم ﷺ چې کله وليد وېويل: دا خو ټګ برګ او لوی دوکه باز دی.

کله چې مکرز د نبي کريم ﷺ تر حضوره راورسېد او خيالات دواړو سره يو تربله تبادله کړل، نبي کريم ﷺ ورته خپل هغه دريځ وړاندې کړ چې کوم يې بديل بن ورقاء ته وړاندې کړی و.

مکرز له مذاکراتو وروسته بېرته قوم ته ستون شو او په راز يې وپوهول.

بيا ورته ددريم ځل لپاره حُلَيّس بن علقمه – يا – ابن زبان – راواستو چې دغه مهال يې د حبشو زعامت هم درلود، نبی کريم ﷺ چې کله وليد وېويل: دا د داسې قوم غړی دی چې د الله عبادتونه کوي، تاسو بايد هرومرو د هغوی مخې ته د قربانۍ اوښان راوپاځوئ، چې لږ رانږدې شول څه ګوري چې د قربانۍ اوښانو ته په غاړو کې نښې پرتې دي او د خوړو له لورې راپورته شوې، د حلالکې لپاره راوستل شوي ځاروي مخ په خرابېدو دي، د قربانۍ د ځاروو ليدو سره سم ستون شو او د نبي کريم ﷺ سره يې هېڅ راز خبرې ونه کړې او قريشو ته يې وويل: د هغه سره خو د قربانۍ اوښان او ګډان دي!

قريشو ورته وويل: ته نادان او بې شعوره يې، ته بانده چې په دې خبرو نه پوهېږې!!

د دې خبرو په اورېدو حُلَيّس ډېر وځورېد او ورته يې کړه: ای قريشو! واورئ چې د بيت الله د زيارت څخه د خلکو په رابندولو مو درسره ملاتړي نه ده اعلان کړې او نه په دې خوښ يو چې د بيت الله د تعظيم او برايې لپاره دلته څوک راځي ولې يې مخه ونيولای شي؟ په هغه ذات مې دې قسم وي چې د حليس د نفس واک يې په لاس کې دی چې ستاسو په مقابل کې به ټول حبش د يو نفر په څېر راولم او د يو نفر په څېر به درباندې بريد وکړي او يا به محمد ﷺ ته لاره خلاصوئ چې د کعبې زيارت وکړي.

قريشو ورته وويل: حليسه! احتياط کوه ګوره دغسې ونه کړې!! لږ زغم اوباسه تر څو زمونږ ځينې غوښتنې ومنل شي.

په وروستي پړاو کې يې ورته عروة بن مسعود ثقفي رسول الله ﷺ ته راواستو، عروة بن مسعود د نبي کريم ﷺ په حضور کې عارض شو او مخې ته يې کېناست، بيا يې وويل: محمده!! ته دومره نه پوهېږې چې د ځان سره دې ټيټ او پاس بېلابېل خلک راغونډ کړي دي او د خپلې قبيلې د تيت او پرک لپاره دې په دې خاطر راوستي دي چې د خپل قام قبيل زور او راج مات کړې!! خو ته هم پوهه شه چې قريشو د لنګو اوښانو او پوره پياوړي نه ماتېدونکې عزم

سره ستا د مقابلې کولو اراده کړې ده، تا سره د خورا درنې جګړې لپاره يې د پړانګانو څرمنې پوښلي دي، هغوی په دې کلک او مضبوط ولاړ دي چې ته به ترې هېڅکله مکې ته په زور او زبردستۍ داخل نه شې.

او زه درته په رب لايزال لوړه پورته کوم چې تاسره راغلي خلک به سبا هېڅکله تا سره د جنګ ملاتړي جوړ نه شي!

دغه مهال چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ تر شا ناست و ورته وويل: غلی شه! د لات شرمګا ولې نه څټې راشتې چې دا خبرې کوې!! ته څه اټکلوې چې مونږ به د نبي کريم ﷺ نه د جنګ په ميدان کې په شا وتښتو؟؟

عروه وويل: دا څوک دی؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: دا د ابوقحافه ځوی دی، عروه وويل: که چېرته زه ستا د خير ښېګړې پوروړی نه وم نو اوس به مې ځواب درکړی و، ځواب دې د ښېګړې بدله شوه.

د مذاکراتو په جريان کې به کله ناکله عروه د خبرو په مهال خپل لاس د نبي کريم ﷺ د ږيرې نيولو لپاره اوږد کړ، د نبي کريم ﷺ ږيرې ته د لاس اوږدولو په مهال به يې مغيرة بن شعبه رضي الله عَنْهُ لاس د تورې په موټې جلا کړ او ورته به يې ويل: وړاندې له دې چې توره دې وخوري لاس دې درټول کړه.

عروه وويل: ته خو ډېر کلک زړی او کلک سترګی يې!! نبي کريم ﷺ وخندل، عروه ترې وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغه ورته وويل: دا ستا وراره مغيره بن شعبه رضي الله عَنْهُ دی.

عروه وويل: ای بې وفا دوکه بازه!! ستا شرم خو ما پرون ووينځو[١].

بيا ورته نبي کريم ﷺ ټول هغه څه وويل چې ورځخه وړاندې راغلو ملګرو ته يې ورله ويلي وو، او په دې يې هم ورله سر خلاص کړ چې د جنګ جګړې هېڅ اراده نه لري.

عروه بن مسعود چې د نبي کريم ﷺ او هغه د ملګرو ترمنځ د مينې او محبت کومه څپانده فضا وليده تر دې چې د اودس اوبه او د خولې توکانې به يې ورله ځمکې ته نه پرېښودې او نه به يې ورله د سرويښته ځمکې ته پرېښودل چې ولوېږي، قريشو ته ستون او ورته يې وويل: ما د قيصر او کسرى او نجاشي هر يو سره د هغه د واک او اقتدار په وخت ليدل کتل کړي دي، خو د محمد ﷺ سره د مستې مينې او څپاند محبت په څېر مې يو ټولواک هم خپلو اتباعو ته ګران نه دی ليدلی.

(١) ابن هشام وايي: دا خبره ورته عروه په دې خاطر وکړه چې مغيره رضي الله عَنْهُ له اسلام راوړلو وړاندې د ثقيف له قبيلې او مالک له کورنۍ ديارلس وګړي وژلي وو، نو د مغيره رضي الله عَنْهُ د ملاتړ او د بنو مالک د کورنۍ ترمنځ د نږدې معرکې چې پايلې يې ډېرې ستونزمنې برېښېدې کېدو والا وه، نو عروه بن مسعود د سلا لپاره د ديارلسو وژلو شو کسانو ديت ورکړ او صلحه يې وکړه.

او په دې ټول وپوهېږئ چې له محمد ﷺ څخه ملګري هېڅکله په شا نه تمبيږي، ښه به دا وي چې بله نېکه مشوره وکړئ.

بيا نبي کريم ﷺ خراش بن امية خزاعي رضي الله عَنْهُ په مکه کې ميشت د قريشو مخه ورروو او مشرانو ته په خپل (ثعلب) نوم اوښ استازى واستو تر څو يې وخبروي چې زه د جنګ جګړې هېڅ اراده نه لرم خو ولې هغوى يې د وژلو زيار وويست، که څه يې هم د هغه اوښه ټپي ټپي کړې وه خو حبشيانو په خپلو هڅو له وژنې وژغوره.

خراش رضي الله عَنْهُ بېرته د حبشيانو په توسط د نبي کريم ﷺ ملګرتيا ته ځان راخلاص کړ.

له دې وروسته نبي کريم ﷺ عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ راوغوښت او ورته يې وويل: قريشو ته ولاړ شه او په ټول حقيقت يې وخبروه.

هغه ورته وويل: زما په زړه کې د قريشو سره پرته دښمنۍ باندې هغوى ډېره ښه پوهيږي، او په مکه کې د بنوعدي بن کعب له کورنۍ څخه تا ته په علم کې زه هېڅ ملاتړ نه لرم، په قام قبيل به درته زه بل هستي دروښايم که هغه واستوې نو ډېره به ښه وي چې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ دی.

نبي کريم ﷺ عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ راوغوښت او د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په شمول يې د قريشو ټولو مشرانو ته استازى واستو، تر څو يې وپوهوي چې نبي کريم ﷺ د جګړې شخړې لپاره نه بلکې د کعبې زيارت او تعظيم لپاره راغلی دی.

عثمان رضي الله عَنْهُ مکې ته په رسېدو لومړى د ابان بن سعيد بن العاص سره ليدل کتل وشول، هغه ورته پناه ورکړه او د ابان په محافظت او ګارډ کې يې د مکې ټولو مشرانو ته نبوي پيغام واورو، عثمان رضي الله عَنْهُ چې کله هر مشر ته پيغام ورسو د رارخصتېدو په مهال ورته قريشو له کعبې څخه د طواف عرض وړاندې کړ خو هغه ورته وويل تر هغه به زه لومړى طواف ونه کړم چې تر څو نبي کريم ﷺ طواف نه وي کړى.

چونکه قريشو عثمان رضي الله عَنْهُ د خپل ځان سره حصار کړ نو نبي کريم ﷺ ته راپور ورسېد چې قريشو عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ مړ کړى دى.

د رضوان بيعت

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بكر راته وويل: نبی کريم ﷺ په غوږ کې چې کله د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ د مړينې خبر پرېوت ويويل: تر هغه به ستانه نه شوو تر څو د قوم سره مټ اتې شوي نه يو.

هغه و چې د ګڼ خاښې ونې لاندې نبي کريم ﷺ خلک بيعت ته راوبلل، او دغه بيعت او په مرګ ترون د رضوان په بيعت ونومول شو.

خلکو به ويل چې د نبي کريم ﷺ سره تړولو شته کسانو په مرګ بيعت کړی و.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ مونږ سره په مرګ بيعت نه و کړی، بلکې ترون په دې شوی و چې له ميدان څخه به نه تښتو.

ټول هغه صحابه کرام چې د نبي کريم ﷺ په ملتيا وتلي وو، له جَدُّ بن قَيس پرته چې د مسلمة د کورنۍ غړی و، نورو ټولو بيعت کې ونډه اخستې وه(۱).

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې زه اوس هم جد بن قيس ته ګورم چې ځان يې د خپلې اوښې تر ښېو لاندې پټ کړی تر څو څوک يې ونه ويني.

لږ ځند وروسته نبي کريم ﷺ وپوهېد چې د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ د مرګ ژوبلې خپاره راپورونه ناسم دي.

د صلح حديبيه سوله ايز ترون

سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ چې د بنو عامر بن لؤي خورا محور غړی و، قريشو نبي کريم ﷺ ته په دې راواستو چې:

نبي کريم ﷺ ته زمونږ د ټولو په نيابت ولاړ شه او په دې ورسره خبرې شريکې کړه چې سږکال بايد هرومرو بېرته ستون شې او له عمرې څخه تېر شي، هسې نه چې عربان خپل بنداړونه په دې ګرم وساتي چې محمد ﷺ مکې ته په زور زبردستۍ ننوت.

نبي کريم ﷺ چې کله سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ وليد چې مخامخ را روان دی ويويل: داسې بريښې چې د سهيل په راليږدونې قريش سولې سلا ته غاړه کيږدي.

تر ډېره دمه د سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ او نبي کريم ﷺ دواړه سره اوږدې خبرې وکړې، بالاخره دواړه خواوې په روغه جوړه رضا شوې.

کله چې د سولې پړاو تر پايه ورسېد، عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ په چټکۍ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته راغی او ورته يې کړه: ايا دا د الله پاک رښتني استازی نه دی؟ هغه وويل:

(۱) ابن هشام وايي: تر ټولو لومړی بيعت د نبي کريم ﷺ سره ابو سنان اسدي رضي الله عَنْهُ وکړ.

ولې نه، د هغه رښتونی استازی دی، بیا یې ترې وپوښتل: ایا مونږ رښتوني مسلمانان نه یو؟ هغه ورته کړه، ولې نه، مونږ رښتوني مسلمانان یو، بیا یې ترې وپوښتل: ایا دوی (قریش) مشرکان نه دي؟ هغه ورته کړه: ولې نه، مشرکان دي، عمر رضي الله عَنْهُ وویل: بیا ولې دومره سپکاوی ته ځان ورکړو؟!

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وویل: ګوره سرغړونه یې ونه وکړې، زه خو یې په رسالت کلکه عقیده لرم، عمر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: زه هم په دې باور لرم چې محمد ﷺ د الله پاک رښتونی استازی دی.

له برداشت یې بهره وه تر دې چې نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ایا ته په رښتونې د الله پاک استازی نه یې؟

رسول الله ﷺ : ولې نه، زه یې رښتونی استازی یم.

عمر رضي الله عَنْهُ: ایا مونږ مسلمانان نه یو؟

رسول الله ﷺ : ولې نه، تاسو رښتوني مسلمانان یاست.

عمر رضي الله عَنْهُ: ایا دوی (قریش) مشرکان نه دي؟

رسول الله ﷺ : ولې نه، مشرکان دي.

عمر رضي الله عَنْهُ: بیا نو ولې ورته ځان دومره لاندې راولوو!!

نبي کریم ﷺ ورته وویل: زه د الله استازی او سفیر یم، زه به هېڅکله هم د هغه له حکم څخه سرغړونه ونه کړم، او نه هغه ما ضایع کوي.

عمر رضي الله عَنْهُ وایي: په دغې ورځ چې مې کومې خبرې کړې وې، د کفارې په خاطر به مې ډېرې روژې نیولې، نفلونه به مې کول، غلامان مې ازاد کړل، خیراتونه او صدقات مې وکړل، تر دې چې باور مې لا پسې وده وکړ.

د لړې په جریان کې نبي کریم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راوغوښت ورته یې وویل: ولیکه: (بسم الله الرحمن الرحیم).

سهیل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ورته وویل: مونږ د (بسم الله الرحمن الرحیم) اړوند کره معلومات نه لرو، داسې ولیکه: (باسمک اللّٰهُمَّ)، نو په تړون کې یې (باسمک اللّٰهُمَّ) ولیکل.

بیا یې ورته وویل: دا هغه سوله ایز تړون دی چې محمد رسول الله او سهیل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ترمنځ لاسلیک شو.

سهیل رضي الله عَنْهُ وویل: که زه ستا په استازیتوب باوري وای نو ما درسره ولې جنګونه کول!! خپل او د خپل پلار نوم دې ولیکه.

نبي کريم ﷺ په تړون کې خپل او د خپل پلار نوم وليکو.

نبی کريم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته وويل: داسې وليکه:

دا هغه سوله ايز تړون دی چې محمد بن عبدالله او د سهيل بن عمرو ترمنځ پرې اتفاق وشو چې تر لسو کالو پورې به دواړه خواوې په يو بل هېڅ جنګې بريدونه نه کوي، خلک به په امن امان کې وي، خلک به ځانونه له نورو څخه رانغاړي، د دې په شمول که د قريشو څخه څوک د خپل مشرتابه له اجازې پرته محمد ﷺ ته د ايمان په حالت کې راشي، نوبېرته به قريشو ته ورکول کيږي، خو که له محمد ﷺ څخه څوک د مشرکانو په لور د مشرتابه له اجازې پرته لاړ شي بېرته به نه ورکول کيږي.

دواړه خواوې به يو د بل په ضد هېڅ چل او پراډ په کار نه اچوي، په ټاکلې موده کې به يو بل ته جنګي پلانونه، خيانت او غداري او د چور چپاول هېڅ لارې نه سنجوي، که په خپله خوښه هر څوک د قريشو په عقد او يا هم د نبي کريم ﷺ په ملګرتوب کې داخليږي هغه ازاد او کولای شي.

د خزاعه قبيلې غړ پورته کړ چې مونږ د محمد ﷺ ملاتړ او ورسره په ملګرتيا خوښ يو.

بنوبکر غږ پورته کړ چې مونږ د قريشو ملاتړ او د هغوی سره په ملګرتيا رضا يو.

د سولې سلا يو بند دا هم و:

سږکال به تاسو بېرته مديني ته ستنېږئ او مکې ته به نه راځئ، په راروان کې کال به هم مکې ته په داسې حالت کې ننوځئ چې له درې ورځو به زيات وخت نه تېروئ، اسلحه به درسره د مسافر په څېر وي، تورې به مو په تيکو کې بندې ايښې وي، مونږ به له مکې څخه ووځو، له مذکور شيانو پرته به نور هېڅ شيان مکې ته ځانونو سره نه راوړئ.

دواړه خواوې لا په تړون بوختې وې چې د سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ځوی ابوجندل رضي الله عَنْهُ په ځنځيرونو کې تړلی د مسلمانانو غېږې ته ټپې ټپي راورسېد، مسلمانانو چې د نبي کريم ﷺ د ليدلې خوب له کبله يې د مکې په فتحه کې له يو نه دوه نه کول خو چې د صلحې سرټکو او بېرته مديني ته له تګ څخه وخبرېدل چې نبي کريم ﷺ د مشرکانو سره د زيات تحمل او برداشت نه کار واخست، تر لړه حده بې ټنډه شول، نزدې وه چې هلاکت لاس ور اوږد کړي، سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ چې کله خپل ځوی ابوجندل رضي الله عَنْهُ وليد ورپاڅېد او له ګرېوانه يې کلک ونيو او ديکې يې ورکولې، نبي کريم ﷺ ته يې وويل: محمده! وړاندې له دې چې ابوجندل راشي زما او ستا په دې پرېکړه شوې ده.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ډېره ښه ده.

سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ خپل ځوی له ګرېوانه نور هم ټينګ کړ تر څو په راښکلو

رابنکلو یې قریشو ته ورسوي، ابوجندل رضي الله عَنْهُ غږ پورته کړ چې له مسلمانېدو وروسته ولې مشرکانو ته ورکړی شم؟ حال دا دی چې دوی د ربړولو له لارې ما بېرته اسلام پرېښودلو ته مجبوروي!!

خو بهر کیف د ابوجندل رضي الله عَنْهُ لوړو غږونو د مسلمانانو ټنډه لا پسې تروه ترخه کړه، خو له بلې خوا به ورته نبي کریم ﷺ تسلي بخش کلمات وړاندې کول چې لږ زغم اوباسه او په دراوښتې ستونزې له الله پاک څخه د ښې بدلې غوښتنه وکړه.

ته او ستا په څېر نور بې وسه او بې کسه به الله پاک له دې ازمېښته خلاص کړي، ستا له راتګ څخه لږ وړاندې مو ورسره په دې سلا کړې ده، او سلا مو هم د الله په نوم کړې ده، هېڅکله ورسره چل پراړ ته تیار نه یو.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د ابوجندل رضي الله عَنْهُ سره اوږه په اوږه شو او په غوږ کې یې ورته وویل: له زغم څخه کار واخله، دوی هسې هم مشرکان دي، وینه یې د سپي د وینې په څېر هېڅ ارزښت نه لري، او عمر رضي الله عَنْهُ به د خپلې تورې موټی ورنږدې کړ په دې خاطر چې ابوجندل رَضِيَ الله عَنْهُ به ترې توره واخلي او پلار به پرې ووژني.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي: که ما څه هم امېد درلود چې له ما څخه به توره واخلي او پلار به پرې ووهي خو بیا هم ابوجندل رضي الله عَنْهُ پاتې وکړه او ځان یې هغوی ته ورکړ.

نبي کریم ﷺ چې کله د تړون لاسلیک څخه وزګار شو، په تړون یې د مسلمانانو او مشرکانو دواړه خواوې ګواه کړې، لکه ابوبکر، عمر، عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن سهیل بن عمرو، سعد بن ابي وقاص، محمودبن مسلمة، مکرز بن حفص -چې دغه مهال لا مشرک و- علی بن ابي طالب رضي الله عَنْهُمْ چې د تړون لیکوال و، ګواهان کړل.

نبي کریم ﷺ چې خپله به یې دغه ګړۍ د حرم په حدودو کې لمونځ هم کو خو د حلالوالي اړوند زړه نازړه و، له صلحې څخه له وزګارېدو وروسته خپلې قربانۍ ته ورپاڅېد او حلاله یې کړه، بیا کښېناست او د سر ویښتان یې وکلول، صحابه کرامو - رضي الله عَنْهُمْ - چې کله نبي کریم ﷺ ولید هغوی هم بې درېغه د قربانۍ په ذبحه او د سر په کلولو پیل وکړ.

له دغې مراسمو له انجامولو وروسته نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتیا مدینې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، هېره دې نه وي چې د مکې او مدینې پرته لاره کې سورت الفتح هم نازل شو.

الله پاک وفرمایل ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِّيَغْفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا﴾[1].

(۱) سورت فتح: (۱ - ۲). ژباړه: مونږ تا ته ډېره ښکاره فتح درکړه، په دې خاطر چې الله درته ټول مخکني او وروستني

بیا الله فرمایي ﴿لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾[۱].

زهري وایي: د اسلام په ګرد تاریخ کې د حدیبې د تړون په څېر بله لویه فتحه نشته، ځکه چې د دواړو خواو ترمنځ د جنګ ګرم ډګر د نوې تړون په بنسټ سوړ شو، دواړه خواوې یو د بل سره دیني مناقشې او د خیالاتو تبادله کولو لپاره وزګارې شوې، د اسلام اړوند که به لږ ځیرکه او دانا انسان پلټنه پیل کړه نو پای به یې اسلام ته په غاړه کیښودو تمامېده.

د صلحې د تړون په دوه کلنه موده کې په اسلام راړونې دومره خلک مشرّف شول چې له شته مسلمانانو څخه یې زیات شمېر تشکیلو.[۲]

په اووم هجري کال کې د خیبر غزا

د حدیبې د سوله ایز تړون له راستنېدو وروسته نبي کریم ﷺ په مدینه کې د ذي الحجې او محرم د میاشتې ځینې ورځې تېرې کړې، هېره دې نه وي چې په دې کال کې هم د حج مراسم د مشرکانو تر ولقې لاندې وو.

دمحرم پاتې ورځو کې نبي کریم ﷺ خیبر ته وتپېد.

ابومعتب بن عمرو رضي الله عَنْهُ وایي: خیبر ته د ننوتو په مهال نبي کریم ﷺ خپلو ملګرو ته چې زه هم په کې وم وویل: لږ ځند وباسئ! بیا یې وویل: ای د اسمان او د اسمان نه د لاندې مخلوقاتو واکداره! ای د بادونو او طوفانونو مالک او څښتنه! مونږ ستا نه د دې کلي او کلیوالو او په دې کلي د پروت خیر ښېګڼې او فائدې غوښتنه کوو.

ای الله مونږ تا پورې ددې کلي او کلیوالو او په دې کلي د پروت شر او فساد او ناخوښو نه پناه غواړو.

ګناهونه دربخښش کړي، او په تا خپله لورینه بشپړه کړي، او په دې منظور چې د سمې سیده لارې توفیق درپه برخه کړي.

(۱) سورت فتح: (۲۷). ژباړه: الله پاک پېغمبر ته خپل لیدلی خوب ربښتا کړ چې مسجد حرام ته به په حقیقت سره ننوځئ، او په ډاډ او اطمینان به هلته ولاړ شئ، هېڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوئ، چا به د سرو وېښته کلولي وي او چا به کم کړي وي، الله پاک په ټولو هغه څه ډېر ښه پوهیږي چې تاسو وربانديې نه پوهېدئ چې ددغې روغې جوړې تړون نه وروسته به درته نږدې لویه فتحه هم درکړي.

(۲) ابن هشام وایي: د زهري د خبرې تایید او په صحت یې دلیل دا دی چې د حدیبې تړون کې نبي کریم ﷺ څوارلس سوه مسلمانانو په ملتیا وتلی و، خو ولې د مکې د فتحې په ورځ دوه کاله وروسته د لس زره کسانو په ملتیا ووت.

ابومعتب بن عمرو رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ چې به هر کلي ته ننوتو دا دعا به يې ويله.

نبي کريم ﷺ د خپل مبارک عادت سره سم چې تر هغه به يې په يو کلي وسله وال بريد نه کو تر څو به سبا شوی نه و.. د سباوون په مهال که به له کلي څخه د اذان کلمې راپورته شوې نبي کريم ﷺ به له بريد څخه هم رابند شو، خو ولې که د اذان غږ به يې وانه اورېد بيا به يې په کلي جنګي بريد پېل کړ.

چونکه مونږ خيبر ته د شپې له مخې ورسېدو نو نبي کريم ﷺ هم تر ګهيځ زغم وويست خو ولې د اذان هېڅ کلمات يې وانه اورېدل، هغه او مونږ په خپلو سورليو سپاره شول، د ډېرې نزديوالي له کبله به مې قدم د هغه قدم سره لګېده، څه ګورو چې د لمر خاته په وخت د خيبر يهودان له خپلو بوجونو او کيجاو سره کروندو او باغونو ته مخامخ راروان دي، چې څنګه يې نظر پر نبي کريم ﷺ او نبوي لښکر ولګېد چغې يې پورته کړې چې د محمد ﷺ لښکرې راغلې، او مخ په شا يې د تېښتې لاره ونيوله، دغه مهال نبي کريم ﷺ وويل: الله اکبر، خيبر نور دړې وړی شو، مونږ چې کله د کوم قوم په قلمرو ولقه واچو نوورځ يې له پېله بې دمه او بې کاره وي.

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ چې کله خيبر ته تللو نو د عِصر له لارې يې د سفر پړاو پېل کړ او هم هلته ورله مسجد هم جوړ کړی شو[۱] بيا صهباء[۲] ته ولاړ، او له همدې ځايه نبوي لښکر بيا د رجيع درې ته ورسېد، هلته بنوغطفان او د خيبر يهودانو په منځ کې کمين شو تر څو غطفان د خيبر يهودانو جنګي مرسته ونه کړي، ځکه غطفان د نبي کريم ﷺ په ضد د يهودانو کلک مرستندوي وو.

زه داسې وخبرېدم چې غطفان کله هم د نبي کريم ﷺ د خيبر يهودانو سره په غزا وخبرېدل، ټولو يې په ضد د يهودانو مرستې ته ملا وتړله او راووتل، له لږ شيبه حرکت وروسته يې په خپلو کورونو او زنانه وو د چور چپاول اوازه واورېده چې ګنې نبي کريم ﷺ خپل جنګي لښکر د غطفان سيمې ته متوجه کړی دی، تر څو له خپلو کورونو او ابرو څخه دفاع وکړي بېرته خپلو ټاټوبو ته ستانه شول، او د نبي کريم ﷺ او د خيبر يهودانو ترمنځ يې جنګي ميدان دواړو خواو ته پرېښود.

نبي کريم ﷺ يو يو شی په غنيمت کې اخست او کلاګانې يې هم پرله پسې توګه فتحه کولې، د خيبر لومړنۍ کلا چې د مسلمانانو په منګولو کې ولوېده د ناعم کلا وه، ددې کلا (قلعه) د فتح په ترڅ کې محمود بن مسلمة رضي الله عَنْهُ هم شهيدشو چې له بره پرې چا ميچن راخطا کړې وه.

(۱) عِصر د مدينې او د فرع درې ترمنځ د پروت غر نوم دی.
(۲) صهباء خيبر ته نزدې پرته سيمه ده.

په دوهم پړاو کې د ابوالحقيق د کورنۍ کلا (قموص) فتحه شوه، د دې کلا د فتحې په ترځ کې نبي کريم ﷺ د کنانه بن الربيع بن ابي الحقيق بي بي صفيه رضي الله عَنْهَا له نورو دوو تره لورګانو سره وينځې کړې، د نبي کريم ﷺ شيرين انتخاب په درېواړو کې صفيه رضي الله عَنْهَا وه.

دحية الکلبي رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ ته راغی او صفيه رضي الله عَنْهَا يې ترې د ځان لپاره وغوښته، چونکه نبي کريم ﷺ يو ځل د ځان لپاره غوره کړې وه نو ددې دواړه تره لورګانې يې ورکړې.

له دې پړاو وروسته بيا مسلمانانو د ښځو وينځول پېل کړل.

نبي کريم ﷺ چې د دوي ځينې کلاګانې فتحه او مالونه يې غنيمت کړل نو ځان يې د دوی دوه نورو سلالم او وطيح نومې کلاګانو ته وزګار کړ، هېره دې نه وي چې دا دواړه کلاګانې تر ټولو وروسته فتحه شوې، او په دې کلاګانو د بنديز لګونې موده هم څه د پاسه لسو ورځو ته وغځېده.

ددې کلاګانو له فتحه کېدو وړاندې يهودي اتل مرحب په خپلې سلاح سمبال راووت او وييل:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْــبَرُ أَنِّي مَرْحَبُ *** شَــاكِي السِّــلاَحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ
أَطْعَنُ أَحْيَانــاً وَحِيناً أَضْرِبُ *** إِذَا اللُّيُــوثُ أَقْبَلَــتْ تَحَرَّبُ
إِنَّ حِمَايَ لَحِمىً لاَ يُقْرَبُ

❁ ټول خيبر زما د مرحب اړوند ډېر ښه معلومات لري، چې زه د وسله وال برید تجربه کار او ماهرانه اتل يم.

❁ لکه زمريان چې د جنګ پښه اراده لري زه هم د هغه په څېر کله ژوبلونکي او کله مرګوني ګوزارونه کوم

❁ زما څرځای (سيمه) ته هېڅ نژدې کېدی نه شي.

او ورسره يې دا اواز هم کو چې د لاس په لاس مقابلې در پکې څوک شته؟

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ يې شعرونه جواب کړل چې:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْــبَرُ أَنِّي كَعْبُ *** مُفَرِّجُ الْغَمَّى جَــرِيءٌ صُلْبُ
إِذْ شَــبَّتْ الْحَرْبُ تَلَتْهَا الْحَرْبُ *** مَعِي حُسَــامٌ كَالْعَقِيقِ غَضْبُ
نَطَؤُكُمْ حَــتَّى يَذِلَّ الصَّعْبُ *** نُعْطِي الْجَــزَاءَ أَوْ يَفِيءَ النَّهْبُ
بِكَفِّ مَاضٍ لَيْسَ فِيهِ عَتْبُ

۞ ټول خيبر زما د کعب په دلاورۍ خبر دی چې زه په سختو ستونزمنو او کړاوونو کې د بې دریغه زغم څښتن او زيات جراتمند يم.

۞ جنګونه چې کله پرله پسې شي او ما سره مې د تېزې بریښنا په څېر کار خلاصې توره وي.

۞ نو ترهغه به مو وکړه سوو چې ستاسو سختريني لارې ځان ته اسانې کړو، او تر هغه به مو وډبوو چې يا خو مو سزا وار کړو او يا درڅخه راتښتولې خزانې بېرته واخلو.

۞ اوپه داسې لاسونو او متيو به مو سزا وار کړو چې په جنګ نه ستړې کيږي.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: د مرحب سره لاس په لاس مقابلې ته څوک تيار دی؟ محمد مسلمة رضي الله عَنْهُ وويل: زه يې د مقابلې ډېر مينوال يم، زه د غچ اخستنې لائق يم او په ر ارسيدلي خفګان هم غمزده يم.

پرون مې ورور د دوی له لاسه وژل شوی دی، نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: مقابلې ته وپاڅېږه، ای الله! په يهودي ورته کامراني ورکړه.

دواړه چې سره يو بل ته نزدې شول نو له يو بل څخه په کمزورې ونې تاوېدل، بالاخره دواړه سره يو بل ته د يو سرې په څېر مخامخ شول، مرحب يهودي چې په ګوزار لومړيتوب وکړ محمد بن مسلمة رضي الله عَنْهُ ترې ځان په خپل ډال سيوری کړل او د هغه توره د ډال په سوراخ کې ونښته، محمد بن مسلمه رضي الله عَنْهُ مرحب قابو کړ او بيا يې ووژه.

د مرحب له مړيني وروسته د هغه ورو ياسر مقابلې ته راووت او غږ يې کړ چې د مقابلې دريګې څوک شته؟

هشام بن عروة رضي الله عَنْهُ اټکلوي چې زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ ورته ووت، صفيه بنت عبدالمطلب رضي الله عَنْهَا نبي کريم ﷺ ته وويل: هسې نه ځوی مې مړشي!

نبي کريم ﷺ ورته وويل: نا بلکې ستا ځوی به يې مړ کوي ان شاء الله، زبير رضي الله عَنْهُ د اتلولۍ ميدان ته ووت او ياسر يې د خپلو ګوزارونو ښکار کړ.

سلمة بن عمرو بن الاکوع رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ د جنګ بېرغ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ورکړ تر څو د خيبر ځينې کلاوونه فتحه کړي، که هغه هرڅومره جنګي تجربه په کار واچوله خو ولې بشپړه فتحه په نظر رانغله، په وريسې ورځ کې يې جنګي بيرغ عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، هغه هم ډېر جنګي تاتکتيکونه وکارول خو بيا يې هم پوره فتحه رانه وره.

نبي کريم ﷺ وفرمايل: د جنګ په سبانې ورځ به زه بېرغ داسې چا ته ورکړم چې د الله او رسول دواړو خوښ وي، هېڅکله به له جنګ نه په شا ونه تمبيږي، او د هغه په لاس به الله

ټول خيبر فتحه کوي، بيا نبي کريم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راوغوښت اګر که د سترګو په رنځ هم اخته و خو نبي کريم ﷺ يې په سترګو کې توکاڼې واچولې او بيا يې ورته وويل: لاس په جنډه مخ په وړاندې ولاړ شه، تر هغه مخکې ځه چې الله پاک ستا په لاس بشپړه ازادي راولي.

سلمة بن الاکوع رضي الله عَنْهُ فرمايي: علي رضي الله عَنْهُ له ډېرې تېز رفتارۍ نه ساه تيګا واخست او مونږ ورپسې وروسته روان وو، دومره توند ولاړ چې په لاس کې ورسره جنډه يې د يهودانو د لوی کلا په کاڼو کمرو رپانده ودروله، له کلا څخه ورته يو يهودي سرا راپورته کړ چې ته څوک يې؟ ده ورته وويل: زه علي بن ابي طالب يم.

يهودي وويل: موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته په ورکړل شوي کتاب مې دې قسم وي چې تاسو سرلوړي او سر بالا ياست.

علي رضي الله عَنْهُ بېرته په داسې حالت کې نبي کريم ﷺ ته راغی چې خيبر يې په بشپړه توګه فتحه کړی و.

نبي کريم ﷺ چې کله په خيبر کې د وطيح او سلالم دواړه کلاګانو باندې اوږد بنديز ته دوام ورکړ، يهودانو په خپل هلاکت ويوهېدل، نبي کريم ﷺ ته يې استازی واستو چې له خيبره به ووځو خو ژوند مو مرګ ته مه ورکوه، نبي کريم ﷺ د هغوی غوښتنه ومنله، اګر که له دې دواړو کلاګانو پرته نور د خيبر سرسبز او شاداب باغونه او خزانې د نبوت په جولۍ کې لوېدلې وې، له دې پرېکړې څخه چې د فدک ميشت يهودان وخبرېدل هغوی هم د خپل ژوند د خونديتوب لپاره ټولو شتمنيو څخه تېر او هېر شول.

د يهودانو او نبي کريم ﷺ ترمنځ د سولې سلا استازی د بنو حارثه د کورنۍ غړی مُحيصة بن مسعود و.

بېرته د خيبر يهودانو د نبي کريم ﷺ سره د خيبر په ګردو باغونو د سم په نيمو صادراتو تړون وکړ چې د باغونو او ځمکو په خدمت کې به يې يهودانو ته ورکوي، او ورته يې وويل: شايد مونږ به باغونه له تاسو څخه ډېر ښه وپالو، ځکه چې دا زمونږ ځمکه وه اوزمونږ باغونه وو، مونږ يې په اندازه ښه پوهيږو.

نبي کريم ﷺ ورسره دغه تړون په دې شرط ومنو چې که مونږ هر کله تاسو ويستلئ نو هرومرو به وځئ.

د فدک يهودانو ته چې کله د خيبر د يهودانو لړي واورول شوه د نبي کريم ﷺ د خيبر والاو په څېر پرېکړه باندې يې جدي غوښتنه وکړه، له هغوی سره يې هم روغې جوړې ته غاړه کېښوده.

هغه و چې خیبر د مسلمانانو ترمنځ شریک و خو ولې فدک په دې خاطر چې اوښ او اس پرې نه و ځغلېدلی، یواځې د نبي کریم ﷺ و.

په خیبر کې چې کله نبي کریم ﷺ ښه ارام او ساه یې واخسته، د سلام بن مشکم بي بي زینب بنت الحارث ورته په غوړو کې وریته شوی پسه ډالۍ کړ، وړاندې له دې چې د نبي کریم ﷺ تر مخې یې کېږدي له چا څخه یې ځان ښه پوهه کړی و چې هغه ته د پسه کوم اندام ډېر پسند دی؟ چا ورته ویلي و چې د پتون غوښه یې ډېره خوښه ده.

زینب د دې خبرې سره د پتون غوښه په زهرو سمه پوښلې وه او پاتې غوښه یې په خپلې اندازه زهرجنه کړه.

د نبي کریم ﷺ په څنګ کې چې بشر بن براء بن معرور رَضِي الله عَنْهُ هم ناست وو د دواړو پتونونو غوښه وخوړه، نبي کریم ﷺ غوښه تېره نه کړه او بېرته یې له خولې څخه وغورځوله، خو ولې بشر رضي الله عَنْهُ غوښه تېره کړې وه.

نبي کریم ﷺ وفرمایل: هډوکي مې خبروي چې زهرجن دي.

نبي کریم ﷺ یهودنه راوغوښته او ورڅخه یې تحقیقاتي پوښتنې پیل کړې، هغې اعتراف وکړ او زیاته یې کړه چې ته ښه پوهېږې چې ستا له لاسه مې په قوم څه څه ونه شول؟ ما دا کار ځکه وکړ چې که ته رښتونی پیغمبر یې زما له کړنې به دې الله خبر کړي او که د تولواکۍ او اقتدار مئین یې نو مونږ به درڅخه ایله وزګار او بې غمه شو.

اګر که بشر بن براء رضي الله عَنْهُ وفات شو خو بیا هم ترې نبي کریم ﷺ درګزري او بخشش اعلان کړ.

بیا نبي کریم ﷺ له خیبر څخه د قرى درې ته ولاړ او د هغه ځای میشتوال یې څه شپې ورځې محاصره کړل او له دې ځایه یې مدینې ته د راستنېدو لړې پیل کړه.

نبي کریم ﷺ په خیبر یا په لاره کې په صفیه رضي الله عَنْهَا باندې نکاح وتړله، د صفیه رضي الله عَنْهَا د ناویتوب ټول مراسم لکه هغه ښایسته کول، ویښتان یې ګمنځول د انس رضي الله عَنْهُ مور ام سلیم بنت ملحان رضي الله عَنْهَا سمبال کړل.

نبي کریم ﷺ په صفیه رضي الله عَنْهَا باندې په خپلې خیمه کې د لومړي ځل لپاره میلاو شو، او ابوایوب خالد بن زید رضي الله عَنْهُ د وهلې خیمې یا چوپال بهر هر اړخیزه څوکیدارۍ باندې شپه رڼه کړه، د سهار په مهال چې نبي کریم ﷺ ولید ورڅخه یې وپوښتل چې ابو ایوبه دلته څه کوې؟

هغه ورته وویل: له دې ښځې څخه مې درباندې ډار احساس کړ، تا یې پلار او ټول خاندان او قوم وواژه، که څه هم خپله نوې مسلمانه ده خو په زړه کې مې ترې خوف او ترس پیدا شو.

داسې ويل کيږي نبي کريم ﷺ ورته وويل: اى الله! لکه څنګه چې ابو ايوب رضي الله عَنْهُ زما په څوکۍ شپه روڼه کړه ته يې په خپل حفاظت کې وساته.

له خيبر څخه په لاره کې د شپې نبي کريم ﷺ وفرمايل: د نني شپې څوکېداري به څوک ښه وکولی شي؟ چې د سهار لمونځ رانه دخوب او ستړيا له کبله بې وخته نه شي!

بلال رضي الله عَنْهُ وويل: ستا څوکيداري به زه وکړم.

نبي کريم ﷺ د نورو خلکو په شمول په خپلو خپلو ارام ځايونو کې ويده شول، بلال رضي الله عَنْهُ هم د الله د ارادې سره سم دومره لمونځ وکړ چې څومره الله ته منظور و، له ستړيا له کبله خپل اوښ ته ډډه شو، که څه هم سهار نزدې و چې راوخيژی خو په سترګو يې خوب غالبه شو او ټول د لمر ګرموالي راوېښ کړل.

نبي کريم ﷺ لومړی نفر و چې له خوبه رابېدار شو، بلال رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: بلاله! دا دې څه وکړل؟

هغه ورته وويل: هغه ذات راته خوب راويست چې تا ته يې خوب درويستی و.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: رښتيا دې وويل.

بيا نبي کريم ﷺ خپل اوښ له مهاره ونيو او روان شو، لږ ګړی يې مزل وکړ وروسته يې اوښ چو کړ خپله يې هم اودس وکړ او نورو خلکو هم اودسونه وکړل، بلال رضي الله عَنْهُ ته يې امر وکړ چې اقامت وکړي، نبي کريم ﷺ خلکو ته لمونځ ورکړ، د لمونځ بشپړېدو وروسته يې خلکو ته مخ کړ او ويويل: چې کله هم د رڅخه لمونځ پاتې يا هېر شي نو هله يې وکړې چې کله درته ياد شي، ځکه الله پاک فرمايي ﴿وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكۡرِيٓ﴾[١].

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريم ﷺ ابن لقيم العبسي ته د خيبر د فتحې په ورځ چرګان، ووزې او کوترې او نور کورني حيوانات ورکړل، د خيبر د فتحې په ورځ ابن لقيم عبسي دا شعرونه وويل:

رُمِيَـتْ نَطَاةٌ مِنْ الرَّسُـولِ بِفَيْلَقٍ	***	شَـهْبَاءَ ذَاتَ مَنَاكِـبَ وَفَقَـارِ
وَاسْـتَيْقَنَتْ بِـالذُّلِّ لَمَا شُـيِّعَتْ	***	وَرِجَـالُ أَسْـلَمَ وَسْـطَهَا وَغِفَارِ
صَبَّحَتْ بَنِي عَمْرِو بْنِ زُرْعَةَ غُدْوَةً	***	وَالشَّـقُّ أَظْلَـمَ أَهْلُـهُ بِنَهَـارِ
جَرَّتْ بِأَبْطَحِهَـا الذُّيُولُ فَلَمْ تَدَعْ	***	إِلَّا الدَّجَـاجَ تَصِيحُ فِي الْأَسْـحَارِ
وَلِكُلِّ حِصْنٍ شَـاغِلٌ مِـنْ خَيْلِهِمْ	***	مِنْ عَبْدِ أَشْـهَلَ أَوْ بَـنِي النَّجَّارِ

(١) سورت طه: (١٤). ژباړه: زما د ياد لپاره لمونځ وکړه.

وَمُهَاجِرِيــنَ قَدْ اعْلَمُوا سِــيمَاهُمْ *** فَــوْقَ المغافــر لــم ينْــو الْفِرَار
وَلَقَــدْ عَلِمْــتُ لَيَغْلِــبَنَّ مُحَمَّــدٌ *** وَلَيَثْوِيَــنَّ بِهَــا إِلَى أَصْفَــارِ
فَــرَّتْ يَهُودٌ يَــوْمَ ذَلِــكَ فِي الْوَغَى *** تَحْــتَ الْعَجَاجِ غَمَائِــمَ الْأَبْصَارِ

- د نطاق لويه ماڼې د نبي لښکر ځينو اتلانو د بريد لاندې راغله، چې دغه اتلان په سپينو پړقينده تورو او ډېرو جنګې اوزارو باندې سمبال وو.
- کله چې تيت او پرک شول نو په خپلو ځانونو يې د سپکاوی او ذلت يقين راغی، حالانکه د اسلم او غفار قبيلې غازيان خلک يې په منځ کې روان وو.
- بنوعمرو بن زرعه باندې سهار په خپلې ماڼۍ (شق) کې راوخوت، خو پاتې ورځ پرې توره تياره تېره شوه.
- د خيبر په سمه او اوارو روان وو، له چرګانو پرته يې نور څه نه وو پرېښی چې په سهار کې به يې اوازونه (اذانونه) کول.
- د عبدالاشهل او بنونجار د قبيلې هر وګړي په خپلو اسونو باندې سپور د هرې ماڼۍ او کلا (قلعه) په نيولو بوخت وو.
- د خيبر په جنګ کې د مهاجرينو د پېژندګلو نښه په سرباندې وارضد خولې وې چې د شکست او تېښتې هېڅ تصور په کې نه شو کېدای.
- زه په يقين کې دې حد ته رسيدلی وم چې نبي کريم ﷺ به هرومرو برلاسی کيږي او په خيبر کې به يې د صفر په مياشت کې واک او ځواک وځليږي.
- د جنګ په د غه ورځ يهودان فرار شول او له يهودانو څخه خولې او سترګې له غبار ډکې وازې (ببرته، خلاصې) پاتې شوې.

له حبشې څخه د جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راتګ

ابن هشام وايي:

شعبي به ويل: جعفر رضي الله عَنْهُ چې کله د خيبر په ورځ د نبي کريم ﷺ په حضور کې عرض شو، نبي ﷺ ځان ته راجوخت کړ، تندی يې ورله ښکل کړ او ويويل: نه پوهېږم چې د جعفر رضي الله عَنْهُ په راتګ ډېر خوشحاله يم او که د خيبر په فتحې.

ابن اسحاق وايي: د نبي کريم ﷺ کوم ملګري چې په حبشه کې پاتې وو نبي ﷺ يې مدينې

ته د راستولو لپاره نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري استازى واستو، د حديبې د سوله ايز تړون وروسته چې نبى كريم ﷺ لا په خيبر كې و، نجاشي ورته حبشه كې ټول مهاجرين په دوو كشتيو كې سپاره راواستول.

❁ له بنو هاشم بن عبدمناف له قبيلې څخه: جعفر بن ابي طالب او دهغه بي بي اسماء بنت عميس خثعميه رضي الله عَنْهَا او ځوى يې عبدالله چې په حبشه كې پيدا شوى وو درې نفر وو.

❁ له بنو عبدشمس بن عبد مناف له قبيلې څخه په كې خالد بن سعيد بن العاص بن اميه بن عبدشمس او دده كور ودانه امية بنت خلف بن اسعد او دواړه بچي يې سعيد بن خالد او امة بنت خالد رضي الله عَنْهُمْ چې دواړه په حبشه كې پيدا شوي وو.

ورسره يې ورور عمرو بن سعيد بن العاص، معيقيب بن ابي فاطمة چې د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د واک په دور كې د بيت المال خزانچي هم و او ابوموسى الاشعري رضي الله عَنْهُمْ وو.

❁ له بنو اسد بن عبدالعزى څخه په كې اسود بن نوفل بن خويلد رضي الله عَنْهُ و.

❁ له بنو عبدالدار بن قصي نه په كې جهم بن قيس رضي الله عَنْهُ و.

❁ له بنو زهرة بن كلاب نه په كې عامر بن ابي وقاص او عتبه بن مسعود –رضي الله عَنْهُمَا– وو.

❁ له بنو تميم بن مرة نه په كې حارث بن خالد بن صخر رضي الله عَنْهُ و.

❁ له بنو جمح بن عمرو نه په كې عثمان بن ربيعه بن اهبان رضي الله عَنْهُ و.

❁ له بنوسهم بن عمرو نه په كې محمية بن الجزء رضي الله عَنْهُ و.

❁ له بنو عدي بن كعب نه په كې معمر بن عبدالله بن نضله رضي الله عَنْهُ و.

❁ له بنو عامر بن لؤي نه په كې ابو حاطب بن عمرو او مالک بن ربيعة رضي الله عَنْهُمَا وو.

❁ له بنوالحارث بن فهر بن مالک نه په كې حارث بن عبد قيسم بن لقيط رضي الله عَنْهُ و.

هېره دې نه وي چې په حبشه كې د وفات شوو نارينه و زنانه (كونډې) هم په كشتو كې سپرې راستول شوې وې.

نبي ﷺ ته په دواړو كشتيو كې د سپرو سرشمېرنه شپاړس نفره وو، او هغه خلک چې نه خو يې په بدر كې د نبي كريم ﷺ سره ونډه درلوده او نه ورسره په مكه كې ميلاو شول او نه هم د نجاشي په راستولو كې و نزدې يې شمېرنه تر څلور دېرشت ته رسيږي.

د هجرت په اووم کال د قضايي عمرې داستان

نبي ﷺ چې له خيبر څخه بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول او ثاني او جمادی الاولی او ثاني او رجب او شعبان، رمضان او د شوال مياشتې تېرې کړې، په مناسبو وختونو کې به يې د غزاګانو او جنګونو لپاره کاروانونه استول.

چونکه قريشو نبي کريم ﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول له مکې څخه راېند کړی و، د ليکلي تړون په بنسټ په دې کال کې د عمرې د اداء لپاره بيا د مسلمانانو په شمول د مکې په لور وتېپېد، د مکې خلک چې کله په دې وخبرېدل چې نبی کريم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتيا مکې ته د عمرې لپاره راروان دی، نو خپل منځ کې يې مشهوره کړه چې هغوی د يثرب رنځونو او فقرو فاقت ځپلي دي.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د دارالندوة سره نزدې ټول قريش د نبي کريم ﷺ او د ملګرو د سيل او تماشې لپاره بوخ ريني کېدل، نبی کريم ﷺ چې کله مسجد ته ننوت، احرام يې واچو او په څادر کې يې ښي اړخ بربنډ کړ او بيا يې وفرمايل: الله پاک په هغه چا ورحمېږه چې نن ورځ خپل بدني قوت ښکاره کړي، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او منډې يې پېل کړې، ملګرو يې هم ورسره د اقتداء لپاره د منډو پېل وکړ، تر څو کعبه شريفه يې پټ او پناه کړه، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او د حجر اسود لپاره ورنزدې شو، بيا يې درې طوافونه په منډه وکړل او باقي پاتې طواف يې په عادي مزل ترپايه ورسو.

د عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا په روايت چې نبي کريم ﷺ د دغې سفر په دوران کې په ميمونة رضي الله عَنْهَا باندې په داسې حالت کې نکاح وتړله چې محرم و.

او د ميمونة رضي الله عَنْهَا له پلوه د نکاح وکيل عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ و.

نبي کريم ﷺ په مکه کې درې ورځې پاتې شو، په دريمه ورځ پسې حويطب بن عبدالعزی د قريشو د څه خلکو په ملتيا ورغی او ورته يې وويل چې د حديبې د سوله ايز تړون په بنسټ په مکه کې ستا درې ورځې پوره شوې بايد نور دلته تم نه شې او ولاړ شې، د نبي کريم ﷺ د راويستو دنده قريشو حويطب ته سپارلې وه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: تاسو ته څه ستونزه ده؟ لږه موده به نور هم پاتې شو!! زه به پکې د خپل واده مراسم هم بشپړ کړم او تاسو ته به وليمه هم درکړم.

حويطب ورته وويل: ستا د واده ډوډۍ ته مونږ هېڅ اړتيا نه لرو، خو د کړې ژمنې په بنسټ بايد ته ووځې، هغه و چې نبي کريم ﷺ له مکې څخه راووت او ميمونې رضي الله عَنْهَا ته يې

خپل غلام ابو رافع رضي الله عَنْه پرېښود، تر څو د سرف(۱) مقام نوم ځای ته يې له ځان سره راولي، هم هلته ورسره نبي کريم ﷺ واده وکړ او بيا مدينې ته راستون شو.

ابن هشام وايي: ما ته د ابوعبيده د راکړي راپور له مخې چې همدغلته د الله پاک دا قول هم نازل شو ﴿لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾(۲).

د اتم هجري کال جمادی الاولی په مياشت کې د مؤته غزا

د حج مراسم په دې کال کې هم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، خو نبي کريم ﷺ خپله له عمرې اداء کولو وروسته په مدينه کې د ذي الحجې او محرم او صفر، ربيع الاول او ثاني په مياشتو کې پاتې شو.

د جمادی الاولی په مياشت کې نبي کريم ﷺ شام ته د زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ په زعامت جنګي کاروان واستو، او ورته يې کړه: که زيد رضي الله عَنْهُ شهيد نو ټولګی مشر به جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ وي، که دا هم شهيد شو نو مشر به عبدالله بن رواحة رضي الله عَنْهُ وي.

خلک چې کله وتلو ته تيار شول د تګ په مهال نبي کريم ﷺ د ګمارلي مشرانو سره خدای په اماني وکړه حالانکه درې زره شمېرنه يې تشکيلوله او سلامونه به يې پرې کول.

خو چې کله خلکو د عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ سره خدای په اماني کوله په وير ژړا يې شروع وکړه، خلکو ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه کړه: لوړه په رب لايزال چې د دنيا مينه او محبت او ستاسو سره مينې څخه هجران مې نه ژړوي، خو د نبي کريم ﷺ څخه مې اوريدلي دي چې هغه د الله د کتاب دا ايت ولوست ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾(۳) خو ولې ما ته معلومات نشته چې په جهنم د تېرېدو په مهال به راسره څه کيږي؟

(۱) سرف له تنعيم سره نږدې د سيمې نوم دی.

(۲) سورت فتح: (۲۷). ژباړه: الله پاک د خپل پېغمبر ليدلی خوب رښتيا کړ چې مسجد حرام ته به هرومرو ننوځئ، که د الله پاک خوښه شي، ښه په ډاډ او امن کې به ننوځئ، چا به سرونه خرولي وي او چا به ويښتان کم کړي وي، هېڅ راز خوف او خطر به نه محسوسوئ، الله پاک چې په څه شي پوهېده تاسو پرې نه پوهېدئ او له دې څخه لرې وروسته الله پاک ستاسو لپاره بله فتحه هم ګرځولې ده چې تاسو ته به يې درکړي.

(۳) سورت مريم: (۷۱). ژباړه: په تاسو کې هېڅ څوک داسې نشته چې په پل صراط (جهنم) به نه تېرېږي، دغه ستا د رب محکمه پرېکړه ده.

مسلمانانو ورته وویل: الله پاک دې ستاسو مل شي او له مرګ ژوبلې پرته مو الله نیک صالحه راستانه کړه.

بیا عبدالله بن رواحه وویل:

لَكِنَّنِي أَسْــأَلُ الرَّحْمَــنَ مَغْفِرَةً *** وضربة ذَات فرغ تَقْذِفُ الزَّبَدا
أَوْ طَعْنَــةً بِيَدَيْ حَــرَّانَ مُجْهِزَةً *** بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَــاءَ وَالْكَبِدَا
حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَــرُّوا عَلَى جَدَثِي *** أَرْشَــدَهُ اللهُ مِنْ غَازٍ وَقَدْ رَشَدَا

❁ زه د الله پاک نه د بخشش ډېره زاري کوم او ورڅخه غواړم چې د غټ ټپ (زخم) او په دښمن کې د وينو ناوچې جوړونکي ګوزار توان راکړي.

❁ او يا هم د نېزې د تېز ترين چټک ګوزار توان راکړي چې زر مرګ ژوبله دښمن ته اړوي، داسې ګوزار چې له زړه او ګوګل نه تېرېږي.

❁ چې بيا کله خلک ما باندې تيرېږي او زه مړ يم او داسې ووايي: دا د الله پاک ډېر نيک او صالحه غازي انسان و.

بيا نبي کريم ﷺ او نورو خلکو د مجاهدينو کاروان رخصت کړ، کله چې خلک له کاروان څخه راستانه شول عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ وويل:

خَلَفَ السَّــلَامُ عَلَى امْرِئٍ وَدَّعْتُهُ *** فِي النَّخْلِ خَــيْرَ مُشَــيِّعٍ وَخَلِيلِ

❁ په هغه چا مې سلام پاتې شو چې د کجورې ونو سره مې ترې خداي په اماني واخسته، او هغه زما لپاره ډېر ښه رخصت کونکی او نيک دوست دی.

د صحابه و د جهاد کاروان تر هغه مخ په وړاندې لاړ چې په شام کې يې د (معان) د ځمکې په نوم ځای کې واړوله، او په دې وخبرېدل چې هرقل هم د سل زره جنګياليو په ملتيا د بلقاء په مقام کې تم دي، او نور سل زره سرتيرو هم ورته له لخم، جذام، قين، بهراء، بلیّ له قبيلو څخه خپل ډاډ او اطمينان ورکړی دی، او ورسره يو ځای شوي دي، د ټولو جنګياليو قومانده يې د بلیّ د قبيلې غړي سره ده، او لومړی مرستيال يې د مالک بن رافله په نوم غړی دی.

مسلمانانو ته د راپور رسېدو سم په معان کې د دوو شپو په اندازه نوره هم تم شول، او جنګي تکتيک لپاره يې خپلمنځی سلا مشورې پيل کړې، ځينو ويل: نبي کريم ﷺ ته به ليک واستو او د دښمن په شمېر به يې خبر کړو، يا خو به د مرستې لپاره مزيد نوره جهادي قوه راوليږي او يا به راته په جنګ امر وکړي نو جنګ به وکړو.

عبدالله بن رواحة رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او د خلکو جذبې يې په خپلو حماسي کلماتو راوپارولې چې:

ای خلکو! لوړه په رب لایزال چې تاسو د شهادت هغه مډال اوس بد ګڼئ چې تالاش پسې يې راوتي یاست!! مونږ هیڅکله د چا سره د سرشمیرنې په بنسټ په زیاتوالي او کموالي، یا د پیاوړتوب او طاقت په اساس نه جنګیږو، مونږ د هغه دین په بنسټ د خلکو سره جنګ کوو چې له کبله يې راته الله پاک عزت او احترام رابښلی دی.

پرمخ تګ وکړئ او ورشئ، دوه نیک خویونه مو ملتیا کوي، یا غلبه او یا شهادت.

ټولو خلکو په یو اواز وویل: عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ رښتیا خبرې وکړې.

د صحابه کرامو جهادي قوه ترهغه خوځښت وکړ چې د بلقاء له سرحداتو او پولو څخه يې د هرقل او ورسره نصراني عربانو قبیلې بې شمېره لوی لښکر ولید، د دغې سیمې نوم مشارف و، مسلمانانو د بلقاء اړوند مؤته نومې سیمه کې خپل جنګي تدابیر ونیول، د ښي اړخ د قوماندې واکې يې بنوعذره د قبیلې غړي قطبه بن قتاده رضي الله عَنْهُ ته ورکړې او د لښکر د کیڼ پلو اختیارات يې عباية بن مالک انصاري رضي الله عَنْهُ ته ورکړي ول.

زید بن حارثه رضي الله عَنْهُ د رسول ﷺ ورته د کړي خبرې سره ترهغه اوږد مهاله وجنګېد چې د دښمن په نېزو کې ننوت او شهید شو.

بیرغ جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ پورته کړ او ترهغه يې په مېړانه کلک مقاومت وکړ چې نور يې خلاصون نه و، له اس څخه راښکته شو، اس يې ګوډ شل کړ او د دښمن سره يې د نوي جنګ بل پړاو پیل کړ، او دايي ويل چې:

يَـا حَبَّـذَا الْجَنَّـــةُ وَاقْتِرَابُهَـا *** طَـيِّبَــــةً وَبَـــــارِدًا شَرَابُـهَـا

وَالـــرُّوْمُ رُوْمٌ قَدْ دَنَـــا عَذَابُهَا *** كَافِــرَةٌ بَعِيـــــدَةٌ أَنْسَـابُـهَـا

عَلَيَّ إِذْ لَاقَيْتُهَا ضِرَابُهَا

۞ جنت څومره ډېر خوندور او څومر نږدې دی، د جنت اوبه څومره مزېدراې او يخې تنده دي.

۞ د روميانو خو د عذاب او مرګ ژوبلې ايله موقعه راغله دوی خو کافر او نسبونه يې هم بېلابېل (بې نسبه) دي.

۞ خو که ورسره مخامخ شوم نو سم به يې وډبوم.

ابن هشام وايي: ځينې رښتني علماء چې زه پرې باوری يم راته وويل:

جعفر رضي الله عَنْهُ جنګي بیرغ لوړ رپاند په ښي لاس کې نیولی و چې لاس يې شهید شو زر يې بیرغ کیڼ لاس ته کړ، چې هغه هم شهید شو بیا يې په اړخونو باندې د خپلې سینې

په منځ کې ونیو چې بالاخره ټول شهید شهید شو او له دنیا څخه د درې دیرشت کالو په عمر کې اخرت ته شهید لاړ، د دواړو لاسونو د شهادت په بدل کې به ورته الله پاک په جنت کې دوه وزرې ورکړي او چې چرته وغواړي هلته به پرې الوځي، داسې هم ویل کیږي چې جعفر رضي الله عَنْهُ یو رومي سرتیری په دومره مرګوني ګوزار ووهو چې جعفر رضي الله عَنْهُ یې په منځ دوه کړ.

ابن اسحاق وايي: جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ چې کله شهید شو بیرغ عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ راپورته کړ، د دښمن په لور په اس باندې سپور ورغی، له اس څخه په راښکته کېدو او نه راښکته کېدو کې زړه نازړه و، بیا یې وویل:

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسُ لَتَنْــزِلِنَّهْ *** لَـتَـنْزِلِــــنَّ أَوْ لَتُـكْرِهَـنَّــهْ
إِنْ أَجْلَبَ النَّاسُ وَشَدُّوا الرَّنَّه *** مَا لِي أَرَاكِ تَكْرَهِــينَ الْجَنَّهْ
قَدْ طَالَ مَــا قَدْ كُنْتِ مُطْمَئِنَّهْ *** هَلْ أَنْــتِ إِلَّا نُطْفَةٌ فِي شَــنَّهْ

❁ ای نفسه (زما ځانه)! په دې مې لوړه پورته کړې ده چې خامخا به جنګ ته ښکته کیږې، ورنه په زوره به دې کوز او ښکته کړم.

❁ که خلک راټول شي او چغې نارې او وېرونه ژړاګانې پیل کړي نو ستا ولې جنت بدي شي؟

❁ بلا وخت دې په امن او امان کې تېر کړ ستا مثال لکه په غړکۍ کې د اوبو پاک صفا څاڅکی دی.

او دا یې هم وویل:

يَــا نَفْــسُ إِلَّا تُقْتَــلِي تَمُوتِي *** هَذَا حِمَامُ الْمَــوْتِ قَدْ صَلِيْتِ
وَمَــا تَمَنَّيْتِ فَقَــدْ أُعْطِيتِ *** إِنْ تَفْعَــلِي فِعْلَهُمَــا هُدِيتِ

❁ ای نفسه! که ونه وژل شې هرومرو به خپله ومرې، اوس هسې هم د مرګ او مړینې سختۍ ته ننوتې.

❁ تا چې د شهادت کومې ارزوګانې درلودې اوس به درته درکړل شي، او که د خپلو ملګرو په پل ولاړې نو هرومرو به په هدایت روان شې.

بیا له اس څخه راښکته شو، د تره ځوی یې ورله د غوښې ډک هډوکی ورکړ او ورته یې وویل: ته خو د ډیرې سختي ولږې او ستونزې سره مخ شوی یې دا هډوکی واخله او غوښه ترې وخوره چې ملا دې لږه قوي شي.

له هېوکې څخه يې لږ څه وخوړ، د خلکو شور زوږ يې واورېد، هېوکی يې وغورځو او ويويل: ملګري دې شهيدان شول او ته لا تر اوسه په دنيا کې ژوندی يې؟ خپله توره يې واخسته او تر هغه وجنګېد چې شهيد شو.

بيا جنډه د بنو عجلان د قبيلې غړي ثابت بن اقرم رضي الله عَنْهُ راپورته کړه او غږ يې کړ چې بايد نوی امير ضرور وګمارئ، ټولو ورته وويل: ته مو امير يې، هغه ورته وويل: زه هېڅکله مشری ته غاړه نه شم کېښودلای، بالاخره هم د خلکو سلا په خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ باندې راغله، هغه هم لږ څه وړاندې شو بيا پسې مزيد نور ولاړ او دښمن نور په شا شو، نو دوی بېرته مدينې ته راستانه شول.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې چې کله خلکو ته مرګ ژوبله واوښته نبي کريم ﷺ وويل: زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ تر هغه مقابل لورې سره وجنګېد چې شهيد شو، او بېرغ ترې پرېوت، بيا جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ جنډه راپورته کړه او ترهغه وجنګېد چې هغه هم شهيد شو، نبي کريم ﷺ لږ ځنې خاموش شو نو د انصارو مخونه بدل شو چې هسې نه د عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ اړوند راپور د دوی د خفګان سبب جوړ نه شي.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: بيا جنګي بېرغ عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ راپورته کړ او ترهغه يې مېړانه وښوده چې شهيد شو.

بيا يې وفرمايل: هغوی درېواړه ما ته په جنت کې راښکاره شول لکه سړی چې خوب ويني، دسرو زرو په تختونو او پالنګونو ناست وو، خو د عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ په تخت او سملاست ځای کې لږ اندک ناسموالی و، ما وپوښتل چې دا ولې؟ وځوابول شوم چې مخکنې دواړه له تېټ او پاس پرته شهيدان شول او عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ لږ څه زړه نا زړه و او بيا شهيد شو.

خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ چې کله هم د مجاهدينو کاروان له اغيارو څخه په ډه ډه کړه مدينې ته راستون شو.

د مجاهدينو کاروان چې مدينې ته نږدې شو، د نبي کريم ﷺ په ملتيا ټول صحابه کرام او ماشومانو ورته منډې وهل او پرته پاک استقبال يې ورله وکړ، نبي کريم ﷺ وفرمايل: ټول بايد ماشومان په غېږو کې پورته کړي او د جعفر رضي الله عَنْهُ ماشومان ما ته په غېږه کې راکړئ، خلکو ورته عبدالله بن جعفر رضي الله عَنْهُمَا ورکړ، نبي کريم ﷺ په خپلې سورلۍ سپور هغه په غېږه کې کېنه و.

ځينو خلکو يې لا په مخونو کې خاورې شيندلې چې تاسو ولې د الله پاک په لاره کې له جهاد او مرګ نه بېرته راوتښتېدلئ.

خو ولې نبي کريم ﷺ کاروان ته ډاډ ورکړ چې دوی د تېښتې والا نه دي، دوی د چريکي بريدونو ماهرين دي ان شاء الله.

په مؤته کې شهيدان شوي صحابه کرام حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ په شعري مرثيه کې داسې ياد کړل:

تَأَوَّبَنِي لَيْلٌ بِيَثْرِبَ أَعْسَرُ *** وَهَمَّ إِذَا مَا نَوَّمَ النَّاسُ مُسْهِرُ
لِذِكْرَى حَبِيبٍ هَيَّجَتْ لِي عَبْرَةً *** سَفُوحًا وَأَسْبَابُ الْبُكَاءِ التَّذَكُّرُ
بَلَى، إِنَّ فِقْدَانَ الْحَبِيبِ بَلِيَّةٌ *** وَكَمْ مِنْ كَرِيمٍ يُبْتَلَى ثُمَّ يَصْبِرُ
رَأَيْت خِيَارِ الْمُؤمِنِيْنَ تَوَارَدُوا *** شَعُوبَ وَخَلْفًا بَعْدَهُمْ يَتَأَخَّرُ
فَلَا يُبْعِدَنَّ اللهُ قَتْلَى تَتَابَعُوا *** بِمُؤْتَةَ مِنْهُمْ ذُو الْجَنَاحَيْنِ جَعْفَرُ
وَزَيْدٌ وَعَبْدُاللهِ حِينَ تَتَابَعُوا *** جَمِيعًا وَأَسْبَابُ الْمَنِيَّةِ تَخْطِرُ
غَدَاةَ مَضَوْا بِالْمُؤْمِنِينَ يَقُودُهُمْ *** إِلَى الْمَوْتِ مَيْمُونُ النَّقِيبَةِ أَزْهَرُ
أَغَرُّ كَضَوْءِ الْبَدْرِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ *** أَبِيٌّ إِذَا سِيمَ الظُّلَامَةَ مِجْسَرُ
فَطَاعَنَ حَتَّى مَالَ غَيْرَ مُوَسَّدٍ *** لِمُعْتَرَكٍ فِيهِ قَنًا مُتَكَسِّرُ
فَصَارَ مَعَ الْمُسْتَشْهَدِينَ ثَوَابُهُ *** جِنَانٌ وَمُلْتَفُّ الْحَدَائِقِ أَخْضَرُ
وَكُنَّا نَرَى فِي جَعْفَرٍ مِنْ مُحَمَّدٍ *** وَفَاءً وَأَمْرًا حَازِمًا حِينَ يَأْمُرُ
فَمَا زَالَ فِي الْإِسْلَامِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ *** دَعَائِمُ عِزٍّ لَا يَزُلْنَ وَمَفْخَرُ
هُمْ جَبَلُ الْإِسْلَامِ وَالنَّاسُ حَوْلَهُمْ *** رِضَامٌ إِلَى طَوْدٍ يَرُوقُ وَيَقْهَرُ
بِهَالِيلُ مِنْهُمْ جَعْفَرٌ وَابْنُ أُمِّهِ *** عَلِيٌّ وَمِنْهُمْ أَحْمَدُ الْمُتَخَيَّرُ
وَحَمْزَةُ وَالْعَبَّاسُ مِنْهُمْ وَمِنْهُمُ *** عَقِيلٌ وَمَاءُ الْعُودِ مِنْ حَيْثُ يُعْصَرُ
بِهِمْ تُفْرَجُ اللَّأْوَاءُ فِي كُلِّ مَأْزِقٍ *** عَمَاسٍ إِذَا مَا ضَاقَ بِالنَّاسِ مَصْدَرُ
هُمُ أَوْلِيَاءُ اللهِ أَنْزَلَ حُكْمَهُ *** عَلَيْهِمْ، وَفِيهِمْ ذَا الْكِتَابُ الْمُطَهَّرُ

- په يثرب کې راباندې دغم او خفګان نوي ستونزمنه لړۍ پيل شوه، چې خلک په مړ خوب پراته دي او په ما شوګېرې کوي.
- د خپلو ګرانو ملګرو ياداشتونو مې له سترګو څخه داسې اوښکې روانې کړې دي چې دارې وهي او د ژړا وېر لامل هم د يارانو هجران رايادول وي.
- سمه خبره ده چې له ملګرو څخه هجران لويه ستونزه ده که څه هم ښه خلک په هجران ازمول کيږي خو ولې له زغم څخه کار اخلي.

۞ ومې ليدل چې مرګ غوره ترينه خلک واخستل، او ځينې خلک لا پاتې دي چې مړه شوي نه دي.

۞ هغه شهيدان دې الله پاک له مونږ هېڅکله هېر نه کړي چې په مؤته کې شهيدان شوي دي چې يو هم وريکې ددوو وزرونو څښتن جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ دی.

۞ او زيد بن حارثه او عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُمَا دواړه چې په پرله پسې توګه شهيدان شول، حالانکه مرګوني اسباب ورته په ډېر تکبر راروان وو.

۞ د سهار په مهال سپين سور ښايسته سړي (زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ)خپله جنګي قوه د مرګ په لورې روانه کړه.

۞ په بنو هاشمو کې د څوارلسمې سپوږمۍ په څېر روڼ روښانه و چې د خپلې بهادرۍ او بې مثلې مېړانې له کبله په هر ډول تيارو کې ننوتو.

۞ دښمن ته يې د هېڅ ګوزار موقعه ورنه کړه او داسې خرپ ترپ يې پرې راواخستل چې د هر ګوزار سره به يې پکې نېزې ماتولې.

۞ د نورو شهيدانو په ملتيا د جنت او د شنو باغيچو په ثواب د خپلې مېړانې په بدل کې ونازول شو.

۞ مونږ به جعفر رضي الله عَنْهُ ليدو چې د نبي کريم ﷺ د هر امر متعلق کلک منونکی او په خپلې وينا کلک وفادار و.

۞ په بنو هاشمو کې د اسلام د پياوړې کولو لپاره تل تر تله باور وړ ستنې شتون لري، دغه ويار او پياوړتوب به په کې د هميشه لپاره وي.

۞ بنو هاشم د اسلام لپاره په استقامت کې د غر په څېر دي، او پاتې خلک يې کاڼي کېږي دي چې د يو بل لاندې باندې پرتې وي.

۞ په دوی کې ډېر روڼ مخي او مخور مشران شته دی لکه جعفر، د هغه ورور علي رضي الله عَنْهُمَا او د الله محبوب انسان محمد ﷺ .

۞ ځينې نور يې لکه حمزه، عباس او عقيل رضي الله عَنْهُمْ دي، د اوبو ارزښت هم له هغه ځايه وي چې له کومه سرچينه اخلي.

۞ کله چې له خلکو څخه د وتلو لاره ورکه شي نو په دوي الله پاک د سترو ستونزو او د جنګ په ګرد او غبار منځ ته راغلې تورتمي له منځه وړي.

۞ بنو هاشم د الله پاک هغه دوستان او محبوب خلک دي چې خپل دين او اسلام او پاک سپېڅلی قران يې په کې نازل کړی دی.

د هجرت په اتم کال رمضان په میاشت کې د مکې فتحه

د مؤتې له جنګي کاروان له لیږدونې وروسته نبي کریم ﷺ په مدینه کې د جمادی الاخره او رجب دواړه میاشتې پاتې شو.

پېښه دا وشوه چې بنو بکر بن عبد منات بن کنانه د مسلمانانو په انډیواله قبیله خزاعه باندې نظامي برید وکړ، د دواړو قبیلو ترمنځ د تربګنۍ ستر لامل دا و چې د اسلام نه وړاندې د مالک بن عباد په نوم یو حضرمي اسود بن رزن ته سوګند پورته کړی و، یوه ورځ مالک بن عباد د تجارت لپاره راووت خو چې د خزاعه قبیلې قلمرو ته ننوت مړ یې کړ او چور کړې شمتنې یې ورله خپل منځ کې تقسیم کړه، بنوبکر د غچ لپاره راولاړ شول او په خزاعه قبیلې یې یرغل وکړ او په بدل کې یې سړی ووژه.

له اسلام څخه وړاندې د بیا ځل لپاره خزاعه قبیلې په بنو الاسود برید وکړ او کلثوم، سلمی او ذؤیب یې ژوندي ونیول او د حرم په حدودو کې یې له تېغه تېر کړل.

د بنوبکر او خزاعه ترمنځ حالت کړکېچن و چې اسلام وځلېد، کله چې د مسلمانانو او قریشو ترمنځ د حدیبې سوله ایز تړون لاسلیک شو، قریشو په نبي کریم ﷺ او نبي کریم ﷺ په قریشو شروط کېښودل.

یو په کې دا شرط و چې هر څوک له خپلې مرضۍ له مخې کولای شي چې د قریشو او که د نبي کریم ﷺ ملاتړ جوړېږي، مجال هر چا ته مفتوح پاتې دی.

بنوبکر ځانونه د قریشو ملاتړ اعلان کړل او خزاعه قبیلې د نبي کریم ﷺ سره اړیکې ټینګې کړې.

د دواړو قبیلو ترمنځ د دښمنۍ سره شوې فضا د بنوبکر د قبیلې د اسود بن رزن الدیلي کورنۍ غنیمت وګڼله، نوفل بن معاویه د خپلې کورنۍ په ملتیا د ځینو نورو بنوبکر سره چې د برید واکې د همدې په لاس کې وې د خزاعه په قبیلې باندې یې د (وتیر) نوم چینې سره یرغل وکړ، ترڅو د دیلي کورنۍ د هغه وګړو غچ واخلي چې په حرم کې یې وژلي وو.

لومړی یې خزاعي ووژه او بیا هر څوک خپلې کورنۍ او قبیلې ته شول د جنګ ډګر لا پسې زور واخست او ګرم شو.

په دې جریان کې قریشو د بنو بکر مرسته وکړه او ورته یې ځینې جګړیز الات او جنګیالي هم واستول او له بلې خوا یې ورسره د شپې له مخې افرادي مرسته هم وکړه.

خزاعه قبیله چې د جنګ لپاره یې هېڅ تیاری نه و نیولی حرم ته پناه یوړه، بنوبکر خپل

قائد نوفل ته غږ کړ چې نوفله!! د الله خاطر وکړه نور خو مونږ حرم ته ننوتو!!

نوفل ډېره خوشې خوله وخوځوله چې ای بنوبکر! نن الله الله نشته، توندي وکړئ او خپل غچ واخلئ!! عجیبه خبره ده چې په انتقام کې درته حرم دریاد شو!! ولې درته د غلا په وخت کې نه دریادیده؟

که څه هم د شپې له مخې ترې په نظامي برید کې بنوبکر د منبه په نوم سړی هم وژلی و، خو منبه خپله کمزوری و، د خپلې قبیلې د تمیم بن اسود نوم غړي سره ووت، په لاره کې ورته منبه وویل: تمیمه! ځه خپې سپکې کړه، لوړه په رب لا یزال چې زه هسې هم د مرګ په کومې کې یم، که هغوی مې ووژني او کنه خپله به مړ کېږم.

په رښتیا هم چې تمیم خپې وویستې وتښتېد او منبه یې مړ کړ.

خو د خزاعه قبیلې وګړي حرم ته د ننوتو سره سم د بدیل بن ورقاء او د خپل بل اندېوال رافع کور ته ننوتل.

بنوبکر او قریشو دواړه چې کله په خزاعه باندې د مرګ او مړینې نوې لړې پیل کړه هغوی ته یې زیات ځاني نقصان هم واړو، چونکه خزاعه د نبي کریم ﷺ په امان او عهد کې وو قریشو پرې د چور چپاول لاس پورته کړ او د حدیبي د تړون عهد یې پایمال کړ.

لومړی عمرو بن سالم او بیا د بنو کعب بل غړی د نبي کریم ﷺ حضور ته راغلل، د مکې د فتحې ستر لامل هم چونکه دا و، نبي کریم ﷺ د خلکو په منځ کې ناست و او دا مسجد ته راننوت، او ویویل:

يَــا رَبِّ إِنِّي نَاشِــدٌ مُحَمَّــدًا	***	حِلْفَ أَبِينَــا وَأَبِيــهِ الْأَتْلَدَا
قَــدْ كُنْتُــمُ وُلْدًا وَكُنَّــا وَالِدَا	***	ثُمَّتَ أَسْــلَمْنَا فَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
فَانْصُرْ هَدَاكَ اللهُ نَصْرًا أَعْتَدَا	***	وَادْعُ عِبَــادَ اللهِ يَأْتُــوا مَدَدَا
فِيهِمْ رَسُــولُ اللهِ قَــدْ تَجَرَّدَا	***	إِنْ سِيمَ خَسْــفًا وَجْهُهُ تَرَبَّدَا
فِي فَيْلَقٍ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدًا	***	إِنَّ قُرَيْشًــا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا
وَنَقَضُــوا مِيثَاقَــكَ الْمُوَكَّدَا	***	وَجَعَلُــوا لِي فِي كَــدَاءٍ رُصَّدَا
وَزَعَمُوا أَنْ لَسْتُ أَدْعُو أَحَدَا	***	وَهُــمْ أَذَلُّ وَأَقَــلُّ عَــدَدَا
هُــمْ بَيَّتُونَــا بِالْوَتِــيرِ هُجَّدًا	***	وَقَتَلُونَــا رُكَّعًــا وَسُــجَّدَا

❀ ای الله! زه محمد ﷺ ته اواز لوړوم، د خپل او د هغه د پلار ترمنځ تړون او عهد نامه رایادوم.

❀ تاسو لکه د کشرانو او مونږ مو پلار ګڼی ول، په کړې صلحه کې مونږ هېڅ سرغړونه نه ده کړې.

❁ الله پاک دې درته هدايت وکړي اوسمهال مو جدي مرسته وکړه او د مرستې لپاره نور الله پلوه بندګان هم راوغواړه.

❁ د الله پاک استازی په کې لوړ هسکه غړی ناست دی، که ذلت او د چا له پلوه ورته سپک نظر متوجه شي له غبرګه يې ورته مخ مبارک بدل شي.

❁ لکه د څپاند لوی سمندر په څېر خپل مرستندويه جنګي کاروان راواستوه، ځکه چې قريشو د تاسره کړې ژمنه او تړون مات کړی دی.

❁ که څه يې هم له تاسره کړی کلک لوظ مات کړ خو ولې زما د مرګ لپاره يې هم راته د کدا نوم ځای کې مرګونی کمين نيولی و.

❁ هغوی داسې اټکلوي چې ګڼي زه به هېڅ څوک د مرستې لپاره را ونه غواړم، حالانکه چې هغوی خپله هم ډېر بې وسه او بې کسه دي.

❁ چونکه هغوي په مونږ باندې په (وتير) چينه کې ناڅاپي مرګونی بريد وکړ او مونږ يې د رکوع او سجدې په حالت کې ووژلو.

نبي کريم ﷺ ورته ووېل: په ډېره تونده به دې مرسته وشي.

له دې وروسته نبي کريم ﷺ په اسمان کې وريځ وليده نو ويې ويل: دا وريځ د بنوکعب د بشپړې کاميابۍ زيرکرې ده.

له دې پړاو وروسته بديل بن ورقاء د خزاعه قبيلې د څه وګړو په ملتيا نبي کريم ﷺ ته راغی او د لړې په تېر شوي جريان يې وخبرو، په دې يې هم خبر کړ چې قريشو يې افرادي مرسته هم کړې وه او بېرته مکې ته لاړل.

مکې ته د ستنېدو په حالت کې يې د عُسفان[۱] په مقام کې ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سره وکتل چې قريشو نبي کريم ﷺ ته په دې استولی و چې تړون له سره تجديد کړي، او دواړه خواوې به د ژمن ليک حرمت د بيا ځل لپاره نوی کړي، ځکه چې قريشو د بنوبکر سره په مرستې ډېر وډار شول.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د کتو سره سم له بديل څخه وپوښتل چې بديله! له کومه راغلې؟ ځکه هغه وېتيله چې دا به هرومرو رسول الله ﷺ ته ورغلی وي.

بديل ورته ووېل: نا هلته نه وم تللی، د ساحل په لور مې خزاعه ملګرو ته چکر ورکړی و.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وپوښتل: ولې محمد ﷺ ته نه وې ورښکاره شوی؟

(۱) عسفان له مکې څه په لږه فاصله کې پرته سيمه ده.

هغه وويل: نا، بديل چې کله حرکت وکړ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: که بديل مدينې ته تللی وي ضرور به يې د اوښ په پچو کې زړي وي، ورغی او پچه يې په منځ دوه کړه نو زړي په کې وو، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سوګند پورته کړ چې بديل ضرور مدينې ته تللی او د محمد ﷺ سره يې کتلي دي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې کله مدينې ته ورسېد تر ټولو لومړی د خپلې لور ام المؤمنين ام حبيبة رضي الله عَنْهَا کور ته ولاړ، لور يې له ناست ځای څخه د نبي کريم ﷺ خپور فرش راغونډ کړ، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ له لور څخه وپوښتل: ايا فرش زما د ناستې وړ نه و او که زه يې وړ نه وم؟

هغې ورته وويل: دا د نبي کريم ﷺ فرش دی هغه پرې کيني، او ته چونکه مشرک او نجس يې، د نبي کريم ﷺ په فرش راته ستا ناسته هېڅکله خوښه نه ده.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: له ما څخه وروسته په ډېر شر اوښتې يې.

بيا له کوره ووت او د نبي کريم ﷺ سره يې خيالات تبادله کړل خو ولې هغه ورته هېڅ ځواب نه ورکو، وپاڅېد او د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په لور ولاړ تر څو د قريشو اړوند د نبي کريم ﷺ سره خبرې اترې وکړې خو ولې هغه ترې غوڅ انکار وکړ.

له دې څخه هم وپاڅېد او عمر رضي الله عَنْهُ په لور ولاړ که څه هم هغه ورسره خبرې اترې شريکې کړې خو ولې هغه ورته وويل: خا!! زه به لا نبي کريم ﷺ ته ستاسو سفارش کوم؟ لوړه په رب لايزال چې که يواځې د سرو مېږانو لښکر هم ولرم نو له تاسو سره به پرې جهاد وکړم.

بيا ولاړ او علي رضي الله عَنْهُ ته يې تشريف يوړ، چونکه علي رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ زوم او د فاطمې رضي الله عَنْهَا خاوند و او حسن رضي الله عَنْهُ هم تازه تازه لوبغاړی شوی و، ايله يې خپرې کولې، علي رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: له نور هر چا راته ته دکورنۍ په اړيکو کې نژدې يې، له نورو څخه بې تمه او بې مراده راستون شوم، هېله ده چې له حضوره دې بې مراده ستون نه شم.

د نبي کريم ﷺ حضور ته راسره لاړ شه او ورته ووايه چې په روانه لړۍ راسره خبرې پيل کړي.

هغه ورته وويل: ابوسفيانه! ښه به دا وي چې له کومه راغلی يې بېرته ولاړ شې، نبي کريم ﷺ دومره کلک او پرېکنده هوډ کړی دی چې مونږ ورسره د خبرو کولو هېڅ توان نه لرو.

بيا ابوسفيان رضي الله عَنْهُ فاطمې رضي الله عَنْهَا ته وکتل او ورته يې کړه: ای د محمد ﷺ لورې! خوښه دې نه ده چې دغه لوبغاړی ځوی دې د خلکو د سالمې غوښتنې لپاره واستوې؟ چې د وخت تر اخره به پرې د ګرد عربو سردار جوړ شي؟

هغې وويل: زما ځوی لا د منځګړنې توان نه لري، او که يې ولري نو هم به د نبي کريم ﷺ په ضد هېڅ چا ته د سرپناه ځايونه ورنه کړي.

بيا يې علي رضي الله عَنْهُ ته وويل: ابوالحسن! حالات او ظروف خو دغسې تروه ترخه دي، ووايه چې بايد څه وکړم؟ هغه ورته وويل: ستا د ستونزې د ښه حل اړوند زه هم څه نه شم ويلی، خو دا چې ته خپله د کنانه قبيلې لوی جرګه مار او سردار يې د خلکو ترمنځ وپاڅېږه او د سرغوښتنې امان په خپله وغواړه، او له نور کش کړپ پرته مکې ته ستون شه.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په مسجد کې ودرېد او اعلان يې وکړ چې زه له ټولو خلکو څخه د سر پناه غواړم.

بېرته په خپل اوښ سپور او د مکې په لور وکوچېد، چې کله قريشو ته ورسېد ټولو ورته وويل: نوی تازه معلومات دې څه راوړي دي؟

هغه ورته وويل: محمد ﷺ ته ورغلم، ما به ورسره خبرې کولې خو ولې هغه به هېڅ ځواب نه راکو، بيا ابن ابي قحافه رضي الله عَنْهُ ته ورغلم په هغه کې هم د خير هېڅ نښې نښانې نه وې، بيا عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته ورغلم هغه خو بيخي دښمنۍ ته ناست و، بيا علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته ورغلم په ټولو کې نرم مزاج او ښه سړی لا هغه و، نېکه سلامشوره يې هم راکړه خو معلومات نشته چې څه ګټه او فايده به ولري او که نه؟

هغوی وپوښتل: څه فکر يې درکړ؟ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: راته يې وويل چې د خلکو ترمنځ پورته شه او د سرساتنې غوښتنه وکړه، نو ما ورڅخه امان وغوښت.

ټولو ورته وويل: ايا محمد ﷺ درته اجازه کړې وه؟ هغه وويل: نا، ټولو ورته وويل: خوار شې په تا يې لوبې ملنډې وهلې دي، بيا نو ستا د امان غوښتنې څه ګټه؟

هغه ورته وويل: له دې پرته نور هېڅ بله چاره نه وه.

نبي کريم ﷺ هم خپله کور کې ويلي و چې د جنګ سازوسامان او اړوند ټول اوزار بيخي تيار کړئ، ابوبکر رضي الله عَنْهُ د خپلې لور عايشې رضي الله عَنْهَا کور ته ورغی او هغه د نبي کريم ﷺ لپاره د جنګي اوزارو په تيارولو بوخته وه، ورته يې وويل: ايا نبي کريم ﷺ درته د تيارۍ اړوند څه ويلي دي؟ هغې وځوابو چې هو، نو ابوبکر رضي الله عَنْهُ هم د دغې نظامي بريد لپاره ښه تياری وکړ.

او دا يې هم ورڅخه وپوښتل چې د جنګ لپاره به په کوم لور ځي؟ عايشې رضي الله عَنْهَا وويل: د دغې راته هېڅ معلومات نشته.

لږ شيبه وروسته نبي کريم ﷺ خلکو ته واورول چې مکې ته روان دی بايد ټول خلک تياری ونيسي، او دعا يې وکړه چې ای الله! د قريشو خبر رسان له مونږ څخه ړانده کاڼه کړه

تر څو د هغوی په کلی کور کې پرې د قريشو د ملاتړو په څېر ناڅاپي بريد وکړو، هغه و چې خلکو تياری ونيو.

نبی کريم ﷺ چې کله د تګ پښه اراده وکړه، حاطب بن ابی بلتعه رضي الله عَنْهُ مکې ته ليک واستو تر څو قريش د نبي کريم ﷺ د ستر جګړيز ځواک څخه خبر کړي، او دغه ليک يې يوې ښځې ته د مزدورۍ په بدل کې چې که په هر صورت وي بايد ورسوي ورکړ، ښځې ليک د خپل سر وېښتانو په کوڅيو کې ونغښت او بيا ولا ړه.

د حاطب بن ابي بلتعه رضي الله عَنْهُ په پټې کړنې باندې له اسمانه وحي راغله، نبي کريم ﷺ له ځنډه پرته علي بن ابي طالب او زبير بن العوام رضي الله عَنْهُمَا واستول او ورته يې وويل: حاطب بن ابي بلتعه زمونږ د ځواکمنې قوې اړوند قريشو ته د ښځې په منځګړيتوب ليک استولی دی، ترڅو يې له مونږ څخه خبر او ويروي، تونديې وکړئ او ښځه راونيسئ.

دواړه تر هغه دمه ځغلند مزل وکړ چې بالاخره يې ښځه د ابواحمد د بچو په ځمکه کې راونيوله، له کجاوې څخه يې راښکته کړه خو ليک يې ورسره ترلاسه نه کړ، بيا ورته علي رضي الله عَنْهُ وويل: لوړه په رب لايزال چې نه خو نبي کريم ﷺ درواغ ويلي دي او نه درته مونږ درواغ وايو، هرومرو به راته ليک راکوې ورنه د کلکې پلټنې لپاره به درنه پوښاک وباسو.

ښځې وپتيله چې ليک رانه که په هر شکل وي ضرور اخلي ورته يې وويل: لږ پناه شئ، علي رضي الله عَنْهُ ترې پناه شو، ښځې زر زر خپلې کمڅۍ وسپړتې او ليک يې ترې راوويست او ور يې کړ، هغه و چې علي رضي الله عَنْهُ ليک نبي کريم ﷺ ته راوړ.

نبي کريم ﷺ حاطب رضي الله عَنْهُ راوغوښت او ورته يې وويل: ليک استولو ته څه اړ کړی وې؟ هغه وويل: په رب لايزال مې دې قسم وي چې تر اوس ګړۍ هم په الله او د هغه په رسول کريم ﷺ کلک باوری او ايمان لرونکی يم، د کفر او يا ارتداد په رنځ نه يم اخته، خو چونکه په مکه کې قام قبيل نه لرم، ترڅو هلته پراته بچي او کور ودانه مې د هغوی له تيري څخه سالم پاتې شي په بدل کې مې ورته دغه ليک واستو.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ وويل: ای د الله رسوله، که ستا خوښه وي نو د منافقت له کبله به د حاطب سر قلم کړم!

نبي کريم ﷺ ورته وويل: عمره! تا ته دا معلومات نشته چې د بدر د جنګ په ورځ الله پاک د بدر ونډوالو ته هر ډول ګناه او تېروتنې بخشش کړي دي.

د حاطب رضي الله عَنْهُ اړوند الله دايت نازل کړ ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ

ٱلسَّبِيلِ ﴿١﴾ إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءٗ وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ﴿٢﴾ لَن تَنفَعَكُمۡ
أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٣﴾ قَدۡ كَانَتۡ لَكُمۡ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ
مَعَهُۥٓ إِذۡ قَالُواْ لِقَوۡمِهِمۡ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُاْ مِنكُمۡ وَمِمَّا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرۡنَا بِكُمۡ وَبَدَا بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةُ وَٱلۡبَغۡضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ
تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَحۡدَهُۥٓ إِلَّا قَوۡلَ إِبۡرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسۡتَغۡفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمۡلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۖ رَّبَّنَا عَلَيۡكَ تَوَكَّلۡنَا وَإِلَيۡكَ أَنَبۡنَا وَإِلَيۡكَ
ٱلۡمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱغۡفِرۡ لَنَا رَبَّنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ﴾[١].

نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتیا روژه خوله د رمضان د میاشتې په لسمه ورځ ووت، او د مدینې په ګردو چارو یې ابو رهم غفاري رضي الله عَنْهُ وګماره، خو چې د عسفان او امج ترمنځ د کدید نوم ځای ته ورسېد روژه یې ماته کړه.

د لس زره مسلمانانو په ملتیا چې کله نبي کریم ﷺ ظهران ته ورسېد، نو له بنو سلیم څخه ورسره اووه سوه یا د نورو تاریخي روایتونو له مخې زر له بنو سلیم او نور زر له بنو مزینه څخه ورسره هم تلل شول، خو بهر کیف په هره قبیله کې اسلام او د مسلمانانو شمېره وه، په دغې ورځ د نبي کریم ﷺ سره ټول مهاجرین او انصار وتلي وو، هېڅ څوک ورڅخه نه وو پاتې شوي، نبي کریم ﷺ لا تر ظهران نه و رسېدلی چې د قریشو خبر رسان او جاسوسي شبکې ړندې کنې وې، په دې هم نه وو خبر چې ورسره به رسول کریم ﷺ څه کړنه کوي؟

په دغه شپه له کومه ابوسفیان بن حرب، حکیم بن حزام او بدیل بن ورقاء د ځېنو راپوروتو د لاس ته راوړولو لپاره راووتل، تر څو د نوې لړې اړوند معلومات کشف کړي، خو ولې له بلې خوا عباس بن عبدالمطلب د نبي کریم ﷺ سره په لاره کې لیدل کتل کړي و.

ابوسفیان بن الحارث بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ او عبدالله بن ابي امیه هم دواړه د نبی

---

(١) سورت ممتحنة: (١–٥). ژباړه: ای د ایمان څښتنانو! هېڅکله هم زما او ستاسې دښمنان په دوستانه مه نیسئ چې ورسره پټ محبت ساتئ، سره له دې چې هغوی تاسو ته په راغلي حق دین غوڅ کفر کوي، ستاسو او د پېغمبر له خپلو ټاټوبو څخه د باندې شړلو هوډونه لري، په دې خاطر چې تاسو ولې په الله پاک چې ستاسو رب دی پرې ایمان لرئ، خو که تاسو په رښتیا هم زما د خوشحالۍ ګټلو او زما په لار کې د جهاد کولو په خاطر راوتلي یاست، هېڅ راز پټ او پناه محبت ورسره مه کوئ، حالانکه زه ستاسو په هر پټ پناه راز او ټولو ښکاره عملونو باندې پوهېږم، خو که بیا هم څوک دغسې کړنې ترسره کړي په یقیني توګه به له نیغې نه په ډډه شوي یئ * خو که دغه کافران تاسو هر ځای کې راګېر کړئ نو درسره غوڅه دښمني کوي، خپلې ژبې او لاسونه به درته په راز راز ناخوښو دراوږدې کړي * د قیامت په ورځ به بیا تاسو ته ستاسو خپلولي او بچیان هېڅ ګټه ونه رسوي، دغه پرېکړې به ستاسو ترمنځ د قیامت په ورځ وشي او الله پاک ستاسو د هر عمل لیدونکی دی * په ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامَ او په ور سره مؤمنانو خلکو کې ستاسو لپاره نېکه اقتداء ده چې هغوی خپل قوم ته وویل: مونږ له تاسو او ستاسو له باطلو معبودانو څخه بې زاره یو، تاسو کافران یاست، تل ترتله زمونږ او ستاسو ترمنځ د کینې او د دښمنۍ لړې پیل شوه، او یا خو دا چې ایکې یواځې الله پاک باندې ایمان ولرئ، خو ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام خپل پلاره ته وویل چې د الله پاک له لورې عذاب نه دي ذمه وار نه یم، خو ستا لپاره به بیا هم د الله پاک نه د بخشش سوال کوم ای الله! په تا مو بروسه ده تا ته درګرځو او تا ته مو درګرځېدنه ده * ای الله! په کافرانو مو مه ازموه، ای الله! بخشش راته وکړه ته یواځې د غلبې او حکمتونو والا ذات یې.

كريم ﷺ سره د مكې او مدينې ترمنځ پرته سيمه (نيق العقاب) کې ليدلو كتلو هڅې وكړې.

د دوارو خواو د ليدنې كتنې منځګړيتوب ام المؤمنين ام سلمة رضي الله عَنْهَا وكړ.

نبي كريم ﷺ ته يې وويل: يو دې دكاكا ځوى دى او بل دې د ترور ځوى دى، نبي كريم ﷺ ورته وويل: په كار مې نه دي، د كاكا ځوى خو مې د عزت د لوټولو هر راز هڅې كړي دي، او د ترور ځوى مې هغه خبرې بس دى چې په مكه کې به يې راته كولې.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې كله د نبي كريم ﷺ په خبرو وخبرېد خو دا چې په غېږه کې يې ماشوم ځوى هم و ويويل: قسم په الله يا خو به راته اجازه وكړي ورنه د خپل ماشوم ځوى سره به مخ په شاړو سر شم تر دې چې دواړه له ولږې تندې ومرو.

نبي كريم ﷺ ته چې خبرې راورسېدې، زړه يې پرې وسوځېد او دواړو ته يې د خبرو اترو اجازه وركړه.

ابوسفيان بن الحارث رضي الله عَنْهُ ورته د تېرو تېرولو بدو كړنو څخه د شعر په ژبه معافي او بخشش وغوښت، او په کې يې د خپل اسلام اظهار هم وكړ:

لَعَمْــرُكَ إِنِّي يَــوْمَ أَحْمِــلُ رَايَــةً *** لِتَغْلِــبَ خَيْلُ الــلَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدِ
لَكَالْمُدْلِــجِ الْحَــيْرَانِ أَظْلَــمَ لَيْلُهُ *** فَهَذَا أَوَانِي حِينَ أُهْــدَى وَأَهْتَدِي
هَدَانِي هَادٍ غَيْـــرُ نَفْــسِي وَنَالَنِي *** مَــعَ اللهِ مَــنْ طَــرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ
أَصُــدُّ وَأَنْــأَى جَاهِدًا عَــنْ مُحَمَّدٍ *** وَأُدْعَى (وَإِنْ لَمْ أَنْتَسِــبْ) مِنْ مُحَمَّدِ
هُــمُ مَا هُمُ مَــنْ لَمْ يَقُــلْ بِهَوَاهُمْ *** وَإِنْ كَانَ ذَا رَأْيٍ يُلَــمْ وَيُفَنَّــدْ
أُرِيــدُ لِأُرْضِيَهُــمْ وَلَسْــتُ بِلَائِطٍ *** مَــعَ الْقَوْمِ مَا لَمْ أُهْــدَ فِي كُلِّ مَقْعَدِ
فَقُــلْ لِثَقِيــفٍ لَا أُرِيــدُ قِتَالَهَــا *** وَقُلْ لِثَقِيفِ تِلْكَ: غَيْرِي أَوْ عِدِي
فَمَا كُنْتُ فِي الْجَيْشِ الَّذِي نَالَ عَامِرًا *** وَمَا كَانَ عَنْ جَرَّا لِسَــانِي وَلَا يَدِي
قَبَائِــلَ جَاءَتْ مِــنْ بِــلَادٍ بَعِيدَةٍ *** نَزَائِعَ جَــاءَتْ مِنْ سِــهَامٍ وَسُرْدَدِ

❀ زه په دې لوړه پور ته كوم چې د محمد ﷺ پر ضد چې مې كله د لات د لښكر جنګې بیرغ واخست تر څو د محمد ﷺ په لښكر بريا ومومي.

❀ نو د شپې تورو تروږمو کې لكه د بې كوره په څېر حيران دريان وم چې څه وكړم؟ خو چې اوس ګړئ راته د خير لارې وښول شوې زه ورته غاړه ږدم.

❀ د خير ښېګړې لارې او ارشادات راته هغه چا وكړل چې ما به ورسره كلك مقاومت او هم شړلو ته مې اړكړى و، خپله مې دغه خير نه دى تر لاسه كړى.

❁ د محمد ﷺ څخه په دفاع کې به زه اوس تر ډېره لړې په پیاوړي عزم لاړ شم.

❁ هغه څوک بیخي نشت شمېرل کیږي چې ددوی په مرضي روان نه وي، که څه هم مخالف خوا ډېر هوښیار اوځېرک وي خو په دې به ملامته ولی شي.

❁ که څه هم د مسلمانانو سره زه نه یم یو ځای شوی او نه راته په هر مجلس کې د خیر خبرې شوي دي خو غواړم چې راضي یې کړم.

❁ ثقیف ته ووایئ چې زه درسره شخړې نه غواړم او په دې یې هم وخبروئ چې له ما پرته نورو ته دړکې ورکړئ.

تاریخ پوهان زیاتوي چې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ چې ورته کله (وَنَالَنِي مَعَ الله مَنْ طَرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ) وویل نبي کریم ﷺ په سینه کې ووهو او ورته یې کړه: له مکې څخه مې د شړلو ټول زیار تا په غاړه درلود.

نبی کریم ﷺ لا د ظهران په دره کې و چې عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ وویل: ای د قریشو سهاره! که نبی کریم ﷺ مکې ته په زور ننوځي او دوی یې مخې ته تسلیم رانه شي، نو دا به د قریشو لویه بیخ کني وي.

عباس رضي الله عَنْهُ وویل: زه د نبي کریم ﷺ په سپینه قچر سپور او د مکې په لور په دې خاطر وتپېدم چې کېدای شي چرته په لاره کې کوم د خس او خاشاک ټولونکی یا د شیدو یا د نور کوم حاجت لټونوال په مخه راشي ترڅو یې له نبي کریم ﷺ څخه وخبروم او قریش د امان غوښتنې لپاره را ووځي مخکې له دې چې هغه مکې ته د ورسره ځواک په زور ننوځي.

عباس رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لایزال چې زه لا ددغې کمشکش اړوند ووتم ناڅاپه مې د ابوسفیان او بدیل بن ورقاء منځنۍ خبرې واورېدې، ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ورته وویل: د نن شپې په څېر داسې اورونه او جنګي کاروان مې هېڅ چرته نه دی لیدلی!

بدیل ورته وویل: په لوی الله قسم چې دا به ضرور د خزاعه قبیله وي، شاید جنګ او غیرت راپارولي وي.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وویل: نا خزاعه ډېر ټیټ موراله او ملاتړ یې هم کم دی، زما له اند خو ډېره لرې ده چې دا دې د هغوی جنګي کاروان او یا اورونه وي.

خو چې ما یې خبرې واورېدې ورته مې غږ کړ چې ابوحنظله!! هغه راته کړه: ابوالفضل یې؟

ما ورته کړه: هو.

هغه وویل: زما مور او پلار درڅخه زار قربان شه ته دلته څه کوې؟

ما ورته کړه: ابوسفيان! غرق شې! نبي کريم ﷺ د پياوړي جنګي کاروان سره دغه دی تم دی، سبا به د قريشو څومره بده ورځ وي؟

هغه وويل: ستا نه دې زما مور او پلار قربان شي اوس بايد څه وکړی شي؟

ما وويل: لوړه په رب لايزال چې که درباندې برلاسی شي سر به دې له تنې څخه جلا کړي، ما پسې وروسته په قچر راسپور شه تر څو نبي کريم ﷺ ته دې بوځم او د سر پناه درته درکړي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ مې له ځان سره سپور کړ او نور دواړه د لارې ملګري يې په شاه ولاړل، د هر چا په کورنۍ او اور چې به تېرېدو خلکو به له يو بل څخه پوښتل چې په قچره باندې سپاره خلک څوک دي؟ چونکه قچره د نبي کريم ﷺ وه له ليدو سره سم به يې وويل: د نبي کريم ﷺ تره دی.

کله چې د عمر رضي الله عَنْهُ تر اوره ورسېدو راته پاڅېد او وېويل: څوک يې؟ خو چې سترګې يې په ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ولګېدې ويويل: خا! خا! دا خو د الله دښمن ابوسفيان دی!! الحمدلله چې له سابقه کومې ژمني او سولې او سرساتنې پرته مې په ګېر راغی.

د نبي کريم ﷺ پلو ته چټک ولاړ ترڅو له ما څخه وړاندې نبي کريم ﷺ وخبروي، ما هم پسې سورلۍ تونده کړه تر دې زه ورڅخه مخکې ورسېدم.

له قچرې څخه مې زر ټوب کړ، زه او هغه دواړه نبي کريم ﷺ په حضور کې عارض شول، هغه ورته وويل: د الله دښمن ابوسفيان له سرساتنې اړوند د کومې ژمنې پرته الله په ګېر راوست، که دې خوښه وي چې سر يې قلم کړم!

ما ورته وويل: ای د الله رسوله! ما ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ته سوله او امان ورکړی دی.

نبي کريم ﷺ ته کېناستم او له سر څخه مې ونيو او ومې ويل: زما پرته به ورسره نن شپه هېڅ څوک جرګه مرکه نه کوي.

خو دا چې عمر رضي الله عَنْهُ يې د مرګ خبره بارها يادوله ما ورته کړه: عمره!! لږ ساه واخله، چونکه ابوسفيان رضي الله عَنْهُ عبدالمطلب زی دی نو ځکه په کلکه او يوه ولاړ يې! که دا د بنو عدي کوم غړی و نو بيا به دې دريغ دومره ټينګ نه و!!

هغه راته وويل: عباسه! لږ په ارام شه، د خپل پلار خطاب له اسلام څخه هم راته ستا اسلام ډېر محبوب و چې کله دې اسلام ته غاړه کېښوده.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: عباسه!رضي الله عَنْهُ ځه ولاړ ه شه، اوس يې کور کاله ته بوځه او سهار يې راوله.

له ځان سره مې بوت، خو چې شپه يې راسره تېره کړه د سهار په مهال مې بېرته د هغه په حضور کې وړاندې کړ، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابوسفيانه!! خوار شې! تر اوسه دې مازغه

خلاص نه شول چې له الله پرته بل څوک برحق معبود نشته؟ هغه وويل: څومره د زغم او شريف او په ښه توګه خپلولي پالونکی يې!! له تا دې زما مور او پلار قربان شي که د الله پاک پرته نور معبودان سم وای نو زما مرستندويه به وو که نه!!

بيا ورته نبي کريم ﷺ وويل: ايا اوس ګړی په دې پوهيږې چې زه د الله رسول يم؟

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: څومره حوصله او شرافت لرې! څومره ډېر ښه خپلولي پالونکی يې، له تا څخه دې زما مور او پلار قربان شي، لوړه په رب کائنات چې ستا د رسالت اړوند اوس هم په زړه کې لږ څه شک او شبهه لرم!!

عباس رضي الله عَنْهُ ورته وويل: خوار شې!! وړاندې له دې چې سر دې قلم شي د شهادت او اسلام کلمه ووايه.

هغه و چې د شهادت کلمه يې وويله او مسلمان شو.

عباس رضي الله عَنْهُ وايي: ما نبي کريم ﷺ ته وويل: ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د وياړ مينوال دی، هېله ده په څه يې ونازوې.

نبي کريم ﷺ وويل: ولې نه، که د ابوسفيان کور ته څوک ننوت، سر يې بې خطره دی، که چا د ځان پسې دروازه بنده کړه هم سر يې بې خطره دی، او که مسجد ته څوک ننوتل هغه ته هم امن حاصل دی.

کله چې دواړه وپاځېدل چې لاړ شي، نبي کريم ﷺ خپل تره عباس رضي الله عَنْهُ ته وويل: د ناو په لوړه څوکه يې له ځان سره کېنوه، تر څو د الله لاتعداده لښکرې ووينې.

عباس رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ د راته کړي امر سره سم مې د درې په تنګه خوله کې د غونډۍ په سر کېنو، هره قبيله به د خپلې جنډې سره تېرېده، د تېرېدو په مهال به ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ضرور پوښتل چې دا څوک دي؟

څه خلک تېر شول هغه وپوښتل دا څوک دي؟

ما وويل: دا بنوسليم دي، هغه وويل: په بنو سليم مې ټنډه بيخي تروه ترخه نه ده.

بيا بله قبيله راغله له تېرېدو سره يې وپوښتل: دا څوک دي؟ ما ورته کړه: دا مزينه قبيله ده، هغه وويل په مزينه قبيله مې ټنډه نه ده خرابه.

لنډه دا چې د هرې قبيلې اړوند به يې راڅخه پوښتل او زما د ځواب سره به يې راته ويل چې په دوی مې وچورلی نه تريويږي، ناګهانه شين لوي اژدها لښکر راښکاره شو چې په جنګي وسپنيز پوښاک سمبال وو چې له مهاجرينو او انصارو څخه تشکيل شوی و، په ډېره حيرانونکي اسلوب يې وپوښتل: سبحان الله!! دا څوک دي؟

ما ورته کړه: دا نبي کريم ﷺ د مهاجرينو او انصارو په ملتيا راروان دی.

هغه وويل: په دوی د چا جګړېزه قوه نه بره کيږي، عباسه! داسې بريښي چې د ورراره قوت او ټولواکي دې پياوړې ده.

ما ورته کړه: قوت او ټولواکي نه بلکې نبوت...

هغه وويل: اوس به خامخا دغسې وايو.

بيا ورته ما وويل: بايد په چټکه توګه اوس ګړۍ خپل قوم ته ولاړ شو، د رسېدو سره سم يې په لوړ غږ وويل: محمد درته په بې شمېره جنګي کاروان کې نزدې راروان دی چې تاسو يې د مقابلې هېڅ توان نه لرئ او نه درسره د مقابلې څه چاره شته، زر شئ که د ابوسفيان کور ته ځوک ننوت نو په امن کې به وي.

هندبنت عتبه رضي الله عَنْهَا وروپاڅېده او له بريتانو څخه يې ونيو او ورته يې کړه: راشئ او دا پېړ پړسېدلی چاغ پوندهور ووژنئ چې د قوم لپاره بد زيري راوړي.

هغه ورته وويل: په ځان غره نه شئ داسې جنګي کاروان راروان دی چې مقابله ورسره ستاسو له توان څخه پورته ده، خو که د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ کور ته هر څوک ننوځي له لښکر څخه به په امن کې وي.

ټولو ورته وويل: تباه شې! ستا په کور کې څه خير او برکت دی چې مونږ ټکې بچ او سالم پاتې شو؟

بيا يې غږ کړ: که هر څوک د ځان پسې د خپل کور دروازه رابنده کړي هغه هم له خطره ووت او که مسجد حرام ته څوک ولاړ شي هم به په امان کې وي.

عبدالله بن ابي بكر رضي الله عَنْهُمَا وايي: نبی کريم ﷺ چې کله هم ذو طوی ته ورسېد، له يمني سرې ټوټې له نيمايي څخه يې پګړۍ وتړله او په خپلې سورلۍ به يې الله ته د شکر لپاره سر دومره ټيټ کړ چې ګيره مبارکه به يې له زين څخه لګېدله.

اسماء بنت ابي بكر رضي الله عَنْهُمَا وايي: ابوقحافه چې د سترګو ديد يې هم له لاسه ورکړی و، خپلې کشرې لور ته وويل: لورګۍ! لږ د ابوقبيس په غر مې پورته کړه او دغه مهال نبي کريم ﷺ په ذو طوی کې و، بيا يې وويل: لور جانې! په سترګو خودرته څه نه ښکاري؟ هغې ورته وويل: ولې نه ډېر لوی لښکر مې وليد.

ابوقحافه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زما له اند چې جنګي کاروان تقسيموي!

بيا يې ورته لور وويل: لښکرې خورې ورې لاړې!!

ابوقحافه رضي الله عَنْهُ وويل: په ډېره توندۍ مې کور ته بوځه.

لور يې له لاسه ونيو او د کور په مخ يې روان کړ خو چې څنګه تر کوره رسېده اسلامي لښکرې ورته راورسېدې، دا چې د لور په غاړه کې يې د سپينو زرو اميل و، د مخامخ کېدو سره سم ترې يو سړي وشکو.

لور يې وايي: نبي کريم ﷺ چې په عمومي توګه مکې ته او په ځانګړي توګه مسجد حرام ته ننوت، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته خپل پلار لاس نيولی راوست، نبي کريم ﷺ ورته وويل: دا بوډا دې ولې په کور کې نه پرېښود، هلته بايد زه ورغلی وی.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ته نه، بايد دی دې خواته راشي، د نبي کريم ﷺ مخې ته يې کېنو، هغه ورله په سينه لاس راښکو او ورته يې وويل: اسلام راوړه، نو هغه د شهادت کلمه وويله او اسلام يې راوړ.

خو ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې کله هم راوست نو سر يې تک سپين و، نبي کريم ﷺ ورته وويل: د وېښتو رنګ يې بدل کړئ.

بيا ابوبکر رضي الله عَنْهُ ودرېد اوغږ يې کړ چې زما د خور لاکټ (هار) چا اخستی دی؟ خو ولې هيڅ چا ځواب ورنه کړ.

خور ته يې وويل: د غاړې هار دې الله سره ذخيره کړه، په داسې ورځ ډېر زيات خيانتونه کيږي.

د مکې او حنين او طائف په غزاګانو کې د نبي کريم ﷺ د مهاجرينو ملګرو شعار (عبدالرحمن زي) او د خزرج شعار (عبدالله ز) او داوس شعار (عبيدالله زي) و.

نبي کريم ﷺ له خپلو نېکو ارشاداتو له مخې خپلو جنګي قومندانانو ته توصيه وکړه چې بايد مکې ته د ننوتو سره هيڅ څوک مړه يا ژوبل نه کړي، مګر د ځينو خلکو نومونه يې ورته واخستل که د کعبې د پردو پورې ولې نه وي نښتي بايد ووژل شي.

د عامر بن لؤی څخه يې ورته عبدالله بن سعد په ګوته کړی و، د دې د وژلو قرار يې ځکه صادر کړ چې دی کله هم اسلام راوړ نو نبي کريم ﷺ د وحي په ليکلو وګماره، بېرته مرتد او مکې ته مشرک ستون شو، چونکه د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ رضاعي ورور و نو همدې ته يې پناه يوړه، تر هغه يې پټ او پناه کړ چې د خلکو جوش او خروش ښه غلی شو، بيا يې نبي کريم ﷺ ته راوست او امان يې ورله وغوښت، ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ تر ډېره ارام او خاموش و، وروسته يې وويل: امان ورته ورکړل شو، چې عثمان رضي الله عَنْهُ کله له مجلس څخه پورته شو نبي کريم ﷺ ناستو خلکو ته وويل: تر ډېر مهاله په دې خاموش شوم چې تاسو کې به ترې څوک سر ووهي؟ يو انصاري وويل: ما ته به دې لږه اشاره کړې وه، هغه ورته وويل:

پیغمبر هېڅ کله په اشارو باندې قتلونه او وژنې نه کوي(۱).

له بنو تمیم بن غالب نه یې د عبدالله بن خطل په وژلو توصیه کړې وه، دا ځکه چې دی هم اسلام راوړی و، نو نبي کریم ﷺ د صدقاتو او زکاتونو راټولولو پسې واستو، د خدمت لپاره یې ورسره خادم واستو تر څو خدمت یې وکړي، یو ځای کې یې دمه کېښوده، خادم ته یې وویل: سیرلی راته ذبحه او خوندوره وریته ترې وکړه.

عبدالله بن خطل ویده شو خو چې له ارامه وپاځېد نو خادم یې د خوراک څښاک هېڅ بندوبست نه و کړی، خادم یې ووژه او مکې ته مشرک ستون شو.

د عبدالله بن خطل دوه سندرغاړې هم په وژلو محکومې شوې وې چې د نبي کریم ﷺ په ضد به یې بد رد او له سپورو ستغو ډکه هجوه کوله.

د مقتولینو په لست کې حویرث بن نُقَید هم و چې په مکه کې به یې نبي کریم ﷺ ته د زیان او تکلیف لاس ور اوږد و.

نبي کریم ﷺ د مِقْیَس بن صبابة په قتلولو هم امر کړی و، ځکه چې یو انصاري یې ورور په ناخبرې او تېروتنې کې وژلی و، نو دې پرې قصاصا په ناحقه توګه قتل او مکې ته مشرک ستون شو.

د عبدالمطلب زو د ساره په نوم وینځه هم د مقتولینو په لست کې وه، ځکه چې دې به هم نبي کریم ﷺ په مکه کې ډېر زیات تکلیفو.

د مطلوبو خلکو په لست کې عکرمة رضي الله عَنْهُ هم و.

د عکرمه رضي الله عَنْهُ کوروداني ام حکیم بنت الحارث بن هشام خو اسلام راوړ خو ولې عکرمه رضي الله عَنْهُ یمن ته فراري شو، ښځې یې له نبي کریم ﷺ څخه د سر امان واخست، او بیا یمن ته د هغه پلټنې پسې لاړه تر څو یې مکې ته راوست او اسلام یې راوړ.

د عبدلله بن خطل مرداره وینه د سعید بن حریش او ابو برزة اسلمي رضي الله عَنْهُمَا په توره وبهېده.

مقیس بن صبابة د خپل قوم او قبیلې اړوند غړي نمیله بن عبدالله رضي الله عَنْهُ ووژه، بیا به د مقیس خور ویل:

لَعَمْرِي لَقَدْ أَخْــزَى نُمَيْلَةُ رَهْطَهُ *** وَفَجَّعَ أَضْيَافَ الشِّــتَاءِ بِمِقْيَسِ

فَلِلَّهِ عَيْنَا مَــنْ رَأَى مِثْلَ مِقْيَسٍ *** إِذَا النُّفَسَــاءُ أَصْبَحَتْ لَمْ تُخَرَّسِ

(۱) ابن هشام وايي: بیا عبدالله بن سعد اسلام راوړ او عمر رضي الله عَنْهُ هم د خپل واک په دور کې په ځینو دندو ګمارلی و، له هغه وروسته ورته عثمان رضي الله عَنْهُ دندې ورکړې وې.

❁ په الله قسم چې نمیله خپل قام قبیله سپکه کړه او د مقیس په مرګ یې د ژمې میلمنو لړي ودروله.

❁ هغه سترګې دې الله بابرکته لري چې د مقیس په څېر هستي یې لیدلي وي، د مقیس له مړیني وورسته به څوک د لنګون اخته مېندو ته د زړونې خوراک هم نه شي ورکولی.

د ابن خطل یو ه سندرغاړې په تېښته بریالی شوه خو ولې له بلې لپاره امان وغوښتل شو نو نبي کریم ﷺ ورته امان ورکړ.

ساره ته یې هم د سر حفاظت امان ورکړی و، د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ په خلافت کې د یو سړي د اس دخپو لاندې شوه او مړه شوه.

حویرث بن نقیذ د علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ په لاس ووژل شو.

ام هانئ بنت ابي طالب رضي الله عَنْهَا وايي: نبي کریم ﷺ چې کله مکې ته له برنی برخې څخه رانننوت، ما ته مې دوه لیوررونو پناه راوړه، څکه چې ام هانئ په بنو مخزومو کې د هبیره بن ابي وهب کور ودانه وه، علي رضي الله عَنْهُ زما لیوررونو ته په سختو الفاظو د وژلو دړکې ورکړې وې چې سوګند په الله هرومرو به یې وژنم، ما وریسې دروازه بنده کړه او نبي کریم ﷺ ته راغلم، چونکه د مکې په بره برخه کې هغه په غسل بوخت و، او غسل یې هم له داسې خانک څخه کول چې په اوبو کې د وړو اثرات لیدل کېدل، او فاطمې رضي الله عَنْهَا ورته د پناهی انتظام نیولی و، له غسل وروسته یې د سهار څاښت اته رکعته وکړل او بیا یې ما ته خپل مخ راوګرځو، راته یې ښه راغلاست هم ووایه او یې وپوښتل چې څنګه راغلې یې؟ ما ورته د مخزومیانو د پناه ګزینو او علي رضي الله عَنْهُ روانه لړي واوروله.

هغه وویل: هغه څوک به په امن کې وي چې تا ورته ا من ورکړی وي، او ته چې چا ته امن ورکړې مونږ هم ورته امن ورکو، خیر دی علي رضي الله عَنْهُ به یې نه وژني.

صفیه بنت شیبه وايي: نبی کریم ﷺ چې کله د مکې فتحه بشپړه کړه، بیت الله ته راغی او ورڅخه یې اووه ګردشته (طوافونه) وکړل، په لاس کې ورسره امسابانديې به یې رکن ښکلو.

د طواف له بشړېدو وروسته یې عثمان بن طلحه راوغوښت او ورڅخه یې د کعبې کونجیانې واخستې، د کعبې دروازې ورته خلاصې کړی شوې، دننه ننوت او په داخل کې یې له لرګو جوړه شوې کوتره درې وړې او بې هوده وغورځوله.

ټول خلک ورته راغونډ شول او هغه لوړهسک د کعبې په دروازه ودرېد.

ابن اسحاق وايي: څینې تاریخ پوهانو راته وویل: نبي کریم ﷺ د کعبې په دروازه وردېد او غږ یې کړ:

له الله پرته هېڅ د عبادت بل برحق معبود نشته، هغه خپله وعده رښتيا کړه او د خپل بنده يې بشپړه مرسته وکړه، هغه ټولې کفري لښکرې يک او يواځې ترې تم کړې.

د کعبې د خدمت او د حاجيانو خړوبولو پرته ټول جاهلي جاه او جلال او وينه او ټولې ځانګړنې زما له خپو لاندې دي.

په دې ښه پوهېږئ چې قصد ته ورته خطايي قتل او د تېروتنې جاني نقصان په لرګي او کوتک او يا هم د ډُورې وهلو له مخې که منځ ته راشي، درووند ديت لري، ديت له هغو سلو اوښانو څخه عبارت دی چې څلوېښت اوښان به په کې دلنګون په حالت کې وي.

ای قريشو! له تاسو څخه الله پاک ټول د جاهليت خويونه او عادتونه او د خپلو پلرونو او نيکونو وياړونه پورته او ړېز مرېز کړل.

ټول خلک د ادم ځاوزاد دی، او ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ له خاورې پيدا دی، بيا يې دا ايت ولوست ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ﴾[1]

بيا يې وويل: ای قريشو! تاسو څه اټکلوئ چې زه به درسره اوسمهال څه څه وکړم؟

ټولو ورته ووېل: د ډېر خير او ښېګړې اميد درڅخه ساتو، ځکه چې ته خپله هم په خورا ښه انسانيت سمبال او د خورا ښه سړي ځوی يې.

نبي کريم ﷺ ووېل: په ازادانه طور ولاړ شئ تاسو ټول ازاد يئ.

بيا نبي کريم ﷺ په مسجد حرام کې ناست و چې علي رضي الله عَنْهُ ورته د کعبې کونجياني راوړې او ورته يې ووېل: ای د الله رسوله! الله درباندې ښه ورحمېږه د کعبې د زائرينو او ميلمه پالنې په څېر د کعبې د کونجيانو ساتنې دنده هم مونږ ته راکړه.

نبي کريم ﷺ د عثمان بن طلحه اړوند پوښتنه وکړه چې چرته دی؟ عثمان بن طلحه ورته راوستل شو او ورته يې ووېل: نن د وفاء ورځ ده، نن د نېکې روېې ورځ ده، د کعبې کونجياني له ځان سره سمبال کړه.

هشام وايي: ځيني اهل علمو راته ووېل چې نبي کريم ﷺ کله د مکې په ورځ کعبې ته ننوت نو د ملائکو او ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ په نوم جوړ شوي بوتان يې وليد، د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ په نوم جوړ شوی تصوير ته يې په لاس کې غشی ورکړی و، نبي کريم ﷺ ووېل: الله دې مشرکان نيست او نابود کړي، د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د غشو سره څه تعلق و؟ ﴿مَا كَانَ

(۱) سورت حجرات: (۱۳). ژباړه: ای ټولو خلکو! مونږ تاسو له يو نارينه او زنانه څخه پيدا کړي ياست او ستاسو ترمنځ پېژندګلو لپاره مو تاسو قبيلې او بېلابېل قومونه جوړ کړي يئ، په تاسو کې الله ته غوره ترين هغه دی چې ورڅخه ډېر ډاريږي، الله تعالی پوهه او خبردار ذات دی.

إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴾[۱]

ابوسفیان بن حرب، عتاب بن اسید او حارث بن سهیل رضي الله عَنْهُمْ چې درېواړه د کعبې په دالان کې ناست وو او نبي کریم ﷺ مسجد حرام ته راننوت، بلال ته یې امر وکړ چې اذان وکړي.

عتاب رضي الله عَنْهُ وویل: دا په اسید د الله ځانګړی احسان دی چې له دې اواز له اورېدو وړاندې مړ دی، کنه په دې اذان به ډېر زورېدلی و!!

حارث بن هشام وویل رضي الله عَنْهُ: که دا دین په رښتیا هم سم وی ما به ارومرو ورته غاړه ورکړې وه.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وویل: که هر څه مې وویل نو دا ګټکۍ به نبي کریم ﷺ ته ټول حالات واوروي.

نبي ﷺ راغی او درېواړو ترمنځ روانه لړی یې ورته واوروله، حارث او عتاب دواړو په یو اواز (أَشْهَدُ أَنّ لَا إِلَهَ إِلّا الله وأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ) کلمه وویله او ورته یې دا هم وویل: زمونږ له درېواړو پرته دغلته نور هېڅ څوک نه وو چې تا ته یې زمونږ جریان دراورولی وی.

ابن هشام وايي: عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د مکې د فتحې په ورځ نبی کریم ﷺ په خپله سورلۍ مکې ته ننوت، له کعبې شخه یې طواف وکړ، د کعبې چارچاپېر بوتان اینبي وو، د هغه سره په لاس کې په امسا به یې په مخ وټومبل په شا به پرېوتل او له شا څخه به یې وټومبل په مخ به را پرېوتل او درې ورې به شول او دا ایت به یې ویل چې ﴿ وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴾[۲].

ځینې اهل علم چې روایت کې مې ورباندې باور دی راته وویل: نبی کریم ﷺ د مکې د فتح په کال له بیت الله څخه طواف کو چې فضالة بن عمیر یې د وژلو غوڅه اراده وکړه، خو چې کله ورنږدې شو نبي کریم ﷺ ورڅخه وپوښتل چې ایا فضاله ته یې؟ هغه وویل: هو د الله رسوله! زه فضاله یم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: له ځان سره څه خبرې اترې کوې؟ هغه وویل: خبرې نه کوم ذکر اذکار وایم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: له الله څخه ښښنه وغواړه او بیا یې ورته وخندل، تر هغه یې ورته په زړه لاس اینبی و چې د زړه ټکان یې ختم شول.

(۱) سورت ال عمران: (٦٧). ژباړه: ابراهیم علیه السلام خو نه یهودي اونه هم نصراني و، هغه خو په توحید کلک ولاړ مسلمان و چې بیخي مشرک نه و.
(۲) سورت اسراء: (۸۱). ژباړه: حق راغی اوباطل له منځ ولاړ او په یقین سره چې باطل به هرومرو له منځه ځي.

فضاله رضي الله عَنْهُ وايي: زما له سيني نه هغه لا لاس نه و پورته کړی چې د الله پاک په ټولو مخلوقاتو کې راته محبوب ترين همدا و.

فضاله رضي الله عَنْهُ ولاړ او دا يې وويل:

قَالَتْ هَلُمَّ إِلَى الْحَدِيثِ فَقُلْتُ *** لَا يَأْبَى عَلَيْكَ اللهُ وَالْإِسْلَامُ
لَوْمَا رَأَيْتِ مُحَمَّدًا وَقَبِيلَهُ *** بِالْفَتْحِ يَوْمَ تَكَسَّرَ الْأَصْنَامُ
لَرَأَيْتِ دِينَ اللهِ أَضْحَى بَيِّنًا *** وَالشِّرْكُ يَغْشَى وَجْهَهُ الْإِظْلَامُ

❁ يوې ښځې راته وويل چې د بنډار لپاره راشه، ما ورته وويل چې نا، دغه بنډارونه له تاسره الله او اسلام دواړو غندلي دي.

❁ که د مکې د فتحې په ورځ دې محمد ﷺ او د هغه لښکرې ليدلی وی چې بوتان هم په کې ريز مريز شول.

❁ نو د الله پاک رالېږلی دين به دې څرګند او خورا روښانه ليدلی وی چې د شرک په مخ د تورتمونو تيارو لړې هم راخوره پرته وه.

ابن اسحاق وايي: د مکې فتحې لپاره نبوي جنګي کاروان نزدې لس زره ته غځېده، اووه سوه له بنو سليم څخه او ځينې تاريخ پوهان وايي چې بلکې دوی زر نفره وو.

له بنو غفار څخه څلور سوه، له مزينه څخه يو زر او درې ګډونوال وو.

نوره پاتې شمېره له قريشو مهاجرينو او انصارو او له بنو تميم او قيس او اسد او نورو ملاتړو قامونو قبيلو څخه تشکيل وه.

د مکې د فتح اړوند حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ دا شعرونه وويل:

عَفَتْ ذَاتُ الْأَصَابِعِ فَالْجِوَاءُ *** إِلَى عَذْرَاءَ مَنْزِلُهَا خَلَاءُ
دِيَارٌ مِنْ بَنِي الْحَسْحَاسِ قَفْرٌ *** تُعَفِّيهَا الرَّوَامِسُ وَالسَّمَاءُ
وَكَانَتْ لَا يَزَالُ بِهَا أَنِيسٌ *** خِلَالَ مُرُوجِهَا نَعَمٌ وَشَاءُ
فَدَعْ هَذَا، وَلَكِنْ مَنْ لِطَيْفِ *** يُؤَرِّقُنِي إِذَا ذَهَبَ الْعِشَاءُ
لِشَعْثَاءَ الَّتِي قَدْ تَيَّمَتْهُ *** فَلَيَسَ لِقَلْبِهِ مِنْهَا شِفَاءُ
كَأَنَّ خَبِيئَةً مِنْ بَيْتِ رَأْسٍ *** يَكُونُ مِزَاجَهَا عَسَلٌ وَمَاءُ
إِذَا مَا الْأَشْرِبَاتُ ذُكِرْنَ يَوْمًا *** فَهُنَّ لِطَيِّبِ الراحِ الْفِدَاء
نولّيها الْمَلَامَةَ إِنْ أَلَمْنَا *** إِذَا مَا كَانَ مَغْثٌ أَوْ لِحَاءُ

وَنَشْرَبُهَــا فَتَتْرُكُنَــا مُلُــوكًا *** وَأُسْــدًا مَــا يُنَهْنِهُنَــا اللِّقَاءُ
عَدِمْنَــا خَيْلَنَا إِنْ لَــمْ تَرَوْهَا *** تُثِيرُ النَّقْــعَ مَوْعِدُهَــا كَدَاءُ
يُنَازِعْــنَ الْأَعِنَّــةَ مُصْغِيَاتٍ *** عَلَى أَكْتَافِهَــا الْأَسَــلُ الظِّمَاءُ
ظَــلُّ جِيَادُنَــا مُتَمَطِّــرَاتٍ *** يُلَطِّمُهُــنَّ بِالْخُمُــرِ النِّسَــاءُ
فَإِمَّــا تُعْرِضُوا عَنَّــا اعْتَمَرْنَا *** وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ
وَإِلَّا فَاصْــبِرُوا لِجِــلَادِ يَــوْمٍ *** يُعِــينُ اللهُ فِيــهِ مَنْ يَشَــاءُ
وَجِبْرِيــلُ رَسُــولُ اللهِ فِينَــا *** وَرُوحُ الْقُــدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ
وَقَالَ اللهُ قَدْ أَرْسَــلْتُ عَبْدًا *** يَقُــولُ الْحَقَّ إِنْ نَفَــعَ الْبَلَاءُ
شَــهِدْتُ بِهِ فَقُومُــوا صَدِّقُوهُ *** فَقُلْتُــمْ لَا نَقُــومُ وَلَا نَشَــاءُ
وَقَالَ اللهُ قَدْ سَيَّرْتُ جُنْــدًا *** هُمْ الْأَنْصَــارُ عُرْضَتُهَا اللِّقَاءُ
لَنَــا فِــي كُلِّ يَوْمٍ مِــنْ مَعَدٍّ *** سِــبَابٌ أَوْ قِتَــالٌ أَوْ هِجَــاءُ
فَنُحْكِمُ بِالْقَوَافِي مَنْ هَجَانَا *** وَنَضْرِبُ حِــينَ تَخْتَلِطُ الدِّمَاءُ
أَلَا أَبْلِــغْ أَبَــا سُــفْيَانَ عَنِّي *** مُغَلْغَلَــةً فَقَدْ بَــرِحَ الْخَفَاءُ
بِأَنَّ سُــيُوفَنَا تَرَكَتْــكَ عَبْدًا *** وَعَبْــدُ الدَّارِ سَــادَتُهَا الْإِمَاءُ
هَجَــوْتَ مُحَمَّدًا وَأَجَبْتُ عَنْهُ *** وَعِنْــدَ اللهِ فِي ذَاكَ الْجَــزَاءُ
أَتَهْجُوهُ وَلَسْتَ لَــهُ بِكُفْءٍ *** فَشَرُّكُمَــا لِخَيْرِكُمَــا الْفِــدَاءُ
هَجَــوْتَ مُبَارَكًا بَــرًّا حَنِيفًا *** أَمِــينَ اللهِ شِــيمَتُهُ الْوَفَــاءُ
أَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللهِ مِنْكُمْ *** وَيَمْدَحُــهُ وَيَنْــصُرُهُ سَــوَاءُ
فَــإِنَّ أَبِــي وَوَالِــدَهُ وَعِــرْضِي *** لِعِــرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُــمْ وِقَاءُ
لِسَــانِي صَــارِمٌ لَا عَيْــبَ فِيهِ *** وَبَــحْرِي لَا تُكَدِّرُهُ الدِّلَاءُ

❁ له ذات الاصابع او جواء نه تر عذراء پورې ځايونه تش تور پراته دي چې نومونه يې بيخي ختم شوي دي.

❁ هلته د بنو الحسحاس کورونه هم کنډر او کنډواله شول چې طوفاني بادو باران يې د ابادۍ نښې نښانې ټولې له منځه وړي دي.

❁ که څه به هم له ساعت تېرې نه دغه ځايونه نه وزګارېدل او د اوښانو او ګډو رمې به په کې څرځايونو ته تللې راتللې.

❁ دا خو لا په ځای پرېږده، هغه خيالات او تصوراتو ته به مې څوک دارو درمل شي چې د شپې خوب مې په شبګيرو تبديلوي.

❁ د شعثاء بنت مشکم بن سلام (يا شعثاء د خزاعه قبيلې بله ښځه وه) چې د مينې زور يې پرې مسلط و چې تر دې دمه يې ترې زړه روغ نه دی.

❁ لکه په غاښونو چې يې د اردن د بيت راس خورا خوندور شراب چې له شهدو او اوبو سره خلط او ګډ شوي وي پراته وي.

❁ د شرابو يادګېرنه چې کله وشي نو ټول شراب د (راح) نوم شرابو څخه زار او لوګی شه.

❁ د (راح) نوم شراب چې وڅښو او بيا راڅخه هغه څه صادر شي چې د ملامتيا وړ پرې ګرځو او يا راڅخه جنګ جدل وشي، نو زمونږ نه، بلکې ټوله ملامتيا به د (راح) شرابو وي.

❁ چې کله هم مونږ شراب وڅښو نو باچاهان او زمري راڅخه جوړ کړي، داسې زمري راڅخه جوړ کړي چې جنګ هم ورڅخه مونږ نه شي رابندولی.

❁ له کداء څخه به ستاسو په ضد داسې خونړيزه معرکه پېلوو چې ګرد او غبار په کې لوړ پورته شي، خو که ومونه کړ نو دا به بيخي زمونږ اسونه نه وي.

❁ اسونه مو هم جنګ ته په زياته تلوسه کې دي چې نور نه رابنديږي، او د شاهسوارانو په اوږو هم د وينو ترږي غشي بار دي.

❁ زمونږ اسونه په دومره تېزۍ ورغلل چې د مکې ښځو يې په خپلو لوپټو (پړونو) د اسونو مخونه وهل چې له مزله يې رابند کړي.

❁ که لاره راته خلاصه کړئ تر څوم عمره وکړو او فتح بشپړه شي او د پېغمبر سره به د الله وعده رښتني شي او حقيقت به راښکاره شي، نو ډېره به ښه وي خو..

❁ که مقابلې ته راووځئ نو د داسې جنګ جګړې انتظار وکړئ چې زمونږ مرسته په کې په حقيقي توګه نغښتل شوې ده.

❁ زمونږ ملتيا د الله رسول ﷺ او روح القدس جبريل عَلَيْهِ السَّلامُ کوي چې جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ هېڅ ساری هم نه لري.

❁ الله وويل چې په تاسو کې به زه خپل استازی محمد ﷺ استوم، هغه به حق او حقيقت وايي او هغه به په ښو او ترښو ازموم.

❁ دا چې زه پرې ګواهي ورکوم نو تاسو يې هم په تصديقي توګه ملاتړ وکړئ نو تاسو وويل چې نه ورته پورته کېږو اونه ورته اړتيا لرو.

❁ الله درته وويل چې له انصارو (مديني هستوګنوالو) څخه به درته داسې لښکر راولم چې له جنګ جګړې پرته يې نور کار نه وي (يعنې جنګونو کې مهارت لري).

❁ مونږ (انصار) هره ورځ معد (قریش) یا کنځو، یا ورسره جنګ کوو او یا یې هجوه او بدي بیانوو.

❁ څوک چې په شعرونو باندې زمونږ بدي بیانوي مونږ یې منعه کوو، او که څوک راسره جنګ کوي نو هله یې څټونه وهوو چې جنګ ګرم شي.

❁ ابوسفیان بن الحارث (د نبي ﷺ دتره ځوی) زما له پلوه په دې پېغام وخبروئ چې خبره نوره ښکاره شوه او حقیقت راڅرګند شو.

❁ زمونږ (انصارو) تورې به دې د مکې د فتح په ورځ لا پسې ذلیله کړي، او بنو عبدالدار مشرتابه خو لکه په ذلت او هوان کې د وینځو په څېر دي.

❁ تا د محمد ﷺ بدي بیان کړه او ما یې دفاع وکړه، زه په خپلې دفاع له الله څخه نېکه بدله غواړم.

❁ ته یې د بدی بیانولو توان څنګه لرلی شې او لا یې سیال نه یې! په تاسو کې بدترین دې په تاسو کې له غوره سړي نه لوګی شي.

❁ تا خو د دومره مبارک، نېک خصلته او مسلماني هستي پسې بدې ردې ویلي دي چې د الله امین دی او خوي خصلت یې هم په ژمنه وفاء کول دي.

❁ ایا له تاسو څخه چې څوک د رسول الله ﷺ هجوه بیانوي له هغه چا سره مساوي دی چې یې مدحه او کومک او مرسته کوي؟

❁ زما پلار، زما نیکه او زما ځان دې له رسول الله ﷺ د ابرو ساتنې لپاره له تاسو څخه ساتونکې شي.

❁ ژبه مې د تورې په څېر ده چې هېڅ ډول عیب او خو نه لري، او شعرونه مې ژور بحر دی چې په بوکو یې اوبه نه خړېږي.

د مکې له فتحې وروسته په اتم هجري کال کې د حنین غزا

د نبي کریم ﷺ دمکې له فتحې چې کله هوازن وخبرېدل، مالک بن عوف نصري رضي الله عَنْهُ ټول هوازن او ثقیف یو لاس موټی کړل، بنو جشم هم ورسره یو ځای شول، له بنوسعد بن بکر او بنوهلال څخه ورسره لږ شمېر جنګیالي مل او تړل شول، هېره دې نه وي چې له قیس عیلان څخه ورسره له مذکوره خیلونو پرته نور چا شراکت نه و کړی او په هوازنو کې ورسره بنوکعب او بنوکلاب هم له ملاتړ کولو غوڅ انکار کړی و هېڅ نامتو ورسره نه و مل شوی.

په بنوجشم کې درید بن الصمة چې خورا زيات بوډا او سپین ږیری و، له سلا مشورې ورکونې پرته يې د جنګي چارو له سمبالښت هيڅ توان نه درلود، ځکه چې هغه پیاوړی جنګي تجربه کار او په خپله جنګي سلاکار و.

له ثقیف څخه دوه مشران او له ملاتړو قبیلو څخه مشران او نامتو غړي يې قارب بن الاسود بن مسعودبن معتب، او له بنو مالک څخه ذوالخماری سبیع بن الحارث بن مالک او ورسره يې ورور احمر بن الحارث وو.

خو واک او اختیار او جنګي چاري د مالک بن عوف رَضِيَ الله عَنْهُ په ولکه کې وې، چې کله د نبي کریم ﷺ په ضد د غبرګون تولو ګډونوالو خوځښت وکړ او د اوطاس[1] نوم ځای ته ورسېدل، درید بن صمة هم په کېجاوه کې ناست و، لږ ګړی د دمې او ساه اخستو لپاره تم شول، درید وپوښتل: تر کوم ځای راورسېدوو؟

خلکو ورته وویل: اوطاس ته راورسېدو خو لا تم یو.

هغه وویل: اوطاس د اسونو ځغلولو وړ ځای دی، نه کندې کپرې لري او نه ګرد غبار لري، خو له دې مې وخبروئ چې د اوښانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانو ژړا شور او د ګډو بزو رمبارې له کومه راځي؟

هغوی ورته وویل: مالک بن عوف رضي الله عَنْهُ خلک مجبوره کړل چې خپلې ښځې او ماشومان او ټول مالیت او شتمني په شمول باید جنګي ډګر ته راشي.

درید وویل: مالک اوس چرته دی؟ چې مالک څنګه راغی ورته يې وویل: ته خو له نن څخه د خپل قوم او قبیلې خورا محور او مشرتابه يې، ننې ورځ د راروانو لپاره پل ده، په دې مې وخبروه چې د اوښانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانانو ژړا شور او د ګډو بزو رمبارې له کومه راځي؟ هغه ورته وویل: خلک مې د جنګ ډګر ته د خپلو شتمنیو او بچو سره راوستي دي، درید وپوښتل: ولې؟ هغه وویل: غوښتل مې چې هر څوک له خپلې ابرو څخه کلکه دفاع وکړي.

درید ورته څق څق وکړل او ورته يې کړه: ته جنګي رهبر نه بلکې چوپان او شپونکی يې! ایا شکست زده او تیت موراله ته به ستا دا کړنه څه ګټه ولري؟ که برلاسي شول د هر جنګیالي باتور لپاره دې توره او نېزه بسنه کوي، او که دې شکست وخوړ نو د خپلو بچو او ښځو سره به په شرم وشرمېږې!!

بیا يې ورڅخه وپوښتل: کعب اوکلاب چرته دي؟ هغوی ورته وویل: له هغوی څخه څوک جنګ ته نه دي راغلي.

(۱) اوطاس د حنین په پولو د کلي نوم دی.

درید وویل: بیا خو مو اتلولي او مېړانه له لاسه ورکړې ده نو، که دا د څه خیر او فایدې ورځ وه نو له هغوی څخه به هېڅ څوک هم نه وو وروسته شوي، کاشکې تاسو هم د کعب او کلاب په څېر درېځ اختیار کړی وی!!

بیا یې وپوښتل: څوک څوک ورڅخه راغلي دي؟

خلکو ورته وویل: عمرو بن عامر او عوف بن عامر.

درید وویل: د بنوعامر دواړه بې وسه او بې توانه درسره مل دي، نه درته خیر رسولی شي او نه درڅخه د زیان مخه نیولی شي.

بیا یې وویل: مالکه! د هوازن د قوم سره ځینې کارونه دې راته ښه نه برېښي، باید ښځې او ماشومان پټ پناه او لوړې ته یوسې، بیا په بې دینو باندې آسپیز برید وکړه، که د جنګ جګړې ستونزمنه او سترې لړې په دښمن وه بال بچ او ټول کورني غړي به خپل سرپرست ته بېرته راغونډ شي، خو که ولې د جګړې سترې په مونږ وه نو کم از کم ماشومان او زنانه خو به دې روغ جوړ او سالم پاتې شي!!

مالک ورته وویل: قسم په الله چې ستا خبرو او سلا مشورو ته هېڅ اړتیا نه لرم، ته بوډا شوی یې وخت دې تېر شوی دی، د عقل مزی دې هم خام دی!!

بیا مالک غږ کړ: ای هوازنو!! یاخو به مې جنګي قیادت ته غاړه کېږدئ او یابه هم خپله توره له ځانه تېرو ببر وباسم تر څو ومرم، ځکه مالک نه غوښتل چې ځان سره په جنګ د درید بن صمه سلا مشورې شریکې کړي، ټولو هوازنو ورته وویل: مونږ دې په مشرۍ منوو.

درید وویل: نه خو مې داسې ورځ لیدلې وه او نه مې ځواک دومره چرته مات شوی و، او بیا یې دا شعرونه وویل:

يَـا لَيْتَنِي فِيهَــا جَذَعْ *** أَخُـبُّ فِيهَــا وَأَضَـعْ
أَقُـودُ وَطْفَـاءَ الزَّمَـعْ *** كَأَنَّهَـا شَـاةٌ صَـدَعْ

❁ کاشکې په دې جګړه کې ځوان زلمی وم، د تکبر او مستۍ ګامونه به مې پورته او ایښي وو.

❁ کاشکې ګڼ ویښته لرونکی اس راسره وی او د چابک ورغومې په څېر مې ځغلولی وی.

بیا مالک په سرتېرو غږ کړ چې که دښمن کله هم مخې ته درشي د تورو تېرې پرې ماتې کړئ او نظامي برید به هم پرې د یو سړي په څېر وکړئ.

دهوازن او نورو قبيلو په غبرګون چې کله نبي کريم ﷺ و خبرېد، د راپور راټولولو لپاره يې عبدالله بن ابي صرد اسلمي رضي الله عَنْهُ واستو او ورته يې وويل: ددښمن په ليکو کې نوځه او تر هغه تم شه چې ځان د دښمن په جنګي تکتيکونو ښه وپوهوې او بيا راشه.

عبدالله بن ابي صرد رضي الله عَنْهُ لاړ او د دښمن په صفونو کې ننوت د مالک او د هوازن اړوند ټول جنګي حالات او دفاعي قوت يې کشف کړ، بيا نبي کريم ﷺ ته راغی او د دښمن په حالاتو يې وخبرو.

کله چې نبي کريم ﷺ د هوازن د کلکې ځوابي حملې هوډ وکړ، له روانېدو وړاندې يې ورته چا وويل: د صفوان بن اميه سره زياتې زغرې او نور جنګي اوزار دي چې غوښه او پرېکونه کولی شي.

اګر که صفوان بن اميه دغه مهال مشرک هم و خو نبي کريم ﷺ ورته استازی واستو چې ستاسره زغرې او نور جنګي الات راته د امانت په څېر راکړه، ترڅو سباني دښمن سره کلکه مقابله وکړو.

هغه ورته وويل: محمده! ولې په جبر زور يې راڅخه اخلې؟

هغه ورته کړه: نا، بلکې امانت يې راکړه.

صفوان رضي الله عَنْهُ ويل: امانت اخستل خو يې څه بده خبره نه ده، واخله.

د نورو جنګي الاتو په شمول يې ورله سل زغرې هم ورکړې، داسې ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ ورته دا هم وويل چې تر جنګي ډګره يې راسره د وړلو زيار هم وګاله، او هغه هم ورسره دغسې وکړل.

بيا نبي کريم ﷺ له مکې څخه ووت د خپلو لسو زرو کسانو په ملتيا ورسره دوه زره د مکې نوي مسلمانان هم ملګري شول او په مکه کې د پاتې خلکو ټولې چارې يې عتاب اسيد بن ابي العيص رضي الله عَنْهُ ته ورسپارتې او خپله د هوازن مقابلې ته لاړ.

حارث بن مالک رضي الله عَنْهُ وايي: د حنين جګړې په لور مونږ هم له مکې څخه د نبي کريم ﷺ په ملتيا ووتو و، د قريشو د کافرانو او د عربانو د نورو مشرکانو لپاره لويه تکه شنه ونه وه چې د خير او برکت لپاره به يې ورته اسلحې ځوړندولې، ترڅنګ به يې ورسره اعتکافونه هم کول او خپلې نذرانې او منښتې به يې ورته نزدې ذبحه کولې، چونکه مونږ خپله نوی اسلام ته غاړه اېښې وه ورڅخه مو وغوښتل او ورته مو خپل اوازونه لوړ کړل چې د دوی په څېر زمونږ لپاره هم ونه وګرځوه، نبي کريم ﷺ ورته وويل: الله اکبر، زما دې په رب لايزال قسم وي چې تاسو خو ما ته داسې خبره وکړه لکه بنو اسرائيلو چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ

ته کړې وه ﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ﴾(١) دغه خو بې ديني او کفر دی، او تاسو به هرومرو د مخکنو کفارو په لارو ګودرو روانېږئ.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: کله چې مونږ حنين ته د ورتلو په حالت کې وو، د تهامه د لوی پراخه ناوچې څخه ورښکته شو، هلته راته هوازنو او ورسره نورو ټل قبيلو کلک کمين نيولی و چې مونږ پرې ناخبره وو، حالانکه مونږ اېله بېله د سهار په مهال چې تيارې يې لا هم نوې پورته شوې ورسېدو، خو خوږ ته زمونږ له ورښکته کېدو سره سم له کلک کمين وروسته يې د يو سړي په څېر راباندې له هر اړخه غشي وورول، زمونږ څواک او جنګي قوه په بېلابېلو لارو پټ او پناه شول چې يو په کې د بل هېڅ خيال نه ساتو.

نبي کريم ﷺ ښی اړخ ته ډډه شو او غږ يې کړ چې: ای خلکو! چرته ځئ؟ زه محمد بن عبدالله د الله رسول دلته يم، که څه هم خلک ورسره نه وو خو ولې د مهاجرينو او انصارو او د خپل کور ځينې غړي ورسره کلک ولاړ و.

ابن اسحاق وايي: د خلکو د شکست سره ځينو د مکې نوی مومنانو چې لا يې په زړه کې مسلمانانو ته لږ حسد پاتې و د کړو نسکورو خبرو لړې پېل کړه.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې د تقسيم غشي (ازلام) يې به تېرکښ کې وو، وويل: د شکست منډې به يې اوس تر بحره ورسيږي!

جبلة بن الحنبل هم وويل: لکه چې نن يې دم درهې هېڅ اغيز ونه کړ.

شيبة بن عمثان وايي: ما له ځان سره وويل چې نن مې د پلار د غچ اخستو زرينه موقعه ده، زه به نن هرومرو محمد ﷺ وژنم ځکه چې پلار يې د احد په جنګ کې وژل شوی و، زه راغلم تر څو خپل هدف ته رسيدګي وکړم، کله چې مې هغه په نظر کې راوست په زړه مې څه وشول او له وژلو څخه يې بې توانه شوم، وپوهېدم چې نبي کريم ﷺ راڅخه په پياوړې دفاع کې دی.

او ځينو مکې والاو به دا هم ويل چې نبي کريم ﷺ چې له مکې څخه حنين ته روان شو نو د ډېرو مجاهدينو او جنګې قوې له کبله يې وويل: په دې شمېر به هېڅکله شکست ونه خورو.

عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ وايي: ما د نبي کريم ﷺ د سپينې قچرې واګې نيولې وې، چونکه زه په تن اباد وم او لوړ غږی وم، که نبي کريم ﷺ څه هم د (ای خلکو چر ته ځې، چرته ځئ) اوازونه پورته کړل خو ولې هر څوک په خلاصون بوخت و، هېڅ چا هم مخ راونه ګرځو، راته يې وويل: عباسه! په خورا لوړ اواز چيغه کړه چې ای انصارو!

(١) سورت اعراف: (١٣٨). ژباړه: زمونږ لپاره هم د دغې قوم په څېر معبود جوړ کړه، موسی -عَلَيْهِ السَّلَام- ورته وويل: چې تاسو خو لا تر اوسه بې وقوفه ياست!!

عباس رضي الله عَنْهُ وايي: د غږ سره ځواب شوم: دا دی درغلو، درغلو.

اګر که مجاهدينو خپل اوښان د جنګ ډګر ته رامخامخ کړل خو ولې د زياتو غشو ورېدو له کبله ونه شو توانېدای، نو خپلې زغرې يې د اوښاو په غاړو او مرو کې واچولې او ځانونه يې په توره ډال سمبال کړل، که څه هم سخته وه خو په ډېر زيار او سختۍ د اواز په لورې تېز راوځغلېدل، تر دې چې نبي کريم ﷺ ته راورسېدل، خو د سلو سرتېرو په راغونډولو يې ددښمن لور ته مخه کړه او ورسره يې د جنګ د نوي لړی بل پړاو پيل کړ.

که څه هم د مسلمانانو په لومړيو تيت او پرک باندې د (ای انصارو..) غږ وشو خو بيا هم خزرجيانو ته په ځانګړي توګه غږ پورته شو، په دې خاطر چې خزرجيانو په جنګ کې د سرخندنې ميدان وړی و، نبي کريم ﷺ چې کله د قوم او دښمن ترمنځ تود جريان وليد، وېويل: د جنګ او مقابلې نغری اوس ګرم شو.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: د هوازن قوم جنګي بېرغ لوړونکی چې په خپل اوښ سپور و، وريسې علي رضي الله عَنْهُ د يو انصاري په ملتيا ورغی، علي رضي الله عَنْهُ د اوښ غاړه په توره ووهله سری ترې پرمخ راولوېد، انصاري پرې له ځند پرته ورټوپ کړ ښپې يې ترې ووهلې نور سر پر ځمکه پرېوت، مسلمانان مجاهدين لا د خپلې اتلولې او مېړانې څخه نه وو وزګار شوي چې په هوازنو کې د شکست درز او فرار په زياتېدو شو، وخت لا نه و تېر چې د نبي کريم ﷺ په وړاندې ددښمن ځينې جنګي قوه لاس تړلي بنديان ولاړ وو.

ابوسفيان بن الحارث رضي الله عَنْهُ چې په دغه ورځ يې له زيات زغم نه کار واخست او اسلام يې هم لا پسې پياوړی شو، د نبي کريم ﷺ د قچرې واګې يې نيولې وې، نبي کريم ﷺ وپوښتل چې څوک يې؟ هغه ورته کړه: ای د الله رسوله! ستا د مور ځوی يم.

عبدالله بن ابي بكر رضي الله عَنْهُمَا وايي: نبي کريم ﷺ د ابوطلحه رضي الله عَنْهُ سره د هغه بي بي ام سليم رضي الله عَنْهَا وليده چې په اوښ يې د ځان سره سپره کړې وه او تازه په (عبدالله بن طلحه) رضي الله عَنْهُ هم امېدواره وه، ام سليم رضي الله عَنْهَا وېرېده چې اوښ يې له بريده تېره نه کړي، سر يې ورله ځان ته رانزدې او له پېزوان څخه يې ونيو، نبي کريم ﷺ پرې غږ کړ چې ايا ته ام سليم يې؟

هغې ورته کړه: هو، ام سليم يم د الله رسوله! په دې خاطر راغلم چې له تا څخه په شا تختيدلي داسې ووژنم لکه ته چې خپل دښمنان وژنې.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ولې ام سليم! الله بس او کافي نه دی؟ ام سليم رضي الله عَنْهَا چې لاس په خنجر راروانه، خاوند يې ورڅخه وپوښتل چې په لاس کې دې څه دي؟ هغې وويل: له ځان سره مې خنجر راواخست که کوم مشرک په مخه راشي په خېټه به يې سوری ورې کړم.

ابو طلحه رضي الله عَنْهُ لاړ او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: د سترګې خځني ته دې خيال دی! کومې خبرې کوي!!

ابوقتاده رضي الله عَنْهُ وايي: د حنين په ورځ مې يو مسلمان او مشرک دواړه مټ اتي وليدل، ومې ليدل چې بل مشرک د مسلمان سره اړم مشرک سره مرسته کوله، زه ورنږدې شوم او لاس مې ترې غوڅ کړ خو ولې په بل لاس يې دومره کلک ونيولم چې نزدې وه مړ مې کړي، دا چې له لاس نه يې وينه ډېره لاړه خپله راولويد او مړ مې کړ، له دې تېر شوم او دوه نورو سره په جنګ بوخت شوم، خو دومره مې وليدل چې د مکې يو نفر راغی او ټول جنګي اوزار يې ترې واخستل.

د جنګ لړي چې کله ترپايه ورسېده، حالات قابو شول، نبي کريم ﷺ وويل: چا چې څوک مړ کړی وي مال يې د هغه دی.

ما وويل: ای د الله رسوله! ما يو نفر ووژه بيا نورو سره په جنګ بوخت شوم خو ونه پوهېدم چې جنګي اوزار ترې چا اخستي دي؟

د مکې نفر غږ کړ چې اوزار ترې ما اخستي وو، د الله رسوله! دومره ورته ووايه چې زما برخه هم پکې وکړي.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: نا قسم په الله چې ټول به قتاده اخلي او دده په کې هېڅ برخه نشته، ته د الله پاک د زمري سره په ګټلي اوزارو کې چې د هغه په لاره کې يې جنګ جګړه کړې ده ورسره په کې شراکت کوې؟ زر کوه او د مړ سړي ټول اوزار ده ته ورکړه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابوبکر رضي الله عَنْهُ روغه خبره وکړه، زر کوه او قتاده ته ټول اوزار ورکړه.

قتاده رضي الله عَنْهُ وايي: دغه اوزار مې خرڅ کړل او ځان لپاره مې پرې د کجورو ونې واخستې، دغه مې لومړی ملکيت و چې لاس ته مې راغی.

ابن اسحاق وايي: د هوازنو د شکست سره د بنو مالک په ثقيف قبيله کې درنه مرګ ژوبله دوه چنده شوه، د دوی بېرغ لاندې عثمان بن عبدالله بن ربيعه بن الحارث بن حبيب چې د ذو الخمار له مړيني وروسته يې بېرغ راپورته کړ، په شمول اويا نور جنګيالي هم وژل شوي وو.

د مشرکانو له ماتې شکست وروسته ځينې د مالک بن عوف رضي الله عَنْهُ په مشرۍ طائف ته په تېښته بريالي شول خو ولې ځينې نور يې په اوطاس کې په دفاعي عملياتو بوخت شول، او بنو غيره ثقفيان د نخلې په لور وکوچېدل، د نبي کريم ﷺ جنګي قوه نخلې ته تېښتېدلو پسې شوه خو ولې هغه څوک يې پرېښودل چې لوړو پورتو ساحوته تښتېدلي وو.

د اوطاس په لور تښتېدلو پسې نبي کريم ﷺ ابو عامر اشعري رضي الله عَنْهُ واستو، هلته يې پاتې شکست زده له کېږې لاندې راوستل، هغوی پرې غشي راوورول نو ابو عامر رضي الله عَنْهُ پرې ولګېد او شهيد شو، بيرغ يې د تره ځوی ابوموسی اشعري رضي الله عَنْهُ راپورته او د ده په لاس الله پاک هغوی ته شکست ورکړ او فتحه يې راوړه.

د شکست په مهال مالک بن عوف رَضِيَ الله عَنْهُ د غونډۍ په لوړه څوکه پورته شو او ورسره د خپل قوم شاه سوارانو ته يې وويل: تر هغه تم شئ چې کمزوري مو لاړ شي او وروسته پاتې خلک درسره تړل او مل شي.

نبي کريم ﷺ په لاره کې خلک راغونډ وليدل، ويې پوښتل چې هغه خلک څنګه راغونډ دي؟ خلکو ورته وويل: خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ښځه وژلې ده، نبي کريم ﷺ ځينو حاضرينو ته وويل: خالد چې هر چرته وي ويې خبروئ چې نبي کريم ﷺ دې د ښځو، ماشومانو او مريانو او نوکر پېشه خلکو له وژلو منعه کوي.

نبي کريم ﷺ په دغه وخ وويل: که د بنو سعد بن بکر اړوند بِجَاد نوم سړی د هر چا په ولکه کې راشي نو چې خلاص نه شي، ځکه هغه د مسلمانانو پر ضد ډېر ستونزمن کامونه پورته کړي وو.

مسلمانانو بجاد د کورنۍ غړو او د شيماء –چې د نبي کريم ﷺ رضاعي خور وه– په شمول ټول نبوي حضور کې لاس تړلي عرض کړل.

د بجاد په څېر به صحابه کرامو د بنديانو په راوستلو کې د شيماء سره هم لږه سختي کوله، هغې ورته وويل: پوهه شئ کورې زه د رسول الله ﷺ رضاعي خور يم، خو ولې هېڅ مسلمان يې تر هغه خبره نه تصديقوله چې د نبي کريم ﷺ حضور ته يې ټول راوستل.

د رارسېدوسره سم يې په نبي کريم ﷺ غږ کړ چې زه ستا رضاعي خور يم، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ايا له ما سره په خورولۍ څه نښه لرې؟

هغې وويل: ته ما په خپل تشي کېنولی وې او په ملا (شا) دې راباندې خوله ولګوله چې اثر يې تر اوسه شته دی.

نبي کريم ﷺ نښه وپېژنده او د هغې د قدر او ناز لپاره يې ورته خپل څادر په ځمکه خپور کړ، او ورته يې کړه: که غواړې ما سره په قدر او احترام پاتې شې هم ستا خوښه ده او که غواړې خپل ټاټوبي او ټبر ته ستنه شې هم تا ته اختيار دی، هغې ورته وويل: خوښه مې ده چې خپل ټبر ته ستنه شم، نبي کريم ﷺ په قيمتي تحفو سره په خپل قام قبيل وسپارته، بنو سعد داسې هم انګيروي چې نبي کريم ﷺ خپلې رضاعي خور ته د مکحول په نوم غلام او يوه وينځه هم ډالۍ کړل، وينځې

او غلام دواړو سره نکاح وتړله چې نسل یې تر اوس مهال شتون لري.

ابن هشام وايي: د حنين په ورځ الله پاک دا ايتونه نازل کړل ﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍۢ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًۭٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًۭا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴾[1].

ابن اسحاق وايي: نبی کریم ﷺ ته د حنين په غزا کې لاس ته راوړل شوی غنيمتونه او وينځې غلامان راټول کړل شول، د غنيمتونو د حفاظت په دنده يې مسعود بن عمرو غفاري رضي الله عَنْهُ وګماره.

او د نبي کريم ﷺ د امر سره سم ټول غنيمتونه او وينځې د جعرانه په مقام کې وځنډول شول.

په اتم هجري کال کې د طائف غزا

د ثقيف شکست زده چې کله طائف ته په تېښته بريالي شول، هلته يې د جنګ د نوی لړې پيل کولو لپاره نور نوی پلانونه ترتيب کړل او د ځانونو پسې يې د خپل ښارکوټې دروازې وتړلې.

د حنين جنګ او د طائف محاصرې ته عروه بن مسعود او غيلان بن مسلمه رضي الله عَنْهُمَا ونه شو کړای چې حاضري ورکړي، هغه داسې چې دواړه په جُرُش کې د ټينکونو او منجنيقونو او د غشو په دفاعي الاتو جوړولو زده کړه بوخت وو.

نبي کريم ﷺ چې کله له حنين څخه راوزګار او د طائف په لور يې مخه کړه، کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ وويل:

قَضَيْنَـا مِـنْ تِهَامَـةَ كُلَّ رَيْبٍ *** وَخَيْـبَرَ ثُـمَّ أَجْمَمْنَا السُّـيُوفَا
نُخَيِّرُهَـا وَلَـوْ نَطَقَـتْ لَقَالَتْ *** قَوَاطِعُهُـنَّ دَوْسًـا أَوْ ثَقِيفًـا

(۱) سورت توبه: (۲۵-۲۶). ژباړه: الله پاک په ګڼ شمېر ځايونو کې ستاسو مرسته کړې ده، او د حنين په ورځ يې هم له خپلې مرستې برخمن کړئ چې خپلې زياتې شمېرنې او ځانې زياتوالې په کبر او غرور کې راوستئ، خپل وګړيز ډېروالی ستاسو په هېڅ در ونه خوړ، پراخه ځمکه هم دربانديې راتنګه شوه، او بېرته په شا وځغليدئ * بيا الله پاک په خپل رسول او ګردو مومنانو باندې خپله ډاډګېرنه او تسلي بخش پېرزينه راواستوله، او داسې لښکر يې راواستو چې تاسو بيخې ليدلی نه و، او له دين څخه منکر يې پرې سزاوار کړل، او همدغه د منکرينو او کافرانو لپاره مناسبه سزا ده.

فَلَسْتُ لِحَاضِنٍ إِنْ لَمْ تَــرَوْهَا *** بِسَــاحَةِ دَارِكُــمْ منَّـا أُلُوْفَـا
وَنَنْــتَزِعُ الْعُــرُوشَ بِبَطْنِ وَجٍّ *** وَتُصْبِحُ دُورُكُمْ مِنْكُمْ خُلُوفَا

❀ د تهامه او خيبر د ميشتو خلكو شبهې او شكونه مو ايله لرې كړل او لېږ وړاندې مو تورو د ارام ساه واخسته.

❀ كه خپلو تورو ته د خبرو واک وركړو نو نارې سورې به وهي چې له دوس او ثقيف سره جنګونه كوو.

❀ زه به د هغې ښځې ځوی نه یم چې رالوی كړی یې یم، هله چې زمونږ د زرهاوو تورو سره د خپلو كورنو دننه نابېره مخامخ نه شوئ.

❀ په (وج) مقام كې به مو كورونه راځخه داسې پاتې شي چې ستاسو له زنانه وو پرته به پكې نور څوک نه وي.

نبي كريم ﷺ طائف ته د جنګي كاروان روانولو په جريان كې د سفر لړې له نخلې يمانې څخه پيل او بيا قرن المنازل او بيا د مليح له لارې (ليه) كې بحرة الرغاء ته ورسېد، دلته يې مسجد جوړ كړ او لمونځونه يې هم په كې وكړ.

بيا له دې ځای څخه د ضيفه په نوم لارې باندې تر هغه رهی شو چې د نخب په نوم ځای باندې ترې ووت، او ځان يې د (صادره) په نوم ځای ته ورسو، اګر چې په لاره كې يې له بېرې ونې لاندې دمه هم واخسته.

هلته د ثقيف د يو سړي هستوګنځی ته يې استازی واستو چې تسليم او بهر راووځه، ورنه كور به دې ونړو، چونكه ثقفي كلک او غوږ انكار وكړ نو نبي كريم ﷺ دكور په نړولو قرار صادر كړ.

له دې وروسته نبي كريم ﷺ راولاړ شو او طائف ته يې نږدې د لوی دېوال سره په دومره اندازه كې واړوله چې د دښمن غشي ورته رسيدګي كولی شوه، هلته يې خيمې ودرولې چې ځينې صحابه كرام په كې د غشو وريدو له كبله هم شهيدان شول.

چونكه له يوې خوا د طائف ديوالونه خورا پياوړي او دنګ وو او له بلې خوا په مسلمانانو غشي هم وريدل او مرګ ژوبله په كې په ډېرېدو وه، تر هغه ځای په شا شول چې نن مهال په كې د طائف لوی مسجد دی.

د مسجد له ځايه د طائف د محاصرې موده څه د پاسه شل ورځو ته وغځېده.

په دې غزا كې د نبي كريم ﷺ سره خپلې دوه بې بيانې هم وې چې يوه په كې ام سلمه رضي الله عَنْهَا وه.

نبي كريم ﷺ د دواړو لپاره خيمې ودرولې وې او لمونځ يې هم د دواړو خيمو ترمنځ وكړ.

خو چې كله ثقيف اسلام ته غاړه كېښوده د نبي كريم ﷺ د لمونځ په ځای عمرو بن اميه

بن وهب لوی مسجد جوړ کړ.

داسې ويل کيږي چې دغې جومات کې يوه ستنه ده چې کله هم د ورځې لمر راوخيژي او وړانګې يې په ستن ولګيږي په اوازونو شي.

له همدغه ځايه نبي کريم ﷺ طائف کلک محاصره کړ او دواړو خواو يو بل په غشو ويشتل[١].

بيا د نبي کريم ﷺ ځينی ملګري د بکتربند موټر په څېر جوړ کړي ټينک پسې ونښتل تر څو طائف دېوال ونړوي او يرغل ته ځان جوړ کړي، خو ولې دښمنانو پرې د سکروټو په څېر ګرمې اوسپنې راوورولې، د صحابه کرامو رضي الله عَنْهُ بله چاره نوه نو له ګاړي څخه راووتل او ثقيف پرې غشي ورول چې ځينې صحابه کرام په کې په شهادت هم ورسېدل.

په دې جريان کې نبي کريم ﷺ امر وکړ چې د انګورو باغونو نيلې جرړې غوڅې کړي، هغه و چې خلکو د انګورو جرړو په راويستلو پېل وکړ.

داسې وخبرېدم چې د ثقيف په دغه ورځو کې نبي کريم ﷺ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته وويل: خوب مې وليد چې له کوچو څخه ډک لوښی راته ډالۍ شي چرګ (بانګي) پرې ټونګي ووهي او هر څه ترې توي کړي، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ګومان نه کوم که له ثقيف څخه نن ورځ خپله موخه ترلاسه کړې، نبي کريم ﷺ ورته وويل: زه خو وايم چې دغه تعبير به يې نه وي.

د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ بي بي خويله بنت حکيم سلميه رضي الله عَنهَا نبي کريم ﷺ ته وويل: که د طائف په فتح الله پاک ونازولې، نو د بادية بنت غيلان او يا د فارغة بنت عقيل ګاڼه به ما ته راکوې، ځکه چې په ټولو ثقيف کې د دوی دواړو په څېر هېڅ زنانه سره او سپين نه لري.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې ورته نبي کريم ﷺ وويل: ای خويله! په ثقيف باندې د جنګ جګړې اجازه راته نه ده شوې.

خويله رضي الله عَنْهَا لاړه او عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ يې د ثقيف سره په نه جګړه وخبر و، هغه سمدستي راغی او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: خولې راته يوه خبره وکړه او وايي چې ګنې تا ورته ويلي دي؟ هغه ورته وويل: هو ما ورته ويلي و.

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: بيا نو خلکو ته د بېرته تګ اعلان نه کوم؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ولې نه، پورته شه، هغه و چې عمر رضي الله غږ کړ چې مونږ بېرته د ستنېدو په حالت کې يو.

(١) ابن هشام وايي: د لومړي ځل لپاره نبي کريم ﷺ د منجنيق ګوزارا د طائف په خلکو کړی دی، او دا خبره چې راته چا کړېده په روايت کې دروغجن نه بلکې ثقه دی.

چې خللک سره راټول شول سعيد بن عبيد غږ کړ چې اى خلکو! ثقيف پر ځاى پرېږدئ څه ورته مه وايئ.

عيينة بن حصن وويل: ثقفيان خو ډېر قسمت خواره دي! يو مسلمان ورته وويل: تباه شې! د نبي کريم ﷺ د مرستې په خاطر دې ګامونه راپورته کړي دي او بيا هم دمشرکانو بره او پرې ثنا وايې؟

هغه ورته وويل: زه د ثقيف سره ضد جنګ جګړې کې ستاسو کوم مرستندويه نه وم، ما غوښتل چې که الله پاک محمد ﷺ ته طائف ورکړي نو زه به په کې د وينځې ښځتن شم، شايد د ځېرک او هوښيار انسان پلار به ترې جوړ شم، ځکه چې ثقفيان ډېر هوښياران وي.

هغه مهال چې نبي کريم ﷺ طايف محاصره کړى و، ځيني غلامان راغلل او اسلام ته يې غاړه کېښوده، د اسلام په منلو نبي کريم ﷺ ازاد کړل.

د طايف خلکو چې کله اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کريم ﷺ سره يې د هغو غلامانو اړوند خبرې شريکې کړې چې له دوى څخه يې وړاندې اسلام راوړى او ازاد شوي وو، چې حارث بن کلده په کې هم يو نمائنده و.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: نا، هغوى بېرته نه شي غلامان کېداى هغوى د الله ازاد مخلوق دى.

په طائف کې د نبي کريم ﷺ له جنګي کاروان څخه ټول دولس نفره شهيدان شوي وو چې اووه يې له قريشو، څلور يې له انصارو او يو شهيد په کې له (ليث) قبيلې څخه و.

له طائف څخه د نبي کريم ﷺ د راستنديو په مهال بجير بن زهير بن ابي سلمى دا شعرونه وويل:

كَانَتْ عُلَالَةَ يَــوْمَ بَطْنِ حُنَيْنٍ *** وَغَدَاةَ أَوْطَاسٍ وَيَــوْمَ الْأَبْرَقِ
جَمَعَتْ بِإِغْوَاءِ هَــوَازِنُ جَمْعَهَا *** فَتَبَــدَّدُوا كَالطَّائِــرِ الْمُتَمَزِّقِ
لَــمْ يَمْنَعُوا مِنَّـــا مَقَامًا وَاحِدًا *** إِلَّا جِدَارَهُــمْ وَبَطْــنَ الْخَنْدَقِ
وَلَقَدْ تَعَرَّضْنَـــا لِكَيْمَا يَخْرُجُوا *** فَتَحَصَّنُـــوا مِنَّا بِبَابٍ مُـــغْلَقِ
تَرْتَــدُّ حَسْرَانًـــا إِلَى رَجْرَاجَةٍ *** شَــهْبَاءَ تَلْمَعُ بِالْمَنَايَـــا فَيْلَقِ
مَلْمُومَةٍ خَــضْرَاءَ لَوْ قَذَفُوا بِهَا *** حَضَنًا لَظَــلَّ كَأَنَّهُ لَــمْ يُخْلَقْ
مَشْيَ الضِّرَاءِ عَلَى الْهِرَاسِ كَأَنَّنَا *** قُدْرٌ تَفَرَّقُ فِي الْقِيَــادِ وَتَلْتَقِي
فِي كُلِّ سَابِغَةٍ إِذَا مَا اسْتَحْصَنَتْ *** كَالنِّهْيِ هَبَّتْ رِيحُــهُ الْمُتَرَقْرِقِ
جُدُلٌ تَمَسُّ فُضُولُهُــنَّ نِعَالَنَا *** مِــنْ نَسْــجِ دَاوُدٍ وَآلِ مُحَــرِّقِ

❀ د حنين او اوطاس او د ابرق د جنګونو پرله پسې لړې کې خرپ ترپ مې راياد شول.
❀ په بې وقوفانه توګه پکې هوازنو خپلې لښکرې راغونډې کړې وې، لکه د چرګ د

ځانګ په څېر تري تم شوې.

۞ له خندق او د طائف له دېوال پرته یې نور راڅخه د هېڅ ځایونو دفاع نه ده کړې.

۞ مونږ ورته په دې خاطر مخامخ شول چې دوی به جنګ ته راووځي، خو ولې له ترلي دروازې شاته راڅخه پټ شول.

۞ میدان ته ورغلي تورياڵي خپل جنګي کاروان ته بېرته ستړي ستومانه هغه لوي او خورا غټ لښکر ته راستانه شول چې پرق او ځلا یې وهله.

۞ که دغې راټول شوي لښکر ته په نجد کې د حضن د غر په لړلې کولو امر شوی وی، نو غر به یې داسې کړی و لکه بیخي چې یې په دغه ځای شتون نه درلود.

۞ زمرو مو په ازغنو بوټو ګامونه داسې پورته کړل لکه اسونه یې چې په منډه کې خپلې خپې د لاسونو په ځای کې ږدي.

۞ ځان پټی به په هر زغره کې داسې ښکارېده لکه د اوبو په ډنډوکي کې چې نرم باد (شمال) راشي او په خورا مزه ناک انداز یې خوځوي.

۞ زغرې هم هغه بهترینې زغرې وې لکه داود عَلَيْهِ السَّلاَمُ او یا په حیره کې چې ال محرق جوړې کړې وې.

له هوازن څخه د غنیمت شوي مال تقسیم

بیا نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتیا د دحنا له لارې طائف څخه جعرانې ته ستون شو، په لار کې ورته چا د ثقیف سره له ډېرې کینې وویل: د الله رسوله! ثقیفو ته ښېرې وکړه، نبي کریم ﷺ ورته وویل: ای الله! ثقیف ته هدایت وکړه او ما ته یې مسلمانان راوله.

له هوازن څخه چې نبي کریم ﷺ په جنګ کې د ګڼ شمېر او لاتعداد ګډو بزو او اوښانو په شمول شپږ زره وینځې او غلامان هم نیولي وو، ورته د هوازن پلاوې جعرانې مقام ته راغله، ټولو ورته وویل: ای د الله رسوله! ته ښه پوهېږې چې مونږ ستا قام قبیل یو، په کومې ستړې او ستونزې چې مبتلا یو ته پرې ښه خبر یې، الله دې په تا خپلې پېرزو لا پسې ډېرې کړې ته په مونږ پېرزو او احسان وکړه.

د ابوصرد زهیر په نوم سړی له هوازنو څخه ویاڅېد وېویل: ای د الله رسوله! د شپول[1] دننه

(۱) مخکې داسې عادت و چې په جنګ جګړه کې نیول شوې وینځې او غلامان به یې په شپولو نو کې ځای

ټولې زنانه یا ستا تندارګانې او یا تروریانې دي، او یا هم هغه ښځې دي چې په کوچنیتوب کې یې پاللی یې، که حارث بن ابي شمر او یا هم د نعمان بن منذر پالنه مو په کوچنیتوب کې کړې وه او د اوسمهال په څېر ورسره بندیوان شوي وو، نو د هغوی ظلم او ستم باوجود به ترې مونږ د خیر طمع توقع لرلی وی، خو ولې ته له هر چا ښه او له خیره ډک یې.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: تاسو ته خپله شتمني زیاته محبوبه ده او که د کور غړي درته ډېر ګران دي؟

هغوی وویل: د الله رسوله! ایا د شتمنیو او کورني غړو څخه اختیار زمونږ دی؟ مونږ ته خپل کورني غړي له نور هر څه نه زیات محبوب اوګران دي، که هغوی راته راکړې ډېره به ښه وي، نبي کریم ﷺ ورته وویل: زما او د عبدالمطلب زو رسیدلې برخه ما تاسو ته درکړه، او د پاتې خلکو اړوند به تاسو د ماسپښین لمونځ نه وروسته وپاڅېږئ، خلک به ما ته او ما به خلکو ته د خپلو کورني غړو اړوند واسطه کړئ، زه به مو خلکو ته واسطه شم او ستاسو لپاره به ورته سوال زاري وکړم.

کله چې نبي کریم ﷺ د ماسپښین لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د هوازن راغلي پلاوې پورته شوه او په نبوي ارشاداتو یې عمل وکړ، د خلکو په وړاندې ورته رسول کریم ﷺ وویل: زما او د عبدالمطلب زو رسیدلې برخه بېرته ستاسو شوه، ټولو مهاجرینو وویل: زمونږ د هر چا رسیدلې برخې واک د نبي کریم ﷺ سره دی، انصارو وویل: زمونږ د هر چا رسیدلي برخې واک هم د نبي کریم ﷺ سره دی.

اقرع بن حابس رضي الله عَنْهُ پورته شو او وېویل: زه او بنو تمیم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عیینة بن حصن رضي الله عَنْهُ وویل: زه او بنو فزارة هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ پورته شو او وېویل: زه او بنو سلیم هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، بنوسلیم پورته شول چې زمونږ د برخې واک د نبي کریم ﷺ سره دی، چې څنګه یې خوښه وي مونږ پرې خوشحاله یو، عباس بن مرداس بنو سلیم ته وویل: تاسو خو زه وشرمولم!!

نبي کریم ﷺ غږ وکړ چې که هر چا هوازن ته له هغوی څخه نیول شوی غنیمت بېرته ورکړ، په راروانو غنیمتونو کې به ورته د یوې برخې په سر شپږ برخې ورکړم، مهرباني وکړئ او هوازنو ته خپل بچیان او ښځې ورکړئ.

د هوازن له راغلي پلاوې څخه نبي کریم ﷺ وپوښتل چې کعب بن مالک بن عوف رضي الله عَنْهُ چېرته دی؟

هغوی ورته وویل: د ثقیف سره په طائف کې تم دی.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: مالک په دې وخبروئ که راته د اسلام په حالت کې راشي نو ټوله

پرځای کېدل.

شتمني او د کورني غړو په شمول به مزيد نور سل اوښان هم ورته ورکړم.

مالک ته د نبي کريم ﷺ پيغام په طايف کې ورسيد، هغه ويريد چې هسې نه د طائف خلک پرې وخبريږي او له ځان سره يې بند نه کړي! په پټه توګه يې خادمانو ته امر وکړ چې سورلۍ يې تياره او چمتو کړي، او په طائف کې ورته د ځغلند مزل لپاره اس هم تيار ودروي، د شپې له پلوه يې د نوی سفر اغاز پيل کړ، هغه وچې د نبي کريم ﷺ سره يې په جعرانه يا په مکه کې ليدل کتل وکړل، نبي کريم ﷺ ورته د کړې ژمنې په بنسټ ټوله شتمني او کورنۍ غړو په شمول نور سل اوښان هم ورکړل، له اسلام راوړو وروسته يې دا شعرونه وويل:

مَا إِنْ رَأَيْتُ وَلَا سَمِعْتُ بِمِثْلِهِ *** فِي النَّاسِ كُلِّهِمِ بِمِثْلِ مُحَمَّدِ
أَوْفَى وَأَعْطَى لِلْجَزِيلِ إِذَا اُجْتُدِيَ *** وَمَتَى تَشَأْ يُخْبِرْكَ عَمَّا فِي غَدِ
وَإِذَا الْكَتِيبَةُ عَرَّدَتْ أَنْيَابَهَا *** بِالسَّمْهَرِيِّ وَضَرْبِ كُلِّ مُهَنَّدِ
فَكَأَنَّهُ لَيْثٌ عَلَى أَشْبَالِهِ *** وَسْطَ الْهَبَاءَةِ خَادِرٌ فِي مَرْصَدِ

- په ټولو خلکو کې ما د محمد ﷺ په څېر تر دې ګړۍ څوک نه دی ليدلی.
- چې کله ورسره څه شی وی نو ډېره ورکړه کوي او که وغواړی د سبا د ورځې له احوالو دې هم خبروي.
- جنګي قوه چې کله په جنګ جګړې کې سره ښه قوي شي او په نيزو او هندې تورې باندې وهل شرپول شروع کړي نو...
- نو مشرتابه (محمد ﷺ) يې د جګړې په ګرد غبار کې داسې وي لکه زمری چې په مورچه کې ناست وي او بچي يې په جګړه بوخت وي.

هغه وچې د خپل قوم په شمول يې پر ثماله، سلمه، او فهم قبيلو باندې مشر وګماره، له اسلام وروسته به يې د نورو قبيلو په شمول د خپل قام سره د ثقيف په ضد خونړيزې معرکې کولې، د هغوی په چارپايانو به يې حملې کولې، تر دې چې ابومحجن ثقفي ورپسې دا شعرونه وويل:

هَابَتِ الْأَعْدَاءُ جَانِبَنَا *** ثُمَّ تَغْزُونَا بَنُو سَلِمَهْ
وَأَتَانَا مَالِكٌ بِهِمُ *** نَاقِضًا لِلْعَهْدِ وَالْحُرْمَهْ
وَأَتَوْنَا فِي مَنَازِلِنَا *** وَلَقَدْ كُنَّا أُولِي نَقِمَهْ

- له يو اړخه غير اغيارو وځپلو او له بل پلوه راسره بنو سلمه هم جنګ جګړې کوي.
- مالک بن عوف دغه ټول قومونه دلته راوستل او له مونږ سره يې خپلې کړې ژمنې ورنګولې.
- زمونږ پر کورونو يې بريدونه وکړل خو ولې مونږ د غچ او انتقام خلک يو.

خلک د نبي کريم ﷺ پسې ليکه شول او چغې نارې يې وهلې چې ای د الله رسوله! په مونږ د غنيمت اوښان او ګډې بزې تقسيم کړه، تر دې چې هغه يې له لاسه ونې ته تکيه ووهله او

دوی به يې څادر راښکو چې زرکوه... زرکوه...

نبی کريم ﷺ ورته وويل: ای خلکو! که د تهامه د ونو بوټو په څېر چارپيان مې هم لاس ته راشي په همدا تاسو يې تقسيموم، زما له اړخ به هېڅ کنجوسي، بخل او درواغ ونه وينئ.

بيا وپاڅېد او له يو اوښ څخه يې وژغنې راوويستې، د لاس په دواړو ګوتو کې يې پورته کړې او وېويل: ای خلکو! له خمس پرته زما په دې مال کې ددې وېښتانو په اندازه نور هېڅ حق نشته، او خمس بېرته په تاسو تقسيم او توزيع کوم، له غنيمت څخه بايد ټول غلا شوی مال که ستن ولې نه وي، تار ولې نه خو بېرته يې راوړئ، ورنه د قيامت په ورځ به ستاسو لپاره شرم او رسوايي وي.

د غږ اورېدو سره سم يو انصاري له وېښتانو جوړ شوی پړی چې له غنيمت څخه يې پورته کړی و راوړ او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! دا پړی مې په دې خاطر له اجازې پرته پورته کړی و چې د خپل اوښ د دانو علاج معالجه مې پرې کوله، نبی کريم ﷺ ورته وويل: زما برخه په کې ستا شوه، سړي وويل: چې خبره دې ته ورسېده نو زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم.

نبي کريم ﷺ د غنيمت په توزيع کې د قومونو او قبيلو مشران او لوړ پوړو ته ډېره او لويه برخه په دې خاطر ورکړه تر څو يې زړونه خپل کړي.

ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ او د هغه ځوی معاويه رضي الله عَنْهُ ته يې سل سل اوښان ورکړ، سل اوښان يې حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، سل اوښان يې حارث بن حارث بن کلدة رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، نور سل اوښان يې سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، سل اوښان يې عيينة بن حصن رضي الله عَنْهُ ته ورکړ او سل يې اقرع بن حابس رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، سل يې مالک بن عوف او نور سل يې صفوان بن اميه رضي الله عَنْهُ ته ورکړ.

دا هغه هستيانې وې چې نبي کريم ﷺ د سلو اوښانو په ورکولو نازولي وو.

د قريشو ځينو نورو خلکو ته يې له سلو څخه راښکته برخه هم ورکړې وه، مخرمه بن نوفل، عمير بن وهب جمحي، هشام بن عمرو او د بنو عامر بن لؤی يو بل غړی - رضي الله عَنْهُمْ - وو، ورته له سلو څخه کم ورکړي وو، خو زه نه پوهېږم چې څومره وو؟

سعيد بن يربوع بن عنکثة او سهمي رضي الله عَنْهُمَا ته يې پنځوس پنځوس اوښان ورکړي وو.

عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ ته يې داوښانو بچي ورکړل، خو ولې هغه پرې خوښ نه و، د نبي کريم ﷺ اړوند يې ځيني بې ادبه شعرونه وويل چې:

كَانَتْ نِهَـــابًا تَلَافَيْتُهَـــا *** بِكَـرِّي عَلَى الْمُهْرِ فِي الْأَجْرَعِ

وَإِيقَــاظِي الْقَــوْمَ أَنْ يَرْقُدُوا *** إِذَا هَجَــعَ النَّاسُ لَــمْ أَهْجَعِ
فَأَصْبَحَ نَهْبِي وَنَهْــبُ الْعَبِيدِ *** بَيْنَ عُيَيْنَـــةَ وَالْأَقْـــرَعِ
وَقَدْ كُنْــتُ فِي الْحَرْبِ ذَا تُدْرَإٍ *** فَلَمْ أُعْطَ شَــيْئًا وَلَــمْ أُمْنَعِ
إِلَّا أَفَائِــلَ أُعْطِيتُــهَــا *** عَـدِيـدَ قَوَائِمِهَــا الْأَرْبَعِ
وَمَا كَانَ حِصْــنٌ وَلَا حَابِسٌ *** يَفُوقَــانِ شَــيْخِي فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْــتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا *** وَمَنْ تَضَــعِ الْيَــوْمَ لَا يُرْفَعِ

- په خپل خرپ ترپ مې په ډېره اسانه په اسانو ځايونو کې غنيمتونه تر لاسه کړل.
- خلک چې به کله ويده شول نو ما به خپل قوم راويښ کړ او ز به نه ويده کېدم.
- زما او زما د اس (عبيد) د غنيمت برخه د عيينه او اقرع ترمنځ وويشل شوه.
- په جنګ کې مې له خپل قوم څخه کلکه دفاع وکړه، نه خو پرې راته سمه ډالۍ را کړل شوه او نه ترې پوره بې برخې شوم.
- د اوښانو هغه واړه بچي راته راکړل شول چې تش په نوم څلور پښې لري او بس.
- په کور کلي (ټولنه) کې د عيينه او اقرع پلاران زما په پلار هېڅ برتري نه لري.
- او نه زه له دواړو څخه کم او لږ يم، خو چې نن ورځ څوک بې عزته شو هېڅکله به سرلوړی او پورته نه شي.

د دې شعرونو په اورېدو سره نبي کريم ﷺ وويل: ولاړ شئ او له ما څخه يې ژبه پرېکړئ، صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ دومره څه ورکړل چې عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ پرې خوشحاله شو، د نبي کريم ﷺ يې له ژبې پرېکولو څخه موخه دا وه چې نور څه هم ورکړئ[(1)].

ابوسعيد الخدري رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ چې کله مؤلفة القلوب او د عربانو راز راز قبيلو ته په غنيمت کې برخې ورکړې، انصارو ته يې هېڅ هم ورنه کړل، انصار له نبي کريم ﷺ په دغې تقسيم لږ زره خفه او ناخوښ وو، د ځينو له خولې نه يې بدې ردې هم وتلې وې، په دې کې سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ راغی او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: الله پاک تا ته درکړي غنيمت چې تا د عربانو په قومونو قبيلو او په خپل قام ټبر تقسيم او توزيع کړ نو انصار درڅخه پرې خفه او بې ټنډه دي چې تا ورته هېڅ برخه ورنه کړه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: سعده! ته په کومه ډله کې يې؟ هغه ورته وويل: زه هم د انصارو

(۱) ابن هشام وايي: ځينو تاريخ پوهانو راته وويل چې عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ ته راغی نو ورته يې وويل: دغه شعرونه تا ويلي دي چې (فَأَصْبَحَ نَهْبِي وَنَهْبُ الْعَبِيدِ** بَيْنَ الْأَقْرَعِ وَعُيَيْنَةَ)؟ نو ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: (بين عيينة والاقرع) دی، نبي کريم ﷺ ورته کړه: خير دی دواړه يو شی دی، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه د الله پاک د دې قول کلک تصديق کوم چې ستا اړوند يې ويلي دي (وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ...)

یو غړی یم.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: د شپول دننه ټول انصار راغونډ کړه.

سعد رضي الله عَنْهُ ولاړ او ټول خلک يې راغونډ کړل، ځينې مهاجرين هم له اجازې له مخې د خبرو اترو اورېدو لپاره ننوتل، خو ولې ځينې نور يې بېرته ستانه کړل، سعد رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ ته راغی چې تا رابللي انصار ټول راغونډ شوي دي.

نبی کريم ﷺ راغی او لومړی يې په الله پاک د هغه شان سره مناسب ثناء او صفت وويل او بيا يې په انصارو غږ وکړ چې:

ستاسو زړونو او ځانونو ته له رسيدلي درد او غم نه وخبرېدم، او ستاسو د خفګان ځينې خبرې هم راته ورسېدې، خو پوښتنه دا ده چې ايا تاسو ورک لاري نه وئ چې الله درته زما په واسطه هدايت وکړ؟

ايا ناداره او محتاج نه وئ چې زما په واسطه الله په خيټه ماړه او شتمن کړئ؟

ايا خپل منځ کې سره دښمنان نه وئ چې زما په برکت مو منځ کې الله اتحاد او مينه محبت واچو؟

د هرې فقرې سره به ورته ټولو ويل: ولې نه د الله رسوله! همدغسې وه، دغه ټول د الله پاک او د هغه د رسول ځانګړې پېرزو ده.

نبی کريم ﷺ غږ وکړ: ای انصارو! ولې ځواب نه راکوئ؟

انصارو وويل: د الله رسوله! نور به څنګه ځواب درکړی شو؟ حالانکه مونږ د الله پاک او د هغه د رسول د لورينې ډېر پور وړي يوو.

نبي کريم ﷺ ورته کړه: که ستاسو خوښه وه هرومرو به مو راته ځواب راکړی وی، او هر چا به په خپلو خبرو کې رښتيا ګڼلی وئ، سره له دې چې ستاسو خبرې رښتيا هم دي، هغه داسې چې بايد تاسو ويلی وی:

خلکو په نبوت کې دروغجن ګڼلې وې او مونږ دې تصديق وکړ، مونږ دې هله مرستيالان او مرستندويه شول چې خلکو دې دښمنۍ ته بډې رانغښتې وې، خلکو له کوره وشړلې او مونږ درته ځای درکړ، د دين او ژوند په هره چاره کې دې اړتياوې لرلې مونږ درته د قام قبيل د يو غړي په څېر ګرد شيان حاضر کړل.

ای انصارو! تاسو له ما څخه په دې ناخوښ يئ چې فاني او بې ارزښته دنيا مې هغه چا ته ورکړه چې د هغوی زړونه خپلول مې پرې موخه وه ترڅو اسلام ته سمه غاړه کيږدي،

حالانکه چې تاسو مې ستاسو ایمانونو ته سپارلي یاست!!

ای انصارو! په دې خوښ نه یاست چې خلک کورونو ته د څانونو سره ګډې بزې بوځي او تاسو د الله پاک رسول او استازی خپلو کورونو ته بوځئ؟ زما دې په رب لايزال قسم وي چې د محمد واک يې په لاس کې دی که د هجرت پېښې او مسائل نه وی نو زه به د انصارو غړی وم، که ټول خلک په یوه ناوچه روان شي او انصار په بله روان شي نو زه به د انصارو د سفر ملګری یم.

ای الله! په انصارو ورحمېږه، د انصارو په بچو ورحمېږه، او د انصارو په لمسيو باندې رحم وکړه.

ابوسعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: انصارو د دې خبرو سره دومره وژړل چې ګېرې او ګرېوانونه يې لانده شول او ټولو اواز وکړ چې مونږ په دې خوشحاله یو چې نبي کریم ﷺ مو برخه ده.

په همدې ځای نبي کریم ﷺ او ټول راغلي بېرته خپلو خپلو ځایونو ته ستانه شول.

په اتم هجري کال کې له جعرانې څخه د نبي کريم ﷺ عمره، او عتاب بن اسيد رضي الله عَنْهُ ته د مکې د چارو سپارتل

له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ له جعرانې څخه د مکې په لور د عمرې د اداء کولو لپاره هوډ وکړ، او په مرّالظهران کې يې پاتې غنيمتونه پرېښودل، خو چې کله يې د عمرې مراسم ادا کړل، له مکې څخه يې د مدينې په لور حرکت وکړ، او مکه کې يې په ديني او دنيوي چارو باندې عتاب بن اسيد رضي الله عَنْهُ امير وګماره، خلکو ته د قران کريم د ښوونې په خاطر يې معاذ بن جبل رضي الله عَنْهُ هم پرېښود، او باقي ټول غنيمتونه نبي کريم ﷺ له ځان سره مدينې ته يوړل.

نبي کریم ﷺ دغه عمره په ذي القعده کې وکړه، او مدينې ته د ذي القعدې په اخرنيو ورځو يا د ذوالحجې په لومړيو ورځو کې ولاړ.

ابن اسحاق وايي: په دغه کال کې د حج مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، د هجرت په اتم کال مسلمانانو د عتاب بن اسيد رضي الله عَنْهُ په مشرۍ د حج مراسم ادا کړل.

او د هجرت تر نهم کاله پورې د طائف مشرکان هم په خپل شرک قائم دائم وو.

د نبي کريم ﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د کعب بن زهير تشويشناک حالت

کله چې نبي کريم ﷺ له طائف څخه راستون شو، بجير بن زهير بن ابي سلمی خپل ورور کعب بن زهير ته ليک واستو چې په مکه کې هغه وګړي چې د نبي کريم ﷺ هجوه او سپکې ستغې يې خپله دنده بولې وه، ټول ووژل، د قريشو په شاعرانو کې له ابن الزبعري او هبيره بن ابي وهب پرته نور څوک ژوندي نه دي پاتي، بلکې ټول تښتېدلي دي، خو دا چې نبي کريم ﷺ په دربار کې هر سرغړونکی ته دروازه خلاصه ده، ته هم که کولای شې په چټکه توګه ورته توبه تائب راشه، او يا هم د خپل خلاصون لپاره د ځمکې نورو برخو ته پناه يوسه، دا چې کعب دا شعرونه ويلي وو:

أَلَا أَبْلِغَـــا عَـــنِّي بُجَــيْرًا رِسَـــالَةً *** فَهَلْ لَكَ فِيمَا قُلْتُ وَيْحَكَ هَلْ لَكَا؟

فَبَيِّنْ لَنَا إنْ كُنْتَ لَسْـــتَ بِفَاعِلٍ *** عَلَى أَيِّ شَيْءٍ غَـــيْرَ ذَلِـكَ دَلَّـــكَا

عَلَى خُلُــقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًّـــا وَ لاَ أَبَا *** عَلَيْهِ وَ لَمْ تُــدْرِكْ عَلَيْهِ أَخاً لَكَا

فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ فَلَسْتُ بِآسِفٍ *** وَلاَ قَائِــلٌ إِمَّـــا عَــثَرْتَ: لَعًا لَكَا

سَــقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْسًـــا رَوِيَّةً *** فَأَنْهَلَــكَ الْمَأْمُونُ مِنْهَـــا وَعَلَّكَا

❁ بجير ته زما له اړخه پيغام ورسوه چې خوار شې!! راليږلې خبرې دې راته په کوم بنسټ کړي دي؟

❁ که په رښتيا هم دغې عقيدې ته ژمن نه يې نو اسلام ته غاړې ايښودل دې د څه په معنی دي؟ او اسلام منلو ته څه اړ کړې؟ يعني په خپل دين د سرښندنې اړوند تفصيلات راکړه.

❁ د داسې دين پيروکار جوړ شوې چې مور او پلار دې پرې هم نه دي ليدلي، او نه دې پرې خپل ورور ليدلی دی چې غاړه يې ورته ايښې ده

❁ که دغه دين دې نه وي منلی نو د خفګان خو څه پاتې نه شول او نه د دې اړتيا شته چې ووايم: له ازمېښت څخه وتل درته اسان شه.

❁ په تاباندې لکه چې مامون (ځکه نبي کريم ﷺ په امين مشهور و) په لومړي ځل او بيا په دوهم ځل شراب وڅښل؟

کله چې يې دغه شعرونه خپل ورور بجير رضي الله عَنْهُ ته واستول نو له نبي کريم ﷺ څخه يې پټول ښه ونه ګڼل نو ورته يې واورول، بجير رضي الله عَنْهُ چې کله د شعر دې کړی ته ورسېد

(سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْسًا رَوِيَّةً) نبي كريم ﷺ ورته وويل: که څه هم کعب دروغجن دی خو ولې دا يې رښتيا ويلي دي او زه مامون يم.

او کله چې بيا دې ځای ته ورسېد (عَلَى خُلُقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًا وَ لاَ أَبَا عَلَيْهِ) نبي کريم ﷺ وفرمايل: په رښتيا چې مور او پلار يې ورڅخه بې برخې وو.

ابن اسحاق وايي: چونکه د کعب رضي الله عَنْهُ کينه ګرو د هغه د مرګ او مړينې اوازې خپرې کړې چې نبي کريم ﷺ به يې هرومرو وژني، او له بلې خوا ورته د ورور ليک هم ورسېد، پراخه ځمکه پرې راتنګه شوه او په ځان ورحمېد، خپله هغه مشهوره قصيده يې وويله چې د نبي کريم ﷺ مدح او صفتونه يې په کې کړي دي، نبي کريم ﷺ يې هم وخبرو چې کينه ګرو يې اړوند د هرومرو وژلو اوازې خپرې کړيدي، خپله مدينې ته راغی، له جهينې سره چې يې سابقه دوستانه درلوده ورته پناه يوړه، د سهار په مهال يې د لمونځ لپاره مسجد ته راوست، د لمونځ څخه له وزګارېدو وروسته يې ورته اشاره وکړه چې نبي کريم ﷺ هغه دی ورشه او د سر امان ترې وغواړه.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې چې کعب بن زهير رضي الله عَنْهُ ورغی د نبي کريم ﷺ مخې ته کښېناست، خپل لاس يې د هغه په لاس کې کېښود او ورته يې کړه: ای د الله رسوله! کعب بن زهير توبه تائب او مسلمان راغلی دی، که يې درته راولم نو توبه ترې قبلوې؟

هغه ورته وويل: هو. کعب رضي الله عَنْهُ له ځنډ پرته وويل: زه کعب يم.

ابن اسحاق وايي: عاصم بن عمرو بن ثابت راته وويل چې د دې خبرې سره پرې يو انصاري راغوټه شو چې ای د الله رسوله! د الله دښمن دی، راته يې پرېږده چې سر يې قلم کړم.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: کعب پرېږدئ، له تېرو سرغړونو څخه توبه ګار راغلی دی، د انصاري ددغې رويې له کبله کعب د انصاري قبيلې ته کم او ټيټ وکتل، دا ځکه چې ټولو مهاجرينو پرې ثنا وويله، دغه مهال کعب رضي الله عَنْهُ خپله مشهوره قصيده وويله چې:

بَانَتْ سُـعَادُ فَقَلْبِي الْيَـوْمَ مُتَبْولُ	***	مُتَيَّـمٌ إِثْرَهَـا لَـمْ يُفْـدَ مَكْبُولُ
نُبِّئْــتُ أَنَّ رَسُــوْلَ الله أَوْعَــدَنِيْ	***	وَالْعَفْــوُ عِنْدَ رَسُــوْلِ الله مَأْمُولُ
مَهْلًا هَــدَاكَ الَّذِي أَعْطَــاك نَافِلَة	***	الْقُرْآن فِيهَا مَوَاعِيــظٌ وَتَفْصِيلُ
لَا تَأْخُــذَنِّي بِأَقْــوَالِ الْــوُشَاةِ وَلَمْ	***	أُذْنِــبْ وَلَــوْ كَــثُرَتْ فِيَّ الْأَقَاوِيلُ
لَقَــدْ أَقُــومُ مَقَامًا لَــوْ يَقُــومُ بِهِ	***	أَرَى وَأَسْــمَعُ مَا لَوْ يَسْــمَعُ الْفِيلُ
لَظَــلَّ يَرْعَــدُ إِلَّا أَنْ يَكُــونَ لَهُ	***	مِــنْ الرَّسُــولِ بِــإِذْنِ الله تَنْوِيلُ
مازِلــتُ أَقتَطِــعُ البَيْــداءَ مُدَّرِعاً	***	جُنحَ الظَلامِ وَثَوبُ اللَيلِ مَسبولُ

حَــتّى وَضَعــتُ يَمِيْــنِي لا أُنازِعُهُ *** في كَــفِّ ذي نَقِمــاتٍ قيلُهُ القيلُ
لَهُــوَ أَخْــوَفُ عِنــدي إِذ أُكَلِّمُــهُ *** وَقِيْــلَ إِنَّكَ مَسْــبُوْرٌ وَمَســؤولُ
مِن ضَيغَمٍ مِن ضِراءَ الأُســدِ مُخدِرَةً *** بِبَطنِ عَــثَّرَ غِيْــلٌ دُوْنَــهُ غِيْلُ
يَغْــدُو فَيَلحَمُ ضِرغامَين عَيشُــهُم *** لَحمٌ مِــنَ القَومِ مَعفــورٌ خَراذِيْلُ
إِذا يُســاوِرُ قِرْنــاً لا يَحِــلُّ لَهُ *** أَن يَــترُكَ القِرنَ إِلّا وَهُــوَ مَفْلُوْلُ
مِنــهُ تَظَلُّ حَميرُ الوَحــشِ ضامِرَةً *** وَلا تُمَــشِّي بِواديــهِ الأَراجِيْــلُ
وَلا يَــزالُ بِواديــهِ أَخــو ثِقَــةٍ *** مُطَــرَّحُ الــبَزِّ وَالدَرســانِ مَأكولُ
إِنَّ الرَســولَ لَنــورٌ يُســتَضاءُ بِــهِ *** مُهَنَّدٌ مِن سُــيوفِ اللهِ مَســلولُ
في عُصبَــةٍ مِن قُرَيشٍ قــالَ قائِلُهُم *** بِبَطــنِ مَكَّــةَ لَمّا أَسْــلَموا زولوا
زَالوا فَمازالَ أَنكاسٌ وَلا كُشُــفٌ *** عِنــدَ اللِقــاءِ وَلا ميــلٌ مَعازيلُ
شُــمُّ العَرانينِ أَبطــالٌ لَبوسُــهُمُ *** مِن نَســجِ داوُدَ في الهَيجا سَرابيلُ
بيضٌ سَــوابِغُ قَد شُــكَّت لَها حَلَقٌ *** كَأَنَّهــا حَلَــقُ القَفعاءِ مَجــدُوْلُ
لَيْسُــوْا مُفَارِيْــحَ اِنْ نالَت رِماحُهُمُ *** قَوْماً وَلَيْسُــوا مَجازيعاً إِذا نيلــوا
يَمشون مَشْيَ الجِمالِ الزُهرِ يَعصِمُهُم *** ضَربٌ إِذا عَــرَّدَ الســودُ التَنابِيْلُ
لا يَقَــعُ الطَعــنُ إِلّا فِي نُحورِهِــمُ *** ما إِن لَهُم عَن حِياضِ المَوتِ تَهليلُ

۞ د سعاد اوږد مهاله هجران مې نن زړه وځورو، ډېر يې اړا کړا کړ خو له بند څخه يې رها نه شو.

۞ وخبرېدم چې رسول الله ﷺ راته د مرګ درکې راکړي دي، خو له رسول الله ﷺ څخه د عفوې او درګزرۍ امېد ډېر کېدلی شي.

۞ لږ زغم وکړه هغه الله دې درته د درګزرۍ مزيد هدايت نور هم وکړي چې له نبوت پرته يې درته قران کريم اضافه لورينه درکړې ده چې خورا پندونه او تفصيلات په کې دي.

۞ د غمازانو په خبرو مې چې ونه نيسې، ځکه چې کومه سرغړونه مې نه ده کړې که څه هم خبرې راپسې ډېرې شوي دي.

۞ اوسمهال زه په داسې ځای ولاړ يم او هغه څه وينم او اورم که فيل يې واوري نو...

۞ نو که رسول الله ﷺ ورته امان ورکړي سمه ده خو که ور يې نه کړي نو لړزه به يې ونيسي.

۞ د تل لپاره دښتې ميرې په مزلونو وهم، په داسې حال کې چې تاريکې مې ځان ته راغوستي وي او د شپې تورتمونو خپلې پردې راخپرې کړې وي.

۞ خپل ښې لاس مې د هغه په لاس کې کېښود چې له دښمن څخه غچ اخلي او هېڅ راز سرغړونه يې نه کوم، او خبره يې هم حق او حقانيت ده.

۞ زما په نېز د ډېر ډار خبره راته دا برېښي چې راته وويل شي چې تا ته ځينې خبرې دروست نسبت لري او له تا څخه به پوښتلې شي.

۞ له (عثر) مقام له زمري څخه هم په انتقام او غچ کې پياوړی دی چې په ګڼو بوټو ونو او ځنګلاتو کې اوسېږي.

۞ داسې زمری چې بچو ته په خپلو منډو تروړ له خلکو څخه داسې غوښه ورکوي چې په خاورو کې يې توکړې پرتې وي.

۞ کله چې د همسيال سره مټ اتې شي نو تر هغه خپل سيال نه پرېږدي چې مات او ګوډ کړی يې نه وي او شکست يې نه وي ورکړی.

۞ د (جو) مقام ښکارګر حيوانات ترې هم ډارېږي او نه يې په لارو ګودرو ډلې ډلې خلک تللی شي.

۞ ددغې زمري له پياوړي شجاعت له کبله هېڅ دلاور او زرور انسان نه شي تېرېدی مګر شلېدلې جامې به داسې پروت وي چې زمري به خوړلی وي.

۞ پيغمبر پاک ﷺ رڼا ده چې خلک ترې رڼا اخلي، او د الله پاک هغه راويستل شوې توره ده چې په هند کې جوړه شوېده.

۞ کله چې د مکې هستوګنوال مسلمانان شول نو مکې کې د قريشو په ډله کې يو چا وويل: نور مه تم کيږئ او لاړ شئ (مدينې ته).

۞ له مکې څخه په داسې حالت کې ستانه شول چې نه کمزوري او بې وزله وو او نه جنګي ډګر کې بې تورې او بې ډاله وو، او نه داسې وو چې په اسونو يې ځانونه نه شول ټينګولی او يا ورته پورته کېدلی نه شول.

۞ ټول ښايسته لوړ پوزي بې تحاشا بهادر او دلاور وو، ګويا کې د داود عَلَيْهِ السَّلاَمُ په لاس جوړې شوې زغرې يې جنګ کې اچولې وې.

۞ سپينې او په بدن پوره زغرې چې کړۍ يې هم درلودې په ځان داسې راچولې وې لکه (قفعاء) ازغي دار بوټی چې په ځمکه خور وور پروت وي.

۞ که غليم اغيار کله هم په خپلو غشو دل دول کړي نو ډېرې خوشحالۍ پرې نه کوي او که خپله شکست وخوري نو ډېرې جزعې فزعې هم نه کوي.

۞ د سپينو اوښانو په څېر مزل کوي، او غليم ترې لکه د ټيټو او کوچنيو اوښانو په څېر تښتي او دوی.

❁ د تل لپاره په مرۍ باندې ټپونه خوري، هیڅکله د مرګونو له ډګره فراري او تښتېدونکي نه دي.

عاصم بن عمرو بن قتاده رضي الله عَنْهُ وايي: کله چې کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ د قریشو مهاجرین ځانګړي ستائنه وکړه او د خپلې قصیدې په دې کور (إِذا عَرَّدَ السودُ التَنابيلُ) کې انصارو ته اشاره وکړه، نو انصار پرې خفه او بې تېنده شول، نو له اسلام راوړ وروسته به یې انصار په نېکو او ښو صفتونو ستایل، او هغه ستړي او تکلیفونه یې ورله یاد کړل چې د نبي کریم ﷺ په ملتیا کې یې ګاللي وو، هغه وویل:

مَـــنْ سَرَّهُ كَرْمُ الْحَيَاةِ فَلَا يَزَلْ *** فِي مِقْنَبٍ مِـــنْ صَالِحِي الْأَنْصَارِ
وَرِثُـــوا الْمَكَارِمَ كَابِـــرًا عَنْ كَابِرٍ *** إِنَّ الْخِيَـــارَ هُـــمُ بَنُـــو الْأَخْيَارِ
الْمُكْرِهِـــينَ السَّـــمْهَرِيَّ بِأَذْرُعٍ *** كَسَـــوَالِفِ الْهِنْدِيِّ غَيْرَ قِصَارِ
وَالنَّاظِرِيـــنَ بِأَعْـــيُنٍ مُحْمَـــرَّةٍ *** كَالْجَمْرِ غَيْـــرَ كَلَيْلَـــةِ الْأَبْصَارِ
وَالْبَائِعِـــينَ نُفُوسَـــهُمْ لِنَبِيِّهِـــمْ *** لِلْمَـــوْتِ يَـــوْمَ تَعَانُـــقٍ وَكِـــرَارِ
وَالْذَائِدِينَ النَّاسَ عَـــنْ أَدْيَانِهِمْ *** بِالْمَـــشْرَفِيِّ وَبِالْقَنَـــا الْخَـــطَّارِ
يَتَطَهَّـــرُونَ يَرَوْنَـــهُ نُسْـــكًا لَهُمْ *** بِدِمَـــاءِ مَنْ عَلِقُوا مِـــنْ الْكُفَّارِ
دَرِبُوا كَمَا دَرِبَـــتْ بِبَطْنٍ خَفِيَّةٍ *** غُلْبُ الرِّقَابِ مِنْ الْأَسْوَدِ ضَوَارِي
وَإِذَا حَلَلْـــتَ لِيَمْنَعُـــوكَ إِلَيْهِمُ *** أَصْبَحْتَ عِنْـــدَ مَعَاقِلِ الْأَعْفَارِ
ضَرَبُوا عَلِيًّـــا يَوْمَ بَـــدْرٍ ضَرْبَةً *** دَانَـــتْ لِوَقْعَتِهَـــا جَمِيْـــعُ نِزَارِ
لَـــوْ يَعْلَـــمُ الْأَقْوَامُ عِلْـــمِي كُلَّهُ *** فِيهِـــمْ لَصَدَّقَنِي الَّذِيـــنَ أُمَارِي
قَـــوْمٌ إِذَا خَوَتِ النُّجُـــومُ فَإِنَّهُمْ *** لِلطَّارِقِـــيْنَ النَّازِلِـــيْنَ مَقَـــارِي
فِي الْغُرِّ مِنْ غَسَّانَ مِنْ جُرْثُومَةٍ *** أَعْيَـــتْ مَحَـــافِرُهَا عَلَى الْمِنْقَارِ

❁ که له ژوند څخه څوک خوند او مزې اخلي نو د انصارو شاهسوارانو په ډله کې دې ونوځي.

❁ د ستاینې وړ خویونه یې کشر له مشر څخه په میراث کې اخستي دي، په رښتیا چې خپله هم شریف او باعزته او هم د شریفانو بچي دي.

❁ غشي او نېزې یې په خپل ټول طاقت داسې پورته کړي وي لکه د هند هغه پوره اوږدې ساختماني توري چې لنډې نه وي..

❁ له رنځ پرته د سکروټو په څېر تکو سرو سترګو باندې غلیم ته ګڅي.

❁ د سخت جنګ او خرپ ترپ په ورځ د پیغمبر پاک ﷺ سره په مرګ باندې بیعتونه

کوي.

- خلک له خپلو فاسدو دينونو څخه په تکو سپينو تورو او نېزو چې په هوا کې خوځول کيږي راخوځول کيږي پرې رابندوي.
- له کفارو او ورسره تړل ملګرو ضد جنګ جګړه هغه ستر عبادت بولي چې انصار پرې ځانونه له ګناهونو څخه پاکوي.
- د خفيه درې د قوي ښځو زمريانو په څېر چې په ښکار روزل شوي وي دوی هم په جنګ جګړه روزل شوي دي.
- که دې ورته امان راوړ نو داسې به دې محفوظ له غليمه وساتي لکه د غرونو په سرونو کې چې صحراي غوين مال خپل بچي له بريده ساتي.
- د بدر په ورځ يې علی بن مسعود په دومره مرګوني ګوزار وهلی و چې ټول بنو نزار يې تندريز ګوزار ته غاړه کېښوده.
- که په انصارو باندې نور خلک زما په څېر تجربوي عبور ولري نو هغه خلک به مې رښتونی وګڼي چې راسره ددوی اړوند جنګ کوي.
- کله چې بارانونه ونه شي، نو په قحطونو او سوکړو کې دوي د شپې راغلي ميلمانه هم په ښه توګه پالي.

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې کعب رضي الله عَنْهُ نبی کريم ﷺ ته خپله هغه قصيده واوروله چې د سعاد ستاينه يې په کې کړې وه (بانت سعاد فقلبي اليوم متبول..) نو نبي کريم ﷺ ورته وويل: که دسعاد پر ځای دې انصار ستايلي وو ډېر ښه به دې کړي و، نو بيا يې دغه مذکوره قصيده وويله.

د علي بن زيد بن جدعان رضي الله عَنْهُ په روايت راته چا وويل چې کعب رضي الله عَنْهُ د (بَانَتْ سُعَـــادُ فَقَلْبِـي الْيَوْمَ مُتَبْـولُ) قصيده نبي کريم ﷺ ته په مسجد کې واوروله.

په نهم هجري کال کې د تبوک غزا

له ذي الحجې څخه تر رجب پورې نبي کريم ﷺ په مدينه کې پاتې شو او بيا يې خلک وخبرول چې د روم ضد جګړې ته تياری ونيسي.

مونږ ته خپلو مشايخو او استاذانو لکه زهري، يزيد بن رومان، عبدالله بن ابي بکر، عاصم بن عمر بن قتاده رَحِمَهُمُ الله او نورو د غزوه تبوک اړوند بېلابېل هغه معلومات راکړل چې

څنګه ورته رسيدلي وو، هغوی راته ويلي دي چې:

نبی کريم ﷺ خپل ملګري د روم ضد جګړې ته چمتوالي باندې داسې حالت کې وخبرول چې ګرمۍ او تودوخه اوج ته رسيدلې وه، وچکالۍ هم سيال نه درلود، د فقرو فاقت او ناداری شپې ورځې وې، هرڅوک بې وسه او هر څوک تنګدسته وو، مېوه جات په باغونو کې تازه پخ شوي وو، په دغسې حالت کې هر چا غوښتل چې په کور کاله کې دننه پاتې شي او د هېڅ ډول غير اغيارو سره مشت او ګريوان نه شي.

د نبی کريم ﷺ مبارک عادت و چې کله به يې د غزا لپاره نيت وکړ نو د بل ځای په نوم به له مدينې څخه ووت، خو ولې د تبوک په غزا کې يې د بل ځای نوم بيخي ياد نه کړ او خلک يې په لومړي پړاو کې وخبرول ترڅو د تبوک غزا لپاره هراړخيز چمتوالی ونيسي، دا ځکه چې يو خو يې د دښمن ترمنځ پرته فاصله ډېره زياته وه او شمېر يې هم پرېړ لوړ و، او تنګي سختي هم ډېره وه، يوه ورځ چې نبي کريم ﷺ د روميانو په ضد جګړې ته خلک هڅول جد بن قيس منافق ته يې وويل: څه پام لرې چې سږکال به د روميانو ضد جګړه کې ونډه ولرې او که نه؟

جد بن قيس چې د بنو سلمه د قبيلې غړی و، نبي کريم ﷺ ته يې وويل چې هسې نه په فتنه کې مې وانه اچوې!! که په مدينه کې راته د پاتې کېدو اجازه وکړې ډېره به ښه وي!! لوړه په رب لايزال چې قوم مې هم خبر دی چې د ښځو سره ميني محبت له کبله مې لوړې ژورې خطا کيږي، او په ځانګړي توګه د روميانو ښځې که مې وليدې هلته به يې په غم اخته شوی يم.

هغه چې نبي کريم ﷺ ترې مخ واړو او اجازه يې ورکړه چې ته ناست ووسه.

وخت څه تېر و چې د جد بن قيس اړوند الله وحي نازله کړه ﴿وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ ٱئۡذَن لِّي وَلَا تَفۡتِنِّيٓۚ أَلَا فِي ٱلۡفِتۡنَةِ سَقَطُواْۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةُۢ بِٱلۡكَٰفِرِينَ﴾[1]

معنی دا شوه چې که جد بن قيس په دې بهانه چې د روميانو ښځو ښايست يې فتنه کې وانه اچوي نو د کفر او نفاق په کومه فتنه کې چې جد بن قيس اخته دی هغه ډېر لوی ازمېښت دی، خپل ځان ورته دومره ګران دی چې د نبي کريم ﷺ په ملتيا د دښمن سره جګړيزه مقابله نه خوښوي.

منافقانو په حق کې له شک او شبهې له کبله، له جهاد نه کولو په خاطر او د رسول الله ﷺ اړوند غلطو اوازو د خپرولو په موخه به يې يو بل ته ويل چې په دومره ګرمۍ کې مه ووځئ، نو الله دا ايت نازل کړ ﴿وَقَالُواْ لَا تَنفِرُواْ فِي ٱلۡحَرِّۗ قُلۡ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرّٗاۚ لَّوۡ كَانُواْ يَفۡقَهُونَ ٨١ فَلۡيَضۡحَكُواْ قَلِيلٗا

(۱) سورت توبه: (۴۹). ژباړه: او ځينې منافقان يې لا دا وايي چې د ناستې اجازه راته راکړه او په فتنه کې مې مه اچوه، خبردار چې دوی په فتنه کې لويدلي دي او ډېر زر به د جهنم اور کافران په ځان کې راحصار کړي.

﴿وَلْيَبْكُواْ كَثِيرًا جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ۝﴾[١]

ابن اسحاق وايي: نبی کريم ﷺ د چټکې چمتوالي ښوونې وکړې، بډايان يې د بې وزله او تنګدسته مجاهدينو ته دلارې د توښې او سورلۍ په تيارولو وهڅول، زياتو شتمنو پټکې ونډه ولرله او په خپل دغې نېک کار يې له الله څخه د بدلې طمع توقع لرله.

عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ د تبوک په غزا کې بې سارې او کم سارې مالي مرسته وکړه[٢].

له دې وروسته له انصارو او نورو قومونو او قبيلو څخه نبي کريم ﷺ ته اووه نفر راغلل او ورته يې د خپلې تنګدستۍ فرياد وکړ او له خپلې تنګدستۍ يې ورته وژړل، بنوعمرو بن عوف نه ورته سالم بن عمير، له بنوحارثه نه ورته علبة بن زيد، له بنو مازن څه ورته ابوليلی عبدالرحمن بن کعب، له بنو سلمه څخه ورته عمرو بن جموح او بل چې د عبدالله بن مغفل مزني يا عبدالله بن عمرو مزني رضي الله عَنْهُمْ وو راغلل، په دې خلکو کې له بنو واقف څخه هرمي بن عبدالله او عرباض به ساريه فزاري رضي الله عَنْهُمَا هم راغلي وو، دوی ټولو له نبي کريم ﷺ څخه وغوښتل چې دلارې د سورلۍ غم يې وخوري، خو نبی کريم ﷺ ورته وويل: تاسو ته د لارې توښې او سورلۍ څخه بې توانه يم، هغوی ترې په داسې حالت کې ستانه شول چې له سترګو يې اوښکې فوارې روانې وې.

زه داسې خبرشوم چې ابن يامين بن عمير بن کعب نضري رضي الله عَنْهُ د ابوليلی عبدالرحمن بن کعب او عبدالله بن مغفل رضي الله عَنْهُمَا سره وکتل چې دواړو ژړلې، هغه ورڅخه وپوښتل چې ولې ژاړې؟ دواړو ورته وويل: مونږ نبي کريم ﷺ ته ولاړو چې د لارې د سورلۍ لپاره به راته څه راکړي، نه له هغه سره سورلۍ وه او مونږ هم بې توانه يو، هغه ورته د اوبو راوړلو لپاره خپله څانګړې اوښه ورکړه، دواړو پرې زين کېښود، د خوراک لپاره يې هم ورته څه اندازه کجورې ورکړې او د نبي کريم ﷺ په ملتيا غزا ته ووتل.

ځينې تاريخ پوهان ذکر کوي چې ابن يامين رضي الله عَنْهُ چمتو کړي مجاهدين د بنو غفار د قبيلې غړي وو.

د لړې په دې جريان کې نبي کريم ﷺ ته له بانډو نه هغه خلک راغلل چې په غزا کې د نه برخې لرلو اړوند يې عذرونه او بهانې وړاندې کولې خو ولې الله پاک په کې د هېڅ چا عذر

(١) سورت توبه: (٨١-٨٢). ژباړه: منافقانو به يو بل ته ويل چې په سخته ګرمۍ کې جهاد ته مه وځئ، ورته ووايه چې د ګرمۍ په پرتله د جهنم اور ډېر ګرم دی، خو کاشکې چې په خبره سم پوهېدای!! * دوی دې لږه خندا برقا وکړي او ډېر به وژاړي، دا به ستاسو د کړي عملونو سزا وي.

(٢) ابن هشام وايي: يو ښه او نېک سړي راته وويل: د تبوک په غزا او دغې سترې معرکه کې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ زر ديناره نفقه کړل، نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! زه له عثمان څخه راضي يم ته ورڅخه راضي شه.

قابل قبول ونه ګرځو.

له دې پړاو وروسته نبی کریم ﷺ د خپل کلک هوډ له مخې سفر ته اغاز ورکړ او مکې ته په لاره کې یې په ثنیة الوداع مقام کې دمه واخسته، په دې غزا کې د نبي کریم ﷺ سره د ملتیا نه کولو نه ځینې داسې ایمانداري او ربښتوني هستی پاتې شوې وې چې عذر احتیاج یې نه درلود خو ولې په اسلام پالنې کې یې هم هیڅ شک او شبهه نه وه چې له جملې څخه یې کعب بن مالک، مرارة بن الربیع او هلال بن امیه او ابوخیثمه رضي الله عَنْهُمْ وو.

باقاعده عبدالله بن ابي بن سلول د نبی کریم ﷺ نه ښکته مدینې پلو غر ذباب کې د خپلو پلویانو دمه ځای ونیو، هیره دې نه وي چې د دوی شمیر هم څه پاتې کم نه و.

نبي کریم ﷺ چې کله سفر ته مزیده ادامه ورکړه، عبدالله بن ابي بن سلول ورځخه د خپلو منافقانو پلویانو په ملتیا پاتې شو، چونکه نبي کریم ﷺ علي رضي الله عَنْهُ په ټولو کورنې خدماتو ګمارلی و، منافقانو چې ولید وربانديې یې تورونه پورې کړل چې علي رضي الله عَنْهُ یې ځکه پرېښې دی چې پرې بوج و، تر څو ورڅخه خپې سپکې کړي دا یې ځکه پرېښود.

علي رضي الله عَنْهُ د خپرو شویو تورونو اورېدو له کبله خپل جنګي اوزار راواخستل او د نبي کریم ﷺ پسې دومره ځغلند ولاړ چې د جرف[1] نوم ځای کې یې رالاندې کړ او ورته یې وویل: ای د الله پیغمبره! منافقان په مدینه کې انګیروي چې زه دې ګڼې په دې خاطر پرېښی وم چې په لاره کې درباندې بوج وم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: دروغ وايي او په تاپسې پروپاګند کوي، ما خو ته په خپلې کورنۍ باندې نګران ګمارلی وې، څه بېرته ستون شه، زما او د خپلې کورنۍ اړوند دندې انجام کړه، تا ته دا نه پسنده نه ده چې له ما څخه وروسته په مرتبه کې داسې شې لکه هارون عَلَيْهِ السَّلاَمُ چې له موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ څخه و، خو دومره ده چې له ما وروسته د انبیاؤ سلسله وجود نه لري.

دا چې نبي کریم ﷺ د څو ورځو په اندازه مسافه وهلې وه ابوخیثمه رضي الله عَنْهُ چې د دوو ښځو څښتن و، خپل باغ ته ننوت، هرې یوې ورته خپل خپل باغ کې وهلې چوپالونه پاک صفا او په اوبو یخ کړي وو، یخې او خوندورې اوبه یې ورته اېښې وې، کله چې ابوخیثمه رضي الله عَنْهُ دغه نعمتونه ولیدل د ځان سره یې وویل: دا بیخي عدل او انصاف نه دی چې زه دې له ګرمۍ پټ او پناه په یخ سیورې کې د خوندورو خواړو او خپلو ښایسته ښځو سره په شخصي جایداد کې په مزو چړچړوبوخت یم، او نبي کریم ﷺ به په سخته ګرمۍ تودو بادونو کې د لمر په سوزینده لمبوکې وي!

بیا یې وویل: په الله پاک مې دې سوګند وي چې تر څو هم نبي کریم ﷺ سره مل شوی نه یم نو ستاسو د یوې چوپالګي ته به هم ونه ننوځم، دواړه باید راته په چټکه توګه د لارې توښه راکړئ،

(۱) جرف د شام په لور له مدینې څخه د دریو میلو په اندازه کې پرته سیمه ده.

دواړو ورته توښه برابره کړه او اوښه ورته راوستل شوه، زین یې پرې واچو، له دې څخه وړاندې عمیر بن وهب جمحي رضي الله عَنْهُ چې په لاره کې یې د نبي کریم ﷺ تالاش پلټنه کوله، دواړه سره ملګري شول او هله یې په مزل کې رالاندې کړل چې هغوی تبوک ته رسیدلي وو.

ابوخیثمه او عمیر بن وهب رضي الله عَنْهُمَا دواړه چې کله تبوک ته نزدې شول ابو خیثمه رضي الله عَنْهُ عمیر بن وهب رضي الله عَنْهُ ته وویل: له ماڅخه سرغړونه شوې ده، ترهغه راڅخه مه وروسته کیږه تر څو نبي کریم ﷺ ته یو ځای ولاړ شو، هغه ورسره هم داسې وکړه.

نبي کریم ﷺ چې په تبوک کې دمه اړولې وه، خلکو په لاره کې شاه سوار ولید چې په لور یې راروان دی، نبی کریم ﷺ وویل: دا به ابوخیثمه وي، چې راورسېد خلکو وویل: د الله رسوله ﷺ دا خو په رښتیا ابوخیثمه دی.

ابوخیثمه رضي الله عَنْهُ چې کله خپله اوښه چو کړه، نبي کریم ﷺ ته راغی او سلام یې پرې وکړ، نبي کریم ﷺ ورته وویل: ډېره نزدې وه چې غرق شوی وې!! بیا ورته ابوخیثمه رضي الله عَنْهُ خپله ټوله لړې واوروله.

نبي کریم ﷺ د حِجَر مقام ته ورسېد، هلته خلکو دمه او لږه ساه واخسته او له څاګانو څخه یې اوبه هم وڅښلې، بیا ورته نبي کریم ﷺ وویل: چې نه اوبه وڅښئ او نه پرې اودسونه وکړئ، کوم وړه چې مو په دې اوبو اغښکلي وي اوښانو ته یې بوتاوه کړئ او د خوراک لپاره یې مه تیاروئ، له ملګري پرته دې نن شپه هېڅ څوک هم یک او یواځې له معسکر څخه بهر نه وځي.

له بنوساعده قبیلې دوو غړو پرته نورو ټولو خلکو د نبي کریم ﷺ ارشاداتو ته غاړه کېښوده، یو غړي په کې د قضاء حاجت لپاره بهر شوی و چې د اودس ماتي په ځای (مقعد) کې په رنځ اخته شوی و.

او بل د خپل ورک شوي اوښ په تالاش کې وتلی و، طوفاني باد پورته کړی و او د (طي) په غرونو کې یې غورځولی و.

د دواړو اړوند راپور چا تر نبي کریم ﷺ ورسو، هغه وویل: ما تاسو ته نه و ویلي چې له مل پرته دې هېڅ څوک یواځې نه وځي؟

له دې وروسته نبي کریم ﷺ په رنځ اخته شوی راوغوښت او د زر صحت یابی لپاره یې ورله دعا وغوښته، هغه و چې الله پاک ورته صحت ورکړ.

او د بنوطي په غرونو کې رالویدلی غړی بنوطي نبي کریم ﷺ ته په تحفه کې ورکړ.

کله چې په خلکو سهار راوخوت د اودس لپاره د هېڅ چا سره اوبه نه وې، نبي کریم ﷺ ته ټولو شکایت وکړ، نبي کریم ﷺ الله پاک ته خپل لاسونه لپه کړل، وریځه راغله او باران وشو،

خلک هم خړوب شول او له ځانونو سره يې اوبه هم ذخيره کړې.

پېښه دا وشوه چې په لاره کې له نبي کريم ﷺ څخه اوښه بې درکه شوه ټول خلک يې په لټون بوخت شول، د نبي کريم ﷺ په ملګرو کې د بنوعمرو بن حزم کاکا عُمارة بن حزم چې د عقبې د بيعت ګډونوال او بدري صحابي و په خپل ګروپ کې يې له زيد بن اللصيت چې لوی منافق و، ورڅخه واورېدل: محمد خو په په ډېر باور وايي چې پېغمبر دی، له اسمان څخه په راستول شوي ټول خبرو مو خبروي، او حالانکې د خپلې ورکې شوې اوښې اړوند ورته هېڅ راپور نشته؟؟

نبي کريم ﷺ وويل: په تاسو کې يو سړی دی، په خلکو کې تبليغات کوي چې محمد ځان خلکو ته پېغمبر ورپېژني، دا ګمان کوي چې له اسمان څخه راغلې خبر باندې مو خبروي، خو ولې د خپل ورک شوي اوښ معلومات ورته بيخي نشته، زما دې په الله قسم وي چې زه يواځې په هغه پوهېږم چې الله پاک پرې پوهولی يم، ما ته مې الله پاک ورک شوی اوښ راوښود، زما اوښه په دغې ناوچه کې چې په ونه کې يې مهار نښتی دی حصاره ده، ولاړ شئ او اوښ مې راولئ.

خلک ولاړل او اوښ يې راوستو، نو عماره رضي الله عَنْهُ هم خپل معسکر ته يې وويل: نبي کريم ﷺ چې کومې ويناوې اوسمهال وکړې د ډېرې حيرانتيا وړ او له تعجب نه ډکې وې، د فلانکي سړي په خبرو هم الله پاک خبرولی و، زيد بن اللصيت ته يې ټولې خبرې وکړې، د جنګي قافلې په دغه معسکر کې يو سړي ووېل: دا خبرې که څه هم زيد بن اللصيت کړي دي خو مونږ هېڅ چا پرې نبي کريم ﷺ نه دی خبرولی.

عمارة رضي الله عَنْهُ په داسې حالت کې په لوړ اواز غږ کړ چې زيد بن اللصيت يې په څټ څټ کې ووهو: ای د الله بندګانو! ما ته راشئ، زما په ډله کې لوی رنځ رامنځ ته شوی دی خو زه پرې پوهه شوی نه وم.

بيا يې ورته ووېل: ای د الله دښمنه! زما سره له ملګرتوب څخه جلا شه چې نور دې ونه وينم.

ځينې تاريخ پوهان وايي: له دې تريخ پړاو ورسته زيد بن اللصيت رښتنې توبه وويسته، خو ولې نور ځينې وايي چې د ژوند تر اخره سلګې پورې منافق و او منافق ومړ.

بيا نبي کريم ﷺ سفر ته دوام ورکړ په لاره کې به ترې څوک ټپ او پاتې شو، خلکو به غږ کړ چې د الله رسوله! پلانکی سړی پاتې شو!!

هغه به ورته کړه: پرېږدئ چې پاتې شي، که خير او فايده په کې وه الله پاک به يې درسره مل کړي، او که خير پکې نه وي نو ايله ترې الله خلاص کړئ.

تر دې چې چا ورته ووېل: د الله رسوله! ابوذر رَضِيَ الله عَنْهُ پاتې شو؟

هغه ورته ووېل: پرېږدئ چې پاتې شي، که خير اوفايده په کې وه الله به يې ستاسو ملګری

کړي او که فایده په کې نه وه نو ایله ترې الله خلاص کړئ.

ابوذر رضي الله عَنْهُ چې خپلې اوښې ته یې ډېر انتظار وویست چې ګړندۍ به شي خو ونه شوه، بالاخره یې ترې خپل سازوسامان راواخست او خپله یې بار کړ او پېدل پېدل د نبي کریم ﷺ په نقش قدم پسې روان و، چونکه نبي کریم ﷺ او ملګرو یې دمه اخستې وه نو له ورایه چا ولید غږ یې کړ چې ای د الله رسوله! لرې څوک پیادل راروان دی!!

نبي کریم ﷺ وویل: شاید ابوذر رضي الله عَنْهُ وي، چې رانږدې شو نو خلکو ورته وویل: دالله رسوله! په رښتیا ابوذر رضي الله عَنْهُ دی.

نبي کریم ﷺ وویل: الله دې د ابوذر رضي الله عَنْهُ مل شي، د هغه تلل راتلل، د هغه مرګ او مړینه او د هغه بعث او نشر به یواځې یواځې کیږي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ وايي: عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ چې کله د خپل واک په دور کې ابوذر رضي الله عَنْهُ د ربذې مقام ته په داسې حالت کې واستو چې له خپلې ښځې او غلام پرته ورسره نور څوک نه وو، هلته اجل واخست، دواړو ته یې وویل: چې کله ومرم غسل به راته راکړئ او په کفن کې به مې ونغاړئ، د لارې په منځ کې به مې کیږدئ، چې کله هم لومړۍ قافله راشي ورته به وواياست: د نبي کریم ﷺ د خوږ ملګري ابوذر رضي الله عَنْهُ په تدفین کې راسره مرسته وکړئ.

چې کله وفات شو د وصیت سره سم دواړو همدغسې وکړل، او د لارې په منځ کې یې کېښود، څه ګوري چې د عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ په مشرۍ څه شمېر خلک د عمرې ادا کولو په خاطر راروان وو، هغوی وکتل چې د لارې په منځ کې جنازه ایښې ده، وډارېدل نزدې وه چې اوښان پرې ښپې کیږدي، غلام زر ورویاځېد او پر خلکو کې یې غږ کړ چې دا د نبي کریم ﷺ د نزدې ملګري ابوذر رضي الله عَنْهُ جنازه ده، مونږ سره یې په تدفین کې مرسته وکړئ.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ د (لَاَاِلَهَ اِلاَّ الله) کلمات په لوړ غږ وویل او په ویر ژړا یې پیل وکړ چې یواځې مړ شوې او یواځې به بېرته راپورته کیږې، بیا عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ ورسره شته خلکو ته په تبوک کې د نبي کریم ﷺ کړې خبره واوروله.

بیا یې وویل، نبي کریم ﷺ رښتیا ویلي و چې: تګ راتګ دې هم یواځې دی، او یواځې مړ شوې اویواځې به راپورته کیږې.

بیا عبدالله بن مسعود د خپلو ملګرو په شمول له اوښانو څخه راښکته شول او هغه یې دفن کړ.

تبوک ته په رسېدو نبي کریم ﷺ ته د ایلې واکمن يُحَنَّة بن رُؤبَه تسلیم راغی د نبی کریم ﷺ سره له خیالاتو تبادلې وروسته یې تېکس ته غاړه کېښوده، د جرباء او ذرح مقام هستوګنوالو هم تېکس ته غاړه کېښوده، نبي کریم ﷺ یې د سرساتنې لپاره ورته لیکلې ژمنه ورکړه چې له

ځانونو سره يې سمبال ساتلې وه.

د يُحَنَّة بن رؤبه سره يې دا تړون ليکلی و:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا لاسليک د يحنة بن رؤبه لپاره د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ له اړخ د امن او ډاډ پیغام دی، دا امن لیک د ایلې مقام ټولو هستوګنوالو او کښتيو او تجارتي کاروانونو ته په وچه او لونده کې عام او تام دی.دوی ټول د الله پاک او د محمد ﷺ په ذمه کې دي، دا امن لیک د شام او یمن او بحر ټولو خلکو ته هم شامل دی.که د امن لیک له بندونو څخه هر چا سرغړونه وکړه، امن او شتمنې به يې د امن له دائرې څخه وځي، که د سرغړونې په مهال يې هر څوک په شتمنۍ غازي شو نو خوړل يې روا دي، د دې لاسليک په بنسټ د مذکوره خلکو له هيڅ اوبو څخه مخه نه شي نيول کېدای، او نه يې د بحر يا د وچې له لارې تجارتي کاروانونو مخه نيول کېدای شي].

نبي کريم ﷺ اکيدر دومه ته د خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ استول

بيا نبي کريم ﷺ خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ د بنو کنده نصراني واکمن اکيدر بن عبدالملک ته واستو، او ورته يې وويل: [شايد هغه په داسې حالت کې وګورې چې صحرايي غوا به ښکار کوي].

خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ووت تر دې چې د هغه ماڼۍ يې په نظر راغله، چونکه د شپې د سپوږمۍ رڼا زياته وه، نصراني واکمن د خپلې ښځې په ملتيا له ماڼې څخه سر پورته کړ، څه ګوري چې غويا له بهر څخه ماڼې په ښکرونو وهي، ښځې ورته کړه: داسې غوا دې چرته په ژوند کې ليدلې ده؟

هغه ورته وويل: نا، ښځې ورته وويل: ايا داسې ښربه غوا به څوک له لاسه ورکړي؟

هغه وويل: نا هيڅ څوک به يې ورنه کړي.

د ماڼۍ له بامه راښکته شوه، د ښکار لپاره يې د امر سره سم اس په زين سمبال شو، د حسان نوم ورور په ملتيا ورسره نور کورني غړي هم ووتل، ناڅاپه ورسره د نبي کريم ﷺ استول شوی جنګي کاروان مخامخ شو، که څه يې هم هغه خپله بندي کړ خو ولې ورور يې ورله وواژه، او په غاړه چپن چې د سرو زرو تارونو او رېښمو باندې ګل شوې وه خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ترې په غنيمت کې واخسته او مخکې له دې چې مدينې ته راشي چپن يې نبي کريم ﷺ ته راواستوله.

انس بن مالک رضي الله عَنْهُ وايي: اکيدر بن عبدالملک چې کله مدينې ته راوستل شو د

غاړې چېن ته يې خلکو تعجب او حيرانتيا په نظر وکتل، ګوتې به يې وروړلې او حيرت اخستي وو، نبي کريم ﷺ ورته وويل: تاسو دې ته حيرانتيا ورې ياست؟ په جنت کې د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ د ستمالونه له دې څخه نهايت زيات پاسته او ښايسته دي.

ابن اسحاق وايي: خالد رضي الله عَنْهُ چې کله هم اکيدر بن عبدالملک مدينې راوست، نبي کريم ﷺ ورته د ټيکس د ادائيګي په بدل کې وينه حرامه کړه او مخه يې ورله خلاصه کړه تر څو کلي ته ستون شو.

نبي کريم ﷺ په تبوک کې څه دپاسه لس شپې تېرې کړې او بېرته مدينې ته راستون شو، د تبوک او مدينې ترمنځ يوه چينه وه چې له يو څخه تر درې خلکو پورې ترې اوبه څښلی شوې، نبي کريم ﷺ وفرمايل: زمونږ له ورسېدو پرته چې څوک له مذکوره چينې څخه اوبه ونه څښي، هغه و چې ځينې منافقان ورته په قصدي توګه ګړندي راغلل او اوبه يې ورڅخه وڅښلې، نبي کريم ﷺ چې چينې ته کله هم راورسېد څه ګوري چې د اوبو څاڅکی هم نشته، ويې پوښتل چې له مونږ څخه مخکې چينې ته څوک څوک راغلي دي، چا ورته وويل چې فلانکی فلانکی، نبي کريم ﷺ وويل: ايا ما نه وو منعه کړي چې له ما څخه مخکې له چينې نه څوک اوبه ونه څښي؟

بيا ورته نبي کريم ﷺ ښېراه وکړې او لعنت يې پرې ووايه.

له دې وروسته نبي کريم ﷺ له سورلۍ څخه راښکته شو او له کوم کاڼي څخه چې اوبه راوتې لاس يې پرې کېښود، په لاس کې اوبه راوبهېدې، بېرته يې پرې کاڼی لوند او ورواندې يې اوبه وشيندلې، بيا يې الله پاک ته د سوال زارۍ منګولې پورته کړې، هغه و چې ډېرې اوبه راوختېدې حتی چې اوبو د ورېځو د غړمبا په څېر اوازونه هم لرل، خلکو ترې ځانونه او خپل څاروي خړوب کړل او مشکونه يې ترې هم ډک کړل.

بيا نبي کريم ﷺ وفرمايل: تاسو يا ستاسو له جملې نه که هر څوک ژوندی پاتې شي وبه ګوري چې د دې ځای شاوخوا ګرده علاقه به تکه شنه وي.

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري د ابن اکيمه الليثي په روايت د ابورهم غفاري له وراره څخه نقلوي چې هغه د ابورهم کلثوم بن الحصين رضي الله عَنْهُ نه چې د نبي کريم ﷺ سره يې د ونې لاندې بيعت الرضوان ترون ته حضور هم ورکړی و، واورېدل: زه د نبي کريم ﷺ سره د تبوک په غزا کې مل وم، مونږ ټول تبوک ته نزدې د اخضر نوم ځای کې روان وو چې الله پاک راته خوب راوست، ما به زيار ويسته چې خپله سورلۍ قابو کړم ترڅو خپه مې د نبي کريم ﷺ له خپې څخه ونه لګيږي او زخمي نه شي، زه په دې خبره راوپاخېدم چې (خوږ دې کړم)، زر مې ورته کړه: د الله رسوله! بخښش راله وغواړه، هغه راته وويل: روان اوسه.

بيا يې راڅخه پوښتنې پېل کړې چې له بنو غفار څخه څوک څوک پاتې شوي دي، ما اګاه

کړ چې پلانکی او پلانکی... بیا یې راځخه وپوښتل هغه تک سره لوړ کوسه ګان ولې پاتې شوي دي؟ ما ورته د هغوی د پاتې کېدو ټوله کهاني واوروله.

بیا یې راته وویل: او هغه تور لنډي پوچي ولې پاتې شوي دي؟

ما ورته کړه: د الله پیغمبره! دغه خلک زه نه پېژنم.

هغه راته وویل: هغه خلک چې (شبكة شدخ) دګډو بزو رمې لري، ما چې سوچ وکړ نو راياد مې شول، ورته مې وویل چې هغوی خو بنوغفار نه دي، هغوی له بنو اسلم څخه دي او زموږ ملاتړ دی.

نبي کريم ﷺ راته وويل: كه دغه خلک خپله پاتې کېدل نو له دې څخه څه شي رابند کړي وو چې د الله پاک په لاره کې یې تکړه سړي ته اوښ ورکړی و چې غزا ته پرې ولاړ شي!!

دا راته ډېره د خفګان خبره ښکاري چې په غزا کې رانه د قریشو مهاجرين يا انصار او يا هم د بنوغفار او اسلم غړي پاتې شي.

دهجرت په نهم کال کې د رمضان په میاشت کې د ثقيف د قبیلې پلاوې او اسلام اعلانول

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ له تبوک څخه د رمضان په میاشت کې راستون شو، او په همدې میاشت کې ورته د ثقيف پلاوې هم راغله، پېښه دا وه چې نبي کريم ﷺ كله هم له دوی څخه راستون شو نو وریسې عروه بن مسعود رَضِيَ الله عَنْهُ ګړندي ګامونه راپورته کړل وړاندې له دې چې نبي کريم ﷺ مدينې ته ننوځي، عروه راګېر کړل او خپل اسلام يې اعلان کړ، بيا عروه رضي الله عَنْهُ له نبي کريم ﷺ څخه وپوښتل چې خپل کلي کور ته به ولاړ شي تر څو دعوت وکړي، هغه ورته وويل: هسې نه خپل قوم دې مړ کړي!! هغه ورته وويل: نا بلکې زه خپل قوم ته د هغوی له بې بيانو څخه هم محبوب يم.

عروه بن مسعود رضي الله عَنْهُ چې د خپل قوم مشرتابه او ورته ډېر زيات محبوب هم و قوم ته ستون شو، هلته یې په دې خاطر د اسلامي دعوت لړۍ پیل کړه چې شاید دوی به هم ورته غاړه کېږدي، نو د دعوت لپاره د کور لوړې خونې ته پورته شو او دعوت یې پیل کړ، له هرې خوا پرې د قوم له اړخ د غشو وارول شروع شول په غشي ولګېد او ومړ.

بنومالک اټکل کړه چې له دوی څخه د بنوسالم بن مالک د قبیلې غړي اوس بن عوف وژلي

دی، خو ولې ملاتړو دعوه لرله چې له دوی څخه د عتّاب بن مالک له کورنۍ څخه د وهب بن جابر په نوم غړي وژلی دی.

عروه بن مسعود رَضِيَ الله عَنْهُ ته وویل شول: څه وایې چې باید قاتل سره څه وشي؟ هغه وویل: د الله پاک لویه لورینه ده چې په دې مرګ مې اخلي او د شهادت ستره رتبه راته راکوي، کوم ډول چارې چې د نبي کریم ﷺ د شهیدانو ملګرو قاتلینو سره کېدای شي هم هغسې وکړئ او ما د شهیدانو سره یو ځای خاورو ته وسپارئ.

قوم یې اټکلوي چې نبي کریم ﷺ یې اړوند وویل: [عروه بن مسعود رضي الله عَنْهُ په خپل قوم کې د صاحب یس رتبه لري].

د عروه رضي الله عَنْهُ له شهادت وروسته ثقیف څو میاشتې په کفر او عناد پاتې شول، بیا سره خپل منځ کې راټول شول او په دې پرېکړې سره اتفاق ته ورسېدل چې د شاو خوا پرتو عربانو قبیلو سره د جنګ جګړې څخه بې توانه دي، باید هرومرو اسلام ته غاړه کېږدي.

ټول سره په پای کې په اسلام راضي شول، د قوم په نیابت عبدیالیل بن عمرو بن عمیر چې دعروه رضي الله عَنْهُ همزولی و انتخاب کړی شو چې نبي کریم ﷺ ته یې استازی واستوي، خو ولې هغه ورڅخه په ټپه انکار وکړ تر څو د عروه بن مسعود رضي الله عَنْهُ په څېر پېښه ورسره ونه شي، هغه له قوم څخه وغوښتل چې ستاسو نیابت ته هله غاړه ږدم چې د قوم نور سپین ږیري او مشران راسره واستوئ، هغوی ورسره د ملاتړو څخه دوه نفر او درې نور نفر یې ورسره د بنومالک نه واستول، د عبدیالیل په مشرۍ شپږ کسیزه پلاوې چې له حکم بن عروه بن وهب بن معتِب، شرحبیل بن غیلان بن سلمه بن معتب، او له بنو مالک څخه عثمان بن ابي العاص بن بشر بن عبد دهمان، او له بنو سالم څخه اوس بن عوف، او له بنو حارثه څخه نمیر بن خرشه بن ربیعه جوړه پلاوې د مدینې په لور روان شول.

عبدیالیل چې د قوم مشرتابه او کلک مدافع و له ځان سره دغه خلک ځکه واخستل چې کله هم بېرته طائف ته راستانه شي نو هر څوک به خپلې خپلې کورنۍ او قوم ته قناعت ورکړی شي، تر څو دا هم لکه دعروه رَضِيَ الله عَنْهُ په څېر قتل نه شي.

مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُ چې په خپل نوبت کې د نبي کریم ﷺ د ملګرو اسونه څرول، مدینې نه نزدې ورسره د ثقیف پلاوې مخامخ شوه، له ډېرې خوشحالۍ نه یې اسونه پرېښودل او نبي کریم ﷺ ته یې د زیري ورلو په خاطر چټک ګامونه پورته کړ، په لاره کې یې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره لیدل وشول، هغه یې هم د ثقیف په راتګ وخبرو چې په اسلام کې ننوتل غواړي، ابوبکر - رَضِيَ الله عَنْهُ - ورته وویل: دا زیری به لومړی نبي کریم ﷺ ته زه ورکوم، هغه ورسره ومنله چې هغوی اسلام کې ننوتل غواړي، او په دې خاطر راغلي دي چې نبي

کریم ﷺ ورته د سرساتنې امان، د هغوی د قوم او قبیل، د کلي کور او کړدو شتمنیو اړوند د امن لیکلي شروط هم ورکړي.

بیا مغیره رضي الله عَنْهُ او د ثقیف راغلی هیئت ته د نبي کریم ﷺ سره د ناستې پاستې او مخامخ کېدو ادبونه او د سلام کولو طریقه کار ورښود، خو ولې هغوی انکار وکړ چې هرومرو به ورسره د جاهلیت د رسم رواج سره لومړني لیدنه کوي.

د معلوماتو له مخې ددوی د راتګ سره سم ورته نبي کریم ﷺ په مسجد کې ځای سمبال کړ، د ثقیف د وفد او نبي کریم ﷺ ترمنځ منځګړتوب خالد بن سعید بن العاص رضي الله عَنْهُ کو چې بالاخره یې ورله د خالد بن سعید رضي الله عَنْهُ په لاس امن لیک هم ولیکو.

د نبي کریم ﷺ له پلوه راستول شوي خواړه به ثقفیانو تر هغه نه خوړل چې خالد بن سعید -رضي الله عَنْهُ- به ترې لومړی خوراک نه وکړی، تر اسلام راوړو پورې یې دې لړې جریان درلود.

د روانو مذاکراتو په لړی کې ثقفیانو له نبي کریم ﷺ څخه وغوښتل چې تر درې کالو پورې به دلات د رانسکورولو هېڅ اراده نه کوي، خو نبي کریم ﷺ یې دا غوښتنه په کلکه رد کړه، بیا یې تر دوه کاله غوښتنه وکړه، بیا یې ترې د یو کال غوښتنه وکړه ان تر یوې میاشتې پورې یې ترې غوښتنه وکړه چې لات او خونه به یې نه ړنګوي، خو نبي کریم ﷺ ورته تیار نه و چې لات ولاړ پرېږدي، تر دې چې ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُمَا دواړه یې د هغه د ریز مریز کولو لپاره واستول.

هغوی دا غوښتنه په دې خاطر کوله چې له خپلو بې وقوفه لیونیانو او د ښځو له پېغرندو څخه ځانونه وژغوري.

بل یې ترې دا وغوښتل چې له لمونځ کولو څخه یې معاف کړي، او که بوتان هرومرو ړنګوي باید د ثقفیانو په لاس یې درې وړې نه کړي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: دا به درسره ومنم چې بوتان به ستاسو په لاس نه ماتوم خو ولې هغه دیانت له خیر او سعادت څخه لوخ لغړ وي چې لمونځ په کې نه وي.

هغوی ورته وویل: که څه هم مونږ ته بې غیرتي ښکاري خو بیا هم ستاسو ارشاداتو ته ضرور غاړه ږدو.

د ثقفیانو له اسلام وروسته د لیکلي ژمنې په شمول پرې نبي کریم ﷺ عثمان بن ابي العاص رَضِيَ الله عَنْهُ امیر وګماره، که عثمان رَضِيَ الله عَنْهُ څه هم ځوان جان او کم عمره و، خو له دین سره د زیاتې مینې او دیني زده کړو او تفقه له کبله یې په مشرۍ هم ونازو، ابوبکر

رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته وویل: ای د الله رسوله! ما ته په ټول راغلي پلاوي کې دا هلک په دیني زده کړو کې څيرکه او د چټکي زده کړې څښتن ښکاري، دا به وکولای شي چې قران کریم په توندۍ سره یاد کړي.

کله چې ثقفیانو له مديني څخه طائف ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، نبي کریم ﷺ ورسره د (لات) د ماتولو لپاره ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُمَا دواړه واستول، مغیره رضي الله عَنْهُ غوښتل چې ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنهُ ته له ځان څخه د (لات) په ماتولو لومړیتوب ورکړي خو ولې هغه ورته له تن کېښودو نه انکار وکړ، او ورته يې وویل چې ته باید ضرور لومړی خپل قوم ته ورشې او خپله ترې په ذوالهدم مقام کې پاتې شو.

مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُ طائف کې د لات په درګاه ورننوت او پر لات باندې ولاړې ودانۍ په نړولو يې پېل واچو، ټول قوم او قبیله يې ورته په دې خاطر حاضر ولاړه وه چې اوس به ورته لیونتوب او یا بله کومه ستونزه پېښېږي، د ثقفیانو ښځې لوڅ سر راووتې او دا کلمات يې سره زمزمه کول:

لَتُبْكَـــيَنَّ دُفَّـــاعُ *** أَسْـــلَمَهَا الرَّضَّاعُ

لَمْ يُحْسِنُوا الْمِصَاعَ

۞ په لات (دفاع) باندې به هرومرو ژړاګانې کیدای شي * چې بوزدیلو ورته له جنګ جګړې پرته وسپارت* او په دفاع کې يې هېڅ چا هم د تورې وهلو مقابله ونه کړه.

مغیره رضي الله عَنْهُ چې په لاس کې ورسره تبرګي باندې يې په (لات) ګوزارونه کول، ابوسفیان رضي الله عَنْهُ به ویل: اه.. اه.. خوار شې!!

مغیرة رضي الله عَنْهُ چې د لات په سر ولاړ منار له رانړولو څخه وزګار شو، په داسې حالت کې يې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وخبروه چې (لات) ته وړاندې شوې منښتې نذرانې يې ټولې راغونډې کړې وې، هېره دې نه وي چې ګاڼه يې د سرو زرو او د برګو کونجکو څخه عبارت وه.

د عروه رضي الله عَنْهُ له شهادت وروسته ابوملیح بن عروه رضي الله عَنْهُ او قارب بن الاسود د ثقیف له پلاوې وړاندې د نبي کریم ﷺ حضور ته داسې مسلمانان راغلي وو چې له ثقیف سره به نور هېڅ راز اړیکي نه لري، دواړو ته نبي کریم ﷺ وویل: چې څوک درته پسند وي نور ورسره دوستانه وکړئ، دواړو ورته وویل: زمونږ د دواړو دوستان الله پاک او د هغه رسول کریم ﷺ دي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ایا له خپل ماما ابوسفیان بن حرب رضي الله عَنْهُ سره اړیکي ښې نه بولې؟

هغوی وویل: ولې نه، له هغه سره په نیکو اړیکو لرلو خوښ یو.

کله چې نبي کریم ﷺ د (لات) له رانسکورولو لپاره مغیره او ابوسفیان رضي الله عَنْهُمَا

ولېږدول او د طائف خلکو اسلام اعلان کړ، ابومليح بن عروه رضي الله عَنْهُ له نبي کريم ﷺ څخه وپوښتل چې ايا د پلار په ذمه کې پاتې پوروونه د (لات) له درګاه څخه راوړل شوي مالي پانګې څخه ادا کولی شي؟ هغه و چې نبي کريم ﷺ ورسره ومنله.

بيا ورته قارب بن اسود وويل چې زما د پلار په ذمه کې پاتې پوروونه هم ادا کړه!

هغه ورته وويل: اسود چونکه مشرک مړ شوی دی دمسلمانانو لاس ته ورغلي غنيمت څخه يې د پور ادا سمه نه ده.

قارب نبي کريم ﷺ ته وويل: ای د الله رسوله! اوس خو ته مشرک نه بلکې مسلمان پالې، د هغه په ذمه کې پاتې قرضونه خو له ما څخه غوښتل کيږي ګويا که پور همدا زما په ذمه دی، بيا نبي کريم ﷺ ابوسفيان رَضِيَ الله عَنْهُ ته امر وکړ چې د (لات) له خزانې څخه د دواړو پوروونه ادا کړي.

مغيره رضي الله عَنْهُ چې کله ټول ماليت راغونډ کړ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: تا ته نبي کريم ﷺ ليک راستولی دی چې له دې ماليت څخه د عروه او اسود پوروونه ادا کړه.

د نبي کريم ﷺ هغوی ته داستولی ليک نص په دې توګه و:

[بسم الله الرحمن الرحيم، د الله د استازي محمد ﷺ څخه ټولو مومنانو ته اعلان دی چې د (وج) مقام ازغي دارې ونې به څوک نه قطع کوي، که څوک د دې جرم په ارتکاب ونيول شو نو ناغه يې وهل او لوڅول دي، که يې مزيده نوره سرغړونه اختيار کړه نو د الله پيغمبر محمد ﷺ حضور ته به وړاندې کولی شي، هېره دې نه وي چې دا د نبي کريم ﷺ پوخ حکم دی، د نبي کريم ﷺ په امر خالد بن سعيد دا نوشته کړ، هيڅ څوک بايد سرغړونې ونه کړي ورنه د نبي کريم ﷺ له امر څخه په سرغړونه به د ځان سره زياتی او ظلم وکړي].

د هجرت په نهم کال د پلاوو راتګ او د سورت فتح نازلېدل

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ چې د مکې او تبوک له فتحې څخه وزګار شو او ثقيف هم اسلام ته غاړه کېښوده، له هر اړخه ورته د عربانو خېل خېل قبيلوي پلاوې راماتې شوې[1].

د عربانو بېلابېل خېلونه د اسلام له منځه وړلو لپاره قريشو ته تکيه وې، چونکه هغوی اهل حرم او په څرګند ډول د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمْ اولاد وو، ټولو عربانو د قريشو قيادت ته دوه لاسي سلام کو، خو چې کله دوی د نبي کريم ﷺ ضد تاوتريخوالی او جګړو شخړو مېدان

(١) ابن هشام وايي: نهم هجري کال ته د پلاو راتګ کال ويل شوی دی.

ګرم وساتو چې الله پاک په کې فتحه او نصرت نبي کریم ﷺ ته ورکړه، عربان وپوهېدل او سر یې خلاص شو چې د نبي کریم ﷺ په ضد جګړه کې به هېڅکله برلاسي نه شي او نه به یې دښمن وګڼي، هغه و چې په اسلامي دین کې ډلې ډلې او خېلونه خېلونه خلک ننوتل، الله خپل پیغمبر ﷺ ته وايي ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا﴾(١).

د بنو تمیم پلاوې راتګ او د سورت حجرات نزول

د عربانو د بېلابېلو قومونو او خېلونو د پلاو له مخې یوه پلاوې د بنوتمیم هم وه چې د عطارد بن حاجب بن زرارة بن عدس تمیمي په ملتیا نور مخه ور او لوړ پوړي لکه اقرع بن حابس، زبرقان بن بدر، عمرو بن الاهتم، حبحاب بن یزید په شمول نبي کریم ﷺ ته راغلل.

د بنوتمیم لویه پلاوې چې د هر خېل مشرتابه پکې شتون درلود یو هم په کې نُعیم بن یزید، قیس بن الحارث، قیس بن عاصم، عیینة بن حصن بن حذیفه بن بدر هم وو.

خو اقرع بن حابس او عیینة بن حصن رضي الله عَنْهُمَا چې د نبي کریم ﷺ سره د مکې او طایف او د حنین په جګړو کې هم ونډه لرلې وه، د بنو تمیم د وفد سره یو ځل بیا د نبي کریم ﷺ حضور ته راغلل.

د بنو تمیم راغلی وفد چې کله هم مسجد ته ننوتل، نبي کریم ﷺ ته یې د کور له دېوالونو پناه چغې نارې کړې چې محمده!! په چټکه سره مونږ ته راوځه.

په نبي کریم ﷺ یې لوړ غږونه ښه ونه لګېدل.

چې کله نبي کریم ﷺ راووت، دوی ورته وویل: ستا په حضور کې تاسو ته د خپلو ویاړونو لمانځنه پسنده بولو، امېد دی چې زمونږ شاعر او خطیب ته اجازه ورکړې.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: زما درته اجازه ده، ستاسو خطیب چې څه وايي ودې وايي، عطارد بن حاجب وپاڅېد او خبرې یې په دې کلماتو پیل کړې چې:

هغه الله دګردو ستاینو وړ دی چې په ګڼ شمېر لورینو یې نازولي یو، د ثنا او صفت جوګه

(١) سورت نصر: (١-٣). ژباړه: د الله پاک مرسته او بری چې کله هم راشي * او خلک دې داسې تر سترګو شول چې په دین کې ډلې ډلې ورننوځي * نو د خپل رب حمد او ثنا بیان کړه او له هغه څخه د ګناهونو بخشش وغواړه، په یقین سره چې هغه توبه قبلونکی دی.

هغه الله دی چې زمونږ په غاړه کې یې د خلکو زعامت اچولی دی، د دې برسېره یې په بې ساره مالي نعمتونو او د خیر ښېګړې سترو کارونو په انجامولو توانولي یو، په ټول ختیځ کې د عزت او وقار مالي لګښتونه ته موځوک رسیدګي نه شي کولی، هېڅ چرته مونږ سیال نه لرو، ایا په رښتیا مونږ په خلکو کې د فضیلت او خیریت د بشپړې غوروالي څښتنان نه یو؟ که څوک زمونږ په څېر ویاړونه لري نو په ګوته دې کړي! که څوک راسره ویاړونه پرتله کوي خپل ویاړونه دې زمونږ په څېر یاد کړي، که وغواړو له دې به هم خبرې اوږدې شي، د الله د زیاتي راکړې یاداشت نه مونږ ته حیا راځي خو په ورکړه او پاللو کې ستر شهرت لرو، که څوک سیالۍ ته زړه خوښی وي زمونږ په څېر دې د خپلو ویاړونو یاد وکړي او یا دې له مونږ څخه خپل لوړ خویونه او عادتونه ذکر کړي.

ددې خبرو په پای ته رسولو نور نو عطارد کښېناست د بنوالحارث بن الخزرج قبیلې اړوند غړي ثابت بن قیس بن شماس رضي الله عَنْهُ ته نبي کریم ﷺ امر وکړ چې وپاځه او د خطبې ځواب یې ورکړه.

ثابت بن قیس رضي الله عَنْهُ وپاځېد او وېویل:

ستاینې او ټوله ثنا هغه الله لره ده چې لوی لوی اسمانونه او ځمکې یې مخلوق دي، په اسمانونو او ځمکو یې واک دی او علم یې په هر څه ګېره اچولې ده، ګرد شیان د الله له لورینې بل څه نه دي، د الله د قدرت بېلګه دا ده چې مونږ ته یې د خلکو واکمني راکړې ده، زمونږ لپاره یې په ګرد مخلوق کې خپل استازیتوب هغه چا ته ورکړ چې شریف او کریم نسب لري، ګفتګو او خبرې یې ټولې رښتیا دي، هغه ته یې خپل اسماني کتاب په داسې حالت کې ورکړ چې په تبلیغ او خلکو ته په رسولو یې امانت دار دی، په ګرد مخلوق کې هغه د الله انتخاب دی، خلک یې پر ځان ایمان لرلو ته راوبلل، هغه و چې خپلې کورنۍ او خپلو خپلوانو یې پرې ایمان راوړ، په خوی عادت او نسبي سپیڅلتوب باندې تمام دی، د ښکلا او ډول ډال نه ډک مخ لري، په ټولو خلکو کې غوره ترین خلک چې رسول الله ﷺ د الله لورې ته راوبلل مونږ (انصار) یو، مونږ د الله پاک د دین مرستندوي او د هغه د رښتني استازي مرستیالان یو، خپل جګړېز مهارتونه د خلکو پر ضد تر هغه په کار اچو تر څو د الله پاک او د هغه په رسول بشپړ ایمان ولري، که الله پاک او د هغه رسول ﷺ ته هر چا تسلیمي ورکړه زمونږ له تېغه به خپله وینه، مال او شتمني بچه وساتي، خو که څوک کږلیچونو ته دوام ورکړي الله پاک په خاطر به ورسره د تل لپاره وسله وال جنګ وکړو، او د کافرانو مرګ ژوبله مونږ ته ډېره اسانه ده، خبرې همدا دي چې ما وکړې نور د الله پاک څخه د خپل ځان او د ټولو مومنانو لپاره له لغزشاتو د بخښش سوال کوم، و السلام علیکم.

بیا زبرقان بن بدر وپاځېد او وېویل:

نَحْنُ الْكِـرَامُ فَـلَا حَيَّ يُعَادِلُنَا *** مِنَّا الْمُلُـوكُ وَفِينَا تُنْصَبُ الْبِيَعُ
وَكَـمْ قَسَرْنَا مِـنْ الْأَحْيَاءِ كُلِّهِمِ *** عِنْدَ النِّهَابِ وَفَضْـلُ الْعِزِّ يُتَّبَعُ
وَنَحْنُ يُطْعِمُ عِنْدَ الْقَحْطِ مُطْعِمُنَا *** مِنْ الشِّـوَاءِ إِذَا لَمْ يُؤْنَسْ الْقَزَعُ
بِمَا تَرَى النَّـاسَ تَأْتِينَا سُرَاتُهُمْ *** مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هُوِيًّـا ثُمَّ تَصْطَنِعُ
فَنَنْحَرُ الْكُومَ عُبْطًا فِي أَرُومَتِنَـا *** لِلنَّازِلِـينَ إِذَا مَا أُنْزِلُوا شَـبِعُوا
فَـلَا تَرَانَـا إِلَى حَيٍّ نُفَاخِرُهُـمْ *** إِلَّا اسْتَفَادُوا فَكَانُوا الرَّأْسَ يُقْتَطَعُ
فَمَـنْ يُفَاخِرُنَـا فِي ذَاكَ نَعْرِفُهُ *** فَيَرْجِعُ الْقَوْمُ وَالْأَخْبَارُ تُسْـتَمَعُ
إِنَّـا أَبَيْنا وَلَا يَـأْبَى لَنَـا أَحَدٌ *** إِنَّـا كَذَلِكَ عِنْدَ الْفَخْـرِ نَرْتَفِعُ

- په شرافت کې زمونږ په ضد هېڅ قبيلوي همسيال نشته، واک پرې هم زمونږ دی او د يهودانو عبادتخانې مو تر اوسه په چاپيريال کې ودانې دي.
- خومره ډېر کلي او قبيلې مو په جنګونو کې وهلې ډبولې دي، په جنګې ډګر کې وړ هغه څوک وي چې شرف او عزت کې پېروکار ولري.
- د قحط او لوږې (ولږې) په مهال زمونږ خلک د جود او سخاوت له مخې وريته شوې غوښې وږو تږو ته ورکوي په داسې حال کې چې د اوريځي ورېځې هم تشې تورې وي.
- ته به هم خبر يې چې د ځمکې له هره اړخه مو په لور خلک پيادل راروان وي او مونږ يې په پالنه بوخت يو.
- مونږ د خپل اصلي شرافت او عزت له کبله د راغلو ميلمنو په استقبال کې هغه اوښان حلالوو چې هېڅ رنځ او علت نه وي ژوبل کړي.
- که د وياړ او فخر په ميدان کې راسره کوم کور او ټبر ګز او ګام کوي نو زمونږ تابع به شي او يا به هغه سر جوړ شي چې له تن څخه پرېکيږي.
- که د فخر او ياړ سيالي راسره هر څوک کوي ودې کړي چې ويې پېژنو، په داسې حالت کې به ستانه شي چې خلک به يې له يو بل څخه قيصې اوري.
- مونږ له خلکو څخه سرغړونې کوو خو ولې زمونږ پرضد هېڅ څوک سرغړونه نه شي کولی، د وياړ په داسې ځايونو کې زمونږ نوم سر لوړی وي.

چونکه د غونډې په دغې مهال حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ شتون نه درلود، وريسې يې استازی واستو چې راشي، حسان رضي الله عَنْهُ وايي: ما ته يې استازی راغی او راته يې وويل: راشه او د بنوتميم شاعر ته ځواب ورکړه، زه راروان شوم او دا شعرونه مې وويل:

مَنَعْنَا رَسُــولَ اللهِ إِذْ حَلَّ وَسْــطَنَا *** عَلَى أَنْــفِ رَاضٍ مِنْ مَعَــدٍّ وَرَاغِمِ
مَنَعْنَــاهُ لَمَّــا حَــلَّ بَيْنَ بُيُوتِــنَا *** بِأَسْــيَافِنَا مِـــنْ كُلِّ بَــاغٍ وَظَالِمِ
بِبَيْــتٍ حَرِيْــدٍ عِــزُّهُ وَثَــرَاؤُهُ *** بِجَابِيَــةِ الْجَوْلَانِ وَسْــطَ الْأَعَاجِمِ
هَلْ الْمجد إِلَّا السّؤدد الْعَوْدُ وَالنَّدَى *** وِجَــاهُ الْمُلُوكِ وَاحْتِمَــالُ الْعَظَائِمِ

- بنوعدنان (قريش) خفه وي او كه خوشحاله وي خو مونږ د الله د رسول ﷺ كلك ملاتړ هله وكړ چې زمونږ ترمنځ دېره شو.
- كله چې زمونږ كلي كورته راغى نو په خپلو تورو مو له باغي او ظالم څخه محفوظ ساتلى دى.
- په شام كې د عجمو ترمنځ د جابية الجولان په كلي هغه كورنى لرو چې په عزت او سخا كې ورسره هيڅ څوك شراكت نه لري.
- بار بار مشري يواځې عزت او وركړه ده، او د شاهانو سره ليدل كتل او په سترو ستونزو زغم ويستل دي.

حسان رضي الله عَنْهُ وايي: كله چې زه د نبي كريم ﷺ تر څنګ ورسېدم د راغلي پلاوي شاعر وياڅېد او هغه يې وويل چې څه يې په زړه وو، بېرته مې هغه ته په خپلې قافيه كې ځواب وركړ، زبرقان چې له خپلو شعرونو څخه وزګار شو نبى كريم ﷺ حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ ته وويل: پاڅېږه او شاعر ته ځواب وركړه.

حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وياڅېد او وېويل:

إِنَّ الذَّوَائِــبَ مِنْ فِهْــرٍ وَإِخْوَتِهِمْ *** قَــدْ بَيَّنُــوا سُــنَّةً لِلنَّــاسِ تُتَّبَعُ
يَرْضَى بِهِمْ كُلُّ مَــنْ كَانَتْ سَرِيرَتُهُ *** تَقْــوَى الْإِلَهِ وَكُلَّ الْخَــيْرِ يَصْطَنِعُ
قَــوْمٌ إِذَا حَارَبُـــوا ضَرُّوا عَدُوَّهُمُ *** أَوْ حَاوَلُوا النَّفْعَ فِي أَشْيَاعِهِمْ نَفَعُوا
سَــجِيَّةٌ تِلْــكَ مِنْهُمْ غَــيْرُ مُحْدَثَةٍ *** إِنَّ الْخَلَائِقَ فَاعْلَــمْ شَرُّهَا الْبِدَعُ
إِنْ كَانَ فِي النَّاسِ سَــبَّاقُونَ بَعْدَهُمْ *** فَــكُلُّ سَــبْقٍ لِأَدْنى سَــبْقِهِمْ تَبَعُ
لَا يَرْقَعُ النَّاسَ مَــا أَوْهَتَ أَكُفُّهُمْ *** عِنْدَ الدِّفَــاعِ وَلَا يُوهُونَ مَا رَقَعُوا
إِنْ سَابَقُوا النَّاسَ يَوْمًا فَازَ سَبْقُهُمْ *** أَوْ وَازَنُوا أَهْــلَ مَجْدٍ بِالنَّدَى مَتَعُوا
أَعِفَّةٌ ذُكِــرَتْ فِي الْــوَحْيِ عِفَّتُهُمْ *** لَا يَنْطَبِعُــونَ وَلَا يُرْدِيهِــمُ طَمَعُ
لَا يَبْخَلُــونَ عَلَى جَــارٍ بِفَضْلِهِمْ *** وَلَا يَمَسُّــهُمُ مِــنْ مَطْمَــعٍ طَبَعُ
إِذَا نَصَبْنَــا لِــحَيٍّ لَمْ نَــدِبَّ لَهُمْ *** كَمَا يَــدُبُّ إِلَى الْوَحْشِــيَّةِ الذَّرِعُ
نَسْــمُو إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْنَــا مَخَالِبُهَا *** إِذَا الزَّعَانُفُ مِنْ أَظْفَارِهَا خَشَــعُوا

لَا يَفْخَـــرُونَ إِذَا نَالُـــوا عَدُوَّهُـــمُ *** وَإِنْ أُصِيبُــوا فَلَا خُـــورٌ وَلَا هُلُعُ
كَأَنَّهُمْ فِي الْـــوَغَى وَالْمَوْتُ مُكْتَنِعٌ *** أُسْـــدٌ بِحِلْيَـــةِ فِي أَرْسَـــاغِهَا فَدَعُ
خُذْ مِنْهُـــمُ مَا أَتَى عَفْوًا إِذَا غَضِبُوا *** وَلَا يَكُنْ هَمُّكَ الْأَمْرَ الَّذِي مَنَعُوا
فَـــإِنَّ فِي حَرْبِهِمْ فَاتْـــرُكْ عَدَاوَتَهُمْ *** شَرًّا يُخَاضُ عَلَيْهِ السَّـــمُّ وَالسَّـــلَعُ
أَكْرِمْ بِقَوْمٍ رَسُـــولُ اللهِ شِـــيعَتُهُمْ *** إِذَا تَفَاوَتَـــتْ الْأَهْـــوَاءُ وَالشِّـــيَعُ
أَهْدِي لَهُمْ مِدْحَتِي قَلْـــبٌ يُؤَازِرُهُ *** فِيمَا أُحِبُّ لِسَـــانٌ حَائِـــكٌ صَنَعُ
فَإِنَّهُـــمْ أَفْضَـــلُ الْأَحْيَـــاءِ كُلِّهِـــمِ *** إِنْ جَدَّ بِالنَّاسِ جِدُّ الْقَوْلِ أَوْ شَمَعُوا

- د بنوفهر خورا درنو مخه ورو نورو خلکو ته د انساني روېي داسې کيفتيتونه ښودلي دي چې ورته عملي بڼه اچول شوې ده.
- په دغې رويو ټول هغه څوک خوشحاله او رضا دي چې له الله پاک څخه ډار او ترس او د خير ښېګړې هر کار سره يې مينه او محبت وي.
- دوی داسې قوم دی چې کله هم له دښمن سره مخ اتی شي نو ورته سترې او زيان اړوي، خو که پېروکارو ته ګڼه رسول وغواړي توان هم يې لري.
- د دوی دغه خويونه نوي او نااشنا نه بلکې کورني او پخواني خويونه دي، په دې هم وپوهيږئ چې د نوي خويونو رواجول له شر پرته نور څه نه وي.
- که له دوی پرته په خلکو کې د خير ښېګړې نور مينوال هم وي نو هغوی هم د خير په کارونو کې ددوی د کم ونډوال تابع دي.
- په دفاعي حالتونو کې چې د دوی لاسونو څه ځيرلي دي هغه مرهم نه اخلي، او نه هغه ستړيا دوی ته ستره ده چې دښمن ورته اړولې ده.
- که د خير ښېګړې په کارونو کې خلکو سره سيالي وکړی نو ورڅخه به مخکې شي، خو که په ورکړه کې له سخيانو سره پرتله شي نو پرې درانه به شي.
- دومره پاک دامنه دي چې وحي يې عفت او طهارت ذکر کړی دی، نه خو پليتيږي او نه ورته پليتي رسيږي.
- له ګاونډي څخه په خپل فضل او احسان هيڅ بخل نه کوي، خو له بل چا څخه د طمع توقع (ګنده خصلت) هم ورته نه رسيږي.
- چې کله مونږ د کوم قوم او قبيلې سره د جنګ اعلان وکړو نو دښمني ورسره په زړونو کې داسې پټه نه ساتو لکه صحرايي غوا ته چې خپل بچی پټ راروان وي، بلکې دښمني ورسره ښکاره په ښکاره کوو.

❁ د جنګ په غځول شوو پنجو چې عام خلک تسليمي ورکوي، که دغه پنجې جنګ تر مونږ وغځوي مونږ پرې لا پورته عزم او لوړ موراله شو.

❁ که په جنګ او نظامي بريدونو کې دوی برلاسي شي نو هېڅ راز فخر او د وياړونو غونډې نه کوي، او نه له بوزديلۍ او بې وسۍ څخه شکستونه خوري.

❁ په هغه جګړېز حالتونو کې چې مرګ په کې تر هر څه نزدې وي دوی لکه د يمن د حليې د زمرو په څېر داسې رادرومي لکه د خپو په بندونو کې چې يې کاږه زنځيرونه پراته وي.

❁ کولای شي چې د قهر او غضب په حالت کې يې له درګزرۍ څخه بشپړ برخمن شې، خو که له څه شي منعه وفرمايي هېڅ کله يې بايد کولو ته اراده ونه لرې.

❁ دوی سره جنګ جګړې او تربګني مه کوه، ستا لپاره ښکې له زهرو او ګنډېر او چيچلو پرته نور هېڅ نشته.

❁ کله چې ډلې ټپلې سره تېرو بېر شي نو د هغه قوم مل او ملګری شه چې رسول الله ﷺ يې ملګری وي.

❁ د پياوړې هنرمندې ژبې په ملتيا د خپل زړه په مرسته او کومک د ثنا او صفت خپل دغه شعرونه نبي کريم ﷺ ته ډالۍ کوم.

❁ که په خلکو د هوساينې ژوند وي او که بې وسه وي خو دوی په کې تر هر چا غوره ترين قوم او قبيله ده.

د شعر او شاعرۍ مراسم چې کله ترپايه ورسېدل د راغلې پلاوې هر ګډونوال ته نبي کريم ﷺ جائزې هم ورکړې او ټولو اسلام اعلان کړ.

عمرو بن الأهتم چې بنوتميم د خپلو اوښانو د چارو سمبالښت په بنسټ ګلي کور کې پرېښی او تر ټولو کشر او کم عمره و، د قيس بن عاصم سره يې اړيکې هم کړکېچنې وې، نو قيس بن عاصم نبي کريم ﷺ ته وويل: مونږ د خپلو کورني خدمتونو په خاطر زلموټی قبيلوي غړی په ګلي کې پرېښی دی، که ر اغلو خلکو ته د ورکړې جائزو په څېر هغه ته هم برخه راکړې ښه به وي، ځکه زه ترې بده خاطره لرم، نبي کريم ﷺ ورته د هغه لپاره هم برخه ورکړه.

عمرو بن الأهتم چې دقيس له خبرې وخبرېد نو په دې شعرونو يې د هغه هجوه بيان کړه:

ظَلِلْـتَ مَفْتَرِشَ الْهَلْبَاءِ تَشْـتُمُنِي *** عِنْدَ الرَّسُولِ فَلَمْ تَصْدُقْ وَلَمْ تُصِبِ

سُدْنَاكُمُ سُوْدُدًا رَهْوًا وَسُوْدُدُكُمْ *** بَـادٍ نَوَاجِـذُهُ مُقْعٍ عَلَى الذَّنَـبِ

❁ د پېغمبر ﷺ په حضور کې ببره لکۍ ناست وې او ما پسې دې بدې ردې ويلې!! حالانکه زما اړوند خبرو کې هېڅ دروستوالی نه لرې.

❁ که څه هم مونږ درته مشري درکړې ده خو ستاسو د مشرۍ ژامې وازې دي او داسې ښکاري چې نوره په کوناټو ناسته ده.

ابن اسحاق وايي: د بنو تميم راغلې پلاوې اړوند الله د سورت حجرات دا ايتونه هم نازل کړل ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾(١).

د بنوعامر د پلاوې او د عامر بن الطفيل او اربد بن قيس پېښه

نبي کريم ﷺ ته د عامرزو پلاوې چې عامر بن الطفيل، اربد بن قيس بن جزء بن خالد بن جعفر، جبار بن سلمى بن مالک بن جعفر درېواړه پکې وو راغلل، هېره دې نه وي چې درېواړه د قوم مشران وو، د نبي کريم ﷺ سره د دوکې په بنسټ د الله ستر دښمن عامر بن الطفيل نبوي حضور کې عرض شو،، که څه هم خپل قوم يې عامر بن الطفيل ته چې د قوم مشرتابه ويلي هم وو: ټولو خلکو اسلام راوړ عامره ته هم اسلام راوړه.

هغه چونکه د الله دښمن و ورته يې وويل: زه زيار اوباسم ګرد عربان د ځان تابع کړم نو څنګه د قريشو زلمو ته ځان تسليم او راوړي دين يې ومنم!!

بيا يې اربد ته مخ واړو او ورته يې کړه: چې کله د سړي خوا ته ولاړ شو زه به يې په خبرو بوخت کړم او ته به پرې د تورې مرګوني ګوزارونه وکړې.

د رارسېدو سره سم عامر نبي کريم ﷺ ته وويل: محمده! ما سره د سوچه او خالصې دوستانې پړاو پېل کړه، هغه ورته وويل: تر هغه درسره دوستۍ ته چمتو نه يم تر څو په الله يواځې ايمان ونه لرې، که څه هم عامر بار بار ټينګار کو او په انتظار و چې اربد به کله خپل ګوزارونه پيلوي خو ولې اربد هېڅ ځواب نه شو ورکولای، عامر وپوهېد چې اربد له مرګوني بريد څخه بې توانه دی، بيا يې ورته وويل: محمده! ما سره د خالصې دوستانې او رښتني ملګرتوب پړاو پېل کړه! هغه ورته بيا وويل: نا ترهغه درسره خالصې دوستانې ته چمتو نه يم تر څو دې په واحد او لاشريک ذات الله پاک باندې ايمان نه وي راوړی.

د نبي کريم ﷺ د غوڅ انکار په اورېدو هغه وويل: لوړه په رب لايزال چې مدينه به دې په ضد د جنګيالو او جنګي اسونو او اوښانو څخه ډکه کړم.

چې کله ولاړ نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! د عامر بن الطفيل له شر او شرارت څخه راته خلاصون راکړه.

---

(١) سورت حجرات: (٤). ژباړه: هغه خلک چې له کوره بهر درته چغې سورې وهي زياتره يې کم عقله دي.

راغلي پلاوې چې د نبي کريم ﷺ له حضوره رخصت شوه، عامر اربد ته وويل: غرق شې اربده! ولې دې راسره په کړې ژمنه وفا ونه کړه؟ د ځمکې پر مخ له تا پرته زه له هېڅ چا نه ډارېدم او ته هم بوزديله وښتې ! له دې وروسته درڅخه زه هم نور هېڅ ډار نه محسوسوم.

هغه ورته وويل: خوار شې لږ صبر شه! تا سره د کړې ژمنې ترون له مخې چې به مې کله هم ځان ګوزار ته چمتو کړ نو ته به راته مخې ته شوې نو ايا ستا په سر مې ګوزار کړی وی؟؟

بيا خپل ټاټوبي ته د ستنېدو په مهال لاره کې پرې الله پاک په څټ د طاعون دانه راپورته کړه او د بنو سلول د قبيلې يوې ښځې په کور کې يې واړوله، نارې به يې وهلې چې [ای بني عامرو! د بنو سلول قبيلې د ښځې په کور کې د ځوان اوښ په مرګوني رنځ اخته شوم نور نو مړ کېږم][(١)].

پاتې ملګرې يې خپل ټاټوبي ته ستانه شول، د رسېدو په مهال يې قوم غږ کړ چې اربده! نوی تازه خبر مو له ځان سره څه راوړی دی؟

هغه ورته وويل: تازه خو څه نه وو خو محمد ﷺ مونږ د داسې څه عبادت کولو ته رابللو که مخې ته مې راشي نو له ځنډه پرته به پرې تر هغه غشي وورووم چې ومري.

له دې خبرې يوه يا دوه ورځې وروسته په خپل اوس بهر ووت، په اوښ او اربد دواړو باندې الله پاک د اور لمبه راوسته او دواړه يې وسوځول.

اربد بن قيس چې دلبيد بن ربيعه موريزه ورور و، له خفګانه يې وريسې وويل:

مَا إِنْ تُعَدِّي الْمَنُونُ مِنْ أَحَدٍ *** لَا وَالِدٍ مُشْـفِقٍ وَلَا وَلَدِ
أَخْشَى عَلَى أَرْبَدَ الْحُتُوفَ وَلَا *** أَرْهَبُ نَوْءَ السِّـمَاكِ وَالْأَسَـدِ
فَعَيْنِ هَلَّا بَكَيْـتُ أَرْبَدَ إِذْ *** قُمْنَا وَقَـامَ النِّسَـاءُ فِي كَبَدِ
إِنْ يَشْـغَبُوا لَا يُبَالِ شَـغْبَهُمْ *** أَوْ يَقْصِدُوا فِي الْحُكُومِ يَقْتَصِدِ
حُلْـوٌ أَرِيـبٌ وَفِي حَلَاوَتِـهِ *** مُرٌّ لَطِيفُ الْأَحْشَـاءِ وَالْكَبِدِ
وَعَيْنِ هَلَّا بَكَيْـتُ أَرْبَدَ إِذْ *** أَلْوَتْ رِيَاحُ الشِّتَاءِ بِـالْعَضَدِ
وَأَصْبَحَـتْ لَاقِحـاً مُصَرَّمَةً *** حَتَّى تَجَلَّـتْ غَوَابِـرُ الْمُدَدِ
أَشْـجَعُ مِنْ لَيْثِ غَابَـةٍ لَحِمٍ *** ذُو نَهْمَـةٍ فِي الْعُـلَا وَمُنْتَقَدِ
لَا تَبْلُـغُ الْعَـيْنُ كُلَّ نَهْمَتِـهِ *** لَيْلَـةَ تُمْسَى الْجِيَـادُ كَالْقِدَدِ

---

(١) بنو سلول په عربانو کې هغه قبيله وه چې په بې وفايۍ او بوزديلۍ کې يې شهرت درلود، سموؤل شاعر وايي:
وَإِنَـا أُنَـاسٌ لاَ تَـرَى القَتْـلَ سبَّـةً ** اَذَا مَـا رَأَتْـهُ عَـامِـرٌ وَ سُـلُـوْلُ
ژباړه: تر څو عامر او سلولزي نه يو جوړ شوي نو مونږ هغه خلک يو چې مرګ ژوبله بيخي بوزديلې نه بولو.

الْبَاعِــثُ النَّوْحَ فِــــي مَآتِمِهِ *** مِثْلَ الظِّبَـــاءِ الْأَبْكَارِ بِالْجَرَدِ
فَجَعَـــنِي الْــبَرْقُ وَالصَّوَاعِقُ *** بِالْفَارِسِ يَوْمَ الْكَرِيهَةِ النَّجُدِ
وَالْحَارِبِ الْجَابِــرِ الْحَرِيبِ إِذَا *** جَـــاءَ نَكِيبًـــا وَإِنْ يَعُدْ يَعُدْ
يَعْفُو عَــلَى الْجَهْدِ وَالسُّؤَالِ كَمَا *** يُنْبِتُ غَيْثُ الرَّبِيعِ ذُو الرَّصَدِ
إِنْ يُغْبَطُـــوا يَهْبِطُوا وَإِنْ أُمِرُوا *** يَوْمًا فَهُـــمْ لِلْهَـــلَاكِ وَالنَّفَدِ

۞ مرګ او مړيني هېڅ چرته مهربان پلار او يا ورور نه دی پرېښی.

۞ له اسماني افت څخه په اربد ډارېدم خو ولې د اسد (د مياشتې نوم دی) له ستورو څخه هېڅ خوف او ترس مې پرې نه درلود.

۞ ای سترګې! مونږ او ښځې چې کله په سترېږ او تکليف وپاڅېدو نو تا په اربد ولې نه ژړل؟

۞ د خلکو غال مغال به دهغه ټنډه نه ترخه کوله خو که چا به ورته پرېکړه راوړه نو د عدل او انصاف پرېکړې به يې کولې.

۞ که اربد څه هم خوړ او دانا ځېرکه و، خو د دې سره بيا هم تريخ او کنجکاو و.

۞ ای زما سترګو! هغه مهال مو په اربد ولې ماتمي ژړا شور ونه کړ چې د ژمي بادونو په کې د ونو بوټو پاڼې ورژولې.

۞ د اربد مړيني سره سم د شيدو اوښان تر هغه وچ کړس شول چې پاتې اوښان په کې رالوی هم شول (خو دې کې شيدې رانغلې).

۞ اربد د ځنګلي ښکار مينه ناک زمري څخه هم ډېر بهادر او اتل و، تر موخې ځان رسونه کې يې مينه لرله او کارپوهه هستي وه.

۞ د اربد ستر اند او لوړ فکر ته کره قوي اسونه چې د شپې له پلوه خلاص مزل وکړي ورته هم نه شي رسېدای په مزل کې به ترې د څرمن په څېرکمزوري شي، بلکې د سترګو نظر هم ورته نه شي رسېدای.

۞ د اربد په مړينې دومره ډېرو ښځو ماتمي غونډې وکړې لکه په تش تور مېدان کې چې غرڅنۍ راغونډې شوي وي.

۞ په دغه شجاع او بهادر او شاهسوار انسان باندې د اسماني اور لمبو ډېر وځورولم.

۞ دومره لوی جګړن و چې خپل جګړن سيال ته به يې شکست ورکو او جنګي اوزار به يې ترې اخستل، خو که د بيا مقابلې لپاره به يې سيال راپورته شو نو ده به ورسره بيا مقابله کوله.

❁ لکه څنګه چې د سپرلي باران لږه ګیاه راشنه کړي او بیا ډېره شي، داسې به يې ډېره ورکړه کوله که څه به هم خپله په تکليف کې و.

❁ د ډېرو لږو ازادو ښځو بچیان په داسې مرګ مړه کیږي که څه هم ځنې ښځې يې ډېر بچي وزېږوي.

❁ که خلک راسره زمونږ په ښه ژوند غبطه کوي نو نور به هم ذليله شي، او که راباندې زيات شي نو لا به پسې هلاک او د زوال سره مخ شي.

د عبدالقيس په پلاوې کې د جارود راتګ

د عبدالقيس د قبيلې غړی جارود بن عمرو بن خنس هم دخپلې قبيلوي پلاوې په ملتيا نبي کريم ﷺ ته راغی[1].

حسن وايي: چې کله هم پلاوې او جارود د نبی کريم ﷺ حضور کې عرض شول نو د اسلامي دين اصول يې ورته وړاندې کړل، اسلام ته يې راوبلل تر څو تن ورته کیږدي، نو جارود رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه ستا د دين منلو په خاطر خپل دين پرېښودو ته چمتو يم، خو ايا ته زما د دين ضمانت کولای شې؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: هو! د دې ذمه وار دې زه يم چې ستا سابقه دين په بدل کې درته الله پاک غوره دين درکړ.

له دې پړاو وروسته جارود او راغلو ملګرو يې اسلام اعلان کړ، د بېرته ستنېدو په مهال يې له نبي کريم ﷺ څخه وپوښتل چې سورلۍ ورکړي تر څو په سهولت او اسانتيا بېرته ستانه شي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ستاسو د سورليو لپاره راسره هېڅ نشته چې در يې کړم، هغه ورته وويل: ای د الله رسوله! زمونږ او د کلي ترمنځ مو د خلکو ورک شوي اوښان په مېرو کې خوشې ګرځي، ايا کولای شو چې ځانونه پرې خپلو کليو کورنو ته سپاره ورسوو؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: په ډېر احتياط ورڅخه ځان وساته ورنه ستا لپاره به د اور لمبې او سکروټې شي.

جارود رضي الله عَنْهُ د خپلو ملګرو په ملتيا له مدينې څخه رخصت شو او په اسلام او ايمان تر هغه کلک ولاړ و چې وفات شو، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په خلافت کې د مرتدينو سره د جهاد تر لړې ژوندی و.

(۱) ابن هشام وايي: د عبدالقيس د قبيلې غړی جارود بن بشر بن المعلی لومړی نصراني و.

كومو خلكو چې يې په ملتيا اسلام ته غاړه ايښې وه ځيني ورڅخه د غرور بن منذر بن نعمان بن منذر سره بېرته نصرانيت چې خپل لومړی دين يې و، واوښتل، دغه مهال جارود رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او د حق حقانيت او د شهادت کلمه يې وويله، او خلک يې بېرته په دې کلماتو اسلام ته راوبلل:

[ای خلکو! زه د الله په يووالي چې د عبادت يواځنی حقدار دی ګواهي ورکوم، او غوڅه عقيده لرم چې محمد ﷺ د الله پاک رښتني استازی او بنده دی، که څوک راسره دا ګواهي نه مني زه ورته کافر وايم][(١)].

د مسيلمه کذاب په ملتيا د بنوحنيفه پلاوې

د بنو حنيفو په وفد کې د نبي کريم ﷺ حضورته ستر دروغجن مسيلمة بن حبيب حنفي هم راغلی و[(٢)].

د دوی پالنه د بنونجار د قبيلې د يوې انصارۍ ښځې په کور کې کېده[(٣)].

ما ته د مدينې متعلق زمونږ ځينو علماؤ وويل چې بنو حنيفه و مسيلمه الکذاب له ځان سره نبي کريم ﷺ ته راوست او په جامو اوپوښاک به يې پټو، نبي کريم ﷺ د خپلو ملګرو سره ناست و چې په لاس کې يې د کجورې لښته وه او په سر پورې يې پاڼې نښتې وې.

نبي کريم ﷺ ته په داسې حالت کې رانږدې شوچې هغوی لا په جامو پټو او ورسره يې خبرې اترې پيل کړې او ځينې غوښتنې يې هم ورڅخه وکړې، نبي کريم ﷺ ورته وويل: که دا لښته هم راڅخه وغواړې درته يې نه درکوم.

ابن اسحاق وايي: د يمامې ميشتوال د بنو حنيفه يو غړي راته د مسيلمه کذاب واقعه داسې بيان کړه چې له تېرې پېښې څخه توپير لري.

هغه راته وويل: بنو حنيفه چې کله نبي کريم ﷺ ته راغلل نو مسيلمه الکذاب ورسره نه و هغه يې په پلرنې ټاټوبي کې پرېښی و، دوی چې کله اسلام راوړ نو نبي کريم ﷺ ته يې د مسيلمه قومي او قبيلوي مکانت هم يا د کړ، ورته يې وويل: مونږ د خپلو کورونو او بچو د حفاظت په خاطر هغه پرېښود خو زمونږ ملګری دی.

(١) ابن هشام وايي: داسې ورڅخه نقل دي چې [که څوک راسره دا ګواهي نه منی زه به ورسره جنګ کوم].
(٢) ابن هشام وايي: د مسيلمه کذاب اسم کنيه ابوثمامة وه.
(٣) ابوذر رضي الله عَنْهُ وايي: ددغې ښځې نوم کيسة بنت الحارث وه.

نبي کريم ﷺ ورته دومره برخه ورکړه چې د پلاوې راغلو ګډونوالو ته يې ورکړې وه، او ورته يې وويل [هغه هم بد سړی نه دی] دا په دې خاطرچې د ملګرو دکور او اور په ساتنه بوخت و، او دنبي کريم ﷺ دخبرو موخه هم دا وه، هغه و چې راغلی وفد بېرته يمامې ته ستون شو اومسيلمه ته يې هغه برخه ورکړه چې نبي کريم ﷺ ورته ورکړې وه، يمامې ته په رسېدو هغه ظالم بېرته مرتد شو او د نبوت دعوه يې هم وکړه، او خلکو ته به يې د دروغو سجعې په دې بهانه جوړلې چې زه د نبي کريم ﷺ د نبوت شريکوال يم او مدينې ته تللی پلاوې ته به يې ويل چې ولې هغه تاسو ته نه و ويلي چې زه ښه سړی يم بد نه يم؟ هغه درته ځکه ويلي و چې زه ورسره په نبوت کې برخه دار يم.

د قران د ايتونو په ضد به يې سجعې جوړولې لکه [لَقَد أَنْعَمَ الله عَلَى الْحُبْلَى * أَخْرَجَ مِنْهَا نَسْمَةً تَسْعَى * مِنْ بَيْنِ صِفَاقٍ وَ حَشَا][1].

که څه هم مسيلمه د نبي کريم ﷺ په حق کې د نبوت ګواهي ورکوله خو ديمامې څخه خپلو پېروکارو ته يې شراب اوزنا روا کړي وو او ترڅنګ يې ورڅخه د لمونځونو فرضيت هم ساقط کړی و.

خو بيا هم بنو حنيفه ورباندې کلک ولاړ وو.

د عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ قيصه

ما ته دارسيدلې معلوماتو له مخې چې عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ به ويل: په ټولو عربانو کې به نبي کريم ﷺ له ما څخه د بل چاډېر بدي نه شو، که څه هم زه شريف انسان وم خو د نصرانيت له کبله چې ما ته به مې قوم د غنيمت څلورمه برخه بې مشقته راکوله پرې ګاڼه وم.

د قومي احترام له کبله ما ته ځان لوی باچا ښکارېد او دين مې راته محبوب دين و، خو چې د نبي کريم ﷺ اوازې مې تر غوږ شوې ډېرې بدې راباندې ولږېدې.

چونکه زما د اوښانو شپونکی او چوپان عربي هلک و ورته مې وويل: زما د تېښتې لپاره تيار چاغ او څربه تيز رفتاره اوښان چمتو کړه چې د محمد ﷺ د لښکرو اواز دې کله هم واورېد چې دلته راتلل نو ما په چټکه وخبروه، هغه مې ارشادات ومنل او لاړ.

يوه ورځ راته چوپان راغی او غږ يې کړ چې: که د محمد ﷺ له لښکرو سره هر څه کوې نو خبر اوسه چې بېرغونه مې وليدل، بيا مې وپوښتل چې دا لا څوک دي؟ چا راته وويل دا د محمد ﷺ جنګي لښکر دی.

(۱) ژباړه: په اميدوارې ښځې د الله لويه لورينه دا ده چې له خيټې څخه يې ترې داسې انسان راويستی دی چې منډې ترړې وهي.

ما ورته وويل: په تونديږ لاړ شه او چمتو شوي اوښان مې زانزدې کړه، اوښان يې راته نزدې راوستل او د تېر په شمول مې شام ته د تګ هوډ وکړ تر څو هلته د خپلو ديني نصراني ملګرو سره يو ځای شم.

د ابن هشام د روايت له مخې عدي رضي الله عَنْهُ د نجد د جوشي يا حوشي نوم غر باندې رهې شو.

هغه وايي: خپله خور مې هم په کلي کې پرېښوده، که څه هم ما په شام کې واړوله خو د نبي کريم ﷺ لښکرو زمونږ په کلي يرغل کړی و او د (طي) قبيلې په وينځو او غلامانو کې زما خور هم وينځه شوې وه.

خو له بل پلوه نبي کريم ﷺ شام ته زما په تېښته هم خبرېدلی و.

د نبوي مسجد ترڅنګ شپول چې په جنګ کې نيول شوې ښځې به پکې ووسولې شوې (سفانه بنت حاتم) هم په کې بنديوانه وه.

يوه ورځ نبي کريم ﷺ تېرېده چې سفانه ورته ورپورته شوه، چونکه هغه ډېره زړه وره وه ورته يې کړه چې: پلار مې مړ دی او چې راپسې راځي هغه هم تر اوسه ورک دی، الله دې مل شه له ماسره ښېګړه وکړه.

نبي کريم ﷺ ورڅخه وپوښتل: څوک درپسې راځي؟

هغې ورته وويل: عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ وويل: خا... خا... هغه عدي چې له الله او رسول څخه فراري دی؟

سفانه بنت حاتم وايي: بيا نبي کريم ﷺ ولاړ او زه يې پرېښودم، د سبا ورځې په مهال مې ورته بيا پرونۍ خبره تکرار کړه، او هغه هم راته په ځواب کې پرونی ځواب راکړ، په دريمه ورځ بيا ورپاڅېدم که څه هم زه نا اميده وم خو د هغه له شا اړخه راته چا اشاره وکړه چې خبرې ورسره وکړه، ما ورته وويل: پلار مې مړ او د پوښتنې والا مې تر اوسه رانغی، الله دې کومکې شه له ما سره احسان وکړه.

هغه راته وويل: سمه ده، ستا غوښتنه مې ومنله خو که د باور وړ څوک پېدا شي چې تا خپل ټاټوبي ته ورسوي ما خبر کړه.

ما ته چې چا د خبرو کولو اشاره وکړه ما يې پوښتنه وکړه راته وويل شول چې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ و.

وخت لا تېر نه و چې د (بِلِّي) يا (قضاعه) قبيلې يوه پلاوې مدينې ته راغله، چونکه ما غوښتل شام ته د ورور څنګ ته لاړه شم نو نبي کريم ﷺ ته راغلم او ورته مې وويل: زما د قوم ځينې باور وړ خلک راغلي دي، هغوی کولای شي چې ما تر کوره ورسوي.

نبي کریم ﷺ ما ته سورلۍ اوپوښاک په شمول نوره نفقه هم راکړه تر څو شام ته ورسېدم.

عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ وايي: زه لا په خپل کور کې کورني غړو سره ناست وم چې يوه ښځه زمونږ په لور راروانه وه، ما وويل: دا خو زما خور ده!! چې ښه رانږدې شوه په رښتيا مې خور وه، په سر راته ودرېده او له حده يې زيات ملامته کړم، راته يې وويل: ای ظالمه! ای خپلولي شکونکيه! خپل بچي او ښځه دې له ځان سره راوستل او د خپل پلار لور دې بې کسه پرېښوده؟!

ما ورته وويل: ای زما خورکۍ! لږ صبر شه، له تاسره مې چې کوم ظلم زياتی کړی دی هېڅ عذر او بهانه يې نه لرم، ته چې را ته څه وايي همدغسې مې کړي دي!!

د تېر په څېر په کور کې راسره پاتې شوه، چونکه هغه ډېره هوښياره او ځيرکه وه، ما ورڅخه وپوښتل: د محمد ﷺ اړوند څه فکر لرې؟

هغې راته کړه: زما په اند بايد هرومرو يې ملتيا وکړې، که سړی رښتيا اسماني استازی وي نو لومړيتوب ورته خير او فضيلت دی، او که اسماني استازی نه وي نو په ملتيا کې يې هېڅکله هم نه شې ذليل کېدای.

ما ورته کړه: لوړه په رب لايزال چې روغه خبره دې وکړه.

ما له شام څخه سفر پيل کړ تر څو نبي کريم ﷺ ته ورشم، هغه وچې مدينې ته ورسېدم او هغه مې په مسجد کې وليد، مسجد ته ننوتم او سلام مې پرې وکړ، هغه وپوښتل: څوک يې؟

ما ورته کړه: زه عدي بن حاتم يم، هغه وپاڅېد او د کور په لور يې له ځان سره روان کړم، مونږ لا کور ته روان وو چې بوډۍ ښځې په لاره کې راڅخه ودرو او تر ډېره حده يې ورسره خبرې وکړې او خپل حاجتونه يې ورڅخه وغوښتل، زه وپوهېدم چې قسم په الله دا هېڅکله د ملکيت دعودار نه دی او نه باچا دی.

بيا يې زه کورته بوتلم چې کله ننوتو د کجورو له پاڼو څخه ډک شوی بالښت يې ما ته راګوزار کړ او وېويل: په دې باندې کېنه، ما ورته وويل: د الله رسوله! ته ورته تکيه ووهه! هغه راته وويل: نا.. نا.. بلکې ته پرې کېنه زه په بالښت

او هغه په ځمکه کېناست، ما له ځان سره وويل: قسم په الله چې دا هېڅکله باچا نه دی.

بيا يې راته وويل: عدي! ته د نصرانيت او مجوسيت ترمنځ د رکوسيت مذهب پېروکار نه وې؟ ما ورته وويل: ولې نه.

هغه راته وويل: تا ته به دې قوم د غنيمت څلورمه برخه نه درکوله؟ ما ورته وويل: ولې نه، هغه راته کړه: ستا د نصرانيت په دين کې ستا لپاره دا حلال نه و؟ ما ورته وويل: هو همدغسې ده.

بيا زه پوره پوره وپوهېدم چې د اپه رښتيا باچا نه بلکې رښتنی پيغمبر دی.

د ټولو هر پټ او پناه وحې ورته ګېدای شي، بيا يې راته وويل: عدي! ايا ستا له اسلام راوړو څخه مانع د مسلمانانو فقر او فاقت و؟ قسم په الله ډېره نزدې ده چې دمسلمانانو شتمني به دومره ډېره شي چې د اخستو والا به يې څوک نه پيدا کيږي، يا شايد له اسلام اعلانولو څخه دې مانع دا و چې غيرو او غليم يې ډېر او د مسلمانانو نفوس کم دی، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې د بيت الله د زيارت لپاره به له قادسيې څخه زنانه په خپل اوښ راروانه وي او هيڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوي.

يا ګېدای شي د اسلام اعلانولو مانع دې دا و چې د نړۍ واک او اختيار به هميشه د غير مسلمو په لاسونو کې وي، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې وابه اورې چې په لاسونو به يې د بابل سپينې ماڼۍ فتحه شي.

عدي رضي الله عَنْهُ وايي: بيا مې اسلام راوړ.

عدي رضي الله عَنْهُ وايي: دوه مې وليدلې او دريمه به يې ضرور رابڼکاره شي، دا مې وليدل چې د بابل سپينې ماڼۍ د مسلمانانو په لاسونو کې ولوېدې، او دا مې هم وليدل چې له قادسيې څخه ښځه په خپل اوښ د بيت الله زيارت لپاره په ډېر ډاډ او اطمينان راروانه وه، او قسم په الله چې دريمه هم خامخا شته کيږي، ثروت او مالداري به دومره زياته شي چې هيڅ اخستونکی به يې شتون نه لري.

د فروة بن مسک المرادي رضي الله عَنْهُ راتګ

ابن اسحاق وايي: فروة بن مسک رضي الله عَنْهُ نبی کريم ﷺ ته په داسې حالت کې راغی چې د کنده قبيلې ټولو مشرانو څخه يې بيزاري او اعتزال اعلان کړی و.

چونکه له اسلام د ر اتګ نه لږ څه وړاندې د مراد او همدان د قبيلو ترمنځ د (ردم خونړيزه) معرکه رامنځ ته شوې وه چې همدانيانو پکې د مراد قبيله کې د مرګ او ژوبلې لويه غوښه کړې وه، دوی ته يې ستر ځاني زيانونه اړولي وو.

د مراد د قبيلې په ضد د همدان د جنګي قيادت مهار د اجدع بن مالک په لاس کې و[١].

له کله راهيسې چې فروه رضي الله عَنْهُ د کنده قبيلې له مشرانو څخه د نبي کريم ﷺ حضور ته تشريف راوړ دا بيتونه يې وويل:

(١) ابن هشام وايي: د جنګ ددغه سحنه کې د همدان قيادت د مالک بن حريم په ولکه کې و.

لَمَّا رَأَيْتُ مُلُــوكَ كِنْدَةَ أَعَرَضَتْ *** كَالرِّجلِ خَانَ الرِّجْلَ عَرَقَ نَسَائِهَا
قرّبــت رَاحِلَــتِي أؤمّ مُحَمَّــدًا *** أَرْجُو فَوَاضِلَهَا وَحُسْنَ ثَــرَائِهَا

❁ د كنده د مشرانو خوش ماشي او سرغړوني چې مې وليدې چې كورني او قبيلوي خيانتونه په كې را پورته شول نو...

❁ خپله سورلۍ مې ځان ته زانزدې كړه او محمد ﷺ سره دملتوب اراده مې وكړه، هلته د هغه سره ډېر خير او ډېر ثروت اميد او طمعه لرم.

ما ته د رارسيدلې راپور له مخې چې فروه رضي الله عَنْهُ كله هم نبي كريم ﷺ حضور ته ولاړ، هغه ورته وويل: اى فروه! د (ردم معركه) كې چې ستا قوم ته څومره ځاني زيان رسيدلى دى ايا ته پرې خفه يې او كه نه؟

هغه ورته وويل: اى د الله رسوله! د (ردم معركې) په خبر ما ته ځاني تاوان كه بل چا ته ورسيږي نو ايا خفه به نه شي؟ نو نبي كريم ﷺ ورته وويل: ستاسو لپاره دغه ځاني تاوان په اسلام كې له خير او فايدې پرته نور څه نه دي.

د اسلام راوړو وروسته نبي كريم ﷺ ورته د (مراد، زُبَيْد او د مُذحِج ټولو قبيلو واک او اختيار وركړ، او ترڅنګ يې ورسره خالدبن سعيد بن العاص رضي الله عَنْهُ هم د صدقاتو په راغونډولو او توزيع مشر واستو، د نبي كريم ﷺ تر مړينې پورې ورسره خالد رضي الله عَنْهُ يو ځاى و.

د ځينو زبيديانو په ملتيا د عمرو بن معديكرب پلاوې

د بنوزبيد د ځينو خلكو په ملتيا د نبي كريم ﷺ په حضور كې عمرو بن معديكرب هم په داسې حالت كې راغى چې اسلام يې قبول كړى و، د نبي كريم ﷺ د نبوت په اوريدو سره سم عمرو ولاړ او قيس بن مكشوح المرادي ته يې وويل: ته د خپل قوم سركرده او لوى مشرتابه يې، په حجاز كې د قريشو د قبيلې اړوند محمد ﷺ نوم سړي چې د اسماني استازيتوب دعوه لري بايد دواړه لاړ شو او حقيقي راپور په خپله ترلاسه كړو، كه د نبوت دعوېدار په رښتيني توګه د الله استازى وي نو بيا خو خبره بيښبي پټه نه ده، او كه رښتني پيغمبر نه وي نو سم معلومات خو به راته وشي!

قيس خبره ونه منله اومشوره يې ورله هم بده استقبال كړه، عمرو بن معديكرب د مدينې په لور سفر پيل كړ، مدينې ته په رارسېدو يې سمدستي په نبي كريم ﷺ باندې ايمان راوړ او

د هغه رسالت يې تصديق کړ، قيس بن مکشوح چې د عمرو په مسلمانېدو وخبرېد نو دمرګ درکې يې ورکړې او ګوستاخې يې هم ورله وکړه چې ولې دې زما ونه منله.

أَمَرْتُكَ يَوْمَ ذِي صنعاء *** أَمْـرًا بَادِيًـا رُشْـدَهْ
أَمَرْتُـكَ بِاتِّقَـاءِ اللهِ *** وَالْمَعْـرُوفِ تَتَّعِـدُهْ
خَرَجْتُ مِنْ الْمُنَى مِثْلَ *** الْحُمَـيِّرِ غَـرَّهُ وَتِدُهْ
تَمُنَّـانِي عَـلَى فَرَسٍ *** عَلَيْهِ جَالِسًـا أُسْـدُهْ
عَلَيَّ مُفَاضَـةٌ كَالنَّهْيِ *** أَخْلَصَ مَـاءَهُ جَدَدُهْ
تَـرُدُّ الرُّمْـحَ مُنْثَـنَى *** السِّنَانِ عَوَائِرًا قِصَدُهْ
فَلَوْ لَاقَيْتَـنِي لَلَقِيْتَ *** لَيْثًـا فَوْقَـهُ لِبَـدُهْ
تُلَاقِي شَـنْبَثًا شَـثْنَ *** الْبَرَاثِنِ نَـاشِزًا كَتَدُهْ
يُسَامَى الْقِرْنَ إِنْ قِرْنٌ *** تَيَمَّمُـهُ فَيَقْتَصِـدُهْ
فَيَأْخُـذُهُ فَيَرْفَعُـهُ *** فَيَخْضِمُـهُ فَيَقْتَصِدُهْ
فَيَدْمَغُـهُ فَيَحْطِمُـهُ *** فَيَخْضِمُـهُ فَـيَزْدَرِدُهْ
ظَلُـومَ الـشَّرَكِ فِيمَا *** أَحْـرَزَتْ أَنْيَابُهُ وَيَدُهْ

۞ په صنعا کې د ملاقات په ورځ مې درته له پېرزوښخه ډکه خبره کړې وه.
۞ له الله څخه په ډار او په خير ښېګړې کولو مې درته مشوره درکړې وه.
۞ د هغه خرګوټي په څېر مې مقصد پسې وتپېدم چې خپل موږی (چې ورته تړل کيږي) مرسته اخلي.
۞ ته مې په مرګ ډاروې او حال دا چې زه لکه د زمري په څېر په اس سپور يم.
۞ د اوبو ډنډوکي په څېر راباندې له حفاظت نه ډکه زغره پرته ده داسې ډنډوکی چې وچې کړسې ځمکې يې اوبه پرېښې دي.
۞ داسې زغره چې غشي او د نيزې ګوزارونه تمبوي، او تېره غاښونه خواره واره پاشي.
۞ که د جنګ لپاره مې مخې ته راشي نو خبر شه چې داسې زمري له مخې ته ورغلې چې په اوږو يې ببر ويښته ولاړ دي.
۞ ويوهېږه چې هغه چا ته په غېږه ورغلې چې تر هغه دې نه پرېږدي تر څو يې څملولی نه يې، او د هغه چا په ګوتو ورغلې چې خورا قوي لوړې اوږې لري.
۞ که راشې نو هغه چا ته به ورشې چې په خپل هم سيال باندې مقابله کې ورپورته کيږي او متو کې يې قوي نيسي.

❀ لومړی یې مضبوط ونیسي او بیا یې پورته کړي او بیا یې ځمکې ته په دومره قوت راګوزار کړي چې ساه ترې اوباسي.

❀ په وهلو ټکولو ترې دماغ راوباسي او اندام اندام یې کړي، توکړه توکړه ورله وخوري او هضم یې کړي.

❀ داسې زمری سره به مخ شې چې لاسونه او داړې یې د شریکوال سره په ښکاره کې زیاتی کوي.

بیا تر ډېره موده د فروه بن مُسیک رضي الله عَنْهُ په مشرۍ کې عمرو بن معدیکرب په بنوزُبیده کې پاتې شو، خو ولې د نبي کریم ﷺ له مړینې سره سمدستي مرتد شو، او دا شعرونه یې وویل:

وَجَدْنَا مُلْكَ فَــرْوَةَ شَرَّ مُلْكٍ *** حِمَــارًا سَــافَ مُنْخُــرَهُ بِثَفْرِ

وَكُنْــتَ إِذَا رَأَيْتَ أَبَــا عُمَيْرٍ *** تَرَى الْحُوَلَاءَ مِنْ خَبَثٍ وَغَدْرٍ

❀ د فروه مشري دومره بې کاره وه لکه خر چې په خپله پوزه د خرتوب مینه بویوي.

❀ ته چې کله ابوعمیر ووینې نو داسې ښکاري لکه د اوښې بچې چې دې په خپل بد شکل کې لیدلی وي.

د بنو کنده په وفد کې د اشعث بن قیس راتګ

ابن اسحاق وایي: اشعث بن قیس هم نبي کریم ﷺ ته د بنو کنده په راغلې پلاوي کې راغلی و.

ابن شهاب زهري راته وویل: د اشعث بن قیس په ملتیا نبي کریم ﷺ ته د بنوکنده اتیا غړي راغلل او مسجد ته په داسې حالت کې ننوتل چې د سر ویښتان یې ګمنځ کړي وو او له یمني تارونو څخه ودل شوې برګې یا کتاني چپنې یې اچولې وې چې ورېښم ورسره شریک وو، خو چې څنګه د نبي کریم ﷺ په حضور کې ودرېدل هغه ورته وویل: ولې تاسو اسلام نه دی راوړی؟ هغوی ځواب ورکړ چې ولې نه، مونږ خو مسلمانان یو، نبي کریم ﷺ ورته وویل: بیا مو ولې له ورېښمو جوړ پوښاک په تن کړی دی؟

هغه (راوي) وایي: د بنو کنده وګړو خپلې چپنې وویشنلې او ګوزار یې کړې.

په دې دورانیه کې اشعث بن قیس رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته وویل: مونږ او ته دواړه د مُرَار (د بوټي نوم دی) خوړونکو بچیان یو.

نبي کریم ﷺ ورته وخندل او ورته یې کړه چې دا نسبي نوم د عباس بن عبدالمطلب او ربيعة بن الحارث دواړو سره ډېر مناسب دی، چونکه د دواړو پېشه پلورل او پېرودل وو نو چې کله به دور دراز علاقو ته ولاړل او چا به ورڅخه وپوښتل چې نسبي اړیکې مو د کومې قبیلې اړوند دي؟ نو دواړو به ورته وویل مونږ (بنو آکل المُرَار) د قبیلې غړي یو.

او هغه داسې چې بنو کنده خپله ټولواکان او مشران خلک وو.

بیا ورته نبي کریم ﷺ وویل چې مونږ د نضر بن کنانه بچیان یو، په نسب کې پلار پسې ځو مورګانو پسې نه ځوو، اشعث بن قيس وویل: ای بنو کنده! ایا له خبرو څخه اوزګار شوې؟ که له دې وروسته مې له هر چا څخه د (بنوآکل المُرار) نوم واورېد نو اتیا دورې به یې ووهم.

نبي کریم ﷺ ته د صرد بن عبدالله أزدي راتګ

د (ازد) قبیلې په راغلې پلاوې کې د نبي کریم ﷺ په حضور کې صرد بن عبدالله ازدي هم تشریف راوړی و، د نېک ښه او باعمله مسلمان په صفت یې د ژوند نوی پړاو پیل کړ، نبي کریم ﷺ د راغلي وفد او د قوم نور هغه غړي چې اسلام ته یې تن ایښی و همده ته یې د ټولو مشري ورکړه، او ورته یې امر وکړ چې د مسلمانانو په ملتیا د یمن او یمن ته نزدې پرتو مشرکانو سره جنګ او جهاد وکړي.

صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ د نبي کریم ﷺ د امر سره سم د مسلمانانو په ملتیا ولاړ، تر دې چې د (جُرُش) نوم ځای ته ورسېد، د صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ نه چې کله د خثعم قبیله وخبرېده ټول لاړل او د کلیوالو سره یې په جُرُش کې واړول، که څه یې هم نزدې یوه میاشت محاصره کړل خو چونکه د جرش مقام له هر اړخه بنده ساحه لرله اوځیني یمني قبیلې پکې میشتې وې نو هلته ترې ټول کافران پټ او پناه شول، صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ محاصره ماته کړه او د (شَکَر) نوم غر ته ولاړ، د جرش هستوګنوالو داسې وپتیله چې ګنې شکست یې وخوړ نو ټول پسې راووتل، صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ پرې راوګرځېد او بې سارې غوڅه مرګ او ژوبله یې ورته واړوله، خو دا چې جرشیانو د نبي کریم ﷺ اړوند راپور راغوندولو په خاطر دوه جاسوسان لیږدولي وو، د مازیګر لمونځ وروسته نبي کریم ﷺ له دواړو وپوښتل: د الله په ځمکه کې د شکر نوم ځای چرته دی؟ دواړو ورته په خپلې کلیوالی لهجه وویل: کشر زمونږ د قلمرو غرییزه سیمه ده، هغه ورته وویل کشر نه دی شَکَر دی، بیا ورڅخه دواړو وپوښتل: ولې هلته څه دي؟ نبي کریم ﷺ ورته وویل: هلته اوسهال اوښان ذبحه کیږي، دواړه سړي ابوبکر یا عثمان رضي الله عَنْهُمَا ته راغلل او ورسره

کېناستل، هغه ورته وويل: خوار شئ! نبي کريم ﷺ ته ورشئ او ورڅخه وغواړئ چې الله مو له قوم څخه عذاب پورته کړي، ايا تاسو ونه پوهېدئ چې هغه درته د خپل قوم د مرګ ژوبلې پېغام درکړ؟

دواړه پاڅېدل او له نبي کريم ﷺ څخه يې ياده شوې غوښتنه وکړه، هغه وويل: اى الله! په کوم عذاب چې ددې دواړو قوم اښته دى، ته ورته نجات ورکړه.

دواړو له مدينې څخه وکوچېدل، کلي کور ته په رسېدو رښتيا هم چې د نبي کريم ﷺ په ذکر کړي وخت او ورځ ورته د صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ په لاس درنه ځاني ضايع اوښتې وه.

له دې پړوا وروسته د جُرُش پلاوې نبي کريم ﷺ ته راغله او خپل اسلام يې اعلان کړ، د هغوى د اسونو، اوښانو او د ځمکې يوې کولو په خاطر په نښه کړي غويانو لپاره يې ورته شړځاى په نښو نښانو معلوم کړل، د نورو خلکو مالونه څرول يې په کې حرام وبلل.

د حمير د نوابانو استازي ليک راوړل

د نبي کريم ﷺ له تبوک نه راستنېدو په مهال ورته د حمير د نوابانو هريو حارث بن عبدکلال، نُعيم بن عبدکلال، او د ذي رعين نواب نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو په کې د اسلام ته غاړه کېښودلو خوشخبري راواستوله، او زرعه ذو يزن ورته د مالک بن مرة الرهاوي په لاس ليک راواستو چې نور هغوى د شرک او مشرکانو لمنه پرېښوده.

نبي کريم ﷺ ورته وليکل: [بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله رسول له پلوه حارث بن عبدکلال، او نعيم بن عبدکلال او ذي رعين نواب، نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو ته پېغام دى.

هغه لوى ذات او برحق معبود چې ورڅخه پرته بل معبود نشته، زه يې حمدونه او

ثناګانې وايم، د روميانو له قلمرو څخه مدينې ته په رارسېدو راسره ستاسو د استازي ليدل کتل وشول، هغه مونږ ستاسو له اسلام څخه وخبرولو، او خبر يې کړو چې تاسو د شرک او مشرکانو په ضد وسلوال بريدونه کړي دي، تاسو ته الله پاک د خپل توفيق له مخې د دين په لورې هدايت وکړ، خو که لمونځ مو ادا کړ او زکاتونه مو ورکړل، له غنيمت څخه مو د الله پاک او د هغه د رسول برخه ادا کړه، په مسلمانانو د واجبو او فرضو صدقاتو خيال مو وساتو، په چينه او باران خړوبه شوې ځمکې پيداوار کې مو واجبي لسمه برخه ورکړه او د بوکو او جاني زيار خړوبه شوې ځمکې پيداوار څخه موينځمه برخه ورکړه، په څلوېښتو اوښانو کې زکات درې

کلنه اوښه او په دېرشو اوښانو کې یو نر درې کلن اوښ او په پنځه اوښانو کې یو بزه (وزه) فرض صدقه ده، او په هرو لسو کې دوه وزې فرض دي، او په څلوېښتو غواګانو کې دوه کلنه غوا (سخی) فرض صدقه ده، او په دېرشو غواګانو کې یو کلن یا دوه کلن سخی یا سخۍ ده، او په هر څلوېښتو بزو کې یو بزه الله پاک فرض کړې صدقه ده، دا د الله پاک په مسلمانانو باندې فرض کړي صدقات دي، که څوک په صدقاتو کې ډېره دلچسپي لري دا یې غوره ترینه خصلت دی، خو که څوک یواځې فرض صدقه ادا کوي او د کافرانو په ضد د مسلمانانو مرستندویه وي او اسلامي شعائر ښکاره کوي نو مومن دی، دغه انسان د مسلمان په څېر په نورو او نور یې په ده حقوق لري، د دې سربېره د الله او د هغه د رسول په امان کې هم دی.

که کوم یهودي یا نصراني اسلام ته په رښتنې توګه غاړه کېږدي هغه هم مومن دی او د مومن په څېر بشپړ حقوق لري، خو که څوک په خپل یهودیت یا نصرانیت ولاړ وي، وي دې خو په دې شرط چې ټیکس به ورکوي او د مذهبي شعایرو او عبادتونه مخه به یې نه شي نیول کېدای.

هر بالغ یهودي نارینه او زنانه، غلام او ازاد له کوم توپیر پرته به یوه یمني جوړه (پوښاک) یا یې مساوي درهم د مسلمانانو بیت المال ته ورکوي.

که هر څوک یاده شوې جزیه (ټیکس) د الله پاک او د هغه رسول ته ورکړي نو د الله او د هغه د رسول په امان کې دی، خو که چا یې مخه ونیوله او انکار یې وکړ نو د الله پاک او د هغه د رسول دښمن دی.

زرعه ذي یزن ته د رسول الله ﷺ پیغام دی چې کله هم تا ته زما استازي راشي نو د شان وړ قدر او احترام یې وکړه، زه درته د معاذ بن جبل، عبدالله بن زید، مالک بن عبادة، عقبة بن نمر، مالک بن مرة رضي الله عَنْهُمْ او د نورو ورسره ملګرو په قدر وصیت کوم.

معاذ بن جبل رضي الله عَنْهُ چې زما د درلیږلې پلاوې مشرتابه دی، ورته خپل ټول فرض زکاتونه او له غیر مسلمانانو څخه اخستل شوي ټیکسونه (جزیه) ورکړه، د درلیږلې پلاوې هېڅ غړی درڅخه خفه او بې ټنډه راستون نه شي.

محمد ﷺ د دې کلکه ګواهي ورکوي چې د الله پاک پرته نور هېڅ څوک حق معبودان نشته او خپله د الله بنده او استازی دی.

مالک الرهاوي زه وخبرولم چې په حمیر کې اسلام د لومړي ځل لپاره تا راوړی دی او د مشرکانو سره دې جګړېزه مبارزه هم کړې ده، دا ستا لپاره د خیر زیری دی، د حمیر د ټولو غړو ځانګړی خیال وساته، له خیانت او د خلکو بې ستره کولو څخه ځان وژغوره، نبي کریم ﷺ ستاسو د مالدار او نادار رښتنی دوست دی، باید خبر یاست چې زکاتونه او صدقات د نبي کریم ﷺ او د هغه د کورنۍ غړو لپاره روا نه دي، زکات باندې الله پاک انسان له بخل او نورو رنځونو څخه پاکوي، او زکات د شتمنو خلکو په شتمنیو کې د غریب او ناداره خلکو حق دی.

مالک الرهاوي د راپور راوړولو سره سم ټول رازونه په سمه توګه ساتلي دي، د مالک په احترام هم درته ځانګړی امر کوم، د ښه باعلمه او دینداره انسان په صفت مې تاسو ته درواستو، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته]

ابن اسحاق وایي: عبدالله بن ابي بکر راته وویل: هغه ته چا ویلې و چې نبی کریم ﷺ کله هم معاذ بن جبل رضي الله عَنْهُ یمن استو، نو ورته یې نصیحت وکړ چې خلک په زیار او سترې کې مه اچوه بلکې نرمي ورسره کوه، کرکه او نفرتونه نه بلکې زیري او خوشحالي ورته ورکوه، ته به هلته داهل کتابو دقومونو سره مخامخ کېږې هغوی به درڅخه پوښتي چې د جنت کونجیانې څه شی ده؟ ته به ورته وایې چې (لاَ اِلَهَ اِلاَّالله مُحَمَّدُ الرَّسُوْلُ اللهِ) د جنت کونجي ده.

د خالد بن ولید په لاس د بنوالحارث بن کعب د کورنۍ اسلام قبلول

ابن اسحاق وایي: د لسم هجري کال د ربیع الاخر یا جمادی الاولی په میاشت کې نبي ﷺ نجران کې بنوالحارث بن کعب ته خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ واستو چې ولاړشه او اسلام ته یې درې ورځې راوبله، که یې اسلام ته غاړه کېښوده ډېره ښه ده او که دعوتي مشن ته یې شاه کړه نو ورسره وجنګېږه.

خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ د رسېدو سره سم دعوتي پلاوې په کلیو کوڅو کې خپرې کړې او اسلام ته یې د دعوت اواز خپور کړ چې [ای خلکو! اسلام ته غاړه کېږدئ بچ به شئ] هغه و چې ټولو خلکو اسلام ته غاړه کېښوده.

خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ د نبي کریم ﷺ د امر سره سم هغوی د اسلامي دین احکام او د الله پاک رالیږلي کتاب او د نبي ﷺ د سنتو په زده کړه بوخت وساتل.

بیا خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته لیک واستو چې [بسم الله الرحمن الرحیم، دا د خالد له پلوه د الله پیغمبر محمد ﷺ ته پیغام دی، د الله رسوله! د الله پاک پېرزویني او رحمتونه دې مل شه تا ته دهغه حق معبود او پروردګار ډېره ثنا وایم چې ورڅخه پرته بل برحق معبود نشته، د الله رسوله! صلی الله علیک، زه دې بنوالحارث بن کعب ته په دې راستولی وم چې تر درې ورځو پورې ورسره جنګ جګړه ونه کړم او اسلام ته یې راوبلم، که یې اسلام ته غاړه کېښوده اسلام یې قبول دی او تر هغه به په کې یم چې ستا د امر سره سم ورته د الله پاک کتاب او د هغه د پیغمبر راوړی دین او سلامي احکام ورزده کړم، او که یې اسلام رانه وړ بیا به ورسره ستا د امر سره سم جهاد کوم، زما د رارسېدو سر سم ما په هغوی کې استازي واستول او

د امر سره سم يې ورته وويل [اى بنوالحارث بن كعب! په دې خاطر چې سالم او غانم پاتې شئ نو اسلام راوړئ] هغوی ټولو اسلام راوړ، اوسمهال زه دهغوی په منځ کې يم او د الله په اوامرو ورته امر کوم او د هغه له نواهيو څخه يې رابندوم، ددې ترڅنګ ورته د الله د دين روڼ احکام او نبوي لارښوونې هم ورزده کوم، والسلام عليک يا رسول الله ورحمة الله وبرکاته.

نبي کريم ﷺ ورته بېرته ليک واستو چې:

[د الله د پېغمبر او نبي محمد ﷺ له پلوه خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ته، روغ او سلامت اوسې، تا ته د هغه حق معبود او پروردګار ثنا وايم چې ورڅخه پرته بل حق معبود شتون نه لري، د استازي په ملتيا ستا ليک راورسېد چې له جنګ جګړې پرته په کې د بنوالحارث بن کعب د اسلام راوړلو پېغام و چې هغوی ستا دعوتې مشن ته ورغاړې وتې دي، او هغوی په دې ګواهي ورکوي چې له الله پرته بل حق معبود نشته او محمد ﷺ د الله پاک حق پېغمبر او بنده دی، تا وخبرولو چې الله پاک هغوی ته هدايت کړی دی، د جنت اړوند زېری ورته ورکړه او له دوزخ له عذابونو څخه يې وډاروه، د بنوالحارث بن کعب د قبيلوي پلاوې په شمول ته هم ورسره زما خواته راشئ، والسلام عليک ورحمة الله وبرکاته].

د امر سره سم خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ د بنوالحارث د پلاوې سره د مدينې په لور راروان شو، هېره دې نه وې چې په تشکيل شوې پلاوې کې قيس بن الحصين ذي الغصّه، يزيد بن عبدالمدان، يزيد بن المحجَّل، عبدالله بن قُراد الزيادي، شداد بن عبالله القناتي، عمرو بن عبدالله الضِبابي مخه ور خلک هم وو، د رارسېدو سره نبي کريم ﷺ وپوښتل چې دا څوک دي؟ دا خو داسې برېښي لکه د هند هستوګنوال چې وي.

چا ورته وويل: اى د الله رسوله! دا د بنوالحارث بن کعب مخه ور خلک او راغلې پلاوې ده، نبي کريم ﷺ ته راغلل او سلام يې ورسره وکړ، او ورته يې وويل: مونږ ټول د دې ګواهې ورکو چې د الله پاک پرته بل حق معبود نشته، او ته د الله رسول او استازی يې.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: هو زه هم د دې ګواهي ورکوم چې له الله پاک پرته بل حق معبود نشته او زه د الله رسول يم.

بيا ورته نبي کريم ﷺ درې ځل وويل: ايا تاسو هغه خلک ياست چې څوک مو له څه رابند کړي هم هغه کوئ؟ يزيد بن عبدالمدان چې درې ځله پوښتنه ونه ځوابول شوه، په څلورم ځل يې وويل: هو د الله رسوله! مونږ هغه څوک يو چې له څه نه مو څوک رابند کړي هغه کار کوو.

نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: که خالد راته نه وئ راستولئ چې له جنګ جګړې مو پرته اسلام منلی دی نو د خپو لاندې به مې درله سرونه غورځولي وو.

يزيد بن عبدالمدان ورته وويل: اسلام ته په تن کېښودو کې نه ستا او نه هم د خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ستاينه کوو، نبي کريم ﷺ ورته وويل: نو د چا په ثنا قايل ياست؟ هغه ورته

وویل: ای د الله رسوله! مونږ د هغه پروردګار او حق معبود ثنا خوان یو چې ستا په توسط یې راته هدایت وکړ، نبي کریم ﷺ ورته وویل: روغه خبره دې وکړه.

بیا ترې نبي کریم ﷺ وپوښتل چې د جاهلیت په دور کې به مو له خلکو نه جنګي میدانونه په څه ګټل؟ هغوی ورته وویل: مونږ له هېڅ چا هم مېدان نه دی وړی، هغه ورته وویل: ولې نه چې د چا سره به په شخړه شوې نو مرد مېدان به تاسو وئ!

هغوی ورته وویل: ای د الله رسوله! زمونږ د میدان ګټلو راز دا و چې مونږ به بېلابېل نه بلکې یو لاس او اتحاد وو، او په هېڅ چا مو ظلم زیاتی او چور چپاول نه دی پېل کړی، دا مو د اتلولۍ لوی راز و.

بیا نبي کریم ﷺ بنوالحارث بن کعب باندې قیس بن الحصین مشر وګماره، د بنو الحارث راغلې پلاوې د شوال یا ذي القعدې د میاشتې په پاتو ورځو کې بېرته خپل ټبر ته ستنه شوه.

د پلاوې خپل ټبر ته څلور میاشتې ستنېدو وروسته نبي کریم ﷺ هم وفات شو.

د بنوالحارث بن کعب د پلاوې ستنېدو وروسته پسې نبي کریم ﷺ د دیني احکامو د پوهاوې په خاطر چې دین ورته لا پسې روښانه شي او نبوي لارښوونې ورته لا مزیدې ورزده کړي عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ واستو، نبي کریم ﷺ ورته خپل ځانګړي اوامر په لیکلې بڼه ورکړل چې:

[بسم الله الرحمن الرحیم، دا د الله پاک او د هغه رسول له پلوه خورا ډاګیز حکمونه دي، ای مومنانو! په خپلو ژمنو وفاء وکړئ، دا لیکنه د الله پاک د استازي محمد ﷺ عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ ته هغه مهال ورکړه چې یمن ته یې استو، هغه ته د ژوند اړوند ټول چارو کې له الله څخه په ډار او ترس امر دی، الله پاک د هغه چا مرستندویه دی چې ورڅخه ډارېږي او نېکې رویې څښتنان دي، عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ ته دا حکم متوجه دی چې د الله پاک د امر سره سم د حق غوښتنې مطابق دنده انجام کړي، خلکو ته به د خیر ښېګړې امر کوي او منونکو ته به زیري ورکوي، خلکو ته به قراني ایتونه او دیني حکمونه ورزده کوي، قران کریم به له طهارت پرته هېڅ څوک نه راخلي، خلک به خپل منځني حقوقو باندې پوهوي، په خلکو به زیاته نرمي او اسانتیاوې کوي، چونکه ظلم د الله پاک بدې شي نو خلک به له ظلم زیاتي څخه په سخته رابندوي، الله پاک فرمایي ﴿أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ﴾[1].

عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ به خلکو ته په جنت او د جنت په عملونو زیري ورکوي او د دې برسېره به خلک د اور له عذاب څخه ډاروي.

(۱) سورت هود: (۱۸) ژباړه: خبردار! په ظالمانو دې د الله لعنت وي.

د دينې احكامو د ښه فقاهت لپاره به د خلكو سره مينه كوي، خلكو ته به د حج مراسم، د حج سنتونه او فرضي اعمال به ورزده كوي، حج په خپله لوی حج دی او عمره كوچنی حج دی، له دې نه به خلک رابندوي چې هغوی به په داسې جامه كې لمونځ نه كوي چې بس او كافي نه وي مګر دا چې لاندې باندې تر غاړې ووځي، خلک به ځان په يو ه جامه كې داسې نه سمبالوي چې اسمان ته يې فرج پورته نيولی وی (احتباء به نه كوي) او نه به خلک وېښتان په څټ كې غوټه كوي، خلک به د خپلمنځۍ رامنځ ته شوې پېښو له مخې قبيلوي رګونه او تعصب ته وده نه وركوي، خلک به ټول د الله پاک په لورې بلونوال وي، كه د الهي دعوت پرځای څوک قبيلوي دعوتونو لړي پېل كړي تر هغه به ورسره په توره او ډانګ خبرې كولی شي تر څو يې بلنه د يک او يواځې الله پاک چې هېڅ راز شريک نه لري په لور بشپړه سوچه شي، زما استازي به خلكو ته د پوره اودس په كولو امر كوي چې مخونه او لاسونه به تر څنګلو پورې او ښپې به تر ګټكو پورې وينځي، او د الله پاک د امر سره سم به په سرونو مسحه كوي.

د الله رسول تاسو ته په خپلو وختونو باندې داسې د لمونځ كولو امر كوي چې ركوع او سجده يې په خشوع سمبال وي.

دسهار لمونځ به دسهار له راختو په لومړي وخت كې ادا كولی شي، او د ماسپښين لمونځ به د زوال سره سم په لومړني وخت كې كيږي، د مازديګر لمونځ هله د ادا وړ دی چې لمر ځمكې ته شاه كړي، د ماښام لمونځ وخت د شپې د لومړي تاريكو خپرېدل دي، په اسمان كې د ستورو راختو وروسته به د ماښام لمونځ نه شي تاخير كېدای، او د ماسخوتن لمونځ وخت د شپې لومړۍ برخه ده.

د الله رسول تاسو ته د جمعې ورځې د اذان سره سم لمونځ ته د چټكې حاضرۍ امر كوي، په داسې حال كې چې د ادا لپاره به يې تاسو غسل او اغتسال كړي وي، د الله رسول خپل استازي ته ا مر كړی دی چې له غنيمت څخه پنځمه برخه به الله ته وركوي.

چينو او اسمان خړوب كړې ځمكې پېداوار كې به مومنان لسمه برخه صدقه او زكات وركوي، په زيار او تكليف خړوب شوي پېداوار كې به له ځمكې څخه پنځمه برخه فرضي زكات وي، په هرو لسو اوښانو كې دوه بزې (وزې) دي، په شلو اوښانو كې څلور بزې فرضي زكات دی.

په څلوېښتو غويانو كې يوه غوا، او په دېرشو غواګانو كې يو كلن يا دوه كلن سخی فرضي صدقه ده، په هرو څلوېښتو بزو (وزو) كې يو بزه فرضي صدقه ده، د مومنانو په شتمنيو كې پورتنۍ مذكوره برخې د الله پاک حقونه دي، خو كه د مزيد احسان په بنسټ څوک اضافه برخه وركوي دا به ورله ډېره ښه وي.

كه هر يهودي او نصراني دزړه له كومې له زور جبر پرته اسلام ته غاړه كېښوده نوسم دم مسلمان بلل كيږي، دا په مسلمانانو او مسلمان په ده حقوق لري.

خو که په يهوديت يا نصرانيت څوک کلک ولاړ وي مخه يې نه شي نيول کېدای خو هر بالغ يهودی اونصراني نارينه وي که زنانه، ازاد وي که غلام خو پوره دينار يا په عوض کې به د تن جامې په ټيکس کې ورکوي، د مذکوره ټيکس بدل کې ټولو ته د الله پاک او د هغه د رسول د سر ساتنې امان حاصل دی، خو که هر يهودي يا نصراني يې له ادا څخه سرغړونه وکړه نو سرغړونکی به د الله او د هغه د رسول او د ټولو مومنانو ستر دښمن وي]

په محمد ﷺ دې د الله درودونه وي، والسلام عليکم ورحمة اله وبرکاته.

د دوه سترو دروغجنانو مسيلمه او اسود عنسي پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي کريم ﷺ په دور حيات کې دوو لويو دروغجنانو د نبوت دعوې وکړې، مسيلمه د يمامې په سيمه بنو حنيفه کې او اسود عنسي په صنعاء کې د خپل نبوت اوازې خپرې کړې.

ابوسعيد خدري رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ په ممبر خطبه ورکوله چې ما ترې واورېدل: [ما ليلة القدر په خوب کې وليد خو وخت يې راڅخه بېرته هېر کړی شو، او خوب مې وليد چې دسرو زرو دوه بنګړي مې په مټ کې پراته دي، له پامه مې بدې راغلل نو پوکې مې ورته وکړ دواړه والوتل، تعبير مې ورڅخه د يمن او د يمامې دروغجنان واخستل.

د ابوهريره رضي الله عَنْهُ په روايت چې پياوړي دين پوهه راته بيان وکړ چې زه پرې د دروغو ګمان بيخي نه کوم، چې ابوهريره رضي الله عَنْهُ ويل: (ما له رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي چې هغه ويل: تر هغه به د قيامت ورځ رانه شي چې ورڅخه وړاندې دېرشتو دروغجنانو د نبوت دعوې نه وي کړې]

د زکاتونو په راټولولو د ګمارل شوې غړو وتل

د اسلامي دين تر ولقي لاندې ګردې لويدلې دوردراز سيمو ته نبي کريم ﷺ خپل ګورنران او دزکاتونو په چارو ګمارل شوي وګړې د زکاتونو راټولولو لپاره واستول، اسود

عنسي د نبوت دعودار لا په صنعا کې و چې نبي کريم ﷺ يې د زکاتونو راټولو لپاره مهاجر بن اميه بن المغيره رضي الله عَنْهُ واستو، حضرموت ته يې د بنو بياضه د کورنۍ غړی زياد بن لبيد رضي الله عَنْهُ واستو، عدي بن حاتم الطائي رضي الله عَنْهُ يې بنو طيئ او بنو اسد ته واستو، او بنو حنظله ته يې مالک بن نويره رضي الله عَنْهُ واستو، د بنو سعد په يو اړخ يې زبرقان بن بدر رضي الله عَنْهُ او په بل اړخ يې قيس بن عاصم رضي الله عَنْهُ واستول، بحرين ته يې علاء ابن الحضرمي رضي الله عَنْهُ او د نجران د صدقاتو او ټيکسونو راټولو لپاره يې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ واستو.

نبي کريم ﷺ ته د مسيلمة الکذاب ليک او د هغه ځواب

مسيلمه بن حبيب نبي کريم ﷺ ته ليک راواستو چې:

دا د الله د استازي له اړخه د الله استازي محمد ته پېغام دی.

تا ته دې سلام وي، زه د نبوت په چارو کې له تاسره مل جوړ شوم، د ځمکې نيمه برخه زمونږ او نوره نيمه يې د قريشو ده، خو قريش د لوټ مار او چورچپاول خلک دي.

د مسيلمه دا ليک د هغه دوو استازو راوړ.

ابن اسحاق وايي: د سلمة بن مسعود الاشجعي څخه په روايت يو اشجعي وويل چې سلمه به ويل چې زما پلار له رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې هغه کله هم ليک ولوست، له استازو يې وپوښتل چې تاسو دواړه يې اړوند څه عقيده لرئ؟ هغوی ورته وويل: د مسيلمه خبره زمونږ خبره ده.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: [لوړه په رب لا يزال چې که استازي وژل کېدای شوی نو ما به هرومرو تاسو وژلای وی].

بيا يې مسيلمه ته وليکل:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله پاک د استازي محمد ﷺ له اړخه لوی او ستر دروغجن مسيلمه ته پيغام دی، سوکالي او سلامتيا دې د خير او هدايت په پيروکارو وي، ځمکه د الله ځمکه ده او د خپلې خوښې له مخې يې خپلو بندګانو ته ورکوي، خو ولې نېکه پايله د متقينو په انجام تماميږي].

هېره دې نه وي چې مسيلمه ته يې ليکنه د لسم کال په اخر کې واستوله.

حجة الوداع

د ذوالقعدې میاشتې په راتګ د حج مراسمو لپاره نبي کریم ﷺ ځان چمتو کړ او خلک یې وپوهول چې د حج لپاره بشپړ تیاری ونیسي، د ذي القعدې پنځه شپې ورځې لا پاتې وې چې نبي کریم ﷺ د حج لپاره د سفر دورانیه پیل کړه[1].

نبي کریم ﷺ ولاړ او هلته یې خلکو ته د حج مراسم او سنتونه او طریقه کار وښود، او خلکو ته یې خپله خطبه واوروله، په الله پاک یې له وړ ثنا صفت وروسته وویل:

[ای خلکو! زما خبرې ښه په ځیر واورئ، شاید له دې وروسته درسره دلته لیدل کتل ونه کړی شم.

ای خلکو! د الله پاک سره تر ملاقات پورې په تاسو باندې ستاسو وینې او شتمنې داسې حرام او ناروا دي لکه نن ورځ او روانه میاشت چې څنګه حرامه ده.

په دې مې پوهولې یاست چې ستاسو په عملونو به درسره ستاسو رب حساب او کتاب کوي، که له چا سره د امانت په توګه د بل چا ملکیتونه وي نو بېرته دې حقدارو ته خپل حقونه وسپاري، د جاهلیت ټول سودي او ربوي عقود لغوه دی، دا چې نه په چا ظلم زیاتی وکړئ او نه درباندې ظلم زیاتی وشي د خپل راس المال پرته نور حق نه لرئ، دا د الله پریکړه ده چې سود دې هرومرو زوال وخوري، د عباس بن عبدالمطلب د جاهلیت د دور ټول سودي کاروبار د لومړي ځل لپاره زه له خپو څخه لاندې کوم، دجاهلیت د دور وینې لغوه او بدله به یې نه شي اخستی، لومړی وینه چې زه یې له غچ اخستو غورځوم د ابن ربیعه بن الحارث بن عبدالمطلب وینه ده، دا چې هغه په بنو لیث کې شیدې خوړلې وې (د ماشومتوب په مهال) او هذیل وژلی دی، د جاهلیت د دور مړو کې زه لومړی د هغه وینه بخشش کوم.

ای خلکو! له دې وروسته شیطان دلته نور له خپل عبادت څخه نا امېده شوی دی چې ستاسو په ځمکه یې عبادت وشي، خو ولې هغه له تاسو څخه په دې هم خوښ دی چې په هغه څه کې یې پیروکاري وشي چې ستاسو له نظره حقیر او بې باکه چارې وې، باید هوښیار او ځیرکه اووسئ.

ای خلکو! د میاشتو تاخیرول په کفر کې مزیده تنزلي ده، کافران پرې لا پسې ګمراه کیږي، چې یو کال د میاشتې په حلیت او بل کال یې بیا په حرمت قایل وي، دا په دې خاطر چې د الله پاک د حرامو کړو میاشتو شمېر سره ټکراو لري، نو د الله حلالې میاشتې په ځان حراموي او حرامې میاشتې یې په ځان حلالوي، زمانه هم لکه د اسمان او ځمکې د لومړي ځل پیدائښت

(۱) ابن هشام وایي: دا مهال یې د روایتونو له اختلاف له مخې ابودجانه یا سباع بن عرفطه رضي الله عَنْهُمَا کې یو نفر په مدینه امیر ګمارلی و.

په څېر راوڅرخېده، د الله په نېز مياشتې دولسو پورې شمېر لري، څلور پکې حرامې دي، درې پرله پسې او بل د مضريانو رجب دی چې د جمادی الثانیه او شعبان ترمنځ ده[1].

ای خلکو! تاسو په خپلو ښځو او ښځې مو په تاسو ځانګړې حقوق لري، ستاسو حق پرې دا دی چې ستاسو په ناستځی کې به هغه څوک نه کېنوي چې ستاسو بدي راځي، او ستاسو حقوق پرې دا دي چې هېڅ ډول فاحشي او بدفعلي به نه کوي، که يې ستاسو څخه سرغړونې پيل کړې نو د الله پاک د امر سره سم ورسره اړيکې بې مينې کړئ، خبرې ورسره مه کوئ، په بسترو او ځملاست ځای کې ترې ځانونه راجلا کړئ، د وېرولو په خاطر ورسره اخ اوډب وکړئ خو چې وهل سخت نه وي، که يې درسره خوښ حالت وښودل په تاسو د رزق او پوښاک ثابت حقوق لري.

د ښځو سره له خير نه ډکه رويه وپالئ، دوی له تاسو سره د بنديوان حيثيت لري چې د ځانونو لپاره د هېڅ توان نه لري، ځکه چې تاسو د الله پاک په نوم له ځان سره رابندې کړې دي، او د هغوی فرجونه مو ځانونو ته د الله په نوم روا او حلال کړي دي.

ای خلکو! زما په خبرو ځانونه ښه پوهه کړئ، تاسو ته مې دين په ښه ډول بيان کړ، په تاسو کې مې داسې څه پرېښې دي که منګولې پرې ولګوئ هېڅکله به بې لارې نه شئ، ډېر روښان او خورا څرګند شيان دي، يو د الله کتاب او بل د هغه د پېغمبر سنت.

ای خلکو! زما خبرې واورئ او ځانونه پرې ښه پوهه کړئ، او ښه وپوهېږئ چې يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی، ټول مسلمانان سره ورونه ورونه دي، د يو مسلمان لپاره د بل مسلمان د زړه له کومې بخشش پرته هېڅ هم روا نه دي، بايد په ځانونو هېڅ ډول زياتی ونه کړئ، ای الله! ما ستا دين دوی ته ورسو].

زه داسې هم خبر شوی يم چې خلکو به ورته ويل: ای الله! ستا پېغمبر راته ستا دين په ښه ډول راورسو، بيا نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! ته پرې ګواه شه.

فلسطين ته د اسامه رضي الله عَنْهُ لېږدول

د ذوالحجې او محرم په مياشتو کې نبي کريم ﷺ په مدينه کې پاتې شو، د خپل غلام اسامه بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په قيادت يې د شام په لور لوی جهادي کاروان چمتو کړ او ورته يې

(١) د رجب مياشتې نسبت يې مضريانو ته ځکه وکړ چې په عربانو کې له دوی پرته نور يې چا احترام نه کو.

امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدګي وکړي، د دغې جنګ لپاره خلکو مناسب تياری ونيو او د اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل.

ټولواکانو، ملکانو، او باچايانو ته د نبي کريم ﷺ داستازو لېږدول

ابن هشام وايي: نبي کريم ﷺ خپل خپل باچايانو ته خپل استازي د الله پاک دين ته په خورا غښتلو بلنليکونو واستول ترڅو اسلام ته غاړه ورکړي.

ابن هشام وايي: يو ډېر ښه سړي راته وويل چې ابوبکر الهذلي راته وويل چې ماته د رارسيدلي معلوماتو له مخې چې نبي کريم ﷺ د حديبې په ورځ له عمرې څخه له رابندولو وروسته يوه ورځ خپلو ملګرو ته راغی او ورته يې وويل: [ای خلکو، الله پاک زه د ګرد بشريت لپاره رحمت راستولی يم، تاسو له ما سره د حوراريينو په څېر پېښې مه کوئ لکه هغوی چې د عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ سره کړې وې، ملګرو يې وويل: ای د الله رسوله! ولې هغوی ورسره څه کړي وو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: زما په څېر يې خلکو ته دعوت ورکړ، څوک چې يې د نزدې ځايونو کې ددعوت لپاره انتخاب کړ نو پرې راضي او خوشحاله وو، او د خلکو دعوت لپاره ولاړل خو ولې څوک چې يې د لرو پرتو سيمو لپاره انتخاب کړي وو، نو مخونه يې ګونځې کړل او دعوتي دندې يې هم بې کاره وګڼلې، نو عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ الله پاک ته ددغې ستونزې ګيله وکړه، پېښه دا وشوه چې د سهار په مهال په دعوتي مشن ګمارل شوي ناراضه خلک په داسې حالت کې راپورته شول چې د دعوت لپاره د منتخب شوې علاقې په ژبه غږېدل].

نبي کريم ﷺ له خپلو ملګرو څخه د خپل ليک په شمول ټولواکانو ته استازي واستول چې اسلام ته يې رابللي وو.

- دحية الكلبي رضي الله عَنْهُ يې د روم امپراطور قيصر ته واستو.
- عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عَنْهُ يې د فارس کسری ته واستو.
- حاطب بن ابي بلتعه رضي الله عَنْهُ يې د اسکندريې باچا مقوقس ته واستو.
- عمرو بن اميه الضمري رضي الله عَنْهُ يې د حبشې ټولواک نجاشي ته واستو.
- عمرو بن العاص السهمي رضي الله عَنْهُ يې د عمان دواړو وررونو باچايانو د جُلَنْدَيْ زامنو جيفر او عِياذ ته واستو.

- له بنو عامر بن لؤي له کورنی څخه یې سَلِیط بن عمرو رضي الله عَنْهُ د یمامې ملکانو هر یو ثمامة بن اثال او هوذة بن علي ته واستو.
- علاء بن الحضرمي رضي الله عَنْهُ یې د بحرین ټولواک منذر بن ساوی العبدي ته واستو.
- شجاع بن وهب الاسدي رضي الله عَنْهُ یې د شام باچا حارث بن ابي شمر الغساني ته واستو.

ابن هشام وايي: د سليط بن عمرو رضي الله عَنْهُ د هوذ او منذر نسبتونه ما کړي دي.

ابن اسحاق وايي: ما ته يزيد بن حبيب المصري وويل چې ما يو کتاب او ليکنه وليده چې د عربو او عجمو باچايانو او دور دراز علاقه جاتو ته په کې د نبي کريم ﷺ د دعوتي ارشاداتو په شمول د هغه استازو نومونه هم و، ما دغه ليکنه محمد بن شهاب زهري ته واستوله نو هغه هم دروسته وبلله، په دغې ليکنې کې مې وليدل چې نبي کريم ﷺ يوه ورځ خپلو ملګرو ته راووت او ورته يې کړه: زه الله پاک د ګرد انسانيت لپاره رحمت راستولی یم، الله پاک دې په تاسو ورحميږي له ما څخه دغه پيغام په ښه توګه ورسوئ او لکه د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ سره د حوارييو په څېر پېښې راسره مه کوئ، صحابه کرامو وپوښتل چې ولې حوارييو د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ سره څه چلند کړی و؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ هغوی دور دراز علاقه جاتو ته د دعوتي مشن د پرمختګ لپاره واستول، د چا تشکيل چې نزدې ځايونو ته شوی و هغوی په دعوتي مشن خوشحاله وو، او د چا لپاره چې د لرو پرتو سيمو انتخاب شوی و هغوی دعوتي دندې بيګارونه وګڼل، عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ د رامنځ ته شوې پېښې ګيله الله پاک ته وکړه، خو چې سهار شو نو د دعوت لپاره ورته د انتخاب شوي سيمې په ژبه هر داعي خبرې اترې کولای شوې.

ابن اسحاق وايي: هغه حواريين او نور دعوتي هستي چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ د دعوت لپاره استولي وو يو هم بطرس حواري و، بولس که څه هم حواري نه و خو روميه کې په دعوتي دنده ډېر زيات بوخت و.

اندَرَائس او مَنْتا دواړه يې هغه ځای ته استولي وو چې هستوګنوال يې سړي خواره وو.

توماس يې د ختيځ برخې د بابل ښار ته استولی و، فيلس يې د افريقې قرطاجَنَّة سيمې ته استولی و، او د اصحاب کهف د ځوانانو چم ګاونډ (افسوس) ته يې يُحَنَّس استولی و، د بيت المقدس اورشليم ښار ته يې يعقوبُس ليږدولی و، د حجاز (اعرابيه) په لور يې ابن ثَلماء استولی و، او د بربريانو ښارونو ته يې سِيمُن استولی و، که يهوذا څه هم حواري نه و خو د يُودِس پرځای يې دعوتي دنده ترسره کوله.

د اخرني جنګي کاروان لېږدول

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ شام ته اسامه بن زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُمَا واستو، او ورته يې امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين د بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدګي وکړي، د دغې جنګ لپاره خلکو مناسب تياری ونيو او د اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل.

د رسول الله ﷺ د رنځ لومړی پړاو

ابن اسحاق وايي: خلک لا د فلسطين په لور جنګي کاروان لپاره په چمتوالي بوخت وو چې په نبي کريم ﷺ باندې هغه رنځ پړاو واخست چې ورڅخه وفات شو.

د صفر د مياشتې څه ورځې شپې پاتې وې او يا هم د ربيع الاول مياشت تازه پيل شوې وه چې دغه پېښه منځ ته راغله، هغه داسې چې د شپې له پلوه نبي کريم ﷺ بقيع الغرقد ته ووت، هلته يې د مړو لپاره له الله پاک څخه بخشش وغوښت او بېرته کور ته راستون شو، خو د ورځې له پيل کېدو سره سم پرې ناجوړتيا راغله.

د نبي کريم ﷺ غلام ابومويهبه رضي الله عَنْهُ وايي: د شپې له مخې راپسې نبي کريم ﷺ استازی راوليږدو او راته يې کړه چې ای ابومويهبه! د بقيع الغرقد د مړو د بخشش غوښتنې لپاره راته امر شوی دی، له ما سره هلته ولاړ شه، زه ورسره ولاړم، چې کله په هديره کې وردېد وېويل: ای د قبرونو څښتنانو! تاسو ته دې سلامونه وي، کومه شپه چې تاسو تېره کړه له هغې شپې څخه بهتره ده چې ژوندو تېره کړه، د تورې تورتمې شپې په څېر فتنې راپورته شوي دي، په پرله پسې توګه يوه فتنه له بلې پسې راروانه ده چې وروستنې يې له لومړنۍ څخه بده او بې کاره وي.

بيا يې ما ته مخ کړ او راته يې وويل: ای ابومويهبه! د دنيوي خزانو او تل پاتې ژوند او بيا جنت ته د تګ واک راکړل شو خو ما له الله پاک سره دېدار او جنت ته ورتګ غوره کړ.

ما ورته وويل: زما پلار او مور درڅخه قربان شه، د دنيا خزانې او تل پاتې ژوند او بيا جنت ته تګ غوره کړه، هغه راته وويل: ای ابومويهبه! د الله پاک ديدار او جنت مې خوښ دی.

بيا يې د بقيع مړو لپاره له الله څخه بخشش وغوښت او کور ته راستون شو، له راستنېدو سره سم په نبي کريم ﷺ هغه درد او ناجوړتيا پيل واخست چې له کبله يې وفات شو.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: نبی کریم ﷺ چې له بقیع څخه راغی ما مې له سرردۍ څخه زګیروي کول چې په سر مې درد دی، هغه راته وویل: قسم په الله چې له تا څخه مې په سر ډېر درد دی، بیا یې وویل: تا ته څه تکلیف دی، که له ما څخه مخکې مړه شې زه به درته غسل او کفن درکړم، د جنازې لمونځ به درباندې وکړم او د تدفین مراسم به دې ادا کړم، ما ورته وویل: هو کنه، که رښتیا مړه شوی وی بېرته به مې کور ته راستون شوی وی او زما په خونه کې به د خپلو نورو ښځو سره مېلاو شوی وې.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: نبي کریم ﷺ راته وخندل او په نورو بي بیانو یې چکر ووهه او سخت درد نیولی و، دغه مهال د میمونې رضي الله عَنْهَا په خونه کې ملاست و، خپلې ټولې بي بیانې یې راغونډې کړې اوورڅخه یې اجازه وغوښته چې د وررسیدلې رنځ موده زما په خونه کې تېره کړي، نو ټولو بي بیانو یې ورته اجازه ورکړه.

د نبي کریم ﷺ د بي بیانو (امهات المؤمنین) پېژندګلو

ابن هشام وایي: نبي کریم ﷺ نهه بي بیانې درلودې چې نومونه یې په دې توګه دي:

[عایشه بنت ابي بکر، حفصة بنت عمر بن الخطاب، ام حبیبة بنت ابي سفیان بن حرب، ام سلمة بنت ابي امیة بن المغیره، سودة بنت زمعه بن قیس، زینت بنت جحش بن رئاب، میمونه بنت الحارث بن حزن، جویریة بنت الحارث بن ابي ضرار، صفیة بنت حیي بن اخطب رضي الله عَنْهُنَّ].

او ټولې هغه بي بیانې چې نبي کریم ﷺ ورسره نکاحونه کړي وو دیارلس دي:

- **[خدیجة بنت خویلد رضي الله عَنْهَا]** خدیجه رضي الله عَنْهَا د نبي کریم ﷺ لومړۍ بي بي وه، د خدیجې رضي الله عَنْهَا پلار خویلد بن اسد ورته په خپله په نکاح ورکړې وه، خو ولې تاریخ پوهان وایي چې په نکاح یې ورته ورور عمرو بن خویلد ورکړې وه، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ شل ځواني اوښې ورکړې وې، د نبي کریم ﷺ له ابراهیم پرته نور ټول نارینه او زنانه اولاد له خدیجې رضي الله عَنْهَا څخه وو.

د نبي کریم ﷺ سره د نکاح نه مخکې خدیجه رضي الله عَنْهَا د ابوهالة بن مالک چې کورني او نسبي اړیکې یې د بنو اُسَیِّد بن عمرو بن تمیم چې د بنوعبدالدار حلیف او ملاتړ و بي بي وه، له هغه ورڅخه هندبنت ابي هالة او زینب بنت ابي هالة پیدا شوې وو.

او له ابوهالة وړاندې خديجة رضي الله عَنْهَا د عتيق بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بي بي وه، له هغه ورڅخه د عبدالله په نوم ځوی او بله جينۍ زېږيدلي وو.

نبي كريم ﷺ په مكه کې په [**عايشه بنت ابي بكر رضي الله عَنْهَا**]باندې د اوو کلنۍ په موده کې نکاح تړلې وه او په مدينه کې يې د نهه يا لس کلنۍ په موده کې واده کړه، له عايشې رضي الله عَنْهَا پرته نبي كريم ﷺ په بلې ځوانې او باکرې ښځې نکاح نه ده تړلې، عايشه رضي الله عَنْهَا يې خپل پلار ابوبكر رضي الله عَنْهُ نبي كريم ﷺ ته په نکاح ورکړې وه، په مهر کې ورته نبي كريم ﷺ څلور سوه درهم ادا کړي وو.

سليط بن عمرو يا ابوحاطب بن عمرو بن عبدشمس بن عبد ود بن نصر بن مولک بن حسل نبي كريم ﷺ ته [**زينب بنت زمعه بن قيس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤى رضي الله عَنْهَا**] په نکاح ورکړې وه، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ څلور سوه درهم ورکړي وو[١].

زينب بنت زمعه رضي الله عَنْهَا د نبي كريم ﷺ سره د نکاح نه وړاندې د سکران بن عمرو بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بي بي وه.

نبي كريم ﷺ په [**زينب بنت جحش بن رئاب الاسديه رضي الله عَنْهَا**] باندې هم نکاح تړلې وه، د زينب رضي الله عَنْهَا ورور ابواحمد بن جحش نبي كريم ﷺ ته د څلور سوه درهمو په بدل کې په نکاح ورکړې وه.

له نبي كريم ﷺ څخه وړاندې يې خاوند د هغه غلام زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُمَا و، د زينب بنت جحش رضي الله عَنْهَا اړوند الله پاک دا ايتونه نازل کړي دي ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَٰكَهَا﴾[٢]

[**ام سلمة بنت ابي اميه بن المغيره المخزومية رضي الله عَنْهَا**] هم نبي كريم ﷺ په نکاح اخستې وه، خپل زوی سلمه بن ابي سلمه نبي كريم ﷺ ته په نکاح ورکړې وه، خپل نوم يې (هند) و، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ (ميچن، کاسه، پيالۍ او توشک) ورکړي وو، له دې وړاندې ام سلمة رضي الله عَنْهَا د ابو سلمه بن عبدالاسد رضي الله عَنْهُ په نکاح کې وه، له هغه څخه يې (سلمه، عمر، زينب او د رقيه) په نوم بچيان پيدا شوي وو، هيره دې نه وي چې د ابوسلمه رضي الله عَنْهُ خپل نوم عبدالله و.

نبي كريم ﷺ [**حفصه بنت عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهَا**] هم په نکاح اخستې وه، حفصه رضي الله عَنْهَا ورته په نکاح باندې خپل پلار عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ

(١) ابن هشام وايي: ابن اسحاق ددې روايت کلک مخالف دی، هغه په دې اند دی چې د زينب بن زمعه رضي الله عَنْهَا د نکاح په مهال سليط او ابوحاطب دواړه په حبشه کې مسافر وو او په مکه کې يې شتون نه درلود.
(٢) سورت احزاب: (٣٧). ژباړه: د زيد رضي الله عَنْهُ د اړتياو بشپړېدو وروسته مو تاته په نکاح درکړه.

د څلور سوه درهمو په مهر کې ورکړې وه، د نبي کريم ﷺ سره له نکاح نه وړاندې حفصه رضي الله عَنْهَا د خُنيس بن حذافة السهمي بي بي وه.

[ام حبيبه بنت ابي سفيان بن حرب رضي الله عَنْهَا چې خپل نوم يې رمله وه] هم په نکاح اخستې وه، نبي کريم ﷺ ته ام حبيبه رضي الله عَنْهَا په نکاح باندې خالد بن سعيد بن العاص په داسې حال کې ورکړه چې دواړه د حبشو په ځمکه مهاجر پراته وو، نجاشي يې د نبي کريم ﷺ په نيابت څلور سوه درهم مهر ادا کړ، له دې څخه وړاندې ام حبيبه رضي الله عَنْهَا د عبيدالله بن جحش بي بي وه.

[جويرية بنت الحارث بن ابى ضرار الخزاعية رضي الله عَنْهَا] باندې هم نبي کريم ﷺ نکاح تړلې وه، په اصل کې د بنومصطلق په غزا کې وينځه شوې وه او د ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عَنْهُ په برخه کې رسيدلې وه خو د هغه سره يې د ماليت په بدل کې په ازادۍ خبره کړې وه، د نبي کريم ﷺ حضور کې عرض شوه او ترې وغوښتل چې په ازادۍ کې ورسره په اتفاق شده مبلغ کې مالي مرسته وکړي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: له دې پرته درته د خير بله لاره نه ښايم؟ دې ورته وويل: ولې نه! بله کومه لار ده؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: زه به ورته ستا له پلوه متفق مبلغ ادا کړم او بېرته به دې زه په نکاح واخلم، دې ورته وويل: سمه خبره ده نو نبي کريم ﷺ په نکاح واخسته.

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ د بنو مصطلق له جګړې کله هم راوزګار شو نو جويرية رضي الله عَنْهَا يې په لاره کې انصاري ته امانت ورکړه چې بايد تر مدينې يې روغه جوړه ورسوي، پلار يې د لور د ازادولو په خاطر اوښان راروان کړي وو، خو چې د عقيق مقام ته راورسېد په دوو اوښانو يې نظر ډېر خوږ ولګېد نو عقيق کې يې پرېښودل، کله چې مدينې ته راورسېد نبي کريم ﷺ ته يې عرض وکړ چې ما مې د لور ازادولو په خاطر دغه اوښان فديه راوړې ده، هغه ورته وويل: د عقيق په پلانکي ناوچه کې دې ولې دوه نور اوښان له مونږ څخه پټ او پناه کړل؟

حارث له يو څخه دوه ونه کړل او سمدستي يې (أَشْهَدُ أَنْ لاَاِلَهَ اِلاَ الله وَأَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ) کلمه وويله، زما دې په الله قسم وي چې له دغو اوښانو له الله پرته نور هېڅ څوک نه وو خبر، بيا حارث او ورسره دوو زامنو او نورو ډېرو خلکو ايمان راوړ.

په عقيق کې د پاتو دوو اوښانو پسې استازي وليږدول او مدينې ته يې راوستل او نبي کريم ﷺ ته يې ورکړل، نبي کريم ﷺ ورته جويرية رضي الله عَنْهَا ورکړه او اسلام يې هم راوړ، نبي کريم ﷺ يې له پلار څخه بېرته په نکاح وغوښته نو د څلورسوه درهمو مهر په بدل کې يې ورته پلار په نکاح ورکړه.

له نبي کريم ﷺ نه مخکې جويرية رضي الله عَنْهَا د خپل کاکا ځوی عبدالله بې بي وه.

داسې هم ويل کيږي چې جويرية رضي الله عَنْهَا نبي کريم ﷺ له ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عَنْهُ څخه واخسته، بيا يې ازاده کړه او د څلور سوه درهمو مهر په بدل کې يې پرې نکاح وتړله.

[**صفيه بنت حيي بن اخطب رضي الله عَنْهَا**] هم نبي کريم ﷺ په نکاح اخستې وه، د خيبر په غزا کې وينځه او بيا يې د ځان لپاره غوره کړه، په وليمه کې يې نبي کريم ﷺ له غوښې او وازدې پرته کجورې او سويق (حلوا) خلکو ته خوراک ورکړ، له دې پړاو مخکې صفيه رضي الله عَنْهَا د کنانة بن الربيع بن ابي الحقيق په نکاح کې وه.

نبي کريم ﷺ [**ميمونة بنت الحارث بن حزن بن بحير بن هُزَم بن رويبه بن عبداله بن هلال بن عامر بن صعصعة رضي الله عَنْهَا**] هم په نکاح اخستې وه، خپل تره عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ ورته په نکاح ورکړې وه او پخپله يې ورله د څلوره سوه درهم مهر هم خلاص کړ، له دې څخه وړاندې ميمونة رضي الله عَنْهَا د ابورهم بن عبدالعزى بن ابى قيس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤي بې بي وه، ويل کيږي چې ميمونة رضي الله عَنْهَا هغه بې بي ده چې ځان يې د الله پاک رسول ته ډالۍ کړی و، هغه داسې چې دا په خپل اوښ سپره وه او ورسره يې د نکاح اوازه واورېده، نو وېويل: اوښ او په اوښ چې څه بار دي د الله د رسول په واک او اختيار کې دي، نو الله پاک يې اړوند دا قول نازل کړ ﴿وَٱمۡرَأَةٗ مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةٗ لَّكَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾[1].

داسې هم ويل کيږي چې پېغمبر ﷺ ته چې يې ځان ډالۍ کړی و هغه زينب بنت جحش رضي الله عَنْهَا وه، او ځينې نور وايي چې دغه بې بي د بنومنقذ بن عمرو بن معيص بن عامر بن لؤی له خاندان څخه چې د ام شريک غزية بنت جابر بن وهب نوم يې درلود وه.

او نور ځينې تاريخ پوهه وايي چې دغه ښځه د بنوسامة بن لؤي له کورنۍ څخه وه خو نبي کريم ﷺ يې غوښتنه وځنډوله.

[**زينب بنت خزيمه بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصعة رضي الله عَنْهَا**] نبي کريم ﷺ په نکاح اخستې وه، له زياتې دلسوزۍ او په بې وزله او غريب غربه خلکو باندې له شفقت او ترحم له کبله به ورته ام المساکين ويل کېده، قبيصة بن عمرو هلالي نبي کريم ﷺ ته په نکاح باندې ورکړې وه او

(۱) سورت احزاب: (۵۰). ژباړه: او هغه ايمانداره ښځه چې ځان يې پېغمبر ته ډالۍ کړی دی، که د پېغمبر خوښه وي وادې اخلي خو له نورو مومنانو پرته ستا لپاره دا حکم خاص دی.

نبي کریم ﷺ یې په مهر کې څلور سوه درهم ادا کړي وو، له دې وړاندې زینب بنت خزیمه رضي الله عَنْهَا د عبیدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناف کور ودانه وه، خو ولې د لومړي ځل لپاره یې کور د جهم بن عمرو بن الحارث چې د زینب بنت خزیمه رضي الله عَنْهَا د تره ځوی و، ورسره ودان شوی و.

دا هغه یوولس بي بیانې دي چې د نبي کریم ﷺ ورسره کور ودان شوی و، له دوی څخه دوه بي بیانې خدیجة بنت خویلد او زینب بنت خزیمه رضي الله عَنْهُمَا د نبي کریم ﷺ په دور حیات کې وفات شوې وې او له نهو څخه یې بیا نبي کریم ﷺ وفات شوی دی.

او دوه نورې یې داسې دي چې نبي ﷺ پرې دخول نه دی کړی یوه یې:

- **[اسماء بنت نعمان الکندیه]** چې نبي ﷺ په نکاح اخستې وه، خو دا چې هغه په برګي رنځ اخته وه نو ورسره یو ځای نه شو، په دنیوي زیور یې ښه سمبال کړه او خپل پلرني ټبر ته یې واستوله.
- **[عمرة بنت یزید الکلابیة]** چونکه کفر ته نژدې وه، چې ورته نبي کریم ﷺ ورنژدې شو نو پناه یې ترې وغوښته، نبي کریم ﷺ ورته وویل: (له هغه چا څخه زه رابند یم چې د الله په نوم یې پناه غوښتې وې) نو بېرته یې خپل کور ته واستوله.

داسې هم ویل کیږي چې د الله پاک له نبي ﷺ څخه چې یې پناه غوښتې وه د **[اسماء بنت النعمان د تره لور وه]**.

تاریخ پوهان زیاتوی چې کله نبي کریم ﷺ راوغوښته نو هغې ورته وویل: مونږ د داسې قوم مېرمنې یو چې د چا پسې نه ځو، مونږ پسې به خلک راځي، نو نبي کریم ﷺ بېرته خپل ټبر ته ستنه کړه.

د نبی کریم ﷺ شپږ کوروداني له قریشو څخه وې:

1. **خدیجة بنت خویلد** بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.
2. **عائشة بنت ابي ابکر** بن ابي قحافة بن عامر بن عمرو بن کعب بن سعد بن تیم بن مرة بن کعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۞۳۞ **حفصة بنت عمر بن الخطاب** بن نفيل بن عبدالعزى بن عبدالله بن قرط بن رياح بن رزاح بن عدي بن كعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۞۴۞ **ام حبيبة بنت ابي سفيان** بن حرب بن امية بن عبد شمس بن عبدمناف بن قصي بن كعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۞۵۞ **ام سلمه بنت ابي اميه** بن المغيره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بن يقظة بن مرة بن كعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۞۶۞ **سودة بنت زمعة** بن قيس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤى رضي الله عَنْهَا.

له دوی څخه پرته يې نورې اووه عربۍ نژداه يې بيانې وې:

۞۱۞ **زينب بنت جحش** بن رئاب بن يعمر بن صبرة بن مرة بن كبير بن غنم بن دودان بن اسد بن خزيمه رضي الله عَنْهَا.

۞۲۞ **ميمونة بنت الحارث** بن حزن بن بجير بن هرم بن رُوَيْبه بن عبدالله بن هلال بن عامر بن صعصعة بن معاوية بن بكر بن هوازن بن منصور بن عكرمة بن حصفة بن قيس بن عيلان رضي الله عَنْهَا.

۞۳۞ **زينب بنت خزيمه** بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصة بن معاويه رضي الله عَنْهَا.

۞۴۞ **جويرية بنت الحارث** بن ابي ضرار خزاعية مصطلقية رضي الله عَنْهَا.

۞۵۞ **عمرة بنت يزيد الكلابية.**

او د نبي ﷺ غير عربۍ بي بي له بنو نظير څخه **صفيه رضي الله عَنْهَا** وه.

د نبي كريم ﷺ ناجوړتيا ته دوباره كتنه

ابن اسحاق وايي: يعقوب بن عتبه راته د محمد بن مسلم زهري په روايت له عبيد الله بن عبدالله بن عتبه څخه نقل وکړ چې عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي كريم ﷺ د فضل بن عباس رضي الله عَنْهُ او د يو بل سړي سره لاس په اوږو زما په كور په داسې حالت كې را ننوت چې سر يې تړلى او ښپې يې د ځان پسې راښكلې.

عبيدالله وايي: ما دا خبره فضل بن عباس رضي الله عَنْهُ ته وکړه هغه راته وويل: ته پوهېږې چې ماسره بل څوک و؟ ما ورته کړه: نا، ما ته هېڅ معلومات نشته، هغه راته وويل: علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راسره و.

بيا په نبي کريم ﷺ راغلی درد دومره اوج ته ورسېد چې بې هوشه شو، نو وېويل: له بېلابېلو ځاګانو څخه راباندې د اوبو اووه مشکونه راواړوئ تر څو خلکو ته ورووځم او لارښوونې ورته وکړم.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: حفصې رضي الله عَنْهَا لويه کاسه (لګن) کې کېښو او دومره اوبه مو پرې واړولې چې خپله يې وويل: بس دی، بس دی...

زهري وايي: ايوب بن بشير راته وويل چې نبي کريم ﷺ سر تړلی راووت او په منبر کښېناست، تر هر څه لومړی يې د احد شهيدان وستايل او د هغوی لپاره يې د بخشش دعاګانې وکړې، بيا يې وويل: [الله پاک په خپلو بندګانو کې يو چا ته واک ورکړ چې ايا په دنيا کې ژوندی پاتې کېږې او که د الله سره نعمتونه ته ورځې نو هغه د الله نعمتونه خوښ کړل]

د دې خبرې په مغز له ابوبکر رضي الله عَنْهُ پرته نور څوک ونه پوهېدل چې نبي ﷺ خپل ځان يادوي، هغه په ژړا شو او وېويل: د الله رسوله! له تا څخه مو ځانونه او بچيان زار او قربان شه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابوبکره! لږه ساه واخله...

بيا يې وويل: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ له کړکۍ پرته دې نور مسجد ته د ټولو خلکو دروازې بندې شي، د ځان لپاره مې له ده پرته بل غوره ترينه ملګری په علم کې نشته.

عبدالرحمن بن معلی راته د سعيد بن معلی د کورنۍ ځينو غړو په روايت وويل: نبي کريم ﷺ د خپلو خبرو په ترڅ کې دغه ورځ دا هم وويل: که په خلکو کې مې په خالصه دوستانه څوک نيولی نو ابوبکر رضي الله عَنْهُ به مې په سوچه دوستانۍ نيولی وی، خو ولې دواړه طرفه ملګرتوب او ايماني وروروولي ده، تر څو په جنت کې مو الله سره يو ځای کړي.

محمد بن جعفر بن الزبير راته د عروة بن الزبير او نور علماوو په روايت نقل کړل چې د اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په مشرۍ کې نبي کريم ﷺ لښکر تم کړ، هغه په خپل رنځ اخته شو، سرتړلی راووت او په ممبر کښېناست، چونکه خلکو د اسامة رضي الله عَنْهُ په مشرۍ داغ ولګو چې دا خو ماشوم او کشر هلک دی، په مهاجرينو او انصارو کې يې د جنګ په ماهرينو او بارسوخه خلکو مشرانو ولې وګماره؟

په الله يې وړ ثنا صفت وويل او بيا خلکو ته مخاطِب شو:

ای خلکو! اسامه رضي الله عَنْهُ په جنګي کاروان مشرتابه ومنئ، که تاسو يې قيادت تورنوئ نو د پلار قيادت مو ورله هم تورن کړی و، لوړه په رب لايزال چې اسامه رضي الله

عَنْهُ د دې جنګې کاروان د مشرۍ دومره جوګه دی لکه پلار يې چې د خپل وخت د جنګې کاروان د قيادت وړ او قابل و.

نبي کريم ﷺ نور له ممبر څخه راښکته شو او درد پرې لا پسې زيات شو او خلک هم په جنګې کاروان کې د وندې لرلو په خاطر توند شول.

اسامه رضي الله عَنْهُ او جنګي لښکر دواړه له مديني څخه باندې د يو فرسخ په اندازه لرې د جرف په مقام کې په دې خاطر تم شول چې د نبي کريم ﷺ اړوند به الله پاک څه پرېکړه کوي!

زهري وايي: عبدالله بن کعب بن مالک راته وويل چې په کومه ورځ نبي کريم ﷺ د احد شهيدانو لپاره بخشش وغوښت نو د نورو ارشاداتو ترڅنګ يې دا هم وويل: ای مهاجرينو! د انصارو اړوند له نېکې رويې څخه کار واخلئ، خلک مخ په وړاندې روان دي سرشمېرنه يې زياتيږي خو انصار په لومړي صورت همغسې کم دي، انصار زما ځانګړي رازداران دي چې ما ورته پناه راوړې ده، له نېکو کار سره يې ښه رويه وکړئ او له بد کار څخه يې بخشش اعلان کړئ.

نبي کريم ﷺ بيا له ممبر څخه راښکته او په داسې حالت کې کور ته ننوت چې مرض يې پرې نور هم حمله اور شو.

په خپلو کورونو کې ورته ام سلمه او ميمونه رضي الله عَنْهُمَا او د نورو مسلمانانو په کور ودانو کې ورته اسماء بنت عميس رضي الله عَنْهَا او خپل تره عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ راټول شول او په دې يې سلا مشوره وکړه چې د خولې په اوښکې کې ورته دارو درمل ورکړي، عباس رضي الله عَنْهُ وويل چې زه به ورته په اوښکې کې دارو واچوم.

ټولو ورته د خولې په اوښکو کې دارو درمل واچول خو چې په هوش کې راغی ويويل: دا مو راسره څه وکړل؟ ټولو ورته وويل: هر څه دې تره کړيدي.

نبي کريم ﷺ د حبشې په لور اشاره وکړه چې دا درو درمل ښځو له حبشو څخه راوړې دي، دا ډول دارو مو ولې راکول؟

عباس رضي الله عَنْهُ وويل: د الله پيغمبره! مونږ وډارېدو چې هسې نه په ډډ کې دې دانې نه وي راپورته شوې! نبي کريم ﷺ ورته وويل: الله پاک مې له دغسې کړاوجن رنځونو څخه ساتي، هغه مې په دې ډول ناجوړتيا نه اخته کوي، خو زما له کاکا پرته ټولو حاضريتو ته به دا دارو ورکړل شي، او رښتيا هم ميمونه رضي الله عَنْهَا چې روژه هم وه ورته د خولې په اوښکو کې دغه دارو واچول شول ځکه چې نبي کريم ﷺ ورته پرې سوګند پورته کړی و تر څو ټولو ته د خپل کار سزا ورکړل شي.

اسامة بن زید رضي الله عَنْهُ وایي: د نبي کریم ﷺ د سختې ناجوړتیا له کبله زه او خلک بېرته مدینې ته راستانه شول، زه نبي کریم ﷺ ته ننوتم، هغه له خبرو څخه ودرېدلی و، لاس به یې پورته کړاو په ما به یې کېښود، زه دومره پوهه شوم چې نبي کریم ﷺ راته دعا کوي.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: ما به له نبي کریم ﷺ څخه دا کلمات ډېر اورېدل چې (إِنَّ اللهَ لَمْ يَقْبِضْ نَبِيًّا حَتَّى يُخَيِّرَهُ) الله پاک تر هغه د پېغمبر ساه نه اخلي تر څو د ځان لپاره ښه انتخاب ونه کړي.

بیا وایي: نبي کریم ﷺ ته چې کله مرګ راغی نو اخیري خبره چې مې ترې واورېده دا وه (بَلِ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى مِنَ الْجَنَّةِ) بلکې په جنت کې مې رفیق اعلی ته بوځه.

ما له ځان سره وویل چې نور مونږ نه غواړي او یادمې شول چې هغه خو ویل: (إِنَّ نَبِيًّا لَمْ يُقْبَضْ حَتَّى يُخَيَّرَهُ).

په لمونځ کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ امامت

زهري وایي: حمزه بن عبدالله بن عمر راته وویل چې عایشې رضي الله عَنْهَا به ویل: په نبي کریم ﷺ چې ناروغتیا نوره هم پسې لا درنه شوه ویې ویل: [ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ووایئ چې خلکو ته لمونځ وکړي]

ما ورته وویل: د الله پېغمبره! ابوبکر رضي الله عَنْهُ خو ډېر نرم زړی او د کمزوري اواز څښتن دی، د قران لوستو په مهال هم ډېره ژړا ورځي، که بل څوک د امامت لپاره غوره کړې ایا ښه به نه وي؟

نبي کریم ﷺ بیا وویل چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ووایئ چې خلکو ته لمونځ وکړي. ما بیا خپله خبره تکرار کړه، هغه راته وویل: تاسو خو هسې د یوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ د تاوېلو ما وېلو ښځو په څېر یاست، ورشئ او ورته ووایئ چې د خلکو امامتي وکړي.

زما دې په الله قسم وي چې ما د خپل پلار ابوبکر -رَضِيَ اللهُ عَنْهُ- څخه د امامتۍ دنده اړول ځکه غوښتل چې زه ښه پوهېدم چې د نبي کریم ﷺ په ځای د بل چا ودرېدل خلک نه خوښوي، او له بل پلوه به پرې بیا خلک په هر څه کې بد پالي هم نیسي، نو ځکه مې زیار وویست چې د امامت لپاره یې انتخاب بل چا ته واړوم.

عبدالله بن زمعه بن الاسود بن المطلب بن اسد وایي: زه چې د نبي کریم ﷺ په مجلس کې د ځینې نورو مسلمانانو په ملتیا ناست وم او په نبي کریم ﷺ د ناجوړتیا دورانیه لا پسې سخته

شوه، بلال رضي الله عَنْهُ راغی او خبر يې کړ چې خلک د لمونځ انتظار کوي، نو نبي کريم ﷺ وويل: چا ته ووايئ چې لمونځ وکړي.

زه بهر شوم څه ګورم چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ نشته او عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د خلکو په منځ کې شتون درلود، زه راغلم او ورته مې وويل: عمره! مخکې شه او د خلکو امامتي وکړه، چونکه عمر رضي الله عَنْهُ لوړ غږی و په لوړ اواز يې لمونځ ادا کړ، کله چې يې نبي کريم ﷺ اواز واورېد وېويل: الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې نارضا دي، ولې ابوبکر رضي الله عَنْهُ چرته دی؟ استازی يې پسې واستو، هغه راغی او د عمر رضي الله عَنْهُ په امامتۍ کې ادا شوي لمونځ يې بېرته اعاده کړ.

عبدالله بن زمعه رضي الله عَنْهُ وايي: ما ته عمر رضي الله عَنْهُ وويل: خوار شې! دا دې راباندې څه وکړل؟ تا خو چې ما ته وويل مخکې لمونځ وکړه ما داسې اټکل کړل چې ګنې رسول الله ﷺ درته ويلي دي، ورنه ما هېڅکله هم د خلکو ا مامت نه کو.

ما ورته وويل: که څه هم ما ته نبي کريم ﷺ امر نه و کړی خو د ابوبکر رضي الله عَنْهُ د نه شتون له کبله مې ته د امامت جوګه وليدې او درته مې وويل.

ابن اسحاق وايي: زهري ويل چې انس بن مالک رضي الله عَنْهُ راته وويل: د کومې دوشنبې په ورځ چې رسول کريم ﷺ وفات شو د سهار په مهال يې راځړول شوې پرده پورته او دروازه يې خلاصه کړه، خلک يې وليد چې په لمونځ ولاړ دي، نبي کريم ﷺ د عايشې رضي الله عَنْهَا د کور دروازه بېرته کړه او راووت، نږدې وه چې د خلکو ليدو سره د نبي کريم ﷺ په جوړتيا د بې سارې خوشخالي له کبله د خلکو لمونځ ګډ وډ شي، د هغه په ليدو سره د خلکو په زړونو پروت غم وکوچېد، نبي کريم ﷺ يې هم د لمونځ په خورا ښه کيفيت او ادا ډېر خوشحاله شو، او ورته يې اشاره وکړه چې ولاړ اوسئ.

د خوشحالۍ په دغسې موډ کې ما نبي کريم ﷺ هېڅکله هم نه و ليدلی او بېرته لاړ ننوت، خلکو اټکل کړه چې نبي کريم ﷺ نور صحتمند او جوړ شو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ هم د ډېر ډاډ له کبله په (سُنح) کې خپل کور ته ستون شو.

محمد بن ابراهيم بن الحارث راته د قاسم بن محمد په روايت وويل چې نبي کريم ﷺ د عمر تکبير واورېد وېويل: [ولې ابوبکر چرته دی؟ په دې تقسيم الله پاک او مسلمانان دواړه نارضا دي] که عمر رضي الله عَنْهُ له دې څخه استنباط کړی خپل قول د مړينې په مهال نه وی کړی چې [که زه څوک وګمارم نو د خليفه لومړی تعين هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر ښه دی[1] او که خليفه ونه ګمارم نو نه تعين يې هم هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر

(١) له دې څخه يې موخه ابوبکر رضي الله عنْهُ دی.

بهتره او غوره دی[1]] نو مسلمانانو په کې هېڅ شک او شبهه نه لرله چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ انتخاب د نبي کريم ﷺ له اړخه شوی دی.

له دې څخه وروسته خلک وپوهېدل چې نبي کريم ﷺ له ځان نه وروسته هېڅ څوک هم خليفه نه و ګمارلی.

ابوبکر بن عبدالله بن ابي مُلَيکه رضي الله عَنْهُ وايي: ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې د خلکو په امامت بوخت و، نبي کريم ﷺ د همدغې سهار لمونځ د دوشنبې په روځ سر تړلی راووت، د نبي کريم ﷺ د راوتو سره خلک ډېر خوشحاله شول، ابوبکر رضي الله عَنْهُ وپوهېد چې خلک د خوشحالی دغه ډول څرګندونې له نبي کريم ﷺ پرته نور هېڅ چا ته هم نه کوي، نو له خپل ځايه په شا راروان شو، نبي کريم ﷺ له وروسته په شا کې زور ورکړ او بېرته يې مخکې کړ او خپله د ابوبکر رضي الله عَنْهُ ښی اړخ ته کېناست او ورته يې وکړه چې د خلکو لپاره لمونځ تر پايه ورسوه، د لمونځ له بشپړېدو وروسته يې خلکو ته مخ کړ او ويويل: [ای خلکو! د اور لمبې د غومبرو په انتها کې دي، ستاسو ترمخې د تورو تيارو شپو په څېر فتنې راروانې دي او زه درته په رب لايزال لوړه پورته کوم چې زه تاسو ته هېڅ ملامت نه يم، د قرانکريم د حلالو پرته مې درته نور څه نه دي حلال کړي، او نه مې درته د قرانکريم له حرامو پرته څه حرام کړي دی]

ابوبکر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: نبی کريم ﷺ چې له خپلو ارشاداتو اوزګار شو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل[زمونږ د خوښې او غوښتنې سره سم ان شاء الله چې اوس مهال د الله پاک په ځانګړې لورينې سره روغ جوړ او سلامت يې، نن د بنت خارجه نوبت هم دی، ايا زه ولاړ شم؟ هغه ورته وويل: هو ولاړ شه، نبي کريم ﷺ خپل کور او ابوبکر رضي الله عَنْهُ په سُنح کې خپل کور ته ولاړ.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبی کريم ﷺ له اړخه د رنځ په پنځمه ورځ علي رضي الله عَنْهُ راووت، خلکو ورڅخه وپوښتل چې په نبي کريم ﷺ باندې شپه څنګه تېره شوه؟ هغه وويل: نبی کريم ﷺ جګ جوړ او په صحت سمبال دی، عباس رضي الله عَنْهُ له لاسه ونيو او درې ځل يې ورته وويل ته له لښتې پرته په نور څه نه سمېږې، لوړه په رب لايزال چې د نبی کريم ﷺ په مخ کې مې د نورو عبدالمطلب زو په څېر د مرګ نښې وليدې، له نبي کريم ﷺ څخه بايد په تونديې وپوښتو چې که د خلکو لارښوونې او مشري زمونږ ميراث وي چې حق يې ادا کړو، او که د بل چا حق وي نو چې نبي کريم ﷺ پوهه کړو چې زمونږ اړوند ورته نېک ارشادات وکړي.

(١) له دې څخه يې موخه نبي کريم صَلّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم دی، د مزيد وضاحت لپاره د محب الطبري ليکنه [الرياض النضرة: ٢ / ٧٤] وګوره.

علي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: لوړه په رب لایزال چې دغې ته چمتو نه یم څکه که له مشرۍ څخه یې وژغورلو نو هېڅ څوک به یې راته رانه کړي.

خو چې د دغې ورځ د ماسپښین په مهال تودوخه لاپسې سخته شوه نبی کریم ﷺ وفات شو.

عایشه رضي الله عَنْهَا وايي: په دغه ورځ چې نبي کریم ﷺ وفات شو له مسجد څخه زما خونې ته راننوت او په غېږه کې راته تکیه شو، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ له کورنۍ څخه دغه مهال څوک راننوتل او په لاس کې ورسره مسواک و، هغه مسواک ته داسې کتل لکه چې یې غواړي، ما ورڅخه وپوښتل چې د الله رسوله! ایا خوښه دې ده چې مسواک درته درکړم؟ هغه راته کړه: هو.

ماورڅخه مسواک واخست، ښه مې پوس کړ او بیا مې ورته ورکړ، مسواک یې دومره ښه استعمال کړه چې ما کله هم داسې نه و لیدلی، بیا یې مسواک کېښود او زما په غېږه کې لا پسې درون شو، ما چې یې مخ ته وکتل سترګې یې ولاړې وې او ویل یې [په جنت کې راته رفیق الاعلی خوښ دی].

ما ورته وویل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې ته یې په رښتوني راستولی یې چې اختیار درکړل شو او تا د ځان لپاره غورچاڼ وکړ، او بیا نبي کریم ﷺ وفات شو.

ابن اسحاق وايي: یحي راته د خپل پلار عباد بن عبدالله بن الزبیر په روایت وویل چې هغه د عایشې رضي الله عَنْهَا نه اوریدلي و: [نبي کریم ﷺ زما په نوبت کې، زماپه غېږه او زما د سینې او ګوګل ترمنځ وفات شو، په دې جریان کې مې له چا سره هېڅ ظلم او زیاتی نه دی کړی، لویه تېروتنه مې دا وه چې نبي کریم ﷺ کله هم وفات شو نو ما یې سر له زنګون څخه پورته کړ او په بالښت مې کېښود، له غم او درد څخه مې د نور ښځو سره خپله سینه او مخ وهل].

ابوهریرة رضي الله عَنْهُ وايي: د نبي کریم ﷺ له مړینې وروسته عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ خلکو ته مخاطِب او وېویل: [ځیني منافقان اټکلوي چې نبي کریم ﷺ وفات شوی دی، خو ولې زه درته په الله لوړه پورته کوم چې هغه نه دی مړ شوی، بلکې د موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ په څېر هغه هم د څلوېښتو ورځو په موده د خلکو له سترګو پناه او خپل رب ته تللی دی، او قسم په الله چې د هغه په څېر به بېرته مونږ ته راستون شي، که د هغه د مرګ له اوازو څخه دغه خلک راستانه نه شي، نو هرومرو به یې خپې او لاسونه قطع کړی شي]

ابوهریره رضي الله عَنْهُ زیاتوي چې دغه مهال ابوبکر رضي الله عَنْهُ د ورسېدلي راپورونو له مخې د مسجد دروازې ته راورسېد، په هېڅ چا یې غم غرض ونه کړ او په چټکه د عایشې رضي الله عَنْهَا کور ته ننوت او نبي کریم ﷺ د خونې په اړخ کې څادر کې نغښتل شوی و، او له یمنې پوښاک څخه پرې له پاسه بل څادر پروت و، د نبي کریم ﷺ په لور وټپېد او له مخ مبارک څخه یې پرده پورته کړه، ښکل یې کړ او ورته یې وویل:

[زما پلار او مور درځخه قربان شه، خپله برخه مرګ دې وګوټ او دوباره به بل مرګ هېڅکله ونه ګوټې] پرته ټوټه يې پرې ببرته راخپره کړه، عمر رضي الله عَنْهُ چې لا په خبرو خلکو ته بوخت ورته وويل: عمره! لږه ساه واخله او غلی شه، خو ولې عمر رضي الله عَنْهُ يې خبره وانه اورېده او خپلو خبرو ته يې دوام ورکړ، ابوبکر رضي الله عَنْهُ وپوهېد چې عمر رضي الله عَنْهُ نور نه خاموشه کيږي، خپلې خبرې يې پيل کړې، خلکو يې د خبرو اورېدو سره عمر رضي الله عَنْهُ پرېښود او ده ته متوجه شول.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ په لوی او ستر الله پاک باندې د هغه شان سره لائق حمد او ثنا وروسته وويل: ای خلکو! څوک چې د محمد ﷺ په عبادت بوخت وو نو خبر شئ چې هغه وفات شو، او د چا شغل چې د الله پاک عبادت کول و نو خبر شئ چې هغه ژوندی ذات دی چې هېڅ مرينه پرې نه راځي او بيا يې دا ايت ولوست ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ﴾[1].

ابوهريرة رضي الله عَنْهُ وايي: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ دايت لوستو سره خلک داسې شول لکه دغه ايت چې همدا اوس نازل شوی وي، له اورېدو سره ګردو راغلو خلکو به دغه ايت زمزمه کو.

ابوهريره رضي الله عَنْهُ مزيد وايي: عمر رضي الله عَنْهُ وويل: لوړه په رب لايزال چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ څخه د ايت په اورېدو سره لوی دهشت او حېرانتيا واخستم، خپو مې هم ونه شو کولای چې راټينګ مې کړي نو په ځمکه پرېوتم، او په دې مې باور راغی چې نبي کريم ﷺ په رښتيا وفات شوی دی.

د بنو ساعده د سقيفې پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي کريم ﷺ له مړينې سره ګرد انصار د بنو ساعده په سقيفه کې سعد بن عبادة رضي الله عَنْهُ ته راغونډ شول، علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او طلحة بن عبيدالله رضي الله عَنْهُمْ د فاطمې رضي الله عَنْهَا په کور کې سره جلا شول، د بنو عبدالاشهل د کورنۍ غړی اسيد بن الحضير رضي الله عَنْهُ په شمول ګرد مهاجرين ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته راغونډ شول.

(١) سورت ال عمران: (١٤٤). ژباړه: محمد ﷺ د الله پاک د تېر شوو استازو په څېر استازی و، ولې که محمد ﷺ وفات او يا يې څوک ووژني نو ايا تاسو به ببرته په وروسته (کفر ته) ګرځئ؟ څوک چې هم کفر ته ببرته ستون شي نو الله پاک ته هېڅ زيان نه شي اړولی، او شکر ګوزار مخلوق ته به الله پاک نېکه او ښايسته بدله ورکړي.

نا څاپه ابوبکر او عمر رضي الله عَنْهُمَا باندې چا غږ کړ چې دبنو ساعده په سقيفه کې انصار د سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ د مشر په ګمارلو بوخت دي، د نبوت کورنۍ چې لا اوس مهال د نبي کريم ﷺ د تدفين د چارو دسمبالښت په خاطر د مړيني په بېلابېلو اړوند کارونو بوخت دي د خپل کور دروازه بنده کړې ده، نو که اړتيا وينئ نو خلک له جلا کېدو مخکې سره راغونډ کړئ.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي چې ما ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته وويل: راځه چې ورشو او وګورو چې انصار سره څه کوي؟

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د عمر رضي الله عَنْهُ په اخري حج کې زه د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُ د منی په کور کې وم او قران به مې ورته وايو، دغه مهال هغه د عمر رضي الله عَنْهُ سره و، هغه خپل کور ته په داسې حالت کې راستون شو چې ما يې انتظار کو، راغی او راته يې وويل: داسې څوک به نه وي چې عمر رضي الله عَنْهُ وخبروي چې د داسې سړی اړوند څه نظر لري چې وايي: که عمر رضي الله عَنْهُ ومړ نو زه به د فلانکي سره په خلافت بيعت کوم، ځکه چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره بيعت له پياوړې مشورې له مخې نه بلکې ناګهاني کار و.

هغه وايي: عمر رضي الله عَنْهُ په غصه شو او وېويل: نن ماسخوتن به زه خلکو ته له لمونځ نه وروسته ودرېږم او له هغه چا څخه به ورته د ډار احساس ورکړم چې له مهاجرينو څه د واک واګې په بله وړي، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُ وايي ما ورته وويل له احتياط نه کار واخله او داسې چرته ونه کړې!! د حج په موسم کې زياتره هغه خلک راغلي دي چې کم عقل او بې وقوفه دي، خو که خلکو کې خطيب ودرېږي نو همدوی به درته تر هر چا نزدې وي، او ما سره له خبرو دې دا ډار محسوسوم چې دوی به دې په خبرو په سمه توګه پوهه نه شي، او هر يو به د اسلامي قلمرو په خپل خپل ځايونو کې درواغ خپاره کړي او ستا د خبرې صحيح مفهوم به ادا نه کړی شي، تر هغه زغم اوباسه تر څو د سنت خوني مدينې ته ولاړ شې، هلته به د علماوو او باعزته مشرانو سره خبره شريکه کړې، هغوی به دې په خبره هم پوهه شي او ارزښت به يې هم وپيژني، عمر رضي الله عَنْهُ وويل: مدينې ته په رسېدو به هرومرو زه دا خبره په ډاګه کوم.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د ذي الحجې په اخرو ورځو کې مونږ مدينې ته ورسېدو، د جمعې د ورځې د زوال سره مسجد ته په چټکۍ ولاړم، د ممبر ترڅنګ سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُ هم ناست و، زه يې ترڅنګ دومره جوخت کېناستم چې ورنونه مې د هغه له ورنونو سره جوخت ولګېدل، څه ګورم چې عمر رضي الله عَنْهُ د ممبر په لور راروان دی، ما سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُ ته وويل: نن به عمر رضي الله عَنْهُ د ممبر پر سر داسې څه ووايي

چې له خلیفه کېدو څخه تر دې مهال یې دغسې څه نه دي ویلي، هغه راته کړه: دا به لا څنګه خبرې وي؟ چې تراوسه یې نه دي کړي! خو بهر کیف زما خبره پرې ښه ونه لګېده، عمر رضي الله عَنْهُ په ممبر کېناست، مؤذن چې کله له اذان څخه فارغ شو وپاڅېد او په الله یې د هغه شان وړ حمد او ثناء وویله او بیا خلکو ته وویل: [نن ورځ ستاسو پام قابل غور خبرې ته راړول غواړم چې ډېره اړینه خبره ده، خو نه پوهېږم شاید له مړیني مخکې مې دغه پېښه منځ ته راشي، څوک چې په خبرو وپوهیږي نو تر هغه ځای دې ورسوي چې سورلۍ یې تللای شي، خو که د پیغام په فهم کې څوک وېره محسوسوي نو پر ما ددروغو تړلو ورته هېڅ جواز نشته.

الله مونږ ته محمد ﷺ د خپل استازي په صفت راستولی و او ورته یې اسماني کتاب هم ورکړی و، له جملې څخه یې یرې د رجم ایت هم نازل کړی و، دغه ایت مونږ هم لولو او هم یې په معنی او مغز پوهیږو، د رجم حد نبي کریم ﷺ په خپله هم او مونږ ورڅخه وروسته قائم کړی دی، دا احساس راته کیږي چې هسې نه په خلکو کې زمانه اوږده شي او ووایي چې د الله په کتاب کې خو د رجم ایت نشته، نو د الله پاک رالیږلې حد په پرېښودو به ګمراه شي، او حالانکه د شادي شده سړي او ښځې لپاره د رجم حد هله ثابتیږي چې ګواهان پرې شتون ولري، یا ښځه امېدواره شي او یا په دواړو کې یو اعتراف وکړي.

مونږ د الله پاک په کتاب کې دا هم لوستلي دي چې له خپلو پلرونو څخه انکار مه کوئ، که څوک له پلار څخه انکار وکړي نو کفر ته به پرې ورسیږي.

په دې ښه وپوهېږئ چې نبي کریم ﷺ فرمایي: (لاَتَطْرُوْنِيْ كَمَا أُطْرِيَ عِيْسَى بْنُ مَرْيَمَ، وَقُوْلُوْا عَبْدُ اللهِ وَرَسُوْلَهُ).

ژباړه: د عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ په څېر راپه کې ظلم او زیاتی مه کوئ، بس دومره وایئ چې هغه د الله بنده او رسول دی.

له یو چا څخه راته رسیدلي دي چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ خلافت ناڅاپي او غیر محکمه پېښه شمېري، او وایي چې که عمر رضي الله عَنْهُ ومړ نو زه به د پلانکي سره بیعت کوم، که څه هم د هغه خلافت نابېره منځ ته راغی خو الله یې له شر څخه هم وساته، په تاسو کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په څېر هېڅ څوک نشته خپل اوښان او اسونه به د هغه بدیل او نظیر کې ستړي کړي خو تر لاسه به یې نه کړي.

که د مسلمانانو له سلا مشورې پرته څوک د چا سره بیعت وکړي نو بیعت یې هم دروست نه دی او دواړه به وژلی شي.

د نبي کریم ﷺ د مړیني په مهال د انصارو ورونو سره مو منځنۍ پېښه داسې راغله چې زمونږ ضد کړوایي یې وکړه، د بنو ساعده په سقیفه کې یې ټول مخه ور او سپین ږیري سره راټول شول، له مونږ څخه علي بن ابي طالب، زبیر بن العوام او نور هغه څوک چې د دواړو سره

وو پاتې شول، مهاجرين ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته راغونډ شوي وو، ما ورته وويل: راځه چې خپلو انصارو ورونو ترڅنګ ولاړ شو چې څه روان دي، په لاره کې راسره دوه نېک او صالحه خلک مخامخ شول او د انصارو راپېښېدو اړوند يې راسره خبرې شريکې کړې، او راڅخه يې وپوښتل چې ای مهاجرينو! چرته روان ياست؟ مونږ ورته وويل چې د راپنډ شوي انصارو تر حضوره د ورتګ اراده لرو، دواړو وويل: پام کوئ هلته نزدې ولاړ نه شئ او خپلې چارې مو خپله سمبال کړئ، ما ورته وويل: مونږ به هرومرو ورځو، ورغلو ترڅو د بنوساعده سقيفې ته ننوتو څه ګورو چې ترمنځ يې په څادر کې رانغښتل شوی سړی ناست دی، ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغوی وويل: سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ دی، ما وپوښتل چې ولې کوږ نسکور ناست دی؟هغوی راته وويل: تبې اخستی دی، زمونږ له کېناستو سره يې خطيب وپاڅېد او په الله پاک يې ورږ ثنا وويله او بيا يې وويل: مونږ د الله د دين مرستندويه او د اسلامي دين ځانګړي جنګيالي يو، او تاسو مهاجرين زمونږ څخه يو برخه تشکيلوې او له باندېو څخه راغلي ياست (يا په ارام اوسکون راغلي ياست).

عمر رضي الله عَنْهُ زياته کړه چې هلته مو وليدل چې زمونږ بيخ کني يې کوله او خلافت يې هم راڅخه په جبر زور اخست، خطيب چې يې کله خاموش شو نو ما له ځان سره ډېرې ښې خبرې په ذهن کې راغونډې کړې وې او غوښتل مې چې خلکو ته يې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په شتون کې وکړم، خو ولې ابوبکر رضِيَ الله عَنْهُ راته وويل چې تلوار مه کوه، چونکه ابوبکر رضي الله عَنْهُ له ما څخه ډېر پوهه او قابل احترام و نو ما نه غوښتل چې هغه غصه کړم نو خاموش کېناستم، خو لوړه په رب لايزال چې د کومو خبرو پايلې ما ته نېکې برېښېدې زما ټولې خبرې يې د خپل خطاب په لومړيو کې وکړې چې زما له خبرو سره مساوي او يا هم ترې ډېرې ښې وې.

بيا يې وويل: تاسو چې د کوم فضيلت دعوه لرئ په رښتيا هم چې ورږ يې ياست، خو له قريشو پرته عربان د هېڅ چا قيادت او مشري نه مني، ځکه چې په ګردو عربانو باندې قريش له نسب او حسب او د کورنۍ له مخې ډېر ښه دي، ستاسو د قيادت لپاره زه په دې دوو کې يو غوره کوم خو چې ستاسو څوک خوښ وي ورسره بيعت وکړئ، زه او ابوعبيده رضي الله عَنْهُمَا يې له لاسه ونيولو او هغه مو ترمنځ ناست و، له دې پرته يې نورې هېڅ خبرې په ما بدې نه وې لګېدلې.

خو لوړه په رب لايزال که له تن څخه مې څوک سر په توره ووهي دا به راته له دې څخه بهتر وي چې زه دې د داسې خلکو قيادت وکړم چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ په کې شتون لري.

دغه مهال يو انصاري وپاڅېد او وېويل: زه د انصارو خورا شريف او باوقاره او د هغوی د نېکې مشورې ځای يم، بايد يو امير له تاسو څخه او يو امير زمونږ غړی هم وي.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي: د دې خبرې سره سم دستي اله ګوله او شور مجار راپورته شو او له ګډوډې څخه مې وېره احساس کړه، ما غږ کړ چې ابوبکره! رضي الله عَنْهُ لاس دې راوږد کړه، هغه لاس اوږد او ما ورسره بيعت وکړ، بيا ورسره ټولو مهاجرينو بيعت وکړ او بيا ورسره

انصارو ورونو، وروسته مو په سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ باندې ورټوپ کړ، چا وویل چې سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ ګوره مړ کوئ! ما ورته وویل: الله دې مړ کړي.

زهري وايي: عروه بن زبير رضي الله عَنْهُ راته وويل چې د عمر رضي الله عَنْهُ په خبرو له دوو نېکو خلکو څخه مراد عويم بن ساعده او بل د عجلان له کورنۍ غړی معن بن عدي رضي الله عَنْهُمَا دي.

د عويم بن ساعده رضي الله عَنْهُ اړوند خبرېدلي يوو چې د نبي کريم ﷺ څخه چا وپوښتل چې ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ﴾[1] کې الله پاک چا ته اشاره کړې ده؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: په دوی کې غوره ترين انسان عويم بن ساعده رضي الله عَنْهُ دی.

او د معن بن عدي رضي الله عَنْهُ اړوند راته داسې راپورونه رسيدلي دي چې نبی کريم ﷺ کله هم وفات شو، خلکو بې تحاشا وژړل او هر چا افسوس کو چې کاشکې له نبي کريم ﷺ مخکې مړ شوی وای، هسې نه په فتنو او ازمېښت کې ولوېږو!!

خو ولې معن بن عدي رضي الله عَنْهُ وويل: د نبي کريم ﷺ له مړينې وړاندې هېڅکله د خپل مرګ ارمان نه کوم، تر څو زه له مړينې وروسته يې په صداقت داسې عقيده ولرم لکه د هغه په دور حيات کې مې چې ورباندې څنګه عقيده درلوده.

هغه و چې معن بن عدي رضي الله عَنْهُ د مسيلمة الكذاب ضد جهادي مبارزه کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په خلافت کې له دينا څخه شهيد ولاړ.

زهري وايي: انس بن مالک رضي الله عَنْهُ راته وويل: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره په سقيفه کې د بيعت په سبانۍ ورځ ابوبکر رضي الله عَنْهُ په ممبر کېناست، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ نه مخکې عمر رضي الله عَنْهُ وپاځېد او په الله پاک يې د هغه د شان وړ ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: ما تاسو ته پرون خبره کړې وه چې نه د الله پاک په کتاب کې شتون لري او نه مې له رسول الله ﷺ څخه اورېدلې ده، خو چونکه نبي کريم ﷺ به زمونږ د ژوند چارې خپله سمبالولې، له ځان څخه يې وروسته تاسو ته د الله پاک هغه کتاب تل پرېښود چې الله پرې هغه ته هم هدايت کړی و، که تاسو پر دغه کتاب منګولې ټينګې کړئ، الله پاک به پرې تاسو ته هغه هدايت وکړي چې خپل پيغمبر ته يې پرې کړی و، ستاسو د ژوند اړوند چارو د ښه سمبالښت لپاره الله پاک د نبي کريم ﷺ د غار ملګری چې په تاسو ټولو غوره والی لري ددغې دندې لپاره وګماره، تاسو ټول راولاړ شئ او ورسره بيعت وکړئ.

په سقيفه کې له شوي بيعت وروسته خلکو د ابوبکر - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - سره په دغه عام تام بيعت کې شرکت وکړ.

(۱) سورت توبه: (۱۰۸). ژباړه: په قباء کې داسې خلک دي چې له طهارت سره مينه لري، او پاک د صفا خلکو سره مينه لري.

بيا ابوبکر رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او په الله پاک يې د هغه لايق ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: [ای خلکو! زه دربانديې مشر وګمارل شوم خو له تاسو بهتر نه يم، که په نېکيې لار رهی وم نوملاتړ مې وکړئ او که په کږو نسکورو روان وم نو اصلاح مې وکړئ، رښتيا امانت دی او دروغ خيانت دی، په تاسو کې کمزورترين بې توانه خلک مې په نېز دومره قوي دي چې تر څو غصب شوي حقوق يې له نورو څخه واخلم، او په تاسو کې د ملاتړ او قوت خلک ما ته دومره کمزوري دي چې ورڅخه بېرته غصب کړي د نورو خلکو حقوق واخلم -ان شاء الله-، تر کومه او چرته چې څوک د الله پاک په لاره کې جهاد ته شاه کړي، نو الله به يې ذليله او رسوا کړي، او چرته او کوم ځای کې چې فاحشي او بدفعلي عامه او خپره شي مګر الله پاک ټولو هستوګنوالو ته په يو ځېر عذاب ورکوي، تر څو چې ما د الله پاک او د هغه د رسول پيروي کوله نو زما د خبرې اوريدونکي او منونکي جوړشئ، خو که دالله پاک او د هغه د رسول ﷺ نافرماني مې پيل کړه په تاسو د پېروکارۍ هېڅ حق نه لرم، الله دې دربانديې رحم وکړي لمونځ ته ودرېږئ].

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: لوړه په رب لا يزال چې د عمر رضي الله عَنْهُ سره د هغه د خلافت په دور کې د څه کار پسې روان وم چې له ما پرته ورسره نور هېڅ څوک نه وو، راته يې وکتل او خپله خپه يې په دوره ووهله او بيا راته کړه: ابن عباسه! تا پتيلي ده چې د نبي کريم ﷺ د مړينې په ورځ مې هغه خبرې ولې کولې؟

ما ورته کړه چې اميرالمومنين! دا به تا ته ښه علم وي، زه نه پوهېږم چې ولې؟

هغه وويل: په هغې خبرو د قران دې ايت هڅولی وم چې ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾(١).

ما داسې انګېرول چې ګڼې رسول الله ﷺ به تر هغه ژوندی وي چې د امت په وروستني عمل باندې هم ګواهي ورکړي.

د نبي ﷺ کريم د تدفين مراسم

ابن اسحاق وايي: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره له عام بيعت څخه وروسته د سه شنبې په ورځ د نبي کريم ﷺ د تدفين د مراسمو په سرته رسولو خلکو خپل پامونه راواړول.

عبدالله بن ابي بکر، حسين بن عبدالله او نور ملګرو راته وويل: علي بن ابي طالب، عباس

(١) سورت بقره: (١٤٣). ژباړه: له دې کبله مو منځنی امت ګرځولي يئ چې په ټېرو خلکو باندې ګواهي ورکړئ او ستاسو رسول به په تاسو باندې ګواهي ورکوي.

بن عبدالمطلب، فضل بن عباس، قثم بن العباس، اسامة بن زيد او د نبي کريم ﷺ غلام شقران رضي الله عَنْهُمْ د نبي کريم ﷺ د غسل او تغسيل مراسم انجام کړل.

له بنو عوف څخه اوس بن خوليّ رضي الله عَنْهُ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته وويل: ای علي! ستا دې په الله قسم وي چې مونږ ته په نبي کريم ﷺ کې زمونږ برخه راکړه، هېره دې نه وي چې اوس بن خوليّ رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ بدري ملګری هم و، نو هغه ته یې د ننوتو اجازه ورکړه او د نبي کريم ﷺ ته په غسل ورکولو کې يې ونډه واخسته.

علي رضي الله عَنْهُ خپلې سينې ته تکيه کړی و او لاسونه به يې پرې مږل، لاسونه يې پرې په داسې حالت مږل چې په نبي کريم ﷺ باندې خپل کميس پروت و او لاسونه به يې پرې له بره وهل، او دا به يې ويل چې: د الله پېغمبره! زما پلار او مور درڅخه قربان شه په ژوند او مړينه يو څېر خوش بودار او معطر يې، عباس، فضل او قثم رضي الله عَنْهُمْ به اړو راړو، اسامه او شقران رضي الله عَنْهُمَا پرې اوبه راړولې.

د نورو مړو په څېر له نبي کريم ﷺ څخه بيخي فضولات نه دي حس شوي.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي کريم ﷺ ته د غسل ورکولو په مهال خلکو خبرې او مشورې کېدې وېې شوې چې ايا نبي کريم ﷺ ته د نورو مړو په څېر غسل ورکړی شي چې پوښاک ترې وويستل شي او که نه د خپل پوښاک په شتون کې ورته غسل ورکړل شي.

دغه مهال الله پاک په ټولو خلکو پرکالي راوسته، هېڅ څوک داسې پاتې نه شو چې خوبوړی نه و، د کور له يو پلوه اواز وشو خو هېڅ پته ونه لګېده چې اواز چا وکړ! او وېويل: پيغمبر ته په داسې حالت کې غسل ورکړئ چې خپل لباس پرې پروت وي، د کميس له پاسه به يې پرې اوبه اړولې او د کميس له پاسه به يې پرې لاسونه راښکل.

ابن اسحاق وايي: بيا چې کله خلک د نبي کريم ﷺ له غسل څخه اوزګار شول نو په دريو جامو کې يې ورته کفن ورکړ، دوه جامې د يمن صحار نومې ښار جوړې وې او بله يې کتاني څادر و چې پکې راونغښتل شو.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبي کريم ﷺ ته د قبر تيارولو لپاره چې خلکو کله اراده وکړه، نو ابوعبيده بن الجراح رضي الله عَنْهُ به شق (کنده) د مکې والا په څېر ويسته او ابو طلحه زيد بن سهل رَضِیَ الله عَنْهُ به د مديني والا په څېر لحد ويسته، عباس رضي الله عَنْهُ دوه کسان راوغوښتل او دواړو پسې يې استازی واستول او وېويل: ای الله! چې کوم قبر د رسول الله ﷺ سره لايق وي هغه سړی مخکې راوله، د ابو طلحه پسې تللي استازي ابوطلحه خبر کړ، هغه راغی او لحد يې جوړ کړ.

د سه شنبې په ورځ د نبي کريم ﷺ د غسل او تکفين له مراسمو څخه له اوزګارېدو

وروسته د خلکو خبرې یو له بله بدلې شوې، چا ویل چې باید په مسجد کې تدفین شي خو ولې نورو ویل چې باید د ملګرو سره یو ځای خاورو ته وسپارل شي.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وویل: ما له نبي کریم ﷺ څخه اوریدلي دي چې [پیغمبران هغه ځای دفن کیږي چې چرته وفات شي].

په کوم ځای چې نبي کریم ﷺ وفات شوی و له هغه ځایه یې توشک پورته کړ او ورله قبر تیار کړی شو.

له دې پړاو وروسته پرې خلک له امام پرته ډلې ډلې راغلل او د جنازې لمونځ یې پرې ادا کړ، د خلکو له اوزګارېدو وروسته ښځې بیا په دریم پړاو کې ماشومان راغلل.

د چهارشنبې شپې په نیمه کې نبي کریم ﷺ خاورو ته وسپارل شو.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: د نبي کریم ﷺ د دفن اړوند راته هله پته ولګېده چې د چهارشنبې په شپه مو د بېلچو اوازونه واورېدل.

ابن اسحاق وایي: د نبي کریم ﷺ قبر ته ورښکته شوي هستي هر یو علي بن ابي طالب، فضل بن عباس، قثم بن العباس او د نبي کریم ﷺ غلام شقران رضي الله عَنْهُمْ وو.

اوس بن خوليّ رضي الله عَنْهُ علي رضي الله عَنْهُ ته وویل: ستا دې قسم وي چې په نبي کریم ﷺ کې مونږ ته خپله برخه راکړه.

هغه ورته وویل: راځه قبر ته راښکته شه نو د نورو خلکو سره یو ځای راښکته شو.

کله چې نبي کریم ﷺ په لحد کې کېښودل شو، شقران د نبي کریم ﷺ زوندېدار څادر چې پر ځان به یې هم اچو او پرې کښېناسته به هم راواخست او ورسره یې په قبر کې دفن کړ، اوویویل: لوړه په رب لایزال چې له تا څخه وروسته به هېڅ څوک دا څادر وانه اچوي.

ابن اسحاق وایي: څادر یې هم نبي کریم ﷺ سره ښخ کړ.

مغیرة بن شعبه رضي الله عَنْهُ هغه څوک دی چې وروسته ورڅخه بیا چا نبي کریم ﷺ نه دی لیدلی، هغه وایي: ماخپله ګوتمه قصداً قبر ته ګوزار کړه او غږ مې کړ چې قبر ته راڅخه ګوتمه ولویده، په دې خاطر چې زه به هغه څوک جوړ شم چې له ما وروسته به نبي کریم ﷺ ته چا لاس نه وي وروړی.

ابوالقاسم مِقْسَم له خپل بادار عبدالله بن الحارث بن نوفل څخه روایت کوي چې هغه ویل: د عمر یا عثمان -رضي الله عَنْهُمَا- په دور خلافت کې ما د علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ په ملتیا عمره کوله، هلته د خپلې خور ام هانئ رضي الله عَنْهَا سره میلمه شو، له عمرې ادا وروسته

ورته د غسل لپاره اوبه تيارې کړی شوې، چې له غسلو څخه کله راوزګار شو ځينې عراقيان يې حضور کې عرض شول او ورته يې کړه چې مونږ درڅخه پوښتنه لرو، او خوښه ګڼو چې ته مو پوښتنه ځواب کړې، هغه ورته وويل: زما په اند لکه چې مغيره بن شعبه رَضِيَ الله عَنْهُ به درته ويلي وي چې له هغه وروسته چا نبي کريم ﷺ نه دی ليدلی، هغوی وويل: هو، علي رضي الله عَنْهُ وويل: له قثم بن العباس رضي الله عَنْهُ پرته چا نبي کريم ﷺ وروسته نه دی ليدلی.

عبيد الله بن عبدالله بن عتبه له عايشې رضي الله عَنْهَا څخه روايت کوي چې په نبي کريم ﷺ چې کله تبه سخته شوه نو سور رنګې لويه دوه خطيزه چپن ورسره وه، په مخ به يې اچوله او بېرته به يې لرې کوله، او دا به يې ويل: [هغه قومونه دې الله تباه کړي چې د خپلو پېغمبرانو له قبرونو څخه مسجدونه جوړوي] په دې کلماتو سره يې خپل امت ډارو چې داسې ونه کړي.

عايشه -رضي الله عَنْهَا- وايي: د نبي کريم ﷺ اخرنۍ خبره دا وه چې [د عربانو په جزيره به دوه دينونه نه پرېښودل کيږي].

ابن اسحاق وايي: د نبي کريم ﷺ په مړينه د خلکو غم او درد لويه بلا شوه، ما ته د را رسيدلي خبر له مخې به عايشې رضي الله عَنْهَا ويل: د نبي کريم ﷺ له وفات سره سم عربان مرتد شول، د بيا ځل لپاره يهوديت او نصرانيت ريني بوخي شول، نفاق په ښکاره توګه راڅرګند شو، مسلمانان د ژمي په شپه د بادو باران وهلو بزو (وزو) رمې په څېر تيت او پرک شول، په دې چې الله پاک ترې پېغمبر واخست، هغه و چې بېرته الله پاک په ابوبکر رضي الله عَنْهُ راغونډ کړل.

ابن هشام وايي: ابوعبيده او د هغه په څېر نورو علماوو راته وويل: د نبي کريم ﷺ د مړينې په مهال د مکې زيات خلک هم له اسلام څخه بېرته کفر ته په ورتګ زړه خوښې شول عتاب بن اسيد(۱) رضي الله عَنْهُ وډارول او ورڅخه پټ او پناه شو.

سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او په الله يې د هغه د ذات لايق ثنا صفت بيان کړل، بيا يې د نبی کريم ﷺ وفات راياد کړ او وېويل: د نبي کريم ﷺ مړينې اسلام کمزوری نه بلکې لا پسې يې پياوړی کړ، که د اسلام اړوند شک شبهې راته چا واچولې سر به يې قلم کړو.

بېرته خلک په اسلام کلک ودرېدل او له خپل کړي هوډ څخه راستانه شول او عتاب بن اسيد رضي الله عَنْهُ هم راښکاره شو.

د سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ دا دفاعي دريځ هغه څه و چې نبي کريم ﷺ يې عمر رضي الله عَنْهُ ته په خپلو ارشاداتو کې اشاره کړې وه چې شايد سهيل بن عمرو -رَضِيَ الله عَنْهُ- به په دغې خوله او ژبه داسې خبرې وکړې چې تا ته به پسندې وې.

(۱) دا مهال عتاب بن اسيد رضي الله عَنْهُ د مکې ګورنر هم و.

ابن هشام راته د زيد انصاري په روايت وويل چې حسان بن ثابت -رَضِيَ اللهُ عَنْهُ- د نبي کريم ﷺ په مړينه د ورسيدلي غم او درد څرګندوني داسې وکړې:

بِطَيْبَـةَ رَسْـمٌ لِلرَّسُـولِ وَمَعْهَـدُ *** مُنِـيرٌ وَقَدْ تَعْفُـو الرُّسُـومُ وَتَهْمُدُ
وَلَا تَمْتَـحِي الْآيَاتُ مِـنْ دَارِ حُرْمَةٍ *** بِهَـا مِنْبَرُ الْهَـادِي الَّذِي كَانَ يَصْعَدُ
وَوَاضِـحُ آثَـارٍ وَبَـاقِي مَعَالِـمَ *** وَرَبْـعٌ لَهُ فِيـهِ مُصَـلًّى وَمَسْـجِدُ
بِهَـا حُجُـرَاتٌ كَانَ يَنْزِلُ وَسْـطَهَا *** مِـنْ اللهِ نُـورٌ يُسْتَضَاءُ وَيُـوقَدُ
مَعَارِفُ لَمْ تطمـس على الْعَهْد آيها *** أَتَاهَـا الْبِـلَى فَـالْآيُ مِنْهَـا تَجَدَّدُ
عَرَفْتُ بِهَا رَسْـمَ الرَّسُـولِ وَعَهْدَهُ *** وَقَـبْرًا بِهَـا وَارَاهُ فِي الـتُّرْبِ مُلْحِدُ
ظَلِلْتُ بِهَا أَبْكِي الرَّسُولَ فَأَسْعَدَتْ *** عُيُـونٌ وَمِثْلَاهَا مِنْ الْجَفْنِ تُسْـعَدُ
يُذَكِّـرْنَ آلَاءَ الرَّسُـولِ وَمَـا أَرَى *** لَهَـا مُحْصِيًا نَفْسِي فَنَفْسِي تَبَلَّدُ
مُفَجَّعَـةً قَـدْ شَـفَّهَا فَقْـدُ أَحْمَدَ *** فَظَلَّـتْ لِآلَاءِ الرَّسُـولِ تُعَـدِّدُ
وَمَـا بَلَغَتْ مِـنْ كُلِّ أَمْرٍ عَشِـيرَهُ *** وَلَكِـنْ لِنَفْسِي بَعْدَ مَا قَـدْ تَوَجَّدُ
أَطَالَـتْ وُقُوفًا تَـذْرِفُ الْعَيْنَ جُهْدَ *** ـهَا عَلَى طَلَلِ الْقَبْرِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ
فَبُورِكْـتَ يَا قَبْرَ الرَّسُـولِ وَبُورِكَتْ *** ِلَادٌ ثَـوَى فِيهَا الرَّشِـيدُ الْمُسَـدَّدُ
وَبُـورِكَ لَحْـدٌ مِنْـكَ ضُمَّـنَ طَيِّبًا *** عَلَيْـهِ بِنَـاءٌ مِـنْ صَفِيـحٍ مُنَضَّدُ
تَهِيـلُ عَلَيْهِ الـتُّرَبَ أَيْدٍ وَأَعْيُـنٍ *** عَلَيْـهِ وَقَـدْ غَارَتْ بِذَلِكَ أَسْـعَدُ
لَقَـدْ غَيَّبُوا حُلْمًـا وَعِلْمًـا وَرَحْمَةً *** عَشِـيَّةَ عَلَّـوْهُ الـثَّرَى لَا يُوَسَّـدُ
وَرَاحُـوا بِحُـزْنٍ لَيْسَ فِيهِـمْ نَبِيُّهُمْ *** وَقَدْ وَهَنَـتْ مِنْهُمْ ظُهُـورٌ وَأَعْضُدُ
يُبَكُّـونَ من تبكى السّـماوات يَوْمَهُ *** وَمَنْ قَدْ بَكَتْهُ الْأَرْضُ فَالنَّاسُ أَكْمَدُ
وَهَلْ عَدَلَتْ يَوْمًـا رَزِيَّـةُ هَالِكٍ *** رَزِيَّـةَ يَـوْمٍ مَـاتَ فِيـهِ مُحَمَّـدُ؟
تَقَطَّـعُ فِيـهِ مَـنْزِلُ الْـوَحْيِ عَنْهُمُ *** وَقَـدْ كَانَ ذَا نُـورٍ يَغُـورُ وَيُنَجَّـدُ
يَـدُلُّ عَلَى الرَّحْمَـنِ مَنْ يَقْتَـدِي بِهِ *** وَيُنْقِـذُ مِنْ هَـوْلِ الْخَزَايَا وَيُرْشِـدُ
إمَـامٌ لَهُـمْ يَهْدِيهِمْ الْحَـقَّ جَاهِدًا *** مُعَلِّمُ صِـدْقٍ إنْ يُطِيعُوهُ يُسْـعَدُوا
عَفُوٌّ عَنْ الـزَّلَّاتِ يَقْبَـلُ عُذْرَهُمْ *** وَإِنَّ يُحْسِـنُوا فـاللهُ بِالْخَـيْرِ أَجْوَدُ
وَإِنْ نَـابَ أَمْرٌ لَـمْ يَقُومُـوا بِحَمْلِهِ *** فَمِـنْ عِنْـدِهِ تَيْسِـيرُ مَا يُتَشَـدَّدُ
فَبَيْنَـا هُـمْ فِي نِعْمَـةِ اللهِ بَيْنَهُـمْ *** دَلِيـلٌ بَـهْ نَهْـجُ الطَّرِيقَـةِ يُقْصَدُ

عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَجُـورُوا عَنْ الْهُدَى *** حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْـتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
عَطُـوفٌ عَلَيْهِـمْ لَا يُثَـنِّي جُنَاحَهُ *** إِلَى كَنَـفٍ يَحْنُـو عَلَيْهِـمْ وَيَمْهَدُ
فَبَيْنَـا هُـمْ فِي ذَلِكَ النُّـورِ إِذْ غَدَا *** إِلَى نُورِ هِمْ سَـهْمٌ مِنَ الْمَوْتِ مُقْصِدُ
فَأَصْبَـحَ مَحْمُـودًا إِلَى اللهِ رَاجِعًـا *** يُبَكِّيـهِ حَـقُّ الْمُرْسَـلَاتِ وَيُحْمَدُ
وَأَمْسَـتْ بِـلَادُ الْحُرْمِ وَحْشًـا بِقَا *** عُهَا لِغَيْبَةِ مَا كَانَتْ مِنَ الْوَحْيِ تُعْهَدُ
قِفَارًا سِـوَى مَعْمُـورَةِ اللَّحْدِ ضَافَـ *** ـهَا فَقِيـدٌ يُبَكِّينَهُ بَـلَاطٌ وَغَرْقَدُ
وَمَسْـجِدُهُ فَالْمُوحِشَـاتُ لِفَقْـدِهِ *** خَـلَاءٌ لَهُ فِيـهِ مَقَـامٌ وَمَقْعَـدُ
وَبِالْجَمْـرَةِ الْكُـبْرَى لَهُ ثَمَّ أَوْحَشَـ *** ـتْ دِيَارٌ وَعَرَصَاتٌ وَرَبْـعٌ وَمَوْلِدُ
فَبَكِّي رَسُـولَ اللهِ يَـا عَـيْنُ عَبْرَةً *** وَلَا أَعْرِفَنَّـكِ الدَّهْـرَ دمعك يجمد
وَمَالَـكِ لَا تَبْكِـينَ ذَا النِّعْمَةِ الَّتِي *** عَلَى النَّـاسِ مِنْهَـا سَـابِغٌ يُتَغَمَّـدُ
فَجُـودِي عَلَيْـهِ بِالدُّمُـوعِ وَأَعْوِلِي *** لِفَقْـدِ الَّذِي لَا مِثْلُهُ الدَّهْـرَ يُوجَدُ
وَمَا فَقَـدَ الْمَاضُـونَ مِثْـلَ مُحَمَّدٍ *** وَلَا مِثْلُـهُ حَـتَّى الْقِيَامَـةِ يُفْقَـدُ
أَعَـفَّ وَأَوْفَى ذِمَّـةً بَعْـدَ ذِمَّـةٍ *** وَأَقْـرَبَ مِنْـهُ نَائِـلًا لَا يُنَكَّـدُ
وَأَبْـذَلَ مِنْـهُ لِلطَّرِيـفِ وَتَـالِدٍ *** إِذَا ضَـنَّ مِعْطَـاءٌ بِمَـا كَانَ يُتْـلَدُ
وَأَكْـرَمَ صِيتًا فِي الْبُيُـوتِ إِذَا انْتَمَى *** وَأَكْـرَمَ جَـدًّا أَبْطَحِيًّـا يُسَـوَّدُ
وَأَمْنَـعَ ذِرْوَاتٍ وَأَثْبَـتَ فِي الْعُـلَا *** دَعَائِـمَ عِـزٍّ شَـاهِقَاتٍ تُشَـيَّدُ
وَأَثْبَـتَ فَـرْعًا فِي الْفُـرُوعِ وَمَنْبَتًا *** وَعُودًا غَـذَّاهُ الْمُزْنُ فَالْعُـودُ أَغْيَدُ
رَبَّـاهُ وَلِيـدًا فَاسْـتَتَمَّ تَمَامُـهُ *** عَلَى أَكْـرَمِ الْخَـيْرَاتِ رَبٌّ مُمَجَّـدٌ
تَنَاهَتْ وَصَـاةُ الْمُسْـلِمِينَ بِكَفِّهِ *** فَلَا الْعِلْمُ مَحْبُـوسٌ وَلَا الرَّأْيُ يُفْنَدُ
أَقُـولُ وَلَا يُلْـقَى لِقَـوْلِي عَائِـبٌ *** مِـنْ النَّـاسِ إِلَّا عَازِبُ الْعَقْلِ مُبْعَدُ
وَلَيْـسَ هَـوَايَ نَـازِعًا عَـنْ ثَنَائِهِ *** لَعَـلِّي بِـهِ فِي جَنَّـةِ الْخُـلْدِ أَخْـلُدُ
مَعَ الْمُصْطَـفَى أَرْجُو بِـذَاكَ جِوَارَهُ *** وَفِي نَيْـلِ ذَاكَ الْيَوْمِ أَسْـعَى وَأَجْهَدُ

❁ كه څه هم د ژوند نښې نښانې له ياده وځي او زړيږي خو په طيبه (مدينه) كې له نبي كريم ﷺ څخه پاتې نښاني به د تل لپاره ځليږي.

❁ له مديني څخه به دغه ځلانده نښاني هيڅكله هم زوال ونه خوري او په مدينه كې هغه ممبر هم شته چې نبي كريم ﷺ به پرې پورته كېده.

❁ ځرګندې نښې او وړانګينې نښانې ورڅخه پاتې شوې چې يو يې كور او بل يې مسجد دى.

۞ د مدينې په منځ کې به په خپلو هستوګنځايونو کې ميشت و، نبي کريم ﷺ د الله لورې نه ورانګينه ځلاه وه چې خلکو به ترې روښنايي اخسته.

۞ داسې نښانې يې پرېښودې چې که د ژوند هرڅومره سترې غميزې راولاړې شي نو زوال ته يې نه شي ورکولی بلکې لا به پسې تروتازه شي.

۞ له نبي کريم ﷺ څخه پاتې نښانو باوجود مې له ذهن څخه د هغه يادونه نه وځي چې لحد کې پرې مُلحِد (چې مړی په قبر کې ږدي) خاورې اړولې.

۞ د نبي کريم ﷺ په فراق مې ډېر وژړل او سترګو مې هم راسره په غم کې مرسته وکړه او ډېرې اوښکې يې وتويولې.

۞ نفس مې د نبي کريم ﷺ د لورينو د شمېر زيار وويست نه خو يې د شمېرلو ځوک شته او نفس مې ترې هم حيران دريان پاتې شو.

۞ د هغه مړينه دومره لويه فاجعه وه چې زما نفس يې کمزوری کړ، نو دهغه د احسانونو په شمېر بوخت شوم.

۞ هېڅ غميزه او ستړې يې لسمې برخې ته هم نه شي رسيدی، او زما په نفس غم او درد يې هغسې پرېښود.

۞ د هغه د قبر په خاورينه ډېرکۍ مې سترګې تر ډېره حده ولاړې وې او خپلې مسلسلې اوښکې يې پرې تويولې.

۞ ای د نبي کريم ﷺ قبر او کلي! تاسو له ډېرو برکتونو څخه ډک ياست چې خورا عاقل او دانا انسان درپکې ښخ دی.

۞ هغه لحد هم ډېر بابرکته دی چې له پاک سپيڅلي بنده څخه راتاو دی او له بره پرې قطار او پلن کاڼي اېښودل شوي دي.

۞ که څه هم لاسونو پرې خاورې اړولې خو ولې سترګو يې په فراق اوښکې اړولي، او د هغه په دفن سره اسعد (د ستوري نوم دی) هم پرېوت (يعني خير اوبرکت دفن شو).

۞ اه! دی خلکو خو برده باري او علم او رحمت راڅخه د شپې له مخې خاورو کې په داسې حالت دفن کړ چې د پرون په څېر يې تکيه او بالښت نه درلودل.

۞ له قبر څخه يې خلک په داسې حالت کې راستانه شول چې پيغمبر ﷺ ورسره نه و، او له خفګان او غم نه يې ملاګانې او لاسونه کمزوري شوي وو.

۞ اسمانونه او ځمکې يې هم په مړينه باندې ژاړي، او ټول خلک هم د غم او درد سختې مرحلې اخستي دي.

۞ د هېڅ چا د مړينې ورځ به د نبي کريم ﷺ د مړينې د ورځ سره په غم او درد کې يو څېر نه وي.

۞ د هغه په وفات سره د ځمکې له لوړو ژورو څخه د وحې سلسله قطع شوه، که څه هم هغه خپله هم نوراني هستي وه.

۞ نبي کریم ﷺ به د رب متعال په لور هغه چا ته ښوونې کولې چې اقتداء یې ورپسې کوله، هغه به ورته له کفر او ضلالت او له دنیوي شرمندګۍ څخه نجات ورکو.

۞ د حق او حقانیت په لور هغه د خلکو غمخور امام او د رښتیا په لور یې ښونکی و، هغه سړی به نېکمرغه وي چې پېروکار یې وي.

۞ په لغزشاتو او تېروتنو کې به یې د خلکو عذرونه هم منل او بخشش به یې هم ورته کو، او د خلکو په ښه رویه (احسان) باندې الله ښې بدلې ورکوي.

۞ که په خلکو به داسې مصیبت او ستړې راغله چې له برداشت څخه به یې پورته وه نو نبي کریم ﷺ به ورته دغسې سختۍ اسانولې.

۞ دوی (صحابه کرام) لا د الله په نعمتونو کې وو چې ترمنځ به یې نبي کریم ﷺ هغوی ته لارښونې کولې.

۞ نبي کریم ﷺ ته به کږلیچ او له هدایت څخه تعدا ډېره ګرانه تمامېده، او د خلکو په دیني سرښندنې او هدایت باندې ډېر حریص و.

۞ په خپلو ملګرو ډېر مهربان و چې خپل اړخ به یې له هېڅ چا څخه کوږ او نسکور نه وړو، بلکې شفقتونه او اسانتیاوې به یې پرې کولې.

۞ صحابه کرام لا په دغه ځلاند نور کې وو چې ناګهانه یې نور د مرګ غشي په خپل رسا ګوزار وویشت.

۞ نبی کریم ﷺ الله پاک ته په داسې حالت کې ستون شو چې د ملائکو سترګې پرې ژاړې او په نېکو صفتونو یې ستايي.

۞ د نبي کریم ﷺ په وفات د مکې حرم ځمکه د وحې په نه راتګ له ترس او ډار څخه ډکه مېره جوړه شوه.

۞ په مدینه کې یې له قبر مبارک پرته مدني حرم هم شاړې دشتې شوې او د قبر په څنبتن بلاط (د ځای نوم دی) او غرقد (ازغي داره ونه ده) هم ژاړي.

۞ مسجد یې هم وربandې ژاړي، او هغه ځایونه له ډار او وحشت څخه ډک

دي چې چرته به نبي کریم ﷺ ناسته پاسته کوله.

۞ د تېر په څېر د مړيني له کبله ودان کورونه او د جمراتو میدانونه او خپل کور او زیږیز ځای یې هم له ترس او ډار څخه ډک شو.

۞ ای سترګو! په نبی کریم ﷺ پسې په پرله پسې توګه وژاړئ، هېڅکله مو ونه وینم چې اوښکې درباندې بندې شي.

❁ د هغو احساسونو په ښنتن باید ولې ونه ژاړئ چې خلک یې په خپلې پراخه ورکړه او لورینو کې رانغښتي وو.

❁ ای زما سترګو! په هغه چا پرېمانه اوښکې توي کړئ او په زوره زوره پرې وژاړئ چې د هغه په څېر شخصیت به تېوله زندګۍ کې شته نه شي.

❁ د نبي کریم ﷺ په څېر هستي نه له مخکې خلکو څخه وفات شوې او نه به تر قیامته پورې خلکو کې وفات شي.

❁ هغه ډېر حلال خور او په ژمنه کلک ولاړ انسان و، خپله ورکړه به یې په اخستونکي باندې نه زباتله.

❁ خپلې مخکنۍ او ورستنۍ دواړه ډول شتمني به یې هغه مهال ډېر نفقه کول چې کله به سخي انسان بخل شروع کړ (یعني په سختو حالتونو کې به یې نفقه کوله چې خلک به پکې له فقر څخه ډارېدل).

❁ هغه ډېرې ښې خاطرې لري او په نسبي لحاظ هم له معززې کورنۍ څخه و او په قریشو کې د ابطحي نیکه لمسی و چې د خلکو مشري به یې کوله.

❁ په غونډۍ هم له هر چا پورته و او په بره یې له هر چا څه د عزت او ثبات ستنې هم قوي او پیاوړې دي.

❁ په راټوکېدو او څانګو کې هم له ګردو ثابت و، ځکه چې اوبلنو ورېځو یې ښېخونه او څانګې خړوب کړې وې.

❁ الله رب کریم یې پخپله پرورش کړی و او په سمه توګه یې په خورا غوره ترینو ورکړو پاللی و.

❁ د هغه په لاس د وصیتونو لړي ختمه شوه، نه یې پوهه او علم له چا څخه بند دی او نه یې څوک مشوره داغ داره کولی شي.

❁ زما په دې خبرو کې د داغ او نقص زیار هغه څوک اوباسي چې ډېر زیات کم عقل وي.

❁ د هغه له ښه توصیفولو څخه به مې نفسي غوښتنې کله هم په بله وانه اړوي، شاید په دې مدح او صفت ورسره زه د همیش ګړی جنت کې تل اوسم.

❁ په دې مدحي شعرونو مې د نبي کریم ﷺ سره ګاونډ غواړم، او ددغې بختورې ورځې لاس ته راوړلو کې به خپل ټول توان مصروفوم.

حسان بن ثابت رَضِيَ الله عَنْهُ په نبي کریم ﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وویل:

مَـــا بَالُ عَيْنِـــكَ لَا تَنَـــامُ كَأَنَّمَا *** كُحِلَتْ مَآقِيهَـــا بِكُحْلِ الْأَرْمَدِ

جَزَعًا عَلَى الْمَهْـــدِيِّ أَصْبَحَ ثَاوِيًا *** يَا خَيْرَ مَـــنْ وَطِئَ الْحَصَى لَا تَبْعَدِ

وَجْهِي يَقِيكَ الـــتُّرْبَ لَهْفِي لَيْتَنِي *** غُيِّبْـــتُ قَبْلَكَ فِي بَقِيـــعِ الْغَرْقَدِ

بِـأَبِي وَأُمِّي مَــنْ شَــهِدْتُ وَفَاتَهُ *** فِي يَــوْمِ الِاثْنَيْنِ النَّــبِيُّ الْمُهْتَدِي
فَظَلِلْــتُ بَعْــدَ وَفَاتِــهِ مُتَبَــلِّدًا *** مُتَــلَدِّدًا يَــا لَيْتَــنِي لَــمْ أُولَدْ
أَأُقِيــمُ بَعْــدَكَ بِالْمَدِينَــةِ بَيْنَهُمْ *** يَــا لَيْتَنِي صُبِّحْتُ سَــمَّ الْأَسْــوَدِ
أَوْ حَــلَّ أَمْــرُ اللهِ فِينَــا عَاجِلًا *** فِي رَوْحَــةٍ مِنْ يَوْمِنَــا أَوْ مِنْ غَدِ
فَتَقُــومُ سَــاعَتُنَا فَنَلْــقَى طَيِّبًا *** مَحْضًــا ضَرَائِبُــهُ كَرِيــمَ الْمَحْتِدِ
يَا بِكْــرَ آمِنَةَ الْمَبَــارِكَ بِكْرُهَا *** وَلَدَتْــهُ مُحْصَنَةٌ بِسَــعْدِ الْأَسْــعَدِ
نُــورًا أَضَــاءَ عَلَى الْبَرِيَّــةِ كُلِّهَــا *** مَــنْ يُهْدَ لِلنُّورِ الْمُبَــارَكِ يَهْتَدِي
يَــا رَبِّ فَاجْمَعْنَــا مَعًــا وَنَبِيَّنَــا *** فِي جَنَّــةٍ تَثْــنَى عُيُونُ الْحُسَّــدِ
فِي جَنَّــةِ الْفِــرْدَوْسِ فَاكْتُبْهَا لَنَا *** يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعلَا والسّــؤدد
واللهِ أَسْــمَعُ مَــا بَقِيتُ بِهَالِكٍ *** إِلَّا بَكَيْــتُ عَلَى النَّــبِيِّ مُحَمَّــدِ
يَا وَيْــحَ أَنْصَــارِ النَّــبِيِّ وَرَهْطِهِ *** بَعْــدَ الْمُغَيَّبِ فِي سَــوَاءِ الْمَلْحَدِ
ضَاقَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادُ فَأَصْبَحُوا *** سُــودًا وُجُوهُهُــمْ كَلَــوْنِ الْإِثْمِدِ
وَلَقَــدْ وَلَدْنَــاهُ وَفِينــا قَــبْرُهُ *** وَفُضُــولَ نِعْمَتِــهِ بِنَا لَــمْ نَجْحَدِ
واللهِ أَكْرَمَنَــا بِــهِ وَهَــدَى بِــهِ *** أَنْصَــارَهُ فِي كُلِّ سَــاعَةِ مَشْــهَدِ
صَــلَّى الْإِلَهُ وَمَنْ يَحُفُّ بِعَرْشِــهِ *** وَالطَّيِّبُــونَ عَلَى الْمُبَــارَكِ أَحْمَــدِ

❁ سترګې دې ولې نه بېدې (ویدې) کيږي، ګويا که سترګاتې يې د غم او درد په رنځو رانجه شوي دي!

❁ په هدايت بخش (نبي کريم ﷺ) باندې د مړيني له کبله درد او غم لرم چې د تل لپاره په قبر کې تم شو، د هغه يادونه او يادګارونه دې هميشه وي.

❁ له خاورو ښخه دې زما مخ وساته، کاش چې له تا ښخه مخکې وفات او په بقيع الغرقد (هديره) کې ښخ کړی شوی وی.

❁ د هغه لا رښود پيغمبر ښخه مې دې پلار او مور قربان شي چې د دوشنبې په ورځ يې زه مړيني ته حاضر شوی وم.

❁ له مړيني وروسته يې دومره کمزوری شوم چې په ځمکه راپرېوځم او دومره هک پک حيران يم چې کاشکې پيدا شوی نه وی.

❁ څه اټکلوې چې ستا له مړيني ورسته به زه په مدينه کې پاتې شم؟ ارمان چې په سهار وختي راباندې د اسود (يو ډول مار دی) زهر وخښل شي.

❁ او يا راباندې د الله له پلوه افت په چټکه راشي او د همدې ورځې بېګانۍ او يا سبانۍ کې مو واخلي.

❁ نو قیامت به راباندې قائم شي او بېرته به پاک سپېڅلي طبیعت او له بنسټه کریم انسان سره یو ځای شو.

❁ ای د امینې له برکت څه ډک لومړی بچی، چې مور یې په خپل عفت کې د سعود (ستوري نوم دی) د ځلېدو په وخت زېږولی و.

❁ ته داسې وړانګینه رڼا وې چې ګرد مخلوق دې ځلانده کړ، که د دغه مبارک نور طرف ته چا ته توفیق ورکړی شي نو هدایت به بیاموي.

❁ ای الله! په جنت کې مونږ او نبي ﷺ سره یو ځای کړه او کینه ګرو سترګې راڅخه چپې کړه (واړوه).

❁ ای الله د لویي او سیادت څښتنه! دغه ملاقات راته په جنت الفردوس کې نصیب کړه.

❁ په الله مې دې قسم وي چې تر څو هم ژوندی یم او د چا له مرګ مړینې څخه وخبرېږم نو په محمد ﷺ باندې به وېر او ژړا کوم.

❁ نبي کریم ﷺ د لحد په منځ کې له ښخېدو وروسته دې په تاسو د نبي ﷺ ملګرو او انصارو باندې ورحمېږي.

❁ نو په انصارو هم خپل ټلي کورونه راتنګ شول او مخونه یې هم لکه د اثمد (یو ډول رانجه دي) په څېر تور وتښتېدل.

❁ هغه له مونږ څخه پیدا و (ځکه چې انصار د نبي کریم ﷺ د پلار له پلوه ماماګان وو) او قبر یې هم دلته دی او له دې پرته یې له نورو نعمتونو څخه هم انکار نه شو کولای.

❁ هر دم او وخت الله پاک د هغه په وسیله مونږ ته عزت او هدایت دواړه کړي دي.

❁ د الله او د هغه له عرش څخه ګرد چاپېره ملائکو او د پاکو سپېڅلو خلکو ثناګانې دې په بابرکته محمد ﷺ باندې وي.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي کریم ﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وویل:

نَبِّ الْمَسَاكِينَ أَنَّ الْخَيْرَ فَارَقَهُمْ *** مَعَ النَّبِيِّ تَـوَلَّى عَنْهُمْ سَـحَرَا

مَنْ ذَا الَّذِي عِنْدَهُ رَحْلِي وَرَاحِلَتِي *** وَرِزْقُ أَهْلِي إِذَا لَمْ يُؤْنِسُوا الْمَطَرَا

أَمْ مَنْ نُعَاتِبُ لَا نَخْشَى جَنَادِعَهُ *** إِذَا اللِّسَانُ عَتَا فِي الْقَوْلِ أَوْ عَثَرَا

فَـلَيْتَنَا يَـوْمَ وَارَوْهُ بِمُلْحِدِهِ *** وَغَيَّبُـوهُ وَأَلْقَوْا فَوْقَـهُ الْمَدَرَا

لَمْ يَـتْرُكِ اللهُ مِنَّا بَعْـدَهُ أَحَدًا *** وَلَمْ يَعِشْ بَعْـدَهُ أُنْثَى وَلَا ذَكَرَا

ذَلَّـتْ رِقَابُ بَنِي النَّجَّـارِ كُلِّهِمْ *** وَكَانَ أَمْرًا مِـنْ امْرِ اللهِ قَدْ قُدِرَا

❁ خوار او مسکین خلک وخبروئ چې د سهار په مهال ترې له نبي کریم ﷺ سره خیر او سعادت دواړه وکوچېدل.

❁ چې د رحمت بارانونه نه وي نو د وچکالۍ په مهال به زما او زما د کورني غړو خوراک، زما داوښانو او اسونو خوراکه به له نبي کريم ﷺ پرته نور څوک راکړی شي!!

❁ او که نه هغه څوک به ملامته کو چې له شر څخه يې د هېڅ ډار احساس نه لرو کله چې ژبه په خبرو کې طغيان او له حده تجاوز وکړي.

❁ په کومه ورځ چې يې پرې په لحد کې خاورې واړولې کاشکې چې له مونږ څخه...

❁ الله پاک هېڅ څوک نه وی پرېښی، او له هغه وروسته هېڅ نارينه او زنانه نه وی پاتې شوی.

❁ که څه هم د نبي کريم ﷺ وفات د الله تقدير و او منځ ته راغی خو د مړينې په ورځ يې ټولو بنو نجار له غم څخه سرونه ښکته نيولي وو.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي کريم ﷺ ژړل او دا شعرونه يې وويل:

آلَيْتُ مَـــا فِي جَمِيعِ النَّـــاسِ مُجْتَهِدًا *** مِـــنِّي أَلْيَـــةَ بَـــرَّ غَـــيْرِ إِفْنَـــادِ

تَا اللهِ مَا حَمَلَتْ أُنْـــثَى وَلَا وَضَعَتْ *** مِثْلَ الرَّسُـــولِ نَـــبِيِّ الْأُمَّـــةِ الْهَادِي

وَلَا بَـــرَا اللهُ خَلْقًـــا مِـــنْ بَرِيَّتِـــهِ *** أَوْفَى بِذِمَّـــةِ جَـــارٍ أَوْ بِمِيعَـــادِ

مَـــنِ الَّذِي كَانَ فِينَـــا يُسْـــتَضَاءُ بِهِ *** مُبَـــارَكَ الْأَمْـــرِ ذَا عَدْلٍ وَإِرْشَـــادِ

أَمْسَى نِسَـــاؤُكَ عَطَّلْنَ الْبُيُوتَ فَمَا *** يَضْرِبْـــنَ فَـــوْقَ قَفَـــا سِـــتْرٍ بِأَوْتَادِ

يَـــا أَفْضَلَ النَّاسِ إِنِّي كُنْـــتُ فِي نَهَرٍ *** أَصْبَحْتُ مِنْهُ كَمِثْلِ الْمُفْرَدِ الصَّادِي

❁ له افراط او تفريط پرته زه په رښتني توګه په الله تاکيدي قسم خورم چې...

❁ د دې امت د لارښود نبي کريم ﷺ په څېر مولود به هېڅ زنانه د بيا ځل لپاره ونه زېږوي.

❁ او په دې هم قسم خورم چې د ګاونډې سره په ژمنې کلک ولاړ او په عهد پيمان وفادار له نبي کريم ﷺ په څېر به الله پاک بل څوک پيدا نه کړي.

❁ هغه زمونږ ترمنځ داسې و چې خلکو به ترې نورانيت اخست، د دې سربيره يې کارونه هم بابرکته ول، او ډېر عدل او نېکې لارښونو څښتن و.

❁ د بې بيانو کورونو دې هم تش تورپراته دي، اوس پکې هېڅ پردې نه وهل کيږي (يعنې ستا پوښتنې ته چې به څوک راتلل اوس پکې د ستر لپاره پرده نه وهل کيږي چې څوک راشي).

❁ هغوی (بې بيانې) دې په کورونو کې د ښځينه راهبانو په څېر ناستې دې او د راهبانو پوښاک يې اچولی دی، او له نعمتونو وروسته يې په يقيني مايوسی کې دي.

❁ ای بهترين انسانه! ﷺ زه دې له نهر (علم او معرفت) څخه خړوب وم خو ولې اوسمهال نهايت تندې او جل نيولی يم.

ابن هشام وايي: د لومړي بيت اخر د ابن اسحاق له سيرت څخه نه دی

د نسخې په پای کې لیکل شوي وو:

[کتاب په دې ځای پای ته ورسېد، الله لره ډېر حمدونو او ثناګانې دي، او زمونږ په پیغمبر محمد ﷺ او د هغه په پاکې کورنۍ او غوره ملګرو دې درودونه او سلامونه وي].

د محمد بن عبدالرحمن البرقي څخه په روایت راته ابومحمد بن عبدالواحد وویل: ابن هشام چې کله له سیرت لیکلو څخه فارغ شو نو ترڅنګ یې ځیني فصیح ډول عرب ناست وو، نو ویویل:

تَمَّ الكِتَابُ وَ صَارَ فِيْ الْعَرِضِ *** عِشْرِيْـــنَ جُزْءاً كُلُّهَـــا تَرْضِيْ

كُمُلَتْ بِـــلاَ لَحْنٍ وَلاَ خَطَلٍ *** فِيْ الشَّكْلِ وَالاِعْجَامِ وَالقَرضِ

وَالحَمْل حَـــتَّى صَحّ نَـــاقِلُهُ *** بَعْضٌ مِنَ الْعُلَمَاءِ عَنْ بَعْضِ

۞ د سیرت کتاب شل ټوکه له بشپړېدو وروسته د فایدې اخستو په پړاو کې شو، په داسې حالت کې چې هر ټوک به یې د لوستوال پسند وي.

۞ له لحن او فاسد منطق، له ګډوډې او ابهام او له کږکېچ څخه پرته پای ته ورسېد.

۞ داسې کتاب چې علماء یې سره ځینې له نورو څخه په اسانه نقل او روایت کولی شي.

د ابن هشام د سیرت تهذیب د پنجشنبې په ورځ چې د ۱۳۸٤ه کال د رمضان لومړی شپه ده تر پایه ورسېد

الحمدلله بنعمته تتم الصالحات

عبدالسلام محمد هارون

د تهذیب سیرة ابن هشام پښتو ته د ژباړې ګردې چارې د پنجشنبې په ورځ د ربیع الثاني په (۲٦) تاریخ کال (۱٤۳۸ هـ) چې د (۲۰۱٦ م) کال د جنوري د میاشتې (۲۵) سره سمون خوري پای ته ورسیدې.

الحمدلله أولاً و أخراً.

لقمان حکیم حکمت

IslamHouse.com

islamhouseps IslamHousePs IslamHousePs islamhouse.com/ps/

For more details visit
www.GuideToIslam.com

GUIDE TO ISLAM

contact us :Books@guidetoislam.com

GuidetoIslam.org Guidetoislam1 Guidetoislam www.Guidetoislam.com

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

هاتف: ٩٦٦١١٤٤٥٤٩٠٠+ فاكس: ٩٦٦١١٤٩٧٠١٢٦+ ص ب: ٢٩٤٦٥ الرياض: ١١٤٥٧

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126

د ابن هشام
مختصر سيرة الرسول ﷺ

دكتاب په اړه: تهذيب سيرة ابن هشام: د ګردو ښوونکو او زده کونکو ترمنځ ارزښتناک کتاب دی، اسلوب يې روښانه او وړانګين دی، ښه ډول او ښکلا لري، څوک چې يې وويني خوښ يې راځي، چې خوښ يې راشي لولي يې، چې يې ولولي د نبي کريم صلی الله عليه وسلم اخلاق او سلوک، رويه او دعوت او له خلکوسره په ژوندۍ بڼه خبرو اترو کې انداز خپلوي، د کتاب اسلوب نهايت زيات ښايسته دی او تعبيرات يې هم دومره بلاغي دي چې هم ځان ته سترګې راړوي او هم عقل، مضمونونه يې وړانګينې ملغلرې او کلمات يې ځليږي. زړه ورسره مينه پسند بولي او فکر ته وده ورکوي او د هغو تورنو ډېر شه دارو درمل دی چې کفارو اسلام پسې تړلي دي، تهذيب سيرة ابن هشام هغه کتاب دی چې د خپل پيغمبر په محبت خلک روزي، او د مکې او مدينې ليدو ته زړه په تلوسه کې اچوي، تهذيب سيرة ابن هشام هغه کتاب دی د پيغمبر اسلام له خپلو صحابه کرامو او خپلو خپلوانو، له کمزورو او غلامانو، له مشرانو او اميرانو، د قبائلي مشرانو او شاعرانو او حتی له سختړينو دښمنانو سره دمنطق او خبرو انداز روايت کوي، صلی الله عليه وعلى اله واصحابه الغر الميامين، وعلى كل من سار بنهجه وتمسك بسنته الى يوم الدين.

IslamHouse.com
مركز أصول Osoul Center
www.osoulcenter.com